

POLSKA AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI
INSTYTUT POLSKI I MUZEUM IM. GEN. SIKORSKIEGO W LONDYNIE

DEPESZE
POSELSTWA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
W LONDYNIE

Tom I
czerwiec 1919 – marzec 1923

Opracowanie
Wojciech Rojek
Józef Łaptos
przy współpracy
Andrzeja Suchcitz

Kraków 2019

Polska Akademia Umiejętności
Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie

DEPESZE
POSELSTWA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
W LONDYNIE

Tom I
czerwiec 1919 – marzec 1923

Opracowanie

Wojciech Rojek

Józef Łaptos

przy współpracy

Andrzeja Suchcitz

Kraków 2019

Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie
decyzji numer DEC-2011/01/B/HS3/04689

© Copyright by Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2019

ISBN 978-83-7676-323-1

Współpraca redakcyjna
Bożena Lesiak-Przybył

Publikacja jest udostępniona na licencji
Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne.
Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowa (CC BY-NC-ND 4.0).

Polska Akademia Umiejętności

ul. Sławkowska 17
31-016 Kraków

www.pau.krakow.pl

SPIS TREŚCI

JÓZEF ŁAPTOS

Wstęp

Od Wydawcy

WOJCIECH ROJEK

Nota edytorska

Skrócenia

Depesze Poselstwa Rzeczypospolitej Polskiej w Londynie

Rok 1919

Nr 1 – Nr 196

Rok 1920

Nr 197 – Nr 687

Rok 1921

Nr 688 – Nr 1184

Rok 1922

Nr 1185 – Nr 1430

Rok 1923

Nr 1431 – Nr 1538

Indeks osób

WSTĘP

Tom I wydawnictwa *Depesze Poselstwa Rzeczypospolitej Polskiej w Londynie* obejmuje szyfrowane telegramy wysyłane do Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie, jak też otrzymywane tą drogą reakcje, instrukcje i okólniki Centrali, w okresie od 18 czerwca 1919 do marca 1923 r. To czas obfitujący w ważne wydarzenia, mające wpływ na kształtowanie się struktur, funkcjonowanie instytucji odrodzonego państwa i usytuowanie Polski we wspólnocie międzynarodowej. Pierwszorzędne znaczenie miały starania o uzyskanie właściwego kształtu terytorialnego. Należy bowiem pamiętać, że pojawienie się średniej wielkości państwa w środku Europy nie było witane z entuzjazmem przez sąsiadów i konflikty musiały dać o sobie znać. Powstające czy odradzające się na gruzach imperiów, sąsiadujące z Polską państwa – jak Czechosłowacja, Litwa, a przez pewien czas także Ukraina – pragnęły również realizować swe ambitne plany dotyczące terytorium. W tle były interesy mocarstw zachodnich oraz działania byłych zaborców, którzy mimo zmian, jakie nastąpiły po upadku tronów, z trudem akceptowali tę „geograficzną nowość”.

Pomyślnie zakończona akcja usuwania Niemców z terytorium państwa oraz skuteczne zabiegi, które miały na celu zapobiec przejściu przez terytorium wyzwolonej Polski niemieckich oddziałów rozlokowanych na wschodzie, były wstępnymi sukcesami rządu utworzonego w Warszawie, a korzystne umowy dotyczące tych kwestii stanowiły pierwsze akty podpisane przez Leona Wasilewskiego – ministra spraw zagranicznych w rządzie Moraczewskiego. Kolejne sprawy wymagające pilnego załatwienia uzależnione były od uznania niepodległości i współpracy ze zwycięską Ententą. Józef Piłsudski 16 listopada 1918 r. wysłał do rządów zachodnich depezę notyfikującą powstanie państwa polskiego, a Leon Wasilewski zwrócił się o przysłanie przedstawicieli dyplomatycznych. Te *démarches* nie przyniosły efektów, jako że wiele z rządów zachodnich uznawało nadal za prawowite przedstawicielstwo Polski Komitet Narodowy w Paryżu, nastawiony negatywnie do rządu w Warszawie. Istnienie dwóch reprezentacji Polski wobec Aliantów nie mogło trwać zbyt długo bez szkody dla polskiej racji stanu. Przedstawiciele obu ośrodków zdawali sobie z tego sprawę i po kilkunastu tygodniach trudnych negocjacji zdołali, przy znaczącym poparciu Wielkiej Brytanii dla ośrodka warszawskiego, znaleźć wyjście z sytuacji powierzając misję tworzenia rządu Ignacemu Paderewskiemu – artyście znanemu na obu półkulach i posiadającemu wielu przyjaciół w *high society*.

16 stycznia 1919 r. naczelnik państwa Józef Piłsudski powołał nowy gabinet z Paderewskim na czele, który obok funkcji premiera przyjął także tekę ministra spraw zagranicznych. Ten kompromis był zbawienny dla młodego państwa. Paderewski okazał się rzeczywiście człowiekiem opatrnościowym i został przyjęty życzliwie przez wspólnotę międzynarodową, a także przez polskie społeczeństwo. Połączenie wysiłków obu ośrodków pozwoliło zbudować zręby służby dyplomatycznej w oparciu o posiadane, skromne skądinąd, kadry i przyspieszyło sformowanie składu delegacji polskiej na Konferencję Pokojową w Paryżu. Polska delegacja znalazła się w gronie 27 innych uczestników Konferencji, ale należała do państw drugorzędnych, jako że główne decyzje zapadały w Radzie Najwyższej, w skład której wchodziłi przedstawiciele ówczesnych mocarstw zwycięskich, zastrzegających sobie prawo do podejmowania ostatecznych decyzji. Mimo że zadanie delegacji polskiej na Konferencję Pokojową formalnie sprowadzało się do prezentowania i obrony interesów swego kraju tylko na posiedzeniach Rady Najwyższej poświęconych bezpośrednio sprawom polskim, to jej rola była ogromna. Politycy i dyplomaci młodego państwa nawiązywali w Paryżu kontakty osobiste z członkami delegacji innych krajów, upowszechniali dokumenty opracowane przez komisję przygotowawczą składającą się z wybitnych specjalistów i naukowców, czynili starania o pozyskanie opinii publicznej z państw Ententy i reagowali na sygnały płynące z tajnych posiedzeń Rady Najwyższej. W bardzo ważnej kwestii dostosowania postulatów granicznych do obowiązującej (oficjalnie) zasady etnograficznej wybitne zasługi położył prof. Eugeniusz Romer autor obszernego *Zarysu polskiego programu terytorialnego*.

W Radzie Najwyższej Polska nie miała wielu sojuszników. W zasadzie mogła liczyć jedynie na Francję, która potrzebowała silnej przeciwwagi po wschodniej stronie pokonanych, ale niepozbawionych potencjału ekonomicznego i demograficznego, Niemiec. Nie oznaczało to bynajmniej z jej strony automatycznego poparcia dla wszystkich postulatów polskich, jako że obrona własnych interesów skłaniała do zawierania kompromisów, często także kosztem powracającego na scenę europejską kraju. Wiele zależało od relacji między mocarstwami uczestniczącymi w Radzie Najwyższej, a w praktyce od stosunków między Paryżem a Londynem. Wielka Brytania, wierna swej odwiecznej polityce *balance of power*, na kontynencie europejskim grała na osłabienie pozycji Francji oraz jej aktualnych czy potencjalnych sojuszników i w odruchu warunkowym zajmowała przychylną postawę wobec oczekiwań czy protestów niemieckich¹. Z uwagi na te założenia polityka brytyjska nie znajdowała zbyt wielu punktów zbieżnych z podstawowymi interesami młodego państwa,

¹ M. Nowak-Kiełbikowa, *Polska-Wielka Brytania w latach 1918-1923. Kształtowanie się stosunków politycznych*, Warszawa 1975, s. 69.

sąsiada Niemiec. Zabiegi mające na celu uchronienie Niemiec przed zbytnim osłabieniem rzutować musiały na stanowisko w sprawie granic zachodnich, a kontrowanie francuskiej polityki na kontynencie nie zachęcało także do popierania poczynań Polski na wschodzie.

Szybkie uruchomienie placówki dyplomatycznej w Londynie, będącej w stanie zabiegać o pozyskanie opinii publicznej i poszczególnych polityków, było więc zadaniem pilnym, ale trudnym do spełnienia. Wcześniej bowiem należało uzyskać uznanie Polski *de iure*, zorganizować służby dyplomatyczne, a przede wszystkim wypracować klarowne założenia polityki zagranicznej. Nie bez znaczenia było także zapewnienie odpowiedniej rangi dla placówek dyplomatycznych i dobór pracowników mających szansę uzyskać *agrément* ze strony państw przyjmujących.

W trakcie tych przygotowań z Paryża dochodziły niepokojące wieści. Raport Komisji do Spraw Polskich z 19 marca 1919 r. był przedmiotem obrad Rady Najwyższej, a do przedstawionej wówczas propozycji granicy zachodniej odniósł się bardzo krytycznie brytyjski premier David Lloyd George, podnosząc kwestię zbyt dużej liczby Niemców, którzy mają być włączeni do Polski. Zwracał nadto uwagę na protesty niemieckie w tej kwestii i wskazywał na konieczność ich uwzględnienia². Trzy dni później, podczas kolejnej debaty, Lloyd George podtrzymał swoje stanowisko i poparty przez prezydenta Stanów Zjednoczonych Wilsona doprowadził do odłożenia decyzji w sprawie linii granicznej do czasu łącznego rozpatrywania sprawy granic Niemiec³. Zawieszenie decyzji musiało mieć i istotnie miało poważne konsekwencje. Z jednej strony, wzmacniało oczekiwania Niemiec i popychało do agresywnych poczynań na spornym terytorium, z drugiej zaś – czyniło sprawę polskie przedmiotem przetargów brytyjsko-francuskich. Podtrzymywanie przyjętej w Paryżu wykładni przez polityków Wielkiej Brytanii prowadziło na dłuższą metę do kwestionowania przez Wielką Brytanię kolejnych polskich postulatów terytorialnych. Lloyd George nieoczekiwanie przypuścił atak na decyzję o przyznaniu Gdańska Polsce i z czterech propozycji przedstawionych przez Radę Najwyższą wybrał rozwiązanie dla Polski najmniej korzystne, a mianowicie status wolnego miasta pod protektoratem Ligi Narodów oraz plebiscyt w okręgu kwidzyńskim i olsztyńskim⁴. Proniemieckie kroki dyplomacji brytyjskiej znajdowały argumentację w postaci straszaka, iż nadmierne osłabienie Niemiec będzie miało wpływ na wywiązywanie się z narzuconych reparacji, a po drugie – sprzyjać może nasileniu ruchów rewolucyjnych znajdujących oddźwięk w upokorzonych masach⁵.

² *Sprawy polskie na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 r. Dokumenty i materiały*, t. I, Warszawa 1965, s. 121-128.

³ Tamże, s. 130-132.

⁴ Zob. *Sprawy polskie na Konferencji Pokojowej w Paryżu w 1919 r. Dokumenty i materiały*, t. 1-3, red. R. Bierzanek i J. Kukułka, Warszawa 1965-1968.

⁵ M. Baumgart, *Wielka Brytania a odbudowa Polski 1914-1923*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 1990, s. 64.

Postawa brytyjskiego premiera nie odzwierciedlała w pełni stanowiska brytyjskiej opinii publicznej, której znaczna część manifestowała poparcie dla Polski, podobnie jak wielu polityków brytyjskich – Frederick Kish, William G. Tyrell, Arthur J. Balfour czy Robert Cecil. Różnice poglądów mogły być szansą dla polskiej dyplomacji, gdyby nie szybki bieg wydarzeń. W chwili, gdy obrady Konferencji Pokojowej zdawały się dobiegać końca, a delegacje polska i niemiecka otrzymały projekt traktatu pokojowego (7 maja 1919), w Wielkiej Brytanii rozpoczęła się wielka kampania prasowa prowadzona przez liberałów i laburzystów oparta na założeniu, że przyznanie Polsce Górnego Śląska doprowadzi do gospodarczej ruiny Niemiec i tym samym opóźni odbudowę ekonomiczną Europy. Tego rodzaju poparcie wzmacniało krytyczną postawę Niemiec i objawiło się w licznych protestach i żądaniach znajdujących następnie wyraz w memorandum z 29 maja zatytułowanym „Uwagi do projektu warunków pokojowych”⁶.

Niemieckie protesty w sprzężeniu zwrotnym skłoniły Lloyd’a George’a do rozpoczęcia otwartej kampanii na rzecz rewizji postanowień traktatowych w sprawie Górnego Śląska. W pozyskaniu opinii publicznej dla tego stanowiska pomocne wielce okazało się wsparcie ze strony ekonomisty, cieszącego się wielkim autorytetem – Johna M. Keynesa, który w głośnej publikacji z tego okresu twierdził, że odbudowa ekonomiczna Niemiec jest warunkiem sanacji gospodarczej Europy⁷.

Nieoficjalnym przedstawicielem Polski w Londynie był wówczas Władysław Sobański, działający tam od 15 X 1917 r. jako delegat KNP. Zabiegał on dość skutecznie o uwzględnienie sprawy niepodległości Polski w polityce brytyjskiej w czasie wojny, a następnie o uznanie Armii Polskiej utworzonej we Francji za armię sojuszniczą i autonomiczną. Jednak jego możliwości działania w czasie Konferencji Pokojowej były ograniczone ze względu na niską rangę dyplomatyczną, natomiast znajomość realiów brytyjskich okazała się wielce użyteczna dla delegacji polskiej w Paryżu, przy której pełnił rolę eksperta do spraw politycznych. Dodajmy nadto, że w oczekiwaniu na nawiązanie stosunków dyplomatycznych Sobański działał z ramienia KNP także w Brukseli i w Luksemburgu.

Ustanowienie Poselstwa Polskiego w Londynie i przekazanie przez Sobańskiego zorganizowanego przezeń przedstawicielstwa przy Grosvenor street 13, nastąpiło dość późno, bo dopiero po podpisaniu traktatu wersalskiego. Pierwszym kierownikiem placówki w randze posła nadzwyczajnego i pełnomocnego został Eustachy Sapieha, były dyrektor Departamentu Stanu Rady Regencyjnej i uczestnik nieudanego puczu z 4 stycznia 1919 r. Mianowany w

⁶ *Sprawy polskie...*, op. cit., s. 281, 289, 297.

⁷ J.M. Keynes, *The Economic Consequences of the Peace*, London 1919.

połowie czerwca 1919 r. przez Paderewskiego, przybył do Londynu 10 lipca wraz z Hermanem Liebermanem i Tadeuszem Halpertem. Ów skład osobowy był wynikiem polityki personalnej podsekretarza stanu w MSZ – Władysława Skrzyńskiego, pełniącego *de facto* obowiązki ministra spraw zagranicznych. Podejmując, jak mówił, „próbę wycofania MSZ z ognia walk orientacyjnych”⁸, starał się równoważyć prawicowe kierownictwo danej placówki przez przydzielenie do niej lewicowych radców czy sekretarzy. Doświadczył tego także Sobański, mający w Brukseli u swego boku Anatola Muhlsteina, jak i Konstanty Skirmunt w Rzymie w towarzystwie Władysława Baranowskiego. Te poczynania, mające prowadzić do depolityzacji służby dyplomatycznej, nie przyniosły oczekiwanych efektów, ale faktem jest, że poszerzały znacznie krąg osób, z którymi nawiązywano kontakty dla realizacji racji stanu młodego państwa, co w przypadku Wielkiej Brytanii miało duże znaczenie, zważywszy na nieprzejednane stanowisko Lloyd George’a i jego otoczenia.

Stronnicze poczynania polityki brytyjskiej, kamuflowanej zrećźnie wobec opinii odniesieniem do zasady etnograficznej, sygnalizują liczne depesze niemal od pierwszej chwili uruchomienia telegrafu w siedzibie Poselstwa (dok. 2). To okres narastającego niepokoju ludności polskiej na Górnym Śląsku, powodowanego agresywnymi poczynaniami niemieckiego Grenzschutzu i wypowiedziami polityków. Nastroje społeczne doprowadziły do wybuchu powstania w sierpniu 1919 r., będącego – jak starano się przekonać sfery lewicowe w Wielkiej Brytanii – nie tylko protestem narodowym, ale także robotniczym (dok. 64). Nie miało ono oczywiście żadnego wpływu na postanowienia traktatowe, a przebieg granicy zachodniej pozostawał sprawą otwartą w oczekiwaniu na wyniki plebiscytów na Warmii, Mazurach i Górnym Śląsku. Dla placówki w Londynie to był czas gorących zabiegów dyplomatycznych (dok. 39) i informacyjnych w celu właściwego naświetlenia mających tam miejsce wydarzeń poprzedzających zbliżający się termin plebiscytu.

Nad przebiegiem przygotowań do plebiscytu czuwać miała Międzysojusznicza Komisja Rządząca i Plebiscytowa na Górnym Śląsku, powołana przez Radę Najwyższą pod kierownictwem francuskiego generała Henri’ego Le Ronda. Wielką Brytanię reprezentował płk Harold Franz Passawer Percival, a Włochy – Andreo de Marinis. Komisja rozpoczęła pracę 11 lutego 1920 r. ustalając swą siedzibę w Opolu. Nadzieje na bezstronne działania komisji, obejmującej poza kontyngentem wojskowym także wielu ekspertów z krajów w niej reprezentowanych, okazały się płonne. Polska mogła liczyć jedynie na przychyłość francuskich członków.

⁸ N.N. *Z pierwszych lat Ministerstwa Spraw Zagranicznych*, „Przegląd Współczesny”, 1930, t. 4, nr 119, s. 300.

Poczynania Anglików, przekonujących opinię publiczną Zachodu, że bez górnos Śląskiego węgla Niemcy nie będą w stanie spłacać odszkodowań, zyskiwały coraz większą aprobatę. Wieści o niepowodzeniach polskich wojsk na froncie wschodnim miały także znaczący wpływ na postawę Zachodu, bowiem wskazywały na słabość polskiej armii, a tym samym roli Polski jako bariery antybolszewickiej. W Wielkiej Brytanii utrzymywało się coraz bardziej przekonanie, że właściwą przeszkodę w ekspansji bolszewickiej stanowić mogą jedynie Niemcy. Przebieg konferencji w Spa odsłaniał w pełni te postawy i zaważył, nie tylko na kwestii przynależności Śląska Cieszyńskiego, ale także na cofnięciu Polsce mandatu obrony Wolnego Miasta Gdańska. Zarówno Reginald Tower, jak i Richard Haking, kolejni przedstawiciele Ligi Narodów w analizowanym okresie, działali w tym kierunku, konsekwentnie realizując plan ograniczania praw Polski w Wolnym Mieście⁹.

Wybuch drugiego powstania śląskiego w sierpniu 1920 r. zaczął budzić obawy rządu brytyjskiego odnośnie do efektu plebiscytu i wpłynął na presję w kierunku przejęcia inicjatywy w Komisji poprzez odsunięcie generała Le Ronda z zajmowanego stanowiska. Ostatecznie generał zachował swoją funkcję, ale przewaga, a właściwie dominacja, Wielkiej Brytanii na terenie plebiscytowym stała się faktem. W tej sytuacji strona polska starała się pozyskać przychyłność Anglików lub raczej stępić ostrze wrogości obietnicą pewnych koncesji w dostawach węgla po niższych niż rynkowe ceny węgla. Podobne obietnice składała Londynowi także strona niemiecka. Efekty tych zabiegów były ograniczone. Co więcej pod koniec 1920 r. nasiliła się presja Brytyjczyków na kolegów francuskich i włoskich w Komisji, zmierzająca do uwzględnienia w plebiscycie głosów emigrantów, czyli osób mogących dowieść faktu urodzenia się na Górnym Śląsku. W efekcie tych zabiegów sprowadzono na teren plebiscytowy 180 000 osób z terytorium Rzeszy legitymujących się tego rodzaju metrykami, co mocno zaważyło na wynikach plebiscytu.

Podjęmowane próby wobec Foreign Office zakończyły się niepowodzeniem, co miało pewne konsekwencje w polityce zagranicznej Polski w kolejnym roku. Rząd Witosa, z byłym posłem w Londynie E. Sapieżą na czele MSZ, podpisał układy sojusznicze 19 lutego – z Francją, a 3 lutego 1921 – z Rumunią. W obliczu narastającego zagrożenia dla polskości doszło w nocy z 2 na 3 maja 1921 r. do wybuchu III powstania śląskiego i nieukrywanej wrogości brytyjskiej, której przejawem było przemówienie Lloyd George'a w Izbie Gmin. Brytyjski premier oskarżał Polskę i jej francuską sojuszniczkę o sprzyjanie powstańcom,

⁹ Na temat jej działalności zob. J. Przewłocki, *Międzysojusznicza Komisja Rządząca i Plebiscytowa na Górnym Śląsku w latach 1920-1922*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970.

stosowanie polityki *faits accomplis*, wręcz negował historyczne prawa Polski do tego obszaru i zapowiadał konieczność interwencji alianckiej, a nawet niemieckiej¹⁰.

Nieprzejednana postawa Lloyd George'a, nalegającego na oddanie całego okręgu przemysłowego Niemcom, jak i zdecydowana przeciwna pozycja Clemenceau skłoniły polityków do oddania sporu w ręce Rady LN, w której obowiązywała zasada jednomyślności, a zatem także konieczność uzyskania kompromisu. W wyniku długotrwałych debat Rada wypracowała 12 października 1921 r. linię podziału Górnego Śląska między Polską a Niemcami, przyznając Polsce większość okręgu przemysłowego. Prasa brytyjska gremialnie potępiła decyzję jako katastrofalną dla gospodarki europejskiej. Jedynie „Daily Telegraph” i „Times” uznały ją za sprawiedliwą i wyraziły przekonanie, że młode państwo potrafi odpowiednio zagospodarować przyznany mu obszar¹¹. Stanowisko tej części prasy i związanej z nią opinii publicznej było w dużej mierze zasługą polskiej placówki dyplomatycznej i dobrych kontaktów z redakcjami tych dzienników.

W tym, co dotyczyło granicy wschodniej, chronologicznie na pierwsze miejsce wysuwała się sprawa Galicji Wschodniej. Po wstępnych dyskusjach w Komisji Cambona w kwietniu 1919 r. powrócono do niej 12 czerwca, rozpatrując możliwość przeprowadzenia tam plebiscytu. Zajęli się tym ministrowie spraw zagranicznych, którzy na spotkaniu w dniu 18 czerwca zderzyli się z memorandum Balfoura, proponującym z kolei tymczasową okupację Galicji przez wojska polskie pod kontrolą LN. Był to wyraz ustępstwa ze strony brytyjskiej, spowodowany obawami przed postępem Armii Czerwonej. Na kolejnych posiedzeniach uzyskano dalszą koncesję w postaci prawa do tymczasowej wojskowej okupacji Galicji Wschodniej aż po rzekę Zbrucz bez ingerencji ze strony LN, ale ze zobowiązaniem zapewnienia dla tego obszaru autonomii i respektowania swobód obywatelskich. Anglicy próbowali następnie osłabiać koncesję, krytykując wszelkie administracyjne pociągnięcia Polaków, mające na celu związanie tego obszaru z Polską. Zza tej taktyki wyzierała niepewność i związana z nią gra na zwłokę w oczekiwaniu na wynik wojny domowej w Rosji. Chodziło o zachowanie możliwości restytucji Rosjanom zarządzanego przez Polaków terytorium, w przypadku zwycięstwa sił kontrrewolucyjnych.

Sprawa Galicji pojawiła się ponownie w końcu września 1919 r., kiedy to Rada Najwyższa pod wrażeniem wystąpienia Paderewskiego opowiedziała się niemal jednogłośnie za usunięciem tymczasowości z proponowanej delimitacji między Polską a Ukrainą na Zbruczu. Przedstawiciel Wielkiej Brytanii – Eyre Carowe – zagłosował jednak przeciw takiej

¹⁰ Szerzej: T. Piszczkowski, *Anglia a Polska 1914-1939. W świetle dokumentów brytyjskich*, Londyn 1975, s. 195-196; J. Przewłocki, *Stosunek mocarstw zachodnioeuropejskich do problemów Górnego Śląska w latach 1918-1939*, Warszawa-Kraków 1978, s. 38-39.

¹¹ M. Baumgart, op. cit., s. 103-104.

decyzji. W tej sytuacji strona polska uznała, iż na wschodzie opłaca się stosować politykę faktów dokonanych i zabiegać następnie o uzyskanie dla nich akceptacji ze strony mocarstw.

Polska dyplomacja liczyła jeszcze na pewną poprawę stosunków z Londynem poprzez lansowanie rozwiązań federacyjnych bliskich otoczeniu Piłsudskiego w odniesieniu do wschodnich sąsiadów wyłaniających się z dawnego imperium rosyjskiego. Instrukcje, jakie otrzymał Eustachy Sapieha, wskazywały, że uzyskanie takiego poparcia mogłoby okazać się skutecznym narzędziem w zwalczaniu koncepcji wielkiej Rosji sięgającej do Bugu. Perspektywa federacji polsko-litewskiej czy polsko-ukraińskiej, a nawet szerokiego związku państw między Niemcami a Rosją, mogłaby, jak sądzono, zaowocować także spadkiem sympatii lewicy do Niemiec i Rosji¹². Z biegiem czasu koncepcja Piłsudskiego stawała się coraz bardziej iluzoryczna, a jej echo poza Polską było nikłe¹³.

Polska nie zdołała także zainteresować Wielkiej Brytanii współpracą ekonomiczną na szerszą skalę. Warszawa potrzebowała kredytów, a Anglicy niechętnie ich udzielali, a kiedy się na nie godzili, to za cenę zakupu określonych brytyjskich towarów po narzuconych stawkach. Zabiegi o lokowanie kapitałów brytyjskich w naszym kraju nie mogły z kolei przynieść efektów, bo w tych latach Polska nie gwarantowała tego, co dla kapitału obcego miało pierwszorzędne znaczenie, a mianowicie bezpieczeństwa lokat i osiągnięcia jak największych zysków. Handel nie otwierał także większych możliwości, gdyż surowce, jakimi Polska dysponowała, niezbyt były Anglii potrzebne. Działała ponadto specyficzna polityka sfer wpływów ekonomicznych, w której Polska była terenem zarezerwowanym dla Francji. Pozytywna była natomiast rola misji brytyjskich, pomagających młodemu państwu organizować flotę, policję, kolejnictwo itp.

Od końca 1919 i przez cały rok 1920 relacje wzajemne były właściwie funkcją prowadzonych przez Polskę działań wojennych na wschodzie. Pod naciskiem opinii następowało odejście od polityki interwencji bezpośredniej. Stało się to na początku stycznia 1920 r. z chwilą wycofania poparcia Denikinowi. Przez jakiś czas Brytyjczycy ulegali jeszcze polityce metafor lansowanej przez Francję, uznając potrzebę stawiania „tamy przeciw bolszewizmowi”, czy przemawiającego do wyobraźni „kordonu sanitarnego”. Towarzyszyła temu zgoda na blokadę ekonomiczną. Sytuacja uległa wyraźnej zmianie po 20 stycznia 1920 r. w związku z podpisaniem dwustronnej brytyjsko-radzieckiej umowy handlowej.

25 kwietnia 1920 r. rozpoczęła się ofensywa polska na Ukrainie przeciw Rosji bolszewickiej, co odbiło się głośnym echem w całej Europie. W Wielkiej Brytanii opinia była podzielona: socjaliści i liberałowie zdecydowanie ją potępiali. Ich sprzeciw wsparła akcja

¹² *Sprawy polskie...*, op. cit., t. 2, s. 332-336.

¹³ M. Baumgart, op. cit., s. 118.

dokerów, odmawiających załadunku towarów do Polski. Towarzyszyły temu manifestacje i apele wycofania wojsk polskich z terytorium Rosji. Czynniki oficjalne milczały. Robert Cecil, w swej roli przedstawiciela brytyjskiego w Lidze Narodów, ubolewał, że Polska prowadzi wojnę agresywną, mimo pokojowych propozycji ze strony radzieckiej. Władze brytyjskie oczekiwały na rozwój sytuacji na froncie, by zdecydować ostatecznie o swej polityce wschodniej, ale zachęcały do zakończenia działań zbrojnych i odmawiały pomocy militarnej w postaci dostaw broni i amunicji.

Latem 1920 r. sytuacja stawała się bardzo trudna, w Warszawie doszło do ustąpienia rządu Leopolda Skulskiego i powołania gabinetu Władysława Grabskiego. Równocześnie Rada Obrony Państwa zabiegała o pomoc w celu powstrzymania radzieckiej kontrofensywy. Wielka Brytania nie uważała za korzystne angażowanie się w działania dyplomatyczne, a tym bardziej w pomoc zbrojną, ale dostrzegała korzyści w mediacji, w przypadku, gdyby Polska zmuszona była szukać wsparcia w doprowadzeniu do zawarcia rozejmu. Okazję stwarzała konferencja przedstawicieli Ententy w Spa, gdzie w istocie 6 lipca 1920 r. W. Grabski zwrócił się o pomoc do państw koalicji, w celu nakłonienia rządu bolszewickiego do rozpoczęcia rokowań pokojowych. Strona polska liczyła na pośrednictwo Francji, ale rząd republikański stał na stanowisku obrony interesów dawnej sojuszniczki carskiej Rosji i nienawiązywania stosunków z bolszewikami. Włochy, niechętnie interwencji, były także przeciwne mediacji, co oddawało kwestie mediacji w ręce Lloyda George'a. 9 lipca miało miejsce posiedzenie Rady Ambasadorów z udziałem marszałka Ferdinanda Focha, Alexandre'a Milleranda i Lloyda George'a. Ten ostatni okazał się surowy w ocenie sytuacji i polityki polskiej, zarzucając zlekceważenie ostrzeżeń, jakie formułowały rządy zachodnie. Władysław Grabski był zaskoczony tym tonem, odbiegającym od atmosfery wcześniejszych kularowych rozmów. Brytyjski przywódca wykluczył możliwość interwencji zbrojnej, a jako warunek pomocy dyplomatycznej oczekiwał wycofanie się wojsk polskich na linię zaproponowaną przez Radę Najwyższą 8 grudnia 1919 r. Grabski, po rozmowie z Fochem, z której wynikało, że nie można liczyć na pomoc Francji, musiał przyjąć warunki zaproponowane przez Lloyda George'a w nadziei na szybki rozejm. Układ przedstawiony przez mocarstwa zachodnie zawierał także inne warunki, a mianowicie zastosowanie się do decyzji alianckich w sprawie granicy polsko-czechosłowackiej i polsko-litewskiej¹⁴. Dnia 28 lipca Rada Ambasadorów, porzucając zamiar przeprowadzenia plebiscytu, podzieliła sporny obszar Śląska Cieszyńskiego, pozostawiając ok. 120 tys. Polaków poza granicami naszego kraju.

¹⁴ *Documents on British Foreign Policy 1919–1939* (dalej: DBFP), ed. Rohan Butler, J.P.T. Bury, First Series, vol. VIII, London 1964, s. 302-506.

Nota rządu brytyjskiego do ludowego komisarza spraw zagranicznych Gieorgija Cziczierina z 11 lipca, zawierająca warunki rozejmu, została przez stronę rosyjską odrzucona i uznana za mieszanie się państw trzecich w stosunki między Polską a Rosją Radziecką. Cziczierin wyraził natomiast gotowość na bezpośrednie rozmowy przedstawicieli obu państw¹⁵. Rząd brytyjski w tej sytuacji wycofał się z mediacji, a sam Lloyd George poczuł się mocno urażony, co wpłynęło na, chwilową zresztą, zmianę jego postawy wobec Polski. Opinia publiczna angielska w następnych tygodniach wyrażała satysfakcję z polskiej kontrofensywy w nadziei, że sytuacja na froncie przyspieszy gotowość do pertraktacji pokojowych.

Traktat ryski, jakim zakończyły się rokowania, rozwiązywał problem wschodni po części, ale przy okazji grzebał ostatecznie wizje federacji ze względu na decyzje terytorialne dotyczące Ukrainy i Białorusi. Pozostawały jeszcze kwestie galicyjska i litewska.

Konflikt z Litwą uległ zaostrzeniu po podpisaniu 12 lipca 1920 r. układu litewsko-radzieckiego. Gwarantował on niepodległość Litwy ze stolicą w Wilnie. Wielka Brytania poparła wówczas zdecydowanie rząd litewski i konsekwentnie uznawała Wilno za naturalną, historyczną stolicę państwa litewskiego. Wiadomo było jednak, że Piłsudski nie zrezygnuje z Wilna zarówno ze względów emocjonalnych, jak i politycznych. Przewidzieć można było zatem, że to doprowadzi do konfliktu z Litwą i do zadrażnień z Wielką Brytanią. Kiedy więc naczelnik, zgodnie z uchwałą Rady Obrony Państwa, ruszył na północny wschód, Foreign Office wystąpiło natychmiast z protestami i zastrzeżeniami. Lord Curzon w depeszy z 31 sierpnia stwierdził wręcz, że zajęcie Wilna byłoby politycznym szaleństwem¹⁶.

Rząd polski miał na swą obronę niezbyt mocną tezę, że skoro rząd brytyjski nie wywiązał się ze zobowiązań zaciągniętych w Spa, to układ tam podpisany utracił dla Polski moc wiążącą. Sapięha nawet skierował skargę do Rady LN z powodu agresji litewskiej wobec Polski. To dało Radzie podstawę do zajęcia się kwestią granicy polsko-litewskiej i zobowiązania Polski do wycofania się poza linię z 8 grudnia 1919 r. oraz uznania neutralności terytoriów zajętych przez Litwę.

Sapięha, świadom znaczenia oskarżeń po adresem Polski, nalegał na podjęcie rozmów z Litwą w celu pokojowego załatwienia tej kwestii. Rokowania w tej sprawie w istocie miały miejsce w Suwałkach, gdzie 7 października 1920 podpisano umowę wyznaczającą tymczasową linię demarkacyjną między obu stronami konfliktu. Dwa dni później wojska Żeligowskiego wkroczyły do Wilna, rzekomo wbrew rozkazom Piłsudskiego. Taki pozorowany bunt nikogo nie przekonał i zwiększył oburzenie opinii publicznej nie tylko w

¹⁵ *Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko-radzieckich*, t. III, Warszawa 1964, s. 170-175.

¹⁶ DBFP, t. XI, s. 537; M. Nowak-Kiełbikowa, op. cit., s. 266-267.

Wielkiej Brytanii, ale także we Francji. Zagarnięcie Litwy Środkowej pogrzebało ostatecznie stosunki polsko-litewskie i przeważało szalę sympatii na stronę litewską.

Wielka Brytania, zajęta wówczas sprawami wewnętrznymi, nie angażowała się jednak mocno w ten spór, co wykorzystała Polska, by przeprowadzić kampanię inkorporacyjną zakończoną wyborami do Sejmu Litwy Środkowej i uchwałą z 20 lutego 1922 r. o nierozzerwalności ziemi wileńskiej z Polską. Argument, że tym samym Litwa zostanie oddzielona od Rosji Radzieckiej poprzez wspólną granicę polsko-litewską, przebijał się na tyle mocno, że Anglia poprzestała na kilku protestach i notach¹⁷.

Józef Łaptos

OD WYDAWCY

Inicjatorem opracowania wydawnictwa *Depesze Poselstwa Rzeczypospolitej Polskiej w Londynie*, t. 1: czerwiec 1919 – marzec 1923 oraz t. 2: marzec 1923 – maj 1926 był prof. Wojciech Rojek. Jego przedwczesne odejście spowodowało, że nie zdołał w pełni przygotować materiałów do wydania. Po Jego śmierci, 29 września 2015 roku, teksty dopracował i uzupełnił prof. Józef Łaptos. W przypisach noty autorstwa prof. Józefa Łaptosa oznaczono skrótem – [oprac. JŁ]. W pracach nad edycją uczestniczył także dr hab. Andrzej Suchcitz.

¹⁷ M. Nowak-Kiełbikowa, op. cit., s. 281-282.

NOTA EDYTORSKA

Niniejsze wydawnictwo zawiera ogłoszone *in extenso* teksty wszystkich depeš ekspediowanych przez MSZ bądź polskie placówki dyplomatyczne do Poselstwa/Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej przy Dworze św. Jakuba, a także wysyłanych przez to przedstawicielstwo RP do centrali i innych zagranicznych urzędów polskich. Kolejne tomy obejmą okres od nawiązania łączności telegraficznej w czerwcu 1919 r. aż do momentu, w którym Prezydent, Rząd i inne władze naczelne Rzeczypospolitej znalazły się – po klęsce Francji – w czerwcu 1940 r. w Londynie. W tomie pierwszym zawarto telegramy od początku misji Rzeczypospolitej do 15 marca 1923 r., to jest do formalnego uznania przez zachodnie mocarstwa wschodnich granic Rzeczypospolitej, które to granice nie zostały uprzednio określone w Traktacie Wersalskim.

Każda z depeš opatrzona została nagłówkiem zawierającym: numer kolejny, informację czy dany tekst to rękopis czy maszynopis, a wreszcie sygnaturę, którą nadano jej w Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie.

Starano się zachować pierwotny układ tekstu każdego z telegramów. Od tej zasady odstąpiono w dwu sytuacjach. Po pierwsze w części wstępnej. W oryginale na lewym marginesie umieszczano, w trzech rubrykach: numer kolejny depešy, datę jej nadania (najczęściej pozbawioną roku) oraz miejsce ekspedycji. W wersji drukowanej – pod rzeczonym nagłówkiem – z lewej strony pozostawiono jedynie numer kolejny depešy, opatrując go pochodzącą od wydawcy informacją czy jest to depeša „przychodząca” [p] czy też „wychodząca” [w]. Datę wraz z miejscem ekspedycji przesunięto natomiast ku prawemu marginesowi. Należy zaznaczyć, iż w oryginale pierwsze z nich wpisywano atramentem koloru czerwonego, drugie niebieskim. Po wtóre w zakończeniu konsekwentnie wyodrębniano, w oddzielnym wierszu, nazwisko osoby sygnującej tekst.

Zachowano oryginalną, często niekonsekwentną ortografię tekstów depeš. Kierowano się w tym wypadku chęcią demonstrowania zmieniającej się kultury języka i różnych szkół, jakie kończono pod zaborami. Nie ujednolicano stosowanych niekonsekwentnie skrótów, na przykład: N, Nr, N^o.

Depeše opatrzone dwojakiego rodzaju przypisami: liczbowymi i literowymi. Pierwsze z nich zawierają – najczęściej rudymentarne – informacje o występujących w nich osobach oraz istotniejszych wydarzeniach. Drugie obrazują ułomności tekstu, których nie można było

przekazać czytelnikowi innymi oznaczeniami graficznymi. W nawiasach kwadratowych uzupełniono również brakujące elementy dat – wyjąwszy daty roczne – oraz dopisano brakujące litery lub sporadycznie nawet całe wyrazy. Rozwinięto również niekonwencjonalne skróty.

W wypadku materiałów zaczerpniętych z internetu, na przykład elektronicznej wersji „Oxford Dictionary of National Biography”, datę dostępu podano w nawiasach.

Wojciech Rojek

SKRÓCENIA

AA – Auswärtiges Amt

alb. – albański

APIP – „Archiwum polityczne Ignacego Paderewskiego”

ARA – American Relief Administration (Amerykańska Administracja Pomocy)

austr. – austriacki

BBWR – Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem

cr. – created (na oznaczenie daty uzyskania tytułu szlachectwa)

czes. – czeski

DDzPPZ – *Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej 1918–1939*

DMHSPR – *Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko-radzieckich*

DWP – „Dokumenty wniezionej polityki SRRR”

DzURP – „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej”

ENP – *Encyklopedia nauk politycznych (zagadnienia społeczne, polityczne i gospodarcze)*

EPPP – *Encyklopedia podręczna prawa publicznego (konstytucyjnego, administracyjnego i międzynarodowego)*

FO – Foreign Office

franc. – francuski

HDP – *Historia dyplomacji polskiej*

KH – „Kwartalnik Historyczny”

KNP – Komitet Narodowy Polski

Kto – *Kto był kim w drugiej Rzeczypospolitej*, red. J. Majchrowski

MAE – Ministère des Affaires étrangères

MSZ – Ministerstwo Spraw Zagranicznych

niem. – niemiecki

ob. – obecnie

OPP – *Odbudowa państwowości polskiej. Najważniejsze dokumenty 1912 – styczeń 1924*

[oprac. JŁ] – przypisy autorstwa Prof. Józefa Łaptosa

PAT – Polska Agencja Telegraficzna

PPS – Polska Partia Socjalistyczna

pol. – polski

POW – Polska Organizacja Wojskowa

- Prawo – *Prawo międzynarodowe i historia dyplomatyczna. Wybór dokumentów*, oprac. L. Gelberg
- PRWD – *Powstanie II Rzeczypospolitej 1866 – 1925. Wybór dokumentów*
- PSB – „Polski Słownik Biograficzny”
- PSL – Polskie Stronnictwo Ludowe
- RKKA – Rabocze-krest’janskaja Krasjnaja Armija
- RFSRR – Rosyjska Federacyjna Socjalistyczna Republika Rad
- ros. – rosyjski
- RSZRP – *Rocznik służby zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej według stanu na 1 czerwca 1939*
- rum. – rumuński
- SBPSZ – *Słownik biograficzny polskiej służby zagranicznej / A Biographical Dictionary of the Polish Foreign Service 1918–1945*
- SPKPP – *Sprawy polskie na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 r. Dokumenty i materiały*
- szw. – szwedzki
- TPMSSA – *Traktat pokoju między Mocarstwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi i Austrią*
- wł. – włoski
- WMG – Wolne Miasto Gdańsk
- WP – Wojsko Polskie
- WŻNPM – *Wybór źródeł do nauki prawa międzynarodowego*
- z. – zeszyt
- zał. – załącznik
- ZD – *Zbiór dokumentów. Dodatek do „Polityki Narodów”*
- ZLN – Związek Ludowo-Narodowy
- ŻHPOM – *Źródła do historii powszechnej okresu międzywojennego*

OBJAŚNIENIA SYMBOLI LITEROWYCH STOSOWANYCH W TEKSTACH DEPEZ

^a --- ^a = tak w oryginale

^c --- ^c = nadruk

^b --- ^b = nadpisano, dopisano

1919

Nr 1

^a1919^a

^a1-18 Czerw[ca] MSZ Varsovie^a

1 [p]

18 Czerw[ca] M.S.Z.

Varsovie, Ministère [des] Affaires Etrangères – Sous Secrétaire d'État Skrzyński¹:

Sprawy Rosyjskie coraz żywszy wzbudzają interes. Stanowisko Sazonowa² tutaj poważne, ale sfery urzędowe nie robią sobie iluzji, żeby Rosja sama była w stanie odrodzić się bez pomocy i interwencji obcej – stop. W obawie niemieckich wpływów przyspiesza się wysyłkę odpowiednich ludzi do Judenicza³ [i] Denikina⁴ – stop.

Stosunek Ameryki do Anglii na pozór psuje się, ale w rzeczywistości ataki na politykę angielską są bronią przeciwko Wilsonowi⁵ – stop.

Tutaj ogólne przekonanie, że Niemcy podpiszą pokój, żeby doprowadzić do demobilizacji wojsk Ententy poczem zmuszenie Niemiec do wypełnienia warunków pokoju będzie trudniejsze – stop

¹ Władysław Bolesław Ignacy Skrzyński (1873–1937), prawnik, dyplomata austro-węgierski, a następnie polski; 11 IV–20 XI 1919: podsekretarz stanu w MSZ, *de facto* kierował ministerstwem; IV–V 1919: uczestniczył w obradach Konferencji Pokojowej w Paryżu; 24 XI 1919–31 VIII 1921: poseł RP w Madrycie; 31 VII 1921–26 XII 1937: poseł (od 27 XI 1924: ambasador) RP przy Watykanie; szczegóły zob. W. Biliński, „Skrzyński Bolesław Ignacy”, „Polski Słownik Biograficzny” (dalej cyt. PSB), t. XXXVIII, z. 3 (158), red. H. Markiewicz, Warszawa–Kraków 1997–1998, s. 469; „Słownik biograficzny Polskiej służby zagranicznej/A Biographical Dictionary of the Polish Foreign Service 1918–1945” (dalej cyt. SBPSZ), red. K. Smolana, t. II, Warszawa 2009, s. 88-89.

² Sergiej Dmitrijewicz Sazonow (1860–1927), polityk i dyplomata rosyjski; 1918–1920: członek emigracyjnej Rosyjskiej Rady Politycznej, minister spraw zagranicznych białogwardyjskich rządów adm. A. Kołczaka i gen. A. Denikina a zarazem przedstawiciel Rosji na konferencji pokojowej w Paryżu.

³ Nikołaj N. Judenicz (1862–1933), generał rosyjski z 1907; 1918: wyjechał do Finlandii, a stamtąd do Estonii; VII 1919: mianowany przez adm. A. Kołczaka dowódcą formowanej tamże armii północno-zachodniej i Korpusu Ochotniczego; X–XI 1919: podjął zakończoną niepowodzeniem próbę zajęcia Piotrogradu, po czym wycofał się do Estonii.

⁴ Anton Iwanowicz Denikin (1872–1947), rosyjski gen. z VI 1914; 1917–1918: jeden z organizatorów Armii Ochotniczej; IV 1918: przejął jej dowództwo po śmierci Ł. Kornułowa; od 1919: dowodził Siłami Zbrojnymi Południowej Rosji; latem 1919: zajął Zagłębie Donieckie i Ukrainę (podczas ofensywy adm. A. Kołczaka); IX 1919: podjął ofensywę na Moskwę; III 1920: pokonany przez Armię Czerwoną, pozbawiony dowództwa, wyemigrował do Francji.

⁵ Thomas Woodrow Wilson (1856–1924), amerykański polityk z Partii Demokratycznej; 4 III 1913–4 III 1921: prezydent USA.

Poufnie donoszę, że wczoraj podpisana tutaj umowa między grupą Vickers⁶ a Syndykatem banków polskich dla rekonstrukcji przemysłu polskiego i robót publicznych – stop. Zasada umowy pół kapitału angielskiego, pół polskiego – stop. Starania o kredyt dwustu milionów funtów na ten cel przez przemysłowe Banki Angielskie na najlepszej drodze, również o kredyt dla poparcia naszej waluty – stop. Proszę tej wiadomości nie ogłaszać do przyjazdu Karwowskiego⁷ – stop.

Prezydent Paderewski⁸ przyjeżdża tu dwudziestego czwartego nie urzędowo – stop
Sobański⁹ – stop.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 1.

Nr 2

2 [p]

20 VI 1919- MSZ

Varsovie Ministère des Affaires Etrangères.

Stead^{a10}, dyrektor Times[a,] przyszedł zapewnić mnie o sympatjach „Timesa” dla Polski i uprzedzić o niebezpieczeństwie ataku na Polskę Niemiec przy pomocy Rosyjskich i Węgierskich bolszewików – stop. Powołuje się na informacje czeskie uzyskane przez agenta

⁶ Znana brytyjska firma inżynierska, występująca w wiekach XIX i XX pod różnymi nazwami, specjalizująca się w wyrobach przemysłu ciężkiego, w tym produkcji broni; 1911: jej nazwę zmieniono na Vickers Ltd; jednym z istotniejszych kierunków jej działalności stała się wówczas produkcja lotnicza; w tym celu powołano do życia Vickers Ltd (Aviation Department); 1919: Metropolitan Vickers Electrical Company, Metrovick przejął firmę elektrotechniczną the British Westinghouse; równocześnie Vickers zaczął robić interesy w kolejowej spółce Metropolitan's.

⁷ Właśc. Stanisław Karłowicz herbu Prawdzic (1879 -1939), polski bankowiec, ziemianin, działacz gospodarczy; 1902 ukończył Akademię Handlową w Antwerpii; 1910-1917 był dyrektorem Banku Przemysłowego we Lwowie, a następnie zarządzał Bankiem Handlowym w Warszawie; po odzyskaniu przez Polskę niepodległości zrealizował swój pomysł założenia Związku Banków Polskich i został jego prezesem; w latach 1919-1920 był doradcą ministra Skarbu w sprawach reformy walutowej; w latach 1930-1935 był senatorem z ramienia BBWR. [oprac. JŁ]

⁸ Ignacy Jan Paderewski (1860–1941), pianista, kompozytor, polityk; od VIII 1917: członek KNP i zarazem delegat tegoż gremium na Stany Zjednoczone; 16 I–4 XII 1919; prezes Rady Ministrów; szczegóły zob. R. Wapiński, „Paderewski Ignacy Jan” (w:) PSB, t. XXIV, z. 4(103), red. E. Rostworowski. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1979, s. 800-801.

⁹ Władysław Sobański (1878–1943), polski działacz społeczny i dyplomata; członek założyciel KNP; od 15 X 1917: delegat KNP w Londynie, a następnie w Belgii i Luksemburgu; I 1919: opracował memoriał na temat stosunku Wielkiej Brytanii do Polski; IV–V 1919: ekspert Polski na Paryskiej Konferencji Pokojowej; 29 VIII 1919– 4 IX 1924: poseł RP w Brukseli i Luksemburgu; szczegóły zob. A. Piber, „Sobański Władysław” (w:) PSB, t. XXXIX, z. 3 (162), red. H. Markiewicz, Warszawa–Kraków 1999–2000, s. 442-443.

¹⁰ Właśc. Sir Henry Wickham Steed (1871–1956), dziennikarz brytyjski; 1913–1919: szef działu zagranicznego „The Times”; II 1919–XI 1922: redaktor naczelny tego pisma; 1924–1939: wykładowca historii w londyńskim King's College; szczegóły zob. A. J. A. Morris, „Steed, Sir Henry Wickham” (w:) „Oxford Dictionary of National Biography” (dalej cyt. ODNB), <http://www.oxforddnb.com/view/article/36260>.

Masaryka¹¹ od Twadjunga¹² niemieckiego bolszewika aresztowanego na Śląsku Pruskim – stop.

Stead prosi o informacje dotyczące tego planu – stop. Mówił o przygotowującej się tutaj kampanii przeciwko Lloyd Georgeowi¹³, który zamierza ratować swoją pozycję przez oparcie się na skrajnej lewicy – stop.

Z innych źródeł mam informację o przygotowujących się atakach na Lloyd George'a opartych nie tylko na zagadnieniach wewnętrznych, ale na autokratycznej jego polityce zagranicznej – stop. Stead prosi o paszport do Polski dla swego przyjaciela Roszko Bogdanowicza¹⁴ mimo fatalnej reputacji Bogdanowicza. Uważam, że przysługa dyrektorowi Timesa warta tej koncesji – stop. Przytem wyjazd jego stąd pożądaný – stop.

Proszę o instrukcje – stop.

Sobański – stop.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 3-5.

Nr 3

3. 1. [w] 22/VII Kom[itet] Narod[owy] Pol[ski], Paryż
Comte Sobański: représentant du Comité National Polonais, 13 Grosvenor Street London:
Upraszam zapytać się i telegraficznie odpowiedzieć czy Admiralicja mogłaby zaraz wysłać do Gdańska kilka angielskich monitorów zagłębienia nie ponad pięciu stóp, które by miały popłynąć aż do Torunia i tam zostać oddane na własność Marynarce Polskiej – stop.
Celem wzmocnienia zachodniego frontu rząd polski byłby gotów zakupić takie jednostki – stop

¹¹ Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937), czeski filozof, polityk i mąż stanu; 14 XI 1918–14 XII 1935: prezydent Republiki Czechosłowackiej, szczegóły zob. J. Gruchała, „Tomasz G. Masaryk”, Ossolineum, Wrocław 1996.

¹² Brak danych.

¹³ David Lloyd George 1. hr. Lloyd-George of Dwyfor (1863–1945), polityk brytyjski z Partii Liberalnej; 10 XII 1916–19 X 1922: premier Wielkiej Brytanii; szczegóły zob. Lord Beaverbrook, „The Decline and Fall of Lloyd George”, Collins, London 1963; K.O. Morgan, „Lloyd George David” (w:) ODNB, <http://www.oxforddnb.com/view/article/34570>. [oprac. JŁ]

¹⁴ Roszko Bogdanowicz, być może mowa o emigrancie z Mariampolskiego, od 35 lat przebywającym we Francji; zob. E. Romer, „Pamiętnik...”, s. 279.

Konarpol¹⁵ N 80 vingt Juin le Secrétaire Général du Comité National Polonais¹⁶.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 5.

Nr 4

3 [p]

24 VI KNP Secrétariat K.N.P.

Secrétaire Général Konarpol¹⁷ Paris

Odpowiedź na N osiemdziesiąt – stop. Monitory będące teraz ~~tutaj~~ mają sześć i pół stóp głębokości, mniejszych na razie nie ma wolnych – stop. W razie decyzji Aljantów okazania nam pomocy w wykonaniu warunków pokoju mam przekonanie da się uzyskać od Admiralicji statki zdatne na Wisłę – stop.

Sobański – stop

IPMS, A. 12. 53/1, k. 6.

Nr 5

4 [p]

4 VII M.S.Z.

Ministère [des] Affaires Etrangères, Varsovie:

Nie otrzymawszy listów uwierzytelniających upoważniony przez Ministra Spraw Zagranicznych wyjeżdżam koło 10 lipca Warszawa – stop. Ostatni telegram N° dwa nie do odszyfrowania, proszę powtórzyć zwykłym szyfrem – stop

Sobański – stop

¹⁵ Pol. Komitet Narodowy Polski; organizacja polityczna powołana do życia 15 sierpnia 1917 r. w Lozannie, wszakże jej siedzibę rychło przeniesiono do Paryża; jej trzonem byli politycy Narodowej Demokracji i Stronnictwa Polityki Realnej, przewodniczącym KNP został Roman Dmowski; jego członkowie wiązali nadzieję odbudowy niepodległej Polski ze zwycięstwem Ententy; KNP sprawował polityczną pieczę nad Armią Polską we Francji oraz opiekę konsularną nad Polakami we Francji; uznany przez rządy mocarstw za oficjalną reprezentację Polski; w rezultacie kompromisu w Józefem Piłsudskim i sformowania 16 stycznia 1919 r. rządu Ignacego Paderewskiego w skład KNP weszli reprezentanci władz krajowych; 15 IV 1919: KNP podjął uchwałę o samorozwiązaniu, jednakże faktycznie funkcjonował do 15 sierpnia t. r., to jest do momentu przy rządach mocarstw oficjalnych przedstawicieli Polski; zob. J. Pajewski, „Wokół sprawy polskiej. Paryż–Lozanna–Londyn 1914–1918”, Poznań 1970, s. 142-146, 72-76, 85-87.

¹⁶ Jan Emanuel Rozwadowski, Jordan-Rozwadowski (1872–1935), ziemianin, działacz ruchu narodowego; 5 VIII 1917–15 IV 1919: członek KNP funkcjonującego początkowo w Lozannie, a następnie w Paryżu; krótko reprezentował Komitet KNP w Bernie, potem sekretarz KNP i kierownika jego Wydziału Naukowo-Propagandowego; od II 1918: szef Wydziału Stosunków z Krajem; po reorganizacji KNP, która nastąpiła na przełomie IX/X 1918: szef Wydziału V: Studiów, Wydawnictw i Propagandy; zarazem od 8 V 1918: współtworzył – wraz z M. Seydą Biuro Polskie dla spraw Obywatelskich we Francji i zarazem stał na czele Wydziału Spraw Cywilnych KNP, niosąc Polakom pomoc konsularną; od X 1918: współtworzył Wydział Prac Kongresowych KNP; szczegóły zob. J. Zdrada, „Rozwadowski (Jordan-Rozwadowski) Jan Emanuel” (w:) PSB, t. XXXII, z. 3 (134), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1989–1991, s. 409-412.

¹⁷ Komitetu Narodowego Polskiego.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 6.

Nr 6

2 [w]

do Prezydenta R[ady] M[inistrów] – wysłana do Paryża

IPMS, A. 12. 53/1, k. 6.

Nr 7

3 [w]

6 lipca M.S.Z.

Légation Polonaise 13 Grosvenor St[reet] London

Paszportu Bogdanowiczowi udzielić można

Ministère [des] Affaires Etrangères N 3 Six Juillet

IPMS, A. 12. 53/1, k. 7.

Nr 8

4 [w]

9 lipca M.S.Z.

Zapłacono Reynoldsowi¹⁸ sześć tysięcy sto pięćdziesiąt Marek po kursie siedemdziesiąt pięć.

Ministère [des] Affaires Etrangères

N 4 neuf Juillet

IPMS, A. 12. 53/1, k. 7.

Nr 9

5 [p]

8 lipca M.S.Z.

Proszę przysłać informacje od władz wojskowych w jakiej misji przybyli do Londynu porucznik Bartoszewski¹⁹ i kapitan Faskally²⁰ z armii²¹ Hallera²² i jakie są ich instrukcje.

N 5 huit Juillet

¹⁸ Prawdopodobnie chodzi o Reynolds Corporation przekształconą po I wojnie przez Richarda S. Reynoldsa w Reynolds Metals Company. [oprac. JŁ]

¹⁹ Brak danych.

²⁰ Brak danych.

²¹ Zwana także Błękitną Armią; powstająca we Francji od czerwca 1917 r. polska formacja wojskowa; podstawę prawną stanowił dekret prezydenta R. Poincarégo; gen. Haller objął jej dowództwo 4 października 1918 r.; w 1919 r. liczyła około 68,5 tys. żołnierzy; między kwietniem a czerwcem t. r. przewieziono ją do kraju; zob. M. Orłowski, „Generał Józef Haller 1873–1960”, Kraków 2007, s. 207-264.

²² Józef Haller, Haller de Hallenburg (1873–1960), gen. z 1 VI 1919; od VII 1918: członek KNP; od 1 X 1918: przewodniczący Komisji Wojskowej; 4 X 1918: mianowany wodzem naczelnym wszystkich wojsk polskich we Francji zwanych Armią Polską we Francji; IV 1919: powrócił do kraju na czele tej formacji.

Sekretarz Poselstwa Polskiego²³

IPMS, A. 12. 53/1, k. 7.

Nr 10

6 [p]

15 lipca M.S.Z.

Dla Ministerjum Wojny kapitan Krechowiecki²⁴ od kapitana Faskally i Bartoszewicza. Jenerał Townshend²⁵ bohater z pod Kut²⁶ pragnie gorąco wstąpić [do] armii polskiej – stop. Wolałby jako ekspert taktyki lub dowództwo pod Hallerem – stop. Odmówił oferty angielskiego rządu by służyć Polsce – stop. W celu poparcia jego prośby prosimy gorąco telegraficznie prosić rząd angielski przydzielić Armii Polskiej – stop. Ta formalność niezbędna – stop. Sądźmy popularność i sława jenerała przyniesie dużą korzyść propagandzie polskiej – stop. Na powyższą prośbę Ministerjum wojny udzieli natychmiast pozwolenia – stop. Jenerał Rozwadowski²⁷ zawiadomiony prosimy jaknajspieszniej zawiadomić jenerała Leśniewskiego²⁸ i Hallera.

Légation [de] Pologne

Londres N Six le quatorze Juillet

IPMS, A. 12. 53/1, k. 7-8.

Nr 11

7 [p]

15 lipca M.S.Z.

²³ Józef Lipski (1894–1958), licencjat z prawa; dyplomata polski; 6 VI 1919–1 I 1922: sekretarz Poselstwa RP w Londynie; zob. H. Batowski, „Lipski Józef” (w:) PSB, t. XVII, z. 3 (74), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków, Gdańsk–Łódź 1972, s. 435-436.

²⁴ Jan Krechowiecki, kpt. z 1 VI 1919, w Korpusie Oficerów Administracji Dział Gospodarczy.

²⁵ Sir Charles Townshend Vere Ferres (1861–1924), brytyjski gen. dyw. z VII 1911; 29 IV 1916–X 1918: w niewoli tureckiej po kapitulacji garnizonu w Kut al-Amara; XI 1920–X 1922: niezależny poseł konserwatywny do Izby Gmin; szczegóły zob. T. R. Moreman, „Townshend, Sir Charles Verte Ferres” (w:) ODNB, <http://www.oxforddnb.com/view/article/36543>.

²⁶ Mowa o miejscowości Kut al-Amara (Al-Kūt); stacjonujące tam – po bitwie przegranej pod starożytnym Ktezyfonem – angielskie i indyjskie wojska gen. Townshenda zostały w pierwszej dekadzie grudnia 1915 r. otoczone przez oddziały tureckie, dowodzone przez niemieckiego feldmarsz. Colmara von der Goltza; Anglicy kapitulowali 29 kwietnia 1916 r.; zob. J. Pajewski, „Pierwsza wojna światowa 1914–1918”, Warszawa 1991, s. 424-425.

²⁷ Tadeusz Rozwadowski, Ritter Jordan-Rozwadowski von Gross-Rozwadow (1866–1928), austr. feldmarsz. por. z 23 XI 1915, 1 IV 1921: gen. broni ze starszeństwem z 1 VI 1919; 21 III 1919–18 VII 1920: szef Polskiej Misji Wojskowej na Konferencji Pokojowej w Paryżu; szczegóły zob. P. Stawecki, „Rozwadowski Tadeusz” (w:) PSB, t. XXXII, z. 3 (134), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1989–1991, s. 419-420; J. Rydel, „W służbie cesarza i króla. Generałowie i admirałowie narodowości polskiej w siłach zbrojnych Austro-Węgier w latach 1868–1918”, Kraków 2001, s. 270-271.

²⁸ Józef Krzysztof Leśniewski (1867–1921), ros. gen-maj. z 26 IX 1914, zweryfikowany jako gen. dyw. z 1 VI 1919; 28? II 1919–9 VIII 1920: minister spraw wojskowych w gabinetach: I. Paderewskiego, L. Skulskiego, W. Grabskiego oraz W. Witosa; członek Rady Obrony Państwa; szczegóły zob. B. Woszczyński, „Leśniewski Józef Krzysztof” (w:) PSB, t. XVII, z. 2 (73), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1972, s. 174.

London le quinze Juillet Numéro sept

Refero sześć przed rozstrzygnięciem sprawy Townshenda doczekać opinii jenerała Rozwadowskiego.

Légation de Pologne Sapieha²⁹

IPMS, A. 12. 53/1, k. 8-9.

Nr 12

5 [p]

25 lipca M.S.Z.

Légation Polonaise 13 Grosvenor Street – London

Proszę zapytać radcę Ciechanowskiego³⁰ i udzielić mi natychmiastowej odpowiedzi gdzie się znajdują pieniądze wysłane dnia 10. 6 na natychmiastowe zakupno automobilu, dlaczego automobil nie jest jeszcze w Warszawie.

Vingt-cinq juillet Ministère [des] Affaires Etrangères N° 5.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 9.

Nr 13

6 [p]

25 [lipca] M.S.Z.

Felix Wielogłowski³¹ ma zamiar jechać do Londynu aby w sprawach wschodnich³² porozumieć się z kuzynem swoim Karolem Jaroszyńskim³³ – stop. Wybadać dyskretnie Jaroszyńskiego, czy przyjazd ten pożądany oraz w czym Jaroszyński może być pomocny sprawie polskiej – stop

Odpowiedzieć telegraficznie

de vingt-sept juillet M.S.Z.

Numéro Six

²⁹ Eustachy Kajetan Sapieha Władysław (1881–1963), dyplomata polski; 16 VI 1919–30 VI 1920: poseł RP w Londynie; 23 VI–24 VII 1920: minister spraw zagranicznych w gabinecie W. Grabskiego; szczegóły zob. J. Pajewski, „Sapieha Eustachy Kajetan” (w:) PSB, t. XXXIV, z. 4 (103), red. H. Markiewicz, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992–1993, s. 599; SBPSZ, t. II, Warszawa 2009, s. 75-76.

³⁰ Jan Maria Włodzimierz Ciechanowski (1887–1973), dyplomata polski; 1919: sekretarz I. Paderewskiego; 1920–1925: radca legacyjny Poselstwa RP w Londynie.

³¹ Właśc. Felix Wielogłowski.

³² Mowa o leżących w Rosji rozległych majątkach ziemskich, zakładach przemysłu ciężkiego i cukrowniach, a także o udziałach w różnych przedsiębiorstwach; zob. K. Orłowski, „Jaroszyńscy herbu własnego”, Buenos Aires–Warszawa 1995, s. 41-42.

³³ Karol Lucjan Jan Jaroszyński (1877–1929), finansista i przemysłowiec; po puczu bolszewickim wspierał finansowo Kiereńskiego; 1919: wyjechał do Francji, by – bez powodzenia – odzyskać dostęp do kapitałów zdeponowanych w zagranicznych bankach; 1920: powrócił do kraju, gdzie usiłował zakładać banki i instytucje pożyczkowe; zob. K. Górski „Jaroszyński Karol” (w:) PSB, t. XI, z. 1–2, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1964–1965, s. 17-18.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 9-10.

Nr 14

7 [p]

30 lipca M.S.Z.

Proszę oświadczyć w odpowiedni sposób komu należy – stop. Wobec Misji generała Henrysa³⁴, generał Townshend mógłby znaleźć się w nieodpowiedniej dla niego sytuacji – stop. Gdy tylko odpowiednie stanowisko się otworzy, Rząd Polski z radością odwoła się do znanych wybitnych kwalifikacji generała Townshenda

Trente Juillet M.S.Z. N° Sept[embre]

IPMS, A. 12. 53/1, k. 10.

Nr 15

1 [w]

sierpnia M.S.Z.

London, le 1 Août, numéro huit

Jaroszyńskiego można wziąć do ewentualnych pertraktacyj z Rosjanami – stop. Przyjazd Wielogłowskiego pożądanym.

Légation de Pologne Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 10.

Nr 16

8 [p]

8 [sierpnia] M.S.Z.

Alarmujące wieści z Prus Królewskich idą – stop. Niemcy wywieźli już cały rzepek i wywożą żyto usuwając miejscowe urzędy żywnościowe – stop. Formowanie straży obywatelskiej znowu wstrzymane – stop. Dalsze aresztowania – stop.^b Aresztowano^b Prezydenta Poznańskiego urzędu osadniczego³⁵ Kurysiewicza, mimo posiadanego paszportu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Berlińskiego – stop. Ententa na miejscu nie ma przedstawiciela – stop. Ludność bardzo wzburzona – stop. Rząd Polski nie może brać odpowiedzialności za ewentualne rozruchy wywołane chęcią samoobrony – stop. Poleca się natychmiast interwenjować.

4 Août

M.S.Z. N 8

³⁴ Paul Prosper Henrys (1862–1943), generał francuski; dowódca interwencyjnych wojsk francuskich Grupy Armii „Orient” na Bałkanach; IV 1919–X 1920: szef Francuskiej Misji Wojskowej w Polsce z tytułem: doradca wojskowy i szef Sztabu Naczelnika Rządu Polskiego, Naczelnego Wodza Wojska Polskiego dla zorganizowania polskich sił zbrojnych w Polsce; zob. T. Schramm, „Francuskie misje wojskowe w państwach Europy Środkowej 1919–1938”, Poznań 1987, aneks I, s. 277, 279.

³⁵ Instytucja polska likwidująca kolonie powołane do życia przez pruskie władze zaborcze.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 10-11.

Nr 17

10 [p]

6 [sierpnia] M.S.Z.

Ministerjum przemysłu upoważnia Pana do żyrowania weksli Czarnomskiego³⁶, o ile dotyczą one zakupów dokonanych z polecenia Paryskiej Misji Zakupów³⁷.

6 Août N 10 dix

IPMS, A. 12. 53/1, k. 11.

Nr 18

9 [w]

7 sierpnia M.S.Z.

London le six Août N 9

Członkowie misji radiotelegraficznej Stallinger³⁸ i Tykociner³⁹ działają niezgodnie – stop. Stallinger zarzuca Tykocinerowi działania zagadkowe podejrzane – stop. Tykociner wyjeżdża New York jutro. Stallinger za tydzień – stop. Należałoby upoważnić Buszczyńskiego⁴⁰ [aby] nie dopuścić do działania Tykocinera przed przyjazdem Stallingera – stop. W razie dalszych nieporozumień upoważnić Buszczyńskiego do wycofania pełnomocnictw Tykocinerowi – stop. Stallinger znalazłby ekspertów w Ameryce.

L[égation de] P[ologne] Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 12.

Nr 19

10 [w]

7 sierpnia M.S.Z.

³⁶ Brak danych.

³⁷ Właśc. Polska Wojskowa Misja Zakupów we Francji, została ona wyprawiona decyzją polskiej Rady Ministrów podjętą 6 marca 1919 r.; na jej czele stał początkowo gen. Jan Romer, a następnie Józef Pomiankowski; transporty z poczynionymi przez nią zakupami wychodziły z: Dunkierki, St. Didier, Ambronay i Gièvres; bazą składową Misji było Sillé-le-Gillaume, gdzie ulokowano również ośrodek rozrachunkowy; zob. J. Kukułka, „Francja a Polska po traktacie wersalskim (1919–1922)”, Warszawa 1970, s. 62.

³⁸ Właśc. Eugeniusz Stalinger, inż., twórca polskiej stacji transoceanicznej. [oprac. JŁ]

³⁹ Joseph Tykociński-Tykociner (Joseph T. Tykociner) (1877–1969), polski inżynier, pionier filmu dźwiękowego.

⁴⁰ Konstancy W. Buszczyński (1856 - 1921), ziemianin, urzędnik konsularny; 1919: Leon Wasilewski powierzył mu zorganizowanie pierwszego polskiego konsulatu w USA - w Nowym Jorku, w którym pełnił obowiązki konsula generalnego; szczegóły zob. Zygmunt Przyrembel, „Buszczyński Konstancy Wiktor”, (w:) PSB t. III, red. W. Konopczyński, s. 146-147. [oprac. JŁ]

London, le six Août N 10

O excesach Suwalskich i działalności niemieckiej w Prusach interpelowałem u rządu angielskiego – stop. Obiecano zawiadomić Gough’a⁴¹ i Konferencję pokojową⁴² – stop. Zwrócono uwagę, że sprawy takie należy kierować wprost do Paryskiej Konferencji jedynie międzynarodajnej.

L[égation de] P[ologne] Sapięha

*IPMS, A. 12. 53/1, k. 12.***Nr 20**

11 [p]

6 sierp[nia] M.S.Z.

Wobec enuncjacji Churchilla⁴³ w kwestyi ewakuacji Północnej Rosyi proszę zwrócić uwagę Ministra Spraw Zagranicznych⁴⁴, że jednym z rezultatów ewakuacyi będzie przerzucenie wojsk bolszewickich na nasz front – stop. Na Murmanie⁴⁵ znajduje się po stronie aliantów oddział żołnierzy polskich – stop. Proszę poczynić kroki, aby w razie ewakuacyi zapewnić im odwrót wraz z armjami alianckimi – stop. Przy naszych planach wojennych akcja Aliantów na północy była brana pod uwagę – stop. Należy starać się bardzo o powstrzymanie ewakuacyi, [o] dostarczenie natychmiastowej pomocy w materjale wojennym – stop. Podobne kroki proszę zrobić u przedstawicieli Ameryki.

Six Août

M.S.Z. N 11

*IPMS, A. 12. 53/1, k. 13.***Nr 21**

9 [p]

5 sierpn[ia] M.S.Z.

⁴¹ Sir Hubert Gough de la Poer (1870–1963), brytyjski Lieut.-Gen. (gen. bryg.) z VII 1915; X 1922: gen. broni; 1919: szef alianckiej misji wojskowej w krajach nadbałtyckich; szczegóły zob. B. Bond, „Gough, Sir Hubert de la Poer” (w:) ODNB, <http://www.oxforddnb.com/view/article/33489>.

⁴² Mowa o likwidującej skutki I wojny światowej (« wielkiej wojny ») Paryskiej Konferencji Pokojowej.

⁴³ Sir Winston Leonard Spencer Churchill (1874–1965), brytyjski polityk i mąż stanu; 10 I 1919–13 II 1921: minister wojny i lotnictwa w gabinecie D. Lloyd George’a; szczegóły zob. A. Kastory, Churchill, Ossolineum Wrocław 2004; P. Addison, „Churchill, Sir Winston Leonard Spencer” (w:) ODNB, <http://www.oxforddnb.com/view/article/32413>.

⁴⁴ Arthur James Balfour (1848–1930), polityk brytyjski z Partii Konserwatywnej; 10 I–24 X 1919: minister spraw zagranicznych w gabinecie D. Lloyd George’a; szczegóły zob. R. Macka, H. C. G. Matthew, “Balfour Arthur James” (w:) ODNB, <http://www.oxforddnb.com/view/article/30553>.

⁴⁵ To jest w rejonie Murmańska.

Dziś powrócili z podróży po Galicyi wschodniej członkowie Poselstwa Amerykańskiego Dolbeare⁴⁶ i Foster⁴⁷ oraz Anglik ^aJoz..pary^{a48}, którzy jeździli dla skontrolowania oskarżeń przesłanych Konferencyi przez Ukraińców. Wynik podróży jest dla nas w wysokim stopniu dodatni. Amerykanie uznali oskarżenia ukraińskie za bezpodstawne. Zdaniem ich wszędzie panuje ład i spokój. Zarząd i władze wojskowe czynią z powodzeniem wszystko co można, by kazać jaknajszybciej ^ap.o.d.n.i.e.s.n.^a Metropolita Szeptycki⁴⁹ zdanie to wypowiedział ze swej strony wyrażając nie bez zdziwienia Amerykanów przychylną opinię o polskich władzach. Metropolita dodał, że internowanym nie jest ^{a...}^a, że zamierza wkrótce udać się na wieś w okolice Lwowa. Byli posłowie ukraińscy do Parlamentu Wiedeńskiego Ochrymowicz⁵⁰ i dwaj inni zamknięci w obozie w Dubi ^bkl^b. Oświadczyli, że obchodzą się z nimi jak najlepiej, chwalili ludzkość komendanta i uznali, że nikomu w obozie krzywda się nie dzieje. Jedynie fakt ujemny dostrzeżony przez Amerykanów podczas całej podróży dotyczył oficera austriackiego Kroat⁵¹, wziętego niedawno do niewoli, którego żołnierze poznańscy dość ciężko pobili. Oficer ten znajduje się u Brygi(dek?) i ma jeszcze sińce na ciele. Poseł amerykański⁵² ufa, że raport jaki prześle do swojego rządu o tej podróży wyjaśni ostatecznie prawdę i przerwie ukraińskie oszczerstwa.

5 Août

M.S.Z. nr neuf

*IPMS, A. 12. 53/1, k. 14-15.***Nr 22**

N° 11 [w]

9 sierp[nia] M.S.Z.

⁴⁶ Frederick R. Dolbeare (1885-1962), amerykański prawnik, dyplomata; 1918 - 1928: był sekretarzem poselstw/ ambasad w Wiedniu, Bernie, Paryżu, Warszawie, Berlinie, Londynie, Ottawie i Istambule; 1928-1937: doradca MSZ Tajlandii. [oprac. JŁ]

⁴⁷ Trudność odczytu zaznaczona przez deszyfranta. [oprac. JŁ]

⁴⁸ Brak danych.

⁴⁹ Roman Aleksander (Andrzej) Szeptycki (1865-1944), brat Stanisława; chrzest i komunię św. przyjął w obrządku katolickim; po studiach prawniczych i filozoficzno-teologicznych wstąpił do zakonu bazylianów; 1892: złożył śluby wieczyste i przyjął formalnie obrządek greckokatolicki; 1900-1 XI 1944: metropolita halicko-lwowski; 1909-1914: członek austriackiej Izby Panów; 1901-1914: poseł na Sejm Krajowy; W IV 1920 r. poparł sojusz polsko-ukraiński zainicjowany układem zawartym przez Piłsudskiego z Petlurą; szczegóły zob. Magdalena Nowak, „Szeptycki Roman Andrzej” PSB, t. XLVIII, Kraków-Warszawa 2012-2013, red. A. Romanowski, s. 216-224

⁵⁰ Włodimir Ochrymowicz, członek Rady Ukraińskiej, dyrektor Towarzystwa Ubezpieczeniowego „Dniestr”. [oprac. JŁ]

⁵¹ Chodzi zapewne o Chorwata (niem. Kroate, ang. Croat). [oprac. JŁ]

⁵² Hugh Simons Gibson (1883-1954), dyplomata amerykański; 2 V 1919-3 V 1924: poseł Stanów Zjednoczonych Ameryki w Warszawie; „zob.” Principal Officers of the Department of State and United States Chiefs of Mission 1778-1986”, Washington 1986.

Zapytujemy czy w razie wysłania banknotów nowej waluty via Gdańsk dalszy transport byłby zapewniony – stop. Czy rząd poczynił kroki dla zapewnienia dalszego transportu uchodźców jeńców przez Gdańsk.

L[égation de] P[ologne] Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 15-16.

Nr 23

N° 12 [w]

9 [sierpnia] M.S.Z.

Drummond⁵³ przyjął do wiadomości kandydatów naszych na stanowisko bibliotekarza Ligi Narodów – stop. Czeka propozycji kandydata prawnika Polaka, specjalisty prawa międzynarodowego do udziału konferencji specjalnej prawników do opracowania prawa międzynarodowego – stop. Praca na kilka miesięcy – stop. Obecność Polaka niezbędna dla prestige'u – stop. Kładę nacisk – wybór najlepszego prawnika – czekam odpowiedzi.

L[égation de] P[ologne] Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 16.

Nr 24

N 12 [p]

10 sierp[nia] M.S.Z.

Proszę zakomunikować Panu Garszyńskiemu⁵⁴, że Ministerstwo zamierza powołać go na stanowisko wicekonsula w Montreal[u], gdzie konsulem będzie Pan Okołowicz⁵⁵. Od Pana Garszyńskiego proszę natychmiast zatelegrafować Ministerstwu.

Six Août

M.S.Z. N^o douze

⁵³ Sir (James) Eric Drummond 16. hr. Perth cr. 1605 (1876–1951), Szkot, polityk i dyplomata brytyjski; 1918–1919: członek delegacji brytyjskiej na Paryską Konferencję Pokojową; 5 V 1919–30 VI 1933: pierwszy sekretarz generalny LN; szczegóły zob. L. Lloyd, „Perth (James) Eric” (w:) ODNB, <http://www.oxforddnb.com/view/article/32902>; informacje dotyczące dyplomatów brytyjskich podano za poszczególnymi tomami wydawnictwa „Foreign Office List and Diplomatic and Consular Service Year Book for...”, ed. for G. E. P. Herstlet, London, b.r.w.

⁵⁴ Tadeusz Garszyński, 1919: z ramienia KNP kierował Biurem Spraw Cywilnych w Londynie, co *de facto* oznaczało sprawowanie funkcji konsularnych; V 1919: premier Paderewski podpisuje – na wniosek Komisji Likwidacyjnej KNP – tymczasową nominację dla Garszyńskiego na stanowisko konsula RP w Londynie, jednakże już od września t. r. konsulem był Leon Feliks Goldstand; zob. W. Skóra, „Służba konsularna Drugiej Rzeczypospolitej. Organizacja, kadry i działalność”, Toruń 2006, s. 282-284.

⁵⁵ Jan Józef Okołowicz (1876–1923), organizator ruchu emigracyjnego, publicysta; przed I wojną światową wiele lat spędził w środowiskach polonijnych obu Ameryk; 1919: naczelnik Wydziału Emigracji i Pośrednictwa Pracy w MPiOS; 1 XI 1919–1 V 1922: konsul generalny RP w Montrealu; szczegóły zob. B. Michalik, „Okołowicz Józef Jan” (w:) PSB, t. XXIII, z. 4 (99), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978, s. 684-685.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 17.

Nr 25

N 13 [w] 10 [sierpnia] M.S.Z.

Proponowanie Garszyńskiemu wicekonsulatu w Montreal[u] równa się obeldze wobec obecnego stanowiska i uznania Foreign Office i Ministerstwa Wojny – stop. Ponieważ poprzednio Garszyński oświadczył, że prócz Generalnego Konsulatu [w] Londyn[ie] innego stanowiska nie przyjmie. Uważam za zbyteczne zrobienie propozycji.

L[égation de] P[ologne] Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 17.

Nr 26

N°. 14 [w] 11 sierpnia M.S.Z.

Nie otrzymaliśmy budżetu – stop. Położenie poważne – stop.

London onze Août numéro quatorze

Lég[ation de] Pologne Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 18.

Nr 27

N 15 [w] 13 [sierpnia] M.S.Z.

W razie nie uzyskania okrętu od rządu angielskiego dla jeńców wojennych mogę nająć statek na 2 miesiące: 8-krotna podróż po 500 ludzi – stop. Koszt całkowity około 20 000 funtów – stop. Proszę [o] odpowiedź, ewentualnie pieniądze przysłać.

Lég[ation de] Pol[ogne] Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 18.

Nr 28

N 15 ? 13 [p] 14 [sierpnia] M.S.Z.

Wyndham⁵⁶ zapowiada przyjazd Misyi Angielskiej dla badania ekscesów przeciw Żydom. Proszę koniecznie skłonić do zaniechania tego kroku. Opinia publiczna w Polsce zdenerwowana oszczerstwami i kontrolowaniem nie pozwoliłaby rządowi i tej jeszcze nowej misyi na podróże i badania.

Treize Août Nr 15?^a –

Skrzyński

⁵⁶ Percy Charles Hugh Wyndham (1864–1943), dyplomata brytyjski; 21 IV–30 IX 1919: wysłannik JKM w Warszawie.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 18-19.

Nr 29

N 16 [w] 14 [sierpnia] M.S.Z.

Rząd Angielski na skutek moich przedstawień refero telegram 11 o uzbrojeniach żąda konkretnych danych o potrzebach amunicyjnych wschodniego frontu – stop. Admirał Kłoczkowski⁵⁷ prosi natychmiastowe przysłanie szczegółowego raportu zapotrzebowania.

L[égation de] P[ologne] Sapięha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 19.

Nr 30

N 16 [p] 14 [sierpnia] M.S.Z.

Proszę natychmiast poczynić starania o ewakuację oddziału pułkownika Skokowskiego⁵⁸ z Archangielska. Oddział składa się z 400 ludzi, może być przewieziony jednym statkiem do Francji lub Gdańska, o ile uzyskamy zgodę Niemców.

Treize Août

M.S.Z. Numéro seize

IPMS, A. 12. 53/1, k. 19.

Nr 31

N 17 [p] 14 [sierpnia] M.S.Z.

Oddział Skokowskiego będzie ewakuowany razem z wojskami Anglii⁵⁹ – stop. Proszę ponownie wiadomość czy droga Gdańsk zapewniona – stop. W razie trudności proszę ~~zawiado~~ telegrafować celem nacisku przez Foreign Office

London le quatorze Août Numéro dix-sept

L[égation de] P[ologne] Sapięha

⁵⁷ Waław Kłoczkowski (1873–1930), kontradm. z 1 VI 1919; od 29 IV 1919: formalnie zastępcza szefa Departamentu Spraw Morskich MSWojsk. IV–VII 1919: przedstawiciel morski na Konferencji Pokojowej w Paryżu; VIII 1919–III 1922: pełnomocnik wojskowy i morski (attaché) przy Poselstwie RP w Londynie i zarazem przy Naczelnym Dowództwie Sprzymierzonych w Paryżu; szczegóły zob. J. Pertek, „Kłoczkowski Waław” (w:) PSB, t. XIII, z. 1 (56), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967–1968, s. 50-52; J. M. Czerwiński, „Noty biograficzne oficerów Polskiej Marynarki Wojennej” (w:) „Kadry morskie Rzeczypospolitej”, t. II: „Polska Marynarka Wojenna”, cz. I: „Korpus oficerów 1918–1947”, red. J. K. Sawicki, Gdynia 1996, s. 356-357; T. Kryśka-Karski, S. Żurkowski, „Generałowie Polski niepodległej”, Warszawa 1991, s. 111.; P. Stawęcki, „Słownik biograficzny generałów Wojska Polskiego 1918–1939”, Warszawa 1994, s. 51.

⁵⁸ Julian Skokowski (1886–1959), ppłk z 1 VI 1919; od 29 X 1918: dowódca Wojsk Polskich w północnej Rosji, obejmujących oddziały skoncentrowane w Archangielsku oraz oddział dżwiński, liczące łącznie około 300–500 oficerów i żołnierzy; 1919: jednostki te brały udział w walkach z bolszewikami u boku Anglików; XII 1919: przybywają drogą morską przez Gdańsk do Polski; szczegóły zob. H. Bagiński, „Wojsko Polskie na Wschodzie 1914–1920”, Warszawa 1921, s. 464; A.K. Kunert, „Skokowski Julian” (w:) PSB, t. XXXVIII, z. 2 (157), red. H. Markiewicz, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1982, s. 226-227.

⁵⁹ Ostatecznie jednostka ta wypłynęła z Archangielska 20 września 1919 r.; zob. H. Bagiński, op. cit., s. 481.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 20.

Nr 32

N 18 [w]

15 [sierpnia] M.S.Z.

Uczyliem silne przedstawienie F. O. w sprawie misji dla spraw Żydowskich – stop. F. O. zgadza się, że są bardzo ujemne strony i Rząd Angielski zaniecha misji, jeżeli Rząd Polski tego kategorycznie zażąda – stop. F. O. uważa jednak, że zaniechanie będzie

D[alszy] ciąg⁶⁰ miało dla nas nader ujemne skutki – stop. Rząd angielski obiecał Parlamentowi wysłanie misji, musiałyby więc zasłonić się kategorycznym protestem Rządu Polskiego, co posłuży do nowych napaści na Polskę przez prasę i w Parlamencie. Naczelnikiem misji ma być Stuart Salomon⁶¹ bardzo życzliwie dla Polski usposobiony – stop. Raport będzie niewątpliwie korzystny i raz na zawsze zakończy propagandę żydowską przeciw Polsce – stop. Umożliwi to Rządowi Angielskiemu poparcie Polski politycznie i finansowo.

London quinze Août numéro dix-huit Légation [de] Pologne

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 20-22.

Nr 33

N 14 [p]

16 [sierpnia] M.S.Z.

Proszę zająć się specjalnie losem wojsk polskich znajdujących się na północy Rosji – stop. Sztab generalny prosi o natychmiastową odpowiedź.

Huit (8) Août. Ministère [des] Affaires Etrangères N° quatorze⁶²

IPMS, A. 12. 53/1, k. 20.

Nr 34

N° 13 [p]

16 [sierpnia] M.S.Z.

Proszę jak najrychlej uzyskać agrément dla Józefa Okołowicza, znanego działacza na polu emigracji, dotychczasowego szefa sekcji ministerstwa pracy, na konsula generalnego w Montreal w Kanadzie

⁶⁰ Poniższy fragment tekstu, stanowiący dalszą część rzeczony depezy, zapisano na karcie 21.

⁶¹ Sir Samuel Stuart Montagu 1. baronet cr. 1912 (1856–1926), polityk brytyjski, filantrop, kolekcjoner dzieł sztuki; 1900–1916: członek Parlamentu z ramienia Partii Liberalnej; IX–XII 1919, członek (drugiej) misji angielskiej w Polsce; szerzej: Łukasz Jastrząb, Raporty o antysemickich wystąpieniach w Polsce po I wojnie światowej, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” nr 32/2015, s.199-250; www.wbc.poznan.pl/Content/406116/499680.pdf [oprac. JŁ]

⁶² Na lewym marginesie niniejszej depezy widnieje odręczny dopisek: „otrzymano 16 VIII o 5.30 p[o] p[ołudniu]”.

Huit Août Ministère [des] Affaires Etrangères N° treize⁶³

IPMS, A. 12. 53/1, k. 21.

Nr 35

N° 17 [p]

19/VIII M.S.Z.

W odpowiedzi na telegram szyfrowany za nr 18 Ministerstwo spraw zagranicznych zawiadamia, że zwróciło się do Sir Percy Wyndham z prośbą żeby rząd angielski odłożył na później wysłanie proponowanej delegacji wobec silnego zdenerwowania wywołanego w kraju przez ciągłe kontrole zagraniczne.

Dix-neuf Août numéro dix-sept

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/1, k. 22.

Nr 36

N° 4748 [p]

20/VIII

L[égation de] P[ologne] Berne

Gazety szwajcarskie donoszą, że rząd angielski uznał Wilno stolicą wolnej Litwy – stop. Co prawdy jak odwołać vingt Août 4748

Polmission

IPMS, A. 12. 53/1, k. 23.

Nr 37

N° 19 [w]

21/VIII M.S.Z.

Przekonałem się, że kontrakt Chamiec⁶⁴ [-] Hącia⁶⁵ nie jest znany zarządowi Vickers – stop. Takowy inicjowali i zawarli Chamiec - Karłowski – stop. Taktownem działaniem można będzie umowę unieważnić nie narażając stosunku rządu Polskiego do Vickersa i przemysłu Anglii.

Vingt et un Août numéro dix-neuf London

Légation [de] Pologne Sapieha

⁶³ Na lewym marginesie niniejszej depezy widnieje odręczny dopisek: „otrzymano 16 VIII o 5.30 p[o]łudniu”.

⁶⁴ Zygmunt Chamiec (1882–1948), 1917–1919: dyrektor Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej; 1918–1919: członek Komisji Ekonomicznej przy KNP w Paryżu; 1919: sekretarz generalny delegacji ekonomicznej przy Delegacji Polskiej na Konferencję Pokojową w Paryżu; ekspert w sprawach odszkodowań wojennych i likwidacyjnych.

⁶⁵ Kazimierz Hącia (1877–1934), prawnik; 16 I–12 VIII 1919: minister przemysłu i handlu w gabinecie I. Paderewskiego.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 23.

Nr 38

18 [p]

20/VIII M.S.Z.

Droga przez Gdańsk nie jest pewna, szczególnie wobec zająć na Szląsku – stop. Może trzeba będzie transportować wojska inną drogą – stop. Proszę porozumieć się z Foreign Office czy Alianci przeforsują transport przez Gdańsk.

Vingt Août

Ministère [des] Affaires Etrangères Numéro dix-huit

IPMS, A. 12. 53/1, k. 23-24.

Nr 39

19 [p]

21/VIII M.S.Z.

Na Górnym Szląsku⁶⁶ rozpoczął Grenzschutz⁶⁷ walkę z robotnikami polskimi, strzelając do nich gdy bronili kopalń przed zamachami spartakistów⁶⁸ – stop. Ludność rozgoryczona przez niedotrzymanie obietnicy okupacji przez Ententę a teraz doprowadzona do rozpaczki odpowiedziała powstaniem⁶⁹ – stop. We wszystkich kopalniach ergo stanęła praca – stop. Odpowiedzialność za krew przelaną i katastrofę węglową grożącą całej Europie, spada wyłącznie na rząd niemiecki, który bojąc się wyniku plebiscytu, sprowokował rozruchy by morderstwa zginieć przemocą – stop. Rząd Polski przewidując to, żądał bezskutecznie od komisji kontroli jako świadka prowokacji – stop. We wszystkich powiatach, gdzie Grenzschutz (się) wprowadził, mordują robotników polskich i wywożą masowo ³de^a w głąb Niemiec – stop. Rząd Polski, który już dawno wskazywał na straszną dolę ludu szląskiego oraz na zamierzenia niemieckie widzi w żądanym wielokrotnie natychmiastowym objęciu zarządu Górnego Szląska przez misję międzysojuszniczą jedyny sposób zabezpieczenia ludności przed bezprawiem i wznowieniem pracy w kopalniach – stop. To samo grozi w Prusach Zachodnich⁷⁰, gdzie Niemcy również wywożą plany i maszyny z fabryk, by wywołać głód i bezrobocie i dokąd również Rząd bezskutecznie Rząd Polski żądał wysłania komisji

⁶⁶ To jest w pruskiej rejencji opolskiej.

⁶⁷ Właśc. Grenzschutz Ost (niem. ‘ochrona granic wschodnich’), powołana do życia na przełomie lat 1918–1919, na wschodnich terenach Rzeszy paramilitarna formacja ochotnicza; przeciwstawiała się oderwaniu tych obszarów od Rzeszy; w dniach 28–30 listopada 1918 r. skierowano na Śląsk z zachodnich Niemiec 117. DP dowodzoną przez gen. Karla Hoefera, a jej sztab ulokowano w Gliwicach; 10 grudnia 1918 r. jednostka ta otrzymała nazwę Grenzschutz-Division.

⁶⁸ Mowa o Związku Spartakusa; początkowo było to ugrupowanie lewicowych socjaldemokratów; 1916: powstała Grupa Spartakusa; X 1918: jej przywódcy uznali, że Niemcy znalazły się u progu rewolucji socjalistycznej; 11 XI 1918: powstanie samodzielnego Związku Spartakusa; 30 XII 1918–1 I 1919: przeobrażenie tej organizacji w Komunistyczną Partię Niemiec.

⁶⁹ Mowa o pierwszym powstaniu śląskim.

⁷⁰ ‘Pomorze Wiślane’ (Gdańskie).

kontroli – stop. Równoczesna akcja prowokacyjna na Szląsku i w Prusach oraz bratanie się wojsk niemieckich z oddziałami rosyjskimi na Litwie stanowią ogniwa wielkiego planu powrotu Niemiec do aktywnej polityki na Wschodzie – stop. Poseł Sosiński^{71 a(?)} w obecności delegatów na Szląsku przyrzekł posłom Ententy w Warszawie, że jeżeli niemieckie władze teren plebiscytowy opuszczą i jakakolwiek inna władza będzie wprowadzona, robotnicy wrócą do pracy i produkcja węgla będzie znów normalna.

Vingt et un Août

Skrzyński numéro dix-neuf

IPMS, A. 12. 53/1, k. 24-27.

Nr 40

20 [p]

21/VIII M.S.Z.

Dziś zaczęły się pertraktacje pomiędzy Bilińskim⁷² i Perkinsem⁷³ w sprawie terenów naftowych w Galicyi Wschodniej – stop. Pozatem rząd polski chce podzielić Galicyę na 4 województwa, z których 3 wschodnie z szerszą autonomią – stop. Oba te elementa proszę wyzyskać dla odłożenia załatwienia sprawy Galicyi Wschodniej – stop. Perkins twierdzi, że autonomia Galicyi Wschodniej z jednym Sejmem we Lwowie, o większości ruskiej, a tembardziej tymczasowość i konsultacja równają się zupełnemu zatraceniu przedsiębiorstw naftowych angielskich, jak i innych w Galicyi – stop.

Ministère [des] Affaires Etrangères

Vingt et un Août Numéro vingt

IPMS, A. 12. 53/1, k. 27-28.

Nr 41

20 [w]

30/8 M.S.Z.

Treść wczorajszej depezy numer 27 podałem dziś notą Foreign Office – stop. Rząd angielski zasłania się konferencyą pokojową – stop. Wobec zażądania paszportów przez misję

⁷¹ Wojciech Sosiński (1872–1934), 1911–1919: członek Reichstagu z ramienia Zjednoczenia Zawodowego Polskiego; II 1919: jako poseł do Reichstagu otrzymał mandat do Sejmu Ustawodawczego; początkowo był członkiem Narodowo-Robotniczego Koła Sejmowego, z którego wystąpił pod koniec lipca 1919 r.; jesienią t. r. stał się współzałożycielem Narodowo-Chrześcijańskiego Klubu Robotniczego; następnie był posłem na Sejm RP I, II i III kadencji; członek Chrześcijańskiej Demokracji; szczegóły zob. A. A. Zięba, „Sosiński Wojciech” (w:) PSB, t. XL, z. 4 (166), red. H. Markiewicz, Warszawa–Kraków 2000–2001, s. 520-521. [oprac. JŁ]

⁷² Leon Biliński (1846–1923), ekonomista, konserwatywny polityk galicyjski; 31 VII–13 XII 1919: minister skarbu w gabinecie I. Paderewskiego.

⁷³ Najprawdopodobniej Francis Arthur Perkins (1889–1967), przemysłowiec brytyjski, producent silników diesla; zob. A. Pimlot Baker, „Perkins Francis Arthur” (w:) ODNB <http://www.oxforddnb.com/view/article/48099>.

angielską dla spraw żydowskich silnie nalegałem na odłożenie, wskazując [na] oburzenie które wywoła misja zamiast spodziewanej pomocy przeciw Niemcom – stop.

Légation [de] Pologne Sapieha Trente Août numéro vingt.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 28.

Nr 42

22 [p]

23/8 M.S.Z.

Delegacja polska złożona z posłów Sosińskiego, Rymera⁷⁴ i delegata naczelnej Rady Ludowej⁷⁵ Diamanda⁷⁶ oświadczyła 20-go pułkownikowi Goodyear⁷⁷ w Sosnowcu, że gotowa jest celem umożliwienia jej wyjazdu na Górny Śląsk złożyć solenne przyrzeczenie, że tam agitować nie będzie i podda się wszelkiej kontroli Ententy, byle tylko mózdz na miejscu wykazać nadużycia, które spowodowały powstanie – stop. P[an] Goodyear zawiadomił następnego dnia naszą delegację, po skomunikowaniu się z rządem niemieckim, że tenże rząd nie ma obawy, aby delegacja polska na Górnym Śląsku agitowała i choćby jej przyrzeczeniu wierzył, obecnie na Górny Śląsk wpuścić jej nie może – stop. Niemcy nie chcą dać możliwości sprawdzenia gwałtów popełnionych – stop. Goodyear na Śląsku będzie zatem słyszał tylko głosy Niemców, bo innych do niego nie dopuszczają – stop. Cała opinia publiczna kraju i wielka część wojska żąda coraz energiczniej naszej interwencji na Śląsku, a wiadomości o okrucieństwach niemieckich tworzą nastrój zniecierpliwienia na Ententę i rząd – stop. Proszę przedstawić Konferencji grozę sytuacji i konieczność natychmiastowej okupacji Śląska – stop. Według litery dopiero 15 dni po uprawomocnieniu traktatu Niemcy przestają być panami kraju, ale są Towarzystwa ochrony zwierząt. Polska ma nadzieję, że i wielcy autorzy Ligi Narodów okażą się towarzystwem ochrony ludzi przed prowokacją i gwałtem – stop.

⁷⁴ Józef Rymer (1882–1922), górnik, polski działacz narodowy na Górnym Śląsku; reprezentant Górnego Śląska w Komisariacie NRL w Poznaniu; z ramienia tejże instytucji jeden z twórców Podkomisariatu NRL w Bytomiu; 1919: działał w Biurze Prac Kongresowych w Paryżu; VI 1919: poseł na Sejm Ustawodawczy z listy Narodowego Stronnictwa Robotniczego; 18 VI–5 XII 1922: pierwszy wojewoda śląski; szczegóły zob. L. Smółka, „Rymer Józef” (w:) PSB, t. XXXIII, z. 4 (139), red. H. Markiewicz, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991–1992, s. 516-517.

⁷⁵ Polska organizacja polityczna funkcjonująca w zaborze pruskim; 1916: powołana do życia w Poznaniu jako nielegalny Komitet Międzypartyjny, nazywany też Centralnym Komitetem Obywatelskim; 11 XI 1918: komitet ów ujawnił się przyjmując nazwę Rady Ludowej, ale 14 XI t. r. zmieniła nazwę na Naczelna Rada Ludowa; 6 XII 1918: wyłoniła ona organ wykonawczy pod nazwą Komisariatu; Śląsk reprezentowali na tym forum W. Korfanty i J. Rymer.

⁷⁶ Herman Diamand (1860–1931), prawnik, jeden z założycieli i czołowych działaczy Galicyjskiej Partii Robotniczej, a następnie PPS; 1907–1918: poseł do austriackiej Rady Państwa; 1919–1930: poseł na Sejmy: Ustawodawczy oraz Sejmy RP I i II kadencji; działał także na niwie polityki międzynarodowej, interesowały go zwłaszcza kwestie polsko-niemieckie; zob. S. Loewenstein, „Diamand Herman” (w:) PSB, t. V, red. W. Konopczyński, Kraków 1939–1946, s. 151-153.

⁷⁷ Goodyear, amerykański płk., reprezentant kół wielkoprzemysłowych.

Vingt trois Août
 Numéro vingt deux

Ministère [des] Affaires Etrangères

IPMS, A. 12. 53/1, k. 30-32⁷⁸.

Nr 43

23 [p]

23/VIII M.S.Z.

W Warszawie odbyły się poufne rokowania z delegacją⁷⁹ Petlury⁸⁰ – stop. Szczegółowe dane będą Panu przesłane w swoim czasie – stop. Obecnie jednak, gdyby ktoś zapytywał, zechce Pan oświadczyć, że rokowania [mają] być zaprowadzone w celu ułatwienia akcji przeciwko bolszewikom – stop. Polska nie uznała państwa ukraińskiego i uzyskaliśmy zrzeczenie się Galicyi Wschodniej przez Ukrainę, lecz ze względu na Aliantów nie zwieraliśmy żadnych umów w kwestyi granic – stop. 4 punkt umowy jest w formie jednostronnej deklaracyi Ukraińców.

Vingt trois Août numéro vingt trois

Ministère [des] Affaires Etrangères

IPMS, A. 12. 53/1, k. 33.

Nr 44

N^o Nr 220?? 25/ [p]

25 sierp[nia] 1919 M.S.Z.

Prosimy transport wojsk z Archangielska skierować przez Gdańsk, o ile poselstwo może wyrobić przez Rząd angielski gwarancję transportu z Gdańska przez terytorjum niemieckie.

Vingt cinq Août numéro vingt quatre

Ministère [des] Affaires Etrangères

⁷⁸ Na karcie 29 wpisano omyłkowo fragment depeszy z 3 września 1919 r.

⁷⁹ W jej skład wchodził: przewodniczący, były minister kolei Pyłyp Pyłypczuk, dyrektor jednego z Departamentów w MSZ URL, Wołodymyr Tulupa, reprezentant wojska, płk Łypnycki oraz Kłym Pawluk (Pawluk-Zakrzewski); pertraktacje rozpoczęły się w Warszawie 20 sierpnia 1919 r.; szczegóły zob. J.J. Bruski, „Petlurowcy. Centrum Państwowe Ukraińskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie (1919–1924)”, Kraków 2000, s. 114.

⁸⁰ Symon Petlura (1879–1926), polityk ukraiński; po rewolucji lutowej 1917: stał na czele ugrupowań dążących do utworzenia niepodległego państwa ukraińskiego; 1917–1918: dowódca (ataman) wojsk Ukraińskiej Centralnej Rady; od II 1919: przewodniczący Dyrektoriatu i zarazem główny ataman sił Ukraińskiej Republiki Ludowej.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 34.

Nr 45

24 [p]

25/VIII M.S.Z.

Generał Gough spędzi parę dni w Londynie – stop. Proszę go bezzwłocznie spotkać i starać się wybadać czy Anglja pomoże Estonji i Łotwie do uniezależnienia się od Rosyi i o tem telegraficznie donieść – stop. Proszę stwierdzić możliwość naszego współdziałania przeciw bolszewikom ale jedynie pod warunkiem, by na wspólnym froncie wojska estońskie były naszymi najbliższymi sąsiadami, nie zaś wojska niemieckie lub rosyjskie, które w danej chwili gotowe zwrócić się przeciwko nam – stop. Proszę zwrócić uwagę rządu angielskiego na niepewny stan na Litwie – stop. Taryba⁸¹ skompromitowana przez zależność od Berlina finansowo zbankrutowała i stała się tak niepopularną, że ją dłużej ani wojsko, ani lud nie zniesie – stop. Zniecierpliwienie na okupację niemiecką wzrasta – stop. Stan taki w naszym najbliższym sąsiedztwie jest dla nas niepokojącym – stop. Proszę dać do zrozumienia, że wpływ ekonomiczny Anglii na Litwie uważalibyśmy za korzystny dla Litwy i dla nas – stop.

Vingt cinq Août

Skrzyński

numéro vingt quatre

IPMS, A. 12. 53/1, k. 34-36.

Nr 46

21 [p]

22/VIII M.S.Z.

Z dokumentów tajnych wiemy, że sierpień od dłuższego czasu oznaczony był przez Niemców jako termin wielkiej akcji politycznej, mającej im dać możliwość odwetu na wschodzie – stop. Przypuszczenie, że upadek⁸² Beli Kuhna⁸³ wykonanie planu opóźni okazało się mylne – stop. Z początkiem miesiąca wzmożona działalność von der Goltza⁸⁴ w Prusach Wschodnich by, pod pozorem walki z czerwoną gwardyą, zagrozić flanki polskiego frontu

⁸¹ Lit. Lietuvos Taryba, Litewska Rada Państwowa, działająca od września 1917 r. do maja 1920 r.; jej pracom przewodniczył Ananas Smetona; 16 lutego 1918 r. Taryba proklamowała niepodległość Litwy.

⁸² Kun ustąpił formalnie 1 sierpnia 1919 r. i zbiegł z Węgier przez Austrię do Rosji.

⁸³ Béla Kun właśc. Kohn (1886–1939), węgierski działacz komunistyczny; XI 1918: jeden z założycieli Węgierskiej Partii Komunistycznej; III–VII 1919: przywódca Węgierskiej Republiki Rad; od 1920: w sowieckiej Rosji.

⁸⁴ Rüdiger hr. von der Goltz (1865–1946), pruski gen. maj. z VIII 1916: od 28 II 1918: d-ca 12 dywizji Landwery („Dywizji Bałtyckiej”); IV–XII 1918: udział w walkach w Finlandii; II 1919: mianowany d-cą niemieckiego VI Korpusu Rezerwowego i zarazem gubernatorem Libau (Liepaja); próbował wówczas – działając początkowo formalnie za zgodą aliantów – sformować z Niemców bałtyckich siły zdolne do usunięcia z tego regionu bolszewików; IX 1919: w obliczu zmiany sytuacji polityczno-militarnej odwołany przez rząd Niemiec do kraju.

anty bolszewickiego – stop. Równocześnie próby sprowokowania rozruchów w Prusach Zachodnich i na Śląsku by odciągnąć siły polskie z frontu wschodniego, a w razie nieinterwencji wytłumaczyć ludności, że Polska o nią nie dba – stop. W Zagłębiu Dąbrowskim udało się agentom niemieckim robotnika polskiego, nieświadomego intrygi namówić do strajku – stop. Niewyjaśnione jest dotąd jaki udział rządu berlińskiego w całej akcji i wiele z niej przypisywać należy samowoli kół wojskowych – stop. Wiadomości berlińskie o wspomaganii powstańców przez Halerczyków fałszywe, wyjąwszy sporadyczne wypadki samodzielnej akcji pojedynczych żołnierzy. Należy wskazywać na rolę Grenzschutzu, strzelającego do bezbronnej ludności oraz na ciągłe, od miesięcy, nasze żądanie Komisji kontrolującej – stop. Czesi na Śląsku Cieszyńskim cofnęli wojska i zostawili na linii demarkacyjnej⁸⁵ tylko słabe placówki wciąż nas zaczepiające, by sprowokować nasz atak i współdziałać wówczas z Niemcami – stop. Trzy dywizje czeskie gotowe na ten wypadek w Spiszu i Orawie – stop. Wojska czeskie bić się nie chcą, [są] zbolszewizowane i uznają, że Karwina jest krajem polskim – stop.

Vingt et un Août

Skrzyński

numéro vingt et un

IPMS, A. 12. 53/1, k. 36-38.

Nr 47

Nº 26 [p]

26/8 M.S.Z.

Pobył delegacji Petlury w Warszawie dotychczas bez rezultatu – stop. Dwa podane projekty ukraińskiej deklaracji przez nas nie akceptowane – stop. Większość delegacji pojechała na Ukrainę po instrukcje, poczem wróca – stop. Petlura przejechał Winnicę, zostawił w Kamieńcu Petruszewicza⁸⁶ z Galicjanami – stop. Obok naszej dyzlokacji Zbrucz

⁸⁵ 1 lutego 1919 r. nastąpiło w Paryżu podpisanie „Umowy w sprawie Księstwa Cieszyńskiego”, jej sygnatariuszami byli reprezentanci czterech mocarstw: USA, Wielkiej Brytanii, Włoch i Francji oraz Polski – Roman Dmowski; przedstawiciel Czechosłowacji - Edvard Beneš swój podpis złożył dopiero 3 lutego. Umowa stanowiła, że lokalna administracja będzie funkcjonowała zgodnie z warunkami umowy z 5 listopada 1918 r., ale zarazem wprowadzała nowe tymczasowe rozgraniczenie: wokół osi, którą stanowiła linia kolejowa łącząca Czechy ze Słowacją; tereny na północ od Cieszyna aż do karwińskiego zagłębia węglowego powierzono kontroli przez wojska czeskie, a na południe od tego miasta do Jabłonkowa tę rolę pełnić miały oddziały polskie; następnie 25 lutego t. r. podpisana została polsko-czechosłowacka konwencja wojskowa wyznaczająca linię demarkacyjną na spornych obszarach; tekst umowy paryskiej „Sprawy polskie na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 r. Dokumenty i materiały” (dalej cyt. SPKPP), red. R. Bierzanek, J. Kukułka, t. II, Warszawa 1967, cz. II: „Śląsk Cieszyński”, oprac. M. Safianowska, dok. nr 10, s. 110-111; tekst umowy wojskowej: ibidem, dok. nr 16, s. 122-123; komentarz zob. M. K. Kamiński, „Konflikt polsko-czeski 1918–1921”, Warszawa 2001, s. 41, 48-49, 70, 75-76.

⁸⁶ Jewhen Petruszewycz (1863–1940), prawnik i polityk ukraiński; 1918: Ukraińska Rada Narodowa, której przewodził proklamowała powstanie Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej; 22 I 1919: po zjednoczeniu

Wołyń stoją Galicjanie – stop. Czwarty pułk siczowników zamordował brata i matkę ministra Minkiewicza⁸⁷ Łyczówka Bujalskiej Włonow^{a?(sic)^a} – stop. Denikin podchodzi podobno [pod] Kijów od Połtawy, Grebenki – stop. Urodzaj na Ukrainie świetny, ludność powiatów kamienieckiego, płoskirowskiego, starokonstantynowskiego polska, ruska i żydowska przysyła deputację do Warszawy prosząc o pomoc i opiekę od gwałtów i danie możliwości zakończenia zbiorów i obsiewu – stop. W sztabie Petlury znajdować się mają oficerowie francuscy. Znak zapytania – stop.

Vingt six Août

Skrzyński Numéro vingt six.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 39-40.

Nr 48

Nº 27 [p]

28/8 M.S.Z.

Lotnicy niemieccy bombardują pogranicze polskie – stop. Dwudziestego siódmego sierpnia rano aeroplan ostrzeliwał Sosnowiec, siedemnaście rannych, jeden zabity – stop. Po południu trzy aeroplany rzucały bomby świetlane markując odległość dla artylerii i ostrzeliwały ludność cywilną – stop. Straty jeszcze niewiadome + stop. Proszę protestować uroczyście przeciw pogwałceniu terytorium polskiego – stop. Rząd polski, stojąc na straży całości i bezpieczeństwa Rzeczypospolitej domaga się natychmiastowej czynnej interwencji państw sprzymierzonych na Śląsku – stop. W razie dalszej zwłoki nie mógłby rząd polski przejąć odpowiedzialności za konsekwencje wynikające z zaostrzenia sytuacji.

Vingt-huit Août

Ministère [des] Affaires Etrangères Numéro vingt-sept.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 40-41.

Nr 49

Nº 28 [p]

29/8 M.S.Z.

Prosimy naszą delegację w Paryżu o najenergiczniejsze starania, aby artykuł Nr 261 traktatu austriackiego⁸⁸ został zmieniony w tym duchu, aby nasz rząd miał prawo

ZURL z Ukrainą Republiką Ludową Petruszewycz stał się członkiem Dyrektoriatu URL; 9 VI 1919: mianowany dyktatorem ZURL; XI 1919: po upadku państwowości ukraińskiej osiadł w Wiedniu, gdzie zorganizował specjalny ośrodek, by walczyć o niepodległość na arenie międzynarodowej.

⁸⁷ Antoni Mińkiewicz, Minkiewicz (1881–1920), ziemianin, inż. górnictwa: 26 X–3 XI 1918, 17 XI 1918–30 IX 1919: minister aprowizacji w gabinetach J. Świeżyńskiego, J. Oraczewskiego oraz I. Paderewskiego; szczegóły zob. Z. Landau, „Mińkiewicz (Minkiewicz) Antoni” (w:) PSB, t. XXI, z. 2 (89), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1976, s. 318-319.

⁸⁸ Tekst ostateczny rzeczoności artykułu brzmiał:

zawiadować posiadłości, prawa i interesa poddanych austriackich znajdujących się w Galicyi za zapłatą wartości ich właścicielom – stop. Sprawa ta interesuje bardzo poważną grupę kapitalistów angielskich, francuskich i belgijskich zaangażowanych w przemyśle naftowym w Galicyi – stop. Grupa ta wysłała wczoraj wieczorem specjalnego delegata do Londynu, aby tam przedsięwziąć odnośne kroki wobec rządu angielskiego – stop. Pomyślnie załatwienie tej kwestyi może przyczynić się bardzo do ostatecznego uzyskania dla nas Galicyi Wschodniej. Proszę ją poprzeć według możliwości – stop. Szczegółowy list wysłałem wczoraj Dmowskiemu⁸⁹ przez specjalnego kurjera.

Vingt-neuf Août

Ministère [des] Affaires Etrangères Numéro vingt-huit.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 41-42.

Nr 50

N° 29 [p]

31/8 M.S.Z.

Potwierdzając telegram z 21 sierpnia Nr 19 Ministerjum Spraw Zagranicznych podziela stanowisko pana – stop. Szczegóły w drodze – stop.

Trente et un Août

Ministère [des] Affaires Etrangères numéro vingt-neuf.

„Nie może być wszczynane żadne powództwo, ani nie może być podnoszone żadne żądanie zwrotu z jednej strony przez obywateli dawnego Cesarstwa austriackiego, albo przez osoby zamieszkałe (résidant) na terytorjum dawnego Cesarstwa austriackiego, czy też wykonywujące tam przemysłowe zajęcie, z drugiej strony zaś, przez obywateli Mocarstw sprzymierzonych, albo przez osoby zamieszkałe na terytorjum tych Mocarstw, czy też wykonywujące tam przemysłowe zajęcie, ani przez osoby trzecie, którym tamte ustąpiły swoich praw podczas wojny, a to z racji faktów, zaszytych na terytorjum Strony przeciwnej w czasie między wypowiedzeniem wojny a uprawomocnieniem się niniejszego Traktatu, które mogłyby być uważane za naruszenie praw własności przemysłowej, literackiej lub artystycznej, o ile one istniały w jakimkolwiek momencie podczas wojny lub zostaną przywrócone stosownie do poprzednich artykułów 259 i 260.

Również nie będzie mogło być przyjętem od tych osób żadne powództwo o naruszenie praw własności przemysłowej lub artystycznej, w jakim bądź czasie, z racji sprzedaży czy wystawienia na sprzedaż na terytorjach Mocarstw sprzymierzonych lub stowarzyszonych z jednej strony, a Austrii z drugiej strony, w ciągu roku od podpisania niniejszego Traktatu, produktów, wyrobów, dzieł literackich lub artystycznych, wydanych w czasie pomiędzy wypowiedzeniem wojny a podpisaniem niniejszego Traktatu, jak również z racji nabycia, czy korzystania z nich lub używania ich; rzecz oczywista jednak, że postanowienie to nie znajdzie zastosowania, o ile posiadacze praw mieli miejsce stałego zamieszkania (domicile), lub przedsiębiorstwo przemysłowe czy handlowe w miejscowościach, okupowanych przez Austrię w czasie wojny.

Artykuł ten nie będzie się stosował do stosunków pomiędzy Stanami Zjednoczonymi Ameryki z jednej strony i Austrią z drugiej.”

„Traktat pokoju między Mocarstwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi i Austrią” (dalej cyt.

TPMSSA), Warszawa 1919, s. 115-116.

⁸⁹ Roman Dmowski (1864–1939), pisarz polityczny, polityk i mąż stanu; 15 VIII 1917–15 IV 1919 (faktycznie 15 VIII 1919): prezes KNP; 1919: jeden z dwu głównych – obok Paderewskiego – delegatów Polski na Konferencję Pokojową w Paryżu; 1919–1922: poseł na Sejm Ustawodawczy RP; 1–19 VII 1920: członek Rady Obrony Państwa; 27 X–15 XI 1923: minister spraw zagranicznych w gabinecie W. Witosa.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 43.

Nr 51

30 [p]

1/9 M.S.Z.

Proszę Ciechanowskiego natychmiast wydelegować do Paryża do sekretarjatu Prezydenta ministrów

Premier Septembre

Skrzyński numéro trente.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 43.

Nr 52

31 [p]

1/9 M.S.Z.

Proszę nadesłać pod moim osobistym adresem wykaz wszystkich sum otrzymanych – stop.

Premier Septembre

Skrzyński Nr trente et un.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 43.

Nr 53

32 [p]

2/9 M.S.Z.

Suwałki i Sejny w naszym ręku – stop. W północnej Suwalszczyźnie wybuchło powstanie wywołane przez rząd kowieński i Niemców przeciwko Polakom⁹⁰ – stop. Są oznaki, że ruch przybiera charakter bolszewicki – stop. Zaczęto rabować majątki, Litwini wywożą ludność polską na Kowieńszczyznę – stop. Stwierdzono pośród oddziałów litewskich dużą ilość żołnierzy w niemieckich i litewskich mundurach. Rząd zażądał i przekonuje w poselstwach [do] wysłania do północnej Suwalszczyzny komisji międzysojuszniczej – stop. Motywy następujące – gwałty dokonywane na Polakach, wysiłki Niemców do przerzucenia ruchu na terytorja polskie Suwalszczyzny, zbliżający się plebiscyt w Prusach Wschodnich – stop.

Deux Septembre

⁹⁰ Wojska niemieckie miały opuścić Suwalszczyznę do 24 sierpnia 1919 r.; rychło okazało się, że ich miejsce zajmują Litwini; w tej sytuacji dowództwo suwalskiego okręgu POW zdecydowało, że do wybuchu powstania dojdzie w nocy z 22 na 23 sierpnia 1919 r.; zamierzano objąć nim tereny sięgające około 30–40 km za linię Focha; początkowo akcja ta rozwijała się pomyślnie i zostały zajęte Sejny; rychło jednak Litwini przystąpili do kontrnatarcia i dopiero interwencja 41. suwalskiego pp umożliwiła stronie polskiej obsadzenie do 9 września t. r. linii Focha; zob. H. Wisner, „Wojna nie wojna. Szkice z przeszłości polsko-litewskiej”, Warszawa 1978, s. 135-136; P. Łossowski, „Po tej i tamtej stronie Niemna. Stosunki polsko-litewskie 1883–1939”, Warszawa 1985, s. 115-116.

Min[istère des] Aff[aires] E[trangères] N° Trente deux

IPMS, A. 12. 53/1, k. 43-44.

Nr 54

21 [w]

3/9 M.S.Z.

Jest możliwość zajęcia natychmiast byłej ambasady austriackiej na przeciąg 55 lat z kupnem mebli – stop. Żądają za wszystko 26 tysięcy funtów szterlingów – stop. Restauracja konieczna około 2 tysięcy funtów.

Légation de Pologne Sapieha Trois Septembre Nr vingt et un.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 45.

Nr 55

33 [w]

3/9 M.S.Z.

W związku z operacjami generała Gougha – Bermont⁹¹ tłumaczy Anglikom, że z swoją armią złożoną z 90 procent Niemców pójdzie przez Dynaburg i Reżycę⁹² na Moskwę i że to zrobi niezależnie od innych operacji – stop. Proszę zwrócić uwagę Angli, że wynikiem realnym tego marszu będzie nie zdobycie Moskwy, co przy spóźnionej porze niemożliwe, lecz wejście na naszym lewym skrzydle w bezpośredni kontakt Niemców i bolszewików – stop. Skutkiem takiego kontaktu mógł książę sam obserwować dawniej na Litwie, jest to tworzenie korytarza między Niemcami a Rosją – stop. Bermont jest byłym adjutantem generała Miszczenki⁹³, przez wojskowych poważnie nie brany, a w Kijowie podczas okupacji niemieckiej uchodził za niemieckiego genła⁹⁴ – stop. Dziś stoi on na czele gołych (sic) oddziałów Lieven'a⁹⁵ – stop. Na konferencji w Rydze Litwini bardzo ostro przeciw niemu występowali, twierdząc, że wojsko jego grabi.

Trois Septembre

⁹¹ Paweł Bermon(d)t, Bermond-Awałow (1877–1974), carski oficer, 8 II 1919 stanął na czele partyzanckiego oddziału, w którego skład weszli internowani w Niemczech oficerowie i żołnierze rosyjskiej armii; przetransportowany wraz ze swymi podwładnymi na Łotwę współdziałał początkowo z armią gen. R. von der Goltza i ks. A. Lievena oraz N. N. Judenicza; od jesieni 1919 r. działał samodzielnie na czele swej 5 tys. armii zmierzając do utworzenia proniemieckiego Państwa Bałtyckiego; napotkawszy na opór wojsk estońskich i łotewskich wspieranych przez okręty alianckie wycofał się w czerwcu 1920 r. do Prus Wschodnich. [oprac. JŁ] ⁹² Łot. 'Rezekne'.

⁹³ Andriej Miszczenko (1898 - 1952) – Ukrainiec, radziecki generał major. Syn Awksientija, 1917: w armii rosyjskiej, od września 1918 żołnierz Armii Czerwonej. Uczestnik walk z armią adm. Kołczaka. Od 1921 dowódca plutonu strzeleckiego, 1926-1930: słuchacz Akademii Wojskowej im. Frunzego w Moskwie. Po II wojnie został szefem sztabu Okręgu Wojskowego nr IV w Łodzi, w 1946 powrócił do ZSRR. [oprac. JŁ]

⁹⁴ Najprawdopodobniej mowa o stopniu wojskowym Gen. Lieut.

⁹⁵ Anatoly Pavlovich Lieven (1872–1937) książę należący do tzw. baronów łotewskich, 1918: dowodził białogwardyjskimi oddziałami (Liventsy, łot. Līvenieši) wchodzącymi w skład wojsk obrony terytorialnej - Baltische Landeswehr – i zgodnie z umową zawartą z tymczasowym rządem łotewskim bronił kraju przed bolszewikami; po wojnie domowej przyjął obywatelstwo łotewskie i zarządzał cegielnią. [oprac. JŁ]

Ministère [des] Affaires Etrangères Nr trente trois

IPMS, A. 12. 53/1, k. 45-46.

Nr 56

34 [p]

4/IX

Według wiadomości sztabu generalnego Ukraińcy galicyjscy wystąpili podobno przeciw Petlurze i połączyli się z Denikinem, który z ich pomocą miał zająć Kijów – stop. Petruszewicz zbiegł podobno do Denikina – stop. Porozumienie nastąpić miało 27-go sierpnia – stop. Wiemy dokładnie, iż poprzednio dnia 5-tego sierpnia delegacja Ukraińców galicyjskich z dr Dawidem porozumiewała się z bolszewikami w Kijowie – ofiarowując Joffemu⁹⁶ za dostarczenie amunicji walkę przeciw Petlurze, Polsce, imperjalizmowi całego świata – stop. Sztab posiada przejęte telegramy Hughsa⁹⁷ stwierdzające porozumienie się Rusinów galicyjskich z bolszewikami – stop. Proszę zwrócić uwagę na stwierdzone przez to dążenia galicyjskich Rusinów do zrealizowania ideału panslawizmu czy to z bolszewikami, czy to z Denikinem – stop.

Quatre Septembre

Ministère [des] Affaires Etrangères nr trente quatre.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 46-47.

Nr 57

N° 35 [p]

5/9 M.S.Z.

Kijów 30 sierpnia zajęły oddziały ukraińskie, nazajutrz weszły wojska Denikina odpierając Petlurowców, zaś Ukraińcy galicyjscy przeszli na stronę Rosyan – stop. Bredow⁹⁸ dowodzący sił Denikina nie uznaje Petlury i wyraził gotowość rokowań jedynie z galicjanami – stop. Wobec tego udał się do Kijowa generał Krauss⁹⁹, Niemiec z armii galicyjskich Rusinów – stop. Petlura oświadczył przedstawicielowi naszego sztabu, że dążyć będzie do uniknięcia walki z Denikinem ze względu na akcję przeciw bolszewikom, jednak gotów jest

⁹⁶ Adolf Joffe (1883–1927), dyplomata sowiecki; od VIII 1917: członek SDPRR (b), związany z trockistami; przewodniczący delegacji bolszewickiej w trakcie rokowań pokojowych z państwami Centralnymi w Brześciu; 1920–1921: przewodniczący delegacji bolszewickiej w trakcie rokowań pokojowych z Estonią, a następnie z Polską.

⁹⁷ David Edward Hughes (1831–1900), amerykański fizyk i wynalazca pochodzenia brytyjskiego; 1855: zbudował urządzenie zwane telegrafem Hughesa lub potocznie, juzem; był to drukujący aparat telegraficzny z klawiaturą.

⁹⁸ Nikołaj Emiliewicz Bredow (1873–1945), carski i białogwardyjski gen. lejtnant; jeden z dowódców Armii Ochotniczej walczącej z bolszewikami na południu Rosji; na podstawie umowy zawartej 1 III 1920 r. w Sołobkowicach jego korpus – liczący 15–16 tys. żołnierzy – internowano w Polsce.

⁹⁹ Właśc. Anton Kraus (ukr. Antin Kraws) (1871–1945), płk. gen. ukraińskiej armii galicyjskiej. W 1919 r. dowódca 3 korpusu tej armii. [oprac. JŁ]

stawić opór w obronie niepodległości Ukrainy – stop. Ma zaprotestować przeciw zajęciu Kijowa przez Denikina – stop. Powiedział też, że Denikinowi chodzi o pozyskanie Galicjan by potem zwrócić ich przeciw Polsce – stop. Prosi o neutralność ze strony Polski – stop.

Cinq Septembre

M[inistère de] A[ffaires] E[trangères] Nr trente cinq

IPMS, A. 12. 53/1, k. 48-49.

Nr 58

36 [p]

6/9 M.S.Z.

28° b29 sierpnia^b ~~sierpnia~~^a przybyły do Kowna niemiecko-pruskie oddziały, które wspólnie z litewską szkołą wojskową dokonały aresztów wśród oficerów i cywilnych zarówno Polaków jak Litwinów – stop. Ogółem dotąd aresztowano kilkadziesiąt osób, wśród nich znajdują się Aniesz Włojajtio¹⁰⁰, b[yły] prezydent miasta Innowicz, radni Francuzowicz, Błażewicz, Zatorski, pomocnik Żukowskiego Wojtekunas, oficerowie: Piotrowski, Wojdat, Tyszkiewicz Gasztowt Cluno – stop. Spodziewają się aresztów wśród robotników – stop. Komendantura i składy amunicji obsadzone przez szkołę wojskową, również polskiedzielnice robotnicze pilnie strzeżone – stop. Panuje przekonanie, że zaszłe wypadki nie wzmocnią stanowiska rządu litewskiego – stop. Jego współdziałanie z Niemcami staje się dla ludności zbyt widocznym – stop. Nasza akcja nie zmienia kierunku – stop. Na Suwalszczyźnie Litwini wycofują się poza linię demarkacyjną – stop.

Six Septembre

Skrzyński

Numéro trente six

IPMS, A. 12. 53/1, k. 49-50.

Nr 59

37 [p]

10/IX M.S.Z.

Dziś telegrafowaliśmy do delegacji pokojowej w Paryżu następująco – stop. Aresztowania dokonywane przez Tarybę dosięgły niesłychanych rozmiarów – stop. W Kownie aresztowano 517 osób bez powodów – stop. Postępowanie władz przy dokonywaniu aresztów ~~razem~~^a brutalne, wypadki znęcania się są na porządku dziennym – stop. Nawet naczelny wódz litewski generał Żukowski zażądał od Taryby przedstawienia aktów oskarżenia – stop. Oburzenie na Tarybę wykonywującą wskazania niemieckie udziela się miejscowej ludności

¹⁰⁰ Brak danych dotyczących tych osób.

litewskiej – stop. Proszę jak najenergiczniej protestować i żądać interwencji – stop. Byłoby pożądanem wysłanie do Wilna jakiegoś bezstronnego korespondenta Times’a – stop.

Dix Septembre

M[inistère des] A[ffaires] E[trangères] N° Trente-sept.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 50-51.

Nr 60

N° 21 [w]

11/IX M.S.Z.

Pertraktacje pokojowe estońsko-bolszewickie¹⁰¹ nie mają aprobaty Anglii – stop. Polityka wobec Rosyi ciągle chwiejna, orientuje się coraz bardziej ku uznaniu sowdep¹⁰² ale oblicza tę ewolucję na kilkomiesięczny termin wobec konieczności porozumienia się z Paryżem, przygotowania części opinii publicznej wrogiej takiej decyzji i zbudowania całkowitego planu rozwiązania spraw rosyjskich z Polską, jako osi planu. Anglia stanowczo zdecydowana przeciwdziałać ingerencji niemieckiej w Rosji i Kurlandji. Myśl polskiej federacyi w kołach rządowych nabiera wagi – stop. Polskę uważają już za pierwszorzędnny czynnik w rozwiązaniu kwestji rosyjskich, mam nadzieję, że wszelkie kroki będą robione w porozumieniu z Polską. Prawdopodobny jest nacisk na Estonię nie robienia układów przed opracowaniem całkowitego planu. Możliwą też jest druga alternatywa doprowadzenia do porozumienia Kołczaka¹⁰³ i Denikina z Polską, Finlandją, Estonią regulujące przyszłe granice i stosunek dla militarnej wspólnej akcji przeciw sowdep¹⁰⁴ – stop. Wobec reakcyjnych tendencji emigracyi rosyjskiej i małej wartości armii Kołczaka rozwiązanie takie mniej prawdopodobne – stop. Sytuacja wymaga udzielenia mnie natychmiastowej instrukcyi – stop.

L[égation de] P[ologne] Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 52-53¹⁰⁴.

Nr 61

38 [p]

12/IX M.S.Z.

¹⁰¹ 4 września 1919 r. rząd Estonii wyraził zgodę na prowadzenie rokowań pokojowych z Rosją sowiecką.

¹⁰² Z ros. ‘sowieckije deputaty’ (sowieccy deputowani).

¹⁰³ Aleksandr Wasiljewicz Kołczak (1874–1920), rosyjski adm. z IV 1916; 18 XI 1918: obalił rząd w Omsku i ogłosił się dyktatorem, jako „wielkorządca państwa rosyjskiego”; III 1919: po uprzednim opanowaniu Syberii podległe mu oddziały dotarły do Wołgi; 6 I 1920: po klęskach zadanych mu przez RKKKA zrzekł się godności na rzecz A. Denikina; 7 II 1920: rozstrzelany przez bolszewików.

¹⁰⁴ Uprzednio ogłoszona drukiem w „Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko-radzieckich” (dalej cyt. DMHSPR), t. II: „listopad 1918–kwiecień 1920”, oprac. N. Gąsiorowska-Grabowska, I. A. Chrienov, Warszawa 1961, dok. nr 200, s. 345-346.

Odpowiedź na telegram 295 – stop. Ministerstwo Skarbu zgadza się w zasadzie na zakupno względnie długoterminową dzierżawę budynku tamtejszego poselstwa jednak pod warunkiem terminów płatności jak najpóźniejszych – stop. Na początek tylko niewielki zadatek możliwy – stop. Podkreślamy wielką trudność sytuacji finansowej i uzyskania waluty zagranicznej – stop. Prosimy natychmiastowe telegraficzne sprawozdanie co do warunków umowy – stop.

Ministère Affaires Etrangères Douze Septembre N° trente-huit.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 54.

Nr 62

39 [p]

14/9 M.S.Z.

Anglicy proponują nam rektyfikację linii demarkacyjnej – za odstąpienie Sejn Litwie mielibyśmy otrzymać na innym odcinku granicznym odpowiednią ilość gmin – stop. Uważamy za wykluczone pertraktacje z Tarybą, której racją bytu jest nieprzyjaźń do Polski – stop. Przy zmianie rządu w Kownie bylibyśmy gotowi do tych pertraktacji – stop. Rząd Taryby wie, że wojskowo jesteśmy silniejsi, pozwala sobie na wszystko bo przypuszcza, że jesteśmy politycznie słabsi co o tyle jest prawdziwe, że znosiliśmy to dotychczas dla dobrych stosunków z Ententą – stop. Rozzuchwalenie jednak Taryby doszło do takich granic, że z obowiązku upomnienia się o Polaków Rząd polski będzie musiał zmienić swą taktykę wobec Taryby o ile Ententa nie każe jej natychmiast wypuścić aresztowanych – stop. Jedno uderzenie wojsk polskich wystarczy wtedy, by wyrócić Tarybę – stop.

Quatorze Septembre

M[inistère des] A[ffaires] E[trangères] N° trente-neuf.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 54-56.

Nr 63

40 [p]

16/IX M.S.Z.

Odpowiedź Nr 21 – stop. Sprawa federacji na gruncie lokalnym jeszcze niezupełnie dojrzała – stop. Przeszkoda największa Taryba – stop. Akcja w celu zbliżenia z Łotwą, Estonją i Finlandją prowadzona energicznie – stop. Uważamy za wskazany współdziałanie Anglii z Polską^{a(?)} – stop. Proszę wybadać jakby była w Anglii przyjęta nasza inicjatywa zbliżenia z temi państwami – stop. Ostateczna umowa nastąpiłaby prawdopodobnie na drodze wojskowej – stop. Prosimy przygotować grunt wskazując potrzebę oddzielenia Rosji od Niemiec tak wojskowo jak ekonomicznie – stop. Uważamy za korzystne stworzenie *faits*

accomplis na terenach przez nas okupowanych^a - - -^a [pół]nocnych przed powzięciem ostatecznej decyzji aliantów w kwestji polityki wobec Rosyi – stop. Prosimy szczegółowe informacje czy Anglia uznała Ljazonowa¹⁰⁵ i Estonię i zawiadomić o dacie konferencji paryskiej w kwestyi rosyjskiej – stop.

Seize Septembre

M[inistère des] A[ffaires] E[trangères] N° quarante.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 56-57.

Nr 64

41 [p]

17/IX M.S.Z.

Grozi strajk generalny polskich robotników na Śląsku Górnym, o ile nie przyjdą w najkrótszym czasie wojska Ententy – stop. Wobec nastroju w kraju strajk taki niebezpieczny – stop. Należałoby zwrócić uwagę sfer lewicowych, że na Śląsku chodzi o interwencję w obronie robotnika – stop.

Dix-sept Septembre

M[inistère des] A[ffaires] E[trangères] N° quarante et un

IPMS, A. 12. 53/1, k. 57.

Nr 65

N° 42 [p]

19/IX M.S.Z.

W sprawie opieki nad Polakami w Kanadzie – stop. Wskutek interwencji posła Michałowskiego¹⁰⁶ rząd szwedzki przesłał swojemu konsulowi w Kanadzie odpowiednie instrukcje – stop. Proszę powiadomić radę polską w St. Catherine's – stop.

Dix-neuf sept[embre].

M[inistère des] A[ffaires] E[trangères] N° quarante-deux.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 58.

Nr 66

43 [p]

21/IX M.S.Z.

¹⁰⁵ Stiepan G. Ljazonow – minister spraw zagranicznych i finansów w Rządzie Północno-Zachodnim nazywanym też Rządem Rosyjskim Obwodu Północno-Zachodniego; był to organ wykonawczy Białych funkcjonujący podczas wojny domowej w Rosji, utworzony 10 VIII 1919 r. w Rewlu z inicjatywy brytyjskiej misji wojskowej. [oprac. JŁ]

¹⁰⁶ Jan Zygmunt Michałowski (1881–1947) – polski dyplomata. Od 1906 w służbie konsularnej a od 1912 dyplomatycznej Austro-Węgier; 1918: w służbie dyplomatycznej II RP 24 V 1919 mianowany ministrem pełnomocnym i posłem w misji specjalnej w Szwecji; 22 VII 1919-19 I 1924) kierownik placówki w Sztokholmie. [oprac. JŁ]

W depeszy Nr 41 w ostatnim zdaniu słowa na Śląsku powinny być na końcu telegramu – stop.

Vingt un septembre

Skrzyński Nr Quarante trois.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 58.

Nr 67

44 [p]

22/IX M.S.Z.

Prosimy [o] informacje czy prawdą jest wybuch niepokojów w Irlandji.

Vingt deux septembre N° quarante quatre.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 58.

Nr 68

22 [w]

23/IX M.S.Z.

Refero N° 44 przed dwoma tygodniami w Irlandji były małe rozruchy – stop. Obecnie spokój.

L[égation de] P[ologne] Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 58.

Nr 69

45 [p]

22/IX M.S.Z.

Proszę o wiadomości o stosunku Japonii do rekonstrukcji Rosyi – stop.

Vingt deux sept.

Skrzyński Nr quarante cinq.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 59.

Nr 70

46 [p]

22/IX M.S.Z.

Proszę zakomunikować stan sprawy zajęcia ambasady austriackiej w myśl instrukcyi.

Vingt deux sept.

M[inistère des] A[ffaires] E[trangères] Nr quarante six.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 59.

Nr 71

23 [w]

24/IX M.S.Z.

Ambasada austriacka zamieszкана przez legację szwedzką – stop. Zajęcie jej wykluczone.

L[égation de] P[ologne] Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 59.

Nr 72

24 [w]

25/IX

Prezydent Paderewski

Dowiedziałem się poufnie, że Lloyd George uważałby przyjazd Pana Prezydenta do Londynu w przyszłym tygodniu za bardzo pożądaný – stop. Zapytuję, czy wiadomość ta wystarcza, czy mam prowokować oficjalne zaproszenie, co uniemożliwiłoby *incognito* – stop. Proszę o decyzję, którą Lloyd George oczekuje.

L[égation de] P[ologne] Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 59-60.

Nr 73

25 [w]

25/IX

Ciechanowski

H[ôtel] Ritz Paris

Kombinacja 2-ch domów niemożliwa [z] powodu żądania £. 23 000 na stół – stop. Proponuję przy sposobności rozmowy z Rennerem¹⁰⁷ prosić upoważnienie zajęcia ambasady londyńskiej – stop. Upoważnienie musi być posłane via Stockholm Legacji Szwedkiej w Londynie – stop. Wobec możliwości zajęcia ambasady przez Rząd Anglii na poczet długów austriackich zajęcie przez nas ambasady korzystne nawet dla Austrii, pozostawiając rozrachunek na później.

P. L.¹⁰⁸ Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 60.

Nr 74

26 [w]

25 IX M.S.Z.

¹⁰⁷ Karl Renner (1870–1950), prawnik austriacki polityk socjaldemokratyczny; od 1907: członek Izby Panów; 1918–1920: kanclerz Republiki Austrii oraz 1919–1920: minister spraw zagranicznych; 1919: przewodniczący delegacji Austrii na Konferencję Pokojową w Paryżu.

¹⁰⁸ Skrót niejasny; najprawdopodobniej Polish Legation.

Proszę zawiadomić ministra Bilińskiego, że kombinacja 2-ch domów niemożliwa [z] powodu żądania £. 23. 000 na stół – stop. Proszę wiadomość, czy jest nadzieja uzyskania z Wiednia odstąpienia nam Ambasady Austrijskiej, czy też mam robić inne poszukiwania.

P. L. Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 60-61.

Nr 75

47 [p]

25 IX M.S.Z.

Czy prawdziwe wiadomości o jednogłośnym postanowieniu aliantów wycofania się z Rosyi – stop. Jeżeli tak, proszę zwrócić uwagę Rządu Angielskiego, że to równa się oddaniu Rosyi pod wpływ Niemiec i wystawia Polskę na niebezpieczeństwo znacznie wzmożonej presji bolszewickiej – stop. Czy takie postanowienie aliantów jest rezultatem wewnętrznej ich sytuacji – stop. Jedyne sposob przeciwdziałania – silna kooperacja Anglii z Polską – stop. Zbadać czy Anglia gotowa rozpocząć rozmowy na ten temat – stop.

Vingt cinq septembre

M[inistère des] A[ffaires] E[trangères] N^o quarante sept.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 61-62.

Nr 76

27 [w]

26/IX M.S.Z.

Anglja wojska swoje wycofuje z Rosyi Północnej – stop. Innych wojsk aljanckich w Rosyi nie ma¹⁰⁹ – stop. Raporty moje 6, 7, 9 wyjaśniają możność współdziałania Anglii z Polską.

Légation [de] Pologne Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 62.

Nr 77

28 [w]

27/IX M.S.Z.

Dziś wybuchł jeneralny strajk kolei – stop. O rozwoju wypadków będę donosił.
Légation [de] Pologne

IPMS, A. 12. 53/1, k. 62.

Nr 78

N° 49 [p]

26/9 M.S.Z.

¹⁰⁹ Autor depeszy nie wspomina o obecnych wciąż na Dalekim Wschodzie oddziałach japońskich.

Odpowiedź urzędu rz.u r¹¹⁰ na raport 7 [z] dnia 9 września – stop. Przedstawiony projekt repatriacji 17 000 polskich jeńców z Anglii, Francji, niemożliwą do wykonania. Koszta wynosiłyby 27 milionów marek – stop. Starać się bezpłatnej reparacji jako jeńców byłych żołnierzy niemieckich – stop. Jeńców z Francji wysłać przez Szwajcarię, Austryę, Czechy – stop. Jeżeli bezpłatnego przejazdu odmówią, tylko przejazd przez Szwajcarię trzeba będzie płacić – stop. Jeńców [z] okolic plebiscytowych (polskich), oficjalnie we Francji wydzielonych należy skierowywać przez Austryę do Polski – stop. Pismo wyjaśniające wysłano – stop.

Vingt six sept[embre]

M[inistère des] A[ffaires] E[trangères] N° quarante neuf.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 62-63.

Nr 79

50 [p]

28/9 M.S.Z.

Proszę zobaczyć Clarka¹¹¹ przed jego wyjazdem do Pragi i starać się pozyskać jego przychylność w kwestyi Cieszyńskiej – stop.

Vingt huit septembre

M[inistère des] A[ffaires] E[trangères]

Numéro cinquante.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 63.

Nr 80

48 [p]

24/IX M.S.Z.

Proszę przyspieszyć uzyskanie *agrément* dla Okołowicza do Montreal – stop. Okołowicz udaje się w najbliższy poniedziałek jako kurjer do Londynu dla uregulowania sprawy – stop.

Vingt quatre septembre,

Ministère [des] [Affaires] Etrangères N° 48.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 64.

Nr 81

29 [w]

30/IX

Prezydent Paderewski, Hôtel Ritz, Paris.

¹¹⁰ Skrót niejasny.

¹¹¹ Sir George Russell Clerk (1874–1951), dyplomata brytyjski; 15 IX 1919–X 1926: poseł Wielkiej Brytanii w Pradze, a zarazem 23 II 1921–X 1926: konsul generalny Wielkiej Brytanii tamże.

Proszę wiadomości czy zapadły jakie uchwały Najwyższej Rady co do Galicji Wschodniej i wschodnich kresów w ogóle – stop. Tu kursują różne pogłoski – stop. Moje położenie kompromitujące [z] powodu braku danych.

Trente septembre, Légation [de] Pologne

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 64.

Nr 82

30 [w]

30/IX M.S.Z.

Strajk prócz przyczyn ekonomicznych jest walką o polityczne stanowisko Trade-unionów¹¹² – stop. Zamierza obalenie gabinetu – stop. Większość opinii przeciw strajkowi – stop. Aprowizacja i komunikacja miejska wytrzymały – stop. Strajk się zachwiał i przy samopomocy społeczeństwa częściowo koleje ruszają – stop. Spokój zupełny – stop. W Irlandji nie ma strajku – stop.

L[égation de] P[ologne] Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 64-65.

Nr 83

31 [w]

1/X M.S.Z.

Skrzyński: Agencja prasowa Ministerstwa Spraw Zagranicznych pomijając poselstwo i agencję prasową¹¹³ posyła telegramy wprost do nowoutworzonej Eastern European News uniemożliwiając selekcję – stop. Proszę natychmiastowe zarządzenie – stop. Proszę telegramy prasowe adresować [do] poselstwa.

L[égation de] P[ologne] Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 65.

Nr 84

32 [w]

3 X 1919

Ciechanowski, Paryż

Rząd Angielski oznajmił notą Państwa Bałtyckie, że nie sprzeciwia się ich dojściu do porozumienia z Rządem Sowietów o ile dalej walki prowadzić nie mogą – stop. Proszę telegrafować natychmiast Warszawa.

¹¹² Ang. 'Związków Zawodowych'.

¹¹³ Najprawdopodobniej mowa w tym kontekście o PAT.

L[égation de] P[ologne] Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 66.

Nr 85

51 [p]

3 X

Ciechanowski, Paryż

Sprawa Galicji zależy od instrukcji z Londynu, na które oczekuje Delegacja Angielska. Spodziewana decyzja przed niedzielą. Do Warszawy pojedziemy w poniedziałek. Ja na 2 tygodnie. Sytuacja tam trudna, ale nie rozpaczliwa.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/1, k. 66.

Nr 86

55 [p]

6 X M.S.Z.

Telegramy szyfrowe oznaczone s t a t i m^{114 a? a} odszyfrować nowemi łamami przesłanemi kurjerem 22 września – stop.

M.S.Z. 5 octobre N 55

IPMS, A. 12. 53/1, k. 66.

Nr 87

53 [p]

6 X M.S.Z.

Przedstawiciel Foreign Office w Kownie Ward¹¹⁵ zgłosił oficjalne, faktyczne uznanie rządu litewskiego i przyobiecał mu energiczną militarną i finansową pomoc Anglii. Nie wiadomo o ile Ward działa ściśle według instrukcji rządu angielskiego, gdyż zachowanie się jego jest odmienne od zachowania się przedstawicieli angielskich w Warszawie i Wilnie. Ward jest w bliskim stosunku z księciem Wasilczykowym, właścicielem Jurborga, dawnym marszałkiem szlachty kowieńskiej, który przebywa w Kownie i pracuje w porozumieniu z Zimmerle¹¹⁶ nad projektem zorganizowania na Litwie uzbrojonej różnie armii rosyjskiej z jeńców przebywających w Niemczech. Przed kilku dniami była w Kownie delegacja Bermonta, żądała przepuszczenia wojsk jego przez Litwę pod Dynaburg. Pod presją

¹¹⁴ Łac. natychmiast.

¹¹⁵ Richard Barrington Ward (1865–1949), brytyjski ppłk.; 1919–1920: szef brytyjskiej misji wojskowej w Kownie; 24 III–20 XI 1920: konsul Wielkiej Brytanii tamże.

¹¹⁶ Ludwig Zimmerle (1867–1925) dr, prawnik niemiecki; 5 XI 1918 XI 1919: pełnomocnik rządu niemieckiego na Litwie, a następnie wysoki urzędnik Ministerstwa Sprawiedliwości Rzeszy. [oprac. JŁ]

Mocketa¹¹⁷ i Duponta¹¹⁸ Rząd litewski odmówił zagroził zbrojnym oporem. Pomimo to Belmont zajął bez oporu Szawle i Radziwiliszki. Zachowanie Warda, blizkie stosunki z Wasilczikowym utrudnia nam bardzo położenie i jest sprzeczne ze stanowiskiem angielskiego ministerym spraw zagranicznych podanem w ostatnich raportach księcia. Powyższe podajemy do ostrożnego zbadania dla owocnej współpracy naszej z Anglią nad Bałtykiem. Jest konieczne: primo – uwolnienie Litwy od Niemców i organizacyi rosyjskich, secundo – izolowanie bolszewików przez połączenie frontu polsko-litewskiego-estońskiego, tertio – odmówienie terażniejszemu rządowi litewskiemu wszelkiej pomocy finansowej i militarnej. Wpływ Anglii^bna^b Finlandyę, Estonię uważamy za korzystny, a dojście do układu z Anglią w formie omawianej przez Gregorego¹¹⁹ za najszcześniejszą solucję¹²⁰ – stop.

Cinq octobre,

M[inistère de] A[ffaires] E[trangères] Numéro cinquante trois.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 66-69.

Nr 88

54 [p]

6/X M.S.Z.

Dla Prezydenta – Panowie Biliński i Wojciechowski¹²¹ są zdania, że niesłychanej wagi dla utrzymania spokoju w kraju byłoby zapewnienie przesyłki szmalcu z Ameryki. Przy kartoflach, które posiadamy dałby szmalec możność zaspokojenia Zagłębia, Warszawy i Łodzi.

5 octobre, N° 54,

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/1, k. 69.

Nr 89

33 [w]

6/X MSZ

Prezydent Paderewski, Hotel Ritz – Paris.

¹¹⁷ Mjr Mocket, członek brytyjskiej misji wojskowej na Litwie. [oprac. JŁ]

¹¹⁸ Charles Joseph Dupont (1863–1935), generał francuski 1913-1917: szef 2 Biura (wywiadu francuskiego); XI 1918: szef Misji Międzysojuszniczej w Berlinie, 1919: przewodniczący Międzynarodowej Komisji do Spraw Granic Polski oraz Komisji Sojuszniczej dla Górnego Śląska; 16 XII 1921 r. – VI 1926: szef Francuskiej Misji Wojskowej w Warszawie. [oprac. JŁ]

¹¹⁹ John Duncan Gregory (1878–1951), dyplomata brytyjski; 1 XII 1919: radca ambasady; 4 II 1920: asystent sekretarza FO; 1919: dyrektor Wydziału Rosyjskiego; 1920–1925: dyrektor Wydziału Północnego FO.

¹²⁰ Z franc. lub ang. *solution* – rozwiązanie.

¹²¹ Stanisław Wojciechowski (1869–1953), działacz socjalistyczny; 16 I 1919–9 VI 1920: minister spraw wewnętrznych w gabinetach I. Paderewskiego i L. Skulskiego.

(Powtórzenie powyższej depeszy M.S.Z. N 54)

IPMS, A. 12. 53/1, k. 69.

Nr 90

35 [p]

6/X M.S.Z.

Ward działał samowolnie – stop. Rząd Anglii przyznał tylko Państwa Bałtyckie jako autonomiczne jednostki dla względów praktycznych: wydawania paszportów itp. – stop. Raport w drodze – stop. Ward prawdopodobnie będzie za wybryk odwołany i zastąpiony konsulem ze specjalnymi antyniemieckimi instrukcjami – stop. Proszę telegram czy potrzebna zgoda Conseil Suprême¹²² dla połączenia frontów polskiego z łotewskim – stop. Tekst uchwały o linii demarkacyjnej mnie nieznaną – stop. Sprawa Galicji wschodniej będzie rozstrzygnięta jutro, silnie działają znane ujemne wpływy.

L[égation de] P[ologne] Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 69-70.

Nr 91

34 [w]

6/10

Pres[ident] Paderewski, Paris, Hotel Ritz

Sprawa Galicji wschodniej stoi niepomyślnie. Decyzja zapadnie jutro. Lloyd George wyjechał na wieś. Tu nic więcej zrobić nie mogę. Działają znane ujemne wpływy.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 70.

Nr 92

36 [w]

7 X

Prezydent Paderewski, Paris

Decyzja wstrzymana do przyjazdu Prezydenta.

Leg[ation de] Pologne Sapieha

¹²² Franc. 'Rada Najwyższa', to jest organ składający się z reprezentantów Francji, Wielkiej Brytanii, Włoch, Japonii (mocarstw sprzymierzonych) i Stanów Zjednoczonych (stowarzyszonych).

IPMS, A. 12. 53/1, k. 71.

Nr 93

37 [w]

7 X M.S.Z.

Zakończenie strajku jest historycznego znaczenia. Kompromisem między pracą a kapitałem. Stanowisko Lloyd George'a niesłuchanie wzmocnione.

Lég[ation de] Pologne Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 71.

Nr 94

57 [p]

7 X M.S.Z.

Urząd zaopatrywania armji zakupił w Londynie w firmie Cope Williams Pearl, 358 Bank Chambers Holborn, 600 000 płaszczy i 200 000 par butów z terminem dostawy 30-go b[ieżącego] m[iesiąca] w Mławie. Proszę porobić wszystkie możliwe kroki, aby Rząd Angielski pozwolił firmie przewieźć towar pod flagą angielską. Towar trzeba będzie wieźć jako przeznaczony dla ludności cywilnej.

Varsovie, 7 octobre, N° 57

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 71.

Nr 95

56 [p]

8 X M.S.Z.

Dla Prezydenta Paderewskiego.

Czesi dochodzą do porozumienia z Niemcami Czeskimi, co może najgorzej wpłynąć na plebiscyt Cieszyński. Uważam obecność Posła Patka¹²³ w Pradze za konieczną, proszę o pozwolenie podpisania z polecenia Prezydenta¹²⁴ *Lettres de créance*¹²⁵ Patka. Sprawa

¹²³ Stanisław Jan Patek (1866–1944), dyplomata polski; 24 V 1919: nominowany na posła w Pradze; stanowiska nie objął, bowiem 6 XI 1919 wyjechał do Paryża w charakterze zastępcy delegata na paryską Konferencję Pokojową; 16 XII 1919–9 VI 1920: minister spraw zagranicznych w gabinecie L. Skulskiego; 24 III 1921–15 II 1926: poseł nadzwyczajny i minister pełnomocny RP w Tokio; szczegóły zob. Z. Landau, „Patek Stanisław Jan” (w:) PSB, t. XXV, z. 2 (105), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980, s. 322-323.

¹²⁴ To jest prezesa Rady Ministrów Ignacego Paderewskiego.

¹²⁵ Pol. listy uwierzytelniające.

równoznacznego charakteru naszego przedstawicielstwa¹²⁶ z reprezentacją czeską tutaj¹²⁷ staje się drugorzędną wobec sytuacji. Poselstwa w Londynie i Paryżu powinny telegraficznie zawiadamiać nas o przyjazdach i wyjazdach Prezydenta, czego ani sekretariat osobisty ani Poselstwa nie czynią.

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 72.

Nr 96

52 [p]

7 X M.S.Z.

Wysokim Komisarzem na Syberję mianowano pana Targowskiego¹²⁸, Radcą Barona Lago¹²⁹. Wyjazd nastąpi za parę tygodni.

M.S.Z.¹³⁰.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 72.

Nr 97

59 [p]

9/X M.S.Z.

Proszę telegrafować jakie stanowisko zajmuje Rząd angielski względem dopuszczenia na konferencję pracy w Waszyngtonie przedstawicieli Niemiec i Austrii – stop.

Neuf octobre,

Ministère Affaires Etrangères N° cinquante neuf

IPMS, A. 12. 53/1, k. 72-73.

Nr 98

38 [w]

10/X M.S.Z.

¹²⁶ W Pradze stronę polską reprezentował wówczas Alfred Wysocki (1873–1959), dr praw, dyplomata austro-węgierski, a następnie polski; VI 1919–VI 1920: delegat rządu polskiego (w randze radcy legacyjnego) w Pradze; V–14 X 1920: *chargé d'affaires* RP w Pradze, „Historia dyplomacji polskiej” (dalej: HDP), t. IV: „1918–1939”, red. P. Łossowski, Warszawa 1995, s. 630.

¹²⁷ Vladimír Radimský, dyplomata czechosłowacki; VII 1919–III 1920: delegat rządu czechosłowackiego (w randze radcy legacyjnego) w Warszawie; III 1920–V 1921: *chargé d'affaires* Republiki Czechosłowackiej w Warszawie; w sprawie reprezentacji dyplomatycznej w obu stolicach zob. A. Szklarska-Lohmanowa, „Polsko-czechosłowackie stosunki dyplomatyczne w latach 1918–1925”, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967, s. 48-49.

¹²⁸ Józef Targowski (1883–1952), polityk endecki; 1917–1919: prezes Związku Ziemian Królestwa Polskiego; 1919–1920: wysoki komisarz RP i minister pełnomocny na Syberię i Daleki Wschód; 1919–31 I 1921: poseł RP w Tokio; szczególności zob. E. Pałasz-Rutkowska, A. T. Romer, „Historia stosunków polsko-japońskich 1904–1945”, Warszawa 1996, s. 68-71, 249; SBPSZ, t. III, Warszawa 2010, s. 124-125.

¹²⁹ Aleksander Lago, dyplomata; 1920–1921: radca legacyjny przy misji kierowanej przez J. Targowskiego.

¹³⁰ W sprawie losów tej misji zob. A. Nowak, „Polska i trzy Rosje. Studium polityki wschodniej Józefa Piłsudskiego (do kwietnia 1920 roku)”, Kraków 2008, s. 366-368.

Do Ministra Bilińskiego – jest oferta kupna 1 500 000 rubli Kereńskiego¹³¹ po 315 rubli za £. 1 – kurs korzystny. Jeżeli mamy tego rodzaju pieniądze w skarbie należałoby się ich pozbyć. Otrzymana suma około £. 4 700 pozwoli na sprowadzenie znacznej ilości jeńców dla których zupełny brak funduszków. Jeżeli sprawa dogodna proszę o natychmiastowe wysłanie pieniędzy specjalnym kurjerem do Paryża, gdyż opcja trwa tylko tydzień. Proszę natychmiast telegram.

Légation [de] Pologne Paderewski

IPMS, A. 12. 53/1, k. 73.

Nr 99

N° 60 [p]

11/10 M.S.Z.

Odpowiedź radio z dn[ia] 9 sierpnia Nr 11. Transport nowej waluty via Gdańsk jest narazie niemożliwy wobec braku bezpieczeństwa w porcie. Ministerstwo skarbu nie nalega na przyspieszenie tego transportu.

M[inistère des] A[ffaires] E[trangères] dix octobre Nr soixante

IPMS, A. 12. 53/1, k. 74.

Nr 100

63 [p]

11/10 M.S.Z.

Zaraz zakomunikować prezydentowi – stop. Silne zimna się zaczęły. Szeptycki¹³² obawia się bolszewizmu w armii, bo wojsko jest bez płaszczy i bez ciepłej bielizny. Transporty ciepłych rzeczy niezbędne, ciężka odpowiedzialność padnie na tych, którzy niedołącznie nie dopilnowali najważniejszej przesyłki – stop. Prosimy prezydenta o zajęcie się tą sprawą.

Onze octobre

M[inistère des] A[ffaires] E[trangères] Nr soixante trois

IPMS, A. 12. 53/1, k. 74.

Nr 101

N° 61

12/10 M.S.Z.

¹³¹ Aleksandr Fiedorowicz Kiereński (1881–1970), polityk rosyjski; 21 VII–7/8 XI 1917: premier rządu tymczasowego i zarazem wódz naczelny; 13 IX 1917: proklamował republikę; od 1918: na uchodźstwie we Francji.

¹³² Stanisław Maria hr. Szeptycki (1867–1950), brat Romana, austriacki gen. maj. z 28 IV 1917, gen. broni z 1 VI 1919; 28 IV 1919–VII 1920: dowódca Frontu Północno-Wschodniego; J. Rydel, op. cit., s. 286-287.

Wysłaliśmy depeszę do Rewla¹³³ uznającą *de facto* rząd estoński. Czy istnieje uznanie *de jure* przez Anglię, Finlandię i jak się przedstawia sprawa faktycznego uznania Łotwy. Kto jest przedstawicielem Anglii w Helsingforsie¹³⁴ i w jakim charakterze.

Onze octobre

M[inistère des] A[ffaires] E[trangères] soixante et un

IPMS, A. 12. 53/1, k. 75.

Nr 102

62 [p]

12/10 M.S.Z.

8-go października przybyła misja ukraińska z najszerszemi pełnomocnictwami. Rząd Petlury wypowiedział wojnę Denikinowi, odnośny akt podpisał też Petrusiewicz.

Onze octobre

M[inistère des] A[ffaires] E[trangères] soixante deux

IPMS, A. 12. 53/1, k. 75.

Nr 103

39 [w]

12/10 M.S.Z.

Powtórzenie N 63 z M.S.Z. Prezydentowi Paderewskiemu do Paryża.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 75.

Nr 104

40 [w]

12/X M.S.Z.

Rząd Angielski nie zaprosił delegatów niemieckich na konferencję pracy do Ameryki, lecz wobec presji Trade Unionów postanowił nie czynić trudności gdyby przyjechali bez zaproszenia – stop. Konferencja sama by postanowiła czy i na jakich prawach delegatów przyjąć.

Le 11 octobre N^o quarante Statim

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 76.

Nr 105

64 [p]

13/X M.S.Z.

¹³³ Tallinn.

¹³⁴ Helsinki.

Ministerstwo Spraw Zagranicznych zakomunikowało posłom Francji¹³⁵, Anglii, Ameryki i Włoch¹³⁶ co następuje: Litwini mogą zupełnie spokojnie skoncentrować wszystkie swoje siły przeciw armjom niemiecko-rosyjskim na terenie Litwy, które są w służbie reakcji niemieckiej, Polska nigdy takiej chwili nie wyzyska przeciw Litwinom i nie zechce pomóc choćby pośrednio intrydze niemieckiej, wiedząc że przyjdzie kiedyś chwila, w której prawdziwy nastrój narodu Litewskiego znajdzie wyraz w jakimś rządzie, który nie będzie miał za jedyną podstawę swojej racji bytu agitacji antypolskiej. Polska nadal unika wszystko, coby mogło doprowadzić do rozlewu krwi między Polakami a Litwinami.

M.S.Z. 12 octobre N 64

IPMS, A. 12. 53/1, k. 76-77.

Nr 106

41 [w]

14/10

Prez[ydent] Paderewski, Hotel Ritz, Paris

Firma Williams-Cope, u której Rząd zamówił płaszcze i buty okazuje się poważniejszą firmą, ma pewne poparcie Rządu angielskiego – stop. Williams został wprowadzony do Rządu Polskiego przez legację angielską w Warszawie utrzymuje, że może wykonać obstalunek – stop. Ceny nie zostały umówione – stop. Warunki płatności 1 ½½ na kredyt pod bony skarbowe. Do otrzymania odwołujących rozporządzeń od Pana Prezydenta będę się starał ułatwić transport.

L[égation de] P[ologne] Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 77-78.

Nr 107

65 [p]

15/X M.S.Z.

Receptus N 38 z 10^{go} października Minister Skarbu akceptuje sprzedaż 1 500 000 rubli Kereńskiego po 315 za funt. Specjalny kurjer wyjeżdża z pieniędzmi 16-go października.

14 octobre,

¹³⁵ Eugène Pralon (1871–1926), dyplomata francuski; pierwszy poseł i minister pełnomocny RF w Warszawie (od 2 IV 1919); w grudniu 1924 r. złożył prezydentowi Stanisławowi Wojciechowskiemu listy uwierzytelniające jako ambasador; wyjechał z Polski tuż przed przewrotem majowym. [oprac. JŁ]

¹³⁶ Francesco Tommasini (1875–1945), dyplomata włoski; 17 X 1919–XII 1923: poseł Włoch w Warszawie; odszedł z dyplomacji z powodu różnicy poglądów z władzami faszystowskimi w jego kraju.

M.S.Z. N 65

IPMS, A. 12. 53/1, k. 78.

Nr 108

42 [w]

15/X M.S.Z.

Refero N^o Rutkowski¹³⁷ proponuje usługi bezpłatnie jako attaché finansowy nie zaś handlowy – stop.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 78.

Nr 109

43 [w]

17/X M.S.Z.

Telegramy biura prasowego do Chestertonowej¹³⁸ [z] powodu hecy na Czechów w sprawie Słowackiej mogą, jako pochodzące z urzędowego źródła polskiego, wywołać poważny dyplomatyczny incydent. Odpowiedzialności na siebie nie biorę – stop.

L[égation de] P[ologne] Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 78.

Nr 110

67 [p]

18/X M.S.Z.

Upraszam donosić szczegółowo o polityce względem Ameryki i Japonji.

17 Octobre N 67,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 79.

Nr 111

71 [p]

19/X M.S.Z.

¹³⁷ Mieczysław Rutkowski, brak bliższych danych.

¹³⁸ Ada Elizabeth Chesterton (1869–1962), brytyjska dziennikarka i filantropka; po śmierci męża postanowiła zmienić otoczenie; z ramienia „Daily Express” – na pokładzie U.S.S. Westward Hol wyruszyła do Polski, skąd nadsyłała korespondencje; po powrocie do Wielkiej Brytanii założyła Eastern European News Service; szczegóły zob. M. Knight, „Chesterton [née Jones] Ada Elizabeth” (w:) ODNB, <http://www.oxforddnb.com/view/article/39077>.

Refero Nr 745 Dz. Ink. jeńców Polaków z okolic plebiscytowych nie wysłać przez Gdańsk aż do czasu przejścia administracji portu w polskie ręce. Tymczasem wysłać ich do Warszawy przez Francję, Szwajcarię, porozumiewszy się z Zamoyskim¹³⁹.

Dix-huit octobre,

M[inistère des] A[ffaires] E[trangères] Nr 71

IPMS, A. 12. 53/1, k. 79.

Nr 112

69 [p]

20/X M.S.Z.

Powołując się na naszą depezę N°. 58 proszę o możliwie rychłe potwierdzenie posiadanej przez nas wiadomości o uznaniu *de facto* niepodległości Łotwy przez Anglię ewentualnie o przysłanie nam odnośnej deklaracji Rządu Angielskiego – stop.

Dix-neuf octobre,

M[inistère de] A[ffaires] E[trangères] N° 69

IPMS, A. 12. 53/1, k. 79.

Nr 113

N° 72 [p]

20/X M.S.Z.

Proszę raportem dokładne dane o organizacji samopomocy angielskiego społeczeństwa w chwili strajku kolejowego – stop¹⁴⁰.

Vingt Octobre,

Skrzyński, N° 72

IPMS, A. 12. 53/1, k. 80.

Nr 114

68 [p]

21/X M.S.Z.

W komisji sejmowej ostro poruszono sprawę jeńców internowanych Polaków, zatrzymanych jeszcze przez władze kanadyjskie – stop. Należy spowodować natychmiastowe ich uwolnienie i o wyniku nas zawiadomić – stop. Internowanych trzymano głównie w obozach Kapushing Ontario.

Vingt octobre.

M[inistère de] A[ffaires] E[trangères] Nr 68

¹³⁹ Maurycy Zamoyski (1871–1939), działacz społeczny, polityk i dyplomata; 15 VIII 1917–15 IV 1919: członek, skarbnik generalny, a wreszcie wiceprezes KNP w Paryżu; 1 VIII 1919–19 I 1924: poseł RP w Paryżu.

¹⁴⁰ Na lewym marginesie widnieje odręczna adnotacja: “przyszła o 10 3/4 rano”.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 80.

Nr 115

44 [w]

21/X M.S.Z.

Firma William Cope etc. okazała się bluffem, żadnych składów nie mają i nic dostarczyć nie mogą. Cunard¹⁴¹ ma wszystkie licencje ale okazuje się, że nie było mowy o kredycie na transport. Żąda zapłaty po *circa* 4 funty za tonę w miarę ładowania. Uzyskałem od Rządu okręty na przewóz Dunkierskich składów prócz owsa na rachunek Relief Credit, co do owsa robię starania. Proszę wiadomość czy wykluczone jest płacenie gotówką Cunardowi, trzeba około 100 000 funtów. Dziś wieczór zawiadomię czy propozycja Whita¹⁴² ma widoki powodzenia.

L[égation de] P[ologne] Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 80-81.

Nr 116

46 [w]

22 X M.S.Z.

Wysoki Komisarz dla Gdańska Sir Reginald Tower¹⁴³ jedzie pojutrze do Gdańska.
Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 81.

Nr 117

45 [w]

21/X M.S.Z.

W dokach angielskich znajduje się wełna z dominiów, własność Rządu angielskiego, na którą nie ma w tej chwili nabywców. Sądzę, że można [ją] uzyskać [na] dogodnych warunkach kredytu. Upraszam wiadomość czy wełna jeszcze potrzebna, jakie gatunki, czy mam robić starania.

L[égation de] P[ologne] Sapieha

¹⁴¹ Słynna firma armatorska Cunard Line; przez ponad półtora wieku Cunard Line dominowała na rynku pasażerskich połączeń transatlantyckich, stając się jedną z najważniejszych kompanii na świecie; jej statki odegrały ogromną rolę w rozwoju gospodarki światowej oraz uczestniczyły w większości brytyjskich akcji militarnych od wojny krymskiej po wojnę o Falklandy. Linia zaczęła chylić się ku upadkowi w latach 50. XX wieku z powodu bardzo szybkiego rozwoju transportu lotniczego. [oprac. JŁ]

¹⁴² Prawdopodobnie chodzi o firmę armatorską White Star Line; założoną w 1845 r.; obsługiwała początkowo szlak australijski, a następnie północnoatlantycki; zakończyła działalność w 1934 r. [oprac. JŁ]

¹⁴³ Sir Reginald (Thomas) Tower (1860–1939), dyplomata brytyjski; XI 1919: pełnomocnik Głównych Mocarstw Sprzymierzonych i Stowarzyszonych w Gdańsku; 10 I 1920: mianowany tymczasowym administratorem Miasta Gdańska; III–15 XI 1920: Wysoki Komisarz LN w Wolnym Mieście Gdańsku.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 81-82.

Nr 118

70 [p]

23/X M.S.Z.

Przez kurjera Janusza Knake¹⁴⁴ 6-go października posłaliśmy rubli dumskich 1 500 000. Sumę osiągniętą wpłacić na rachunek polskiej kasy pożyczkowej do London Joint City and Midland Bank w Londynie.

M.S.Z., 21 Octobre

IPMS, A. 12. 53/1, k. 82.

Nr 119

47 [w]

23/X M.S.Z.

Interes z firmą Gibson White and Home Morton podpisany przez Prezydenta napotyka na wielkie trudności finansowania. Gibson proponuje, by rząd Polski zakupił za £. 50 000 gotówką ekwipunku, dla dalszego wykonania kontraktu Gibson złoży konsorcjum bankowe, które wypuści bony państwa Polskiego na 8 procent płatne za 3 lata. Pomyślność takiej transakcji wydaje się wątpliwą w każdym razie wymaga zgody Ministra Skarbu.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 82-83.

Nr 120

75 [p]

24/X M.S.Z.

Proszę ~~odpowiedź~~^a odwrotnie telegrafować Podsekretarzowi czy udowodnione, że Eastern European News Agency sprzedaje za pieniądze telegramy Czerniewskiego¹⁴⁵.

22 Octobre,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 83.

Nr 121

77 [p]

24/X M.S.Z.

¹⁴⁴ Janusz Knake, późniejszy redaktor PAT.

¹⁴⁵ Brak danych.

Wobec zaszytych zmian kandydatem konferencji prawa międzynarodowego jest Winiarski¹⁴⁶. Jego kandydaturę należy przedstawić Drummondowi i zawiadomić o tem Winiarskiego.

23 octobre,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/1, k. 83.

Nr 122

48 [w]

25/X M.S.Z.

Proszę [o] upoważnienie ostrego zaprotestowania przeciw wspomaganie przez Anglię antypolskiej Taryby przez posyłanie instruktorów oficerów angielskich dla wojska litewskiego. Również chciałbym interpelować w sprawie uchylania się Anglii od wszelkiej pomocy w walce z bolszewikami. W połączeniu z odmową Anglii przyznania Polsce Galicji Wschodniej wskazuje to na ostry zwrot polityki angielskiej przeciw Polsce.

L[égation de] P[ologne] Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 83-84.

Nr 123

49 [w]

25/X M.S.Z.

Dzięki bezużyteczności telegramów biura prasowego Ministerjum Spraw Zagranicznych będących przeważnie przedrukami z gazet, Eastern European Agency¹⁴⁷ nie może z nich robić użytku finansowego. Pani Chesterton korzysta z niektórych telegramów dla pisania artykułów, z których się utrzymuje.

L[égation de] P[ologne] Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 84.

Nr 124

78 [p]

26 X M.S.Z.

Ministerstwo zamierza zaangażować Garszyńskiego w charakterze konsula pierwszej klasy do Zagrzebia. Proszę go zapytać i zaznaczyć czy ^a(że?) ^a konsulat w Zagrzebiu posiada charakter polityczny.

¹⁴⁶ Bohdan Stefan Winiarski (1884–1969), 1922–1939: prof. prawa międzynarodowego UP; 1924–1927: komisarz rządu do spraw likwidacji własności niemieckiej; 1928–1935: poseł na Sejmy RP II i III kadencji z listy ZLN, a następnie SN; 1940: przedostał się do Francji; V 1941–IV 1946: prezes Banku Polskiego.

¹⁴⁷ Właśc. ‘Eastern European News Service’.

24 Octobre,

M[inistère des] A[ffaires] E[trangères], N° 78

IPMS, A. 12. 53/1, k. 85.

Nr 125

79 [p]

26/X M.S.Z.

Widomski¹⁴⁸ przyjedzie w sprawie zakupów dla Ministerstwa Wojny. Proszę go poprzeć.

25 Octobre,

M[inistère des] A[ffaires] E[trangères], Nr 79

IPMS, A. 12. 53/1, k. 85.

Nr 126

80 [p]

26/X M.S.Z.

Dla konsula Goldstanda¹⁴⁹. Udzielić misjonarzowi Samuelowi Williamsonowi¹⁵⁰ wizy na przyjazd do Polski o ile celem nie jest propaganda.

Vingt quatre Octobre,

M[inistère des] A[ffaires] E[trangères], N° 80

IPMS, A. 12. 53/1, k. 85.

Nr 127

50 [w]

28/X M.S.Z.

Z powodu repatriacji niemieckich jeńców a wstrzymania repatriacji jeńców polskich, polscy jeńcy chcą przechodzić do obozów niemieckich wołąc przyznawać się do narodowości niemieckiej. Paryż nie odpowiada co do repatriacji przez Francję, Szwajcarię. Co mam robić.

L[égation de] P[ologne] Sapięha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 85-86.

Nr 128

51 [w]

31/X M.S.Z.

Sześćset jeńców Polaków z Feltham¹⁵¹ na skutek wstrzymania transportów zażądało przeniesienia do niemieckich obozów co stanowi kompromitację dla Rządu Polskiego – stop. Oburzenie jeńców na rząd Polski niesłychane – stop. 200 jeńców Poznańczyków na własne

¹⁴⁸ Stanisław Widomski – polski inżynier, urzędnik. W 1918 r. uzyskał stanowisko prezesa Głównego Urzędu Naftowego, a w połowie 1923 r. został mianowany sekretarzem Komitetu Ekonomicznego Ministrów RP.

[oprac. JŁ]

¹⁴⁹ Leon Feliks Goldstand (1871–1926), bankier, urzędnik polskiej służby zagranicznej; 1 IX 1919–1 V 1920: kierownik Konsulatu Generalnego RP w Londynie, następnie radca handlowy Poselstwa RP w Londynie.

¹⁵⁰ Brak danych.

¹⁵¹ Podmiejska miejscowość w podlondyńskiej gminie Hounslow, obecnie w Londynie Zachodnim.

ryzyko odsyłam via Gdańsk – stop. Proszę urgować Paryż [o] uregulowanie drogi przez Szwajcarię.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 86.

Nr 129

[w]¹⁵² 31/X

8 p Paderewski powi Ciechanowski. Zawiadomić prezydenta ministrów i Skrzyńskiego – stop. ~~Sprawa Galicji~~ Wiadomość o pertraktacjach z Rządem Niemiec w sprawie traktatu handlowego wywołuje silne niezadowolenie wśród sfer przemysłowych i bankowych uważających to za germanofilską tendycję Rządu Polskiego.

31 octobre,

L[égation de] P[ologne] Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 86-87.

Nr 130

82 [p] 1/XI M.S.Z.

Dla Colonela Barbera¹⁵³ i Horodyskiego¹⁵⁴. Układ Berliński co do tranzytu pociągów przez Niemcy wszedł wprawdzie już w życie na podstawie umowy ekonomicznej między delegacją polską a rządem niemieckim, ale ten układ prawdopodobnie nie będzie ratyfikowany przez Rząd, bo w sprawie Wisły daje zad^a----

towarowych^{155a}.

31 octobre,

Skrzyński, N° 82

IPMS, A. 12. 53/1, k. 87.

Nr 131

N^o [p] 83 1/XI

Uchylając depeszę^a-----^{a156} Ministerstwo proponuje Garszyńskiemu konsulat pierwszej klasy w Belgii z siedzibą w Antwerpii z funkcjami konsulatu generalnego – stop.

31 octobre,

M.A.E., Nr 83

IPMS, A. 12. 53/1, k. 88.

¹⁵² Numeru porządkowego brak.

¹⁵³ Alvin B. Barber, amerykański płk.; 1919–1922: stał w Polsce na czele ARA; zarazem był doradcą technicznym przy polskim Ministerstwie Kolei Żelaznych.

¹⁵⁴ Jan Horodyski (zm. ok 1949–1950), mieszkający stale w Londynie działacz emigracji polskiej na Zachodzie; 1915–1919: ściśle powiązany z brytyjskim War Office (Ministerstwem Wojny).

¹⁵⁵ Brak dłuższego fragmentu depeszy.

¹⁵⁶ Nadpisano ręcznie liczbę „62?”.

Nr 132

52 [w]

1/XI M.S.Z.

Kontrakt z Whitem podpisany nie do wypełnienia. Gibson White proponuje wypuszczenie przez Bank Klemworta¹⁵⁷ bonów na £. 1 000 000 nie wypowiedając się co do kursu emisji, dla pokrycia kupna przez Rząd Polski. Byłaby to niedopuszczalna kompromitacja dla Rządu. Rozciągnięcie kredytów eksportowych na ekwipunek wojenny prawdopodobnie nie do uzyskania. Pojedyncze firmy proponują sprzedaż płaszczy na kredyt dziewięciomiesięczny w mniejszych partjach po 26 i pół szylinga. Kupno większych partyj przy częściowej zapłacie gotówką możliwe. Jeżeli uzyskam pozwolenie Rządu mam nadzieję mniejszymi partjami kupować częściowo na kredyt i natychmiast wysyłać, o ile Rząd przyzna primo £. 15 000, które miał Oświecimski¹⁵⁸ i które proszę czekiem przysłać; secundo ruble przywiezione przez Horodyskiego; tertio pieniądze w rozporządzeniu Markowskiego¹⁵⁹; quarto pieniądze uzyskane za kerenki¹⁶⁰. Razem około £. 45 000. Dla przeprowadzenia kupna trzeba dać mnie lub admirałowi lub innemu zupełnie wolną rękę i zgodę w razie kredytu na trochę wyższe ceny. Będę zawiadamiał o potrzebie bonów skarbu przy każdorazowej potrzebie – stop. Konieczność, by każdy przesłany z Warszawy [do] Paryża przedstawiał plenipotecję w poselstwie i działał *de concert*¹⁶¹.

L[égation de] P[ologne]

Sapieha

[IPMS, A. 12. 53/1, k. 88-90.](#)

Nr 133

53 [w]

3/XI

Ciechanowski

Ostroróg¹⁶² po powrocie z Warszawy oznajmił, że ma obietnicę od Rządu Polskiego, że powiększenie portu w Gdańsku i wszystkie roboty kolejowe w Polsce zostaną powierzone firmom angielskim o czym rzekomo Percy Wyndham oficjalnie zawiadomił Foreign Office.

¹⁵⁷ Właśc. Kleinwort Benson to jeden z głównych banków prywatnych oferujących szeroki zakres usług finansowych klientom prywatnym i korporacyjnym poprzez sieć placówek w Zjednoczonych Królestwie i wyspach leżących na Kanale Angielskim (La Manche) w XIX stuleciu rodzina Bensonów wzbogaciła się na interesach kolejowych prowadzonych w Wielkiej Brytanii, na kontynencie europejskim i w USA.

¹⁵⁸ Najprawdopodobniej mowa o Kazimierzu Osiecimskim-Czapskim, płk, stał na czele podkomisji zakupów wojskowych w Londynie.

¹⁵⁹ Najprawdopodobniej to Bolesław Markowski.

¹⁶⁰ To jest ruble emitowane przez rząd Kiereńskiego.

¹⁶¹ Franc. Wspólnie.

¹⁶² Leon Walerian Ostroróg (1867–1932), prawnik, studiował na Sorbonie; doradca rządu tureckiego; 1919: ekspert Delegacji Polskiej na Konferencję Pokojową w Paryżu i brał udział w pracach Komisji Odszkodowań; zob. S. Leitgeber, „Ostroróg Leon Walerian” (w:) PSB, t. XXIV, z. 3(102), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1979, s. 513.

Obecnie wobec pożyczki amerykańskiej¹⁶³ i pewnych wiadomości z Warszawy sfery przemysłowe obawiają się, że Rząd Polski tego rzekomego przyrzeczenia nie dotrzyma. Nie byłem przez rząd Polski o jakichkolwiek przyrzeczeniach powiadomiony, proszę więc o wiadomość. Powierzenie tych prac nieangielskim firmom utrudni znacznie polityczny stosunek do Anglii. Mam obietnice bardzo poważne sfinansowania wszelkich przedsiębiorstw dotyczących Gdańska i kolei przez firmy angielskie. Wzmocnienie przyrzeczenia pozostawienia tych przedsiębiorstw firmom angielskim umożliwiłoby uzyskanie natychmiast pożyczki na płaszczce i stoki¹⁶⁴ kolejowe, o które stara się Horodyski i których zdaje się Rząd Angielski na kredyt nie da – stop.

Le 2 novembre, N 53,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/1, k. 90-91.

Nr 134

[p]¹⁶⁵

2 XI

Od Prezydenta Paderewskiego:

Proszę uczynić co możliwe, by White dostarczył natychmiast choć 75 000 tysięcy kompletów z butami. Warunki następujące: Zadatek na czterdzieści tysięcy funtów, z których piętnaście tysięcy już wpłaconych u Cox i Co, zaś dwadzieścia pięć tysięcy przesłałbym natychmiast czekiem. W chwili skutecznienia dostawy otrzyma w Warszawie dalsze dwadzieścia tysięcy funtów, co razem wyniesie sześćdziesiąt pięć tysięcy wspomnianych w jego liście. Reszta salda za sześć miesięcy od daty ukończenia dostawy siedemdziesięciu pięciu tysięcy kompletów. Czyniąc propozycją nie zamyka się im drogi do wyrażenia ewentualnej gotowości dostarczenia większej partii na powyższych warunkach zadatku. Dostawa natychmiastowa konieczna. Pieniądze wzięte przez Horodyskiego pokryją koszt transportu [oraz] część zapłaty w granicach wyżej podanych. W razie zgody i możliwości dotrzymania przez White'a umowy proszę zatrzymać ekspertów naszych wojskowych dla zbadania gatunku towaru. Odpis niniejszego zakomunikować natychmiast Horodyskiemu. Telegrafujcie.

Paderewski

IPMS, A. 12. 53/1, k. 91-92.

¹⁶³ Koncepcja ta nie została sfinalizowana; zob. Z. Landau, „Polskie zagraniczne pożyczki państwowe 1918–1926”, Warszawa 1961, s. 61.

¹⁶⁴ Ang. ‘składy’, ‘zapasy’.

¹⁶⁵ Numeru porządkowego brak.

Nr 135

87 [p]

4 XI M.S.Z.

Na zaproszenie Komitetu^{a----a} Gdańskiego pozostającego pod przewodnictwem dyr. Stanisława Karwowskiego¹⁶⁶, prezesa Związku Banków Polskich, przybyła dziś do Warszawy delegacja z Gdańska w składzie 18 osób. Obrady dotyczące przyszłych stosunków gospodarczych Gdańska z Polską rozpoczynają się jutro. Ich rezultat będzie poddany decyzji Konferencji Paryskiej.

2 Novembre, N 87

M.S.Z.

*IPMS, A. 12. 53/1, k. 92-93.***Nr 136**[w]¹⁶⁷

4 XI

Prezyd[ent] Paderewski, poseł Ciechanowski:

Zareklamuj dla Prezydenta raport 14 wysłany trzeciego Skrzyńskiemu.
Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/1, k. 93.***Nr 137**[p]¹⁶⁸

Przesyłam kurjerem czek na dwadzieścia pięć tysięcy funtów – stop. Ponadto stawiam do dyspozycji piętnaście tysięcy funtów złożone u Cox i Co. w Paryżu. Za powyższe czterdzieści tysięcy funtów kupić i natychmiast przysłać płaszcze zimowe i tyleż par butów – stop. Suma w posiadaniu Horodyskiego wystarczy na pokrycie transportu i pokryje ewentualny niedobór na kupno płaszczy i butów – stop. Pozostawiam księciu wolną rękę w szczegółach kupna i cenach – stop. Powyższe niezmiernie pilne kupno za gotówkę nie wyklucza starań o kupno dalszych ilości na kredyt za bony skarbowe w myśl telegramu księcia z 2-go listopada.

Paderewski, cinq novembre

*IPMS, A. 12. 53/1, k. 93-94.***Nr 138**

85 [p]

6/XI

¹⁶⁶ Właśc. Karłowskiego.

¹⁶⁷ Numeru porządkowego brak.

¹⁶⁸ Numeru porządkowego i daty, a także określenia miejsca nadania brak.

Z powodu jednoczesnego pobytu w Warszawie p.p. Ciechanowskiego, Sokolnickiego, Lipskiego Ministerstwo zaznacza, że na przyszłość należy w interesie Poselstwa unikać wyjazdu kilku urzędników jednocześnie.

Quatre novembre,

M[inistère des] A[ffaires] E[trangères], N. 85

IPMS, A. 12. 53/1, k. 94.

Nr 139

[w]¹⁶⁹

4 XI

Prez[ydent] Paderewski – złożyłem pieniądze w banku do dyspozycji Xięcia¹⁷⁰. Z powodu pogorszonej sytuacji w Rosji nie można pieniędzy za jakąkolwiek cenę sprzedać.

Horodyski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 1.

Nr 140

[w]¹⁷¹

6 XI

Prez[ydent] Paderewski –

Kupiłem dziś od Gibson White 75 000 płaszczy częściowo nowych po 24 szylingi 75 000 par butów po 12 szylingów, loco Gdańsk. Zapłata gotówką w myśl telegramu z 2-go listopada £. 50 000, a reszta na kredyt – 8-mio procentowe bony skarbowe w funtach i dołączone do nich akcepty na kasę pożyczkową, kontrasygnowane przez Ministra Bilińskiego z terminem w połowie 6-cio miesięcznym, w połowie rocznym. Podpis ministra Bilińskiego koniecznie wymagany na akceptach i bonach. O ile bony 6-cio procentowe, 2 procent należy zapłacić gotówką. Wysyłka 1-szej partyi po otrzymaniu gotówki, drugiej następnym statkiem po otrzymaniu bonów. Wobec niemożliwości sprzedaży rubli Horodyskiego proszę jeszcze £. 10 000.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 1.

Nr 141

N 55 [w]

9/XI M.S.Z.

Proszę zawiadomić Pana Prezydenta: w programowej mowie politycznej w Guildhall pan Lloyd George w sprawie Rosji zrobił oświadczenie równające się prawdopodobieństwu

¹⁶⁹ Numeru porządkowego brak.

¹⁷⁰ To jest posła Sapiehy.

¹⁷¹ Numeru porządkowego brak.

dojścia do pokojowego rozwiązania spraw Rosji w krótkim czasie. Obawiam się, że nieoficjalne rokowania z bolszewikami już w toku. Należałoby uzyskać zapewnienia Ententy i rządu Anglii, że rokowania pokojowe poza nami nie będą prowadzone. W przeciwnym razie bylibyśmy zmuszeni na własną rękę i w porozumieniu z Państwami Bałtyckimi rokować z bolszewikami. Proszę [o] upoważnienie, [by] w razie rozwijania się wypadków w przewidywanym kierunku zrobić Curzonowi¹⁷² oświadczenie w powyższym sensie.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 2.

Nr 142

90 [p]

10/XI M.S.Z.

Wyjechał do Londynu referent Szumlakowski¹⁷³. Proszę udzielić mu szczegółowych informacji, także natury poufnej.

10 novembre,

M.S.Z., N° 90

IPMS, A. 12. 53/2, k. 2.

Nr 143

86 [p]

9/XI M.S.Z.

Dla Colonela Barbera i Horodyskiego: Układ prowizoryczny zawarty w sprawach ekonomicznych przez naszą delegację w Berlinie po zbadaniu okazał się nie zawierającym sprzeczności z Traktatem Wersalskim i prawdopodobnie będzie utrzymany w mocy. W najbliższych dniach zostanie on przesłany naszej delegacji w Paryżu dla zakomunikowania Radzie Najwyższej.

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 3.

Nr 144

56 [w]

8/XI M.S.Z.

¹⁷² George Nathaniel Curzon Markiz Kedleston cr. 1921 (1859–1925), polityk brytyjski z Partii Konserwatywnej; 1916–1924: przewodniczący Izby Lordów; 24 X 1919–22 I 1924: minister spraw zagranicznych (Zjednoczonego Królestwa w gabinetach D. Lloyd George’a, A. Bonara Lawa i S. Baldwin) szczegóły zob. D. Gilmour, „Curzon George Nathaniel” (w:) ODNB, <http://www.oxforddnb.com/view/article/32680>.

¹⁷³ Marian Szumlakowski (1893–1961), dyplomata polski; 8 X 1918–9 VI 1933: urzędnik centrali MSZ, początkowo w Wydziale Politycznym, a po reorganizacji w Departamencie Politycznym (w Wydziale Wschodnim).

Dla Ministra Komunikacji Eberharta¹⁷⁴: 160 do 200 parowozów i 800 do 1200 wagonów do kupienia natychmiast w Anglii, o ile warunki finansowe się ułożą. Nie przewiduję trudności transportowych. Gaskile¹⁷⁵ uważa [że] lokomotywy [w] dobrym stanie i odpowiednie, o ile wytrzymają próbę. Janiszewski¹⁷⁶ zarzuca *primo*, że tendery zbyt małe, *secundo*, że budki maszynistów za małe, *tertio* – konstrukcja dla reperacji uciążliwa. Cena oznaczona przez Rząd Anglii gotówką 8500 funtów. Gaskill uważa wagony silne odpowiednie. Janiszewski wobec nieukończenia pokrycia wagonów wstrzymuje się od opinii. Cena gotówkowa 400 funtów. Osobiście sprawdziłem 160 lokomotyw i wagony. Wrażenie dobre. Wobec naglącej potrzeby, starań czeskich, opinii przychylniej Gaskilla i przystępnych cen, wreszcie braku innych przystępnych źródeł przedstawiam raport przed ukończeniem pertraktacji finansowych wymagających kilku dni czasu. Sprawa kredytu nie zdecydowana. Potrzeba 2 500 000 funtów, w tem części zapasowe włączone. Wobec nagłości proponuję telegraficznie upoważnić Poselstwo Londyn, upoważniając do zawarcia kupna na warunkach kredytu. Proszę potwierdzić.

Barber

IPMS, A. 12. 53/2, k. 3-4.

Nr 145

58 [w]

12 XI M.S.Z.

Pour President Paderewski.

Prawie pewne, że Ministerstwo Skarbu pod wpływem Lloyd George'a daje kredyt Polsce £. trzech milionów płatne za 2 lub 3 lata. Ponieważ Rząd Anglii jest ciągle atakowany powodu polityki finansowej, dla obrony przed tymi atakami chciałby być pokryty. Pragnie więc, by Pan jako Prezydent Ministrów dał moralne zobowiązanie, że różne towary będą sprzedane kupcom angielskim, specjalnie drzewo, że 70 do 80 procent z ceny kupna będą składane *a conto* tej nowej pożyczki. Rząd Polski może kupić około 150 lokomotyw po £. 8500 i 1125 wagonów po £. 400. Wedle Barbera i Gaskilla lokomotywy, wagony pierwszorzędne, tylko muszą być na miejscu pod parą wypróbowane. Cena za tabor z częściami zapasowymi dwa miliony. Możliwe kupno kilkunastu lokomotyw angielskich będących [we] Francji. Reszta pieniędzy może być użyta na kupno ekwipunku dla wojska. Prawie dokładna cena w szylingach towaru na składzie.

¹⁷⁴ Julian Piotr Eberhardt (1866–1939), inż.; 16 I–9 XII 1919: kierownik Ministerstwa Kolei Żelaznych w gabinecie I. Paderewskiego.

¹⁷⁵ Najprawdopodobniej to Holbrook Gaskell (1878–1951), 1914–1922: główny inżynier United Alkali Co. Ltd.

¹⁷⁶ Brak danych.

~~poł~~ Pół miliona płaszczy po 18.
 300 000 tunik, 200 000 spodni po 15 ubrania;
 80 000 grubych wełnianych gaci 8;
 70 000 grubych nicianych gaci 4;
 13 000 podkoszul z wełny;
 200 000 skarpetek; 30 000 nowych półbutów 23;
 100 000 naprawionych 13;
 tyleż płaszczy nieprzemakalnych podbitych wełną 30;
 tyleż wysokich gumowych butów 15;
 milion rękawiczek wełnianych półtora.

Codzienne sprzedaże na kilka dni wstrzymane. To samo z taborem. Konkurencja innych państw. Są trudności do przewidzenia z przewozem przez Niemcy. Jest nadzieja pomocy Foreign Office. Towary będą wysłane wagonami. Nadzieja resztę wagonów użyć na przewiezienie towarów potrzebnych wojsku angielskiemu w dystryktach plebiscytowych. Barber przesłał wszystkie techniczne informacje Eberhartowi. Zwracam uwagę, że żadnego innego taboru w Europie nie ma, i że ceny niższe od amerykańskich.

Proszę odpowiedź na pięć pytań:

Primo przesłanie pełnomocnictw poselstwu dla podpisania pożyczki i kupna. Danie moralnego zapewnienia, że pieniądze otrzymane ze sprzedaży towarów w Polsce kupcom angielskim będą składane do wysokości 75 procent otrzymanych sum *a conto* długu polskiego w Londynie.

Secundo jaki gatunek, jaką ilość ekwipunku Rząd Polski każe kupić.

Tertio by Minister Eberhart przysłał kogoś do zastąpienia Janiszewskiego, który się wstrętnie zachował z Barberem.

Quatro by tenże przysłał inżynierów do próby lokomotyw.

Quinto przysłać dla celów politycznych przez Prezydenta Ministrów podpisane pełnomocnictwa dla Barbera, by się zajął transportem pociągów i towarów w Paryżu, Bruxeli, Berlinie.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 4-6.

Nr 146

[w]¹⁷⁷

12 XI

¹⁷⁷ Numeru porządkowego brak.

Prezydent Paderewski

W tej chwili otrzymuję decyzję amerykańską przysłania 3-set tysięcy ton mąki Polsce.
Horodyski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 6.

Nr 147

89 [p]

12/XI M.S.Z.

Dlaczego repatriacja Polaków wstrzymana. Kategorycznie żądać by repatriacja Polaków odbywała się równorzędnie z niemiecką. Polscy jeńcy z armii niemieckiej w myśl traktatu mają być repatryowani środkami Rządu niemieckiego¹⁷⁸. Jeńców plebiscytowych – narodowości polskiej kierować na Paryż, Szwajcarię do Warszawy, resztę na Gdańsk porozumiewszy się poprzednio z Gałowieckim – stop.

Onze octobre,

M[inistère des] A[ffaires] E[trangères], N° 89

IPMS, A. 12. 53/2, k. 6-7.

Nr 148

93 [p]

12/11 M.S.Z.

^a...^{a179} że za dwa tygodnie Rząd francuski zorganizuje wysyłkę do Polski pociągów w celu przewożenia do Francji robotników polskich. Pociągi te będą mogły być użyte w części do repatriacji naszych jeńców. Należy zapytać Paryż czy nie dałoby się przewieźć tymi pociągami także jeńców Polaków z Francji.

Dix novembre, N° 93

(nie podpisana)

IPMS, A. 12. 53/2, k. 7.

Nr 149

59 [w]

12/11

Refero numéro quatre-vingt neuf

Jeńców Polaków w obozie Feltham jest 1100, większość Poznańczycy. Wysyłam partyami wszystkich – Gdańsk. Mamy gwarancje, że będą wydani władzom polskim, o ile

¹⁷⁸ Kwestię tę uregulowano w art. 217 traktatu wersalskiego; stanowił on;

„Wszystkie koszty, wynikające z tego powrotu do ojczyzny, od chwili wyruszenia w drogę obciążać będą Rząd niemiecki, który będzie zobowiązany zapewnić transport lądem i morzem równie jak personel techniczny, tak jak to uzna za konieczne Komisja przewidziana w artykule 215”; DzURP, 1929, nr 35, poz. 200.

¹⁷⁹ Nieodszyfrowany początek zdania.

dobrowolnie do niemieckich władz nie zgłoszą [się]. Na Francję odmawiają się jechać. Wrzenie w obozie nie pozwala zwlekać. Zwrot kosztów należy żądać od Rządu niemieckiego.

L[égation de] P[ologne] Sapięha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 7-8.

Nr 150

95 [p]

13/XI M.S.Z.

Zastępcza delegata Rządu Polskiego Wańkowicz¹⁸⁰ depeszuje: przejazd reemigrantów przez Gdańsk do Rosyi ^{a(?)}^a obecnie możliwy. Co do przejazdu jeńców uzyskano zapewnienie pomocy ze strony misyi angielskiej. Należy skierowywać reemigrantów i jeńców na Gdańsk zawiadamiając o transportach delegata Rządu w Gdańsku i nas.

M.S.Z., douze novembre

IPMS, A. 12. 53/2, k. 8.

Nr 151

97 [p]

15/XI M.S.Z.

Ministerjum Przemysłu odpowiadając na szyfr N° 45 prosi telegrafować, na jakich warunkach kredytowych możnaby otrzymać większą ilość wełny. Jeżeli na dogodnych, to fachowi delegaci gotowi natychmiast wyjechać do Londynu.

M.S.Z., le 13 novembre

IPMS, A. 12. 53/2, k. 8.

Nr 152

60 [w]

15/XII M.S.Z.

^aRefero 97 Stop. Sprawa niestety przedawniona Sapięha^a

IPMS, A. 12 53/2, k. 9.

Nr 153

96 [p]

13/XI M.S.Z.

Telegrafować stan kupna domu. Ciechanowski ma przedsięwziąć kroki dla uzyskania kredytów.

M.S.Z., treize novembre

IPMS, A. 12. 53/2, k. 9.

¹⁸⁰ Witold Wańkowicz (1882–1944), zastępcza Generalnego Delegata Ministerstwa Apropowizacji – Mieczysława Jałowickiego – z siedzibą w Gdańsku.

Nr 1541^a [w]

15 XI

Prezydent Paderewski –
Kurjer czeku nie przywiózł, mimo obietnicy w telegramie. Gibson White uważają to za niedotrzymanie przyrzeczenia. Obawiam się dochodzenia przez nich strat. Oczekują też odpowiedzi na telegram Nr 58 z dwunastego do Ministerjum Spraw Zagranicznych.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 9.**Nr 155**

99 [p]

20/XI M.S.Z.

Przed paru dniami zakupiony został stok¹⁸¹ ekwipunku wojskowego w Paryżu za około 50 milionów franków, wobec tego skarb nie reflektuje na ofiarowany towar Anglii. Zdaniem Ministra kolei, lokomotywy angielskie za ciężkie na nasze szyny. Rząd zgadza się na kupno stu dobrych wagonów, co do reszty decyzja odłożona do powrotu Barbera. Niezbędne przysłanie pięciu okrętów mąki lub zboża. Proszę się postarać, by 2 okręty zboża przyplływające do Anglii zostały skierowane momentalnie do Gdańska i proszę zapewnić ich ładunkowi natychmiastowy przejazd do Warszawy. W miastach grozi w przyszłych dniach katastrofa żywnościowa. Trzy zastępcze okręty musiałyby przybyć za nimi. Chętnie przyjmie nasz Rząd w Anglii kredyt w wysokości ceny 5-ciu ładunków okrętowych mąki lub zboża i transportu, jako też ceny i transportu stu wagonów. Jeszcze wygodniej gdyby Anglja zgodziła się na przyjęcie należności w bonach Rządu Polskiego 5-cio procentowych z terminem 3-ch do 5-cio letnim. Proszę potwierdzić drutem odbiór telegramu.

M.S.Z., 19 novembre

IPMS, A. 12. 53/2, k. 9-10.**Nr 156**

59 60 [w]

20/XI M.S.Z.

Nie ma mowy o kredycie Rządu Anglii na inne przedmioty, jak ofiarowane tabor kolejowy i ekwipunki wojskowe. Mąki ani zboża w Anglii nie można kupić. Sto tysięcy ton mąki idzie z Ameryki, z tego ^bpierwszy transport^b 6 500 ton wyjdzie z Ameryki statkiem Ophir na przyszły tydzień. Czeków dla Gibson White nie otrzymałem. W razie

¹⁸¹ Ang. 'skład', 'zapas'.

niedotrzymania kontraktu sytuacja moja w Londynie niemożliwa. Zerwanie kontraktu pociągnie wielkie straty. Dodaję, że transporty mąki z Ameryki idą wprost do Gdańska¹⁸².

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 10-11.

Nr 157

101 [p]

22/XI M.S.Z.

Proszę dowiedzieć się poufnie w sferach rządowych, jakie wrażenie wywołała tam wiadomość podana przez Daily Herald¹⁸³ o konferencji w Warszawie i jak jest omawiana w prasie.

le 21 novembre,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 11.

Nr 158

102 [p]

22/XI M.S.Z.

Otrzymujemy wiadomość i odpowiedź naszej misji wojskowej przy Denikinie. Sytuacja poważna, bolszewicy atakują wszędzie, w tyłach bandy powstańców, udane wykolejenia pociągów, zamachy na dowódców, z Kubańcami¹⁸⁴ stosunki coraz gorsze. Przybyły z Paryża Makłakow¹⁸⁵ twierdził na poufnym posiedzeniu u Denikina, że Polsce przyznano granice 1885 roku, Litwa, Białoruś i Wołyń odchodzą do Rosji. Ententa chce to trzymać w tajemnicy przed Polakami z obawy przed cofnięciem naszych wojsk z frontu.

232 novembre,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 11-12.

Nr 159

104 [p]

23/XI M.S.Z.

¹⁸² Mowa o Amerykańskiej Administracji Pomocy, Misji dla Polski (American Relief Administration, Mission for Poland); instytucja ta powszechnie zwana była Amerykańską Misją Żywnościową (AMŻ), a na jej czele stał Herbert C. Hoover; gdańskim oddziałem AMŻ kierował mjr James Webb i już w lutym 1919 r. rozpoczął faktyczną działalność, chociaż formalną umowę w sprawie dostaw żywności podpisano dopiero 30 kwietnia t. r.; zob. S. Mikos, op. cit., s. 27-28; Z. Landau, op. cit., s. 58-59.

¹⁸³ Dziennik brytyjski wydawany w latach 1912–1964 w Londynie; przejściowo, w okresie 1914–1918: tygodnik; jego redaktorem naczelnym w latach 1914–1922 jeden z wybitniejszych działaczy Partii Pracy George Lansbury.

¹⁸⁴ To określenie dotyczy zapewne mieszkańców dorzecza rzeki Kubań.

¹⁸⁵ Wasilij Aleksiejewicz Makłakow (1870–1957), adwokat, polityk rosyjski; jeden z głównych polityków Partii Konstytucyjno-Demokratycznej; poseł do Dumy; 1917: poseł Rządu Tymczasowego we Francji, a następnie reprezentant rządów: A. Kołczaka, N. Judenicza, A. Denikina i P. Wrangla.

Proszę telegraficzną opinię czy Kazimierz Zienkiewicz¹⁸⁶ nadaje się w ogóle na stanowisko konsula, specjalnie zaś na stanowisko konsula honorowego w Dublinie, Glasgow lub Birmingham.

23 novembre,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 12.

Nr 160

61 [w]

25/XI M.S.Z.

Potwierdzam raport z sierpnia o Zienkiewiczu. Uważam naznaczanie konsulów de carrière¹⁸⁷ w ogóle za przedwczesne.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 12.

Nr 161

62 [w]

26/XI M.S.Z.

~~Dla Prezydenta Rady Ministrów~~ Pour Président Paderewski
Stenith otrzymał przez Ambasadę Amerykańską wiadomość od Barbera, jakoby Rząd Polski reflektował na stoki kolejowe ofiarowane. Nie otrzymałem oficjalnej wiadomości, natomiast Foreign Office otrzymało telegram od Rumboldta¹⁸⁸ zawiadamiający, że Rząd Polski nie reflektuje.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 12.

Nr 162

93 [p]

8/XI M.S.Z.

(Depesza nieotrzymana – nadeszła kurjerem)

Gawroński¹⁸⁹ z Paryża donosi, że za dwa tygodnie rząd Francuski zorganizuje wysyłkę do Polski pociągów w celu przewiezienia do Francji robotników polskich. Pociągi te będą

¹⁸⁶ Kazimierz Zienkiewicz, adwokat, późniejszy konsul RP we Wrocławiu, założył w 1940 r. w Londynie Międzynarodową Reprezentację Klubów Rotariańskich Europy, w skład której weszli Rotarianie na uchodźstwie z pięciu okupowanych przez hitlerowskie Niemcy krajów: Belgii, Czechosłowacji, Francji, Holandii i Polski. Placówka ta otrzymuje specjalny status i pod zmieniającymi się nazwami (m.in. Wspólnota Rotariańska Narodów Zjednoczonych, Placówka Rotary dla Rotarian na Wyznaniu) działała do 1944 r. [oprac. JŁ]

¹⁸⁷ Franc. 'zawodowy'.

¹⁸⁸ Sir Horace George Montagu Rumbold 9. baronet (1869–1941), dyplomata brytyjski; 15 IX 1919–X 1920: poseł Wielkiej Brytanii w Warszawie; 1920: zaprzysiężony do Tajnej Rady; 1920–1924: Wysoki Komisarz w Konstantynopolu.

¹⁸⁹ Prawdopodobnie Jan Gawroński.

mogły być użyte w części do repatryacji naszych jeńców. Należy zapytać Paryż czy nie dałoby się przywieźć tymi pociągami także jeńców polskich z Anglii.

M.S.Z. (szyfrowana 10^{go} listop[ada] !!)

IPMS, A. 12. 53/2, k. 12-13.

Nr 163

63 [w]

28/XI

Ciechanowski ^b(Warszawa)^b: zwracam uwagę – raport siedemnaście wysłany dziś.
Sapieha ((depesza wysłana bez kopji))

IPMS, A. 12. 53/2, k. 13.

Nr 164

64 [w]

29/XI M.S.Z.

Scotland Yard ostrzega przed jakimś Judge Meyer, który jak mi wiadomo starał się robić interesy z Rządem Polski.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 13.

Nr 165

N° 106 [p]

1/XII M.S.Z.

Dla Konsula – odpowiedź na telegram z dnia 24 listopada. Brak wagonów wielki. Grabski¹⁹⁰ domaga się od Rady Najwyższej w Paryżu oddania do naszej dyspozycji wagonów niemieckich. Staramy się również uzyskać odpowiedź komisji [zostawione wolne miejsce na 1 wyraz] w Wiedniu, będącej pod przewodnictwem [zostawione wolne miejsce] starych wagonów austro-węgierskich. Proszę uzyskać pomoc Rządu Angielskiego.

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 13-14.

Nr 166

65 [w]

3/XII M.S.Z.

¹⁹⁰ Władysław Grabski (1874–1938), ekonomista, polityk; od X 1918: organizator, a następnie przewodniczący Głównego Urzędu Likwidacyjnego, to jest instytucji państwowej powołanej dla uregulowania spraw finansowych z czasów wojny; 1919: delegowany na Konferencję Pokojową w Paryżu z zadaniem czuwania nad sprawami gospodarczo-finansowymi; 13 XII 1919–25 XI 1920: minister skarbu w gabinetach L. Skulskiego, własnym oraz W. Witosa (w dwu ostatnich jako kierownik ministerstwa); 23 VI–24 VII 1920: premier RP; szczególnie zob. K. Piwarski, „Grabski Władysław” (w): PSB, t. VIII, z. 3 (38), red. K. Lepszy, Wrocław–Warszawa–Kraków 1959–1960, s. 527-535.

Dziś otrzymałem od Attaché Wojskowego¹⁹¹ wyciąg [z] raportu 257 generała Borowskiego¹⁹² [w] sprawie przysłanych do Gdańska statkiem Sainte Croix 39 Żydów bez polskich paszportów. Proszę [o] telegram czy delegat w Gdańsku¹⁹³ pozwolił im na wjazd do Polski, czy nie. Czy delegat otrzymał od Harvey¹⁹⁴ urzędowe żądanie wpuszczenia wyżej wymienionych do Polski.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 14.

Nr 167

107 [p]

4/XII M.S.Z.

Rząd postanowił zakupić tabor kolejowy. Barber i misya techniczna kolejowa wyjeżdża do Londynu czwartego grudnia.

Paderewski, 3 Décembre

IPMS, A. 12. 53/2, k. 14.

Nr 168

66 [w]

4/XII M.S.Z.

Wysoki Komisarz Rządu Anglii dla południowej Rosji Mackinder¹⁹⁵ jedzie [we] wtorek 9-go przez Paryż – Warszawę do Denikina. O ile sprawdzone wiadomości o odezwach Denikina, że zamierza odbierać Lwów Polakom należy Mackindera dokładnie poinformować.

Sapieha

¹⁹¹ Prawdopodobnie chodzi o Wacława Kłoczowskiego (1873-1930); to rosyjski, ukraiński i polski wojskowy; kontradmirał; w latach 1898 - 1918 służył w Imperatorskiej Marynarce Wojennej Rosji; po wojnie powrócił do Polski i był zastępcą szefa Kierownictwa Marynarki Wojennej. [oprac. JŁ]

¹⁹² Michał Aleksander Borowski (1872–1939), 1919: zweryfikowany jako gen. ppor. mar., 27 X 1923: zatwierdzony gen. bryg. ze starszeństwem z 1 VI 1919; 30 XII 1925: przeszeregowany do korpusu oficerów morskich w stopniu kontradm.; 1919: przybył do Warszawy i został skierowany do pracy w Generalnej Delegacji Ministerstwa Apropowizacji jako kierownik Portu Gdańskiego; VI 1919: szef Sekcji Technicznej Departamentu dla spraw Morskich MSWojsk., a następnie 1919–24 III 1921: przedstawiciel wojska dla spraw morskich przy Komisariacie Generalnym RP w Gdańsku; III 1921–VII 1923: członek Delegacji Polskiej Rady Portu i Dróg Wodnych w Gdańsku; od VII 1923: przewodniczący tejże instytucji; szczegóły zob. J. M. Czerwiński, op. cit., s. 481-482; P. Stawecki, op. cit., s. 84-85.

¹⁹³ Był nim Mieczysław Pieriejaśławski-Jałowiecki (1876–1962), ziemianin, agronom, dyplomata; występował on w Gdańsku w podwójnej roli; najpierw 11 I 1919: powołano Generalnego Delegata Ministerstwa Apropowizacji na miasto Gdańsk, który sprawował nadzór nad importem towarów do Polski przez port gdański; 28 I 1919–II 1920: Delegat Rządu Polskiego w Gdańsku.

¹⁹⁴ E. Murray Harvey, brytyjski kpt.; kierownik Misji Brytyjskiej w Gdańsku, która – między innymi – przejęła we wrześniu 1919 r. zadania AMŻ.

¹⁹⁵ Sir Halford John Mackinder (1861–1947), brytyjski geograf i polityk; I 1910–1922: członek Izby Gmin z ramienia Konserwatystów i Unionistów; 1919–1920: brytyjski wysoki komisarz w południowej Rosji; I 1920: udał się do gen. Denikina, po powrocie sporządził dla gabinetu raport sugerujący udzielenie poparcia wszelkim czynnikom antybolszewickim od Bałtyku począwszy, a na Morzu Czarnym skończywszy, jego opinia nie zyskała sobie przychylności rządu JKМ; szczegóły zob. B. W. Blouet, „Mackinder, Sir Halford John” (w:) ODNB, <http://www.oxforddnb.com/view/article/34760>.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 14.

Nr 169

112 [p]

7/XII M.S.Z.

Generał Briggs¹⁹⁶, szef misji angielskiej u Denikina jedzie do Londynu – stop. Zamierza gorliwie popierać sprawę Denikina u Rządu – stop. Proszę donieść o akcji Briggsa.

6 décembre,

Polexterne Nr 112

IPMS, A. 12. 53/2, k. 14-15.

Nr 170

113 [p]

7/XII M.S.Z.

Komisja sejmowa postanowiła spieszny przyjazd księcia do Warszawy celem sprawozdania kwestji Galicji wschodniej – stop. Ciechanowski wyjeżdża 11 – stop. Oczekujemy przyjazdu – stop. Jednocześnie wezwana delegacja pokojowa – stop.

6 décembre,

Polexterne Nr 113

IPMS, A. 12. 53/2, k. 15.

Nr 171

111 [p]

7/XII M.S.Z.

Raport 1196 zakomunikowany ministerstwu skarbu, kolei i departamentowi morskemu. Oczekują przyjazdu delegacji Vickersa i konkretnych propozycji – stop. Proszę zapewnić rząd angielski o życzliwości rządu polskiego dla solidnych kapitałów angielskich i starać się o zainteresowanie Polską innych ~~solidnych grup~~ poważnych grup finansowych, które w razie potrzeby poprzemy.

6 Dec[embre],

Polexterne N 111

IPMS, A. 12. 53/2, k. 15.

Nr 172

114 [p]

8/XII M.S.Z.

¹⁹⁶ Najprawdopodobniej Sir Charles (James) Briggs (1865–1941), generał brygady od II 1915, gen. dywizji od I 1919; w latach I wojny światowej wpierrw d-ca 16 Korpusu, a następnie Sił Brytyjskich w Salonikach; II –VI 1919: stał na czele brytyjskiej misji wojskowej dla obszaru południowej Rosji.

Skirmunt¹⁹⁷ donosi. Dochodzi do skutku układ z D'Annunzio¹⁹⁸ w sprawie przejęcia Fiume przez wojska rządowe włoskie¹⁹⁹. Krążą również pogłoski o wyprawie do Dalmacji. Za cenę takiego załatwienia sprawy Adriatyku Włochy mają podobno przystąpić do przymierza angielsko-francuskiego. Proszę sprawdzić wiadomość i stale informować o kombinacji Anglo-Łacińskiej.

7 Décembre, M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 16.

Nr 173

67 [w]

8/XII M.S.Z.

Uważam wyjazd niemożliwy przed przyjazdem Ciechanowskiego. Możliwość ważnych decyzji w sprawie Rosyjskiej wymaga czujnego śledzenia. Wyjazd natychmiastowy Ciechanowskiego konieczny.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 16.

Nr 174

[p]²⁰⁰ 21 XI i powtórna 29 XI – ^bnie do odszyfrowania^b – (tekst nadesłany kurierem)

Ofiarowaną ilość lokomotyw i wagonów kupujemy korzystając z proponowanego na ten cel kredytu. Poprzedni w tej sprawie telegram nieważny.

Paderewski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 16.

Nr 175

115 [p]

8/XII M.S.Z.

¹⁹⁷ Konstanty Skirmunt (Skirmuntt) (1866–1951), ziemianin, dyplomata; 15 VIII 1917–VI 1919: członek–założyciel KNP i zarazem jego reprezentant w Rzymie; 1 VII 1919–VI 1921: poseł RP w Rzymie; 11 VI 1921–26 VI 1922: minister spraw zagranicznych w gabinetach: W. Witosa i w dwóch A. Ponikowskiego; 22 XI 1922–31 VII 1934: poseł (od 8 XI 1929: ambasador) w Londynie; równocześnie 11 VII 1923–IV 1924: delegat pełnomocny RP przy LN; szczegóły zob. M. Nowak-Kiełbikowa, „Skirmunt Konstanty” (w:) PSB, t. XXXVIII, z. 2 (157), red. H. Markiewicz, Warszawa–Kraków 1998, s. 179–181; SBPSZ, t. II, Warszawa 2009, s. 81–82.

¹⁹⁸ Gabriele D'Annunzio (1863–1938), włoski poeta, prozaik, dramaturg i polityk; 12 IX 1919: zorganizował wyprawę zbrojną, która zajęła sporne z Królestwem SHS miasto Fiume (Rijeka), władze początkowo dystansowały się od tego kroku, gdy jednak D'Annunzio odrzucił ustalenia traktatu z Rapallo 31 XII 1920 wojsko zajęło miasto; 1924: po włączeniu Fiume do Włoch D'Annunzio – z inicjatywy B. Mussoliniego – otrzymał tytuł księcia di Monte Nevoso.

¹⁹⁹ Sprawa była o tyle skomplikowana, że w rokowaniach dyplomatycznych – poprzedzających zawarcie układu londyńskiego z 1915 r. – strona włoska nie domagała się dla siebie Rijeki (Fiume) będącej podówczas terytorium węgierskim, a następnie – po zakończeniu »wielkiej wojny« – chorwackim; zajęli je ochotnicy pod wodzą D'Annunzio; sprawa ta znalazła formalny finał w zawartym 12 listopada 1920 r. włosko-jugosłowiańskim układzie w Rapallo; na mocy zawartych w nim ustaleń powołano do życia – graniczące z terytorium Królestwa Włoch – Stato di Fiume.

²⁰⁰ Numeru porządkowego brak.

Dla Goldstanda. Benjamin Williams²⁰¹ według paszportu F.O. 1-go września N° 586065 kupiec, John Pearl paszport 2-go sierpnia N° 345247 agent, dzięki listom polecającym konsula zawarli w imieniu zmyślonej firmy Cope Williams Pearl, adres 359 W. Bank Chambers Holborn London W.C. umowy dostawy różnych towarów z władzami wojskowemi i prywatnemi firmami. Pobrali do 133 850 livrów²⁰² zadatku, towarów nie dostarczyli, zadatku nie zwrócili. Niektóre firmy na list Johna Pearl'a z 20-go października, podpisanego Dyrektor firmy Pearl Codaray, termin dostawy [zostawione miejsce na 1 wyraz] w grudniu. Władze wojskowe i firmy mocno dotknięte zawodem. Poważne podejrzenie, że to szajka oszustów. Najbliższy kurjer przywiezie materiał dowodowy. Należałoby rozciągnąć tymczasem ścisły dozór.

6 décembre, M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 17.

Nr 176

68 [w]

9/XII M.S.Z.

Wobec konieczności obecności mojej w najbliższych dniach w Londynie i ponieważ mógłbym wyjechać z Paryża dopiero poniedziałkowym pociągiem proszę telegram czy mógłbym odłożyć przyjazd do ostatnich dni miesiąca.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 18.

Nr 177

109 [p]

5/ XII M.S.Z.

Depeszę poniższej treści wysłano do delegacji naszej w Paryżu. Podając ją do wiadomości proszę o traktowanie jej jako materiału do działania na zwłokę w kwestyi Galicji Wschodniej:

POLMISSION PARIS. Pour Délégation Polonaise à la Conférence de la Paix.

Nie wchodząc w merytoryczną ocenę traktatu oraz statutu Galicji, które będą przedmiotem osobnego memorjału, proszę o przedstawienie Konferencji Pokojowej sytuacji wytworzonej na froncie południowo-wschodnim. Sytuacja ta zmieniła się w ostatnich dniach zupełnie, wojska Denikina poniosły klęskę, Kijów odebrany, bolszewicy idą na Charków. Wojska Petlury zdeorganizowane, lada chwila cała obrona Zachodu przed bolszewikami oprze się wyłącznie na armji naszej, na tej właśnie która broniła Lwowa i oczyściła Galicję od

²⁰¹ Brak danych dla wymienionych w depeszy osób.

²⁰² Skrót mało czytelny, wskazuje na franc. *livre – funt.* [oprac. JŁ]

band ukraińskich. W tych warunkach obwieszczenie wyroku Konferencji Pokojowej jako ostatecznego rozstrzygnięcia sprawy Galicji, rozstrzygnięcia które odbiera Polsce Lwów i całą Galicję Wschodnią, a armje unicestwiając jej wysiłki pozbawia owoców zwycięstwa będzie miało fatalne następstwa. Idzie nam przede wszystkim o utrzymanie dyscypliny i moralnej siły w wojsku. Dziś już są one zachwiane, gdyż wiadomość o postanowieniu Konferencji Pokojowej wywołała wzburzenie nie tylko wśród ludności, ale i w wojsku ogromne. Jeżeli więc nie ze względu na słuszne aspiracje nasze, na nasze prawa do takiego samego traktowania Polski, jak i sąsiedniej Rzeczypospolitej Czecho-Słowackiej, do której włączone zostały rozmaite obce terytoria bez mandatu, to przez wzgląd na naszą siłę zbrojną, która jest Europie potrzebna, Rząd Polski zwraca się do Konferencji Pokojowej z prośbą o ponowne rozważenie sprawy. Odroczenie ostatecznego wyroku na kilka miesięcy jest z tego powodu nieodzowne. ~~³Proszę więc o natychmiastowe złożenie powyższej deklaracji przez Delegację Pokojową Radzie Najwyższej a przez pana Posła panu Ministrowi Pichonowi~~²⁰³. Paderewski^a.

5 décembre, N 109

Okęcki²⁰⁴

IPMS, A. 12. 53/2, k. 18-19 (maszynopis, oryginal).

Nr 178

117 [p]

10/XII M.S.Z.

Sprostowanie szyfru Nr 115 dla konsula Goldstanda – stop. Numer paszportu Williams’a 386065 – stop. Ścisły dozór ze strony policji kryminalnej pożądaný, aby ujawnić miejsce pobytu Wiliamsa i Pearlów wobec coraz większej pewności, że zachodzi szantaż. Dalszym zadaniem konsula będzie wtedy odebranie kontraktu z Guzem i pobranych zadatków. Akty sprawy zabiera kurjer czwartkowy.

9 Décembre, Polexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 19.

Nr 179

²⁰³ Stephen Jean Marie Pichon (1857–1933), polityk francuski 23 X 1906–20 VII 1909, 24 VII 1909–2 XI 1910, 3 XI 1910–24 II 1911, 24 III–2 XII 1913, 17 XI 1917–18 I 1920: minister spraw zagranicznych w gabinetach: G. Clemenceau, dwukrotnie A. Brianda, L. Barthou i ponownie G. Clemenceau.

²⁰⁴ Zdzisław Narczyk Józef Okęcki (1874–1940), dyplomata polski; 31 I 1919–1 X 1920: szef a potem dyrektor Sekcji Politycznej, przemianowanej (od 14 IV 1919) na Departament Polityczno-Ekonomiczny, następnie (od 1 X 1919) na Departament Dyplomatyczno-Polityczny, wreszcie (od 1 X 1920) na Dyrekcję Spraw Politycznych MSZ; 22 IV 1921–1 II 1928: poseł RP w Belgradzie; szczegóły zob. A. Piber, „Okęcki Zdzisław Narczyk” (w:) PSB, t. XXIII, z. 4 (99), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978, s. 663-664; SBPSZ, t. III, Warszawa 2010, s. 98-99.

116 [p]

10/XII M.S.Z.

Receptus 65

Sprawa załatwiona notą do poselstwa angielskiego 1^{-go} listopada. Kopja posłana Londynowi przez 1430. Delegat w Gdańsku pozwolił na przyjazd do Polski na życzenie misji angielskiej. Reemigranci aresztowani na granicy przez władze Polskie.

Neuf Décembre,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 20.

Nr 180

118 [p]

11/XII M.S.Z.

Proszę uzyskać *agrément* dla Walerjana Budowieckiego-Olszewskiego²⁰⁵ konsula [w] Winnipegu.

10 Décembre, N 118, M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 20.

Nr 181

69 [w]

11/XII M.S.Z.

Korzystając [z] pobytu Clemenceau²⁰⁶ w Londynie robię starania rewizji decyzji w sprawie Galicji. Wyjazd obecnie niemożliwy.

L[égation de] P[ologne] Sapięha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 20.

Nr 182

120. [p]

12/XII M.S.Z.

Proszę czekać z wyjazdem na nowe instrukcje.

11 Décembre,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 20.

Nr 183

70 [w]

15/XII M.S.Z.

Minister aprowizacji Angielski²⁰⁷ może zakupić całą ilość jaj z Polski. Na jego żądanie proszę telegram szyfrem jaka cena i czy prawda, że istnieje monopol exportowy.

²⁰⁵ Brak danych.

²⁰⁶ Georges Clemenceau (1841–1929), lekarz, francuski polityk i mąż stanu; jeden z przywódców Partii Radykalnej; 23 X 1906–20 VII 1909 oraz 17 XI 1917–18 I 1920: premier, a w drugim z gabinetów także minister wojny; 1919–1920: przewodniczący Konferencji Pokojowej w Paryżu.

²⁰⁷ Andrew Weir 1. baron Inverforth of Southgate cr. 1919 (1865–1955), armator brytyjski; 1919: zaprzysiężony do Tajnej Rady; 10 I 1919–III 1921: minister zaopatrzenia w gabinecie D. Lloyd George'a; od III 1921:

Goldstand

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 20.***Nr 184**

71 [w]

18/XII M.S.Z.

Dla Doermana²⁰⁸ Sekhau [?]

Nowy szyfr otrzymaliśmy.

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 20.***Nr 185**

72 [w]

16/XII M.S.Z.

Nowy szyfr.

Z powodu opóźnienia misji kolejowej i nieokreślenia przez Rząd Polski warunków gwarantowania zapłaty za tabor kolejowy drzewem, Ministerstwo Amunicji²⁰⁹ rozsprzedaje lokomotywy i wagony. Obecnie prawie nic nie zostało.

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 21.***Nr 186**

73 [w]

19/XII M.S.Z.

Lloyd George jedzie za kilka dni do Paryża, gdzie się odbędą ważne konferencje. Delegat Polski na konferencji konieczny dla obrony Galicyi Wschodniej w Paryżu.

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 21.***Nr 187**

74 [w]

20/XII M.S.Z.

Pour Ministre Patek²¹⁰

przewodniczący Komisji Likwidacyjnej zajmującej się sprzedażą materiałów z demobilu; szczegóły zob. G. K. S. Hamilton-Edwards, „Weir, Andrew” (w:) ODNB, <http://www.oxforddnb.com/view/article/36815>.

²⁰⁸ Antoni Doerman, ekonomista; 1919: podsekretarz stanu do spraw handlu i przemysłu Galicji; ekspert do spraw gospodarczych Delegacji Polskiej na Konferencję Pokojową w Paryżu.

²⁰⁹ Najprawdopodobniej mowa w tym kontekście o ‘Ministry of Munition’, to jest Ministerstwie Zaopatrzenia.

²¹⁰ Stanisław Jan Patek (1866–1944), prawnik, działacz polityczny związany zarówno z Piłsudskim, jak i KNP, dyplomata; 25 V–6 XI 1919: formalnie poseł RP w Pradze, faktycznie placówki nie objął; 16 XII 1919–9 VI 1920: minister spraw zagranicznych w gabinecie L. Skulskiego; 23 VI 1920–24 III 1921: ochotnicza służba wojskowa w 1. pułku szwoleżerów; 24 III 1921–15 II 1926: poseł RP w Tokio; zob. Z. Landau, „Patek Stanisław Jan” (w:) PSB, t. XXV, z. 2 (105), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980, s. 321–324; SBPSZ, t. II, s. 68–70.

Z radością komunikuję, że sprawa w której Pan Minister Spraw Zagranicznych wystąpił do Clémenceau²¹¹ w Paryżu została pomyślnie załatwiona. Sprawa odłożona do powtórnego rozważenia. Przed ogłoszeniem oficjalnym przez Prezydenta Konferencji Pokojowej²¹² sprawa musi być trzymana w absolutnej tajemnicy.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 21.

Nr 188

123 [p]

20/XII M.S.Z.

Prosimy telegrafować i wysłanie raportu o wynikach pertraktacji londyńskich między Lloyd Georgem [a] Clémenceau.

20 Décembre,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 21.

Nr 189

125 [p]

23/XII M.S.Z.

Proszę zasięgnąć dyskretnie informacji, czy możliwe dopuszczenie Polski do stałego udziału w zebraniach najwyższej Rady Ekonomicznej. Belgijski Minister Spraw Ekonomicznych Jaspas²¹³ obiecał sprawę przedstawić i popierać – stop. Uważamy sprawę za bardzo ważną.

Polexterne Varsovie

IPMS, A. 12. 53/2, k. 22.

Nr 190

126 [p]

27/XII M.S.Z.

Z powodu braku jaj w Polsce wywóz przed kwietniem 1920 niemożliwy – stop. Monopol na skup i wywóz jaj z Polski ma: P.U.Z.A.P.P.

Polexterne Varsovie

IPMS, A. 12. 53/2, k. 22.

²¹¹ Występował do Clémenceau zapewne jeszcze Paderewski, który w kierowanym przez siebie rządzie pełnił także funkcję ministra spraw zagranicznych, natomiast już 13 grudnia 1919 r. zaprzysiężony został rząd Leopolda Skulskiego, w którym wpiery – do 16 grudnia t. r. – kierownikiem MSZ był Władysław Wróblewski, a następnie ministrem Stanisław Patek.

²¹² Najprawdopodobniej to Alexandre Millernad.

²¹³ Henri Jaspas (1870–1939), polityk belgijski z Partii Katolickiej; 1919–1936: deputowany do Izby Reprezentantów; 22 XI 1918–17 XI 1919: minister gospodarki i nauki w gabinecie L. Delacroix; 2 VI–3 XI 1920: minister spraw wewnętrznych w gabinecie L. Delacroix; 18 XI 1920–19 XI 1921: minister spraw zagranicznych w gabinecie hr. H. Cartona de Wiarta; XII 1921–27 II 1924: minister spraw zagranicznych w gabinecie G. Theunisa.

Nr 191

75 [w]

30/XII M.S.Z.

Refero telegram otwarty 5-go grudnia. Rostkowski²¹⁴ prosi Ministerstwo Skarbu przyspieszenia zaległych wypłat poborów kontrolerów.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 22.

Nr 192

127 [p]

2830/XII M.S.Z.

Wiadomości prasowe dotyczące się prawdopodobnie propozycji Warda z września. Wtedy było odpowiedziane, że Polska dotąd nie może pertraktować z rządem Litewskim, dopóki ten ostatni [nie] przestanie prześladować Polaków na Litwie, nie wypuści aresztowanych. Polityka eksterminacyjna w stosunku do Polaków nie dawała żadnych podstaw do myślenia, że Rząd Litewski ma szczerzy zamiar porozumienia się z Polską. Na tem sprawa stanęła. Nadmieniam się, że dotąd nie widać oznak, świadczących o radykalnej zmianie Rządu Litewskiego^b w stosunku^b do Polski.

Polexterne, 28 décembre

IPMS, A. 12. 53/2, k. 22-23.

Nr 193

131 [p]

30/XII M.S.Z.

Dla Ministra Patka:

M.S.Z. otrzymało od Sowieckiego Komisarjatu Spraw Zagranicznych Radio²¹⁵ z propozycją natychmiastowego wszczęcia rokowań celem zawarcia pokoju. Powołując się na poprzednie propozycje z kwietnia b[ieżącego] r[oku] Cziczerin²¹⁶ proponuje, aby Rząd Polski wyznaczył miejsce i czas rokowań.

M.S.Z., 29 décembre

IPMS, A. 12. 53/2, k. 23.

Nr 194

130 [p]

30/XII M.S.Z.

²¹⁴ Brak danych.

²¹⁵ Chodziło zapewne o radiogram.

²¹⁶ Gieorgij Wasiliewicz Cziczerin (1872–1936), dyplomata sowiecki; 1918–1930: zastępca, a następnie ludowy komisarz spraw zagranicznych Rosji/ZSRR.

Adjutant Naczelnika Państwa²¹⁷ Stanisław Radziwiłł²¹⁸ w najbliższych dniach przyjedzie do Londynu.

M.S.Z., le 29 décembre

IPMS, A. 12. 53/2, k. 23.

Nr 195

128 [p]

31/XII M.S.Z.

Dzieduszycki²¹⁹ komunikuje z Copenhagi: Rząd Londyński niezadowolony z negatywnego wyniku konferencji ... ^bsłowo^b budzieli^b O'Gradyemu²²⁰ ^{b3}słowa^{2b} obszerne pełnomocnictwa na ustąpienie w sprawie: 1° zniesienia blokady, 2° wydania jeńców i internowanych w Archangielsku, 3° dostarczenia żywności dla Piotrogradu, 4° zapewnienia Sowiecom reprezentacji w sprawie wymiany jeńców w Berlinie. Pertraktacje wznowiono. Sprawa zawarcia pokoju nie objęta nowym programem.

M.S.Z., Okęcki, 29 décembre

IPMS, A. 12. 53/2, k. 23-24.

Nr 196

127 [p]

2831/XII M.S.Z.

~~Lond~~ (Depesza ta stanowi dosłowne powtórzenie depeszy N° 127 z tegoż dnia, t[o] j[est] z 28 grudnia. ~~odechodzącej~~²²¹

IPMS, A. 12. 53/2, k. 24

²¹⁷ Józef Klemens Piłsudski (1867–1935), polityk i mąż stanu; marsz. Polski z. 19 III 1920; 22 XI 1918–22 II 1919: Tymczasowy Naczelnik Państwa; 22 II 1919–XII 1922: Naczelnik Państwa.

²¹⁸ Stanisław Wilhelm Radziwiłł (1880–1920), ordynat dawigródzki; 30 VII 1919: adiutant NW, w trakcie wojny polsko-rosyjskiej 1920 r., jako osobisty adiutant Piłsudskiego, poprosił o przydział na front, brał udział w kwietniowej wyprawie na Kijów, został ciężko ranny w obronie Malina, zmarł 28 kwietnia; szczegóły zob. W. Roszkowski, „Radziwiłł Stanisław Wilhelm” (w:) PSB, t. XXX, z. 2 (125), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1987, s. 371–372.

²¹⁹ Aleksander Paweł Dzieduszycki (1874–1949), ziemianin, dyplomata polski; 13 X 1919–1 I 1924: poseł RP w Kopenhadze; SBPSZ, t. III, s. 39–40.

²²⁰ Sir James O'Grady (1866–1934), brytyjski działacz związkowy i polityk; 1906–1924: poseł do Izby Gmin; IV 1917: z misją w Rosji, mającą na celu umocnienie Kiereńskiego w zamiarze dalszego prowadzenia wojny; XI 1919: przewodniczący delegacji brytyjskiej prowadzącej na konferencji w Kopenhadze rokowania z bolszewikami o zwolnienie brytyjskich jeńców wojennych w Rosji oraz ewakuację poddanych brytyjskich.

²²¹ Brak zamknięcia nawiasu.

1920

Nr 197

^a1920^a

1 [p]

2/I M.S.Z.

Kandydatura Rutkowskiego na honorowego radcę finansowego będzie rozpatrzona i zadecydowana po uprzednim przedstawieniu się jego Ministrowi Skarbu w Warszawie.

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 24.

Nr 198

1 [w]

6/I M.S.Z.

Poselstwo i Konsulat budżetów na styczeń nie otrzymały. Konsulat bez możliwości zapłacenia urzędników. Proszę o przesłanie instrukcji Markowskiemu¹ w Paryżu.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 24.

Nr 199

2 [w]

10/I M.S.Z.

Rząd Angielski darował Polsce dziesięć samolotów Bristol Fighter², tyleż Dolfin³ i tyleż typu D.H. 9⁴. Szczegóły kurjerem.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 25.

Nr 200

[w]⁵

10/I

¹ Brak danych.

² Bristol F.2B Fighter, zaprojektowany w 1916 r. w firmie Bristol brytyjski dwumiejscowy, dwupłatowy samolot myśliwski; pierwsze dwie maszyny przywieziono do Polski do testów w styczniu 1920, ostatecznie 10 czerwca t. r. podpisano umowę na dostarczenie 75 samolotów a 14 sierpnia na 30 samolotów; łącznie do kraju dotarło 107 sztuk tych samolotów.

³ Sopwith 5F.1 Dolphin, brytyjski myśliwiec produkowany od 1917 r. przez Sopwith Aviation Company; w lotnictwie polskim służyło 10 tych maszyn, wykorzystywanych w warunkach bojowych podczas wojny polsko-rosyjskiej 1920 r.

⁴ Właśc. Airco DH.9 (od de Havilland 9), stąd po 1920 r. znane także jako de Havilland DH.9; produkowany od 1917 r. przez Aircraft Manufacturing Company bombowiec brytyjski; 20 sztuk tych maszyn dostarczono do Polski w 1920 r.; w służbie pozostały do 1929 r.

⁵ Numeru porządkowego brak.

Minister Patek, Paryż:

Minister Spraw Zagranicznych Anglii żąda dziś notę decyzji czy Rząd Polski ma zamiar nabyć tabor kolejowy. Decyzji z Warszawy nie ma.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 25.

Nr 201

3 [w]

10/I M.S.Z.

Foreign Office żąda dziś notą decyzji czy Rząd Polski ma zamiar nabyć tabor kolejowy. Oczekujemy instrukcji.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 25.

Nr 202

4 [w]

13/I M.S.Z.

Powtórnie proszę spiesznie wysłać ^apasporty^a. Inaczej będę zmuszony zawiesić tę czynność.

Goldstand

IPMS, A. 12. 53/2, k. 25.

Nr 203

5 [w]

13/I M.S.Z.

Z powodu kampanji Olgi Nowikow⁶ w prasie angielskiej o prześladowaniu Rosyan w Polsce, bezczeszczeniu licznych cerkwi konieczne dokładne dane cyfrowe, jako materiał do ewentualnej polemiki. Proszę nakłonić Panią Lubimow⁷ i innych Rosyan na czele Komitetów Rosyjskich do wypowiedzenia się możliwie na piśmie o pomocy i życzliwości naszej dla Rosyan w Polsce. Jeżeli rezultat pomyślny proszę podać korespondentom angielskim. Pilne. Szczegóły kurjerem. Proszę telegram.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 25.

Nr 204

2 [p]

16 [?]/I 1920

⁶ Olga Aleksiejewna Nowikow [Novikoff] (1842–1925), emigrantka rosyjska, dziennikarka i pisarka. [oprac. JŁ]

⁷ Brak danych.

Minister Kolei ...⁸ K[azimierz] Bartel⁹ komunikuje: Rząd Polski zgadza się na kupno taboru. Kompensata drzewem. Wypłata nastąpi w ciągu trzech lat. W razie zgody prosimy odpowiedź, po czym będą niezwłocznie wyprawieni odbiorcy.

14/I, M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 26.

Nr 205

6 [w]

17/I M.S.Z.

od Goldstanda:

Syndikat Holzindustriellen Danzig Pommerellen ofiaruje duże ilości drzewa, jako niemieckie na tutejszym rynku. Sfery fachowe, zwłaszcza Foy Morgan¹⁰ przypuszczają, że to jest polskie drzewo, są oburzeni, że sprzedaje się przez niemiecką firmę po cenach śmiesznie niskich – stop. Proszę zawiadomić Zarząd Ziem Wschodnich¹¹ i Niezabitowskiego¹².

L[égation] Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 26.

Nr 206

3 [p]

18/I M.S.Z.

Sejm po 3-dniowych rozprawach uchwalił wniosek Rządu o relacji koron do marek¹³ 70 do 100. Wniosek posłów galicyjskich relacji 85 do 100 zyskał 56 głosów przeciw 200. Próby kompromisu zawiodły. Głosowali socjaliści dowod(nie?) posłowie galicyjscy bez różnicy partyi, wyjątek paru posłów N[arodowej] D[emokracji]. Większość rządowa nie głosowała

⁸ Dwa wyrazy podkreślone przerywaną linią, opatrzoną znakiem zapytania.

⁹ Kazimierz Bartel (1882–1941), 1913–1941: prof. geometrii wykreślnej na Politechnice Lwowskiej; 13 XII 1919–13 XII 1920: minister kolei żelaznych w gabinetach L. Skulskiego, W. Grabskiego i W. Witosa; XI 1922–1930: poseł na Sejmy I i II kadencji.

¹⁰ Brak danych.

¹¹ Właśc. Zarząd Cywilny Ziem Wschodnich, forma polskiej administracji cywilnej na ziemiach Litwy, Białorusi i Wołynia, to jest »byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego« nie inkorporowanych do Polski, a jedynie zajętych w latach 1919–1920 przez oddziały Wojska Polskiego; ustanowiony dekretem Naczelnego Dowódcy WP z 19 lutego 1919 r.; formalnie zlikwidowany 9 września 1920 r.

¹² Właśc. Karol Stanisław Niezabytowski (1865–1952), ziemianin; działacz Związku Ziemian Mińskich i paru innych organizacji ziemiańskich; 2 X 1926–7 XII 1929: minister rolnictwa i dóbr państwowych w gabinetach J. Piłsudskiego, K. Bartla i K. Świtalskiego; III 1928–VIII 1930: senator II kadencji z listy BBWR z woj. pińskiego; szczegóły zob. A. Piber, „Niezabytowski Karol Stanisław” (w:) PSB, t. XXIII, z. 1 (96), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978, s. 105-107.

¹³ Kluczowy art. 1 stosownego aktu prawnego stanowił:

„Dla wpłat oraz wypłat rządowych (na okres czasu, poczynając od dnia wejścia w życie niniejszego rozporządzenia aż do nowego w tej sprawie rozporządzenia) ustala się dla tych obszarów Państwa Polskiego w których korona pozostaje prawnym środkiem płatniczym, stosunek marki polskiej do korony jako 100 kor. = 70 mk. pol.”

„Rozporządzenie Ministra Skarbu w przedmiocie ustanowienia stosunku marek polskich do koron”, „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” (dalej cyt. DzURP), 1919, nr 96, poz. 513.

solidarnie. Spory dzielnicowe obniżały chwilami poziom dyskusji na ogół wysoki. Odrzucono wnioski Diamanda i Zagorskiego¹⁴ o podwyżki dla robotników galicyjskich. Oburzeni socjaliści grożą strajkami. Prawdopodobieństwo kompromisu w tej sprawie na komisji.

17 janvier,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 26-27.

Nr 207

1^a [w]

18/I

Prince Sapieha et Ministre Patek, Hotel „Regina”, Paris

Otrzymałszy telegram z M.S.Z. Minister Bartel zgadza się nabyć tabor. Kompensata drzewem. Kredyt 3-letni. Czekamy telegramu, by wysłać odbiorców. Podałem notę do F.O. i byłem u Inverfortha¹⁵ ze Smithem¹⁶. W rozmowie, jaką z nim miałem oświadczył mi, że sytuacja zmieniona. Większa część taboru sprzedana. O resztę traktują konkurenci. Smith twierdzi – Belgja. Inverforth twierdzi – nigdy o 3-letnim kredycie ani o zamianie na drzewo nie było mowy. Propozycja jego dawna: sprzedaż drzewa firmie prywatnej, która wpłaci rządowi Anglii gotówką. Radzi najpierw zapewnić kredyt, potem do niego przyjść. Uważa sprzedaż na kredyt prawie wykluczoną. Odmówił tłumacząc niewiadomością wymienić ilość pozostałego na sprzedaż taboru. Smith twierdzi lokomotyw 80, wagonów koło 700. Uważam, że tendencja ogólna wspomnienia Polsce stwarza chwilę podatną do energicznego wystąpienia w Paryżu z pomocą nacisku Francji na Premiera angielskiego i Chamberlaina¹⁷, będących obecnie Paryż. Proponuję dyskusję o kredyty na tabor przeprowadzić z Chamberlainem zaraz Paryż telegrafować o rezultacie do M.S.Z. i nas powiadomić. Przez Inverfortha chwilowo nic do osiągnięcia.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 27-28.

Nr 208

4 [p]

19/I M.S.Z.

¹⁴ Właśc. Józef Zagórski (1875– ok. 1945), działacz endecki; wiceprezes Zarządu Okręgowego Narodowego Związku Robotników, którego był członkiem również po zerwaniu z endecją; II 1919–XI 1922: z ramienia NZR wybrany do Sejmu Ustawodawczego; brał udział w pracach Komisji Skarbowo-Budżetowej.

¹⁵ Andrew Weir, 1. baron Inverforth cr. 1919 (1865– 1955), brytyjski przemysłowiec i polityk; 1917–1919: generalny inspektor dostaw; 10 I 1919–1921: minister ds. zbrojeń; po I wojnie światowej poczynił znaczne inwestycje w przemysł stoczniowy.

¹⁶ Tilden Smith; finansista brytyjski.

¹⁷ Sir Joseph Austen Chamberlain (1863–1937), polityk brytyjski z Partii Konserwatywnej; 10 I 1919–1 IV 1921: minister skarbu w gabinecie D. Lloyd George’a; szczegóły zob. ODNB.

Wojskowe zajmowanie terytoriów przyznanych przez Traktat rozpoczęte dziś¹⁸, trwać będzie do 5 lutego. Wojska niemieckie cofając się niszczą i palą urządzenia wojskowe. M.S.Z. energicznie interweniuje u Ententy. Administracja cywilna zaprowadzona będzie zaraz po okupowaniu. Sposób okupacji wojskowej i przejęcia władzy ściśle określony przez układ polsko-niemiecki w Paryżu. Podpisano też układ o urzędnikach niemieckich pozostających czasowo na służbie polskiej. Delegaci polscy złożyli deklaracje, że układ gospodarczy podpisany w Berlinie upada z chwilą objęcia Śląska przez Komisję Międzysojuszniczą¹⁹. W Paryżu odbędzie się [posiedzenie] Rady Komisji Granicznych, na którą wysyłamy delegata.

19/I, M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 28.

Nr 209

5 [p]

20/I M.S.Z.²⁰

W związku z pismami Poselstwa N° 1000/1129 z dnia 22 i 31 października proszę zawiadomić czy uzyskano zgodę na dyskontowanie przez bank angielski trat²¹ akceptowanych przez nasz Rząd na podstawie ustawy 9-go maja o kredycie gwarancyjnym²².

19 janvier, M.S.Z.²³

IPMS, A. 12. 53/2, k. 29.

Nr 210

7 [p]

22[?]/I M.S.Z.

Materiały [w] sprawie artykułu Nowikow będą wysłane kurjerem 22 stycznia.
M.S.Z., 20 janvier

¹⁸ *De facto* nastąpiło to w okresie pomiędzy 31 stycznia a 11 lutego 1920 r., kiedy to na Śląsk przybyła Komisja Międzysojusznicza; zob.: J. Przewłocki, „Międzysojusznicza Komisja Rządząca i Plebiscytowa na Górnym Śląsku w latach 1920–1922”, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 44-45.

¹⁹ Właśc. La Commission Interalliée de Gouvernement et de Plébiscite de Haute-Silésie (Komisja Międzysojusznicza Rządu i Plebiscytu na Górnym Śląsku); w literaturze przedmiotu przyjęła się wszakże dość powszechna nazwa: Międzysojusznicza Komisja Rządząca i Plebiscytowa; zasadniczymi jej celami było: przeprowadzenie plebiscytu na Górnym Śląsku, zaproponowanie Radzie Najwyższej podziału spornego terytorium zgodnie z wynikami głosowania, wreszcie przekazanie odpowiednich części tej prowincji władzom polskim i niemieckim; ciału temu przewodniczył Francuz gen. H. Le Rond, Wielką Brytanię reprezentował J. W. Headlam-Marley, Włochy markiz P. T. della Torretta, a Stany Zjednoczone prof. R. H. Lord; zob. J. Przewłocki, op. cit., s. 17, 32-34.

²⁰ Na lewym marginesie widnieje adnotacja: „omyłkowo wpisana czarnym atramentem”.

²¹ Trata – weksel trasowany (ciągniony). [oprac. JŁ]

²² Mowa o „Ustawie z dnia 9 maja 1919 r. w przedmiocie udzielenia kredytu gwarancyjnego do sumy 20 milionów (dwudziestu milionów) angielskich funtów szterlingów dla przemysłowców włókienniczych przez Polską Krajową Kasę Pożyczkową”, „Dziennik Praw Państwa Polskiego”, 1919, N° 41, poz. 297.

²³ W związku ze wspomnianą wyżej adnotacją na marginesie tekst niniejszej depeszy został podkreślony czerwonym atramentem.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 29.

Nr 211

6 [p]

21/I M.S.Z.

11-go grudnia zatrzymali Niemcy pod Holtmisnau²⁴ w Kanale Wilhelma²⁵ jeńców polskich repatrywanych z Anglii na parowcu angielskim „Imperial Santa Elena”. Internowano ich w Lochstadt. Kapitan okrętu zgłosił protest. Około 600 Polaków, przeważnie z Mazowsza ^apadny? do plebiscytu^a pozostaje w obozie. Według marszruty okręt miał pójść do Gdańska, dokąd wcale nie dojechał. Zachodzi akt bezprawia. Proszę interweniować u Rządu Angielskiego celem natychmiastowego umożliwienia tym Polakom powrotu do kraju.

19 janvier,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 29.

Nr 212

7 [w]

22/I M.S.Z.

Odpowiedź N° 6. Sprawa poruszona została wyjaśniona [przez] Attaché wojskowego w Londynie²⁶ do Sztabu w Warszawie N° 606 z 30 grudnia – stop. Wobec faktów interwencja wydaje się wykluczoną.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 29-30.

Nr 213

8 [w]

23/I M.S.Z.

Attaché wojskowy pozostawiony od listopada bez funduszków – stop. Na telegramy i żądania budżetu nie otrzymuje żadnych odpowiedzi – stop. Nawet prywatne fundusze attaché na wyczerpaniu – stop. Poselstwo było zmuszone pożyczyć funtów 400, o zwrot których prosi – stop. Sytuacja attaché wysoce kompromitująca powagę Rządu Polskiego – stop. Proszę wywarcie nacisku Ministerstwo Wojny, by uregulowano natychmiast groźne położenie.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 30.

Nr 214

8 [p]

23/I M.S.Z.

²⁴ Najprawdopodobniej mowa o dzielnicy Kilonii Holtenau, Kiel-Holtenau (duń. Holtenå).

²⁵ Kanał Kiloński.

²⁶ Prawdopodobnie chodzi o kontradmirala Wacława Kłoczowskiego. [oprac. JŁ]

Koła Sejmowe i opinia publiczna wykazują wielkie zaniepokojenie z powodu wiadomości o zdjęciu blokady z Rosyi Sowieckiej. Proszę przysłać ^adys naj ---^a owsze²⁷ wiadomości, jeśli to możliwe w tekście.

22 janvier,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 30.

Nr 215

10 [p]

26/I M.S.Z.

Dla Patka:

Wojska litewskie skoncentrowane na linii demarkacyjnej na tyłach wojsk polskich operujących przeciw Bolszewikom, co niepokoi nasze Naczelne Dowództwo – stop. Wobec szerzonego podburzania opinji nie jest niemożliwa próba uderzenia na nas. Litwini tłumaczą skoncentrowanie swoich wojsk dawniejszemi przygotowaniem i akcj[am]i przeciw Bolszewikom. Wasilewski²⁸ depeszuje, że na konferencji trzeba ^{a(?)} a Helsingforsie „Litwini antypolsko usposobieni, od stosunku do nich uzależniają swoje stanowisko – stop. Prawdopodobnie w ostatniej chwili wycofają się zupełnie z konferencji – stop. Powyższą wiadomość potwierdza również poseł Rumbold – stop. Prześladowania i szykany za polskość trwają na Litwie w dalszym ciągu – stop.

25 janvier,

Polexterne M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 31.

Nr 216

9 [p]

26/I M.S.Z.

Minister kolei żelaznych prosi przyspieszyć odpowiedź na radio[gram z] 13 stycznia, którym doniósł, że Rząd Polski zgadza się na kupno taboru, kompensata drzewem i wypłata nastąpi w ciągu 3-ch lat. W razie zgody proszę odpowiedzieć, poczem komisja odbiorcza wyjedzie niezwłocznie.

Vingt quatre janvier,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 32.

Nr 217

12 [p]

28/I M.S.Z.

²⁷ Być może: „dys[kretnie] naj[n]owsze”.

²⁸ Leon Wasilewski (1870–1936), członek POW i zarazem członek Konwentu Organizacji „A”; 17 XI 1918–16 I 1919: minister spraw zagranicznych w gabinecie J. Moraczewskiego; I 1919–II 1920: mąż zaufania i zarazem pełnomocnik Naczelnika Państwa J. Piłsudskiego do spraw bałtyckich.

Dla Ministra Patka:
Prezydent Ministrów²⁹ uważa powrót Pana Ministra za niezbędny i bardzo ważny, i prosi podanie ~~dokładnej~~ dokładnej daty powrotu.

27 janvier,

Okęcki

IPMS, A. 12. 53/2, k. 32.

Nr 218

11 [p]

28/I M.S.Z.

Dla Ministra Patka:
Natychmiastowy przyjazd konieczny wobec zapowiedzenia przybycia Pańskiego w Sejmie. W razie potrzeby możliwy powtórny wyjazd za granicę.

27 janvier,

Skulski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 32.

Nr 219

13 [p]

29/I M.S.Z.

Dla Goldstanda.

Telegrafujcie szczegółowe ceny mączki kartoflanej [w] Anglii.

28 janvier,

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 32.

Nr 220

39 [p]

31/I Paryż

Bardzo by mi zależało na otrzymaniu szybkich i dokładnych informacji o odbywającym się obecnie w Londynie zjeździe kooperatystów rosyjskich.

30 janvier,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 33.

Nr 221

15 [p]

31/I M.S.Z.

²⁹ Leopold Skulski (1877–1940?), inż. chemik; 1919–1922: poseł na Sejm Ustawodawczy, początkowo z listy ZLN, a następnie współtworzonego przezeń Narodowego Zjednoczenia Ludowego; 13 XII 1919–9 VI 1920: premier; 24 VII 1920–28 VI 1921: minister spraw wewnętrznych w gabinecie W. Witosa; X 1939: aresztowany przez NKWD w Pińsku, przewieziony następnie do Brześćcia nad Bugiem, gdzie prawdopodobnie zmarł lub został zamordowany w 1940 r.; szczegóły zob. K. Stefan, „Skulski Leopold” (w:) PSB, t. XXXVIII, z. 4 (159), red. H. Markiewicz, Warszawa–Kraków 1998, s. 504-505.

Minister kolei żelaznych Bartel komunikuje: po zwalczeniu różnych przeszkód, ustawa o wywozie drzewa została uchwalona przez sejm i stała się prawem³⁰. Odpis przesyłamy pocztą. Jesteśmy obecnie gotowi do zakupu angielskiego taboru kolejowego na podstawie wywozu drzewa, jak proponował w listopadzie Inverforth, minister zbrojeń. Nie możemy zrozumieć wiadomości podanej przez porucznika Smitha w sprawozdaniu 403 do pułkownika Barbera, że lord Inverforth obecnie uchyla się od transakcji na tej podstawie. Proszę całkowicie wyjaśnić położenie Rządowi angielskiemu i zawiadomić nas czy sprzedaż będzie dokonana na podstawie kompensaty w drzewie czy też na zasadzie bezpośredniego kredytu.

30 janvier,

Okęcki

IPMS, A. 12. 53/2, k. 33.

Nr 222

14 [p]

31/I M.S.Z.

Wedle wiadomości od poselstwa w Paryżu Rząd angielski podjął się przewiezienia naszych wojsk z Syberji – stop. Z uwagi na niepomysłne zmiany na Syberji proszę interweniować celem przyspieszenia repatriacji.

30 janvier,

Okęcki

IPMS, A. 12. 53/2, k. 34.

Nr 223

41 [p]

31/I Paryż

Delegacja komunikuje: Minister Spraw Zagranicznych polecił wysłać poselstwu w Londynie deklaracje ludności z Litwy w sprawie przyłączenia do Polski. Kiedy wysłać urzędnika delegacji z pakami dokumentów tak, żeby po ich zużytkowaniu mógł najrychlej z nimi powrócić.

31 janvier,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 34.

Nr 224

17 [p]

1/II M.S.Z.

Ministerstwo Skarbu zgadza się na wniosek Ministerstwa Spraw Wojskowych na pertraktacje o uzyskanie od rządu angielskiego 5-cio letniego kredytu na zakup w Kolonii z demobilu angielskiego 1000 koni wierzchowych, 1000 koni pociągowych i 1 500 mułów po

³⁰ Najprawdopodobniej mowa w tym kontekście o „Postanowieniu Rady Ministrów w przedmiocie ochrony i użytkowania lasów”.

cenach w funtach możliwie nie wyższych od płaconych przez porucznika Kronenberga³¹ dla Wielkopolski.

1 février,

Okęcki

IPMS, A. 12. 53/2, k. 34.

Nr 225

16 [p]

2/II M.S.Z.

Do wiadomości. Wczoraj otrzymano nowy radiotelegram z Moskwy z propozycją pokoju z Polską³² – stop. Rząd sowiecki oświadcza: primo, (wyrazić), [że] zawsze uznawał i uznaje niepodległość Rzeczypospolitej Polskiej i pragnie na tej podstawie nawiązać z nią stosunki pokojowe; secundo, oświadcza swoim imieniem, względnie imieniem Rządu Ukrainy, że wojska sowieckie na Białorusi nie przekroczą linii Drisa, Disna, Połock, Borysów, Parycze, Ptycz, Biahorowicze, zaś na Ukrainie linji Cudnów, Pilawa, Derażnia, Bar; – tertio, Rząd sowiecki nie zawarł ani z Niemcami, ani z żadnym innym państwem umowy, która pośrednio lub bezpośrednio byłaby skierowaną przeciwko Polsce³³, że możliwość podobnej umowy, jak również chęć wyzyskania na niekorzyść Polski przeciwieństw polsko-niemieckich jest ze strony Rządu Sowieckiego absolutnie wykluczona; quarto, że Rząd Sowiecki uważa, iż pomiędzy Rządami Polski i Rosji nie ma żadnej kwestyi ekonomicznej, terytorjalnej lub innej, która nie mogłaby być rozwiązana w drodze pertraktacji pokojowych. Rada Komisarzy

³¹ Leopold Jan Kronenberg (1891–1977), rtm. z 1 VI 1919, prawnik, a także agronom i leśnik; 1914–1917: służba wojskowa w pułku Lejbgwardii Huzarów Grodzieńskich; początek 1917–XI 1918: pobyt w Londynie w ramach Rządowego Komitetu Zakupów; 1918: udział w Powstaniu Wielkopolskim i służba u Dowbora-Muśnickiego; następnie udział w formowaniu 15. Pułku Ułanów; zakup z demobilu angielskiego około 6000 koni i 2000 mułów wraz z oporządzeniem; przewodniczący Komisji Remontowej nr 1 na Wielkopolskę; XI 1920–V 1921: kwatermistrz Komisji Granicznej gen. C. Duponta; V 1921: zdemobilizowany.

³² Mowa o odezwie z 2 lutego 1920 r. wystosowanej przez Wszechzwiązkowy Centralny Komitet Wykonawczy Rad do narodu polskiego potwierdzającej oświadczenie Rady Komisarzy Ludowych z 28 stycznia t. r. w sprawie propozycji rozpoczęcia rokowań pokojowych i nawiązania dobrosąsiedzkich stosunków; tekst zob. DMHSPR, t. II, dok. nr 311, s. 572-574; oświadczenie z 28 stycznia zob. Prawo, t. II, dok. nr 19, s. 74-75; przedruk w: ŻHPOM, dok. nr 37, s. 167-168.

³³ Należy wszakże w tym kontekście przypomnieć zawarcie 3 marca 1918 r. w Brześciu Litewskim traktatu pokoju między RFSRR z jednej z Cesarstwem Niemieckim, Monarchią Austro-Węgierską, Imperium Osmańskim i Bułgarią z drugiej strony; art. III rzezonego dokumentu stanowił;

„Okręgi leżące na zachód od linii ustanowionej przez umawiające się Strony, należące uprzednio do Rosji nie będą więcej podlegały jej zwierzchnictwu; ustanowioną linię oznaczono na załączonej mapie (załącznik I) stanowiącej ważną, integralną część niniejszego traktatu pokoju. [...]

Wymienione terytoria zwolnione będą od wszelkich zobowiązań w stosunku do Rosji z tytułu ich poprzedniej przynależności do niej.

Rosja wyrzeka się ingerowania w wewnętrzne sprawy tych terytoriów. Niemcy i Austro-Węgry zamierzają określić przyszły los tych terytoriów po porozumieniu z zamieszkującą je ludnością.”

Tekst polski zob. „Prawo międzynarodowe i historia dyplomatyczna. Wybór dokumentów”, oprac. L. Gelberg, t. II, Warszawa 1958, dok. nr 10, s. 15-16 (przekład z oryginału rosyjskiego); przedruki: „Źródła do historii powszechnej okresu międzywojennego” (dalej cyt. ŻHPOM), oprac. S. Sierpowski, t. 1, Poznań 1989, dok. nr 9, s. 40.

Ludowych upoważnia Sowiecki Komisarjat Spraw Zagranicznych do uzyskania na lutowym posiedzeniu Wszechrosyjskiego Centralnego Komitetu Wykonawczego³⁴ uroczystego potwierdzenia przytoczonych podstaw polityki Sowieckiej wobec Polski. Radiotelegram podpisali: Lenin³⁵, Cziczerin, Trocki³⁶. W telegramie są pewne luki jeszcze nie wypełnione. Wiadomość o otrzymaniu propozycji Ministerstwo zakomunikowało Poselstwom Ententowym w Warszawie.

Okęcki

IPMS, A. 12. 53/2, k. 35-36.

Nr 226

9 [w]

2/II M.S.Z.

Dziś Morning Post³⁷ podaje korespondencję z Warszawy ujawniającą niedyskrecję co do rozmowy Ministra Spraw Zagranicznych z premierem angielskim. Skutek będzie bardzo ujemny dla stosunków polsko-angielskich i ewentualnego otrzymania jakiegokolwiek pomocy i bardzo mnie utrudnia stanowisko. Konieczna dyskrecja i kontrola prasy. Przyjazd jakiegokolwiek delegata dla celów agitacyjnych do Londynu wysoce niepożądany.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 36.

Nr 227

18 [p]

6/II M.S.Z.

Na notę rządu Sowieców³⁸ dał Rząd Polski dnia 4-go lutego następującą odpowiedź: „Le Gouvernement de la République polonaise accuse réception de la déclaration radiotélégraphique du Gouvernement de la République Soviétiste Russe, datée du 29 janvier 1920. La déclaration sera étudiée et la réponse sera communiquéé au Gouvernement Soviétiste Russe.” Proszę zapewnić Rząd Angielski, że merytoryczna odpowiedź udzieloną

³⁴ Ros. ‘Wsiechsojuznyj cietralnyj ispołnitielnyj komitet’ (Wszechzwiązkowy Centralny Komitet Wykonawczy).

³⁵ Włodzimierz Iljicz Lenin właśc. W. I. Uljanow (1870–1924), rosyjski działacz komunistyczny; 8 XI 1917–24 I 1924: pierwszy przywódca Rosji sowieckiej, a następnie ZSRR (od XI 1922: faktycznie izolowany przez Biuro Polityczne w Gorkach).

³⁶ Lew Dawidowicz Trocki właśc. L. D. Bronstein (1879–1940), działacz i ideolog komunistyczny; 1918: ludowy komisarz spraw wojskowych i morskich, organizator Robotniczo-Włóściańskiej Armii Czerwonej; równocześnie od 1919: członek Komitetu Wykonawczego Międzynarodówki Komunistycznej; współpracownik, a zarazem w wielu kwestiach oponent W. Lenina.

³⁷ Brytyjska gazeta codzienna założona w Londynie w 1772 r.; od 1908 r. kontrolę sprawowała nad nią Lilius Borthwick.

³⁸ Mowa najprawdopodobniej o oświadczeniu RKL RFSRR skierowane do rządu i narodu polskiego wystosowanym 28 stycznia 1920 r. w sprawie stanowiska strony sowieckiej wobec niepodległości Polski i rokowań pokojowych; tekst zob. DMHSPR, t. II, dok. nr 308, s. 568-569.

zostanie przez Rząd Polski dopiero po porozumieniu z Rządami państw sprzymierzonych i zaprzyjaźnionych narodów współzainteresowanych.

5 février,

Patek

IPMS, A. 12. 53/2, k. 37.

Nr 228

10 [w]

6/II M.S.Z.

Refero 16. Zwracam uwagę, że wpływ Rządu Angielskiego na ułożenie warunków z Rządem Sowietów będzie stanowczo ujemny w myśl wyrażonego przez Lloyd George'a w rozmowie z Ministrem zdania, że pokój terytorjalnie dla nas korzystny będzie w przyszłości zaprotestowany przez nowy rząd Rosyi w razie przewrotu. Jestem zdania, że nie należy zbyt wciągać Aljantów w ewentualne rokowania.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 37.

Nr 229

11 [w]

6/II M.S.Z.

pour Sekhau

Wielcy przemysłowcy łódzcy pragną sprzedać połowę swoich akcji towarzystwom angielskim. Opierają transakcję na nowej ewaluacji fabryk. Proszę telegram czy Ministerstwo aprobuje ten rodzaj transakcji. Uważam ją z punktu widzenia politycznego za pożyteczną.

Goldstand

IPMS, A. 12. 53/2, k. 38.

Nr 230

12 [w]

7/ II M.S.Z.

Obawiam się, że przy pierwszej dyskusji w Parlamencie w sprawach zagranicznych będzie zrobiony zarzut Polsce bądź przez Lloyd George'a bądź przez lewicę, że zajmujemy niepolskie terytorja. Byłoby pożądane oficjalne wypowiedzenie się rządu polskiego co do motywów narodowych, ekonomicznych, etycznych, upoważniających nas do zajmowania terytorjów wschodnich z podkreśleniem faktu, że ludność Kresów nas wezwała i żąda naszego pozostania. Konieczność przyjscia z pomocą rodakom dała bodźca do militarne go narodowego wysiłku. Mam wiadomość, że jest obawa użycia przeciw Polsce argumentu naszego imperjalizmu w Kongresie amerykańskim] przy decydowaniu kredytów na pomoc

środkowej Europie. Oświadczenie Rządu Polskiego dostarczone na czas Hooverowi³⁹ zapewne zdecyduje sprawę na naszą korzyść. Nieoficjalnie przeciwdziałam jak mogę, ale oficjalne wypowiedzenie ułatwi robotę.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 38-39.

Nr 231

20 [p]

9/II M.S.Z⁴⁰.

Ministerstwo Skarbu uprasza wyjaśnić czy konie i muły powyżej salda £. 7263 państw^{a(?)}^a by nabyć za funty w gotówce, czy na kredycie i jaki. Kupno za gotówkę w funtach nie Niemcy. Na kredyt pięcioletni w funtach należy kupić nawet za cenę do stu funtów przeciętnie. Za gotówkę możliwie nat[omiast] kupić w markach niemieckich, płacąc pięć, ostatecznie ^bdo^b dziesięciu tysięcy marek za sztukę przeciętnie. Na powyższych warunkach kupić możliwie najtaniej. Oczekuję bezzwłocznego sprawozdania.

le 6 février,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 39.

Nr 232

19 [p]

9/II M.S.Z.

Niedyskrecja z M.S.Z. wykluczona. O żadnym delegacie teraz mowy nie ma.

6 février,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 39.

Nr 233

13 [w]

10/II MSZ

Polmission Paris, pour General Rozwadowski:

Dla zakończenia Gibson White⁴¹ proponuje 20 000 płaszczy, tyleż par butów.

Stanowiłoby to 36 000 funtów. Brakowanie płaszczy może zredukować o 12 000 funtów.

Buty dobre nieco droższe od ofiarowanych przez inne firmy. Mając upoważnienie w tych

³⁹ Herbert Hoover (1874-1964) – amerykański polityk, działacz Partii Republikańskiej; w czasie I wojny światowej kierował z powodzeniem Komisją Pomocy dla Anglii i Belgii, dzięki czemu został przewodniczącym Food Administration, przekształconej w 1919 r. w Administrację Pomocy Amerykańskiej; z pomocy tej organizacji korzystała w dużej mierze Polska a w latach 1921-1923 także Rosja sowiecka; 4 III 1929- 4 III 1933: 31. prezydent USA; szczegóły zob. H. Parafianowicz, „Zapomniany prezydent. Biografia polityczna Herberta Clarka Hoovera”, Białystok 1993. [oprac. JŁ]

⁴⁰ Na lewym marginesie widnieje adnotacja uczyniona czerwonym atramentem: „omyłkowo wpisano czarnym atramentem”.

⁴¹ Brak danych.

ramach mógłbym przystąpić do targu starając się zredukować ilość, w przeciwnym razie proces niezawodny.

Sapieha

Kopia depeszy wysłanej 8^{-go} lutego do M.S.Z. przez hr. Zamojskiego, posła w Paryżu: Millerand⁴² wyjeżdża [w] środę [do] Londynu na konferencję naczelników Rządów. Będzie także rozpatrywana sprawa stosunku do bolszewików i poddane rewizji stanowisko dotychczasowego bezwzględnego nieuznawania Rządu Bolszewickiego. Mam dane przypuszczać, że Francja będzie broniła dotychczasowe stanowisko, przewiduje ona jednak, że będzie zmuszoną przystosować się do polityki Anglii i Włoch. Mam również bardzo poufne i dotychczas niesprawdzone informacje, że Bolszewicy za cenę wejścia z nimi w stosunki proponują Francji wypłatę w złocie zaległych procentów od długów rosyjskich. Wobec stanu finansowego propozycja ta może się wydać ponętną. Wobec złożonego przeze mnie w myśl instrukcji oświadczenia, iż merytoryczna odpowiedź na propozycję bolszewicką udzieloną zostanie po porozumieniu się z Aljantami uważam, że okoliczności zmuszają nas do postawienia tej sprawy na konferencji Londyńskiej. Należałoby w tym celu dać niezwłocznie odpowiednie instrukcje Sapiesze. W sferach politycznych tutejszych coraz bardziej krystalizuje się opinia, że Polska, zachowując całą ostrożność nakazaną względami własnego bezpieczeństwa może i powinna zacząć pertraktacje z Bolszewikami. Że jednak Polska nie powinna przez podpisanie pokoju postawić się w sytuacji jedyne Państwa Aljanckiego, które uznało Rząd Bolszewicki. Sądzę, że to stanowisko jest słuszne i że powinniśmy na niem w Londynie stanąć i dążyć do tego ażeby podpisanie pokoju przez Polskę nastąpiło dopiero po wyjaśnieniu się stosunku Aljantów do bolszewizmu.

We wczorajszej mojej rozmowie z Millerand przestrzega on nas usilnie, by nie ufać bolszewikom, którzy stale nie dotrzymują zobowiązań.

Wyjazd swój do Warszawy odkładam oczekując instrukcji czy mam jechać [do] Londyn[u].

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 40-41.

Nr 234

21 [p]

14/II M.S.Z.

⁴² Alexandrę Millerand (1859–1943), prawnik francuski polityk radykalny, a następnie socjaldemokratyczny; 19 I–23 IX 1920: premier i zarazem minister spraw zagranicznych; 23 IX 1920–10 VI 1924: prezydent Republiki Francuskiej.

Dla Pośla.

Zamoyskiemu wysłałem następującą depezę: „Proszę pojechać do Londynu ^{a?} „ć”^a wspólnie z Sapiehą, instrukcje nadejdą.

Onze février

Patek

IPMS, A. 12. 53/2, k. 41.

Nr 235

[w]⁴³

16/II Paryż

Proszę zawiadomić Rozwadowskiego, że Weygand⁴⁴ oznajmił mi, że Anglia ostatecznie odmówiła wydania Polsce żądanych karabinów niemieckich.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 42.

Nr 236

19 [w]

16/II M.S.Z.

Konferencja pokojowa pomimo wyjazdu Milleranda na tydzień [po]trwa – przypuszczalnie jeszcze trzy tygodnie.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 42.

Nr 237

1 [w]

17/II

Min[ister] Patek, M.S.Z.

Dowiaduję się Rumunia wysłała ztąd nieoficjalnego delegata dziennikarza Ciottori⁴⁵ do Litwinowa⁴⁶ celem zbadania warunków pokojowych stop. Delegat napotyka wielką ustępliwość terytorjalną stop. Uważam, że należy polecić Skrzyńskiemu⁴⁷ omówienie w

⁴³ Numeru porządkowego brak.

⁴⁴ Maxime Weygand (1867–1965), francuski generał armii; prawnik polityk, rzecznik kolonializmu; od 1918: stał na czele armii alianckiej we Francji; był członkiem Komisji francuskiego MSZ do spraw granic państwa polskiego; VII 1920–1921: doradca polskiego Sztabu Generalnego, obwołany następnie przez endecję autorem zwycięstwa nad bolszewikami; 1923–1924: wysoki komisarz Francji i dowódca wojsk francuskich w Syrii i Libanie. [oprac. JŁ]

⁴⁵ Dimitrie N. Ciotori (zm. 1965), polityk rumuński, honorowy członek Akademii Rumuńskiej.

⁴⁶ Maksym Masymowicz Litwinow, właśc. Max Wałach, ps. „Litwinow”, „Ojezulek” (1875–1951), dyplomata sowiecki; 1918: mianowany przedstawicielem Rosji sowieckiej w Londynie; 1918–1921: członek Kolegium Narkomindielu; 1920: poseł Rosji w Estonii; 1921–1930: zastępca ludowego komisarza spraw zagranicznych Rosji/ZSRR.

⁴⁷ Aleksander Skrzyński (1882–1931), ziemianin, polityk i dyplomata; VI 1919–XII 1922: poseł RP w Bukareszcie; XII 1922–26 V 1923 oraz 27 VII 1924–5 V 1926: minister spraw zagranicznych w gabinetach: gen. W. Sikorskiego, W. Grabskiego oraz własnym; 6 IV–30 XII 1925: stały delegat pełnomocny Rządu RP przy LN; 20 XI 1925–5 V 1926: premier; szczegóły zob. H. Korczyk, „Skrzyński Aleksander” (w:) PSB, t. XXXVIII, red. H. Markiewicz, z. 3 (158), Warszawa–Kraków 1997–1998, s. 454-458.

Bukareszcie wspólnej akcji stop. Proszę zachowanie ścisłej tajemnicy dyskrekcji, nieujawnianie źródła londyńskiego.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 42.

Nr 238

22 [p]

18/II M.S.Z.

Ministerstwo otrzymało wiadomości, że działacze rosyjscy w Paryżu zabiegają o to, by ewentualny pokój z bolszewikami nie przesądził granicy polsko-rosyjskiej. Podobno uzyskali we Francji zapewnienie w tym względzie. Proszę przeciwdziałanie takiemu stawianiu kwestji, o ile tam zachodzi tego potrzeba.

Dix-sept février,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 42.

Nr 239

1923 [p]

19/II M.S.Z.

Goldstandowi:

Prosimy natychmiast wyczerpujące referencje o Timber operators and Contractors l.t.d.⁴⁸ 11 Pall Mall Londyn. Bardzo pilne.

Polexterne, 18 février

IPMS, A. 12. 53/2, k. 43.

Nr 240

24 [p]

19/II M.S.Z.

Ministerstwo Skarbu upoważnia tymczasem do przeprowadzenia (koniecznie ?) ostatecznych^{b49} pertraktacji w kontakcie z delegatami Ministerstwa Spraw Wojskowych i zawarcia umowy, bądź bezpośrednio, co pożądanie, z Rządem Angielskim, bądź z firmami prywatnymi celem kupna na kredyt dla armji pięciu eskadr lotniczych. Przy równych warunkach technicznych pierwszeństwo w dostawie winno być oddane firmie, która udzieli dłuższego i dogodniejszego kredytu, przy czem uzyskanie immobilizacji⁵⁰ wydanych ewentualnie obligów Skarbu polskiego ma zasadnicze znaczenie. Uprasza się o nadesłanie bezzwłocznie szczegółowego sprawozdania.

18 février,

M.S.Z.

⁴⁸ Ang. *limited* - z ograniczoną odpowiedzialnością.

⁴⁹ Nadpisano ołówkiem.

⁵⁰ Z franc. lub z ang. *immobilisation* – unieruchomienie, zamrożenie.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 43.

Nr 241

20⁵¹ [w]

20/II M.S.Z.

Telegram numer jeden z siedemnastego szyfrowany prywatnym szyfrem Pana Ministra Spraw Zagranicznych⁵².

IPMS, A. 12. 53/2, k. 43.

Nr 242

25 [p]

20/II M.S.Z.

Wobec oczekiwanego przyjazdu Marszałka Focha⁵³ do Warszawy proszę niezwłocznie w krótkości telegraficznie, obszernie raportem przesłać ceremoniał wojskowy i cywilny przyjęcia Focha w Londynie.

19 février,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 44.

Nr 243

15 [w]

20/II M.S.Z.

Refero N° 23. Wymieniona firma powstała w zeszłym czerwcu stop. Kapitał nominalny pół miliona funtów szterlingów, akcje funtowe, towarzystwo nowe, doświadczenie w interesach małe, choć uważam, że dla zwykłych operacji firma godna zaufania. Wyjaśnia list konsulatu w odpowiedzi na list Sellhana⁵⁴ N° 4134 B Goldstand stop.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 44.

Nr 244

26 [p]

21/II M.S.Z.

Opracowujemy odpowiedź Bolszewikom, wkrótce będzie omawiana z przedstawicielami Państw bezpośrednio zainteresowanych, potem przywieziemy ją do Ententy stop. O dniu przyjazdu zawiadomię naprzód stop. Opinię należy przygotować na przyznanie niepodległości *de jure* tym, którzy ją mają przyznaną *de facto*, a dla Polski granice 1772 r.,

⁵¹ Na tej liczbie nadpisano ołówkiem liczbę: „14”.

⁵² Podpisu brak.

⁵³ Ferdinand Foch (1851–1929), marsz. Francji z 1918, marsz. Anglii z 1919, marsz. Polski z 1923; od 17 V 1917: szef francuskiego Sztabu Generalnego; od 14 V 1918: dowódca wojsk sprzymierzonych na wszystkich frontach; od 1918: członek Akademii Francuskiej.

⁵⁴ Najprawdopodobniej to wspomniany wcześniej Sekham.

dobrowolne umowy lub samookreślenie woli ludności na spornych terenach na wschodzie stop. Proszę jak najszybsze wiadomości stop.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 44-45.

Nr 245

27 [p]

22/II M.S.Z.

Proszę wy badać, czy Drummond uważa ^a.....?^a za możliwe, aby do chwili ostatecznego ukonstytuowania reprezentacji polskiej w Zgromadzeniu Ligi Narodów, Radca Poselstwa Ciechanowski pełnił funkcje łącznika między Sekretarjatem Jeneralnym Ligi a Ministrem Spraw Zagranicznych stop.

W razie aprobowania propozycji czy należy Ciechanowskiego zaopatrzyć w specjalne oświadczenia stop. Pożądanem podkreślić w rozmowie z Drummondem wielką ^b(wła...)^{b55} wagę, jaką Polska przywiązuje do Ligi Narodów, zaznaczyć, że Rząd zamianuje do Zgromadzenia Ligi ^a? ^a ludzi najgodniejszych.

Vingt et un février, Numéro vingt sept,

Patek

IPMS, A. 12. 53/2, k. 45.

Nr 246

15⁵⁶ [w]

23/II M.S.Z.

Wobec opóźnienia nadesłania oferty rząd Angielski sprzedał wszystkie lokomotywy. Pozostaje 860 wagonów. Warunki Rządu Angielskiego coraz cięższe. Oczekuję obiecanej konkretnej oferty.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 46.

Nr 247

28 [p]

26/II M.S.Z.

Ministerstwo Handlu jest przeciwne sprzedaży połowy akcji Łódzkich Anglikom, gdyż to uzależnia od nich nasz przemysł („tymczasem” ?) i wywoła niezadowolenie wśród robotników. Ministerstwo Handlu popiera zawarcie racjonalnej umowy o dostarczanie nam surowców w zamian za wyprodukowane u nas materiały.

25 février,

M.S.Z.

⁵⁵ W tym miejscu na lewym marginesie widnieje dopisek: „(wielka)”.

⁵⁶ Na cyfrze 5 nadpisano cyfrę „6”.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 46.

Nr 248

29 [p] 26/II M.S.Z.

Nie posiadając pierwszego listu Drummonda z 5 grudnia, proszę zasięgnąć informacji co do sumy należnej od rządu polskiego za współudział w pracach Ligi w obradach konferencji pracy stop. Proszę odpowiedź telegraficzną stop.

25 février,

Patek

IPMS, A. 12. 53/2, k. 46.

Nr 249

30 [p] 27/II M.S.Z.

Decyzja zapadnie [w] sobotę najbliższą. Prawdopodobnie wyjedzie komisja z należytemi pełnomocnictwami. Prosimy powiedzieć Anglikom, że ofertę wysyłamy.

26 février,

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 46.

Nr 250

32 [p] 2/3^a M.S.Z.

Refero Raport 25. Sprawa płaszczy Gibsona jest rozpatrywana, decyzję nadeślemy telegraficznie.

1 mars,

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 47.

Nr 251

31 [p] 2/III M.S.Z.

Dzienniki niemieckie donoszą: Izba Gmin uchwaliła dla Polski pożyczkę 2 milionów funtów szterlingów na pokrycie zakupów żywności, materiału kolejowego itp. Czy to prawda?

1 mars,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 47.

Nr 252

17 [w] 2/III M.S.Z.

Refero N° 31. Odpowiadając na interpelację posła lewicowego Chamberlain odpowiedział, że Polsce na cele wojenne Anglia żadnych kredytów nie udziela. 2 miliony funtów z sum dawniej uchwalonych na ogólną pomoc dla Europy „Relief Funds”

przeznaczono i częściowo już użyto dla transportu żywności do Polski. O uchwaleniu jakichkolwiek kredytów dla Polski mowy nie ma.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 47.

Nr 253

18 [w]

3/III M.S.Z.

Perski Poseł⁵⁷ zawiadomił, że Rząd Polski odmawia *agrément* dla konsula Podgorskiego⁵⁸. List wyjaśni.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 47.

Nr 254

33 [p]

5/III M.S.Z.

Rząd Polski zgadza się na zakup pięciuset wagonów z pozostałej ilości węglarek dwudziestotonowych na zasadzie pokrycia całej ceny kupna w ciągu 2-ech lat drzewem loco Gdańsk. Z powodu trudności ustalenia dzisiaj ostatecznych warunków dostawy proponujemy następujące podstawy: primo obiekt ^awy(?)^a stanowi obrobione drzewo budowlane, świerk, sosna, jodła, ewentualnie niezbyt znaczna ilość dębiny; secundo przyjmujemy cenę festmeter⁵⁹ Londyńską, potrącając koszt dowozu plus sześć procent ceny sprzedażnej wagonów od czasu otrzymania ich, do czasu dostawy drzewa; tertio termin dwuletni możliwie skrócimy, w razie zgody wyjadą niezwłocznie rzeczoznawcy dla zawarcia umowy.

le 4 mars,

Minister Kolei

IPMS, A. 12. 53/2, k. 48.

Nr 255

34 [p]

7/III M.S.Z.

Na nasze zaproszenie przybyli [do] Warszawy delegaci rządu Finlandzkiego, minister Strecu⁶⁰ i dyrektor ...trem⁶¹, ekspertem wojskowym jest chargé d'affaires w Warszawie Gyllenbegel⁶². Ścisłe poufnie komunikuje się, dotychczasowe obsady pozwalają wnioskować, że Finlandja jest gotowa zawrzeć z nami ścisły sojusz, zarówno na wypadek pokoju, jak

⁵⁷ Ks. Mirza Mahdi Khan Ala-es-Salteneh Amir Nooyan, ziemianin perski; od 1919: poseł Persji w Londynie.

⁵⁸ Brak danych.

⁵⁹ Ang. metr sześcienny.

⁶⁰ Brak danych.

⁶¹ Wyraz częściowo nieczytelny.

⁶² Karl Volter Borys Gyllenbögel (1884–1948), polityk i dyplomata fiński; przed VI 1920: przedstawiciel Finlandii w Warszawie; VI 1920–II 1022: poseł Finlandii w Warszawie.

wojny. Dziś przyjeżdża delegacja rządu łotewskiego w składzie trzech osób: wiceminister spraw wewnętrznych Kejmans, wiceminister wojny ^bSaiminsz^b, dyrektor departamentu politycznego Seja⁶³.

6 mars,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 48-49.

Nr 256

19 [w]

8/III M.S.Z.

Premier rumuński Vaiden Voerod⁶⁴ widział się ze mną dzisiaj stop. Pragnie wspólnej akcji Rumunii z Polską wobec pokoju bolszewickiego stop. Podziela poglądy rządu polskiego w sprawie warunków stop. Chce zaproponować Sowiecom Warszawę, jako miejsce konferencji pokojowej, oczekuje zgody rządu polskiego za mym pośrednictwem. Wielkie mocarstwa odmówiły mu gościny dla konferencji pokojowej z bolszewikami. Oczekuję natychmiastowej telegraficznej odpowiedzi.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 49.

Nr 257

35 [p]

10[?]/III M.S.Z.

Równocześnie posyłam telegram treści następującej do Delegacji Pokojowej w Paryżu: ponieważ [nadpisany wyraz: Polska] bardziej niż ktokolwiek inna powinna brać udział w Komisji przeprowadzającej ankietę w Rosji Sowieckiej należy przedsięwziąć energiczne kroki, wystąpić z notą do Drummonda i uzasadnić stanowisko nasze w memorjale rozesłanym wszystkim członkom Ligi Narodów. Proszę ze swej strony poprzeć *démarche* Delegacji u tam bawiących członków Rady Ligi i u miarodajnych czynników angielskich, i zakomunikować tejże Delegacji rezultat zostawiając jej ewentualne formalne przeprowadzenie sprawy. Proszę telegraficzną wiadomość.

9 mars,

Patek

IPMS, A. 12. 53/2, k. 49-50.

Nr 258

36 [p]

13/III Grabski

⁶³ Brak danych dla wymienionych osób.

⁶⁴ Alexandru Vaida-Voevod (1873–1950), wywodzący się z Siedmiogrodu polityk rumuński; 9 XII 1919–19 III 1920: premier.

W nocy z 7-go na 8-ego wszczęły się w Zagłębiu Ostrawsko-Karwińskim rozruchy wywołane przez Czechów przybyłych z poza Śląska. Górnicy czescy w Dąbrowie, Porębie i Orłowej wszczęli strejk zorganizowany oraz napady na polskie domy, których szereg w Szwejkwaldzie^{65 a(?)} i innych gminach zdemolowano, wielu rannych, czterech zabitych, bandy czeskie uzbrojone w krótką broń i granaty ręczne składające się przeważnie z przebranych legionistów czeskich. W Orłowej próbowały one rozbrajać żołnierzy francuskich. Wojska koalicyjne są bezsilne wobec ruchów, które przybierają miejscami charakter komunistyczny. Ludność ucieka z tych miejscowości do Frysztatu i Cieszyna. Według ostatnich wiadomości bandy czeskie zajęły Karwinę, łamiąc opór górników. Frysztat zagrożony. Akcja czeska ma wszystkie pozory, że zorganizowana została bardzo obmyślnie i podstępnie, dlatego też rzeczą bardzo prawdopodobną, że sytuacja cieszyńska będzie wykrętnie przez Czechów przedstawiona. Zechce Pan zużytkować powyższe informacje, aby sprawa wszędzie była prawdziwie oświetlona.

11 mars,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 50-51.

Nr 259

37 [p]

13 III

Otrzymaliśmy poufną wiadomość, że Holandia udzielić ma 600 milionów guldenów Entencie do repartycji. Repartycja ma się odbyć podobno w ciągu marca w Londynie. Sprawa pierwszorzędnej wagi, by Polska w repartycji uczestniczyła w dość poważny sposób. Minimum dla Polski powinno wynosić 60 milionów. Mniejszy udział byłby niesprawiedliwy, dlatego szczególnie, że Polska robiła starania o pożyczkę i działała bezpośrednio. Miała dobre widoki, które zostały uniemożliwione przez pożyczkę Ententy. Proszę czuwać nad sprawą, zbadać grunt w sferach oficjalnych.

Grabski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 51-52.

Nr 260

38 [p]

14/III

~~Ameryka~~^b Ameryce^b emituje pożyczkę Polską dolarową al pari ⁶⁶6-ciu procentową płatną po 20-tu latach.

⁶⁵ Prawdopodobnie chodzi o Schönwald w spolszczonej formie Szejnwald lub Szywałd, dzisiejszy Bojków.

⁶⁶ Włos. - 'kurs instrumentów finansowych zgodny z ich wartością nominalną'.

Projektujemy rozszerzenie na Kanadę. Proszę porozumieć się z Rządem angielskim i posłem Lubomirskim⁶⁷ w Waszyngtonie.

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 52.

Nr 261

39 [p]

14/III

Proszę telegraficzną wiadomość czy wobec listu Drummonda wskazanem postawienie zamiast Korzeniowskiego⁶⁸ innego kandydata na bibliotekarza Ligi, także wybitnego fachowca, ale młodszego wiekiem.

Patek

IPMS, A. 12. 53/2, k. 52.

Nr 262

20 [w]

13/III M.S.Z.

dla min[istra] fin[ansów] Grabskiego
Refero 37 et 38. Sprawą pożyczki holenderskiej zajmę się niezwłocznie. Akcja byłaby ułatwioną i wiele skuteczniejszą gdybym mógł działać z pomocą Rutkowskiego, jako honorowego attaché finansowego. Ma on w sferach rządowych i finansowych jak najlepsze stosunki. Proszę [o] detale pożyczki amerykańskiej, bez których działalność niemożliwa.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 52-53.

Nr 263

21 [w]

15/III

M.S.Z.

Wobec konieczności bezpośredniego omówienia sytuacji z Panem Ministrem i Naczelnikiem Państwa zapytuję czy przyjazd mój do Warszawy pożądanym, o ile uznam obecność tutaj z racji konferencji pokojowej za niekonieczną.

⁶⁷ Kazimierz Lubomirski (1869–1930), konserwatywny polityk galicyjski, dyplomata; 1 IX 1919–31 X 1922: poseł RP w Waszyngtonie; szczegóły zob. J. Zdrada, „Lubomirski Kazimierz” (w:) PSB, t. XVIII, z. 1 (76), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1973, s. 30-31.

⁶⁸ Józef Korzeniowski (1863–1921), historyk, wydawca źródeł, bibliotekarz; 1899–1905: zarządzał Biblioteką fundacji Wiktora Baworowskiego we Lwowie; 1905–1919: kustosz Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie; od 1916: członek Rady Archiwalnej w Wiedniu; u schyłku 1918: powołany przez MWRiOP na członka Rady Archiwalnej; VIII 1919: naczelnik Wydziału Bibliotek w Departamencie Nauki i Szkół Wyższych w MWRiOP; XII 1920: wyjechał do Rygi – w charakterze członka polskiej delegacji pokojowej – w sprawie rewindykacji zbiorów bibliotecznych; szczegóły zob. S. Konarski, „Korzeniowski Józef” (w:) PSB, t. XIV, z. 2 (61), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1969, s. 176-177.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 53.

Nr 264

22 [w]

15/III

M.S.Z.

Wobec chęci tutejszych przedstawicieli Ukrainy Petlurowców⁶⁹ konferowania ze mną proszę [o] telegraficzną instrukcję, jakie zamiary rządu polskiego w sprawie ukraińskiej.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 53.

Nr 265

40 [p]

16/III M.S.Z.

Wyłącznie dla Posła – ściśle poufne. Dziś wręczona została Posłom Angielskiemu, Francuzkiemu, Amerykańskiemu, i Włoskiemu nota z punktami wytycznymi naszych warunków pokojowych z Rosyą Sowiecką. Następnym kurjerem posyłamy odpis.

13 mars,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 53-54.

Nr 266

23 [w]

18/ III

Tutejsze Lega Poselstwo Holenderskie zaprzecza wiadomości o pożyczce. Będę zasięgał dalszych informacji.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 54.

Nr 267

24 [p]

19/III M.S.Z.

Ze względu na możliwość wezwania mnie przez Conseil Suprême w sprawie granic wschodnich proszę [o] natychmiastowe telegraficzne zakomunikowanie projektu odpowiedzi na propozycje Bolszewików.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 54.

Nr 268

⁶⁹ Żadnych informacji na ich temat nie uzyskano.

41 [p]

19/III M.S.Z.

Urząd portowy Liverpool zabrania załodze polskiego statku Kraków lądowania. Załoga składa się z Austryaków, ale jest w polskiej służbie zgodnie z ustawą polską. Energiczna interwencja dla usunięcia przeszkód stawianych przeciwnie potrzeb[om] dla utrzymania ruchu handlowego. Proszę [o] odpowiedź telegraficzną.

18/III,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 54.

Nr 269

44 [p]

20/III M.S.Z.

Minister zostawia przyjazd do uznania Posła.

18/III,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 54.

Nr 270

25 [w]

21/III M.S.Z.

Refero N° 41. Staraniem poselstwa i konsula⁷⁰ sprawa załadowania statku Kraków załatwiona.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 55.

Nr 271

42 [p]

20/III M.S.Z.

Proszę ^a(jedno słowo ...) ^a ^bprzedstawić^b sferom oficjalnem i prasie, że przewrót obecny w Niemczech dokonany został przez niezmiernie silną organizację wojskową „Heimehwehr⁷¹, Burgerwehr⁷², Sicherheitspolizei⁷³”, obejmującą całe Niemcy, dowodzoną przez oficerów byłej armji Cesarskiej i żyjącą tylko myślą odwetu. ^a(jedno słowo ...) ^a ^bOrganizacje^b takie istnieją dotychczas jeszcze również ^a(jedno słowo ...) ^a ^bw Gdańsku^b i na terytorjach plebiscytowych. Natychmiastowe ich rozbrojenie i rozwiązanie konieczne, gdyż zagrażają bezpieczeństwu Polski i spokojowi Europy.

⁷⁰ Brak danych.

⁷¹ Heimwehr (Heimwehra), ugrupowanie polityczne o ciągotkach nacjonalistycznych, działające po I wojnie na terenie Niemiec i Austrii; oficjalnie jego celem była obrona granic i przeciwdziałanie ruchom komunistycznym.

⁷² Burgerwehr, straż obywatelska; ochotnicze formacje powoływane w latach 1918-1920, zarówno w Niemczech jak i w Polsce do pełnienia służby, porządkowej, ochrony mienia i wartowniczej. [oprac. JŁ]

⁷³ Sicherheitspolizei, policja bezpieczeństwa, oddolnie formowane służby policyjne w powojennych Niemczech; nie mylić z tą samą nazwą stosowana w III Rzeszy w odniesieniu do instytucji stworzonej z połączenia Gestapo i Kripo, funkcjonującej w latach 1934-1939. [oprac. JŁ]

Prasie należy przypominać, że gabinet Kappa⁷⁴ jest ekspozyturą grupy⁷⁵, która w czasie wojny proponowała bezwzględna wojnę podwodną „Gott Strafe England”⁷⁶. Obecny programem jego ^a(jedno słowo ...) ^bzbliżenie^b z Rosją Bolszewicką, by uzyskać możliwość zaszachowania Anglii, skierowaniem akcji Bolszewickiej ku Indiom i Egiptowi.

19/III,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 55-56.

Nr 272

43 [p]

20/III M.S.Z.

Otrzymałem wiadomość, że Sir Reginald Tower donosi [że] w najbliższym czasie [zamierza] przystąpić do podziału dawnego niemieckiego majątku państwowego w Gdańsku i odnieść się do Rady Ambasadorów o dyrektywę i przysłanie rzeczoznawców – stop. Sprawa dla Polski bardzo doniosła – stop. Proszę uzyskanie od Rady Ambasadorów, by dyrektywy dla ^aTovera^a były w duchu dla nas przychylnym, co wobec przewrotu w Niemczech będzie ułatwione. Lepiej by dopuszczono do udziału w Komisji rozdzielczej rzeczoznawców Polaków – stop.

19/III,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 56.

Nr 273

[p]⁷⁷

20/III M.S.Z.

Na terenach plebiscytowych Śląskich Cieszyńskich Rządem jest Komisja Interljancka⁷⁸. Do niej należy utrzymanie porządku w tym kraju i sprawiedliwe przeprowadzenie plebiscytu. Rząd polski do terenów tych dostępu nie ma. Tymczasem na tej części Śląska (1 słowo ...) pozostaje pod administracją i żandarmerją czeską, dzieje się niesłychane nadużycie władzy i siły. Polscy ^{a?} ^asą wyrzucani z mieszkań, warsztatów i kopalń. Około 2000 ludzi nocuje w

⁷⁴ Wolfgang Kapp (1858–1922), dziennikarz, pruski urzędnik, skrajny nacjonalista; 1917: wraz z Alfredem von Tirpitzem założył Niemiecką Partię Ojczyźnianą (Deutsche Vaterlandspartei), stając się rychło jej przywódcą; 1918: osiągnął pozycję jednej z bardziej wpływowych postaci niemieckiej prawicy; 1919: został członkiem Niemieckiej Narodowej Partii Ludowej (Deutschnationale Volkspartei, DNVP); w tymże roku uzyskał mandat do zasiadania w Reichstagu z ramienia monarchistów; 1920: po obaleniu puczu uzyskał azyl polityczny w Szwecji; IV 1922: powrócił do Niemiec.

⁷⁵ 13 III 1920: Hermann Erhardt, przywódca Freikorpsów, próbował obalić rząd Republiki Weimarskiej podejmując marsz na Berlin, okupację stolicy i powołanie nowego rządu; z jego nadania kandydatem na kanclerza został Kapp; zob. P. Kraszewski, „Polityka Wielkiej Brytanii wobec Niemiec w latach 1918–1925”, Poznań 1982, s. 184.

⁷⁶ Niem. ‘Boże ukaż Anglię’.

⁷⁷ Numeru porządkowego brak.

⁷⁸ Właśc. Międzysojusznicza Komisja Plebiscytowa, której przewodniczył delegat Francji G. hr. de Manneville, przybyła do Cieszyna 30 stycznia 1920 r.; jej działalność ustała 10 sierpnia t. r.; zob. A. Szklarska-Lohmannowa, op. cit., s. 60; J. Kukułka, op. cit., s. 313; M. K. Kamiński, op. cit., s. 278-280.

barakach. Trzech zmarło w skutek pobicia. Część wyrzuconych ucieka z kraju i przenosi się do Galicji. Wielu nie zechce powrócić na teren plebiscytowy, aby nie narażać się na nowe nadużycia, męczarnie i straty w zniszczonych domostwach i dobytku. W ten sposób przy plebiscycie może zabraknąć głosów polskich nawet w najbardziej polskich okręgach. W ten sposób jest w najwyższym stopniu narażony u podstaw interes Państwa Polskiego i interesy jego obywateli. Suwerenny Sejm Polski do swoich obywateli ^{a)? a} nie może znieść takiego stanu rzeczy. Rząd z jednej strony nie może odpowiadać za to, co może uczynić doprowadzona do rozpaczki ludność, a z drugiej nie może tej ludności pozostawić w położeniu bez wyjścia, gdy szeregi delegacyi zgłaszają się do niego o pomoc. Przy dzisiejszem położeniu Europy zachowanie ładu i spokoju leżą w interesie wszystkich mocarstw. Należy jak najprędzej znieść zarówno żandarmerję czeską jak i polską, a zastąpić ją wojskiem interaljanckim. Należy nie tylko podwoić lecz potroić przy Komisji ilość wojska interaljanckiego. Należy nadać Komisji powagę (dziela ^{a)? a}) i egzekutywę. Należy nie dozwolnić na gwałty i rugi, należy ustanowić sprawiedliwe zasady plebiscytu i przeprowadzić go w jak największym porządku. Jeżeli mocarstwa Ententy nie przystąpią dyplomatycznie do tego bezzwłocznie, to jeszcze jeden kraj pozostanie pogrążony w chaosie i anarchji. Łatwo do niej doprowadzić, ale trudno z nią skończyć.

Nie może Rząd Polski odpowiadać za objawy rozpaczki polskiej ludności na terenach plebiscytowych, do których wstęp mu odjęto, a na których porządku nie zaprowadzono. Rząd polski opiera się na Traktacie Pokojowym i żąda, aby on był ściśle wykonany. Sprawiedliwy plebiscyt jest niemożliwym dopóki nie będzie usunięta żandarmeria, nie ustaną gwałty, nie zostaną wypuszczeni aresztowani Polacy i dopóki wyrzuceni z siedzib nie powrócą na miejsca swego zamieszkania. Niech Pan Poseł przedstawi to jasno Rządowi, przy którym jest akredytowanym i niech Pan złoży oficjalną notę w tej sprawie.

20/III [19]20,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 57-60.

Nr 274

45 [p]

22/III M.S.Z.

Benesz⁷⁹ w mowie swojej dotknął sprawy bardzo dla nas drażliwej. Zaczął mówić o oddzielnym Śląsku Cieszyńskim, który miałby zostać jako oddzielna całość przyłączona do Czechosłowacji lub do Polski. Zwracam uwagę Pana Posła na to, że plebiscyt na Śląsku

⁷⁹ Edvard Beneš (1884–1948), polityk czeski; 14 XI 1918–18 XII 1935: minister spraw zagranicznych; 26 IX 1921–5 X 1922: premier; 18 XII 1935–5 X 1938 oraz VII 1940–7 VI 1948: prezydent Republiki Czechosłowackiej.

Cieszyńskim został ustanowionym właśnie w celu podziału Śląska Cieszyńskiego. Polskie prowincje mają odejść do Polski, czeskie do Czechosłowacji. Z początku proponowano nawet oddać bez plebiscytu Bielsk⁸⁰ Polsce, a Frydek Czechosłowacji, plebiscyt zaś urządzić wyłącznie na spornych terenach. Wysuwanie idei oddzielnego Śląska jest ze strony Benesa bardzo przebiegłe. Chce się tem przypodchlebić Niemcom Cieszyńskim, którzy stanowiliby jęczyczek u wagi i którzy wypowiedzieliby się niewątpliwie za oddzielnością Śląska. W ten sposób Polska mogłaby być ze słusznych swych żądań wykwitowana^a. O oddzielnym Śląsku w traktacie nie ma mowy. Nie można dopuścić do takiej zmiany stanowiska zasadniczego w tej sprawie.

20 mars,

Patek

IPMS, A. 12. 53/2, k. 60-61.

Nr 275

26 [w]

22/III

M.S.Z.

Powodu otrzymania prywatnej wiadomości, że sprawa mianowania attaché handlowego znów poszła w odwłokę, proszę o możliwe przyspieszenie, popierając jak najusilniej kandydaturę Goldstanda na to stanowisko.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 61.

Nr 276

27 [w]

23/III M.S.Z.

Refero N° 22. Dotąd bez odpowiedzi, ponownie proszę telegraficznie instrukcje [w] sprawie ukraińskiej.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 61.

Nr 277

47 [p]

24/III M.S.Z.

[W] końcu kwietnia [w] Brukseli ma obradować Międzynarodowa Konferencja finansowa. Należy wpłynąć na przewodniczącego Komitetu Organizacyjnego Moneta⁸¹, Secrétaire adjoint⁸² Ligi Narodów, aby Polskę zaproszono. Jeżeli Pan nie zna Moneta, można

⁸⁰ „Bielitz”. czes. ‘Bílsko’; dzisiejsze Bielsko-Biała.

⁸¹ Jean Omer Marie Gabriel Monnet (1888–1979), francuski ekonomista i polityk; podczas I wojny światowej zaproponował plan koordynacji zasobów wojennych Francji i Anglii, który został zaakceptowany przez władze wojskowe obu krajów i z powodzeniem zrealizowany; 1920–1923: zastępca sekretarza generalnego LN.

⁸² Franc. - zastępca sekretarza.

działać przez Eric'a Drummonda, sekretarza jeneralnego. Przebieg starań proszę komunikować.

Grabski

24 mars,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 61-62.

Nr 278

48 [p]

28/III M.S.Z.

Od kilku dni w prasie zagranicznej obiegają wieści, jakoby w Polsce szerzył się bolszewizm w sposób zastraszający. Zarówno my, jak i przedstawiciele mocarstw zaprzyjaźnionych, przebywający w Polsce, ze zdziwieniem czytamy te wieści⁸³. Tak w Warszawie, jak i w całym kraju panuje zupełny spokój. W chwili obecnej nie ma strajków, a poprzednio zakończone miały przebieg spokojny i charakter czysto ekonomiczny. Szerzenie przez naszych wrogów powyższych wieści, jako zupełnie bezpodstawne, ma cechy świadomej złośliwości. Proszę temu przeciwdziałać jak najenergiczniej.

27 mars,

Patek

IPMS, A. 12. 53/2, k. 62.

Nr 279

28 [w]

29/III

M.S.Z.

Ze względu na wiadomości rozpuszczane z Berlina, zmierzające do dyskredytowania naszego położenia na froncie i wewnętrznego bardzo proszę o codzienne wiadomości z frontu dla prostowania mylnych pogłosek.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 63.

Nr 280

29 [w]

29/III

M.S.Z.

⁸³ W tym miejscu na marginesie widnieje adnotacja: „z tą pomyłką”.

Znany publicysta angielski Sarolea⁸⁴ jedzie [w] tych dniach do Polski z listami polecającymi do Wydziału Prasowego i Koskowskiego⁸⁵, redaktora „Kurjera Warszawskiego”⁸⁶. Zwracam uwagę [na] tendencje germanofilskie Sarolei wobec czego należy zachować ostrożność.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 63.

Nr 281

50 [p]

30/III M.S.Z.

Anglja podjęła się repatriacji z Władystoku. Proszę wyjaśnić stanowisko Anglji. Wobec ich zobowiązań Ameryka odmawia okrętów. Sprawa pilna, o wyniku zawiadomić Poselstwo w Washingtonie.

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 63.

Nr 282

30 [w]

31/III

Poselstwo Waszyngton

Wobec instrukcji Ministerstwa Spraw Zagranicznych rokowania z Rządem Angielskim [w] sprawie rozszerzenia emisji pożyczki naszej [w] Ameryce na Kanadę proszę telegrafować szczegóły pożyczki, czy umowa podpisana, z jaką grupą.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 63-64.

Nr 283

31 [w]

31/III M.S.Z.

⁸⁴ Charles Louis-Camille Sarolea (1870–1953), publicysta; urodził się w Tongres (Tongeren), we wschodniej Belgii; 1894: osiadł w Edynburgu, 1918–1931: prof. romanistyki na tamtejszym uniwersytecie; 1912: przyjął poddaństwo brytyjskie; 1901–1953: konsul (do 1908: wicekonsul) Belgii w Edynburgu; początkowo przejawiał poglądy liberalne, które szybko ewoluowały ku wyraźnej prawicy; szczegóły zob. P. France, „Sarolea, Charles Louis-Camille” (w :) ODNB, <http://www.oxforddnb.com/view/article/66974>.

⁸⁵ Bolesław Koskowski (1870–1938), polski ekonomista, dziennikarz i publicysta; od 1911: redaktor działu politycznego „Kuriera Warszawskiego” oraz jego korespondent w Berlinie i Petersburgu; 1922–1927: senator z ramienia Związku Ludowo-Narodowego.

⁸⁶ Wydawana w Warszawie w latach 1821–1939 gazeta codzienna, zbliżona do narodowej demokracji, najściślej związana ze Stronnictwem Chrześcijańsko-Narodowym; redaktorem naczelnym był w latach 1906–1924, Konrad Olchowicz senior; A. Paczkowski, „Prasa polska w latach 1918–1939”, Warszawa 1980, s. 47-48.

Refero N° 47. Konferencja finansowa odbędzie się [w] Brukseli, [w] pierwszej połowie maja. Zaproszenie przedstawicieli Rządu Polskiego będzie wysłane [w] najbliższym czasie przez Ligę Narodów.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 64.

Nr 284

31/III Sokolnicki⁸⁷ – Helsingfors:
Acton⁸⁸ zakomunikował mi treść osobistego zastrzeżenia Rumbolta przeciw granicom 1772 roku i powołanie się na punkt 87 Traktatu Wersalskiego⁸⁹. Proszę o uwiadomienie mnie o dalszych krokach Rządu Angielskiego w tej sprawie.

Le 18 mars,

Sokolnicki

IPMS, A. 12. 53/2, k. 64

Nr 285

49 [p] 291/IV M.S.Z.
Nominację Rutkowskiego [na] honorowego pełnomocnika finansowego wysyłam. Technikę pożyczki amerykańskiej załatwia The Peoples Industrial Trading Corporation of the United States przy półtora procent prowizji trzy i pół procent kosztów organizacyjnych. Pożyczka 20 letnia *al pari* 6 procent płatnych półrocznie. Korporacja dostarcza 30 czerwca 50 milionów dolarów, 31 sierpnia sto milionów. Dalsze szczegóły podać może Lubomirski w Waszyngtonie.

Grabski

29 mars,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 64-65.

Nr 286

51 [p] 2/4 M.S.Z.

⁸⁷ Michał Sokolnicki (1881–1967), dyplomata polski; 6 II 1920–1 X 1922: poseł RP w Helsinkach.

⁸⁸ Richard Maximilian Lyon-Dalberg-Acton, 2. baron Acton of Bridgnorth (1870–1924), brytyjski par i dyplomata; 1919–1920: ambasador Wielkiej Brytanii w Helsinkach.

⁸⁹ Rzeczonny art. 87 – zamieszczony w Części III (Przepisy polityczne europejskie) – stanowił:

„Jak to już uczyniły Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, Niemcy uznają zupełną niepodległość Polski i zrzekają się na jej korzyść wszelkich praw i tytułów do terytorjów położonych w granicach następujących [...].

Jednakże przepisy niniejszego artykułu nie stosują się do terytorjów Prus Wschodnich i Wolnego Miasta Gdańska, określonych w powołanym artykule 28 Części II (Granice Niemiec) i w artykule 100 Działu XI (Gdańsk) Części niniejszej.

Granice Polski, nie określone w niniejszym Traktacie, będą oznaczone później przez Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone [...].” DzURP, 1920, nr 35, poz. 200.

Z depeszy porucznika Smith[a] do poselstwa amerykańskiego [w] Warszawie wynika, że w Anglii są do sprzedania wyłącznie wagony użyte. Rząd Polski zgadza się na zakup ich na warunkach oferty podanej szyfrem 4 marca N° 33.

31 mars,

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 65.

Nr 287

52 [p]

³/₄³/₄ M.S.Z.

Proszę [o] telegraficzną odpowiedź na depeszę 39 dotyczącą bibliotekarza Ligi.

2 avril,

Patek

IPMS, A. 12. 53/2, k. 65.

Nr 288

32 [w]

³/₄³/₄

M.S.Z.

Refero N° 52. Drummond odłożył odpowiedź do przyszłego tygodnia.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 65.

Nr 289

53 [p]

4/4 M.S.Z.

Okólnik:

Zwróciłem się telegraficznie do Pana Paderewskiego z prośbą o przyjęcie stanowiska Delegata Polski na Zgromadzeniu Ligi Narodów⁹⁰. Pragnąłbym aby Pan Paderewski wziął już udział w najbliższym posiedzeniu Rady Ligi w Rzymie. Proszę [o] telegraficzne zakomunikowanie programu i terminu tegoż posiedzenia. Pożądanym również obszerniejszy raport.

Patek

Premier avril

IPMS, A. 12. 53/2, k. 66.

Nr 290

⁹⁰ Następnie formalnie zwrócił się w tej sprawie do Paderewskiego premier W. Grabski 18 lipca 1920 r.; zob. „Archiwum polityczne Ignacego Paderewskiego” (dalej cyt. APIP), t. II: „1919–1921”, oprac. W. Stankiewicz, A. Piber, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974, dok. nr 334, s. 427 oraz dok. nr 335, s. 428 (oficjalna nominacja).

54⁹¹ [p]

5/4 M.S.Z.

Watykan mianował nuncjusza Rattiego⁹² komisarzem spraw kościelnych obszaru plebiscytowego Górnego Śląska. Sprawa nominacji ^{a(?)}innych^{a- b} na inne obszary^b w toku. Oba zarządy pozostają pod władzą miejscowych biskupów Niemców⁹³, przeto Komisarz jako instancja kontrolująca [jest] konieczny. Podobno rząd angielski ma zastrzeżenia co do Rattiego, pragnąc osoby nie podlegającej wpływom ani polskim, ani niemieckim. Obawy nieuzasadnione, ponieważ Ratti daje gwarancje zupełnej bezstronności, a zachowanie władzy miejscowych biskupów i kleru i tak już Niemców zbyt faworyzuje. Proszę ostrożnie zbadać, czy wspomniane zastrzeżenia istnieją i ewentualnie poczynić starania o ich usunięcie, zaznaczając zarazem, że komisya plebiscytowa opolska nominację Rattiego zaaprobowała.

Patek Trois avril, Numéro cinquante quatre.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 66-67.

Nr 291

55 [p]

5/4 M.S.Z.

Dla Posła Sapielhy: Delegacya Łotewska przybyła⁹⁴ (...^{a?} a ...) [w celu] poinformowania się o stanowisku naszym wobec pokoju z Rosyą widocznie bez zamiaru zawierania z nami układu, przynajmniej na razie. Łotwie chodzi głównie o pozyskanie od nas ustąpienia Łatgalii bez wszelkich kompensat i zobowiązań z jej strony. Rząd polski zgadza się na ustąpienie swych praw do Łatgalii, z zastrzeżeniem, że czyni to wyłącznie na korzyść Łotwy i zgadza (...^{a?} a) praw (...^{a?} a) do wymienionego kraju w razie, gdyby miał on przejść w inne posiadanie. Polska zgadza się uznać Łotwę *de jure* i poprzeć jej żądania wobec Rosyi, również zawrzeć konwencyę militarną i dogodny dla Łotwy układ ekonomiczny. Żąda zamian przyznania wschodniej części powiatu Iłłukszańskiego i ułatwień portowych i kolejowych analogicznie do przyznanych Rosyi przez Estonię oraz praw mniejszości narodowej dla Polaków w Łatgalii. – (...^{a?} a) zakomunikowane ustnie delegacya łotewska zabrała do Rygi *ad referendum*. – Dotąd nie dała odpowiedzi. – Bez porozumienia z nami

⁹¹ Numer ten wpisano dwukrotnie.

⁹² Achille Ratti (1857–1939), kardynał, arcybiskup Mediolanu; od 1918: wizytator apostolski na Polskę i Litwę; 1919–1921: nuncjusz papieski w Warszawie; 1922–1939: papież Pius XI.

⁹³ Na Śląsku Kościołowi katolickiemu przewodził Adolf Bertram (1859–1945), duchowny niemiecki; 15 VIII 1906: wyświęcony na biskupa; 28 X 1914: mianowany biskupem wrocławskim; 4 XII 1916: mianowany kardynałem.

⁹⁴ Do pierwszego, roboczego spotkania obu delegacji doszło w Warszawie już 8 marca 1920 r. L. Wasilewski sugerował wówczas, że Polska mogłaby się zrzec praw do Łatgalii, pod warunkiem zagwarantowania praw tamtejszej mniejszości polskiej; znaczącą rolę odegrały wówczas także kwestie wojskowe; w tej mierze 11 kwietnia 1920 r. zawarta została umowa likwidacyjna, która przewidywała stacjonowanie na prawym brzegu Dźwiny oddziału WP liczącego kilkuset żołnierzy i oficerów; Polacy ewakuowali tę jednostkę na początku lipca t. r., na skutek ofensywy bolszewickiej; szczegóły zob. A. Skrzypek, op. cit., s. 61-65.

zawiadomiła rząd Sowieców o gotowości przystąpienia do rokowań pokojowych.– Prosi (...^{a?} a...) prowadzi podwójną grę.– Rząd polski gotów jest zawrzeć z Łotwą korzystny dla niej układ, w tym wszakże wypadku, gdy szczerze i jasno będzie dążyła do oparcia się o nas i do porozumienia z nami. Komunikuję powyższe Panu poufnie dla przeciwdziałania w razie potrzeby fałszywym informacjom z innych źródeł.

Patek

trois avril, numéro cinquante cinq

IPMS, A. 12. 53/2, k. 67-68.

Nr 292

33 [w]

6/4 M.S.Z.

Refero N° 52 et 53. Drummond odkłada obsadzenie stanowiska głównego bibliotekarza Ligi przez co kandydatura Polaka na razie odpada. Posiedzenie Rady Ligi w Rzymie ma się zacząć 26 kwietnia. Program obrad zakomunikowałem [w] liście N° 1027 z 4 marca.

Włączono dodatkowo do porządku dziennego następujące ważniejsze punkty: sprawa repatriacji jeńców z Syberji, referat Międzynarodowej Komisji Tranzytu, raport przyszłej londyńskiej konferencji o walce z tyfusem w Polsce, odpowiedź na adres Balfoura do Ligi Towarzystw Czerwonego Krzyża o epidemiach w środkowej Europie.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 68-69.

Nr 293

34 [w]

8/IV M.S.Z.

Refero list nasz 20 lutego 749. Polska Krajowa Kasa⁹⁵ reklamuje od London City Mitland Bank £. 3600 zużytych przez Poselstwo na repatriację. List z wytłomaczeniem wysyłam. Proszę wstrzymać dalsze kroki Krajowej Kasy do otrzymania listu.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 69.

Nr 294

58 [p]

8/IV M.S.Z.

⁹⁵ Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa (PKKP) była bankiem emisyjnym powołanym do życia 9 grudnia 1916 r. przez niemieckie władze okupacyjne w Generalnym Gubernatorstwie Warszawskim; 1917–1923: emitowała marki polskie; 1924: zlikwidowana w związku z reformą walutową i powołaniem Banku Polskiego.

Posel Piltz⁹⁶ wyjeżdża jutro 8-go kwietnia we ważnej misji politycznej do Paryża. Proszę Pana Posła o przybycie do Paryża 10-go kwietnia tak, aby Pan mógł zobaczyć się z Piltzem natychmiast po jego przyjeździe.

Patek

IPMS, A. 12. 53/2, k. 69.

Nr 295

57 [p]

9/IV M.S.Z.

Dnia 24 marca przejeżdżało przez stację Pszczółki-Hohenstin na terytorjum Gdańskiem dwunastu żołnierzy polskich. Zostali oni tam napadnięci przez żandarmów gdańskich i ludność niemiecką. Trzech żołnierzy polskich zostało zabitych, jeden żołnierz polski i jeden żandarm gdański raniony. Śledztwo w toku. Tower prześle zapewne niekorzystny o tem raport Radzie Ambasadorów. Proszę przeciwdziałać, podkreślając, że wybryki graniczne Gdańszczan są nieskończenie okrutniejsze od rzekomych nadużyć organów polskich, przeciw którym Gdańsk wciąż śle protesty do Paryża.

6 avril,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 69-70.

Nr 296

56 [p]

9/IV M.S.Z.

Rada Ambasadorów rozpatrywała 20 marca wniosek Gdańska w sprawie przyłączenia Tczewa i Helu do Wolnego Miasta i poleciła definitywne załatwienie Komisji Granicznej. Proszę bliższe informacje o tej decyzji i wszelkimi środkami temu projektowi przeciwdziałać.

6 avril,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 70.

Nr 297

59 [p]

10/IV M.S.Z.

Proszę o natychmiastowe doniesienie czy rzeczoznawcy polscy zostaną dopuszczeni do Komisji rozdzielczej Niemieckiego majątku Państwowego w Gdańsku.

⁹⁶ Erazm Piltz (1851–1929), publicysta, działacz polityczny i społeczny, dyplomata; VI 1919 20 III 1920: poseł RP w Belgradzie; III–X 1920: misja polityczna w Paryżu; X 1920–21 IV 1921: dyrektor spraw politycznych MSZ; 6 IV–19 V 1921: wiceminister MSZ; 1 VII 1921–31 XII 1922: poseł RP w Pradze; I 1923–2 VIII 1924: konsultant dla spraw politycznych MSZ; 2 VIII 1924: emerytowany; szczegóły zob. A. Szklarska-Lohmanowa, „Piltz Erazm” (w:) PSB, t. XXVI, red. E. Rostworowski, z. 2 (109), Wrocław–Warszawa–Kraków, Gdańsk–Łódź 1981, s. 298-299.

9 avril,

M.S.Z.

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 70.***Nr 298**

2. [?] [p]

9/IV Helsingfors

Holsti⁹⁷ przed wyjazdem nie dopuszczał do umowy z Polską. Umowa podpisana przez Ewicka⁹⁸ po wyjeździe Holstiego. Towarzyszy mu przywódca Socjalistów Kottonen⁹⁹. Prawdopodobnym celem przygotowanie gabinetu lewicowego i odrębnego pokoju pod egidą Anglii. Proszę o badanie tej sprawy i wiadomości.

Sokolnicki

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 71.***Nr 299**

60 [p]

12/IV M.S.Z.

Drogą nieoficjalną, ale zupełnie pewną otrzymałem wiadomość, że Komisje plebiscytowe Kwidzyńska i Olsztyńska zamierzają w dniach najbliższych ogłosić regulamin, ustalający termin plebiscytu na początek lipca. Trzeba było zaprotestować jeszcze przed oficjalnym ogłoszeniem tego terminu. Wobec tego poleciłem Delegacji Kongresowej aby bezzwłocznie oświadczyła Radzie Ambasadorów, iż Rząd Polski uważałby ustalenie terminu plebiscytu zanim zostanie ustalone faktycznie równouprawnienie obu narodowości, za pogwałcenie Traktatu Wersalskiego. Proszę bezzwłocznie ze swej strony poinformować się w F.O., jakie jest zapatrywanie Rządu Angielskiego na sprawę terminu plebiscytu.

11 avril,

Patek

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 71-72.***Nr 300**

61 [p]

13/4 M.S.Z.

Przesyłam równocześnie treść noty Cziczierina. Przypuszczamy, że bolszewia nie dałaby takiej noty nie zapewniwszy się zgody Ententy. Jeżeli tak było w istocie, to zechce Pan wyrazić najgłębsze ubolewanie z powodu, że Rząd angielski nie zwrócił się z tą propozycją do zaprzyjaźnionego Rządu Polskiego. W przeciwnym razie zechce Pan prosić jak najusilniej, aby Rząd Angielski oświadczył publicznie, że nie ma zamiaru wywierać na Polskę żadnych

⁹⁷ Rudolf Holsti (1881–1945), fiński działacz niepodległościowy i polityk; 28 IV 1919–2 VI 1922: minister spraw zagranicznych w gabinecie Ajmo Cajandera.

⁹⁸ Brak danych.

⁹⁹ Anton Kottonen (1876–1936) fiński prawnik i polityk; 1919–1920: zasiadał w parlamencie i przewodniczył klubowi parlamentarnemu socjaldemokratów; 1928-1929: minister sprawiedliwości. [oprac. JŁ]

ograniczeń i w tym względzie. Prowadzenie rokowań w innym, bardziej dostępnym dla ogólnej publiczności miejscu byłoby niemożliwe ze względu na propagandę i na zetknięcie bezpośrednie rokujących bolszewików z komunistami i nienarodowymi socjalistami całego świata. IWI¹⁰⁰, obecnie biuro międzynarodowe socjalistyczne chce wysłać do Warszawy swych przedstawicieli. Zawarcie zawieszenia broni przed podpisaniem pokoju uważamy również za zupełnie niemożliwe, gdyż bolszewicy skorzystaliby z niego tylko dla celów propagandy nawet wśród wojska na linii bojowej. Rząd polski silnie uwypuklił swoje intencje pokojowe, stwierdzając w ostatniej nocy, że wojsko polskie nie ma zamiaru działaniami agresywnymi przeszkadzać rokowaniom pokojowym. Gdyby bolszewia zrzekła się ofensywy ze swej strony zrodziłby się stan rozejmu *de facto* o wiele dogodniejszy i szybszy niż *de jure*. Rząd polski nie ^{a(?)} zgodzi się na prowadzenie rokowań w warunkach, które ^{a(?)} niepraktykowanej dotąd nigdy podstępnej i wiarołomnej taktyce propagandy bolszewickiej stawiałyby Polskę w warunkach nie do przyjęcia.

12 avril,

Patek

IPMS, A. 12. 53/2, k. 72-73.

Nr 301

126 [p]

14/IV Paryż:

Proszę starać się sprawdzić czy sprawa Galicji Wschodniej lub inne sprawy dotyczące się Polski będą rozpatrywane w San Remo. Czy przewidywane dalsze trwanie konferencji?

13 avril,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 74.

Nr 302

62 [p]

14/IV M.S.Z.

Proszę nie udzielać wiz na podróż do Polski w czasie między 17 a 27 kwietnia. Ruch zagranicą będzie przez ten czas wstrzymany.

13 avril,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 74.

Nr 303

[p]¹⁰¹

14/IV Paryż

¹⁰⁰ Skrót niejasny i błędny, odnosi się, jak wynika z kontekstu, do II Międzynarodówki, a wynika być może ze skojarzenia z IWA (The International Workingmen's Association), jak określano I Międzynarodówkę. [oprac. JŁ]

¹⁰¹ Numeru porządkowego brak.

Konferencja [w] San Remo¹⁰² trwać będzie około tygodnia. Będą poruszane sprawy tureckie, bałkańskie i interwencji francuskiej w Niemczech. Omawianie spraw polskich nieprawdopodobne. Bliższe szczegóły nie do otrzymania.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 74.

Nr 304

35 [w]

14/IV

M.S.Z.

Ministre Patek – refero votre 61:

Byłem dziś w F.O. F.O. zaprzecza stanowczo jakoby Sowietom uprzednio zapewniono poparcie. Dziś natomiast Lord Curzon polecił telegraficznie instruować Sir Rumbolta by złagodził nieustępliwość polską, namawiając na inne miasto dla konferencji i proponując Gdańsk. Na mój ostry protest obiecano mi poczynić natychmiast kroki u Curzona, by telegram cofnął. Przyznano mi, że nie było zamiaru reagować na notę Sowietów, pomysł telegramu do Warszawy jest czysto osobiście Curzona. Żądałem cofnięcia telegramu i ogłoszenia w tej sprawie *désintéressement* Rządu Angielskiego na mocy zobowiązań Premiera nie mieszania się. Ostateczną wiadomość czy telegram cofnięto otrzymam i zaraportuję jutro, dlatego pożądanem wstrzymać akcję do otrzymania następnego naszego telegramu.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 74-75.

Nr 305

36 [w?]

15/IV M.S.Z.

Refero votre 62:

Proszę telegram czy komunikacja dla kurjerów dyplomatycznych, członków misji plebiscytowych z rodzinami, przedstawiciele Relief Administration i innych urzędowych przedstawiciele Ententy będzie zachowana

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 75.

¹⁰² Mowa o obradującej w tej miejscowości, w dniach od 19 do 26 kwietnia 1920 r. międzynarodowej konferencji poświęconej głównie określeniu systemu mandatowego LN, a *de facto* podziału ziem Imperium Osmańskiego; mocarstwa Ententy reprezentowali trzej premierzy: Wielką Brytanię David Lloyd George, Francję Alexandre Millerand, Włochy Francesco Saverio Nitti, a Japonię amb. Matusi K.; ponieważ omawiano na tym forum kwestie Imperium Osmańskiego obecny był również przedstawiciel Grecji premier Eleutherios Venizelos.

Nr 306

37 [w]

15/IV

M.S.Z. i równobrzmiący do Paryża : Refero votre 59

Udział przedstawicieli Polski [w] podziale majątku Niemiec [w] Gdańsku zostanie zdecydowany w Paryżu przez Radę Ambasadorów w porozumieniu [z] Towerem.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 75.

Nr 307

38 [p]

16/IV

Polmission Paris pour Prince Sapieha:

Ukraiński delegat Margolin¹⁰³ wyjechał do Hagi, gdzie spotka Wassilkę¹⁰⁴. Mają razem jechać [do] San Remo. Liczą na dyskusję o Ukrainie na konferencji. Mam dane przypuszczać, że ten krok odbywa się pod egidą Anglii, wobec czego dyskusja pośrednio [o] Polsce [w] San Remo nie wykluczona.

{powyższy telegram wysłano również do M.S.Z. za wyjątkiem ustępu od ostatniego przecinka – ten ustęp podkreślony}
Ciechanowski – Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 76.

Nr 308

39 [w]

16/IV

M.S.Z.

Wedle wiadomości od Urzędu Poczty Londyn, od 17 do 26 b[ieżącego] m[iesiąca] wstrzymano przyjmowanie depesz do Polski, włącznie z naszymi oficjalnymi, rzekomo na żądanie Rządu Polskiego. Proszę wyjaśnić.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 76.

Nr 309[w]¹⁰⁵

16 IV

¹⁰³ Arnold D. Margolin (1877–1956), ukraiński dyplomata, prawnik, znany obrońca mniejszości żydowskich w procesach sądowych związanych z pogromami przed I wojną św. Po ustanowieniu Ukraińskiej Republiki Ludowej w 1918 r. został wiceministrem spraw zagranicznych i członkiem delegacji ukraińskiej na konferencję pokojową w Paryżu. Czynił starania o przyjęcie Ukrainy do Ligi Narodów. [oprac. JŁ]

¹⁰⁴ Brak danych.

¹⁰⁵ Numeru porządkowego brak.

Paryż

Konieczny Twój wyjazd natychmiastowy do San Remo. Oczekuję Cię w Paryżu w sobotę.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 76.

Nr 310

3 [p]

16/ IV Helsingfors:

Finlandya pod wpływem Anglii zaproponowała rokowania – Gdańsk. Postawiłem objeKCje: bliskość Niemiec, niebezpieczeństwo Niemiec bolszewickich, Litwy, ewentualna^a...^a na tyłach naszej armji. Gospodarzem Anglija, która odrzuciła gwarantowanie naszego traktatu. Prezydent¹⁰⁶ odpowiedział, że wspólnym naszym interesem – zyskanie dla traktatu poparcia Ententy. Powiedziałem Achonovi¹⁰⁷ [że] drugie zastrzeżenie cofnąłbym w przekonaniu, że Anglija cofnie najmniej pośrednio zagwarantuje traktat finlandzki Police.

15 avril,

Sokolnicki

IPMS, A. 12. 53/2, k. 76-77.

Nr 311

4 [p]

16/IV Helsingfors:

Warunki Rosyi. Granice 1814. Neutralizacja repatryacya^a...^a armji^a...^a Rozbrojenie, internowanie wojsk wrogich, usunięcie flot^a...^a angielskiej z portów fińskich, neutralność zachowanie pasa trzech mil szerokiego [w] Zatoce Fińskiej dla statków handlowych i samolotów wzajem^a...^a oświadczyć^a...^a warunek nie do przyjęcia. Wymiana zdań trwa. Pułkownik Poserski w roli informacyjnej w Zajajokach^a?^a (Terajokach¹⁰⁸ a?^a).

Sokolnicki

IPMS, A. 12. 53/2, k. 77-78.

Nr 312

40 [w]

17/IV M.S.Z.

Refero nôtre 35.

Wobec nieobecności Posła i Rady, otrzymawszy zaproszenie, udałem się dziś do F.O. Oświadczone mi, że projekt telegramu Curzona do Rumbolda cofnięty stop. Natomiast Curzon polecił F.O., przez Londyńskie Poselstwo, przyjaźnie zaproponować (friendly appeal)

¹⁰⁶ Kaarlo Juho Ståhlberg (1865–1952), fiński prawnik i polityk; 1908–1918: profesor prawa Uniwersytetu w Helsinkach; współzałożyciel Fińskiej Narodowej Partii Postępowej; 1919–1925: pierwszy prezydent Finlandii.

¹⁰⁷ Chodzi zapewne o barona Actona, ówczesnego posła brytyjskiego w Helsinkach. [oprac. JŁ]

¹⁰⁸ Poprawnie: Terijoki, w języku fińskim i szwedzkim, od 1948 Zelenogorsk. [oprac. JŁ]

Rządowi Polskiemu, by Rząd Polski nie obstawał przy Borysowie¹⁰⁹, gdyż Rząd Angielski ma dane przypuszczenia, że Bolszewicy nie zgodzą się na pertraktacje tam i że do pokoju nie dojdzie. Rząd Angielski zastrzega się, że czyni to jedynie dla dobra idei pokoju, i że nie ma zamiaru wywierać presji. Mam dane uważać, że Rząd Angielski się nie zdziwi jeżeli Rząd Polski propozycje odrzuci. Proszę [o] telegraficzne instrukcje.

Identyczny telegram wysłany do Posła E[ustachego] ks. Sapiehy w Paryżu z dodatkiem słów: „Wysłałam następujący telegram do M.S.Z.”

Halpert¹¹⁰, Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 78-79.

Nr 313

63 [p]

17/IV M.S.Z.

W dniu dzisiejszym Okęcki wręczył posłom francuzkiemu i angielskiemu odpowiedź na notę ich w sprawie Litewskiej, której odpis przysyłam możliwie najbliższym kurjerem. Przy sposobności zaznaczył Posłowi de Panafieu¹¹¹, że Polska solidaryzuje się ze stanowiskiem Francji wobec ostatnich wypadków w basenie Ruhry¹¹² oraz, że uważa również integralność wykonania warunków Traktatu Wersalskiego za konieczną. ~~„Może by przy tej sposobności poruszyć kwestję rozbrojenia Grenzschutz Polizei na terenach plebiscytowych”~~^a. Na marginesie dopisano: „patrz N° 64”.

16 avril,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 79.

Nr 314

[w]¹¹³

17/IV Paryż

Pour Prince Sapieha.

F.O. twierdzi, że szkoda, że Poseł nie widział Holsti[ego]¹¹⁴, który chętnie by wspólnie z Polską pertraktował z Bolszewikami, ale nie mógł dotychczas się porozumieć z przedstawicielami Polski. Holsti obecnie [w] Paryżu.

¹⁰⁹ W tej sprawie zob. notę m.in. S. Patka do komisarza G. Cziczera z 27 marca 1920 r., w której strona polska proponuje Rosjanom Borysów jako miejsce rokowań pokojowych; tekst w: DMHSPR, t. II, dok. nr 360, s. 693.

¹¹⁰ Tadeusz Włodzimierz Halpert-Skanderbeg (1886–1963), ziemianin, dyplomata.

¹¹¹ Hector André de Panafieu (1865–1926), dyplomata francuski; 24 III 1920–31 XII 1925: poseł, a następnie (od 24 XI 1924) ambasador Francji w Warszawie.

¹¹² Mowa o francusko-belgijskiej okupacji wojskowej w Zagłębiu Ruhry.

¹¹³ Numeru porządkowego brak.

¹¹⁴ Eino Rudolf Woldemar Holsti (1881–1945), fiński dziennikarz, polityk i dyplomata; 1913–1918: poseł do Parlamentu Finlandii z ramienia Młodej Partii Fińskiej (Nuorsuomalainen Puolue), a od 1919 był członkiem Narodowej Partii Postępowej; 1919–1922: minister spraw zagranicznych Finlandii.

Halpert

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 79.***Nr 315**

604 [p]

16/IV M.S.Z.

Ostatnie zdanie telegramu 63 omyłkowo podane.

16 avril,

M.S.Z.

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 79***Nr 316**

65? [p]

M.S.Z. 18/IV

Sobota wyjeżdżam Rzym, San Remo, Paryż

17 avril,

Patek

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 80.***Nr 317**

41 [w]

M.S.Z. 18/IV

Poselstwo Londyn wydało wizę N° 449 dnia 16 b[ieżącego] m[iesiąca] kurjerowi dyplomatycznemu F.O. Egerton, który jedzie dziś do Polski.

Halpert, Polmission

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 80.***Nr 318**

66 [p]

M.S.Z. 18/IV

Wyjeżdżam dziś, marszrutę zmieniłem, wkrótce będę w Paryżu.

17 avril,

Patek

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 80.***Nr 319**[p]¹¹⁵

Paryż 18/IV

Wstrzymaj się od dalszego telegrafowania do Warszawy, wracam poniedziałek, bądź na stacji.

Ciechanowski (do Halperta)

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 80.***Nr 320**

¹¹⁵ Numeru porządkowego brak.

67 [p]

M.S.Z. 20/IV

Podobno Tower wniósł do Rady Najwyższej projektując umiędzynarodowienie Gdańska. Proszę najenergiczniej przeciwdziałać.

19 avril,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 80.

Nr 321

68 [p]

M.S.Z. 20/IV

Receptus 39

Zakaz dotyczy tylko korespondencji prywatnej. Telegramy urzędowe powinny przychodzić.

18 avril,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 80.

Nr 322

70 [p]

M.S.Z. 21/IV

Dla wyłącznego użytku kurjerów dyplomacji przepuścimy przed dwudziestym szóstym kwietnia jeden pociąg [w] obydwu kierunkach. Szczegóły zawiadomi Paryż.

20 avril,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 80.

Nr 323

177 [p]

M.S.Z. 21/4

Sir Reginald Tower oświadczył w Warszawie Rządowi Polskiemu¹¹⁶, że Polska ma nieograniczone prawo do rozbudowy urządzeń ^awar(sztatów)?^a portowych w Gdańsku, a nawet, że według artykułu 104¹¹⁷ jest specjalnie uprzywilejowaną, mając prawo

¹¹⁶ Najprawdopodobniej mowa w tym kontekście o wizycie, którą w połowie kwietnia 1920 r. Tower złożył w Warszawie; 16 kwietnia marsz. Piłsudski podkreślał strategiczne znaczenie dla Polski linii kolejowych na obszarze WMG, z kolei Tower kładł nacisk na handlowe znaczenie WMG dla Polski; zob. W. Jędrzejewicz, J. Cisek, „Kalendarium życia Józefa Piłsudskiego 1867–1935”, t. II: „1918–1926”, Wrocław–Warszawa–Kraków 1994, s. 146; S. Mikos, op. cit., s. 51.

¹¹⁷ Mowa o art. 104 traktatu wersalskiego, który stanowił:

„Pomiędzy Rządem Polskim a Wolnym Miastem Gdańskiem zawarta zostanie konwencja: w ułożeniu jej brzmienia zobowiązują się pośredniczyć Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone; otrzyma ona moc obowiązującą jednocześnie z ukonstytuowaniem się Wolnego Miasta Gdańska; konwencja ta:

2. zapewni Polsce bez żadnych zastrzeżeń swobodne używanie i korzystanie z dróg wodnych, doków basenów, nabrzeży i innych budowli na terytorjum Wolnego Miasta, koniecznych dla wwozu i wywozu z Polski; [...]

4. zapewni Polsce prawo rozwijania i ulepszania dróg wodnych, doków, basenów, nabrzeży, dróg żelaznych i innych budowli i środków komunikacji wyżej wzmiankowanych oraz prawo wydzierżawiania lub nabywania w tym celu na odpowiednich warunkach koniecznych terenów i wszelkiej własności; [...].”

DzURP, 1920, nr 35, poz. 200.

wykupywania i wywłaszczania potrzebnych gruntów. Tower zaprzeczył kategorycznie twierdzeniu, jakoby się wypowiedział za umiędzynarodowieniem portu gdańskiego. Stanowisko to ^bo ile byłoby szczerem^b ma wielkie znaczenie wobec projektu umiędzynarodowienia portów, złożonego przez delegata angielskiego międzynarodowej Komisji tranzytu portów etc. w Paryżu, a skierowanego także przeciw Gdańskowi. Administrator Gdańska oświadczył pozatem, że naturalnem jest, by polskie okręty stacjonowały w Wolnem ^amiejsu^a Mieście. Wreszcie zaprosił w imieniu Wielkich Mocarstw Polskę do współpracy w rozwijaniu Gdańska, jako wielkie centrum handlu i stwierdził z zadowoleniem jednomyślność poglądów ^bw tym kierunku^b wielkich Mocarstw i rządu Polskiego. Sir Reginald stwierdził jednak, że ostateczne określenie własności polskiej w porcie zależne jest od decyzji Wielkich Mocarstw o rozdziale majątku państwowego Niemiec wedle artykułu 107¹¹⁸. Dla przyspieszenia tej decyzji wyjeżdża niebawem do Paryża. Także mojem zdaniem bez tej decyzji użytkowanie portu nasuwa ogromne trudności. Mimo wyjaśnienia powyższych spraw, Komisarz Ligi Narodów swoją szorstkością zrobił wrażenie nieprzychylności wobec Polski.

20 avril,

M.S.Z.

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 81-82.***Nr 324**

42 [w]

22/IV M.S.Z.

Nieprzychylny raport Samuela¹¹⁹ ma być przedstawiony [w] Parlamencie w tych dniach. Dla przeciwdziałania potrzebuję dowodów, że Samuel w Polsce usiłował nawiązać prywatne interesy handlowe. Proszę przysłać takowych odwrotnie, podobno banki warszawskie je posiadają.

Polmission

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 82.***Nr 325**

70? [p]

22/IV M.S.Z.

¹¹⁸ Głosił on:

„Wszelka własność, należąca do Rzeszy lub Państw niemieckich, a znajdująca się na terytorjum Wolnego Miasta Gdańska, zostanie przeniesiona na Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, które ją odstąpią Wolnemu Miastu lub Państwu polskiemu, stosownie do tego, co przez nie za słuszne uznane zostanie.”

DzURP, 1920, nr 35, poz. 200.

¹¹⁹ Sir Stuartha Montagu Samuela.

Rząd chętnie powita przyjazd Delegacji Labour. Wybór Ramsay – MacDonald¹²⁰ pożądanym.

Refero Raport 28

21 avril,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 82.

Nr 326

69 [p]

22/IV M.S.Z.

Proszę wiadomość o terminie konferencji walutowej i dopilnowanie, aby nasz minister skarbu¹²¹ otrzymał ^aponiew^a w czas zaproszenie

22 avril,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 83.

Nr 327

71 [p]

22/IV M.S.Z.

Proszę nie przerywać w związku z wyjazdem Ministra Patka nadsyłania do Warszawy raportów i telegramów politycznych.

21 avril,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 83.

Nr 328

72 [p]

22/IV M.S.Z.

^bHolsti^b, przeciwnik ~~do~~ układu polsko-fińskiego ^aHolsti^a pojechał do Londynu przygotować obalenie przychylnego nam gabinetu Ericka¹²², dojście do skutku gabinetu radykalno-socjalistycznego z programem natychmiastowego oddzielnego pokoju. Należy usiłować przeciwdziałać jego robocie.

22 avril,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 83.

Nr 329

74 [p]

24/IV M.S.Z.

¹²⁰ James Ramsay MacDonald (1866–1937), brytyjski polityk laburzystowski i mąż stanu; 1906–1918 oraz od 1922: (kiedy to Partia Pracy zajęła na scenie politycznej miejsce Partii Liberalnej) członek Izby Gmin; 22 I–4 XI 1924: pierwszy laburzystowski premier Wielkiej Brytanii.

¹²¹ Władysław Grabski.

¹²² Rafael Waldemar Erich (1879–1946), polityk fiński z Partii Koalicji Narodowej i dyplomata; 15 III 1920–9 IV 1921: premier Finlandii.

Do poufnej wiadomości komunikuję się. Wczoraj został podpisany tajny układ z Ukrainą¹²³, w którym uznaliśmy Petlurę jako rząd *de facto*¹²⁴. Za parę dni zostanie ogłoszony oficjalny komunikat w tej sprawie. Proszę przygotować opinię do powyższego. W razie koniecznej potrzeby można zaznaczyć, że uznanie prawa Ukrainy do niezależnego bytu państwowego nie przesądza ostatecznie stosunku Jej do Rosji. Rząd ukraiński po odzyskaniu znacniejszego terytorjum będzie mógł przyjąć na siebie część długów Rossyjskich.

le 22 avril,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 83-84.

Nr 330

43 [w]

27/IV

M.S.Z.

W sprawie statku Gwenneth otrzymaliśmy dziś telegram następujący z Port Said po angielsku:

Gwenneth with Polish troops on board detained awaiting funds. Please arrange pay Hull Blyth nine thousand pounds (9 000) cover expenses here to London. Consider cargo on board sufficient guarantee this amount. Colonel Skorupski¹²⁵.

Firma Hull Blyth nie zgadza się wziąć na siebie koszty transportu na zabezpieczenie wpływów za ładunek statku, tembardziej, że Rząd angielski nie chce, by wojsko polskie przewożone na Gwenneth zatrzymało się w Londynie. Jedyne wyjście by statek najpierw dojechał do Gdańska, wyładował tam wojsko, poczem powrócił [do] Londynu dla wyładowania towaru. Konieczne natychmiast upoważnienie Poselstwa do dania gwarancji zwrotu kosztów firmie Hull Blyth.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 84.

Nr 331

¹²³ Mowa o „Umowie między rządem Rzeczypospolitej Polskiej a rządem Ukraińskiej Republiki Ludowej” zawartej 21 kwietnia 1920 r. w Warszawie; tekst polski zob. L. Wasilewski, „Kwestia ukraińska jako zagadnienie międzynarodowe”, Warszawa 1934, s. 129-130; przedruk w: DMHSPR, t. II, dok. nr 379, s. 745-746; „Powstanie II Rzeczypospolitej 1866–1925” (dalej cyt. PRWD), red. H. Janowska, T. Jędruszczak, Warszawa 1981, dok. nr 281, s. 550-551; „Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej 1918–1939” (dalej cyt. DDzPPZ), t. I.: „1918–1932”, red. T. Jędruszczak, M. Nowak-Kiełbikowa, Warszawa 1989, dok. nr 19, s. 94-96; zob. też; „Ukraine and Poland in Documents 1918–1922”, ed. by T. Hunczak, t. II, New York–Paris–Sydney–Toronto 1983, s. 33-35.

¹²⁴ W art. I tejsze umowy stwierdzano:

„[...] Rzeczpospolita Polska uznaje Dyrektoriat niepodległej Ukraińskiej Republiki Ludowej z głównym atamanem panem Simonem Petlurą na czele za zwierzchnią władzę Ukraińskiej Republiki Ludowej.”

DMHSPR, t. II, dok. nr 379, s. 745; PRWD, dok. nr 281, s. 550, DDzPPZ, dok. nr 19, s. 94.

¹²⁵ Brak danych.

75 [p]

27/IV M.S.Z.

Sokolnicki z Helsingforsu komunikuje: „Rokowania [w] Terjajokach¹²⁶ nie obiecują żadnego rezultatu¹²⁷. Jeden z powodów jest, że Finlandja nie zgadza się na tymczasem w Zatoce Fińskiej, nie chcąc przesądzać rozstrzygnięcia angielskiego do utrzymania blokady. Z tego i innych oznak wnioskuje ważną zmianę w polityce Anglii. Holsti telegrafował, że F.O. wypowiedziało się za ścisłym porozumieniem Finlandji, Polski i Rumunji i w rokowaniach z Sowietami i w celu, aby żadne z tych państw nie było przymuszone do niekorzystnych warunków traktatu odrębnego.

26 avril,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 85.

Nr 332

44 [w]

28/IV M.S.Z.

Refero notre 43:

Proszę odwrotnie instrukcje [w] sprawie udzielenia gwarancji na sumę do 10 000 funtów szterlingów. Sytuacja poważna

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 85.

Nr 333

76 [p]

30/IV M.S.Z.

Żaden korespondent „Daily Herald” nie był w Ministerstwie. Wzmianka z 9-go kwietnia całkowicie zmyślona.

29 avril,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 85.

Nr 334

77 [p]

2/V M.S.Z.

Sierakowski¹²⁸ donosi z Kwidzyna, że Rząd angielski telegrafował do tamtejszego przedstawiciela swego oraz do Paryża, że plebiscyt musi być ukończony do 15-go lipca.

¹²⁶ Do 1948: Terijoki, obecnie ros. Zielenogorsk, miasto w Federacji Rosyjskiej nad Zatoką Fińską, w rejonie Sankt Petersburga, do marca 1940: w granicach Finlandii.

¹²⁷ Spotkanie rozpoczęło się 12 kwietnia 1920 r. podczas rozmów strona fińska postawiła daleko idące postulaty terytorialne i ekonomiczne; w rezultacie spotkanie zakończyło się fiaskiem; zob. A. Skrzypek, „Związek Bałtycki. Litwa, Łotwa, Estonia i Finlandia w polityce Polski i ZSRR 1919–1925”, Warszawa 1972, s. 60.

¹²⁸ Stanisław Sierakowski hr. (1881–1939), ziemianin, polski działacz narodowy w Cesarstwie Niemieckim, Republice Weimarskiej i III Rzeszy; 1919: kierownik przygotowań do plebiscytu na Warmii; 1920–1921: konsul

Proszę ponownie zwrócić uwagę F.O., że zarządzenie takie byłoby niesprawiedliwe i wyraźnie zwrócone przeciwko Polsce. Proszę [o] informacje.

30 avril,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 86.

Nr 335

81 [p]

8/5 M.S.Z.

Proszę szyfrować wrażenie polskiej ofensywy i proklamowania Ukrainy

6 mai,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 86.

Nr 336

84 [p]

8/5 M.S.Z.

Proszę nawiązać oficjalny kontakt [z] przedstawicielstwem ukraińskim [w] Londynie.

Konieczna pewna rezerwa. Pożądane szczegółowe informacje o składzie przedstawicielstwa i usposobieniu dla Polski. Proszę zwracać pilną uwagę na możliwe konszachty anglo-ukraińskie.

7 mai,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 86.

Nr 337

80 [p]

8/5 M.S.Z. (okólnikowy)

Generał Henrys zakomunikował telegram z Konstantynopola, 23 kwietnia: „Pomiędzy generałem Wranglem¹²⁹ a Berlinem zawarty został podobno układ. Niemcy gwarantują, że bolszewicy zaprzestaną działań wojennych na Krymie i skoncentrują swoje wysiłki przeciw Polsce. Franchet d’Esperey¹³⁰” Proszę wykorzystać tę wiadomość wykazującą, że wobec grożącego obciążenia naszej armji nowem zadaniem – koniecznym jest zabezpieczenie nam wydatniejszej pomocy państw Ententy.

6 mai,

Polexterne

generalny RP w Kwidzynie; 1912–1928: poseł do Parlamentu Prus; po 1919: współtworzył Związek Polaków w Prusach Wschodnich; 3 XII 1922–9 II 1933: prezes Związek Polaków w Niemczech.

¹²⁹ Piotr N. Wrangel baron (1878–1928), rosyjski generał z 1917; 1918–1919: dowódca dywizji, a następnie korpusu konnego w armii gen. A. Denikina, a wreszcie większej części Armii Ochotniczej; początek 1920: po sporze z gen. Denikinem przebywał za granicą; IV 1920: obrany głównodowodzącym sił zbrojnych południa Rosji; jesień 1920: doznał szereg klęsk ze strony RKKKA (w tym nieudana kontrofensywa na Krymie), w następstwie czego znalazł się na emigracji.

¹³⁰ Louis Félix Franchet d’Espérey (1856–1942), francuski generał, a następnie marszałek; VI 1918: mianowany naczelnym dowódcą wojsk sprzymierzonych na Wschodzie; od marca 1919 Naczelnny Komisarz Francji w południowej Rosji.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 86-87.

Nr 338

83 [p]

8/5 M.S.Z.

W sprawie udziału Polski Rzymska sesja Rady Ligi – proszę zbadać czy możliwe rozszerzenie na repatriację jeńców z Syberji otrzymanego zaproszenia na walkę z tyfusem. Obie sprawy związane jako sanitarne. Jednocześnie proszę Zamoyskiego o poparcie u Bourgeois¹³¹. Odpowiedź telegraficzna.

7 mai,

Dąbrowski¹³²

IPMS, A. 12. 53/2, k. 87.

Nr 339

79 [p]

8/5 M.S.Z.

Pierwszy Maja w Warszawie minął na ogół spokojnie. ^{a?}.. ^a a zajęć wywołały prowokacyjne napisy komunistów i niektórych Żydów demonstrantów, gloryfikujące Rosję Sowiecką oraz okrzyki agitatorów przeciwko armji. Publiczność poturbowała kilku komunistów Żydów, których policja obroniła. Spokój dziś najzupełniejszy.

7 mai,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 87.

Nr 340

78 [p]

8/5 M.S.Z.

Wobec zwycięskiego pochodu wojsk polskich należy sfery lewicowe zapewnić, że rząd Polski nie ma na celu ani narzucania ludności tych terytorjów takich form bytu, jakie byłyby niezgodne z jej życzeniami, ani przywrócenia przedrewolucyjnego porządku rzeczy. Zarzuty aneksjonizmu należy odpierać faktem utworzenia wolnej Ukrainy. Sferom rządowym oświadczyć proszę, że Polska w swym pochodzie naprzód ma na celu, oprócz przerwania ofensywy bolszewickiej przez rozbitcie nowej koncentracji ich sił, przede wszystkim uporządkowanie przynajmniej części terytorjów byłej Rosji i udostępnienie ich dla Europy, co przyczyni się do wzmożenia dobrobytu, zwłaszcza Europy Centralnej. Sferom finansowym

¹³¹ Léon Bourgeois (1851–1925), adwokat, polityk francuski z Partii Radykalno-Socjalistycznej; od 1888: deputowany; od 1905: senator; od 1890: wielokrotny minister różnych resortów; 1895–1896: premier; od 1919: członek Akademii Nauk Moralnych i Politycznych; 1920–1923: przewodniczący Senatu; zdeklarowany zwolennik pokojowego rozstrzygnięcia sporów międzynarodowych; 1920: laureat Pokojowej Nagrody Nobla.

¹³² Stefan Dąbrowski (1876–1947), prof. chemii fizjologicznej na Uniwersytecie Poznańskim; 1920–1921: wiceminister spraw zagranicznych.

należy wskazywać na otwierające się przed nimi nowe rynki przy poparciu i pośrednictwie Polski.

6 mai,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 88.

Nr 341

87 [p]

9/V M.S.Z.

Należy wywołać w prasie miejscowej artykuły redakcyjne, wskazujące na konieczność zaproszenia Polski na konferencję w Spa.

8 mai,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 89.

Nr 342

45 [w]

9/V

M.S.Z.

Refero votre 83.

Drummond zagadnięty wyjaśnił, że dyskusje [w] sprawie jeńców nie objęte programem konferencji Rzym. Obiecał, o ile sprawy te będą dyskutowane wezwać delegatów sanitarnych Polski i poruszyć sprawy repatriacji z Syberji.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 89.

Nr 343

46 [w]

10/V M.S.Z.

Telegram N° 45 mylnie oznaczony datą 9 maja szyfrowany łamem 8 maja.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 89.

Nr 344

82 [p]

11/V M.S.Z.

Prosimy zastrzedz prawa Polski na podstawie Traktatu Wersalskiego do udziałów niemieckich towarzystw premier., które podobno zdeponowane w public trustee¹³³ mają ^aże ~~przesłane~~ ^a być Francuzom sprzedane. List w drodze.

9 mai,

Polexterne

¹³³ Ang. 'publicznych funduszach powierniczych'.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 89.

Nr 345

86 [p]

11/V M.S.Z.

Pismo Num[er] 1349 z 26 marca. Proszę wymienić ruble car[skie] 1380 000 na funty szterlingi po kursie 250 rubli car[skich] za funt szterling i czy można będzie po tym samym bardzo korzystnym kursie wymienić większą ilość rubli carskich – stop.

9 mai,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 89-90.

Nr 346

85 [p]

11/5 M.S.Z.

Ministerstwo Spraw Zagranicznych poleca podjęcie energicznych starań celem uzyskania zgody władz angielskich na przewożenie okrętami przeznaczonymi dla ewakuacji piątej dywizji z Syberji¹³⁴ również jeńców i uchodźców cywilnych. Targowski rozpoczął odnośne starania, stanowisko swe uzasadnia zmniejszeniem się ilości wojsk, jakie miała wieść Anglja z powodu kapitulacji piątej dywizji. Pozostaje do przewiezienia wojsk i cywilnych koło 5 tysięcy.

10 Mai,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 90.

Nr 347

88 [p]

12/V M.S.Z.

Proszę telegrafować deklarację Bonar Law¹³⁵ w parlamencie w sprawie naszej granicy (polityki) wschodniej¹³⁶.

11 mai,

M.S.Z.

¹³⁴ Właśc. 5. Dywizja Strzelców Polskich, jedna z wielkich jednostek wchodzących organizacyjnie w skład Armii Polskiej we Francji, sformowano ją na Syberii; od stycznia 1919 r. do stycznia 1920 r. brała udział w wojnie domowej w Rosji; szczegóły zob. H. Bagiński, „Wojsko Polskie na Wschodzie 1914–1920”, Warszawa 1990, s. 118-156; K. Krajewski, „Nie tylko Dowborczycy”, „Biuletyn IPN” 2009, nr 1-2, s. 17-24.

¹³⁵ Andrew Bonar Law (1858–1923), polityk brytyjski z Partii Konserwatywnej; 26 V 1915–5 XII 1916: minister do spraw kolonii w rządzie H.H. Asquitha, 10 XII 1916–10 I 1919: minister skarbu w rządzie D. Lloyd George’a, 10 I 1919–17 III 1921: lord kanclerz prywatnej pieczęci w drugim gabinecie Lloyd George’a, 24 X 1922–20 V 1923: premier.

¹³⁶ Tekst tej deklaracji wyszedł *de facto* spod pióra jednego z urzędników Wydziału Północnego FO Henry’ego F.C. Crookshanka i podnosił, że prócz oddziałów polskich udział w wyprawie kijowskiej wzięły udział również jednostki ukraińskie, a ofensywa była koniecznością; zdaniem Crookshanka Polacy nie przejawiali imperialistycznych zamiarów; szczegóły zob. M. Nowak-Kiełbikowa, „Polska–Wielka Brytania w latach 1918–1923”, Warszawa 1975, s. 200-201.

(¹³⁷Powyższy telegram nadszedł z Paryża z wstępem: „Reçu télégramme suivant:
Polmission South Andley 12 London ...

podpis Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 90.

Nr 348

012 [p]

13/5 Paryż

Proszę telegrafować jak stoi sprawa poparcia Anglii co do naszego udziału w Spa i jak się zapatruje Foreign Office na termin konferencji.

12 mai,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 91.

Nr 349

[p]¹³⁸

13 V Paryż

Nie mogę dziś jeszcze stanowczo orzec jakie będzie stanowisko F.O. w sprawie Spa. Proszę przysłać samolotem kopję noty podanej Millerandowi w tej sprawie.

13 mai,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 91.

Nr 350

47 [w]

13/5 M.S.Z.

Refero N° 81. Powodzenia wojskowe polskie w kołach będących pod wpływem ekstremistów wywołały burzę protestów. Statek mający przewieźć broń i amunicję z Anglii wstrzymany z powodu protestacyjnej odmowy robotników ładowania. Rząd angielski zachowuje się lojalnie i wyczekująco. Gdy się upewni o trwałości sukcesu polskiego i konsekwentnym stanowisku Rządu polskiego w dążeniach politycznych, spodziewam się życzliwego traktowania naszych postulatów. Konserwatywne koła, szerszy ogół i sfery wojskowe przyjęły powodzenia Polski życzliwie, miejscami entuzjastycznie.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 91.

Nr 351

48 [w]

M.S.Z. 14/V

Refero votre 88.

¹³⁷ Brak zamknięcia nawiasu.

¹³⁸ Brak numeru porządkowego.

Na zapytanie Kenworthy¹³⁹, jakie kroki podjęto by ustalić wschodnie granice Polski i czy możliwe ustalenie granic z Rosją przez arbitrację lub za pośrednictwem Ligi Narodów odpowiedział Lav: „Jak panu wiadomo już jest ustalona prowizoryczna granica wschodnia Polski. Dotychczas Ententa nie miała możliwości zrobić użytku z prawa danego artykułem 87 traktatu celem ostatecznego ustalenia tych granic. Co do drugiej części zapytania akcja proponowana nie dałaby na razie pożytecznego wyniku.

treize mai, numéro 48

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 92.

Nr 352

1 [p]

14/5 Bruksela

Dla poparcia tutaj starań o nasz udział w konferencji w Spa proszę o spieszłą wiadomość jakie stanowisko rządu angielskiego.

13 mai

Sobański

IPMS, A. 12. 53/2, k. 92.

Nr 353

49 [w]

14/V

M.S.Z.

Comité permanent du Conseil Suprême Economique ma polecenie od Suprême Conseil naradzania się w razach potrzeby z przedstawicielami poszczególnych państw w handlowych sprawach wagi międzynarodowej związanych z handlem z Rosją. Zapytuję kogo Rząd Polski do tych narad upoważnia. Proponuję wyznaczenie Goldstanda w ścisłym porozumieniu z Poselstwem.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 93.

Nr 354

50 [w]

14/V

M.S.Z.

Proszę telegrafować czy wiadomość [w] prasie polskiej o 8 Zepelinach nad Polską ku Rosyi prawdziwa, jeżeli tak czy Rząd Polski interwenjuje.

Sapieha

¹³⁹ Joseph Montague Kenworthy, 10. baron Strabolgi (1886–1953), pisarz i polityk brytyjski wywodzący się z Partii Liberalnej, 1926: przeszedł do Partii Pracy; od 1919: członek Izby Gmin.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 93.

Nr 355

89 [p]

17/V M.S.Z.

Gdyby pogłoski o zamiarach Rządu Angielskiego wywarcia nacisku na Rząd Polski dla przyspieszenia pokoju potwierdziły się, proszę uprzedzić to wystąpienie i zaznaczyć z wszelką ostrożnością, że krok taki nie mógłby być skutecznym w chwili naszej ofensywy i wywarłby jak najgorsze wrażenie krzyżując [1 słowo nieczytelne – skreślone?] szczere chęci Rządu Polskiego pozostawania w ścisłej kolaboracji z Rządem Angielskim dla zabezpieczenia równowagi gospodarczej^b na Wschodzie^b przez zaprowadzenie rządów porządku na Ukrainie, nie przesądzając politycznej przyszłości tego kraju. Przy tej sposobności należałoby zbadać, jakie rządy tworzą się w Odessie, czy są one koncepcją ukraińską anti-polską lub czy to wznowienie polityki Denikina oraz jakie osobniki działają w tym rządzie, jaki jest stosunek Anglii do tej akcji. Jeżeli Anglja popiera jakikolwiek rząd ukraiński nie uznany przez Polskę, proszę zaznaczyć, że jest to krok wysoce nieprzyjazny wobec Polski.

15 mai,

M.S.Z

IPMS, A. 12. 53/2, k. 93-94.

Nr 356

[p]¹⁴⁰ ??

17/5 M.S.Z.

Według pogłosek Anglicy zajęli Odessę, prowadzą operacje morskie wzdłuż wybrzeża. Możliwe zamiary instalowania tam Wrangla lub tworzenie nowego rosyjskiego antybolszewickiego centrum. Proszę sprawdzić i przeciwdziałać, wskazując doświadczenie Kołczaka, Denikina Judenicza. Wobec wykazanej niepewności organów rosyjskich współdziałanie z nimi sił polskich w akcji militarnej musi być wykluczone.

15 mai,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 94-95.

Nr 357

[p]¹⁴¹

18/5 Paryż

[Je vous] prie communiquer: Proszę^a (natychmiastowy?)^a telegram jak stanęła w Londynie sprawa odszkodowań, jakie widoki.

¹⁴⁰ Numeru porządkowego brak.

¹⁴¹ Numeru porządkowego brak.

18 mai,

Jurystowski¹⁴²*IPMS, A. 12. 53/2, k. 95.***Nr 358**

51 [w]

19/V

M.S.Z.

Refero vos 89 et 91. –

Rząd Angielski twardo zaznacza, że nie będzie interweniował [w] naszej akcji. Badam sprawę rzekomej akcji Anglii [na] południu Rosyi, tymczasem wydaje mi się nieprawdopodobna.

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 95.***Nr 359**

52 [w]

20/V

M.S.Z.

Urodziny Króla Angielskiego¹⁴³ 3 czerwca. Pożądane wysłanie telegramu od Naczelnika Państwa.

Polmission

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 95.***Nr 360**

90 [p]

21/V M.S.Z.

Proszę o natychmiastowe przesłanie wyczerpujących danych czy Anglia daje dostateczną ilość okrętów dla przewożenia wojsk z Syberji, czy uchodźcy cywilni są uwzględnieni. Odpowiedzialnym przed Sejmem za reemigrację z Syberji jest Rząd Polski. Udzielenie Targowskiemu polecenia, by nie wynajmował statków z racji obietnic angielskich jest niedopuszczalne o ile nie ma gwarancji, że Anglicy na swych statkach uratują resztki dywizji i wszystkich Polaków uchodźców. O zdecydowanej akcji Anglików Ministerstwo nie otrzymało od poselstwa uspokajających informacji, natomiast depeza 2140 o przeładowaniu Jarosławia świadczy o małej ilości tonażu angielskiego. Z Władystoku nadchodzą alarmujące wieści, wobec czego nie wynajmowanie statków jest bardzo ryzykowne. Poleca

¹⁴² Mikołaj Jurystowski (1872–1938), dyplomata austro-węgierski, a następnie polski; V–VII 1919: wyższy urzędnik w Departamencie Polityczno-Dyplomatycznym MSZ; 18 VII 1919–1 I 1921: zastępca posła RP w Paryżu; 1 I 1921–VIII 1924: poseł RP w Atenach.

¹⁴³ Jerzy V z dyn. Sachsen-Koburg-Gotha; od 17 VII 1917: z dyn. Windsor (1865–1936), 6 V 1910–20 I 1936: król Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii (Irlandii Północnej) oraz Dominiów, cesarz Indii.

się natychmiastowe wszczęcie energicznej akcji z zawiadomieniem o rezultatach. Przejazd statku Gweneth z Gibraltaru do Gdańska gwarantować.

19 mai,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 95-96.

Nr 361

93 [p]

22/V M.S.Z.

Receptus 51. Proszę powtórzyć pierwsze zdanie telegramu z 21 mai, Polexterne.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 96.

Nr 362

92 [p]

22/V M.S.Z. Receptus 49

Goldstand może wziąć udział w naradach ale jedynie *ad referendum* i nie wiążąc Rządu Polskiego. Po przygotowaniu materiałów w tej sprawie w Warszawie, instrukcje będą nadesłane.

21 Mai

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 96-97.

Nr 363

53 [w]

22/V

M.S.Z.

Urzędnik F.O. Leeper¹⁴⁴ wyjeżdża do Warszawy statkiem przez Gdańsk 26 b[iejącego] m[iesiąca]. [Z] powodu ważnej roli, jaką odgrywa w F.O. pożądane niezmiernie uprzejme gościnne traktowanie. Jest to następca Namiera¹⁴⁵ (patrz raport 35). Pożądane poczynienie mu wszelkich ułatwień dla zebrania informacji. Jest życzliwie usposobiony.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 97.

Nr 364

55 [w]

22/V

¹⁴⁴ Sir Reginald (Rex) Wilding Allen Leeper (1888–1968), brytyjski urzędnik służby cywilnej i dyplomata; w latach „wielkiej wojny” urzędnik Biura Wywiadowczego Ministerstwa Informacji (Intelligence Bureau of the Department of Information), a następnie – funkcjonującego w latach 1918–1920 – Departamentu Wywiadu Politycznego FO (Political Intelligence Department FO), potem urzędnik innych struktur administracyjnych tegoż Ministerstwa.

¹⁴⁵ Sir Lewis Bernstein Namier właśc. Ludwik Bernsztajn Namierowski (1888–1960), historyk brytyjski pochodzący z Polski, z rodziny żydowskiej; 1915–1920: urzędnik FO; popierał utworzenie państwa polskiego, a zarazem był niezwykle krytyczny wobec polskich postulatów terytorialnych na Wschodzie.

M.S.Z.

Refero 91:

Pogłoski o akcji angielskiej w Odessie i na Czarnym Morzu zupełnie bezpodstawne.
Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 97.

Nr 365

54 [w]

22/V M.S.Z.

Refero 93:

Rząd angielski twardo zaznacza, że nie będzie interweniował [w] naszej akcji.
Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 97.

Nr 366

56 [w]

22/V M.S.Z.

Refero N° 90.

Foreign Office wysłało telegram do Władzywostoku, żądając, by władze angielskie wzięły pod opiekę ludność polską, by rapatryowały zarówno cywilnych, jak wojskowych do przyszłego rozrachunku z Polską. Spodziewana odpowiedź stanowcza w ciągu paru dni.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 97-98.

Nr 367

017 [p]

22/V Paryż

Delegacja dowiaduje się, że książę otrzymał instrukcje wpływania na odłożenie plebiscytu na Górnym Śląsku. Delegacji M.S.Z. (?) czyni stara[nia] ^aczyt (?)^a aby odłożyć plebiscyty w Cieszyńskim, Kwidzynie i Olsztynie. Nie dotyczy to jednak Górnego Śląska. Dla ujednostajnienia akcji prosimy o wyjaśnienia czy otrzymane instrukcje zmieniają dotychczasowy plebiscyt[owy] ([pl]an^a?^a) interwencji.

22 mai,

Jurystowski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 98.

Nr 368

94 [p]

25/V M.S.Z.

Proszę podziękować w imieniu Rządu Polskiego za 50 000 ekwipunków ofiarowanych nam przez rząd Angielski. Czynić starania o jaknajrychlejsze wysłanie tego transportu do

Gdańska, ponieważ, jak donosi pułkownik Żaba¹⁴⁶, robotnicy w dokach odmawiają ładowania materiału wojennego.

24 mai,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 98-99.

Nr 369

[w]¹⁴⁷

25/V Paryż

Instrukcyi nowej [w] sprawie Śląska nie otrzymałem. Staram się o odłożenie Kwidzyna i Olsztyna.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 99.

Nr 370

57 [w]

25/V

M.S.Z.

O wysłaniu broni w chwili obecnej mowy nie ma gdyż Rząd Angielski siły nie użyje nawet gdyby chodziło o interes Anglii.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 99.

Nr 371

0.18 [p]

27/V Paryż Piltz communique

Jak stoi sprawa zgody Anglii na nasz udział w Spa. Poselstwa w Rzymie i Brukseli donoszą, że zgoda Włoch i Belgii zapewniona.

26 mai,

Jurystowski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 99.

Nr 372

96 [p]

27/V M.S.Z.

22-go maja wręczyłem Posłom Francji, Włoch i Anglii notę w której stwierdzam niemożliwość przeprowadzenia i uznania plebiscytu Cieszyńskiego w obecnych warunkach. Zwróciłem uwagę na anarchję i społeczne i polityczne jej następstwa, za które ponosi odpowiedzialność międzynarodowa Komisja.

26 mai,

Patek

¹⁴⁶ Najprawdopodobniej to płk Roman Żaba (1864-1945), który w okresie III-VIII 1920 był szefem Polskiej Misji Wojskowej w Anglii. [oprac. JŁ]

¹⁴⁷ Numeru porządkowego brak.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 99.

Nr 373

58 [w]

27/V

M.S.Z.

Pour Ministre Grabski et Ministère [d']Approvisionnement.

W przewidywaniu pomyślnych wyników konferencji Brukselskiej znaczne polepszenie walut środkowo-europejskich. Korona austriacka 560, niedawno 800, marka niemiecka 126, niedawno 180, marka polska 720, niedawno 800. Przewidywane dalsze znaczne polepszenie tej ostatniej.

Jurkowski¹⁴⁸, Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 100.

Nr 374

87 [p]

29/V M.S.Z.

Komitety plebiscytowe dopominają się o obiecany przyjazd Almy Tademy¹⁴⁹. Proszę zwrócić się do niej i donieść kiedy przyjedzie.

27 mai,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 100.

Nr 375

95 [p]

29/V M.S.Z.

Należy popierać kandydaturę **Stiuarta**¹⁵⁰.

27 mai,

Patek

IPMS, A. 12. 53/2, k. 100.

Nr 376

98 [p]

30/V M.S.Z.

Prasa podaje pogłoski o zamiarze Aljantów [na] wschodzie pomagania Polsce (i)? w walce z bolszewikami – stop. Proszę donieść źródło i wiarygodność – stop.

30 mai,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 100.

¹⁴⁸ Brak danych.

¹⁴⁹ Laurence Alma-Tadema (1885-1940), poetka, pisarka, tłumaczka; jej wieloletnia znajomość z Ignacym Janem Paderewskim zaowocowała popieraniem sprawy polskiej; 1915-1939 była honorowym sekretarzem „Poland and the Polish Victims Relief Fund” w Londynie; współpracowała także z Komitetem Generalnym Pomocy Ofiarom Wojny w Polsce; opublikowała „Poland, Russia and the War” (1915). [oprac. JŁ]

¹⁵⁰ Brak danych.

Nr 377

99 [p]

31/V M.S.Z.

Sytuacja na froncie dobra. Przerwa nad Dźwiną bez większego znaczenia militarnego, [wolne miejsce na 1 słowo] już jest w stadjum likwidacji. Dalsze sukcesy [wolne miejsce na 1 słowo] zapewnione. Dokładne informacje otrzymują codziennie Attaché Wojskowi.

29 mai,

M.S.Z.

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 101.***Nr 378**

59 [w]

1/VI

M.S.Z.

Refero votre 98:

Jakakolwiek pomoc wojenna od Anglii w tej chwili wykluczona wobec protestów lewicy i tendencji pokojowych.

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 101.***Nr 379**

60 [w]

1/VI M.S.Z.

Wczoraj nastąpiło spotkanie Krassina¹⁵¹ z Lloyd George'm i innymi ministrami. Prawdopodobnie misja Krassina nie uda się. Rząd angielski ma zamiar wysłać rzeczoznawcę dla zbadania stosunków w Ukrainie prawodnieprzskiej. Od jego raportu zależeć będzie przyjęcie programu polskiego przez Anglię.

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 101.***Nr 380**

103 [p]

2/6 M.S.Z.

Proszę maximów wysiłków w celu otrzymania pomyślnej decyzji zaproszenia nas do Spa.

1 juin,

Patek

IPMS, A. 12. 53/2, k. 101.

¹⁵¹ Leonid Borysowicz Krasin (1870–1926), działacz rewolucyjny, a następnie państwowy i dyplomata sowiecki; 1918: uczestnik rokowań w Brześciu Litewskim i Berlinie; 1919: przewodniczący delegacji sowieckiej w trakcie rokowań pokojowych z Estonią; 1920: skierowany do Wielkiej Brytanii w celu prowadzenia rokowań handlowych; 1921–1923: reprezentant Rosji sowieckiej/ZSRR w Londynie, równocześnie ludowy komisarz handlu zagranicznego RFSRR.

Nr 381

100 [p]

2/VI M.S.Z.

W razie zupełnej niemożności przeprowadzenia wysyłki broni obecnie przez Rząd Angielski, proszę wejść [w] porozumienie z towarzystwami prywatnymi, starać się broń wysyłać małymi partjami, aby nie zwracać uwagi.

31 mai,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 102.***Nr 382**

101 [p]

2/VI M.S.Z.

Proszę usilnie nalegać na Rząd Angielski aby w wykonaniu umowy zawartej z Rządem Polskim jak najspieszniej skuteczniał wysyłkę 50 000 karabinów i 42 milionów ładunków do Polski. Zwracam uwagę P[ana] Posła, że jak najspieszniejsze otrzymanie tego transportu jest dla armji naszej w tej chwili kwestją pierwszorzędną wagi.

1 juin,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 102.***Nr 383**

102 [p]

2/VI M.S.Z.

Wobec wzmagającej się akcji partji robotniczych przeciwko dowozowi do Polski amunicji, prosimy o natychmiastowe nadesłanie konkretnych wniosków przeciwdziałania. Czy przyjazd z Polski mężów zaufania w celu porozumienia się z Partjami wskazany.

31 mai,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 102.***Nr 384**

61 [w]

2/6

M.S.Z.

Refero N° N° 100, 101, 102:

Starania w toku przez prywatne firmy. Mamy nadzieję wysyłkę karabinów i amunicji załatwić pomyślnie. Przysłanie mężów zaufania bezcelowe.

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 103.***Nr 385**

104 [p]

4/VI M.S.Z.

W sprawie Spa, odszkodowań i wizyty Benesza w Londynie¹⁵² proszę depeszę do Warszawy i do Paryża jednocześnie.

3 juin,

Patek

IPMS, A. 12. 53/2, k. 103.

Nr 386

62 [w]

4/6

M.S.Z.

Policja angielska doniosła poselstwu, że wie z pewnych źródeł, że bolszewicy Berlińscy pod egidą Koppa¹⁵³ i Szliapnikowa¹⁵⁴ wysyłają wielu agentów do Polski dla propagandy i sabotażu. Agenci są przeważnie dawni żołnierze niemieccy, mechanicy i inżynierowie. Ostatnio wysłali następujących: Grodzieński, Jarlow, Skubelski, Dziedurowski, Reicheer, Neiwzonow¹⁵⁵.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 103.

Nr 387

105 [p]

5/VI M.S.Z.

Proszę omówić z posłem Cambonem¹⁵⁶ przewóz materiału wojennego przez Francję. Jeżeli Cambon uzyska zgodę na przewóz proszę z nim razem wywrzeć nacisk na F.O. celem dostawienia materiału do Francji.

4 juin,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 103.

Nr 388

63. [w]

6/VI

M.S.Z. kopia do P[ana] Piltza w Paryżu (okólnikowy)

¹⁵² Beneš bawił na Zachodzie, najpierw w Paryżu, a następnie w Londynie między 8 maja a 15 czerwca 1920 r.; zob. M.K. Kamiński, op. cit., s. 312-315.

¹⁵³ Wiktor Leontjewicz Kopp (1880–1930), dyplomata sowiecki; VII 1919 - V 1921: pełnomocnik Ludowego Komisariatu Spraw Zagranicznych RFSRR i Ludowego Komisariatu Handlu Zagranicznego RFSRR w Niemczech. [oprac. JŁ]

¹⁵⁴ Aleksandr Gawriłowicz Szliapnikow właśc. Bielenin (1885-1937), rosyjski działacz socjalistyczny, bolszewik, pierwszy komisarz ludowy pracy oraz handlu i przemysłu w Radzie Komisarzy Ludowych. [oprac. JŁ]

¹⁵⁵ Brak danych o tych osobach.

¹⁵⁶ Paul Cambon (1843–1924), dyplomata francuski; 21 IX 1898–XI 1920: ambasador Francji w Londynie.

Rząd angielski powołując się na odmowne stanowisko Belgii i Francji nie widzi możliwości [aby] podjąć sprawy naszego równorzędnego współdziałania w Spa. ^a[^aTylko do Paryż: Jak stoi sprawa podpisania konwencji lotniczej^{157a}].

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 104.

Nr 389

64 [w]

6/VI M.S.Z.

Litwini, korzystając z walki koło Mołodeczna, wystąpili do Rządu Angielskiego by wywarł wpływ na Polskę w celu uzyskania obietnicy granicznych ustępstw. Przedstawiciel Litwy wskazywał, że w razie nie uzyskania ustępstw od Polski Rząd Litewski¹⁵⁸ straci władzę, bolszewizm weźmie górę, zrzuca odpowiedzialność czynnych zająć na Polskę. Rząd Angielski zaalarmowany możliwością komplikacji, wobec oczywistego szantażu ze strony Litwy. Jakże mam zająć stanowisko.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 104.

Nr 390

65 [w]

6/VI

M.S.Z.

Benesz wystąpił do Ligi Narodów z żądaniem wysłania komisji dla zbadania stanu w Cieszyńskim¹⁵⁹. Widział się z Krassinem. W sprawie polskiej zachował stanowisko umiarkowane.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 104-105.

Nr 391

66 [w]

6/VI M.S.Z.

Refero N° 104:

Sprawa odszkodowań jeszcze nie wyjaśniona.

¹⁵⁷ Mowa o przyjętej w Paryżu 13 października 1919 r. 'Convention internationale portant réglementation de la navigation aérienne' zwanej potocznie Międzynarodową Konwencją Lotniczą; tekst zob. DzURP, 1929, nr 6, poz. 54; przedruki w: WŻNPM, dok. nr 74, s. 228-242; „Zbiór konwencji lotniczych”, Warszawa 1951, s. 9 -22.

¹⁵⁸ Pod przewodnictwem Antanasa Smetony.

¹⁵⁹ Mowa o nocie Beneša z 31 maja 1920 r., pomówił w niej stronę polską o stosowanie przemocy, przyznając jednak zarazem, że nie dysponuje dowodami i opiera się jedynie na „przekonaniu” swego rządu; szczegóły zob. M.K. Kamiński, op. cit., s. 316.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 105.

Nr 392

[w]¹⁶⁰

7/VI

Paryż pour Piltz

Foreign Office twierdzi, że zapadła uchwała wszystkich wielkich mocarstw, by nie dopuszczać oficjalnie ani w równorzędnym, ani w doradczym charakterze żadnych państw prócz wielkich mocarstw na konferencję [w] Spa. Odmówiono nawet komisji reparacyjnej oficjalnego współdziałania. Wobec tego powtórnie radzę memorjału nie podawać, by nie narazić się na upokorzenie niewątpliwej odmowy.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 105.

Nr 393

108 [p]

8/FVI M.S.Z.

W związku z artykułem „niedyskretny Polak”. Jeżeli trzeba można ogłosić, że 1° *interview* z prasą we Wiedniu nie miałem, 2° że tego, co mówiłem gdziekolwiek indziej z prasą o sytuacji obecnej nie można zestawiać z tem co było w styczniu w Londynie

7 juin,

Patek

IPMS, A. 12. 53/2, k. 105.

Nr 394

106 [p]

8/VI M.S.Z.

Receptus du 14 ..? V:

Siedem Zeppelinów kierunku Niemcy-Rosja zauważyły warty Warszawa nocy 2–3 maja. Szczegóły pisemnie.

7 juin,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 106.

Nr 395

107 [p]

8/VI M.S.Z.

Więści o pogromach żydowskich zupełnie zmyślone. Bałta¹⁶¹ dotąd wcale nie była terenem walk.

¹⁶⁰ Numeru porządkowego brak.

¹⁶¹ Mowa najprawdopodobniej o terenach nadbałtyckich.

6 juin,

Patek

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 106.***Nr 396**

109 [p]

8/VI M.S.Z.

Posel Belgijski¹⁶² zawiadomil M.S.Z., ze Ambasadorowie Belgijscy [w] Paryżu¹⁶³ i Londynie¹⁶⁴ otrzymali instrukcje popierania udzialu Polski w Spa i zaznaczenia, ze Rzad Belgijski uwaza udzial Polski za bardzo pozadzany.

7 juin,

M.S.Z.

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 106.***Nr 397**[w]¹⁶⁵

8/VI

Bruksela

Rzad Angielski odmawia poparcia naszego udzialu [w] Spa, powolujac sie na odmowne stanowisko Rzadu Belgijskiego.

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 106.***Nr 398**

110 [p]

9/VI M.S.Z.

W jaką fazę weszły pertraktacje z Krassinem. Jakie stanowisko zajmuje Anglja wobec propozycji wymiany towarów na złoto. Czy ofensywa na Persję wywołuje niepokój Rządu.

8 juin,

M.S.Z.

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 106.***Nr 399**

67 [w]

9/VI

M.S.Z.

¹⁶² Max Van y Percele de Strihn, dyplomata belgijski; 28 VII 1919–V 1921: poseł Królestwa Belgii w Warszawie.

¹⁶³ Edmond de Gaiffier d' Hestroy (1866-1935), baron; 1916-2 VII 1935: ambasador Królestwa Belgii w Paryżu. [oprac. JŁ]

¹⁶⁴ Ludovic Moncheur (1857-1940); 31 X1917-3 VII 1927 poseł Królestwa Belgii w Londynie. [oprac. JŁ]

¹⁶⁵ Numeru porządkowego brak.

Daily Telegraph¹⁶⁶ oznajmił gotowość wysłania natychmiast sprawozdawcę wojskowego Majora Battina¹⁶⁷ powtórnie do Polski pod warunkiem, że będzie przydzielony do polskiej Kwatery Głównej i otrzyma możliwość i potrzebne ułatwienia śledzenia osobiście rozwoju akcji militarnej – stop. Jest on niezmiernie nam przychylny i z góry zgadza się na wszelką kontrolę swych sprawozdań – stop. Uważam sprawę za korzystną i popieram – stop. Proszę odwrotnie telegraficzną wiadomość czy Naczelne Dowództwo zgadza się na przybycie Majora Battina.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 107.

Nr 400

2 [p] 10/VI Bruksela
 Minister Spraw Zagranicznych¹⁶⁸ wczoraj obiecał powtórnie zwrócić się do Rządu Angielskiego z propozycją zaproszenia nas do Spa, uważając nasz udział za konieczny, specjalnie w sprawie rozbrojenia. List w drodze. Będę piątek Paryż.

9 juin,

Sobański

IPMS, A. 12. 53/2, k. 107.

Nr 401

111 [p] 10/6 M.S.Z.

Refero N° 64:

Wystąpienie Litwinów spowodowane niewątpliwie chwilowem niepowodzeniem na naszym froncie i propozycją bolszewicką wspólnego wystąpienia przeciw nam. Chodziło zapewne o stworzenie powodu do napadu wojskowego na nas przygotowanego w porozumieniu z Niemcami.

Zmieniona obecnie sytuacja ^{a? a} skłoni zapewne Litwinów do zaniechania dalszych kroków. Proszę kategorycznie protestować wskazując łączność (akcji) litewskiej z ofensywą bolszewicką i knowaniami niemieckimi. Szczegóły kurjerem.

9 juin,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 108.

¹⁶⁶ Poranny dziennik brytyjski o konserwatywno-liberalnym profilu, założony przez pułkownika Arthura B. Sleigha w 1855 w Londynie; „The Daily Telegraph” zapoczątkował w prasie brytyjskiej tzw. *penny press*, czyli „gazetę za grosik”.

¹⁶⁷ Brak danych.

¹⁶⁸ Paul Hymans (1865–1941), prawnik, polityk belgijski; jeden z przywódców Partii Liberalnej; od 1900: deputowany do parlamentu; 27 XI 1919–3 XI 1920: minister spraw zagranicznych w gabinecie Léona Delacroix.

Nr 402

68 [w]

12/VI M.S.Z.

Refero 87:

Panna Alma Tadema prawdopodobnie wyjedzie do Polski [w] drugiej połowie lipca. Czyni starania [by] wyjechać [w] pierwszej połowie.

Polmission

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 108.***Nr 403**

69 [w]

12/VI M.S.Z.

Refero 108:

Wobec tego, że artykuł nie wywołał polemiki uważam stosowne sprawy w prasie nie poruszać.

Polmission

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 108-109.***Nr 404**

112 [p]

14/VI M.S.Z.

Proszę zwrócić uwagę Rządu i przemysłowców, że rurociąg naftowy Borysław – Gdańsk jest technicznie możliwy jedynie wzdłuż kolei Mława – Malborg. Wyzyskać już teraz dla wyznaczenia granicy Prus Zachodnich po plebiscycie.

12 juin,

M.S.Z.

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 109.***Nr 405**

113 [p]

14/VI M.S.Z.

Duże zwycięstwo na północy. Niepowodzenia na południu. 15 000 kawalerji Budennego¹⁶⁹ wpadło na nasze tyły. Dla skrócenia frontu cofamy się, opuszczając Kijów na linię Berdeczów¹⁷⁰ – Żytomierz. Wpadając chwilowo do Żytomierza bolszewicy wymordowali 600 rannych, siostry miłosierdzia, lekarzy, spalili szpital. Żydzi wszędzie, zwłaszcza w Berdyczowie pomagali bolszewikom. Przedstawić ciężkie położenie bolszewików wewnątrz, powstanie zielonych armji, pożary składów amunicji, trudności

¹⁶⁹ Siemion Michajłowicz Budionny (1883–1973), podoficer armii carskiej; X 1919–1922: dowódca bolszewickiej 1. Armii Konnej.

¹⁷⁰ Poprawnie: Berdyczów.

transportowe (→), ^bwzmoczoną^b akcję (~~bolsz~~) ^bmiensz^bewików. Proszę utrzymywać zaufanie w nasze siły i odporność.

12 juin,

Dąbrowski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 109.

Nr 406

70 [w]

14/VI

M.S.Z.

Statim;

Wobec wiadomości [w] prasie angielskiej o rzekomem zniszczeniu cerkwi i wodociągów Kijowa przez wojska polskie przed cofnięciem proszę odwrotne wyjaśnienie telegraficzne celem umożliwienia dania dementi.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 110.

Nr 407

3 [p]

15/6 Bruksela

Dowiaduję się poufnie, że po zwróceniu się Benesa do Ligi Narodów o konflikcie z Polską, Drummond wystosował do Belgii i prawdopodobnie innych państw noty, że Liga Narodów zajmie się tą sprawą¹⁷¹. Wobec tego król¹⁷² prywatnie powiedział, że przez wzgląd na Ligę woli poczekać na jej decyzję nim zgodzi się podjąć arbitrażu. Ponieważ wystąpienie Ligi Narodów jest w sprzeczności z decyzją Rady Ambasadorów, która wedle traktatu z Austrią § 91¹⁷³ ma oddaną sobie decyzję w sprawie cieszyńskiej, należy przewidywać opozycję specjalnie Francji na niewczesne wystąpienia Ligi. Poczekam z półurzędowym wystąpieniem, do którego byłem upoważniony, do wyjaśnienia sytuacji, uprzedzając pośrednią drogą rząd tutejszy o naszym ^a„dalczeniu”^a ^b„życzeniu”^b (dążeniu) oddania arbitrażu królowi.

14 juin,

Sobański

¹⁷¹ Warto w tym kontekście przypomnieć, że kwestia ta była 13 maja 1920 r. w Paryżu przedmiotem rozmowy ministrów spraw zagranicznych Patka i Beneša; szczegóły zob. M.K. Kamiński, op. cit., s. 317-318.

¹⁷² Albert I z dyn. Sachsen-Coburg (1875–1934), 17 XII 1909–17 II 1934: król Belgów.

¹⁷³ Stanowił on:

„Austria – o ile to jej dotyczy – zrzeka się na rzecz Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych wszelkich praw oraz tytułów do terytoriów, które uprzednio należały do dawnej monarchii austro-węgierskiej, a które znajdują się poza nową granicą Austrii, opisaną w artykule 27, część II (Granice Austrii), i które nie otrzymały obecnie żadnego innego przeznaczenia.

Austria zobowiązuje się uznawać postanowienia Głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych względem tych terytoriów, a mianowicie o ile dotyczą one obywatelstwa mieszkańców.”
TPMSSA, s. 34-35.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 110-111.

Nr 408

114 [p]

15/VI M.S.Z.

Na północy mimo ataków ponownych i zaciętych osiągnięte sukcesy utrzymujemy w całej pełni. Na południu przegrupowanie w porządku, bez nacisku nieprzyjaciela. Możliwość skrócenia frontu spowodowana nie tylko względami wojskowymi. Uwalniając Kijów i Ukrainę dążyliśmy do otworzenia bogatego kraju dla produkcji i wyżywienia także Zachodu. Wobec braku zrozumienia i poparcia ze strony Aljantów pragniemy wszystkie swoje siły zużyć całkowicie dla obrony naszych bezpośrednich interesów. Należy sytuację w powyższym sensie przedstawić na zewnątrz.

14 juin,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 111.

Nr 409

[w]¹⁷⁴

14/VI M.S.Z. Paryż

Proszę odwrotną odpowiedź telegraficzną, jaki rezultat konferencji Pana Patka z Millerandem [w] sprawie Spa.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 111.

Nr 410

71 [w]

16/VI

M.S.Z.

Refero N° 114. Czy mam rozumieć, że Rząd Polski porzuca myśl popierania niepodległości Ukrainy.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 111.

Nr 411

115 [p]

17/VI M.S.Z.

Niemcy zażądali tranzytu przez korytarz dla około stu tysięcy rzekomo uprawnionych do głosowania w terenach plebiscytowych północnych. Ilość ta stanowi siódmą część ogółu ludności tych terenów i musi składać się w znacznej części z ludzi do głosowania nie uprawnionych. Proszę wykorzystać niebezpieczeństwo wojskowe napływu tak

¹⁷⁴ Numeru porządkowego brak.

nieproporcjonalnie dużej ilości Niemców do Prus Wschodnich, podkreślić, że stanowi to argument przeciwko dopuszczeniu do głosowania urodzonych na terenach plebiscytowych a zamieszkałych poza nimi. Instrukcja taktyczna w sprawach plebiscytu następująco:

15 juin,

Dąbrowski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 112.

Nr 412

116 [p]

17/VI M.S.Z.

Proszę podtrzymać akcję Rozwadowskiego dostawy amunicji, nie ustawać w interwencji celem przyspieszenia sprawy.

16 juin,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 112.

Nr 413

118 [p]

18/VI M.S.Z.

Receptus 71 Numer 114 nie oznaczał, że Rząd Polski porzuca myśl popierania niepodległości Ukrainy.

17 juin,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 112.

Nr 414

117 [p]

18/VI M.S.Z.

Dla Delegacji. W rozmowach z urzędnikami Konsulatu w Opolu¹⁷⁵ wyrażono ze strony Angielskiego¹⁷⁶ i Włoskiego¹⁷⁷ członków Komisji pogląd o konieczności ugody między Niemcami a Polską już w sprawie Górnośląskiej, na wzór ugody cieszyńskiej¹⁷⁸. Podobne

¹⁷⁵ Konsulat Generalny RP w Opolu uruchomiono 1 kwietnia 1922; funkcjonował on w tym mieście do pierwszej dekady maja 1922, kiedy to przeniesiono tę placówkę do Bytomia; zob. H. Chałupczak, „Powstanie i działalność polskich placówek konsularnych w okresie międzywojennym (ze szczególnym uwzględnieniem pogranicza polsko-niemiecko-czechosłowackiego)”, w: *Konsulaty na pograniczu polsko-niemieckim i polsko-czechosłowackim w latach 1918–1939* (dalej cyt. KPPN), red. M. Kaczmarek, M. Masnyk, Katowice 2004, s. 18; M. Masnyk, „Konsulat Generalny Rzeczypospolitej Polskiej w Bytomiu/Opolu wobec zagadnień organizacyjnych ruchu polskiego na Śląsku Opolskim”, w: KPPN, s. 45-46.

¹⁷⁶ Harold Franz Passawer Percival (1876–1944), płk; od 12 02 1920 do 4 VI 1921: członek Międzysojuszniczej Komisji Rządzącej i Plebiscytowej na Górnym Śląsku; szczegóły: J. Przewłocki, „Międzysojusznicza Komisja Rządząca i Plebiscytowa na Górnym Śląsku w latach 1920-1922”, Wrocław [i in.] 1970. [oprac. JŁ]

¹⁷⁷ Alberto De Marini Stendardo di Ricigliano (1868–1940), generał i polityk włoski; attaché militarny w Bernie, Brukseli i Hadze; od lutego 1920 r. dowódca włoskiego oddziału Plebiscytowej Policji Specjalnej Górnego Śląska; od II 1920: dowódca włoskich sił ekspedycyjnych w tej prowincji. [oprac. JŁ]

¹⁷⁸ W trakcie spotkań ministrów: S. Patka i E. Beneša w Paryżu w dniach 11 i 13 osiągnięto nieformalne porozumienie w sprawie poddania sprawy państwowej przynależności terenu Śląska Cieszyńskiego arbitrażowi króla Alberta; ustalono nadto, iż – po konsultacjach ze swymi rządami – obaj ministrowie udadzą się do Opoła, by tam sformalizować tę ugody; zob. M.K. Kamiński, op. cit., s. 317.

zapatrywanie wyraził Nuncjusz Ratti. Proszę energicznie przeciwdziałać tego rodzaju projektom, wskazać, że stanowiłoby to naruszenie Traktatu Wersalskiego i że ewentualny arbitraż Cieszyński nie może stanowić tu żadnego precedensu.

17 juin,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 112-113.

Nr 415

119 [p]

21/VI M.S.Z.

Niemcy żądają tranzytu stu tysięcy ludzi rzekomo uprawnionych do plebiscytu w Kwidzyńskim¹⁷⁹ i Olsztyńskim¹⁸⁰. Romer¹⁸¹ oblicza uprawnionych do głosowania na obszarze Niemiec tylko na 47 000. Otrzymujemy wiadomość, że na listy plebiscytowe dla gmin powiatów Olsztyńskiego¹⁸² wpisano sto czterdzieści dwa tysiące zamieszkałych poza terenem. Podług Romera cyfra ta przenosi wszędzie połowę ludzi, którzy z powiatów wyemigrowali w ciągu 50-iu lat. W Olsztyńskim i Ostródzkim przenosi 90, zaś w Jańsborskim¹⁸³ przenosi 100 procent całej emigracji bez względu na wiek i śmiertelność. Wskazać na związek z przygotowaniem militarnym w Prusach Wschodnich. Szczegółowe informacje wysłano.

19 juin,

^aDombrowski^a

IPMS, A. 12. 53/2, k. 113.

Nr 416

121 [p]

23/VI M.S.Z.

¹⁷⁹ Niem. 'Marienwerder', położony na wzgórzu nad Małym Nogatem; w 1910 r. zamieszkiwało miasto nieco ponad 13 tys. ludzi, a powiat – o powierzchni 959 km² – niespełna 68,5 tys., z czego 37,9% deklarowało narodowość polską; należy wyjaśnić, iż do 1920 r. Kwidzyna był stolicą rejencji, stanowiącej część Prus Zachodnich; dzieliła się ona wówczas na powiaty: wałecki (niem. Deutsch Krone), złotowski (niem. Flatow), człuchowski (niem. Schlochau) oraz kwidzyński, sztumski (niem. Stuhm), malborski (niem. Marienburg), suski (pol. Susz, niem. Rosenberg) i elbląski (niem. Elbing); po plebiscycie z trzech pierwszych powiatów i części Wielkiego Księstwa Poznańskiego utworzono Marchię Poznańsko-Zachodniopruską (Grenzmark Posen-Westpreussen), a pozostałe powiaty – jako rejencję kwidzyńską – włączono do Prus Wschodnich.

¹⁸⁰ Niem. 'Allenstein', stolica Warmii, administracyjny ośrodek rejencji zamieszkałej przez 34,7 tys. ludzi; wiejski powiat miał 1356 km², i prawie 60 tys. mieszkańców; w roku 1910 Polacy stanowili 60,5% populacji.

¹⁸¹ Eugeniusz Romer (1871–1954), geograf; od 1911: prof. Uniwersytetu Lwowskiego; I–X 1919: kierownik Biura Geograficznego Delegacji Polskiej na Konferencję Pokojową w Paryżu; 1920: kontynuował w kraju starania o ustalenie granic RP; szczegóły zob. S.M. Brzozowski, „Romer Eugeniusz”, w: PSB, t. XXXI, red. M. Rostworowski, z. 4 (131), Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1989, s. 636–644.

¹⁸² Mowa o rejencji olsztyńskiej – jednej z czterech leżących w Prusach Wschodnich; jej powierzchnia wynosiła 12 tys. km², a w 1910 r. zamieszkiwało ją 543,5 tys. ludzi, w tym 256 tys. mieszkańców, to jest 47,8% stanowili Polacy.

¹⁸³ Niem. 'Johannisburg' (ob. Pisz), miasto powiatowe na pruskim Mazowszu nad rzeką Pisią (ob. Pisa); powiat liczył 1682 km², na początku międzywojnia zamieszkiwało go nieco ponad 51 tys. osób; według spisu z 1910 r. 66,8% mieszkańców przyznawało się do polskości.

Porębski¹⁸⁴ otrzymał wiadomości od Kłoczkowskiego, że Anglja znowu odmawia zgody na sprzedanie nam statków. Tutejsza naval mission¹⁸⁵ wysłała dwa razy raporty chcąc zmienić tę decyzję. Proszę poprzeć te raporty. Obszerna instrukcja w drodze.

22 juin,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 114.

Nr 417

122 [p]

24/VI M.S.Z. nasze pytanie: ^a...^a towary via Gdańsk¹⁸⁶

.....

Ze względów wojskowych tranzytu nie ma. Możliwa sprzedaż jedynie Centrali handlowej – Żytunia 15, podporządkowania ekspozyturze Komitetu ekonomicznego, normujący obrót z Ukrainą. Szczegóły: skarb, Dangieli i Sekhan¹⁸⁷.

23 juin,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 114.

Nr 418

120 [p]

24/VI M.S.Z.

Dla Paderewskiego. Romer stwierdził ostatecznie, że liczba uprawnionych do głosu emigrantów w Kwidzyńskim i Olsztyńskim wynosi około 80 000 ludzi. Można przypuścić, że najwyżej połowa uprawnionych skorzysta z prawa głosu. Dla 9 powiatów terenu Olsztyńskiego¹⁸⁸ liczba emigrantów na listach wynosi 141 000. Całą emigrację bez względu oszacował Romer na 129 000. W powiecie Olsztyńskim wpisano na listy dwa i jedna czwarta razy więcej niż wynosi emigracja. W Jańborskim półtora raza, eumentrudzkim jeden i jedna trzecia. Żądamy obalenia dotychczasowych list i odroczenia plebiscytu na mazurach, gdzie listy ułożono bez współdziałania Polaków. Instrukcja dziś kurjerem.

23 juin,

Dąbrowski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 114-115.

¹⁸⁴ Kazimierz Porębski (1872–1933), gen. ppor. w WP z XI 1918; wiceadmirał; 6 III 1919: mianowany członkiem Rady Wojskowej; 20 III–2 V 1919: szef Sekcji Marynarki MSWojsk.; 2 V 1919–1 I 1922: szef Departamentu Spraw Morskich MSWojsk.; 5 XI 1919: członek delegacji RP do Paryża celem określenia warunków przejścia przez RP byłej Dzielnicy Pruskiej.

¹⁸⁵ Misja Morska przebywała w Polsce w okresie od września 1919 r. do stycznia 1921 r.; na jej czele stał kmrdr ppor. Eric Wharton; szczegóły zob. T. Skinder-Suchcitz, „Rok 1939. Polsko-brytyjska polityka morska”, Warszawa–Londyn 1997, s. 16-21.

¹⁸⁶ Fragmenty niemożliwe do odczytania z powodu wyblakłego zapisu.

¹⁸⁷ Brak danych.

¹⁸⁸ Mowa o następujących powiatach: jańborskim, leckim (niem. †Lec, Lötzen, ob. Giżycko), ełckim (niem. Lyck, ob. Ełk), niborskim (niem. Neidenburg, ob. Nidzica), olsztyńskim, ostródzkim (niem. Osterode), reszelskim (niem. Rössel), szczycieńskim (niem. Ortelsburg, ob. Szczytno) i żądzborskim (niem. Sensburg, ob. Mrągowo).

Nr 419

123 [p]

25/VI M.S.Z.

Prezydent Ministrów Władysław Grabski zawiadamia: Książę został mianowany ministrem spraw zagranicznych. Proszę niezwłocznie przyjechać. Prowizorycznie kierownictwo oddać Ciechanowskiemu.

24 juin,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 115.

Nr 420

72 [w]

25/VI

M.S.Z.

Dla Prezydenta Ministrów Władysława Grabskiego

Proszę o wyrażenie w mym imieniu Naczelnikowi Państwa głębokiej wdzięczności za okazane zaufanie. Mogę przyjąć nominację tylko pod warunkiem skasowania bezpośredniej ingerencji Komisji Sejmowej spraw zagranicznych, przy zachowaniu odpowiedzialności wobec Sejmu. Jako drugi warunek: nominacje podsekretarzy stanu, posłów oraz personelu poselstw i ministerstwa musiałyby być decydowane bez względów na partyjność za porozumieniem prezydenta Rady Ministrów ze mną, przy sankcji Naczelnika Państwa. Wyjeżdżam z Londynu niedziela rano do Warszawy.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 115-116.

Nr 421

4 [p]

26/VI Bruksela

Proszę wiadomość czy przyjąłeś Ministerstwo, jeżeli tak czy przyjedziesz do Brukseli 2-go lipca. Wedle mnie bardzo ważne choć oficjalnie nie jesteśmy zaproszeni, ale jestem przekonany, że będziemy mogli brać udział w opracowaniu programu Spa.

25 juin,

Sobański

IPMS, A. 12. 53/2, k. 116.

Nr 422[w]¹⁸⁹

26/VI

Sobański – Bruxela

Przyjąłem warunkowo. Jadę niedziela – Warszawa, stamtąd dam wiadomość.

¹⁸⁹ Numeru porządkowego brak.

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 116.***Nr 423**73 [w]
M.S.Z.

26/VI

Refero notre 64.

Wobec przestrzegania ze strony angielskiej przed niebezpieczeństwem porozumienia litewsko-bolszewickiego w razie nie dojścia do porozumienia między Polską a Litwą przestrzegam żeby pod względem militarnym baczną zwrócić uwagę na ewentualne ruchy wojsk litewskich.

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 116-117.***Nr 424**

124 [p]

26/VI M.S.Z.

Latinik¹⁹⁰ wyjeżdża dziś do Cieszyna z instrukcją aby zażądać od Manneville'a¹⁹¹ wstrzymania postępowania plebiscytowego i zlikwidowania strejku przez usunięcie żandarmerji¹⁹². O ile plebiscyt miałby się odbyć w obecnych warunkach Rząd go nie będzie mógł uznać za wyraz woli ludności – wówczas Latinik wycofa się ze stanowiska.

25 juin,

Patek

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 117.***Nr 425**

123 [p]

27/VI M.S.Z.

Powtórzenie telegramu z 24-go czerwca.

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 117.***Nr 426**

¹⁹⁰ Franciszek Ksawery Latinik (1864–1949), gen. dyw. z 1 VI 1919; 19 XI 1918: dowódca Wojskowego Okręgu w Cieszynie; 1919: członek delegacji polskiej do Komisji Rozjemczej, powołanej do życia przez Komisję Międzysojuszniczą w Cieszynie; II–VII 1920: reprezentant WP przy polsko-czechosłowackiej Komisji Delimitacyjnej w Opawie, a następnie przedstawiciel Rządu RP przy Międzysojuszniczej Komisji Plebiscytowej w Cieszynie; podał się do dymisji w związku z różnicą zdań z de Manneville'em; szczegóły zob. M. Zgórniak, „Latinik Franciszek Ksawery”, w: PSB, t. XVI, z. 4 (71), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków, Gdańsk 1971, s. 567.

¹⁹¹ Gustave hr. de Manneville (1865–1944), dyplomata francuski; delegat Francji do Międzysojuszniczej Komisji Plebiscytowej na Śląsku Cieszyńskim Orawie i Spiszu i zarazem przewodniczący tegoż gremium.

¹⁹² Mowa o wydanej przez gen. Latinika „Odezwie do polskiego ludu Śląska”, szczegóły zob. M.K. Kamiński, op. cit., s. 323-324.

125 [p]

30/VI M.S.Z.

Sprawa Alandu¹⁹³ ma być rozstrzygnięta w Brukseli^b przez Ligę^b. Dowiedzieć się jakim będzie przypuszczalne stanowisko Anglii.

29 juin,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 117.

Nr 427

74 [w]

1/VII M.S.Z.

Foreign Office zawiadamia, że Rząd angielski posiada weksel Rządu polskiego z dn[ia] 21 sierpnia 1919 na sumę £. 929 500. Weksel płatny 1 lipca 1923 lecz 5% należne 1 lipca 1920 – stop. F.O. prosi wystawienie nowego weksla pod datą 1 lipca 1920 płatnego 1 lipca 1923 na powyższą sumę plus 5% za jeden rok.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 117.

Nr 428

126 [p]

2/lipca M.S.Z.

Falszerstwo ogólnej liczby uprawnionych do głosowania na Mazurach, statystycznie wykryte przez Romera, potwierdzają badania list plebiscytowych. Polacy w komisjach powiatowych i gminnych przez parę dni wykryli powszechne fałszowanie list. Rząd Polski zażąda od Komisji Olsztyńskiej całkowitej rewizji list i odroczenia plebiscytu. Proszę poprzeć u Rządu Angielskiego nasze żądania. Szczegóły kurjerem. W Kwidzyńskim o rewizję list i odroczenie terminu nie występujemy.

1 juillet,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 118.

Nr 429

127 [p]

2/VII M.S.Z.

Proszę zakomunikowanie porządku dziennego sesji Rady Ligi Narodów w San Sebastian.

1 juillet, M.S.Z.,

Dąbrowski

¹⁹³ Mowa w tym kontekście o Wyspach Alandzkich (szw. Åland, fiń. Ahvenanmaa); ludność tego archipelagu posługuje się językiem szwedzkim; 1917 i 1918: lądowanie wojsk szwedzkich i niemieckich; Finowie odwołali się do LN, która 24 czerwca 1921 r. decyzją Rady LN przyznała wyspy Finlandii pod warunkiem ich neutralizacji i kontynuacji ustanowionej jeszcze w 1856 r. demilitaryzacji oraz przyznania autonomii dla mieszkańców; 20 października 1921 r. podpisano w tej sprawie konwencję, którą – prócz mocarstw zachodnich – sygnowały także państwa bałtyckie: Dania, Niemcy, Polska i Szwecja; 1922: wprowadzenie autonomii statutem parlamentu fińskiego (odrębny parlament i samorząd); tekst polski konwencji DzURP, 1922, nr 88, poz. 792, wersja skrócona: WEP, s. 562-568, komentarz: H. Batowski, „Między dwiema wojnami 1919–1939. Zarys historii dyplomatycznej”, Kraków 2001, s. 64.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 118.

Nr 430

75 [w]

3/VII

M.S.Z.

Sprawa Gdańska będzie dyskutowana [w] Spa. Tower otrzymał wezwanie.
Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 118.

Nr 431

76 [w]

3/VII

M.S.Z.

Wiadomości z Polski wywołują zaniepokojenie w F.O. i w prasie. F.O. sympatycznie usposobione dla nas, jak również przyjazna część prasy. Raporty Rumbold'a i Carton'a¹⁹⁴ bardzo pesymistyczne. Proszę odpowiedź telegraficzną, jakie zająć stanowisko.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 118-119.

Nr 432

5 [p]

5/7 Spa

Nie mamy nikogo dla spraw Anglików. Proszę przyjechać. Spa¹⁹⁵, hotel Balmoral. Jak najprędzej, choć na parę dni.

Cinq juillet,

Patek

IPMS, A. 12. 53/2, k. 119.

Nr 433

¹⁹⁴ Adrian Carton de Wiart (1880–1963), generał brytyjski; I 1919: członek alianckiej misji wojskowej w Galicji Wschodniej; 1919–1924: szef Brytyjskiej Misji Wojskowej w Polsce, oficer łącznikowy między brytyjskimi i polskimi naczelnymi władzami wojskowymi; 1920: nadzorował transporty broni z Węgier do Polski przez nieprzyjazną Czechosłowację; 1924–1939: mieszkał, w charakterze rezydenta brytyjskiego wywiadu wojskowego, na Polesiu w majątku Prostyń nad Lwą.

¹⁹⁵ Mowa o spotkaniu przedstawicieli mocarstw Ententy oraz między innymi Polski, Czechosłowacji i Niemiec obradujących od 5 do 16 lipca 1920 r.; zasadniczym przedmiotem narad była kwestia niewypełnienia przez Berlin postanowień traktatu wersalskiego dot. rozbrojenia i spłaty reparacji wojennych; równocześnie, wobec wielce niekorzystnej dla strony polskiej sytuacji na froncie, Grabski zabiegał na tym forum o pośrednictwo państw zachodnich w zakończeniu działań wojennych z Rosją; reprezentanci Ententy wyrazili zgodę na udział w negocjacjach, domagając się wszakże znaczących ustępstw strony polskiej; 10 lipca Grabski zaaprobował wycofanie polskich wojsk na linię Curzona oraz na przekazanie Wilna Litwie; nadto przystał na niekorzystne decyzje w sprawie podziału Śląska Cieszyńskiego, Orawy, Spisza (plebiscyt zastąpiono rozpatrzeniem tej kwestii przez Radę Ambasadorów) i kontroli nad Gdańskiem; Piłsudski jednoznacznie zaniegował poczynione przez Grabskiego ustępstwa, co – w decydującej mierze – legło u podstaw dymisji jego gabinetu 24 lipca i powołania rządu obrony narodowej, którego szefem został Witos.

78 [w]

6/7

M.S.Z.

Minister Patek telegrafuje. Nie ma nikogo do spraw angielskich, wzywa mnie [do] Spa. Uważam opuszczenie Londynu niemożliwe. Czekam instrukcji.

Ciechanowski

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 119.***Nr 434**

79 [w]

6/7

M.S.Z.

Prasa lewicowa prowadząc propagandę oskarża dowództwo polskie, że w Berdyczowie wzięło kontrybucję 5 milionów, pozwoliło na rabunek przez wojsko i na mordowanie Żydów. Brak informacji dla dementowania. Byłoby korzystne sprostować wprost przez korespondentów prasy angielskiej w Warszawie za pośrednictwem angielskiej misji wojskowej¹⁹⁶.

Polmission

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 119.***Nr 435**

128 [p]

4/7 M.S.Z.

Ścisłe tajne, dla pana Ciechanowskiego.

Wobec niepowodzenia na froncie południowym, Polska musiałaby czekać na poważne sukcesy dla wznowienia akcji pokojowej. Gdyby Liga Narodów w sposób dla państwa polskiego nie^{a...}^a wezwiała go do zatrzymania rozlewu krwi, dałoby to rządowi polskiemu sposobność do zaproponowania zawieszenia broni i negocjacji pokojowych. Takie wystąpienie Ligi uwieńczone natychmiastową propozycją pokoju ze strony naszej, ułatwi nam zadanie, a podniesie znacznie *prestige* Ligi. Nie prosimy o pośrednictwo i negocjacje chcemy prowadzić bezpośrednio. Proszę natychmiast nieoficjalnie^{a...}^a proponować^{a...}^a sprawę Drummondowi zaręczyć, że wezwanie osiągnie skutek i z naszej strony umożliwi zaproponowanie pokoju. Jednak upewnić się, że Liga nie zechce mieszać się do warunków pokojowych. Jeżeli akcja taka ma nastąpić, to konieczna natychmiastowość dla uniknięcia nowych krwawych zapasów.

¹⁹⁶ Brytyjska Misja Wojskowa w Polsce funkcjonowała w latach 1919–1924.

3 juillet,

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 119-120.***Nr 436**

77 [w]

5/7 M.S.Z.

Refero 128.

Drummond uważa za wykluczone uzyskać jednomyślną uchwałę w Radzie Ligi. Przewiduje opozycję ze strony Anglii, która jest przeciwna stanowczo ingerencji Ligi w sprawie wojny polsko-rosyjskiej. Najwcześniej może wybadać członków Rady Ligi w sobotę. Proszę [o] telegraficzne instrukcje czy pomimo małych szans rezultatu Drummond ma sprawę w sobotę postawić. Do soboty zastrzegłem zupełną dyskrecję. Szczegóły dziś kurjerem.

Ciechanowski

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 120-121.***Nr 437**

129 [p]

7/7 M.S.Z.

Statim. Ścisłe tajne.

Rząd polski zwrócił się o pośrednictwo lub pomoc do konferencji w Spa¹⁹⁷, wobec czego inicjatywa Ligi Narodów już zbyteczna.

6 juillet,

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 121.***Nr 438**

131 [p]

8 VII M.S.Z.

Mimo wezwania Patka proszę nie jechać do Spa.

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 121.***Nr 439**

132 [p]

8 VII M.S.Z.

Receptus 77. Dla Ciechanowskiego:

Wobec zwrócenia się Rządu Polskiego do Aljantów inicjatywa Ligi zbyteczna.

7 juillet,

Sapieha

¹⁹⁷ Mowa o nocie, którą strona polska wysłała 6 lipca 1920 r. tekst. zob. „Odbudowa państwowości polskiej. Najważniejsze dokumenty 1912–styczeń 1924” (dalej cyt. OPP), red. K. Kumaniecki, Warszawa–Kraków 1924, L. 140, s. 291.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 121.

Nr 440

130 [p]

8/VII M.S.Z.

Ściśle tajne. Położenie na froncie poważne. Rząd Polski zwrócił się notą do konferencji w Spa o pomoc materialną i moralną, zgadzając się na pokój oparty o prawo samostanowienia o sobie narodów¹⁹⁸. Należy wskazywać na niebezpieczeństwo dla Europy w razie klęski Polski. Kraj robi wysiłek. Dla podniesienia ducha armji i narodu ochotnicy stawiają się. Stanowisko Rządu wzmocnione.

Six juillet,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 122.

Nr 441

80 [w]

13/7

M.S.Z.

[Z] Powodu licznych zgłoszeń generał Crozier¹⁹⁹ proponuje naszej misji wojskowej tworzenie ochotniczego legjonu angielskiego. Propozycja na razie poufna. Niektórzy Polacy tutejsi także pragną wstąpić do wojska. Proszę telegrafować jak zasadniczo w tych wypadkach postąpić.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 122.

Nr 442

136 [p]

15/7 M.S.Z.

Proszę [o] natychmiastowe zakomunikowanie porządku dziennego sesji Rady Ligi Narodów w San Sebastjan, tu i wprost Skrzyński – Madryt.

14 juillet,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 123.

Nr 443

137 [p]

16/7 M.S.Z.

¹⁹⁸ W jej tekście datowanym 9 lipca 1920 r. stwierdzono w tej materii: „Polska gotowa jest w każdej chwili zawrzeć pokój na zasadzie stanowienia o sobie narodowości, zamieszkałych między Polską a Rosją.”, OPP, L. 140, s. 291.

¹⁹⁹ Frank Percy Crozier (1879–1937), generał brytyjski; od IX 1919: szef grupy oficerów brytyjskich – instruktorów w armii litewskiej.

Ściśle tajne. W myśl wykonania warunków *armistice* 'u^{a(?)}^a proponowanego przez Lloyda George'a²⁰⁰ wojska polskie oddały czasowo okupację Wilna Litwinom²⁰¹. Proszę o tem zawiadomić Rząd Brytyjski.

15 juillet,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 123.

Nr 444

138 [p]

16/7 M.S.Z.

Rząd Polski zgodził się w Spa na *armistice* z bolszewikami przy pośrednictwie Anglii²⁰². Oczekuje się odpowiedzi Sowieców.

15 juillet,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 123.

Nr 445

139 [p]

17/7 M.S.Z.

Rząd Polski nie jest w stanie asygnować większej sumy. Proszę telegraficzną wiadomość, który z domów zgodzi się na wkład jednorazowy 10 000 funtów. Reszta dług hipoteczny.

16 juillet,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 123.

Nr 446

140 [p]

17/7 M.S.Z.

W skutek oporu ochotników, którzy samorzutnie wstrzymywali Litwinów wbrew woli naszego dowództwa, bolszewicy zajęli Wilno²⁰³. Nie mogliśmy z tych powodów dotrzymać zamiaru oddania okupacji Wilna Litwinom. Proszę to zakomunikować. W razie *armistice* olbrzymie fale uchodźców chroniących się przed oczywistą zgubą z opuszczonych przez nas terenów zaleją Polskę. Zarazy, głód, zamieszania wybuchną. Wobec tego trzeba poufnie i nieoficjalnie zwrócić uwagę sfer rządowych jak trudne i wysoce niebezpieczne będzie dla nas wykonanie warunków *armisticjum*.

²⁰⁰ Zawarto go w tzw. układzie ze Spa; stanowił on w tej materii: „[...] wojsko polskie cofnie się i stanie na linii, ustalonej przez Konferencję Pokojową dnia 8 grudnia 1919 roku, jako tymczasowej granicy polskiego zarządu i że wojsko sowieckie stanie o 50 km. na wschód od linii.”, OPP, L. 141, s. 291, przedruk w: PRWD, dok. nr 288, s. 561, DDzPPZ, dok. nr 21, s. 99-100; Z. Zaks, „Problem Galicji Wschodniej w czasie wojny polsko-radzieckiej” (w:) „Studia z dziejów ZSRR i Europy Środkowej”, t. VIII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1972, s. 96-100.

²⁰¹ Wspomniany wyżej dokument głosił: „Jednakże Wilno ma być niezwłocznie oddane Litwinom i wyłączone ze strefy zajmowanej przez bolszewików podczas rozejmu.”; OPP, L. 141, s. 291, PRWD, dok. nr 288, s. 561, DDzPPZ, dok. nr 21, s. 100.

²⁰² W. Grabski, „Wspomnienia ze Spa”, oprac. S. Kirkor, Londyn 1973, s. 29.

²⁰³ Kawaleria sowiecka wkroczyła do Wilna 14 lipca 1920 r.

16 juillet,

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 123-124.***Nr 447**

30 [p]

1817/VII Berno,

Urgent²⁰⁴ Statim

Prosimy natychmiastową wiadomość czy „Union of Democratic Control”²⁰⁵ ma za sobą większość Labour Party i jaki autorytet w partji Pani Snowden. Sprawa wielkiej wagi.

16 juillet

Polmission Berno

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 124.***Nr 448**

135 ? [p]

17/VI M.S.Z.

Zarządzenie Rady Ministrów: Wszystkie urlopy wstrzymane. Zawiadomić Konsulaty.

16 juillet,

M.S.Z.

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 124.***Nr 449**

81 [w]

17 VII

M.S.Z.

Ściśle poufne dla Księcia Sapiehy.

Jakkolwiek F.O. odpowiedzi oficjalnej Sowietów jeszcze dziś nie posiada, twierdzi że wie, że w zasadzie bolszewicy przyjmują propozycję Premiera Angielskiego.

Polmission

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 124-125.***Nr 450**

141 [p]

19/VII M.S.Z.

Receptus 80.

Zasadniczo zgadzamy się na projekt Croziera, jednakże z zastrzeżeniem, że primo dowództwo polskie, secundo mundur polski, tertio płaca oficerów polskich. Na te same warunki zgodzili się Francuzi.

18 juillet,

Sapieha

²⁰⁴ Franc. ‘pilny’, niecierpiący zwłoki’.

²⁰⁵ The Union of Democratic Control była sformowaną w 1914 r. brytyjską grupą nacisku opowiadającą się za bardziej elastyczną polityką zagraniczną; jakkolwiek nie stanowiła ugrupowania pacyfistycznego, to jednak oponowała przeciw militarystycznym wpływom w rządzie brytyjskim.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 125.

Nr 451

142 [p]

19/7 M.S.Z.

Projekt rządu centro-lewicowego zaniechany. Rząd obecny umocniony. Wśród części społeczeństwa panuje oburzenie na ciężkie warunki rozejmu, jednakowoż takowe przyjęto. Sytuacja na froncie południowym poprawia się, na północnym jeszcze poważna. Paderewski delegatem na Radę Ambasadorów i ewentualnie inne konferencje.

18 juillet,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 125.

Nr 452

143 [p]

20/VII M.S.Z.

Ściśle tajne. Konieczne wiadomości o odpowiedzi Sowietów. Położenie militarne nadal groźne. Niepewność odpowiedzi paraliżuje akcję wojskową i wywołuje w kraju niepokój. Co jest prawdy o Brześciu? Proszę wskazywać, że przedłużając rokowania bolszewicy poprawiają swoją sytuację militarną i odmowa może nastąpić kiedy pomoc byłaby już spóźniona.

16 juillet,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 125-126.

Nr 453

82 [w]
M.S.Z.

20/VII

Ściśle tajne dla ks. Sapiehy.

F.O. przesyła dziś telegraficznie pełny tekst odpowiedzi Sowietów Rumboldowi z poleceniem zakomunikowania Rządowi Polskiemu. Wobec tego nie telegrafuję pełnego tekstu. Odpowiedź Sowietów datowana 17²⁰⁶ wynosi 11 stron druku, otrzymana wczoraj. Niezmiernie zręczna. Sens następujący:

Nota zarzucając Anglii współdziałanie [w] interwencjach militarnych w Rosji, wypowiada zdziwienie obecnej chęci pośrednictwa. Wskazuje na utrudnienie traktowania wobec braku zaznaczenia wprost przez Polskę chęci traktowania. Insynuuje, że postawa Polski może być niezgodną z zasadą pokoju. Uważa tembardziej konieczne zwrócenie się wprost [do] Polski, gdyż musi uważać Anglię za stronę wojującą i odmawia jej prawa pośredniczenia. Wskazuje

²⁰⁶ Tekst rosyjski zob. DMHSPR, t. III: „kwiecień 1920–marzec 1921”, red. N. Gąsiorowska-Grabowska, I. A. Chrienow, Warszawa 1964, dok. nr 93, s. 170-176.

jedyny sposób dojścia do porozumienia z Polską bezpośredniemu traktowaniu, wyłączając pośrednictwo. Wskazuje, że interesy polsko-rosyjskie łatwe do pogodzenia, zaznacza że traktując o pokój z Polską uwzględni nie tylko własne, lecz i polskie interesy. Wskazuje, że już zawarto pokój z Estonią²⁰⁷, Litwą²⁰⁸, Gruzją²⁰⁹ bezpośrednio ku obopólnemu zadowoleniu. O Lidze Narodów wyraża się ironicznie. Odmawia takowej jakichkolwiek praw rozporządzania losem Narodów. Bezpośrednie traktowanie pokojowe z Polską uważa za zgodne z życzeniem Sowietów, dlatego stwierdza, że w razie zwrócenia się Polski o pokój nie odmówi i w jak najprzyjaźniejszym duchu rozpatrzy propozycje Polski zawarcia rozejmu lub innego środka ułatwiającego traktowanie. Wyraża gotowość przyznania Polsce bardziej korzystnych terytorjalnych granic niż Polsce przyznała Rada Najwyższa w grudniu i propozycja obecna Anglii. Widzi w ustaleniu tych niekorzystnych dla Polski granic przez Ententę wpływ reakcji rosyjskiej. Podaje jako przykład Chełmszczyznę, insynuując, że Ententa ją chce oddać Rosji. Sowiety tem chętniej będą dążyły do uwzględnienia interesów Polski traktowaniu z nią o pokój im bardziej Polska w wewnętrznym ustroju wejdzie na drogę dającą podstawę dla braterskich stosunków pomiędzy pracującymi klasami Polski, Rosji, Ukrainy, Białorusi, Litwy, co dałoby gwarancje, że Polska przestanie być instrumentem agresji i intryg innych krajów przeciw ludowi Rosji. Odpowiadając Anglii w propozycji jednoczesnego traktowania z Wranglem wskazuje rolę agresywną Anglii, popierającej Wrangla. Nazywa kampanię Murmańską i obecną Krymską próbami aneksji części Rosji przez Anglię. Odrzuca propozycje Wrangla, jednak w razie kapitulacji tegoż, obiecuje amnestję. Zarzuca Anglii brak poinformowania w związku z propozycją by [w] Konferencji Londyńskiej brały udział Rosja, Polska, Litwa, Łotwa, Finlandya. Wszak pokój już zawarty z Litwą 12 lipca. Z Łotwą, Finlandją Sowiety traktują o pokój bez pośrednictwa. Jedynie dalsza bezpośredniość traktowań może zapewnić pożądaný skutek. Sowiety przepełnione pragnieniem zakończenia między Anglią a Rosją wszelkich konfliktów pokładają nadzieję na wysłanej obecnie do Londynu Delegacji, uzupełnionej dodatkowymi członkami dla dalszego traktowania z Anglią na podstawie noty Anglii z 1 lipca i odpowiedzi Sowietów 7 lipca ku otrzymaniu zupełnej zgody z Anglią. Cel ten tem łatwiej się osiągnie o ile się wykluczy

²⁰⁷ Traktat pokoju między Estonią a RFSRR został podpisany w Tartu 2 lutego 1920 r.; wytyczona w oparciu o niego granica między obu państwami odpowiadała rozgraniczeniu etnicznemu; tekst rosyjski zob. „Dokumenty wniezionej polityki SRRR” (dalej cyt. DWP), t. II, Moskwa 1957, dok. nr 229.

²⁰⁸ Litwa podpisała z RFSRR traktat zwany pokojowym – mimo iż nie była z Rosją w stanie wojny – w Moskwie 12 lipca 1920 r.; tekst w j. ros. franc. ang. zob. Société des Nations. Recueil de textes, 1921 nr 9, s.106-137.

²⁰⁹ Traktat pokoju między Gruzją a RFSRR został podpisany 7 maja 1920; tekst w j. franc.

<https://premiererepubliquedegeorgie.wordpress.com/2011/05/14/traite-du-7-mai-1920>, omówienie: W. Materski, „Gruzja”, Warszawa 2000, s. 67-68. [oprac. JŁ]

wszelkie nowe i obce elementy, które tylko mogą szkodzić zapowiadającemu się poprawieniu stosunków między Rosją a Anglią.

F.O. uważa notę pomnik zręczności złej wiary. Dążenie Sowietów oderwania Polski od Ententy. Ustęp o gotowości Sowietów dania Polsce dogodniejszych warunków oraz wzmiankę o wewnętrznym ustroju nazywa wezwaniem lewicy polskiej do zakłócenia jedności wewnętrznej, obalenia Rządu, stworzenia kiereńszczyzny.

Tekstu odpowiedzi Rząd odmówił prasie. L[loyd] G[eorge] na razie zaskoczony. Pierwsze wrażenie F.O., że treść odpowiedzi uniemożliwi pośrednictwo pokojowe a przez wyrażoną gotowość bezpośredniego traktowania z Polską na lepszych warunkach wykluczy również danie pomocy zbrojnej Polsce. Dotychczas Rząd Angielski nie przyjął definitywnego stanowiska. Rozmawiałem dziś z Hardingiem²¹⁰.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 126-130.

Nr 454

83 [w]

21/VII M.S.Z.

Otrzymuję w tej chwili odpowiedź Anglii Sowietom, wysłaną dzisiejszej nocy. Tekst następujący: Anglja stwierdza odpowiedź Sowietów zawiera wiele punktów spornych, tak faktycznych, jak zasadniczych. Zaznacza, że odpowiedź na takowe odkłada na później, tymczasem ogranicza się do najpilniejszej kwestji zakończenia wojny polsko-sowieckiej jak najszybciej. Stwierdza, że Sowiety zgłosiły gotowość rozpatrzenia jaknajprzyjaźniej rozejmu z Polską jako pierwszego kroku ku pokojowi, również gotowość przyznania granic niemniej korzystnych dla Polski jak etnograficzne granice inicjowane przez Radę Najwyższą. Co prawda jednocześnie Sowiety przeciwne udziałowi przy traktowaniu o rozejm i pokój innych Rządów oprócz Polski i Sowietów. W razie utrzymania tej objekcyi sowieckiej Anglja nie upiera się. Anglja proponowała konferencyę [w] Londynie, widząc w tem wejście w stosunki Rosyi z konferencyą pokojową i przygotowanie do lepszego porozumienia Rosyi ze światem. Anglja pragnie by pertraktacye były szybkie i [w] dobrej wierze, by granica pomiędzy Rosją a Polską odpowiadała w miarę możności życzeniom ludności interesowanych; by utrwalić stały pokój polsko-rosyjski zabezpieczający zakończenie działań wojennych oraz nie ingerowanie jednego narodu [w] sprawy wewnętrzne drugiego. Aby doprowadzić do jasnego rezultatu Aljanci wywarli wpływ na Rząd Polski by natychmiast inicjował traktowanie o rozejm i

²¹⁰ Charles Hardinge baron Penshurst cr. 1910 (1858–1944), polityk i dyplomata brytyjski; 1916–1920: stały podsekretarz stanu w FO; 27 XI 1920–1 I 1923: ambasador Wielkiej Brytanii w Paryżu.

pokój. Jeżeli pomimo żądania rozejmu przez Polskę sowieckie wojska posuwać się będą, to Rząd Angielski i Aljanci będą zmuszeni uważać, że jest zamiarem Sowietów prowadzić wojnę z Polakami i wówczas dadzą Polsce pomoc i poparcie, które jej w takim wypadku obiecały. Jasno zaznacza, że negocjacje wznowienia stosunków handlowych między Rosją a Anglią nie mogą być prowadzone z pożytkiem jeżeli Sowiety przeprowadzą inwazyję Polski. Wobec tego telegrafowano Panom Kamenev²¹¹ i Krassin by wstrzymali swój wyjazd z Revla do chwili zgodzenia się Rosyi na rozejm.

F.O. uważa notę [za] dowód bardzo przyjazny względem Polski. Konieczność natychmiastowego zażądania rozejmu przez Polskę. Zajęcie Wilna, Grodna przez Sowiety silnie niepokoją Rząd Litewski. Rząd Litewski poruszony, wyraża obawę niemożliwości odzyskania od Sowietów Wilna, Grodna. Wczoraj wieczorem wyjechała do Polski specjalna komisja w myśl umowy w Spa. Lord Abernon²¹², Maurice Hankey²¹³, generał Weygand. Dano mi [do] zrozumienia cel misji natychmiastowa akcja aljancka w razie odmowy Sowietów rozejmu. Obecność Weyganda, Abernona oznacza dostawę amunicji niemieckiej.

Vingt et un juillet,

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 131-134.

Nr 455

144 [p]

22/VII M.S.Z.

Ścisłe tajne.

Nie mamy dotąd żadnej wiadomości co do odpowiedzi Sowietów na notę Lloyd George'a. Proszę natychmiast zwrócić uwagę Rządu Angielskiego na fakt, że przez przewlekanie bolszewicy starają się opóźnić pomoc aljantów, zachowując sobie możliwość odrzucenia rozejmu. Dlatego prosimy, aby pomoc wszelka była natychmiast zarządzona. Położenie na północnym froncie nie poprawia się. Następuje konsolidacja wewnętrzna dająca gwarancje utrzymania ładu i spokoju.

20 juillet,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 134-135.

²¹¹ Lew Borysowicz Kamieniew właśc. L. B. Rosenfeld (1883–1936), sowiecki działacz partyjny i państwowy; od XI 1917: przewodniczący WCIK; od 1918: przewodniczący Moskiewskiej Rady Delegatów Robotniczych i Żołnierskich; od 1919: członek Biura Politycznego KC RKP(b).

²¹² Edgar Vincent Abernon d', wicehr. cr. 1926 (1857–1941), finansista brytyjski; 1899–1906: członek Izby Gmin z ramienia Partii Konserwatywnej; 1914–1941: członek Izby Lordów; VI 1920–1926: ambasador Wielkiej Brytanii w Berlinie; 25 VII–25 VIII 1920: członek specjalnej Misji Brytyjskiej w Polsce.

²¹³ Maurice Pascal Alers Hankey, 1. baron Hankey cr. 1939 (1877–1963), wyższy urzędnik brytyjski; XII 1916–1919: sekretarz Gabinetu Wojennego, a także Imperialnego Gabinetu Wojennego; 1919–1938: sekretarz pełnego Gabinetu; 1920: członek Misji Brytyjskiej w Polsce.

Nr 456

145 [p]

22/VII M.S.Z.

Rząd Petlury bawił w Stanisławowie, na mocy porozumienia z nami miał wyjechać do Rzeszowa. W skutek małego nietaktu naszego oficera była chwila nieporozumienia. Obecnie incydent zupełnie załatwiony. Do wiadomości na wypadek wieści o aresztowaniu Rządu Ukraińskiego.

20 juillet,

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 135.***Nr 457**[w]²¹⁴

22/VII

Bern

Refero votre 30.

Wspomniana partja jest grupą pacyfistów, podczas wojny defetystów. Znaczenie w Labour bardzo małe. Pani Snowden²¹⁵ posiada w partji autorytet, głową jednak jest Morrel²¹⁶.

Polmission

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 135.***Nr 458**

84 [w]

23/VII

M.S.Z.

Niezbędna odwrotna wiadomość czy prawda o zmianie rządu. Sfery rządowe angielskie silnie zaniepokojone tą pogłoską.

Polmission

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 135.***Nr 459**

85 [w]

2423/VII

²¹⁴ Numeru porządkowego brak.

²¹⁵ Ethel Snowden (1881-1951), z domu Annakin, wicehrabina Snowden; działaczka socjalistyczna i polityk. Członek Narodowego Komitetu Wykonawczego Partii Pracy. Żona Philipa Snowdena, wybitnego działacza tejże partii. [oprac. JŁ]

²¹⁶ Edmund Dene Morel, właśc. Georges Eduard Pierre Achille Morel de Ville (1873–1924), brytyjski dziennikarz, pisarz i pacyfista; opowiadał się przeciw wojnie, a po jej wybuchu, wspólnie z Charlesem Trevelyanem, Normanem Angellem i Jamesem Ramsey MacDonaldem, powołał do życia Unię Demokratycznej Kontroli nawołującą do bardziej odpowiedzialnej polityki; była to najbardziej licząca się w Wielkiej Brytanii organizacja antywojenna; kwiecień 1918: wstąpił do Niezależnej Partii Pracy, co oznaczało zapoczątkowanie jego współpracy z Partią Pracy, przy której został rychło afiliowany, dzieląc jej krytyczny stosunek do traktatu wersalskiego.

M.S.Z.

Mam silne wrażenie, że główny argument w parlamencie przeciw daniu pomocy zbrojnej angielskiej Polsce będzie niechęć ponoszenia ciężarów pieniężnych utrzymania takiego korpusu ekspedycyjnego. Proponuję wobec tego podsunąć Premierowi Anglii gotowość Polski przyjęcia wydatków na siebie pod postacią przejęcia odpowiedniej części długu Anglii względem Ameryki. Jednocześnie traktować z Ameryką o zgodę i zakredytowanie długoterminowo przejętych w ten sposób od Anglii należności. Usunęłoby to główny powód opozycji Parlamentu i ułatwiłoby szybszą akcję o pomoc.

Czy badać możliwość takiego stawiania sprawy u Rządu Angielskiego i przedstawiciela Ameryki? Obecność Housea²¹⁷ [w] Londynie może to ułatwić. Proszę odpowiedź telegraficzną.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 136.

Nr 460

86 [w]

25/VII

M.S.Z.

Dziś nadeszła do L[loyd] G[eorge] odpowiedź Cziczera na notę angielską. Zawiadamiając o rozpoczęciu rokowań o rozejm między dowództwami polskiem a sowieckim, zgadza się w zasadzie na projekt konferencji pokojowej w Londynie. Gorzko wymawia wstrzymanie Krassina^a, Kamenewa^a, wskazując niekonsekwencję Anglii. Bliższą treść podamy jutro.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 136-137.

Nr 461

146 [p]

25/VII M.S.Z.

Wbrew otrzymania naszego Radio proponującego *armisticjum* i zgodzenie się Sowietów na rozpoczęcie rokowań w sprawie zawieszenia broni armja czerwona zajęła Sopotckinie²¹⁸, Lipsk, Nowy Dwór, znajdujące się na terytorjum przyznanem Polsce uchwałą 8-go grudnia.

²¹⁷ Edward Mandell House (1858–1938), dyplomata i polityk amerykański z Partii Demokratycznej; przyjaciel i doradca prezydenta T. Woodrow Wilsona; 1919: delegat Stanów Zjednoczonych na Konferencję Pokojową w Paryżu, członek Komisji Ligi Narodów; 8 IX 1924: doktor *honoris causa* Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.

²¹⁸ Sopotckinie (białor. ‘Sapockin’) - dawniej miasteczko, dziś osiedle na Białorusi w rejonie grodzieńskim. [oprac. JŁ]

O czym proszę niezwłocznie zawiadomić Rząd ^aFrancuski^a-Angielski i władze wojskowe ^afrancuskie^a-angielskie, okazując na to, że według drugiej noty Curzona do Cziczera takie postępowanie stanowi casus belli.

Vingt quatre juillet,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 137.

Nr 462

27 [p]

25/VII Paryż

Przesyłam do wiadomości treść depezy wysłanej do Warszawy:
Mówią tu już głośno, że Anglja wobec niebezpieczeństwa bolszewickiego zaczyna wykazywać tendencję, by pozwolić Niemcom w odpowiedzi na ich notę z 21 lipca na wzmocnienie przez silne ochotnicze wojska w Prusach Wschodnich obsadzenie wojskami niemieckimi terenów plebiscytowych Warmji i Mazurów.

Z mej dzisiejszej rozmowy z Millerandem (wnosząc), że wynik rozmów francusko-angielskich w tym przedmiocie jeszcze nie przesądzony. Z drugiej strony dowiaduję się, że dla wyjścia z trudności wbrew naszym staraniom Rada Ambasadorów skłania się do przyspieszenia już na dni najbliższe decyzji o losie Warmji i Mazurów (na:) podstawie plebiscytów (i do) jej niezwłocznego zastosowania. Sądzę, że byłoby wskazane wystąpić z naszej strony w formie urzędowej i tu i w Londynie, przedstawiające niebezpieczeństwo koncentracji niemieckiej w Prusach Wschodnich ^{a...} ^bwystąpić^b również [z] notą przez wzgląd na ewentualność interwencji militarnej pod pretekstem rzekomego wtargnięcia do Prus, jak przez obawę przerwania łączności z Gdańskiem.

Vingt quatre,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 138-139.

Nr 463

146 bis [p]

26/VII M.S.Z.

Sprostowanie N° 146. Zamiast Rząd i Władze francuskie winno być Rząd i Władze angielskie.

25 juillet,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 139.

Nr 464

87 [w]

27/VII

M.S.Z.

Kurs rubli carskich się poprawia – można spodziewać [się] w związku z konferencją bolszewicką w Londynie dalszego podniesienia. Obecnie około 235. Spodziewane 200. Proszę instrukcje Rutkowskiemu przy jakiej limicie sprzedać 1 380 000 rubli złożonych w banku w Londynie.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 139-140.

Nr 465

147 [p]

27/VII M.S.Z.

Bolszewicy widocznie zwlekając dla opóźnienia pomocy Koalicji Polsce proponują 30 lipca jako datę spotkania delegatów mających omówić rozejm. Data 30-go wbrew twierdzeniu Bolszewików nie przez nas proponowana o czym proszę urzędowo i w prasie zawiadomić.

Vingt six juillet,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 140.

Nr 466

88 [w]

28/VII

M.S.Z.

Dowiedzieliśmy się, że zaraz po otrzymaniu noty Sowietów z 24 Premier Angielski posłał na własną rękę niezręczną odpowiedź zgadzającą się podobno w zasadzie z punktem widzenia noty bolszewickiej. W związku z tym krokiem Premiera, widocznie nie aprobowanym przez Rząd Angielski nastąpiło spotkanie Lloyd George z Millerandem w Boulogne. Wysłana została dziś druga nota podpisana tylko przez Lloyd George, zaznaczająca energicznie, że główny temat Konferencji Londyńskiej ma być Polska i że w Konferencji mają wziąć udział przedstawiciele ościennych Państw. Według F.O. treść dzisiejszej noty unieważnia poprzednią. Dzisiejsza nota jest rezultatem uzgodnienia poglądów Lloyd George z Millerandem.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 140-141.

Nr 467

89 [w]

29/7

M.S.Z., ks. Sapieha

Wracam do Paryża. Punkt ciężkości pracy przenosi się do Ameryki. Potrzebuję w celu wysłania do Ameryki dawnego współpracownika Zygmunta Iwanowskiego²¹⁹. Usilnie proszę Pana Ministra o łaskawe przysłanie mi go natychmiast do Paryża wraz z rodziną. Jeżeli są wojskowe trudności generał Rozwadowski może je usunąć. Wyłożone pieniądze na podróż natychmiast zwrócę. Raport z pobytu w Londynie prześlę z Paryża.

Paderewski, Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 141.

Nr 468

150 [p]

29/VII M.S.Z.

Lloyd George mówił 26 b[ieżącego] m[iesiąca] o ważnej depeszy od Sowietów i o gwarancjach danych przez bolszewików nie wkraczania do Polski. Proszę szczegóły.

28 juillet,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 141.

Nr 469

148 [p]

29/VII M.S.Z.

Odpowiadając depesza 74 prosimy zbadać kwestię taks. Jeżeli by taksa przy wydawaniu weksła w Londynie zamiast w Warszawie była niższą wyślemy pełnomocnictwo do podpisania.

Ministerstwo Skarbu 28 juillet,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 142.

Nr 470

90 [w]

29/VII

M.S.Z.

Refero votre 150.

Podalem sens noty Sowietów naszym telegramem 86. Tekst wysłałem kurjerem 26 b[ieżącego] m[iesiąca]. O żadnych gwarancjach w nocie nie ma mowy, ani Lloyd George o żadnych nie wspominał.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 142.

Nr 471

²¹⁹ Zygmunt Iwanowski; jeden z plenipotentów I. Paderewskiego.

91 [w]

29/7

M.S.Z.

Refero notre 88.

Wysyłka ostatniej noty Lloyd George'a do Sowietów wstrzymana [z] powodu nie nadejścia jeszcze sankcji Włoch. Foreign Office spodziewa [się] otrzymać sankcję dzisiaj. Treść dokładną otrzymam i zatelegrafuję po ostatecznym ustaleniu.

Polmission

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 142.***Nr 472**

6 [p]

30/7 Bruksela

Na prośbę generała Pomiankowskiego²²⁰ poczyniłem starania u Rządu Belgijskiego dla przepuszczenia pociągów z bronią z Francji przez Belgię do Antwerpii. Przed zgodą Rząd Belgijski zasięga informacji Paryż i Londyn o stanowisku danych rządów w tej sprawie. Pożądane stwierdzenie ze strony Anglii, że wielkie mocarstwa czynnie pomagają nam.

Sobański

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 142-143.***Nr 473**

92 [w]

30/7 M.S.Z.

Teksty not Anglii do Sowietów z 26-tego i 29-tego b[ieżącego] m[iesiąca] dziś otrzymałem. Nie telegrafuję gdyż zostały wczoraj wprost przetelegrafowane dla Rządu Polskiego Rumboldowi. Spodziewana odpowiedź Sowietów jutro lub pojutrze. W sferach angielskich niecierpliwie oczekują warunków rozejmowych Sowietów Polsce. Istnieją dwie opinie: jedna, że partja Lenina zwyciężyła i warunki rozejmowe będą łagodne; druga, że partja militarna sowietów weźmie górę i warunki będą ciężkie. Nic stanowczego dotąd nie wiadomo.

Polmission

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 143.***Nr 474**

151 [p]

30/7 M.S.Z.

²²⁰ Józef Pomiankowski (1866–1929), austr. feldmarsz. por. z 17 VIII 1917, gen. dyw. z 1 VI 1919; 5 XI 1919–II 1921: szef Polskiej Misji Wojskowej Zakupów w Paryżu; II–XII 1921: szef Polskiej Misji Wojskowej tamże; zob. M. Ciepłowicz, „Pomiankowski Józef” (w:) PSB, t. XXVII, z. 3 (112), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1983, s. 383; J. Rydel. op. cit., s. 252-253.

Upoważniam kupno domu: Portland Place na podanych warunkach.

29 juillet,

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 143.

Nr 475

149 [p]

31/VII M.S.Z.

Rząd Austriacki na zasadzie artykułu 134 Traktatu Pokojowego²²¹ zakazał wywozu wszelkiego materiału wojennego. Należy natychmiast na zasadzie artykułu 130²²² i 325²²³ domagać się zwolnienia zakupionych artykułów wojennych u Comission Interallieé de Contrôle we Wiedniu²²⁴. Akcja tamtejsza nie wystarcza. Paryż i Rzym powiadomione 26 lipca. Akcja u Komisji Aljanckiej w Warszawie została również wszczęta.

29 juillet,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 144.

Nr 476

²²¹ Stanowił on:

„Przywóz do Austrii broni, amunicji oraz wszelkiego rodzaju materiału wojennego jest wyraźnie wzbroniony.

To samo dotyczy fabrykacji i wywozu broni, amunicji oraz wszelkiego rodzaju materiału wojennego, przeznaczonego zagranicę.”

TPMSSA, s. 44.

²²² Głosił on:

„Zaopatrzenie w amunicję, będące w rozporządzeniu armji austriackiej, nie powinno przekraczać ilości oznaczonej w Tablicy V, dołączonej do niniejszego Działu.

W ciągu trzech miesięcy po uprawomocnieniu się niniejszego Traktatu Rząd austriacki złoży przewyżkę znajdującego się obecnie uzbrojenia i amunicji w miejscach, które mu zostaną podane przez Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone.

Żadnego innego zaopatrzenia, składu ani rezerw amunicji nie będzie wolno tworzyć.”

TPMSSA”, s. 43

” Dział I. Przepisy dotyczące wojska.

²²³ Stanowił on:

„Austria wykona instrukcje w przedmiocie wywozu, które da jej władza działająca w imieniu Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych:

1° Co do transportu wojsk, dokonywanego w wykonaniu niniejszego Traktatu, oraz jako też materiałów, amunicji i żywności na użytek armji;

2° Przejściowo zaś co do przewozu żywności dla niektórych okolic, o ile możliwości najszybszego przywrócenia normalnych warunków transportu oraz organizacji służby pocztowej i telegraficznej.”

TPMSSA, s. 132.

²²⁴ Właśc. Mowa w tym wypadku o Wojskowej Sojuszniczej Komisji Kontroli; jej zadania określał art. 153 traktatu pokoju:

„Wojskowa Międzysprzymierzeńska Komisja Kontroli będzie miała w szczególności za zadanie odbierać od Rządu austriackiego zawiadomienia o miejscu znajdowania się zapasów i składów amunicji, o uzbrojeniu pozycji obronnych, twierdz oraz fortyfikacji, o miejscu znajdowania się zakładów i fabryk broni, amunicji oraz materiału wojennego, nadto o ich działalności.

Odbierze dostarczoną broń, amunicję, materiały wojenny, narzędzia do fabrykacji wojennej, ustali miejsca skutecznienia tych dostaw, będzie czuwała nad niszczeniem, doprowadzaniem do stanu nieużywalności lub nad przekształceniem jak to przewidziano w niniejszym Traktacie.”

TPMSSA, s. 50.

152 [p]

1/VIII₂₀²²⁵ M.S.Z.

Receptus 85.

Proszę prowadzić pertraktacye.

Vingt huit juillet,

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 144.***Nr 477**

153 [p]

1/VII₂₀ M.S.Z.

Receptus 87.

Sprzedać dopiero, gdy zanosić się będzie na spadek kursu.

Trente et un juillet,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 144-145.***Nr 478**

154 [p]

4^aVII^a M.S.Z.

Żyd Stiller²²⁶ z Delegacji Krassina głosił z tryumfem w Sztokholmie, że Anglja ustąpiła bolszewikom na całej linii pozwalając na przyjazd delegacji do Londynu przed zawarciem rozejmu z nami. Mówił, że będą w Londynie przewlekać rokowania, załatwią się z Polską i rozszerzą propagandę na całą Europę. Pokoju na serjo nie biorą. Sowiety nie obawiają się nawet Konstytuanty, której domaga się Millerand, terrorem wszystko w Rosji przeprowadzić będzie można. Stiller wyjechał do Londynu.

3 août, M.S.Z.,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 144-145.***Nr 479**

93 [w]

4/8 M.S.Z.

Wczoraj gabinet angielski ułożył i wysłał radio do Sowietów w związku z trudnościami poczynionymi Polsce w sprawie rozejmu. Treść radio trzymana w sekrecie przez F.O. i biuro premiera. Zapewniono mnie w F.O. gdzie obeszłem wszystkich, że treść radio bardzo stanowcza. Czynię dalsze starania otrzymania tekstu. Odbylem długą rozmowę [z]

²²⁵ Najprawdopodobniej w ten sposób odnotowano godzinę.

²²⁶ Brak danych.

ambasadorem Davis²²⁷. Bardzo życzliwie popiera projekt refero telegramu 85. Dziś szyfrował Waszyngton, obiecał poparcie.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 145.

Nr 480

156 [p]

4 VIII₂₀ M.S.Z.

Statim:

Uważam, że jedynym racjonalnym stanowiskiem Anglii i Francji byłoby wypowiedzenie wojny Sowiecom. Wywołało by to przygnębienie w armji sowieckiej, podniesienie ducha w Polsce i czynne wystąpienie Rumunji i Państw Bałtyckich.

Proszę telegrafować, jak Rząd Angielski zapatruje się na ewentualność wysłania delegatów polskich do Mińska, jednakowoż nie trzeba uzależniać naszej decyzji od zdania Aliantów, gdyż może nam być wygodniej zachować wolną rękę. Z naciskiem podkreślać ujawnioną złą wolę Bolszewików, zaznaczając, że wchodzimy w okres ostatecznej walki o Polskę i cywilizację. Proszę nacisk silny położyć na konieczność natychmiastowego i bezwzględnego militarnego obsadzenia Gdańska.

Quatre août,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 146.

Nr 481

157 [p]

5/8 M.S.Z.

Czy prawda o pro-polskich demonstracjach. Proszę o takich wydarzeniach natychmiast donosić.

4 août,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 147.

Nr 482

94 [w]

5/8

M.S.Z.

Refero votre 157: Żadnych propolskich demonstracji nie było.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 147.

²²⁷ John William Davis (1873–1955), amerykański prawnik związany z Partią Demokratyczną, dyplomata amerykański; 18 XII 1918–9 III 1921: ambasador Stanów Zjednoczonych w Londynie.

Nr 483

155 [p]

5/8 M.S.Z.

Poseł niemiecki²²⁸ oświadczył, że Rząd jego ogłosiwszy swą neutralność²²⁹ wstrzymać musi transito materiałów wojskowych z Francji do Polski. Stanowisko nasze wobec tego następujące: Primo – negujemy prawo ogłaszania neutralności wobec państwa nieuznanego. Uznanie Sowietów wypowiedziane przez Niemców w Brześciu, anulowane artykułem 116 Traktatu Wersalskiego²³⁰. Secundo – nawet gdyby Niemcy miały prawo neutralność swą proklamować, nie zwalnia ich to z obowiązku przepuszczania transportów wojskowych o ile Ententa tego zażąda na zasadzie artykułu 375 Traktatu Wersalskiego²³¹, łącznie z artykułem 87 (wytknięcie granic wschodnich Polski). Tertio – Niemcy są zobowiązane z artykułu 169, ustęp trzeci²³², dostawienia do dyspozycji Ententy broni zdobytej w krajach sprzymierzonych oraz odebranej korpusowi²³³ Dowbora-Muśnickiego²³⁴. Broń ta może być zużyta dla Polski. Proszę urgować u Rządu Angielskiego zastosowanie artykułów 375 i 169 ustęp trzeci.

3 août,

Sapieha

²²⁸ Alfred M. hr. von Oberndorff (1870? –1963?), dyplomata niemiecki; V 1920–VIII 1921: *chargé d'affaires* Niemiec w Warszawie (z tytułem posła *ad personam*); formalnie rzecz biorąc pierwszy poseł Rzeszy – Ulrich Rauscher – przybył nad Wisłę dopiero 31 maja 1922 r.; zob. J. Krasuski, „Stosunki polsko-niemieckie 1919–1932”, Poznań 1975, s. 96.

²²⁹ Niemcy zadeklarowały formalną neutralność wobec toczącej się wojny polsko rosyjskiej w specjalnej proklamacji prezydenta Rzeszy Friedricha Eberta z 20 lipca 1920 r.; na tej podstawie już 25 lipca t. r. wydano zakaz wywozu i przewozu materiałów wojennych do Polski; zob. J. Krasuski, op. cit., s. 25.

²³⁰ Stanowił on:

„Niemcy uznają i zobowiązują się szanować niepodległość wszystkich terytoriów, które stanowią część byłego Cesarstwa Rosyjskiego w dniu 1 sierpnia 1914 roku, jako trwałą i niezbywalną.

Zgodnie z postanowieniami artykułów 259 i 292 Części IX (Przepisy finansowe) i X (Przepisy ekonomiczne) niniejszego Traktatu, Niemcy uznają ostatecznie jako niebyłe Traktaty brzesko-litewskie, jak również wszelkie inne porozumienia lub konwencje zawarte przez się z Rządem Maksymalistycznym w Rosji.

Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone zastrzegają wyraźnie prawa Rosji do otrzymania od Niemiec wszelkich restytucji i odszkodowań, opartych na zasadach niniejszego Traktatu.”

DzURP 1920, nr 35, poz. 200.

²³¹ Głosił on:

„Niemcy będą stosowały się do instrukcji, które dadzą im władze, działające w imieniu Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych w dziedzinie przewozu:

DzURP 1920, nr 35, poz. 200.

²³² Stanowił on:

„W ciągu tego samego okresu czasu broń, amunicja i materiał wojenny, pochodzący z zagranicy, włączając w to materiał do obrony przeciw statkom powietrznym, bez względu na stan, w jakim się znajdują, będą dostarczone rzeczonym Rządom, które zadecydują o ich przeznaczeniu.”

DzURP, 1920, nr 35, poz. 200.

²³³ Załącznikiem tej formacji Dywizja Strzelców Polskich; Korpus formowano na Białorusi, głównie z Polaków służących na Frontach: Zachodnim (Białoruś, Polesie) i Północnym (Łotwa, Litwa); w grudniu 1917 r. składał się z: trzech dywizji strzelców, rezerwowej brygady strzelców, trzech pułków ułanów, pułku artylerii i pułku inżynierskiego; w styczniu 1918 r. stan Korpusu wynosił łącznie około 29 tys. oficerów i żołnierzy, a w maju t. r. ponad 23 600; w marcu 1918 r. uznał on zwierzchnictwo Rady Regencyjnej; na przełomie czerwca i lipca t. r. został rozbrojony przez wojska niemieckie.

²³⁴ Józef Dowbór-Muśnicki (1867–1937), rosyjski gen. dyw., polski gen. broni z 1 VI 1919; 6 VIII 1917–22 V 1918: dowódca 1. Korpusu Polskiego na Wschodzie.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 147-148.

Nr 484

41 [p]

5/VIII Poselstwo Haga

Dla Jakobsena²³⁵, hotel Carlton.

Wienen²³⁶ uważa kombinację zaproponowaną za niemożliwą. Karabiny nadal do wzięcia, 200 do 300 tysięcy, nowe, pozwolenie niemieckie na wywóz broni do Rotterdamu. Zapłata w Rotterdamie.

Quatre août,

Rozwadowski²³⁷

IPMS, A. 12. 53/2, k. 148.

Nr 485

95 [w]

5/VIII

M.S.Z., Statim Pour Prince Sapieha urgent

Ściśle poufne dla księcia Sapiehy:

Premier wczoraj konferował [z] Krassinem, zakomunikował mu radio z 3 sierpnia, dodając ustne ultimatum terminowe, grożąc odesłaniem delegacji bolszewickiej, blokadą i czynną akcją. Wiadomość ostatnią mam poufnie. Prasa dziś prawie cała przygotowuje opinię do możliwości interwencji. Wieczorna prasa podaje o przygotowaniach mobilizacji, na razie czterech dywizji. Są to nieurzędowe *ballons d'essai*²³⁸ – bezpodstawne.

Polmission, Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 148-149.

Nr 486

96 [w]

5/VIII

M.S.Z. Pour P[rin]ce Sapieha, statim.

Ściśle tajne. Foreign Office uważa wyjazd rządu z Warszawy za katastrofę. Niewątpliwie powstałby natychmiast Polski rząd sowiecki, co umożliwiłoby bolszewikom osiągnięcie celu i utrudniłoby wszelki nacisk Ententy. W razie konieczności wyjazdu Rządu konieczna silna dyktatura wojskowa.

²³⁵ Brak danych.

²³⁶ Brak danych.

²³⁷ Eugeniusz Rozwadowski, Jordan-Rozwadowski (1883 –?); ziemianin, dyplomata austro-węgierski, a następnie polski; 1 III 1919: wstąpił do MSZ i został radcą Poselstwa Polskiego w Hadze; 20 IV 1920–1 IV 1921: *chargé d'affaires* RP w Hadze; po II wojnie światowej – do 1947 – w służbie konsularnej »Polski Ludowej« w USA, dalsze losy nieznane.

²³⁸ Franc. 'balony próbne'.

Polmission, Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 149.

Nr 487

97 [w]

5/VIII

M.S.Z., statim

Refero votre 156.

F.O. uważa bezpośrednio zawieranie pokoju niepożądane, obawia się że wykluczenie udziału Ententy osłabia naszą pozycję. Jednak nie stawia sprawy kategorycznie. Wykonałem natychmiast instrukcje inne zawarte w rzeczonym telegramie. Obiecano mi odpowiedź jutro.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 149.

Nr 488

98 [w]

5 VIII

M.S.Z., statim

Tekst radjo wysłanej 3-go b[ieżącego] m[iesiąca] do Cziczera następnny:
Nie otrzymano odpowiedzi Sowietów na notę angielską z 29-tego, proponującą konferencję Londyńską dla przywrócenia pokoju Europie, a głównie między Polską a Rosją.

Tymczasem otrzymane radjo prasowe z Moskwy donosi, że sowiecka delegacja rozejmowa zażądała jako warunek rozejmu by Polska delegacja rozejmowa miała pełnomocnictwo zawarcia zasadniczego pokoju i ponieważ delegaci polscy takiego nie mieli, wrócili do Warszawy. Rząd Sowietów winien zdać sobie sprawę, że jeżeli obstaje by warunki pokojowe między Polską a Rosją były zawarte z wykluczeniem innych państw, wówczas podstawy na których miała się odbyć konferencja Londyńska znikają, a projekt takiej konferencji przepada. Dalej jest widocznem, że armie sowieckie głęboko posunęły się w etnograficzną Polskę. W razie korzystania z opóźnień obecnie wytworzonych w celu dalszego posuwania się Rząd Angielski będzie zmuszony konkludować, że nie jest zamiarem sowietów uszanowanie wolności i niepodległości Polski, i że sytuacja przewidziana w telegramie do Cziczera z 20-ego lipca stała się faktem.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 149-150.

Nr 489

99 [w]

6/VIII

M.S.Z.

Refero votre 148.

Kosztów żadnych. Pełnomocnictwo Londyn konieczne.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 151.

Nr 490

100 [w]

6/VIII

M.S.Z.

Przybył tu Kozłowski²³⁹ z ligi antibolszewickiej. Skomunikowałem go z podobnymi instytucjami angielskimi. Robi dobre wrażenie. Jest bez pieniędzy. Czy i w jakim stopniu Poselstwo ma go finansować?

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 151.

Nr 491

157 [p]

7/8 M.S.Z.

Proszę w porozumieniu z attaché wojskowym²⁴⁰, który otrzymuje telegraficznie bliższe szczegóły i warunki poczynić kroki u rządu celem tworzenia ochotniczych pułków artylerji eskadr lotniczych i oddziałów do tanków. Oczekuję wiadomości o wynikach.

6 août,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 151.

Nr 492

101 [w]

7/8

M.S.Z., statim

Szóstego wieczorem, nawiązując do listu Kamenewa, miał on audjencję u Premiera. Rozmowa sześciogodzinna, na której wyczerpano wszystkie kwestje. Rezultat szczegółowy trzymany w tajemnicy do czasu spotkania premiera z Millerandem. Co nastąpi jutro w Hythe. Dowiedziałem się od F.O., że Premier omawiał z Kamenewem konieczność wstrzymania bolszewików od dalszego najścia Polski. Premier w imieniu rządu angielskiego przyjął wobec sowietów na siebie gwarancję, że w razie zatrzymania akcji wojennej przez sowiety Polska na żądanie jego jednocześnie przerwie działania wojenne. Omawiano również warunki rozejmu.

²³⁹ Brak danych.

²⁴⁰ Chodzi o kdm. Wacława Kłoczowskiego (1873–1930). [oprac. JŁ]

Premier kategorycznie zażądał natychmiastowego rozejmu od sowietów. Premier groził konsekwencjami w razie odmowy, uzależnił też pobyt dalszy misji sowietów od natychmiastowej zgody. Kamenew telegrafował zaraz do Moskwy, żądając odpowiedzi do niedzieli rano, by odpowiedź miał premier przed spotkaniem z Millerandem. Poniedziałek mogę dopiero otrzymać szczegóły i rezultat spotkania premierów w Hythe.

W Anglii rozpoczęto pod wodzą Hendersona²⁴¹ ogromną akcję lewicy przeciw interwencji Ententy na rzecz Polski. Agitacja ogromna, możliwe strajki i demonstracje w celu intymidacji²⁴² rządu.

Polmission, Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 151-152.

Nr 493

158 [p]

8 VIII₂₀ M.S.Z.

Rząd przystępuje do wstępnych zarządzeń ewakuacyjnych Warszawy, która będzie do ostateczności broniona. Przy przenoszeniu urzędów zajść może chwilowa przerwa w wysyłce radiotelegramów i depesz zwłaszcza informacyjno-prasowych. Da to niewątpliwie pole do rozlicznych fałszywych pogłosek na temat sytuacji wojennej a (wątpić ?) Warszawy. Ostrzegając z góry o tej możliwości proszę jak najsilniej dementować nieuzasadnione wnioski z zarządzeń Rządu wyłącznie ostrożnościowych.

Sept août,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 153.

Nr 494

160 [p]

8/VIII M.S.Z.

Upoważniam Pana w porozumieniu z attaché wojskowym i na zasadach wymienionych w telegramie naczelnego Dowództwa z 6 b[ieżącego] m[iesiąca] do podpisania umowy z Rządem tamtejszym celem powołania do życia formacji ochotniczych.

6 août,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 153.

Nr 495

161 [p]

9/VIII₃₀ M.S.Z.

Receptus 100.

²⁴¹ Arthur Henderson (1863–1935), brytyjski polityk i działacz socjalistyczny; 1912–1934: sekretarz generalny Partii Pracy; 1919–1923: chip, to znaczy osoba odpowiedzialna za dyscyplinę głosowań tejże Partii.

²⁴² Z franc. lub ang. *intimidation* - onieśmienie, zastraszenie.

Kozłowski twierdził, że o pieniądze się postara. Proszę go bardzo umiarkowanie subwencjonować.

Huit août,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 154.

Nr 496

43 [p]

9/VIII Haga

– Dla Jacobsena. – Załoga statku „Echo” odmówiła wyjazdu z załadowanymi już w Rotterdamie karabinami maszynowymi. Robimy inne starania. Czy nie możnaby zabrać waszym transportem.

9 août,

Rozwadowski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 154.

Nr 497

159 [p]

9/VIII M.S.Z. Receptus 22 claris

Proszę jeszcze raz energicznie zaprzeczyć w F.O. twierdzeniu Rządu bolszewickiego wyznaczeniu przez nas daty 30-tego lipca na ^{a...}ie pertraktacji rozejmowych i próbie zrzućcia na Polskę winy i odpowiedzialności za opóźnienie rozejmu. Należy stanowczo podkreślić, że właśnie Rząd bolszewicki utrudnia pod różnymi pozorami rozpoczęcie pertraktacji, by głosząc równocześnie gotowość pokojową, móżd kontynuować pertraktacje ekonomiczne w Londynie, a zarazem opóźniać pomoc przyrzeczoną przez Aliantów i zyskać na terenie w Polsce.

Ostatnia depesza radio, zawierająca zgodę na pertraktacje w Mińsku, trzykrotnie nie przyjęta w ciągu dwóch dni przez radio-stację Moskiewską. Obszerna nota do Rządu Brytyjskiego odchodzi natychmiast.

8 août,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 154-155.

Nr 498

102 [w]

9/8

M.S.Z., statim

Refero notre 101.

Na projekt układu premiera z Kamieniemem sowiety odpowiedziały wczoraj następująco: Z chwilą gdy Polska przyjmie nasze warunki rozejmu dotyczące głównie częściowego rozbrojenia, sowiety będą gotowe zacząć wycofanie wojsk do linii wyznaczonej przez Radę Najwyższą notą 20-tego lipca. Wówczas sowiety zredukują wojska swe na tej linii, o ile

alianci, szczególnie Francja, zobowiążą się nie posuwać ani popierać zaczepnego posuwania na jakimkolwiek froncie przeciw sowietom i wycofują armię Wrangla. Wczoraj [i] dziś trwa Konferencja premierów w Folkestone. Dyskutują zajęcie stanowiska wobec odmowy sowietów, ewentualność pomocy Polsce, obsadzenia Gdańska i korytarza, blokady Rosji. Rezultat oczekiwany jutro rano. Dziś wieczorem posiedzenie angielskiego gabinetu.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 155-156.

Nr 499

162 [p]

10/8 M.S.Z.

Kamieniew podaje jako warunek zawieszenia broni częściowe rozbrojenie nas. Ponieważ oddałoby to Polskę militarnie i politycznie na łaskę bolszewikom, proszę przygotować rząd, warunek ten jest absolutnie nie do przyjęcia.

9 août,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 156.

Nr 500

420 [p]

10/8 M.S.Z. Paryski

Posel Skrzyński telegrafuje, że rząd rumuński oczekuje lada dzień pokojowej propozycji Sowietów. Rumunja samorzutnie wojny nie zacznie, licząc się z niemożnością pozyskania opinii publicznej i przeprowadzenia mobilizacji, której konieczność rząd jednak uznaje. Jedynie gdyby Europa podjęła solidarną walkę przeciw bolszewizmowi, możnaby wytworzyć w Rumunji atmosferę wojenną. Warunkiem jest zapewnienie neutralności Węgier, dostawa amunicji, a zwłaszcza jawne postawienie zasady pobratymstwa broni wielkich i małych mocarstw w walce z bolszewizmem.

9 août,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 156.

Nr 501

103 [w]

10/8

M.S.Z.

Posiadam decyzje konferencji premierów, które wczoraj wieczorem Rząd Angielski telegrafował Rumboldowi, nakazując mu natychmiastowe zakomunikowanie Rządowi Polskiemu, możliwie łącznie z posłem francuskim. Wobec tego nie powtarzam szczegółowo treści. F.O. uważa, wobec stanowiska Labour Party nic lepszego oczekiwać nie było można. Przyznaje jednak, że deklaracja konferencji do Polski przewiduje półśrodki. Jednak Ententa

stawiając warunek utrzymania polskiego wojska w wysokości 22 pełnych dywizji i obrony do ostateczności ułatwia nam odmowę sowietom jakiegokolwiek rozbrojenia. Uprzedziłem F.O., stosownie [do] instrukcji, wszelkie rozbrojenie wykluczone. Mam poufnie wiadomość o złem usposobieniu dla Polski Marszałka Focha i jego otoczenia z powodu rzekomych trudności czynionych Weygand[owi] przez władze polskie. Odnośne punkty deklaracji Ententy dotyczące dowództwa i przyjmowania wojskowych rad aliantów są niechybnie w związku z tym faktem. Anglia nie dopuściła dyskusji, wszczynanej przez Francję na konferencji co do neutralności Niemiec.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 157-158.

Nr 502

104 [w]

10/8

M.S.Z.

Refero rozporządzenie M.S.Z. 5-tego lipca [w] sprawie wiz. Proszę telegrafować, czy ograniczenie wiz dotyczy także tranzytu przez korytarz zachodnich Prus. Taka interpretacja kolidowałaby z artykułem 98 Traktatu Wersalskiego²⁴³. Możeby ograniczyć wizy, pozostawiając zasadniczo uznaniu konsulatu.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 158.

Nr 503

164 [p]

11/8 M.S.Z.

Wobec telegramu Havasa²⁴⁴ z Hythe o rozpoczęciu rokowań w Mińsku we środę 6-tego, proszę stwierdzić, że rząd polski nie dostał od Rządu Sowietów zawiadomienia, i że dotąd nie ma odpowiedzi na Radio z 5-tego, stwierdzającego gotowość rokowań.

10 août,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 158.

²⁴³ Stanowił on:

„Niemcy i Polska zawrą w ciągu roku od uprawomocnienia się niniejszego Traktatu Konwencję, której brzmienie, w razie niemożności porozumienia, ustali Rada Związku Narodów; Konwencja ta zabezpieczy z jednej strony Niemcom zupełne i odpowiednie ułatwienia w komunikacji kolejowej między pozostałą częścią Niemiec a Prusami Wschodnimi poprzez terytorjum polskie, z drugiej zaś – Polsce takie same ułatwienia w jej komunikacji z Wolnym Miastem Gdańskiem poprzez terytorjum niemieckie, które mogłoby się znaleźć na prawym brzegu Wisły między Polską a Wolnym Miastem Gdańskim.”

DzURP, 1920, nr 35, poz. 200.

²⁴⁴ Francuska agencja prasowa założona 22 października 1832 r. przez byłego bankiera Charlesa-Louisa Havasa pod nazwą Agence des feuilles politiques, correspondance générale; zakończyła działalność w 1944 r.

Nr 504

165 [p]

11/8 M.S.Z.

Radio sowieków do Rządu Polskiego o rozpoczęciu rokowań w Mińsku jedenastego, dotąd nie nadeszło. Tekst znany tylko z niepełnej podchwyczonej depeszy do Kamieniewa. Proszę zwrócić uwagę Rządu na dalszy manewr sowieków, gdyż sam fakt spotkania się pełnomocników nie czyni jeszcze zadość żądaniom Anglii natychmiastowego zaprzestania kroków nieprzyjacielskich. Wobec niemożności porozumienia się telegraficznie i by kres położyć przewlekaniu zawieszenia broni wysłano dziś dyrektora Okęckiego i majora Stamirowskiego²⁴⁵ w kierunku Siedlce – Brześć Litewski, jako parlamentarjuszy do najbliższej komendy sowieckiej dla omówienia szczegółów spotkania pełnomocników.

10 août,

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 158-159.***Nr 505**

105 [w]

11/8

M.S.Z.

Rząd Angielski instruował dziś Rumbolda [by] wyrazić zdanie Rządowi Polskiemu, że pozostawiając Polsce wolną rękę namysłu i targowania sowieckich warunków rozejmu ku otrzymaniu lepszych Anglia uważa zasadniczo warunki te nie naruszają niepodległości etnograficznej Polski, co stanowiło główną podstawę decyzji konferencji Folkestone. Wyraziłem z naciskiem F.O., że warunki sowieków, ogłoszone przez Kamieniewa naruszają suwerenność i niepodległość Polski. Wskazałem szczególnie projekty sowieków rozbrojenia, zakazu wyrobu i wwozu amunicji, rozdawania ziemi ofiarom wojny, kontroli kolei Białystok – Grajewo, jako moim zdaniem nie do przyjęcia i zresztą sprzeczne instrukcjom danym Rumboldowi 10-tego b[ieżącego] m[iesiąca]. Nasz telegram N° 103. Wykonałem instrukcje N° N° 159, 162, 164.

Polmission, Ciechanowski

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 159-160.***Nr 506**

1 [p]

12/8 Berlin

Do Teodora Jacobsena. –

²⁴⁵ W tym kontekście być może mowa o Kazimierzu Stamirowskim.

Z ponownych rozkazów komisji kontroli aeronautyki dostawa dokumentów w sprawie Gutzeit²⁴⁶ niemożliwą i przedłużenie terminu do dnia 21 sierpnia. Proszę przez tamtejszy rząd^{a(?)} spowodować przedłużenie terminu w Deutsche Bank. Komisja kontroli potwierdzi powód zwłoki. Rusam Amsterdam Pana^{a...} Witkowski²⁴⁷

11 août,

Polmission, Berlin

IPMS, A. 12. 53/2, k. 160.

Nr 507

106 [w]

13/VIII

M.S.Z.

Uznanie Wrangla przez Francję²⁴⁸ stworzyło tu sensację. F.O. przewiduje spotkanie premierów: Boulogne, niedziela, które pozwoli pozornie uzgodnić politykę. F.O. z dania warunki Sowietów Polsce, groźba rozbrojenia Polski przestraszyły Francję, zmuszając do energii. Fakt uznania Wrangla [w] chwili, gdy Anglja dąży do polityki kompromisowej [z] Sowietami, uważamy za sprzeczność między polityką Francji i Anglji. Labour stawia Rządowi alternatywę strajków lub odcięcia się od Francji. Prasa nazywa sytuację kryzysową. F.O. ma nadzieję, że sytuacja ta da się [w] ciągu dwóch dni wyjaśnić.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 161.

Nr 508

167 [p]

14/VIII₂₀ M.S.Z.

Ściśle tajne. Jedenastego wieczór Poseł Angielski przedstawił mi warunki pokojowe, które Kamieniew przedstawił Rządowi Angielskiemu, zalecając ze strony Rządu Angielskiego przyjęcie takowych. Odpowiedziałem mu, że tej rady Anglji nie zakomunikuję nawet memu Rządowi, chcąc dać Anglji możliwość cofnięcia się z tego stanowiska. Polska nie przyjmie warunków upokarzających, o żadnym rozbrojeniu ani demobilizacji mowy być nie może. Polska nie potrzebuje składać deklaracji, że będzie się bronić do ostatka, co także jest upokarzającym wymaganiem, gdyż Polska zdecydowana jest bronić swej niepodległości i to w całym znaczeniu tego słowa, nie tak jak ją rozumie Lloyd George.

– Bronić się będziemy choćby nas opuścili wszyscy aljanci.

Dalszy ciąg w następnym telegramie.

²⁴⁶ Brak danych.

²⁴⁷ Brak danych.

²⁴⁸ 10 sierpnia 1920 r. Paryż uznał *de facto* rząd sewastopolski i zapowiedział udzielenie mu pomocy materialnej; zob. J. Kukułka, op. cit., s. 221.

Treize août,

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 161-162.***Nr 509**

168 [p]

14/VIII M.S.Z.

Dalszy ciąg telegramu 167.

Oddając w ręce Aljantów losy pokoju i wojny w ^{a...a} nie mogliśmy się spodziewać, żeby nam poradzili haniebnny pokój, na który nigdy się nie zgodzimy. Poseł Angielski opuścił mnie bardzo wzruszony.

Wczoraj Poseł Francuski zawiadomił mnie o niezłomnym stanowisku Francji i popieraniu nas, zagwarantowania nam granic Zachodnich i przekonaniu, że warunki bolszewickie równają się zagładzie Polski. Dziś Poseł Angielski zawiadomił mnie, że Rząd Angielski nie miał na myśli zmuszenia nas do przyjęcia upokarzających warunków i że ma się odbyć konferencja dla uzgodnienia stanowiska Anglii i Francji. Jutro wyjeżdża Polska delegacja Pokojowa do Mińska z instrukcją nie przyjmowania jakichkolwiek upokarzających lub krzywdzących warunków. Lada dzień rozpocznie się walna rozprawa militarna, która będzie odpowiedzią na żądanie Aljantów gwarantowania im zamiaru naszego bronięcia się do ostatka.

Numéro 168. Treize août,

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 162-163.***Nr 510**

107 [w]

14/VIII

M.S.Z.

Od 11-go bez przerwy staram się w F.O. doprowadzić do zmiany poglądów angielskich na warunki rozejmowe. – Dziś raz jeszcze na mocy telegramu 167 czyniłem starania. Dotychczas premier obstaje przy swoim. Obiecano mi raz jeszcze w F.O. zwrócić nacisk. F.O. powtarza poprzednie przypuszczenie, że Rząd Angielski zdoła doprowadzić Francję do swoich zapatrywań. Labour uchwaliła wczoraj bojkot węglowy względem Francji.

Polmission

*IPMS, A. 12. 53/2, k. 163-164.***Nr 511**

108 [w]

17/8

M.S.Z.

Exposé wczorajsze Premiera w Parlamencie i Lorda Curzona w Izbie Lordów ostatecznie wykazuje, że Anglja stanowczo pomocy Polsce nie da. Wbrew logice wypadków rząd angielski twierdzi, iż uprzedziwszy Polskę, że nie może liczyć na pomoc Anglji, dziś nie jest obowiązany dać pomoc. Twierdzi, że niepodległość Polski przez warunki sowietów nie jest naruszona. Zastrzega jednak, że ewentualne późniejsze naruszenie niepodległości Polski może go zmusić do odwołania się ponownie do Parlamentu z nowymi wnioskami. Parlament czasowo się rozjeżdża na ferje. Sytuacja tutejsza jest wywołana głównie przez zorganizowaną presję Labour działającego bezpośrednio w porozumieniu z sowietami.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/2, k. 164.

Nr 512

500 [p]

17/8 M.S.Z.

Po otrzymaniu niniejszego telegramu proszę aż do odwołania używać wyłącznie tablicy łamowej międzyplacówkowej.

14 août,

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 164.

Nr 513

^abez numeru^a [p]

18/8 M.S.Z.

Większość Ministerstwa Spraw Zagranicznych przeniesiona – Poznań, zamek. Minister Spraw Zagranicznych i Rząd Polski – Warszawa. Poselstwa – Poznań. Ważniejsze telegramy przesyłać – Warszawa, bieżące – Poznań, a wyjątkowo ważne podwójnie. Łamy używać tylko międzyplacówkowe.

16 août,

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/2, k. 165.

Nr 514

7 [p]

18/8 M.S.Z. Bruksela

Proszę pomieścić w gazetach następującą wiadomość bez podania źródła: telegram Huysmansa²⁴⁹ do National Council of Action jest nieścisły, gdyż chodziło o pociągi z amunicją dla Polski, a nie dla Wrangla. Miejscowe organizacje robotnicze nie miały zamiaru

²⁴⁹ Jean Joseph Camille Huysmans, właśc. Camiel Hansen (1871–1968), Flamand, belgijski socjalista; 1905–1922: sekretarz Międzynarodowego Biura Socjalistycznego, organu II Międzynarodówki; 1908–1921: radny Brukseli.

się sprzeciwiać. Decyzja powzięta przez Rząd pod wpływem Vandervelde²⁵⁰, który zdaje się otrzymał wskazówki z Londynu.

17 août,

Sobański

IPMS, A. 12. 53/2, k. 165.

Nr 515

109 [w]

18/VIII

Polexterne, pour P[rin]ce Sapieha, Varsovie

Polexterne, Posen

Dowiedziawszy się dziś rano, że Tower odmawia wjazdu do Gdańska okrętom z amunicją dla Polski, sprawdziłem w F.O., że tak jest w istocie. Tower motywuje obawą rozruchów robotniczych. Zaprotestowałem przeciwko akcji Towera powołując się na brzmienie Traktatu. F.O. obiecało natychmiastowe wystąpienie przeciwko akcji Towera. Mam otrzymać jutro wiadomość o rezultacie. Zapowiedziałem oficjalny protest w razie nie otrzymania natychmiastowego odwołania decyzji Towera. Jednocześnie dla wzmocnienia presji na Rząd Angielski byłem w ambasadzie francuskiej u Fleuriota²⁵¹. Ambasada nie wierzyła w możliwość takiego kroku Towera. Dowiedziawszy się ode mnie, że wiadomość prawdziwa, Fleuriot obiecał najenergiczniej wystąpić u Rządu angielskiego. Zaaprobował zajęte przeze mnie [w] tej sprawie stanowisko w F.O. Pomyślne komunikaty nasze oraz d'Abernona i Weyganda czynią tu wielkie wrażenie wzmacniając *prestige*.

Polmission, Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 165-166.

Nr 516

4 [p]

19/VIII M.S.Z.

Wobec rozsiewanych pogłosek przez korespondentów zagranicznych zawiadamiam, że nie ma nic prawdy w utworzeniu się nowego Rządu w Poznaniu. Sytuacja na froncie coraz lepsza. Daremnie próbowano porozumienia się radio z naszą Delegacją w Mińsku.

17 août,

Sapieha.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 167.

Nr 517

²⁵⁰ Emile Vandervelde (1866–1938), prawnik, przywódca socjalistów belgijskich; przewodniczący Międzynarodowego Biura Socjalistycznego, organu II Międzynarodówki; 1919: delegat Belgii na Paryską Konferencję Pokojową; 1918–1921: minister sprawiedliwości w gabinecie Ch. Ruys de Beerenbroucka.

²⁵¹ Aimé-Joseph de Fleuriau hr. (1870-1938), dyplomata francuski; 1906 -1924, sekretarz, a następnie radca ambasady RF w Londynie; 1924-1933: kierownik tejeż placówki w randze ambasadora. [oprac. JŁ]

1 [p]

19/VIII M.S.Z.

Statek Norderaues²⁵², który płynął z Salonik 18-go lipca wioząc broń i amunicję zatrzymał się na Malcie, rzekomo z powodu zepsucia maszyny. Zachodzi obawa sabotażu ze strony kapitana. Prosić władze angielskie o ustalenie przyczyny, ewentualnie o interwencję. (W) Viard²⁵³ (f) – Weygand zawiadomieni.

17 août,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 167.

Nr 518

6 [p]

19/VIII₂₀ M.S.Z.

W związku z przybyciem statku „Juno” oświadczył Tower Biesiadeckiemu²⁵⁴, że nie ma dostatecznych sił zbrojnych dla przełamania grożącego strajku generalnego robotników gdańskich. Musi przed wyładowaniem odczekać telegraficznych instrukcji z Paryża i Londynu. Proszę energicznie interweniować, wskazując, że obecny stan rzeczy sprzeczny z artykułem 104 Traktatu, godzi w najżywotniej interesy Polski i domagać się natychmiastowych zarządzeń dla zapewnienia szybkiego wyładunku „Junony” i dalszych statków. Wskazane wzmocnienie załogi gdańskiej, *descente* floty, a z chwilą wyjazdu Komisji plebiscytowej, wojskami angielskimi z Olsztyna.

Numéro six, 18 août,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 167-168.

Nr 519

110 [w]

19/VIII

M.S.Z.

– Poznań i pour P[rin]ce Sapieha – Varsovie.

Refero nasz 109. – Wręczyłem dziś notę zgodnie z instrukcją dziś otrzytmaną. Rząd Angielski zajął energiczne stanowisko, jest nadzieja pomyślnego załatwienia w najkrótszym czasie. (Alinea)

Refero wasz 1. – Energiczne śledztwo wszczęte na nasze żądanie przez Rząd Angielski.

Polmission

²⁵² Właśc. Norderau.

²⁵³ L. R. Viard, (1862-1952) gen. francuski, wchodził w skład Francuskiej Misji Wojskowej w Polsce; w jej ramach kierował jednym z pięciu centrów wyszkolenia frontów mieszczącym się w Równem.

²⁵⁴ Maciej Biesiadecki (1864–1935), XI 1919–5 VII 1921: Komisarz Generalny Rzeczypospolitej w WMG; szczegóły zob. S. Mikos, „Działalność Komisariatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Wolnym Mieście Gdańsku 1920–1939”, Warszawa 1971, s. 21-23.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 168.

Nr 520

^aN^o8 [p]

20/8 M.S.Z.

Mackenzie²⁵⁵ robi ciągle trudności. Wobec dobrych stosunków z Morning Post proszę się starać o zmianę korespondenta. Hamilton²⁵⁶, korespondent „Manchester Guardian”²⁵⁷, odmówił jazdy do Mińska. Telegrafował do swego pisma, że korespondentów angielskich nie chcieliśmy puścić. Z delegacją wysłano tylko korespondentów agencji prasowych, gdyż nie mieliśmy jeszcze zgody Rządu Sowieców na jazdę dziennikarzy. Wczoraj pojechali wszyscy, którzy sobie tego życzyli.

19 août,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 169.

Nr 521

7 [p]

20/VIII M.S.Z.

Zachowanie Towera^a w Gdańsku przybiera charakter bojkotu Polski. O ile wobec trudności robionych przez Labour da się wytłomaczyć bierne zachowanie się Anglii, o tyle bojkot Polski jest złamaniem i pogwałceniem Traktatu Wersalskiego, zapewniającego nam używanie portu gdańskiego i zobowiąza[nia] Aljantów do zapewnienia nam transportów. Tymczasem Tower zabrania nam wyładowania statku „Saratów”²⁵⁸. Statek o zagłębieniu 16 stóp nie może dojechać do Pucka, a mając na pokładzie transport koni czyni niemożliwym wyładowanie na morzu. Tower zasłania się brakiem instrukcji, rozporządzenia się materiałem wojennym i obawą strajku. Proszę jak najenergiczniej przeciwdziałać tej niekorzystnej akcji, żądając obsadzenia Gdańska wojskami alianckimi, sprowadzonymi z Olsztyna. Przygotowuję notę żądającą zgody na zajęcie Gdańska przez wojska polskie, o ile Alianci nie są w stanie tego uczynić. Notę tę wyszłę w odpowiednim momencie w razie większego sukcesu militarnego. Wstrzymuję narazie z powodu niebezpieczeństwa niemieckiego, podnieconego naszymi niepowodzeniami.

19 août,

Sapieha

²⁵⁵ Brak danych.

²⁵⁶ Brak danych.

²⁵⁷ Dziennik brytyjski o poglądach liberalno-lewicowych, przez wiele lat zbliżony do Partii Pracy, wydawany przez Guardian News & Media (część Guardian Media Group plc); założony w 1821 r. w Manchesterze (jako tygodnik „Manchester Guardian”), zawiera obszerny dział międzynarodowy.

²⁵⁸ Wraz ze statkiem „Saratow”, który przybył do portu gdańskiego 16 sierpnia pojawił się tam także kolejny statek francuski „Juno”; Tower zawiesił decyzję o ich wyładunku i zwrócił się po instrukcję do mocarstw zachodnich; S. Mikos, op. cit., s. 56.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 169-170.

Nr 522

9 [p]

20/8 M.S.Z.

Położenie militarne z każdą chwilą poprawia się – stop. Niebezpieczeństwo dla Warszawy minęło – stop. Delegacja rozejmowa przybyła do Mińska jest w stałym kontakcie radiotelegraficznym z nami. Dotychczas nie mamy wiadomości o rozpoczęciu negocjacji – stop.

Dix-neuf août,

Sapieha, numéro neuf (9)

IPMS, A. 12. 53/2, k. 171.

Nr 523

111 [w]

21/VIII

M.S.Z.

pour P[rin]ce Sapieha

Rząd Angielski rozpatruje środki dla załatwienia pomyślnego incydentu gdańskiego. Tymczasem wydano wojskowe instrukcje Haykingowi²⁵⁹ energicznej akcji w razie ekscesów. Rząd Francuski stawia do dyspozycji oddział swego wojska będący w Memlu²⁶⁰, który ma przejść do Gdańska. Również ma jutro dopłynąć do Gdańska krążownik francuski Guédon²⁶¹ z wojskiem do wyładowywania pod osłoną załogi gdańskiej naszej amunicji. Ma być zwołana Rada Ambasadorów gdyż jedynie takowa może w imieniu Rady Najwyższej dać instrukcje Towerowi. Wywieram stały nacisk w porozumieniu z Ambasadą Francuską ku przyspieszeniu sprawy.

Polmission, Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 171.

Nr 524

116 [p]

21/VIII M.S.Z. Poznań –

Proszę jak najenergiczniej starać się o powstrzymanie kroków plebiscytowych na Górnym Śląsku. Przeprowadzenie plebiscytu w obecnej chwili dla nas wprost niemożliwe.

21 août,

Sapieha

²⁵⁹ Właśc. Sir Richard Cyril Byrne Haking (1862–1945), generał brytyjski; 1920: dowódcą sił Mocarstw Sprzymierzonych w WMG oraz na obszarze plebiscytowym w Prusach Wschodnich; 24 I 1921–3 II 1923: Wysoki Komisarz LN w WMG.

²⁶⁰ Pol. 'Kłajpedzie'.

²⁶¹ Właśc. Gueydon, krążownik o wyporności 8189 t., dane taktyczno-techniczne zob. „Wykaz stanu największych flot wojennych w latach 1918–1939”, oprac. T. Wywerka Prekurat (w:) J.W. Dyskant, „Konflikty i zbrojenia morskie 1918–1939”, Gdańsk 1983, s. 528.

IPMS, A. 12. 53/2, k. 172.

Nr 525

170 [p]

22/VIII M.S.Z., Posen

Korespondent „Manchester Guardian” Hamilton rozsiewa tutaj pogłoski o rzekomej rozmowie swojej ze mną, w której miałem mu zakomunikować, że nie chcemy pokoju i staramy się zyskać na czasie. Jeżeli ukaże się taka korespondencja w Londynie proszę oficjalnie zaprzeczyć i zażądać od „Manchester Guardian” usunięcia Hamiltona, który w przeciwnym razie będzie musiał być z Polski wydalony. Rozmowa z Hamiltonem w ogóle nie miała miejsca.

21 août,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 172.

Nr 526

171 [p]

21/8 M.S.Z., Posen

Komisja Spraw Zagranicznych Konstytuanty Gdańskiej²⁶² uchwaliła [by] zwrócić się do Wojskowego Komisarza z żądaniem ogłoszenia neutralności Gdańska. Proszę uzyskać instrukcję dla Towera, by uchwałę tę drwiącą z Traktatu Wersalskiego odrzucił *a limine* i w sposób kategoryczny.

21 août,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 172.

Nr 527

10 [p]

22/8 M.S.Z., Warszawa

Niemcy [w] Działdowie bratali się z bolszewikami. Bandy przychodzące z Prus Wschodnich łączyły się z armią czerwoną. Na Górnym Śląsku bojówki niemieckie zaczepiają Polaków i wojska koalicyjne. W wielu miejscach krwawe starcia. Zachodzi obawa, że w razie przekroczenia granicy pruskiej przez osaczone oddziały bolszewickie ^{a(?)} Niemcy ich nie rozbiją. Proszę uzyskać, by poselstwo angielskie w Berlinie oświadczyło rządowi niemieckiemu, iż poniesie pełną odpowiedzialność za łamanie neutralności na niekorzyść Polski. Proszę stwierdzić, że siły wojskowe niemieckie w Prusach Wschodnich dostateczne dla rozbicia nawet znacznych oddziałów i że Polska na transporty nowych wojsk przez korytarz do Prus wobec postawy niemieckiej zgodzić się nie może. Ewentualna odmowa

²⁶² Mowa o wybranym 16 maja 1920 r. Zgromadzeniu Konstytucyjnym; zob. S. Zalewski, „Gdańsk. Wolne Miasto Gdańsk” (w:) „Encyklopedia nauk politycznych (zagadnienia społeczne, polityczne i gospodarcze)” (dalej cyt. ENP), red. E. J. Reyman, t. II, z. 3, Warszawa 1937, s. 306.

rozbrojenia bolszewików świadczyłaby jedynie o złej woli formacji wojskowych w Prusach, zasilenie ich liczbowe mogłoby wobec tego tylko pogorszyć sytuację.

20 août,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 173.

Nr 528

11 [p]

22/8 M.S.Z., Warszawa

Nasza akcja wojskowa przybiera rozmiary zupełnego pogromu armji bolszewickiej. Z Mińskiem komunikacja trudna, nie mamy dokładnych wiadomości o przebiegu.

21 août,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 174.

Nr 529

112 [w]

23/VIII,

M.S.Z.

pour Prince Sapieha – statim

Sfery rządowe angielskie i opinja przyjmując z zadowoleniem nasze zwycięstwa, jednocześnie wykazują zaniepokojenie wzmożone przez milczenie Mińska, o dalsze plany Rządu Polskiego i obawy dalszego posuwania się Polski na wschód oraz odwlekania zawarcia pokoju. Uważam za bardzo potrzebne wydanie przez Rząd możliwie ~~przeźnie~~ spiesznie deklaracji o naszych celach wojennych, również o chęci zawarcia pokoju i głównych zasadach umiarkowanych, na jakich gotowiśmy pokój zawrzeć. Taka deklaracja na tle zwycięstwa, przy wyzyskaniu kontrastu między naszymi warunkami a ingerencyjnymi warunkami Sowietów będzie bardzo skuteczna i wzmocni nasz *prestige*. Znaczenie deklaracji będzie zależne od szybkości jej ogłoszenia, aby deklaracja miała cechy dobrowolnej a nie wydanej pod presją opinji.

Polmission, Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 174-175.

Nr 530

^aN^{oa} 2 [p]

z 17/8 od M.S.Z.

(Otrzymana kurjerem ^bdn[ia] 6 IX [19]20 – przekrecona^b ~~zagubiona~~ w drodze).

Borowski z Gdańska komunikuje, że Tower zabrania wjazdu do portu okrętom z bronią i amunicją dla Polski do czasu otrzymania instrukcji od swego Rządu. Proszę interwenjować,

na razie nie bardzo oskarżając Towera. O ile będę miał potwierdzenie faktów, kategorycznie zażądam usunięcia Towera. –

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/2, k. 175.

Nr 531

N° 12 [p]

24 VIII M.S.Z. (Warszawa)

Można uważać zwycięstwo pod Warszawą za definitywne. Armia bolszewicka rozgromiona nie stawia już poważnego oporu. Co dzień dziesiątki tysięcy jeńców. Dotąd 70 000. Chłopi uzbrojeni w kosy i widły przyprowadzają ich tysiącami. Zdobyć olbrzymia. Białystok zajęty, co odcina zupełnie resztę armii Sowieckiej. Proszę wykorzystać moment, że Polska obroniła się nim Alianci pośpieszyli z pomocą, gdyż dotąd nie otrzymaliśmy żadnej konkretnej pomocy oprócz wydatnego moralnego poparcia Francji, która swem lojalnym stanowiskiem sprzymierzeńcem utrzymała w szachu Niemcy. Podkreślić bezowocność blokady Polski przez żywoły rewolucyjny wobec patriotycznej postawy całej ludności.

23 août,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 1.

Nr 532

N° 113. [w]

24 VIII

M.S.Z.

Refero nasz 4422.

Pod wpływem polskich zwycięstw i postawy Francji oraz obawy izolacji w polityce względem bolszewików, Premier angielski uczynił kategoryczny zwrot w polityce względem Polski, już uzgodniony z Włochami. Wobec tego polityka Anglii w Gdańsku, Śląsku zostaje też korzystnie dla nas wzmocniona. Mam powody do twierdzenia, że Sir R[eginald] Tower będzie wkrótce zastąpiony. Można uważać, że załatwienie incydentu gdańskiego dla nas pomyślnie jest zapewnione. Dla Polski chwila nadzwyczaj pomyślna, może być wyzyskana przez natychmiastowe wykazanie jasnego dążenia do umiarkowanego pokoju.

Polmission, Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 1-2.

Nr 533

114. [p]

24 VIII M.S.Z.

Następujące dla wiceprezydenta Daszyńskiego²⁶³:

Sytuacja polityczna chwilowo korzystna, ale wszystkie partje żądają pokoju. Należy natychmiast światu nowym wyraźnym aktem najjaskrawiej zademonstrować, że mimo zwycięstw przemy do pokoju umiarkowanego i sprawiedliwego.

Dębski²⁶⁴, Ordyński²⁶⁵, Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 2-3.

Nr 534

13. [p]

26 VIII M.S.Z.

Proszę zwrócić uwagę Rządu na trudności, jakich rząd polski doznaje ze strony sowietów przy porozumiewaniu się z Delegacją w Mińsku. Akcentować dobitnie, że w tych warunkach normalny bieg rokowań niemożliwy. Zrzucamy z siebie całkowicie odpowiedzialność za przedłużenie negocjacji. Ewentualnie proponujemy zmianę miejsca rokowań.

25 août,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 3.

Nr 535

115. [w]

26 VIII,

M.S.Z.

pour P[rin]ce Sapieha, statim, statim²⁶⁶

W tej chwili dowiaduję się ze źródła najpewniejszego, że dziś o godzinie trzeciej po południu Krassin otrzymał telegram z Moskwy, że Sowiety uderzą nową ofensywą na Lwów, obliczoną siłą dostateczną, by koncentrycznym ruchem zagrozić Warszawie. Informacja najściślej tajna. Źródło podam kurjerem.

Polmission, Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 3-4.

Nr 536

116 [w]

26 VIII

M.S.Z.

²⁶³ Ignacy Ewaryst Daszyński (1866–1936), działacz i polityk socjalistyczny, jeden z przywódców PPS, 1921–1928: przewodniczący jej Rady Naczelnej; 21 VII–4 I 1921: wicepremier w rządzie obrony narodowej W. Witosa.

²⁶⁴ Brak danych.

²⁶⁵ Brak danych.

²⁶⁶ Powyższą informację umieszczono na lewym marginesie.

Byłem dziś u Hardinga, zastępującego Curzona. Powiedział, że wszyscy Aljanci uzgodnili zdanie, by na Polskę wspólnie działać, aby warunki pokojowe nie wykraczały poza linię etnograficzną. Bardzo doradza ogłoszenie deklaracji polskiej wykazującej efektywne umiarkowanie. Uważa Rygę za odpowiednie miejsce na konferencję polsko-sowiecką. Abernon dostał instrukcje pozostania w Polsce. Hardinge wskazuje konieczność, by Polska nie wzbudzała obecnie sprawy Wilna. Sprawę zapewnienia wyładunku [w] Gdańsku uważać należy za zupełnie w naszym duchu załatwioną. Na żądanie Gdańszczan ogłoszenia neutralności nastąpi kategoryczna odmowa.

Ciechanowski, Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 4.

Nr 537

117 [w]

27 VIII

M.S.Z.

Dowiaduję się, że sprawa Konstytucji Gdańska będzie nieoficjalnie ustalona przez Radę Ligi Narodów w Paryżu [w] pierwszych dniach września, poczem będzie zdecydowana na specjalnem zebraniu Rady Ligi w Bruxeli koło 24 września. Komunikuję powyższe profesorowi Askenazemu²⁶⁷.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 5.

Nr 538

[w]²⁶⁸

27 VIII

Polmission Paryż – pour prof. Askenazy

(powyższy telegram, prócz ostatniego zdania)

IPMS, A. 12. 53/3, k. 5.

Nr 539

118 [w]

27 VIII

M.S.Z.

Refero notre 34 en clair

²⁶⁷ Szymon Askenazy (1865–1935), historyk i dyplomata; 1902–1917: prof. Uniwersytetu Lwowskiego; od 1907: członek AU/PAU; w latach I wojny światowej: w Szwajcarii, współzałożyciel Komitetu Pomocy dla Ofiar Wojny w Polsce; 15 XI 1921–11 VII 1923: minister pełnomocny i delegat rządu RP do LN w randze ministra pełnomocnego.

²⁶⁸ Numeru porządkowego brak.

Odpowiedź sowietów Balfourowi wysłana po bezpośrednim porozumieniu Kamieniewa z Labour. F.O. nie ma pewności czy nastąpi dalsza odpowiedź Anglii, jeżeli, to raczej z Lucerny. Jest mowa dziś o powrocie Premiera w przeciągu tygodnia do Londynu.

Polmission, Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 5.

Nr 540

119 [w]

28 VIII

M.S.Z.

Interview²⁶⁹ księcia Sapiehy Daily Express²⁷⁰ oraz deklaracja prezydenta Witos²⁷¹ podana przez nas całej prasie zrobiły dobre wrażenie, uspokoiły czasowo opinię co do umiarkowania polskich celów. Jednakże opinia potrzebuje deklaracji bliżej określonej o celach Polski i jej warunkach pokojowych. Pożądaniem również wysunięcie argumentu konieczności wojskowych w razie przekroczenia przez wojska polskie ententowej linii etnograficznej.

Ciechanowski, Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 5-6.

Nr 541

15 [p]

29 VIII M.S.Z.

Wysłałam Delegacji Paryż notę do Rady Najwyższej przedstawiającą wielkie trudności w porcie gdańskim. Wobec licznych oświadczeń Towera, że nie ma dostatecznych wojsk koalicyjnych dla utrzymania porządku, zaznacza nota, że o ile by mocarstwa nie uważały za stosowne powiększyć dostatecznie załogi jedynie słusznem byłoby wysłanie do Gdańska wojsk polskich. Proszę wszelkimi środkami przygotować teren dla naszej propozycji. Odpis noty wysyłam.

28 août,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 6.

Nr 542

17 [p]

31 VIII M.S.Z.

²⁶⁹ Ang. 'wywiad'.

²⁷⁰ Dziennik brytyjski założony w roku 1900 przez sir Arthura Pearsona; 1916: prawa kupił lord Beaverbrook

²⁷¹ Wincenty Witos (1874–1945), działacz i polityk ludowy; od 1908: poseł na Sejm Krajowy we Lwowie; od 1911: wybrany do austriackiej Rady Państwa; 1918–1931: prezes Zarządu Głównego PSL „Piast”; 28 X 1918: prezes Polskiej Komisji Likwidacyjnej w Krakowie; 1919–1935: poseł na Sejm Ustawodawczy oraz Sejmy RP: I, II i III kadencji, równocześnie przewodził klubowi poselskiemu „Piasta”; 24 VII 1920–13 IX 1921: premier Rządu Obrony Narodowej; 28 V–14 XII 1923: ponownie premier.

Podczas walk z bolszewikami Żydzi przyłączali się do wojsk czerwonych występując z bronią w rękę przeciw Polakom. Nasze władze wojskowe biorąc ich do niewoli dokonują aresztowań. W razie ataków na nas z powodu aresztowań proszę dobitnie akcentować fakt współdziałania Żydów w walkach, świadcząc tymczasem o wrogiem ich względem nas stanowisku. Fakt, że Żydów nie rozstrzeliwano od razu jest przeciwnie wielką koncesją władz polskich na rzecz opinii zagranicznej.

30 août,

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 6-7.***Nr 543**

16 [p]

31 VIII M.S.Z.

Proszę natychmiast poinformować Konsulaty, aby nie wydawały zasadniczo wiz na wjazd lub powrót do Polski obywatelom rosyjskim. W wyjątkowych wypadkach proszę zapytywać M.S.Z.

30 août,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 7.***Nr 544**120 [w]
M.S.Z.

31 VIII

Dla wiceprezydenta Daszyńskiego.

Interview naczelnika²⁷² zrobiło fatalne wrażenie. Prasa postępową silnie w duchu wrogim, komentuje jako nowy dowód polskiego imperjalizmu. Szczegóły listownie.

Dębski, Polmission

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 7-8.***Nr 545**121 [w]
M.S.Z.

31 VIII

Pour P[rin]ce Sapieha, statim

Ogłoszone wprost z Warszawy w tutejszej prasie interview Naczelnika wywołało w Foreign Office bardzo złe wrażenie. Część prasy komentując wrogo jako dowód imperjalizmu napada na Naczelnika. Redakcje przychylnych nam organów wskazują nam, że interview dało broń do ręki odłamom podejrzliwie patrzącym na szczerść dążenia Polski do pokoju.

²⁷² Mowa o Naczelniku Państwa Józefie Piłsudskim.

Przewiduję niekorzystną dla nas akcję prasową. Utrudnia to znacznie sytuację. Prosiłem by F.O. wpłynęła uspokajająco na prasę.

Polmission, Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 8.

Nr 546

122 [w]

31 VIII

M.S.Z.

Wydano tu wizy dyplomatyczne Erykowi Schroetter²⁷³, radcy poselstwa niemieckiego w Londynie i żonie na jednorazowy przejazd w obie strony do Królewca, pomiędzy 1 – 30 września.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 8-9.

Nr 547

14 [p]

31 VIII M.S.Z.

Ministerstwo w całości w Warszawie. Proszę wznowić posługiwanie się tablicami łamowymi specjalnymi dla każdej placówki.

31 août,

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 9.

Nr 548

123 [w]

1 IX

M.S.Z.

Refero notre 121.

Dzięki energicznym staraniom Poselstwa udało się akcję prasową zlokalizować. Oprócz kilku artykułów wczorajszej, dzisiejszej prasy nie przewiduję dalszych wrogich wystąpień.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 9.

Nr 549

124 [w]

2 IX

M.S.Z.

²⁷³ Erich Schroetter (1875-1946), dyplomata niemiecki; 1920-1922: radca poselstwa niemieckiego w Londynie; 1922-1926: Konsul w Kairze; 1924-1926: ambasador w Kownie, 1926-1928: konsul w Barcelonie. [oprac. JŁ]

Misja Litewska i korespondencja z Kowna podają prasie wiadomość o zaatakowaniu wojsk litewskich przez polskie. Ze względu na złe wrażenie i nieprzyjazne komentowanie tutejszej opinii proszę telegraficznie szczegóły celem prostowania.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 9.

Nr 550

125 [w]

3 IX

M.S.Z., statim

Dziś zapewniano mnie w F.O., że termin plebiscytu Śląskiego odłożony bezterminowo. Zaniepokojenie o rzekomej akcji Polski przeciw Litwie. Konieczne szczegóły, oczekuję telegraficznie.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 10.

Nr 551

20 [p]

4 IX M.S.Z.

Dowiaduję się, że Litwini zwracają się notą do wszystkich Państw z twierdzeniem, że Polacy napadli na ich wojska i żądają definitywnie wycofania się wojsk polskich za Kanał Augustowski. Proszę – Rząd Angielski – zwrócić uwagę: primo, że spotkanie się wojsk polskich z litewskimi było dotąd bardzo przyjazne; secundo, że wojska polskie nie przekroczyły nigdzie linii Focha²⁷⁴ i zajęły tylko terytorja na Suwalszczyźnie, które zostały definitywnie Polsce przyznane uchwałą 8-go grudnia²⁷⁵. Zwracam uwagę na tekst umowy Litewsko-Bolszewickiej, wydrukowanej w „Timesie” 8-go sierpnia, wykazującej nie neutralne stanowisko Litwinów, upoważniające nas do koniecznych kroków militarnych. Proszę w prasie jak najenergiczniej sprawę tę wyjaśnić.

3 septembre,

Sapieha

²⁷⁴ Opracowany w sztabie marsz. F. Focha projekt polsko-litewskiej linii demarkacyjnej; jej celem było rozdzielenie sił polskich i litewskich, by tym sposobem położyć kres starciom o sporne terytoria, w tym Wileńszczyznę; 26 VII 1919: zatwierdzona przez Radę Najwyższą Ententy jako tymczasowa linia wojskowa, a 8 XII t. r. jako granica wschodniego obszaru polskiego; biegła od granicy Prus Wschodnich na południe od Jeziora Wisztynieckiego opodal wsi Bokszyszki, następnie na północ od Wiżajn i Puńska północnym brzegiem Jeziora Gaładuś, na wschód od Berżników do rzeki Marychy i jej biegiem, dalej rzeką Igorką do Niemna, a przekroczywszy go 12 km na północnym zachodzie równoległe do linii kolejowej Grodno–Wilno–Dyneburg; 7 X 1920: uznana przez Polskę i Litwę jako linia demarkacyjna; 15 III 1923: uznała ją Rada Ambasadorów jako fragment wschodniej granicy RP; w tej sprawie zob. SPKPP t. II, cz. V: „Stosunki polsko-litewskie”, oprac. I. Lachowska, dok. nr 61, s. 456-457; P. Łossowski, op. cit., s. 109.

²⁷⁵ Podjęta tegoż dnia uchwała Rady Najwyższej mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych potwierdziła przebieg rzeczonyj linii Focha i czyniła ją północnym odcinkiem linii wyznaczającej te tereny na wschodzie, które bezspornie przyznano Polsce; tekst zob. OPP, L. 110, s. 175-177, przedruk w: DMHSPR, t. II, dok. nr 269, s. 481-483, PRWD, dok. nr 267, s. 532-534; komentarz zob. P. Łossowski, „Po tej...”, op. cit., s. 130-131.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 10-11.

Nr 552

18 [p]

4 IX M.S.Z.

Wobec zmiany sytuacji na froncie i na Górnym Śląsku obecnie konieczne przyspieszenie terminu plebiscytu. Cofam telegram numer 3 i proszę energicznie działać w tym kierunku.

3 septembre,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 11.

Nr 553

19 [p]

4 IX M.S.Z.

Proszę energicznie starać się o odmówienie udziału w plebiscycie urodzonym niezamieszkałym na Górnym Śląsku, względnie ograniczenie do emigrantów świeżej daty lub utrudnienie faktyczne. Niemcy obliczają na 400 000 głosów tę rezerwę dla przechylenia decyzji, próbować użyć oświadczenie Rządu Angielskiego z Szlezwik. Prusy Wschodnie nie stanowią precedensu, powoływać się na fałszerstwa niemieckie z ^aataką teorią^b tą kategorią^b głosujących w Prusach, z powodów których poszliśmy na plebiscyt pod protestem, na niejasność tekstu traktatu. Materiały prześlę kurjerem.

3 septembre,

Dąbrowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 11-12.

Nr 554

36 [p]

4 IX M.S.Z.

Delegacja ponawia prośbę o przesłanie kopji francuskiej i angielskiej projektu Konstytucji Gdańska złożonej Lidze Narodów.

4 septembre,

Jurystowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 12.

Nr 555

22 [p]

5 IX M.S.Z.

Japonia poleciła swoim ambasadorom²⁷⁶ popierać politykę Francji w sprawie Gdańska i innych dotyczących Polski. Proszę forsować kwestję Gdańska, podkreślając, że chwilowy

²⁷⁶ Chinda Sutemi wicehr. (1856–1929), dyplomata japoński; 23 VIII 1916–1920: ambasador Japonii w Londynie; 1919: członek delegacji Japonii na Konferencję Pokojową w Paryżu; Tani Masayuki (1889–1962), dyplomata japoński; 1918–1923: ambasador Japonii w Paryżu; Ijuin Hikokich (1864–1924), dyplomata japoński; 1916–1920: ambasador Japonii w Rzymie; 1919: jeden z czołowych członków delegacji Japonii na Konferencji Pokojowej w Paryżu; Mineichirō Adachi (1870–1934), dyplomata japoński; 1919: członek delegacji Japonii na Konferencję Pokojową w Paryżu; 1920–1927: ambasador Japonii w Brukseli.

spokój w porcie nie wyklucza bynajmniej powrotu zaburzeń zwłaszcza wobec groźnej sytuacji w Prusach Wschodnich.

4 septembre,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 12.

Nr 556

24 [p]

5 IX M.S.Z.,

pour Ciechanowski

Przesyłając równocześnie notę do Ligi Narodów, proszę uważać takową w pierwszym rzędzie za narzędzie propagandy i oświecenia naszego szczerego stanowiska. Jeżeli by się udało Drummondowi wpłynąć na Litwinów w kierunku zmiany stanowiska, byłoby to pożądanem. Jednakowoż zupełnie pożądanem byłoby, gdyby Liga Narodów chciała odjąć arbitraż w składzie terytorjów, które są nam definitywnie przyznane i co do których nie może być sporu. Proszę więc wpłynąć na Drummonda, ażeby Liga Narodów nie zażądała przypadkiem zatrzymania naszych wojsk przed ich dojściem do granicy z 8-go grudnia. Jeżeli współdziałanie Litwinów z bolszewikami nadal będzie trwało nie pozostanie nic innego jak zbrojne rozstrzygnięcie sprawy i nie chcielibyśmy w takim wypadku niczem być skrępowani.

4 septembre,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 12-13.

Nr 557

21 [p]

5 IX M.S.Z.

Na zebraniu Konstytuanty Gdańskiej 31 sierpnia wystąpiono ostro przeciw protegowanym przez Towera „Sicherheitswehr”²⁷⁷ i „Einwohnerwehr”²⁷⁸. Socjalista May²⁷⁹ zarzucił otwarcie Radzie Stanu²⁸⁰ współpracę z Sztabem Generalnym Niemieckim za pomocą tych licznych organizacyi ku obaleniu Traktatu Wersalskiego. Coraz częściej pojawiają się w samym Gdańsku protesty przeciw polityce Towera.

5 septembre,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 14.

²⁷⁷ Niem. Straż Bezpieczeństwa.

²⁷⁸ Niem. Straż Mieszczkańska, formacja o charakterze paramilitarno-policyjnym.

²⁷⁹ Właśc. Johannes Mau był sekretarzem Socjaldemokratycznej Partii Wolnego Miasta Gdańska (Sozialdemokratische Partei der Freien Stadt Danzig); należy w tym kontekście wyjaśnić, iż po utworzeniu w 1919 r. WMG, część socjalistów gdańskich odseparowała się od Socjaldemokratycznej Partii Niemiec (SPD) tworząc wspomnianą wyżej Socjaldemokratyczną Partię WMG.

²⁸⁰ Niem. „Staatsrat” - organ doradczy o charakterze ustawodawczym, sędowniczym, a nadto częściowo administracyjnym, któremu rozporządzeniem z 5 marca 1920 r. Tower zlecił bieżącą administrację WMG; na czele tego ciała stał H. Sahn; Tower zastrzegł sobie prawo przewodniczenia jego obradom oraz zatwierdzania podejmowanych przezeń uchwał; zob. S. Mikos, op. cit., s. 45.

Nr 558

23 [p]

6 IX M.S.Z.

Litwini zaatakowali trzeciego niespodzianie nasz pułk kawalerji w Sejnach na terytorjum przyznanem Polsce, dwoma bataljonami piechoty z artylerją. Straciliśmy czterech ludzi i cofnęliśmy się w kierunku południowo-zachodnim.

4 septembre,

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 14.***Nr 559**

25. [p]

6 IX M.S.Z.

Przy walkach z Litwinami na terenie Augustowskim skonstatowano nie tylko współdziałanie z Bolszewikami, lecz przechodzenie bolszewików z Prus Wschodnich na tereny Litewskie gdzie się koncentruje nowa armia Bolszewicka. Wzięliśmy jeńców Bolszewickich w ten sposób przemycanych. Proszę zakomunikować o tem Rządowi Angielskiemu i prosić o nacisk na Rząd Niemiecki w kierunku dotrzymania neutralności. Wobec 128 tysięcy jeńców znajdujących się w Prusach Wschodnich grozi niebezpieczeństwo utworzenia z nich nowej silnej armji bolszewickiej.

5 septembre,

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 15.***Nr 560**

25 [p]

7 IX M.S.Z.

Jest projekt wysłania do Londynu delegacji polskiej ludności Galicji Wschodniej – posłów Loewenherza²⁸¹, Skarbka²⁸² i ludowca. Ewentualnie pojechałby najprzód Loewenherz żeby zbadać teren pracując ściśle z poselstwem. Proszę rozważną odpowiedź czy obecnie przyjazd delegacji mógłby jakiegokolwiek korzyści przynieść.

6 septembre,

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 15.***Nr 561**

126 [w]

7 IX,

²⁸¹ Henryk Loewenherz (1871–1936), dr praw; jeden z czołowych działaczy PPSD; w latach I wojny światowej: działacz NKN; 1918–1919: członek Tymczasowej Komisji Rządzącej we Lwowie; poseł do Rady Państwa.

²⁸² Alekander Skarbek (1874–1922), prawnik; członek Ligi Narodowej; 1908–1914: poseł na Sejm Krajowy, a zarazem 1909–1919: poseł do austriackiej Rady Państwa, 1913–1914: wiceprezes Koła Polskiego; 1914: wchodził w skład CKN we Lwowie; 1915: zmuszony do wyjazdu do Lozanny; 1918: członek PKL; 1919: wszedł do Sejmu Ustawodawczego, zasiadał w Klubie ZLN; członek władz Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego. E. Orman, Skarbek Aleksander Wincenty”, PSB, t. XXXVIII, z. 1 (156), red. H. Markiewicz, Warszawa–Kraków 1997–1998, s. 1-7.

M.S.Z.

statim

Przedstawiałem incydent litewski F.O. wczoraj. Pożądane by misja wojskowa angielska ze swej strony raportowała o postępowaniu Litwinów, głównie o kooperacji ich z bolszewikami oraz przepuszczaniu bolszewików z Prus Wschodnich. Labour Party wybrało Adamsona²⁸³ i Purcella²⁸⁴ jako delegatów dla śledzenia konferencji polsko-sowieckiej w Rydze.

Polmission, Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 16.

Nr 562

26 [p]

8 IX M.S.Z.

Departament morski zwraca uwagę na niebezpieczeństwo dla naszych komunikacji morskich i Gdańska ze strony floty bolszewickiej, której żywotność potwierdza tutejszy poseł Finlandzki. Admirał Huse²⁸⁵ wyraził naszej misji w Gdańsku [...], że jest zaniepokojony flotą bolszewicką uważając, że gdyby bolszewicy zdołali zmobilizować choć część takowej mogliby stać się Panami Bałtyku. Wzmocnienie Gdańskiej załogi polskimi oddziałami jest więc tembardziej wskazane, na razie w myśl noty do Rady Najwyższej z dnia 26-tego sierpnia.

7 septembre,

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 16-17.

Nr 563

127 [w]

8 IX

M.S.Z.,

statim Wiceprezesowi Daszyńskiemu.

Obstawcie nieproszonych delegatów w Rydze. Purcell prosowiecki, Adamson umiarkowańszy Szkot, na którego zwróćcie specjalną uwagę. Poślijcie Niedziałkowskiego²⁸⁶ do Rygi jako korespondenta.

Dębski [??]

²⁸³ William Adamsom (1863–1936), szkocki działacz związkowy i polityk laburzystowski; od 1910: członek Izby Gmin; 1917–1921: przywódca Partii Pracy; 1924: sekretarz do spraw Szkocji, a następnie sekretarz stanu do spraw Szkocji.

²⁸⁴ Albert Arthur Purcell (1872–1935), brytyjski działacz związkowy i polityk Partii Pracy; 1921: obrany członkiem Rady Generalnej Kongresu Związków Zawodowych; XII 1923–X 1924 oraz VII 1925–1929: członek Izby Gmin.

²⁸⁵ Brak danych.

²⁸⁶ Mieczysław Niedziałkowski (1893–1940), od 1914: członek PPS; 1916–1939: członek CKR (CKW) tejże partii; w latach »wielkiej wojny« pracował naukowo w Centralnym Towarzystwie Rolniczym i Biurze Pracy Społecznej w Warszawie; 1919–1930: poseł na Sejm Ustawodawczy, a następnie na Sejmy RP I, II i III kadencji; 1927–1939: redaktor „Robotnika”.

Nr 564

128 [w]

8 IX,

M.S.Z.

statim Pour Prince Sapieha.

Dziś w długiej rozmowie z Hardingiem omawiałem incydent litewski, neutralność wschodnich Prus, sprawę okupacji polskiej Gdańska oraz plebiscytu śląskiego. Sprawie litewskiej Hardinge usiłuje tłumaczyć Litwinów bezsilnych wobec mas bolszewickich grożących w tyłach. Nie był przekonany, że atak litewski nie był rozpoczęty przez nas. Jak najkategoryczniej sprawę szczegółowo przedstawiłem, żądając nacisku na Litwę, wskazując w razie dalszej odmowy ewakuacji Suwalszczyzny na konieczność podjęcia akcji wojennej przez Polskę przeciw Litwie. Hardinge powoli dawał się przekonać, wskazywał na pożyteczność pertraktowania polsko-litewskiego w Londynie. Działiałem przeciwko takiemu projektowi, tłumacząc za wskazane bezpośrednie traktowanie. Hardinge obiecał w dalszym ciągu działać pojednawczo na Litwę. Sprawdziłem, że raporty Rumbolda zgodne [z] naszymi opisami. W sprawie wypuszczenia z Prus internowanych Bolszewików Hardinge wskazuje niedostateczne siły niemieckie dla skutecznego internowania. Ententa pozwoliła wczoraj Niemcom zwiększyć załogę Prus Wschodnich zmobilizowaniem lokalnej milicji. Uważa konieczne ułatwienie ze strony Polski przewozu z Prus w głąb Niemiec internowanych Bolszewików przez korytarz. Rząd Angielski zastrzegł jednocześnie Niemcom ścisłe przestrzeganie zasad neutralności. W sprawie obsady Gdańska silny angielski opór. Rząd Angielski uważa projekt za zbyt techniczny i jątrzący niemiecko-polskie stosunki. Zapewnia, że nie ma obawy akcji morskiej bolszewickiej wobec sił dostatecznych. Wysuwałem bezskutecznie nasze argumenty. W sprawie Śląska Hardinge zasadniczo nie oponuje przyspieszeniu plebiscytu. Natomiast wysuwa poufne raporty Ottley²⁸⁷ wskazujące uzbrojenie ludności polskiej i polskie terroryzowanie Niemców na Śląsku. Oficerowie angielscy na Śląsku utyskują na stronność polską Leronda²⁸⁸. By przeprowadzić plebiscyt Anglia musi mieć pewność, że obie ludności postawione na równi praw. Wskazywałem na terror niemiecki i bezprawia nad polską ludnością.

²⁸⁷ Lionel Edward Ottley mjr (1889–1921), członek Międzysojuszniczej Komisji Rządzącej i Plebiscytowej na Górnym Śląsku, kontroler koalicyjny na powiat bytomski, mający w polskiej historiografii opinię germanofila. [oprac. JŁ]

²⁸⁸ Henri Louis Edouard Le Rond (1864–1949), generał francuski: 1919: brał udział w Konferencji Pokojowej w Paryżu jako członek Komisji francuskiego MSZ do określenia granic państwa polskiego; 4 XI 1919: mianowany przewodniczącym Międzysojuszniczej Komisji na Górnym Śląsku podległej Radzie Ambasadorów; na tym obszarze podlegało mu bezpośrednio Naczelne Dowództwo Wojsk Sprzymierzonych; po wojnie członek Rady Nadzorczej Skarbofermu, spółki polsko-francuskiej dzierżawiącej kopalnię węgla kamiennego.

Polmission, Ciechanowski

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 17-19.***Nr 565**

129 [w]

9 IX,

M.S.Z.

statim Pour P[rin]ce Sapieha i Polmission Paris

Według instrukcji wczoraj dodatkowo wyjaśniałem sprawę noty o Litwie w Lidze. Sekretarjat ma dziś rozkaz Quinones de Leon²⁸⁹ i Bourgeois postawienia sprawy na porządek dzienny posiedzenia Rady 16 września w Paryżu. Powiadomi Litwę i Polskę, poprosi o naznaczenie delegatów na Radę przez Polskę, przysłanie dowodów przez obie strony. Z naciskiem oddzieliłem sprawę wojskową od sporu granicznego, który gotowiśmy załatwić pertraktacją bezpośrednią z Litwą. Chodzi więc nie o rozstrzygnięcie lecz nacisk na Litwę by uniknąć wojny. Osiągnąłem, by na porządku dziennym nazwano sprawę ogólnikowo sprawą listu Polski do Ligi, by zostawić sposób stawiania i zakres sprawy na zebraniu Rady naszym delegatom. Nie ma obawy by Liga usiłowała wstrzymać naszą czysto wojenną akcję przynajmniej do 16 b[ieżącego] m[iesiąca]. Dziś Tyszkiewicz²⁹⁰ przysłał Lidze kopję noty Litewskiej do Polski z 6 b[ieżącego] m[iesiąca] i twierdzenie, że konflikt wywołała Polska. Nie prosi jednak Ligi o interwencję. Wskazuje chęć uzgodnienia się z Polską. Nie uznanie linji 8-go grudnia tłumaczy jako obawę naruszenia traktatu Litwy z Sowiecami. Liga podziela nasze zapatrywania.

Ciechanowski, Polmission

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 20-21.***Nr 566**

130 [w]

10 IX

M.S.Z.

Po dokładnem zbadaniu jestem stanowczo zdania, że przyjazd na razie delegacji Galicyjskiej może tylko szkodzić. Sprawa obecnie nie będzie wznowiona przynajmniej do czasu ukończenia Konferencji Ryskiej. Wzbudzenie sprawy przez nas niepożądane.

Ciechanowski, Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 21.

²⁸⁹ José María Quiñones de León (1873–1957), dyplomata hiszpański; 1920–1921: przedstawiciel Hiszpanii w LN.

²⁹⁰ Alfred Tyszkiewicz (1882–1930), ordynat na Birzaczach, dyplomata litewski; 1919–1920: *chargé d'affaires* Litwy w Londynie.

Nr 567

131 [w]

14 IX

M.S.Z.

Radca stanu Rossyjski Orłow²⁹¹ jedzie od Wrangla do Polski. Cel podróży wywiad wojenny, polityczny i ekonomiczny przeciw Bolszewikom. Posiada materiały mogące oddać nam usługi. Otrzymał od zastępcy Szefa Misji Wojskowej Polskiej w Sewastopolu, Michalskiego²⁹² list do Sztabu generalnego oraz wizę wojskową do Polski. Proszę telegrafować czy możemy udzielić wizy.

Polmission

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 21.***Nr 568**

132 [w]

15 IX

M.S.Z.

Refero votre lettre D 4487 dn[ia] 3 septembre.

Zwinięcie biura prasowego uważam za niemożliwe na razie. Upraszam o przyznanie kredytu zwykłego na październik. Wyjaśniam szczegółowo sytuację listownie.

Ciechanowski, Polmission

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 22.***Nr 569**

28. [??] [p]

17 IX M.S.Z.

Pomimo wystosowania noty, w której godzę się na pertraktacje o Kalwarji²⁹³ na podstawie mojego żądania ścisłego przestrzegania neutralności i wycofania się poza linię demarkacyjną, Litwini po zaproponowaniu zawieszenia broni od 13-go w południe zaatakowali i odebrali Seyny trzynasta rano, a wieczorem prowadzili dalsze ataki.

16 septembre,

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 22.***Nr 570**

27 [p]

17 IX M.S.Z.

²⁹¹ Brak danych.

²⁹² Stefan Michalski (1890 –?), por., zastępca szefa Misji przy głównodowodzącym Siłą Zbrojną w południowej Rosji w Sewastopolu. [oprac. JŁ]

²⁹³ Mowa o spotkaniu w Kalwarji, do którego doszło w dniach od 16 do 18 września 1920 r.; okazało się ono bezowocne; zob. H. Wisner, op. cit., s. 144.

Grunspan referent aprowizacyjny Gdańska z ramienia Sahma²⁹⁴ jest w Londynie. Proszę baczenie śledzić jego działalność.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 22.

Nr 571

133 [w]

18 IX

M.S.Z.

Niebezpieczny agent bolszewicki Henryk Dworkin²⁹⁵ wyjechał 16 b[ieżącego] m[iesiąca] z Kanady [na] okręcie „Empress Britain” do Polski. Jest stałym mieszkańcem Kanady, z urodzenia polski Żyd. Był w tym roku [w] Polsce, pozorując akcję ratunkową żydowską.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 23.

Nr 572

134 [w]

18 IX

M.S.Z.

Pour Prince Sapieha – ściśle tajne.

Wskutek naszych starań i udowodnienia stronnej działalności, dotychczasowy Komisarz Angielski w Kownie zostanie zmieniony. Nowy Komisarz w randze Konsula generalnego²⁹⁶ otrzyma instrukcje, by działał w ścisłym porozumieniu z Rumboldem. Szczegóły kurjerem.

Ciechanowski, Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 23.

Nr 573

135 [w]

19 IX

M.S.Z.

Misja rusinów galicyjskich złożona Maxim Grotter²⁹⁷, Bondau, Ksionżek, Petruszewicz zażądała z Wiednia wizy na przyjazd do Anglii. Działam by odmówiono. Decyzja ma zapaść

²⁹⁴ Heinrich Sahn (1877–1939), prawnik i polityk niemiecki; 2 II 1919–1920: nadburmistrz Gdańska; 1920–1931: prezydent Senatu WMG; zwolennik włączenia WMG do Rzeszy.

²⁹⁵ Henryk Dworkin, działacz komunistyczny w środowisku polskim w Toronto; szerzej: Patryk Polec, „Hurrah Revolutionaries: The Polish Canadian Communist Movement, 1918-1948”, McGill-Queen's University Press Montreal 2015, s. 56, 113. [oprac. JŁ]

²⁹⁶ Brak danych.

²⁹⁷ Brak danych.

jutro. Stawiałem jako warunek o ile F.O. upoważni misję do przyjazdu, by nasza delegacja była tu przyjęta przez premiera i Curzona. O ile nie uzyskam odmowy rusinom, zatelegrafuję prosząc o przyjazd naszej delegacji. Pożądanym byłoby w tym razie przyjazd Pana Dąbskiego²⁹⁸ ze względu na zainteresowanie, jakie budzi jego osoba wobec przewodniczenia delegacji pokojowej.

Polmission, Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 23-24.

Nr 574

31 [p]

20 IX M.S.Z.

Pewne symptomy jak usunięcie Kamieniewa z Anglii i zwrot w polityce względem Państw Bałtyckich dają możliwość przypuszczania, że następuje znów zawahanie się Anglii w stosunku do Sowieców. Proszę pilnie śledzić i zawiadomić.

19 septembre,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 24.

Nr 575

29 [p]

21 IX M.S.Z. (okólnik)

Emisariusze bolszewicy z Holandji agitują wśród robotników portowych w Gdańsku celem utrudniania wyładowania amunicji.

20 septembre,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 24.

Nr 576

136 [w]

21 IX

M.S.Z.

Ściśle poufne – pour Prince Sapieha

Rząd Angielski wczoraj odmówił pozwolenia na przyjazd do Londynu delegacji Ukraińców Galicyjskich – stop. Wobec tego uważam przyjazd Polskiej Delegacji Galicyjskiej za zbyt czyny, a nawet szkodliwy. Szczegóły wysyłam kurjerem.

Ciechanowski, Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 25.

Nr 577

²⁹⁸ Jan Dąbski (1880–1931), działacz i polityk ruchu ludowego; III 1920–XI 1921: wiceminister spraw zagranicznych; przewodził delegacji polskiej na rokowania pokojowe z Rosją i Ukrainą w Mińsku, a następnie w Rydze; 18 III 1921: jeden z sygnatariuszy traktatu ryskiego.

30 [p]

22 IX M.S.Z.

Proszę natychmiast dementować fakty podane przez noty niemieckie złożone Wielkim Mocarstwom i Lerondowi²⁹⁹. Rząd Niemiecki twierdzi, że posiada plany operacyjne, raporty i rozkazy polskie o zajęciu Górnego Śląska, że na pograniczu skoncentrowano oddziały polskie. Należy stwierdzić, że dokumenty polskie przejęte przez Niemców odnoszą się przeważnie do P.O.W³⁰⁰. z. r., mając na ogół znaczenie tylko historyczne, gdyż obecnie istniały tylko tajne resztki tej organizacji składające się częściowo z młodych ludzi z Polski. Gdy Komisarjat Polski o nich się dowiedział, zażądał od rządu Polskiego usunięcia tych ludzi ze Śląska jako podlegających poborowi, co zostało już zrobione. Należy zwrócić uwagę, że Niemcy zwykle oskarżają innych o to co sami zamierzają. Ostatnio zatrzymano na Górnym Śląsku nadesłane z Niemiec 2000 karabinów, około 10 karabinów maszynowych. Współdział Rządu Niemieckiego oczywisty, gdyż broń ta podlega zniszczeniu przez Komisję Nolleta³⁰¹. Kolarze w Opolu opierali się zrewidowaniu tego transportu. Ewentualnie proszę zużytkować materiały Rakowskiego³⁰² o prowokowaniu powstania polskiego przez Niemców.

20 septembre,

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 25-26.***Nr 578**

32 [p]

24 IX M.S.Z.

Refero 35 en claris?

Nasze naczelne dowództwo uważa, że konieczne dla przeprowadzenia operacji przeciw bolszewikom przejść terytorjum zajmowane przez wojska litewskie. W związku z tem wszakże [?] zostaje wydany rozkaz nieatakowania spotkanych wojsk litewskich lecz proponowania im uprzednio usunięcia się.

²⁹⁹ Wspomniany już wcześniej gen. Henri Le Rond.

³⁰⁰ Polska Organizacja Wojskowa (POW) - tajna organizacja zbrojna utworzona w Królestwie Polskim 22 X 1914 r.; zainicjował ją Józef Piłsudski w oparciu o członków Związku Walki Czynnej i Polskich Drużyn Strzeleckich na terenie zaboru rosyjskiego; po opuszczeniu Królestwa Polskiego przez wojska rosyjskie część członków POW ujawniła się i weszła w skład I Brygady Legionów; w październiku i listopadzie 1918 r. POW brała udział w przejmowaniu władzy na ziemiach polskich; w grudniu 1918 r. weszła w skład powstającego Wojska Polskiego. [oprac. JŁ]

³⁰¹ Charles Marie Edouard Nollet (1865–1941), generał francuski; 1919–1924: przewodniczący Międzyaliantkiej Komisji Kontroli Niemiec; od 1921: członek Najwyższej Rady Wojennej; 15 VI 1924–10 IV 1925: minister wojny w gabinecie É. Herriota.

³⁰² Kazimierz Rakowski (1874–1952), publicysta, pisarz, działacz polityczny; po I wojnie światowej członek Polskiego Komisarjatu Plebiscytowego; VIII 1920: współprzewodniczący (raz z Adamem Żółtowskim) reprezentacji dyplomatycznej Komisarjatu w Paryżu; XII 1920: delegat – zastępca dla spraw Górnego Śląska przy pierwszym delegacie rządu Polski na Konferencję Pokojową w Paryżu I. Paderewskim i pośle RP w Paryżu Zamoyskim; starał się oddziaływać na francuskie koła gospodarcze, parlamentarne i polityczne; w Paryżu przebywał do schyłku 1921; IX 1922–1929: poseł na Sejm Śląski z ramienia Chrześcijańskiej Demokracji; X 1922–II 1924: wicemarszałek tegoż ciała.

23 septembre,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 26-27.***Nr 579**

33 [p]

24 IX M.S.Z.

Biuro prasowe przy Poselstwie skasować od pierwszego października. Ministerstwo Skarbu cofnęło kredyty. Zatrzymać referenta profesora Wilden Harta³⁰³. Poselstwo otrzyma [...], będzie informacje [...] wydziału prasowego w Warszawie³⁰⁴ i od „East Express”.

23 septembre,

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 27.***Nr 580**

137 [w]

24 IX

M.S.Z.

Wiadomości o naszej akcji wobec Litwy silnie zaniepokoiły F.O. oraz Ligę. Tłumacząc im akcję koniecznością wojenną rozbicia silnych koncentracji sowieckich oraz wskazując niedotrzymanie zobowiązań przez Litwę. Zapewniam, że nie dążymy do przesądzania spraw granicznych zbrojnie. Przewiduję silną akcję prasową.

F.O. przepowiada – opinia będzie wysuwać między naszym postępowaniem i argumentami, a akcją Niemiec wobec Belgii. Pożądane wydanie przez Rząd Polski deklaracji stwierdzającej nasze dobre chęci, wskazującej konieczności wojenne i cele jedynie obronne naszych zamierzeń. Konieczne urobienie korespondentów angielskich w Warszawie.

Ciechanowski, Polmission

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 27-28.***Nr 581**

34 [p]

26 IX M.S.Z.

Refero trente

Podobno na skutek akcji ostatniej niemieckiej w sprawie Górnego Śląska oraz dymisji trzech kontrolerów angielskich Rząd Angielski wniósł sprawę Górnego Śląska na Radę Ambasadorów. Prasa dzisiejsza podaje alarmujące wiadomości o projektowanym ustąpieniu Leronda, podziale G[órnego] Śląska na okupację angielską, francuską, włoską. Groźny stan sprawy Śląskiej wymaga energicznej akcji politycznej i ekonomicznej z naszej strony w myśl

³⁰³ Bernard John Wilden-Hart (1881-1932), 1909-1915: prof. j. angielskiego i historii na Uniwersytecie Nagoya, w Japonii; 1915-1919: pracował dla wywiadu brytyjskiego na terenach Rosji, Niemiec i Polski; 1921: członek podkomitetu do spraw Polski przy Lidze Narodów. [oprac. JŁ]

³⁰⁴ Mowa o Wydziale Prasowym MSZ.

poprzednich instrukcyi. Proszę podkreślać, że Górny Śląsk nie jest ekonomicznie niezbędny dla Niemiec, że Polska potrafi przy pomocy kapitałów aljanckich zapewnić jego rozwój. W Zagłębiu Dąbrowskim mimo wszystkich trudności miejscowych, administracja polska osiągnęła wysoką wydajność węgla. Walka narodowościowa jest na Śląsku równocześnie walką demokratycznych robotników i chłopów polskich z wielkim kapitałem niemieckim. O szczegóły akcji proszę porozumiewać się bezpośrednio z Paryżem, gdzie są obfite materiały.

Vingt cinq septembre,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 28-29.

Nr 582

138 [w]

27 IX,

M.S.Z.

statim i Polm[ission] Paris, pour Paderewski

Liga Narodów zawiadamia:

Tyszkiewicz wręczył Lidze 24 września notę następującą: W imieniu mego Rządu zwracam się do Ligi z prośbą [o] natychmiastową interwencję celem zatrzymania nowej napaści polskiej. Mój Rząd jest gotów oddać całą sprawę Lidze Narodów.

Ciechanowski, Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 30.

Nr 583

139 [w]

27 IX,

M.S.Z.

Statim i Polm[ission] Paris, pour Paderewski

Liga Narodów zawiadamia:

Notyfikując Lidze odpowiedź Rządu Polskiego na notę Rządu Litewskiego z 21 września Tyszkiewicz zaznaczył: odpowiedź należy uważać za wypowiedzenie wojny. Jest zbytecznym podkreślać złą wolę Rządu Polskiego, który jest najwidoczniej zdecydowany kontynuować politykę imperjalistyczną i aneksjonistyczną w stosunku do Litwy, i nie ma zamiaru poddać się bezstronnemu arbitrażowi Ligi. Litwa zwraca się do Ligi jako do jedynej władzy mogącej zapobiedz wojnie.

Ciechanowski, Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 30-31.

Nr 584

140 [w]

29 IX

M.S.Z.

Proszę [o] upoważnienie wyrażenia na ręce ambasady japońskiej podziękowania Rządu Polskiego za pomoc i opiekę nad repatryowanymi z Dalekiego Wschodu. Kierownicy transportu jednogłośnie podnoszą pomoc Japonji.

Ciechanowski, Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 31.

Nr 585

141 [w]

30 IX.

M.S.Z.

Wysłane wczoraj przez F.O. instrukcje Rumboldowi udzielenia rad Rządowi Polskiemu w zatargu litewskim są ułożone jak najogólniej. Ingerencja ta ma głównie na celu oddziaływanie na opinię w związku z dążeniem Rządu Angielskiego wstrzymania wywozu zakupów misji sowieckiej o co czyniłem energiczne starania. Na ogół

~~Ciechanowski Polmission~~

usposobienie dla nas przychylne tem bardziej wobec wiadomości, że Trocki telegrafował Joffemu, by złagodził postawę pokojową z powodu osłabienia wojskowego Sowietów dzięki akcji Polskiej.

Ciechanowski, Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 31.

Nr 586

142 [w]

30 IX.

M.S.Z.

W Irlandji została zaarrestowana hr. Markiewiczowa³⁰⁵. Proszę sprawdzenie gdzie ślub jej zawarty, czy jest uznany w Polsce i czy Markiewiczowa może być uważaną za poddaną Polską. Chodzi prawdopodobnie o chęć deportacji. Proszę odpowiedź telegraficzną.

Ciechanowski, Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 32.

Nr 587

143 [w]

30 IX.

M.S.Z.

Pour Prince Sapieha – statim

³⁰⁵ Constance Georgine hr. Markiewicz z domu Gore-Booth (1868-1927), polityk irlandzki, członek partii: Sinn Féin i Fianna Fáil; sufrażystka, socjalistka walcząca o niepodległość Irlandii. Brała udział w Powstaniu Wielkanocnym 1916 r. Żona Kazimierza Markiewicza. [oprac. JŁ]

Ścisłe tajne. Refero notre 136³⁰⁶

Dziś F.O. zawiadomiło, że delegacja Ukraińców Galicyjskich została zawrócona z drogi i do Anglii nie przybędzie.

Ciechanowski, Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 32.

Nr 588

35 [p]

2 X M.S.Z.

Proszę utrzymać organizację prasową wedle uznania na rachunek funduszu dyspozycyjnego Poselstwa. Uważam, że zwinięcie Komitetu informacyjnego od 1-go listopada byłoby wskazane.

1 octobre,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 32.

Nr 589

36 [p]

5 X M.S.Z.

Polska odmówiła Nansenowi³⁰⁷ przejazdu jeńców rosyjskich z Niemiec do Rosyi. Spodziewamy się ataków Nansena. Proszę zbadać poufnie w Sekretarjacie Ligi Narodów czy sprawa ta będzie umieszczona na porządku dziennym posiedzenia 15-go października.

4 octobre,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 33.

Nr 590

144 [w]

5 X.

M.S.Z.

Pour Prince Sapieha, urgent statim – statim

F.O. posiada wiadomości z Warszawy o mającym nastąpić zajęciu Wilna. Mocne zaniepokojenie. Poufnie uprzedzano mnie dziś, że taki krok będzie miał politycznie groźne konsekwencye. Byłby uważany za niedotrzymanie zapewnień o nie zajmowaniu Wilna, danych Rumboldowi. Wywoła sytuację wysoce poważną, wywlekając sprawę układu w Spa. Dziś Premier i Curzon mają specjalną naradę. Przewiduję nową próbę presji. Przeciwdziałam łagodząco.

Ciechanowski, Polmission

³⁰⁶ Ręcznie zmieniono szyk na: „Receptus votre 136 Ścisłe Tajne”.

³⁰⁷ Fridtjof Nansen (1861–1930), norweski badacz polarny, oceanograf i przyrodnik; po I wojnie światowej oddał się pracy społecznej pomagając, między innymi, niemieckim i sowieckim jeńcom wojennym, a także głodującej ludności Powoźza; ta wielka akcja humanitarna przyniosła mu w 1922 r. pokojową Nagrodę Nobla.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 33.

Nr 591

145 [p]

5 X M.S.Z.

Liga Narodów otrzymała telegram Rządu Litewskiego z Wilna z 29 września: Nie ma koncentracji bolszewickiej koło Mołodeczna. Polacy zajęli Lidę. Trocki był tylko jeden dzień w Lidzie na początku września. Zajęcie Wilna przez Polskę pod pretekstem ataków bolszewickich stwarza niebezpieczeństwo olbrzymie dla Litwy, która zostanie zaatakowana przez Bolszewików od Mołodeczna i Połocka, jak wynika z noty Czyczeryna. Polacy odrzucili propozycję naszą zaprzestania walki i przyjęli tylko dwugodzinne zawieszenie broni dla przepuszczenia delegatów do Suwałk.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 34.

Nr 592

146 [w]

urgent 6 X.

M.S.Z.

- pour Prince Sapieha – statim statim.

Odbyłem dziś długą rozmowę [z] Tyrellem Gregory³⁰⁸ w F.O. Nacisk by nie zajmować Wilna wzrasta. Wskazują na konieczność wykazania umiarkowania przez zaniechanie tej akcji, na niedotrzymanie oświadczeń i konsekwencje tego w razie przeciwnym, na wyciągnięcie umowy w Spa. Na razie Premier zgodził się odłożyć jeszcze presję. Alinea

Rząd Angielski posłał Sowiecom 2 b[ieżącego] m[iesiąca] silną notę [w] formie ultimatum wzywając do oddania jeńców angielskich, zaniechania propagandy, zaprzestania akcji sowieckiej w Azji. W razie odmowy nota zapowiada silną kontrakcję, zerwanie pertraktacji ekonomicznych, deportację misji sowieckiej, blokadę. Na odpowiedź czeka do dnia ósmego. Preliminarna odpowiedź Krassina pozwala przewidywać uległość Sowieców. Ostatecznej odpowiedzi jeszcze nie ma. Treść noty zachowana w ścisłej tajemnicy od prasy. Proszę traktować poufnie.

Ciechanowski, Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 34-35.

Nr 593

³⁰⁸ Wielce prawdopodobnie był to John Duncan Gregory (1878–1951), dyplomata brytyjski; 1919: otrzymał stanowisko radcy FO; 1920: przeniesiony do centrali w Londynie jako wysoki urzędnik i asystent Sekretarza Stanu a następnie, naczelnik Wydziału Północnego FO.

147³⁰⁹ [w]

7 X.

M.S.Z.

pour Prince Sapieha

Refero notre 146.

Ścisłe tajne: Dziś nadeszła odpowiedź Sowieców na ultimatum angielskie, długa, wymijająca. Na ustęp o jeńcach odpowiedź zawiała ironicznie odwołująca do kompetencji Litwinowa. Sprawy zaprzestania propagandy oraz akcji w Azji Sowiety pomijają milczeniem. Pomimo zdania w F.O., że Sowiety w końcu ustąpią na razie jednak znać zaskoczenie i zdenerwowanie.

Ciechanowski, Polmission

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 36.***Nr 594**

37 [p]

8 X M.S.Z.

Proszę starać się uzyskać poparcie Rządu Angielskiego dla jak najszybszego przeprowadzenia w Radzie Ambasadorów uchwały określającej datę plebiscytu na Górnym Śląsku między 15 grudnia a 15 stycznia najpóźniej.

M.S.Z., 7 octobre

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 36.***Nr 595**

224 [p]

8 X Polmission Washington

Prosze odmówić wizy Andowew. C. Bisekzchi³¹⁰.

Polmission

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 36.***Nr 596**

38 [p]

8 X M.S.Z.

Warunki rozejmu podam już w telegramach prasowych. Przyznają Polsce to czego domagała się od początku rokowań w Mińsku³¹¹. Uzyskanie tych warunków jest zadawalniające, nie należy jednak traktować tego jako tryumf lecz podkreślać konsekwentne dążenie do tego celu i wielki wysiłek Polski.

8 octobre,

Sapieha

³⁰⁹ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

³¹⁰ Brak danych.

³¹¹ Formalnie podpisano je dopiero 12 października 1920 r. strona rosyjska akceptowała, między innymi, to że rozstrzygnięcie spornych problemów terytorialnych między Polską a Litwą jest sprawą wewnętrzną obu państw; zob. H. Wisner, op. cit., s. 148.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 37.

Nr 597

39 [p]

11 X M.S.Z.

Litewsko-Białoruska dywizja składająca się z mieszkańców Gubernji Wileńskiej, przerwawszy wszelką łączność z resztą armji, udała się samowolnie na północ od Lidy. Obawiam się samowolnego ataku na Wilno. Rząd zaniepokojony jest wzburzeniem wojsk z powodu decyzji komisji Ligi Narodów, wstrzymującej je od dalszego pochodu. Przykład dywizji Litewsko-Białoruskiej pod dowództwem Żeligowskiego³¹² może pociągnąć dalsze dezercje, zwłaszcza wobec rozejmu z Rosją. Rząd będzie się starał zażegnać niebezpieczeństwo i w żadnym wypadku nie solidaryzuje się z tą akcją samowolną. Zawiadomić Rząd i starać się w prasie osłabić niezawodne ataki na Polskę tem, że stało się to wbrew woli Rządu, na skutek gorących uczuć patryjotycznych żołnierzy kresowych oburzonych, że im nie pozwala się na odzyskanie rodzimych stron.

Neuf octobre,

Sapieha

Prince Sapieha, very urgent

IPMS, A. 12. 53/3, k. 37-38.

Nr 598

148 [w]

11 X.

M.S.Z.

Refero votre 39.

Dziś ustnie zakomunikowałem treść F.O. – stop. Wiadomość o wzięciu Wilna³¹³ wywołała podniecenie. Informacja o samowoli grupy Generała Żeligowskiego przyjęta sceptycznie. Wyjaśniłem sytuację łagodząco, wskazując na nastrój opinji polskiej, fakt pochodzenia żołnierzy z tych okolic, oburzenie w Polsce z powodu ucisku Polaków w Wilnie i decyzji Ligi Narodów.

Wyrażono mi zdanie, że o ile tak jest, rząd musi niedwuznacznie energicznie poczynić kroki dla opanowania samowoli, ewakuacji Wilna, ukarania winnych. Wskazywano mi, że wobec oświadczeń dwukrotnych rządu Rumboldowi, o ile rząd nie opanuje sytuacji, będzie uważane za niedotrzymanie oświadczeń i wywoła konsekwencje. Wskazano konieczność bym

³¹² Lucjan Żeligowski (1865–1947), gen. dyw. z 1 VI 1919, gen. broni z 1 VII 1923; rosyjski płk piech.; X 1920–1921: d-ca Litewsko-Białoruskiej; 30 XI 1921–XI 1925: Inspektor Armii; 27 XI 1925–5 V 1926: minister spraw wojskowych w gabinecie A. Skrzyńskiego; X 1926–VIII 1927: ponownie Inspektor Armii; od 1 IX 1927: w st. sp.

³¹³ Doszło do tego 9 października 1920 r.; zob. H. Wisner, op. cit. s. 68.

podał notę informacyjną o zajściu. Sytuacja naprężona. Konieczne mi są spieszne wiadomości jak rząd reaguje.

Ciechanowski, Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 38-39.

Nr 599

055 [p]

12 X Paryż

(Polm[ission].)

Proszę o odwrotne [przesł]anie Delegacji dwóch egzemplarzy francuskiego tekstu Konstytucji Gdańskiej.

11 octobre,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 40.

Nr 600

149 [w]

12 X.

M.S.Z.

Pour P[rin]ce Sapieha i Polmission Paris pour C-te Zamoyski.

Ściśle tajne – Poruszona [w] moim raporcie 55 wysłanym wczoraj na stronie 6 „démarche Communo” została na razie zaniechana. Proszę wiadomość o niej zachować w tajemnicy.

Ciechanowski, Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 40.

Nr 601

150 [w]

12 X

M.S.Z.

Tyszkiewicz oświadczył dziś prasie amerykańskiej co następuje: Litwa podała Entencie i Lidze dowody, że ks. Sapieha rozkazał zajęcie Wilna. Badania urzędników Ententy w Wilnie wykazały, że prawie wszyscy oficerowie Żeligowskiego pochodzą z Mińska i Mohyłowa, większa część żołnierzy z Poznania i Galicyi.

– alinea Prasa tutejsza na nasze życzenie przeważnie zgadza się czekać na rozwój wypadków i postawę, jaką zajmie Rząd Polski.

Ciechanowski, Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 40-41.

Nr 602

40 [p]

13 X M.S.Z.

Motywy buntu dywizji Żeligowskiego: wieści o ustąpieniu Wilna Litwie. Pozostawienie Wilna poza linią demarkacyjną. Wojna wydana przez Sejm kowieński polakom na Litwie. Fakt, że Litwini nie bronili od gwałtów bolszewickich polaków litewskich, których kilka tysięcy zostało zamordowanych. Uznanie przez Rząd kowieński za zdrajców stanu polaków litewskich żołnierzy naszej armji. Projektowana konfiskata ich mienia. Wszystkie te wiadomości dochodziły do wojsk i wywoływały nieopisane wzburzenie umysłów.

12 octobre,

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 41.***Nr 603**

42 [p]

13 X M.S.Z.

Jednomyślne zdanie prasy jest, że przewrót dokonany został przez zwolenników federalizmu a nie aneksji. Tego dowodzi skład rządu, na którego czele stoi Witold Abramowicz³¹⁴ i treść deklaracji³¹⁵, które podkreślają odrębność Litwy centralnej, dążącej do unji z Rz[eczą]p[ospolą] [itą] Polską. Proszę odpowiednio instruować sfery Rządowe i prasę.

12 octobre,

Piltz

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 42.***Nr 604**

151 [w]

13 X

M.S.Z.

Poufnie wiemy że Poselstwo Litewskie zwróciło się do Ligi, Francji i Anglii by wywarto presję na Polskę dla uzyskania odmowy dostawy żywności, finansów i amunicji Żeligowskiemu, jako dowód rzetelności postawy Rządu Polskiego. Również prosiło Ligę o zastosowanie artykułu 16 kowenantu³¹⁶ i by ogłosiła blokadę ekonomiczną Polski w razie odmowy Rządu Polskiego na pierwsze żądanie.

³¹⁴ Witold Abramowicz (1874–k. 1940), matematyk i prawnik; od 1901: członek PPS; 1920–1922: prezes Tymczasowej Komisji Rządzącej Litwy Środkowej; I–III 1922: poseł na Sejm Wileński, następnie prezydent Wilna; 1928–1935: senator II i III kadencji z listy BBWR; IX 1939: aresztowany przez władze sowieckie i deportowany do ZSRR, gdzie zmarł w nieustalonych okolicznościach.

³¹⁵ Mowa o trzech odezwach, które wydał sformowany w Wilnie rząd Litwy Środkowej: 1) Do Narodu Litewskiego zapowiadającej zwołanie konstytuandy, która miałaby się wypowiedzieć o formie państwowej Litwy Centralnej; 2) Do Rządu Polskiego z prośbą o przebaczenie za samowolny krok oddziału białorusko-litewskiego i z prośbą o pozwolenie postania do armii polskiej, stojącej na terenie Litwy Centralnej, komisarza, że względu na to, że wojska polskie, stojące na terenie Litwy Centralnej, muszą być uważane za wojska okupacyjne; 3) Do Rządu Kowieńskiego z zapewnieniem, że rząd Litwy Centralnej pragnie zgody i proponuje rozpoczęcie rokowań; OPP, s. 417-418.

³¹⁶ To jest Paktu Ligi Narodów, który to artykuł stanowił:

„Jeżeli jeden z Członków Związku ucieka się do wojny wbrew zobowiązaniom przyjętym w art. 12, 13 lub 15, uważany będzie *ipso facto* za dopuszczającego się aktu wojennego przeciw wszystkim członkom Związku. Ci zobowiązują się zerwać z nim natychmiast wszystkie stosunki handlowe i finansowe, zakazać wszelkich stosunków między swymi obywatelami a obywatelami Państwa, które złamało Umowę, wreszcie

IPMS, A. 12. 53/3, k. 42.

Nr 605

44 [p]

13 X M.S.Z.

W związku z Pana ostatnimi raportami komunikuję: na gruncie warszawskim stosunki Anglików z Ukraińcami nie ustają. Petlura (?) był oficjalnie przyjęty przez Posła Angielskiego. Romin³¹⁷ działa w Londynie zupełnie samowładnie, nie ma żadnych poleceń ani pełnomocnictw.

13 oct[obre],

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 43.

Nr 606

152 [w]

13 X

M.S.Z.

Statim statim, pour Prince Sapieha: Najściślej tajne.

Niezawisłe od rezultatu konieczne silne oświadczenie Rządu przeciw akcji Żeligowskiego i dowody kroków potępiających samowolę. Rząd Angielski wstrzymuje działanie energiczne, bo obawia się doprowadzenia Rządu Polskiego do dymisji, a głównie osoby Ministra Spraw Zagranicznych, do niego bowiem najogólniejsze tu zaufanie. Pod naciskiem powyższego oraz potwierdzeń naszych wersyi ze strony Poselstwa Angielskiego w Warszawie, sytuacja tu polepszyła się. Obawiając się powstania narodowego i chaosu Rząd Angielski będzie działał oględnie. Liga pod presją Anglii sprawę merytoryczną Litwy poruszy w Brukseli 20 b[ieżącego] m[iesiąca] Balfour będzie obecny, co wskazywało by konieczność obecności tam ministra Paderewskiego z bardzo dokładnymi instrukcjami. Wobec powagi konfliktu, niezręcznej akcji Tyszkiewicza i chęci dojścia do ostatecznego załatwienia zasadniczego sprawy granic polsko-litewskich oraz statusu Litwy oraz z obawy na groźbę przyszłego pochłonięcia Litwy przez Rosję **zna..ć** tu tendencję Rządu do federalistycznego załatwienia polsko-litewskiego. Jest to projekt F.O. na razie, ale silnie poparty. Z pomocą Drage'a³¹⁸ działałam odpowiednio.

zerwać wszelkie porozumienie w sprawach finansowych, handlowych czy osobistych między obywatelami tego Państwa a obywatelami innych Państw, należących do Związku lub do niego nie należących. [...]"

DzURP, 1920, nr 35, poz. 200; przedruki w: WZNPM, dok. nr 70, s. 158; WEP, s. 11-12; Prawo, t. II, dok. nr 15, s. 36; DDzPPZ, t. I, dok. nr 10, s. 47.

³¹⁷ Romain Seweryn, właśc. Seweryn Rotberg (1880-?) - pisarz, publicysta, służył w I Brygadzie Legionów.

[oprac. JŁ]

³¹⁸ Ta kwestia jest niejasna. Być może ta osoba to Sir Eugen John Henry Vanderstegen Millington-Drake (1889–1972).

Rumbold naznaczony ambasadorem w Konstantynopolu. Lista kandydatów na jego miejsce duża. Szanse mają Kilmarnock³¹⁹ z Berlina, między innymi Gregory.

Ciechanowski, Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 43-45.

Nr 607

153³²⁰ [w]

14 X

M.S.Z.

Egzekutywa górników dziś postanowiła przystąpić do strajku [w] sobotę, jeżeli Rząd Angielski nie zgodzi się na ich żądania.

Proszę odpowiedź telegraficzną czy prawda, że kolejarze w Polsce strajkują. Liczne zapytania, zaniepokojenie.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 45.

Nr 608

154³²¹ [w]

15 X (szyfrowo 14 X)

M.S.Z.

Refero notre 152.

Mam ściśle poufnie wiadomość, że o ile Rządowi Polskiemu projekt się podoba było by tu dobrze przyjęte, by rząd polski wydał do Ententy deklarację silnie potępiającą samowolne zajęcie Wilna. By prócz tego zaznaczył wszystkie trudności swego położenia wobec tej sprawy i wskazując niemożność załatwienia sprawy półśrodkami bez obawy następstw rozruchowych, prosił Aljantów poufnie o ułatwienie załatwienia zasadniczego przez bezpośrednie porozumienie z Litwą na podstawach federacyjnych. Wydaje mi się dogodniej w razie wszczęcia tej sprawy, by żądać bezpośredniego załatwienia między Litwą a Polską pod opieką Aljantów, dążyć do uniknięcia pośrednictwa Ligi.

Ciechanowski, Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 45-46.

Nr 609

43 [p]

16 X M.S.Z.

³¹⁹ Victor Alexander Sereld Hay, 21. hr. Erroll i baron Kilmarnock (1876–1928), dyplomata brytyjski; 1918–1920: *chargé d'affaires* Wielkiej Brytanii w Berlinie; 1920–XI 1921: radca Ambasady Wielkiej Brytanii tamże.

³²⁰ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

³²¹ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

Refero Claris N° 48. Wystąpienie Aljantów stworzyło położenie nadzwyczajnie naprężone³²². Możliwe są niezmiernie ważne wypadki, pociągające za sobą zmianę Rządu i poważne zajścia w kraju i w wojsku. Proszę przestrzedz, że zaostrzenie sprawy przez Aljantów może wprowadzić chaos i nieobliczalne następstwa. Ostatni ustęp deklaracji Rządu wymuszony przez opinię Polską zaalarmowaną koncentracją wojsk Litewskich na zachód od Wilna. Not przesłanych Claris N° 48 proszę nie ogłaszać oficjalnie. Są wyłącznie dla Poselstwa.

Quatorze octobre,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 47.

Nr 610

44 [p]

16 X M.S.Z.

Strejk kolejowy obejmujący tylko kilka centrów po 4 dniach dziś zakończony. Wywołany czasowem wstrzymaniem realizacji obietnic Rządowych natury czysto ekonomicznej w stałych [opuszczony tekst]

Na 18-go przygotowują 12 godzinny strejk manifestacyjny przeciw ewentualnej uchwale Sejmu w Senacie.

15 octobre,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 47-48.

Nr 611

155 [w]

16 X

M.S.Z.

Tyszkiewicz dziś, pomijając prasę, przedstawił Stowarzyszeniom Żydowskim wprost 2 telegramy Rządu Kowieńskiego, opisujące rzekomy pogrom w Wilnie, gdzie miało być zabitych 30 Żydów. Proszę odpowiedź telegraficzną podającą prawdziwy stan rzeczy.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 48.

Nr 612

57 [p]

17 X Paryż

³²² Mowa o wspólnym *démarche* w Belwederze 12 października 1920 r. dokonanym przez posła Francji H. de Panafieu i *chargé d'affaires* Wielkiej Brytanii Sir Percy Loraine; marsz. Piłsudski obiecał, że przedłoży ich oświadczenie rządowi; od siebie dodał, że w kwestii Wileńszczyzny są jedynie dwa wyjścia: pozostawienie Wilna Litwie, ale powiązanej z Polską lub zatrzymanie go przez tę ostatnią; dodał, „[...] że jeżeli alianci zechcą oddać Wilno bez wysłuchania woli ludności, będzie zmuszony złożyć wszelkie godności i, jako obywatel Wileńszczyzny spełnić swój obowiązek.” zob. W. Jędrzejewicz, J. Cisek, op. cit., s. 211; M. Nowak-Kiełbikowa, op. cit., s. 270-271; H. Wisner, op. cit., s. 149.

Proszę o bliższe szczegóły o następcy Ottleya, oficerach angielskich wysłanych na Górny Śląsk.

Seize octobre,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 48.

Nr 613

45 [p]

18 X M.S.Z.

Receptus 153. Kilkudniowy strejk kolejarzy natury czysto ekonomicznej zakończył się 15-go rano, żadnych zaburzeń nie było.

18 octobre,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 48.

Nr 614

46 [p]

18 X M.S.Z.

Znany polityk centrowy z Górnego Śląska, ksiądz Ulitzka³²³ bawi w Londynie. Chodzi przypuszczalnie o sprawę uniezależnienia G[órnego] Śląska bez plebiscytu. Proszę pilnie śledzić tę szkodliwą dla nas akcję.

18 octobre,

Piltz

IPMS, A. 12. 53/3, k. 49.

Nr 615

156 [w]

20 X

M.S.Z.

Pour Prince Sapieha – ściśle tajne.

Z wielką trudnością udało się osiągnąć by Wilton³²⁴, nowy konsul angielski do Kowna wyjechał przez Warszawę. Wyjechał wczoraj rano. Polecam jego osobę najgoręcej Panu Ministrowi uważając jego bytność w Warszawie i osobisty kontakt z Panem Ministrem za bardzo ważny atut. Jednocześnie odebrano Tallentsowi³²⁵ pełnomocnictwa na Litwę.

Ciechanowski, Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 49.

³²³ Carl Ulitzka (1873–1973), polityk śląski i niemiecki; XII 1918–1933: twórca i przewodniczący Katolickiej Partii Ludowej Górnego Śląska – odłamu niemieckiej, katolickiej partii Centrum; 1922–1933: przewodniczący pruskiego Wydziału Krajowego – faktyczny przywódca niemieckiej Prowincji Górnośląskiej.

³²⁴ Sir Ernest Colville Collins Wilton (1870–1952), dyplomata brytyjski; 1919–1920: członek alianckiej komisji arbitrażowej rozstrzygającej polsko-czechosłowacki spór terytorialny na Śląsku Cieszyńskim; 1921–1922: konsul Wielkiej Brytanii w Kownie.

³²⁵ Stephen George Tallents (1884–1958), ppłk; 1918: główny delegat brytyjski do spraw pomocy żywnościowej Polsce (Supply of Relief to Poland); II 1919: mianowany brytyjskim komisarzem w Prowincjach Bałtyckich podczas brytyjskiej interwencji w tym regionie; współtworzył traktaty nadające Estonii, Łotwie i Litwie samodzielne byty państwowe; doprowadził także do ustalenia granicy pomiędzy Estonią i Łotwą.

Nr 616

157 [w]

21 X

M.S.Z.

Premier Bułgarski Stambuliński³²⁶ wybiera się do Warszawy na pierwsze dni listopada. Chce wiedzieć czy dozna przychylnego przyjęcia. Ponieważ Grecja, Serbia i Rumunja zgodziły się na jego przyjazd, wydaje się wskazanem, by Rząd Polski go również przyjął. Proszę odwrotnie telegrafować decyzję.

Polmission

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 49.***Nr 617**

158 [w]

21 X

M.S.Z.

W opinii i prasie wielkie zaniepokojenie rzekomą intencją polską marszu na Kowno. Czy można dementować?

Polmission

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 50.***Nr 618**

159 [w]

21 X

M.S.Z.

(i Polmission Paris, refero votre 57).

Dziś zapewniano mnie w F.O., że Rząd Angielski nie będzie działał na zwłokę terminu plebiscytu śląskiego. Prawdopodobnie decyzję terminu pozostawią Komisji plebiscytowej. Termin prawdopodobny – początek grudnia lub wczesna wiosna. Komisja podobno uważa zimę za niedogodny sezon plebiscytowy. Zastępców na miejsce rezygnujących oficerów angielskich nieznaczono, możliwe cofnięcie dymisji i powrót tych samych. Projektują reformę policji śląskiej i dosłanie 12 oficerów angielskich do reorganizacji. Wskazywałem, że plebiscyt najlepiej w zimie odbyć, gdy nie ma robót polnych, na konieczność ustalenia terminu dla uspokojenia umysłów, na korzyść użycia do reformy policji Generała Macready³²⁷, szefa misji policyjnej w Warszawie. Obiecano rozpatrzyć przychylnie.

³²⁶ Właśc. Aleksandr Stambolijski (1879–1923), bułgarski działacz ludowy, polityk i publicysta; przywódca Bułgarskiego Ludowego Związku Chłopskiego; ideolog radykalnego nurtu agraryzmu; IX 1918: stanął na czele powstania zrewoltowanych żołnierzy przeciw królowi Ferdynandowi; 2 X 1919–15 VI 1923: premier; zginął w trakcie wojskowego zamachu stanu.

³²⁷ Sir Cecil Frederick Nevil Macready, 1st Baronet (1862–1946), generał brytyjski z 1918; VIII 1918: komisarz Policji Metropolitarniej, to jest Policji Londynu.

Ciechanowski, Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 50-51.

Nr 619

47 [p]

23 X M.S.Z.

W sprawie rzekomych pogromów Żydów, dokonanych przez wojska Żeligowskiego w Wilnie, komunikuje się dla informacji:

Członek Rządu Palestyńskiego³²⁸ Salomon Salzman³²⁹ przejeżdżając przez Królewiec zakomunikował w rozmowie z naszym konsulem Srokowskim³³⁰, że był w Wilnie podczas przyjęcia Żeligowskiego i że żadnych nieporządków ani gwałtów nie było, wojska zachowały się wzorowo, zrobiły doskonałe wrażenie. Żeligowski przedsięwziął wszelkie kroki dla zabezpieczenia pokoju, który nie był nigdzie zakłócony.

22 octobre,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 51.

Nr 620

49 [p]

24 X M.S.Z.

Przyjazd Stambulińskiego w tej chwili jeszcze nie wskazany. Później tak.

Piltz

Numéro 49, 23 octobre, Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 52.

Nr 621

48 [p]

24 X M.S.Z.

Rząd nie posiada wpływów na Żeligowskiego. Jednakowoż Naczelne Dowództwo prywatnie stara się wszelkimi sposobami powstrzymać wyprawę na Kowno. Wojsko polskie w każdym razie udziału nie weźmie. Proszę przetelegrafować Wielowieyskiemu³³¹.

Vingt trois octobre,

Sapieha

³²⁸ W lipcu 1920 r. brytyjska administracja wojskowa Palestyny została zastąpiona przez struktury cywilne, którymi kierował wysoki komisarz Palestyny; pierwszym został – 1 lipca 1920 r. – sir Herbert Samuel; był on głową trzyosobowej Rady Wykonawczej, próbował tworzyć samodzielne instytucje tak społeczności żydowskiej, jak i arabskiej, wszakże druga ze stron konsekwentnie odmawiała jakiegokolwiek współpracy z Żydami.

³²⁹ Brak danych.

³³⁰ Stanisław Srokowski (1872–1950), geograf; 1918: z ramienia MSZ wszedł w skład Komisji Plebiscytowej oraz Komisji Mazurskiej w Warszawie; był jednym z ekspertów Delegacji Polskiej na Konferencję Pokojową w Paryżu; uczestnik III powstania śląskiego; 24 IV 1920–16 XI 1921: konsul generalny RP w Królewcu; 1 II 1923–29 VIII 1924: wojewoda wołyński.

³³¹ Józef Wielowieyski (1879–1951), prawnik, dyplomata polski; 1919–1920: kierownik Wydziału Wojskowego KNP; 1920–VI 1921: radca legacyjny Delegacji RP przy LN; 2 VII 1921–XI 1923: radca Poselstwa RP w Paryżu; 13 XI 1923–18 XII 1926: poseł RP w Bukareszcie, przeniesiony w stan rozporządzalności; 1927–23 XI 1930: komisarz polski w Stałej Komisji Pojednawczej Polsko-Niemieckiej; 1930–1935: senator III kadencji.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 52.

Nr 622

_³³² [p]

24 X Paryż

Polmission Paris.

Télégramme de Polexterne pour Wielowieyski:

Rząd nie posiada wpływów na Żeligowskiego. Jednakowoż Naczelne Dowództwo prywatnie stara się wszelkimi sposobami powstrzymać wyprawę na Kowno. Wojsko polskie w każdym razie udziału nie weźmie.

24 octobre,

Polmission

Przesłane przez okazję przez Poselstwo w Paryżu.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 52.

Nr 623

11o [p]

26 X M.S.Z.

Proszę przyjąć i podać do wiadomości Poselstwa w Londynie i Pana Paderewskiego dla użytku w razie potrzeby co następuje:

14 października oddział piechoty niemieckiej w liczbie stu ludzi przekroczył granicę w wagonach. Dawniej robili to Niemcy tajnie, od października zupełnie otwarcie. W sejmie kowieńskim prowadzi się agitacja pogromowa Polska, Rząd stosuje areszty, biją, były dwa wypadki rozstrzelania.

23 octobre

IPMS, A. 12. 53/3, k. 53.

Nr 624

50 [p]

28 X M.S.Z.

Poseł Łotewski w Warszawie³³³ zakomunikował dziś wiadomość Rządu Łotewskiego z Rygi, że do Kowna przybyły dwa pułki niemieckie. Minister poleca zakomunikować powyższe [odstęp- wolne miejsce] nie należy jednak wywoływać interwencji Ligi Narodów.

27 octobre,

Piltz

IPMS, A. 12. 53/3, k. 53.

Nr 625

51 [p]

29 X M.S.Z.

³³² Numeru porządkowego brak.

³³³ Attis Keninš (1874–1964), dyplomata łotewski; I II 1920–XI 1921: poseł Łotwy w Warszawie.

Kamienicki³³⁴ donosi z 23 października z Rygi, że w Szawlach znajduje się 600 żołnierzy niemieckich. Na granicy pruskiej Niemcy skoncentrowali 20 000 żołnierzy. Misja francuska w Rydze nie ma o tem żadnych wiadomości.

28 octobre,

Piltz

IPMS, A. 12. 53/3, k. 53-54.

Nr 626

160 [w]

29 X

M.S.Z.

Pour Prince Sapieha urgent

Pilnie potrzebuję antecedenty Puryckisa³³⁵ tu bawiącego, by zdemaskować w prasie. Szczególnie z punktu widzenia germanofilstwa.

Ciechanowski, Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 54.

Nr 627

~~50.~~ 52 [p]

5 XI M.S.Z.

Rada Ministrów upoważniła Delegację Paryską³³⁶ do podpisania Konwencji polsko-gdańskiej według projektu Ambasadorów i poprawek poczynionych ostatnio przez Fromageot³³⁷, z tem jednak zastrzeżeniem, że Liga Narodów powierzy Polsce stały mandat obrony wojskowej Wolnego Miasta. Równocześnie z oznajmieniem Ambasadorom o podpisaniu Konwencji, Paderewski wystąpi do Rady Ligi, żądając mandatu wojskowego. Polska podpisując Konwencję według projektu Ambasadorów, ograniczającego pewne jej prawa, przyznane traktatem, daje dowód najwyraźniejszej dążności do przyszłej współpracy z Anglią, autorką zasad projektu. Rozwój ekonomiczny portu da możliwość współpracy ekonomicznej polsko-angielskiej. Proszę wpływać, by Rada Ambasadorów, otrzymawszy pełną satysfakcję w sprawie kontroli, popierała sprawę mandatu wojskowego dla Polski wobec Ligi Narodów.

4 octobre,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 54-55.

³³⁴ Witold Kamieniecki (1883–1964), historyk i dyplomata; 1 VIII 1920–1 XI 1921: *chargé d'affaires* RP w Rydze; 1919– 1922: poseł na Sejm Ustawodawczy; 1928–1935: senator II i III kadencji; docent UJK, 1932–1937: wykładał w Studium Dyplomatycznym tamże; członek rzeczywisty Warszawskiego Towarzystwa Naukowego; członek Komisji Historycznej PAU.

³³⁵ Juozas Puryckis (1883–1934), polityk litewski; 1920: minister spraw zagranicznych Litwy.

³³⁶ Mowa o Delegacji Polskiej na Konferencję Pokojową w Paryżu.

³³⁷ Henri Fromageot (1864–1949), prawnik francuski; w latach 20. szef Wydziału Prawnego Dyrekcji Spraw Politycznych i Handlowych francuskiego MSZ; 19 IX 1929–X 1945: sędzia Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej.

Nr 628

161 [w]

5 XI

M.S.Z.

Pour Prince Sapieha, statim

Rząd Angielski nie ma zamiaru odpowiedzieć na notę Krassina z 28-go. Jednocześnie dano mi do zrozumienia, że byłoby pożądane, aby Rząd Polski wydał deklarację kategorycznie stwierdzającą, że zawarłszy pokój nie ma nic wspólnego z akcją³³⁸ Bałachowicza³³⁹, Petlury i innych. Deklaracja tem bardziej wskazana, że powstrzyma akcję prasową rozpoczętą przez pisma lewicowe.

W związku z zaniepokojeniem z powodu bombardowania Wiłkomierza z samolotów i możliwości ingerencji wskazywano mi na korzyść wywarcia wpływu na Żeligowskiego, by zaniechał tego rodzaju akcję.

Ciechanowski, Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 55-56.

Nr 629

53 [p]

6 XI M.S.Z.

Receptus 160.

Zamoyski prześle treść rozmowy Puryckisa z przedstawicielem „Königsberger Allgemeine Zeitung”³⁴⁰ umieszczoną w dzienniku dnia 16 kwietnia .[?] r[oku] b[ieżącego]. Purickis powiedział: Litwa musi się stać łącznikiem między Niemcami i Rosją. Koalicja stara się temu przeszkodzić, ale na próżno. Litwa jest przeznaczona do tego, aby żyć w należytej łączności ekonomicznej z Niemcami. Ze stanowiskiem Purickisa w sprawie litewskiej mógłby się pogodzić każdy Niemiec. Kłajpeda nie ma tego znaczenia dla Litwy co Wilno. Przeciwny jest propagandzie litewskiej w Prusach Wschodnich. Litwa tak jest związana z Niemcami, że nie uważa za potrzebny stosunek z państwami Bałtyckimi.

³³⁸ 25 października 1920 r. gen. S. Bułak-Bałachowicz, wraz z B. Sawinkowem i W. Adamowiczem oraz innymi członkami Białoruskiego Komitetu Politycznego przekroczyli granicę wytyczoną w preliminariach ryskich, inaugurując tym samym walkę o wyzwolenie Białorusi; następnie 5 listopada t. r. gen. Bułak-Bałachowicz wydał rozkaz natarcia na Mozyrz, który został zajęty w pięć dni później; szczegóły zob. O. Łatyszonek, „Białoruskie formacje wojskowe 1917–1923”, Białystok 1995, s. 171-177.

³³⁹ Stanisław Bałachowicz, Bułak-Bałachowicz (1883–1940), od 1914: służba w armii rosyjskiej; od 1917: w białogwardyjskiej Armii Ochotniczej; od II 1920: przebywał w Polsce; 1920–1921: dowódca oddziałów białoruskich; X 1920: po podpisaniu polsko-rosyjskiego rozejmu sformował ochotniczą armię białoruską i przez czas jakiś prowadził działania zbrojne.

³⁴⁰ Gazeta codzienna założona w 1875 r., 1882: nastąpiła zmiana tytułu na „Königsberger Allgemeine Zeitung”; związana z Niemiecką Partią Ludową.

Niektóre szczegóły działalności Purickisa w pracy Woronieckiego³⁴¹ „Litwa”, w „Przeglądzie Dyplomatycznym”.

5 novembre,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 56-57.

Nr 630

54 [p]

8 XI M.S.Z.

Minister prosi o dalsze śledzenie za stosunkiem Anglii do Małej Ententy. Zakomunikować poufnie, że Rząd Polski pragnie skorzystać z dnia 18 b[ieżącego] m[iesiąca] aby uznać Łotwę *de jure* i sądzi, że byłoby wskazane ażeby w tym dniu uznanie to nastąpiło i ze strony Anglii. Goldstand przywiózł umowę Anglii z Łotwą. Nie ma tekstu ni treści umów definitywnych Anglii z Litwą. Prośba – wydostać przez Tilden Smith’a.

7 novembre,

Piltz

IPMS, A. 12. 53/3, k. 57.

Nr 631

55 [w]

9 XI

M.S.Z.

Komisarz angielski w Opolu bawiący obecnie w Londynie w raporcie do Rady Ambasadorów uznaje prawo głosowania emigrantów, wyraźnie zastrzeżone traktatem, choć w zasadzie przeciwne słuszności. Proszę to wykorzystać, oświadczyć poufnie, że Rząd Polski poważnie przestrzega przed plebiscytem przeprowadzonym wbrew poczuciu słuszności szerokich mas, że ruch polski na Śląsku ma charakter nie sztuczny, a żywiołowy, także wobec silnego natężenia przeciwności. Rząd Polski musi wygrywać cały swój autorytet dla osiągnięcia uspokojenia umysłów, że dla dopięcia tego celu konieczny jest prędko plebiscyt, odpowiadający poważną formą nastrojowi ludności. To jedno zapewni spokój w kraju i nieprzerwaną produkcję węgla. Ambasador francuski³⁴² otrzymał wskazówki popierania naszej akcji.

8 novembre,

Piltz

IPMS, A. 12. 53/3, k. 58.

Nr 632

162 [w]

9 XI

³⁴¹ Jan Woroniecki, Woroniecki-Korybut ze Zbaraża ks. (1860–1928), dyplomata; 6 VI 1919–1920: delegat pełnomocny RP w Chinach.

³⁴² Pierre Paul Cambon (1843–1924), francuski prawnik i dyplomata; 1898–1920: ambasador Francji w Londynie.

M.S.Z.

pour P[rin]ce Sapieha, statim

F.O. silnie zaniepokojone bombardowaniem Kowna przez Żeligowskiego z aeroplanów. Ma o tem raport Wiltona. Wskazano mi szkodliwość tej akcji bezcelowej, świadczącej o agresywnych zamiarach przeciw Litwie. Utrudnia to sytuację Ligi i Anglii, może wywołać interwencję niemiecką, postawić Rząd Polski w trudnem położeniu. Przewiduję wrogie inspirowanie prasy ze strony F.O. Proszę [o] wyjaśnienia.

Ciechanowski, Polmission

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 59.***Nr 633**

163 [w]

9 XI

M.S.Z.

statim Refero votre numéro 54.

Rząd angielski nie zamierza w bliskiej przyszłości uznać *de jure* Łotwy. F.O. nie chce nam doradzać lub odradzać uznanie z tego powodu. Twierdzi, że trudno uznać Łotwę nie uznając innych, zwłaszcza Litwy. Nie przewiduje opozycji stąd w razie uznania przez Rząd Polski Łotwy, ale taki krok F.O. przyjmie raczej niechętnie.

Ciechanowski, Polmission

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 59.***Nr 634**

064 [p]

12 XI Paryż

Podając do wiadomości instrukcję Pana Ministra Spraw Zagranicznych z 9-go b[ieżącego] m[iesiąca] aby zabiegać o wyeliminowanie o ile można Grodna z terenu plebiscytowego z powodu zwiększenia tamże ze względów aprowizacyjnych liczby niepewnych dla nas Żydów. Chardigny³⁴³ nas w tem popiera. Z powodów strategicznych koniecznym jest największy pośpiech w zorganizowaniu plebiscytu.

12 novembre,

Zamoyski

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 60.***Nr 635**

56 [p]

15 XI M.S.Z.

³⁴³ Pierre Auguste Chardigny (1873–1951), płk francuski; 1920: przewodniczący Międzysojuszniczej Komisji Kontrolnej w Suwałkach.

Dla Delegacji – Zjazd niezależnych socjalistów Gdańska³⁴⁴ wysłał telegram do socjalistów Angielskich z żądaniem wpłynięcia na Rząd Brytyjski, by Angielska Sojusznicza Administracja w Gdańsku nie prowadziła reakcyjnej polityki wrogiej interesom ludu pracującego w Gdańsku przez popieranie nacjonalistycznego kierunku Sahema oraz zakazu dyskusji w Konstytuancie nad projektem konwencji.

13 novembre,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 60.

Nr 636

57 [p]

15 XI M.S.Z.

Skrzyński, Madryt telegrafuje, że król³⁴⁵ poufnie przyrzekł wpłynąć w Londynie aby zaprzestano szykanowania Polski, którą uważa za ostoję porządku.

14 novembre,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 61.

Nr 637

066 [p]

14 XI Paryż

Minister Sapieha telegrafuje pod datą 11 listopada:

Pomimo przyjęcia zasadniczo konsultacji przez Polskę i Litwę, wojska litewskie napierają w dalszym ciągu z pomocą ochotników niemieckich na Żeligowskiego. Widocznie inspirowani przez Niemców. Położenie Żeligowskiego coraz trudniejsze. Wzburzenie opinii publicznej ogromne. O ile nie nastąpi natychmiast zawieszenie broni, rząd może się znaleźć w ciężkim położeniu i może być zmuszonym ze względu na Sejm i opinię do wysłania ultimatum rządowi litewskiemu. Pragniemy tej ewentualności za wszelką cenę uniknąć. Proszę wskazać na krytyczną sytuację spowodowaną akcją wojsk litewskich i żądać presji Ligi Narodów i państw Ententy na Litwę, by zawarła natychmiast armistice³⁴⁶. W przeciwnym razie nie mogę ręczyć czy nie unikniemy zbrojnego wmieszania się.

12 novembre,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 61-62.

Nr 638

164 [w]

16 XI

M.S.Z.

³⁴⁴ Po utworzeniu w 1919 r. WMG część socjalistów gdańskich odseparowała się od Socjaldemokratycznej Partii Niemiec (SPD) tworząc wspomnianą wyżej Socjaldemokratyczną Partię WMG.

³⁴⁵ Alfons XIII z dyn. Burbonów (1886–1941), pogrobowiec; 1886–1931: król Hiszpanii; 1886–1902: regencję w jego imieniu sprawowała matka Maria Krystyna Austriacka.

³⁴⁶ Franc. ‘rozejm’.

statim

Wyłożyłem dziś F.O. sytuację litewską stosownie do instrukcji Pana Ministra, zakomunikowanej mi przez Paryż. Otrzymałem zapewnienie, że Rząd Angielski wywiera silny wpływ na Rząd Litewski, by natychmiast zawarto rozejm. Obiecano mi wpłynąć na przyspieszenie konsultacji. Jednocześnie usilnie proszono, by Rząd Polski czynił co może by uniknąć wojny. Wobec prawdopodobieństwa decyzji tutejszego gabinetu wznowienia konferencji handlowych z sowietami wskazywałem potrzebę uzależnienia tego od zawarcia przez sowiety traktatu z Polską w Rydze. Jednak ze względu na stanowisko premiera, pragnącego przyspieszenia stosunków handlowych z Rosją, osiągnięcie takiego warunku jest wątpliwe. Rząd angielski nie przedsięwzięmie żadnych kroków w związku z rozbiem Wrangla, odmówił nawet pomocy przy ewakuacji wojska i ludności, motywując niemożnością ponoszenia dalszych ciężarów finansowych.

Ciechanowski, Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 62-63.

Nr 639

58 [p]

20 XI M.S.Z.

Ciechanowski, Polmission

Upoważniam Pana do współpodpisania zobowiązania dotyczącego kupna wełny angielskiej, podpisania go przez Posła Zamoyskiego, do którego równocześnie telegrafujemy.

Minister Skarbu Grabski

18 novembre,

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 63.

Nr 640

59 [p]

20 XI M.S.Z.

Za Zbruczem toczą się walki w rejonie Ploskirowa i Kamieńca Podolskiego. Należy się liczyć [z] ewentualnością likwidacji Petlury. Siły bolszewickie dwa razy liczniejsze. W związku z tem wydany surowy rozkaz rozbijania oddziałów ukraińskich w razie przekroczenia naszej granicy. Bałachowicz zajmuje nadal rejon Możyrza na ^a... ^a atakowany przez Bolszewików.

19 novembre,

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 64.

Nr 641

60 [p]

20 XI M.S.Z.

Prasa niemiecka dla agitacji rozsiewa pogłoski o możliwości nowej wojny Polsko-Bolszewickiej. Proszę w prasie silnie reagować. Polska prowadzi pokojową politykę, a rokowania pokojowe w Rydze rozwijają się pomyślnie.

18 novembre,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 64.

Nr 642

61 [p]

20 XI M.S.Z.

Wiadomości o koncentracji wojsk polskich na Pomorzu i pograniczu Niemiecko-Gdańskim nie prawdziwe. Propaganda niemiecka to rozgłasza, jak wynika z radio z Koenigswuster Hansen rozesłanego 13 b[ieżącego] m[iesiąca]. Jedna dywizja i jedna brygada, które znaleźć się mają niebawem na Pomorzu; jadą tam w wyniku normalnych ^{a... a} demobilizacyjnych przewidujących planowy powrót do kraju jeszcze dalszych jednostek jako to 3 dywizji na teren D.O.G. Poznań³⁴⁷ i 2 dywizji na D.O.G. Kraków. Proszę w tym duchu udzielić wyjaśnień sferom oficjalnym, które dopatrywały się podobno w tych zarządzeniach demonstracyjnego manewru. Należy lansować odpowiednie wiadomości do prasy.

19 novembre,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 65.

Nr 643

071 [p]

20 XI Paryż

Dla poselstw w Londynie i Rzymie:

Na wczorajszym posiedzeniu Konferencja Ambasadorów postanowiła przekazać do opinii poszczególnych rządów sprawę udziału emigrantów w plebiscycie Górnego Śląska, podkreślając z naciskiem niebezpieczeństwo militarne, jakie przedstawiałby masowy na(pływ) ^bokoło 300 000^b Niemców na Górny Śląsk. Konferencja żąda śpiesznej odpowiedzi dla powzięcia ob(ecnie) ^bo[bo]wiązującej^b decyzji. Uważałbym za wskazane najusilniejsze poparcie tej sprawy w Londynie i Rzymie. Częściowe chociażby pozbawienie emigrantów prawa głosu, bronione przez Rząd Francuzki, zdaje mi się mieć pewne szanse powodzenia. Inny kompromis dla nas do przyjęcia w praktyce bardzo doniosły stanowiłby dopuszczenie możliwie ograniczonej liczby emigrantów do głosowania w osobnym terminie. W argumentacji uważam za wskazane podkreślać, że Rząd Polski usilnie przestrzega przed skutkami regulaminu

³⁴⁷ Dowództwo Okręgu Generalnego Poznań.

plebiscytowego, któryby, opierając się na literze traktatu³⁴⁸, sprzeciwiał się poczuciu elementarnej słuszości u ludności [za]interesowanej. Proszę telegrafować jak sprawa stoi.

18 novembre,

Maurice Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 66-67.

Nr 644

62 [p]

23 XI M.S.Z.

Konferencja Ambasadorów odesłała sprawę głosowania emigrantów na Górnym Śląsku dla opinii poszczególnych Rządów, podkreślając silnie niebezpieczeństwo militarne, związane z ich ewentualnym masowym przyjazdem i żądając śpiesznej odpowiedzi. Proszę energicznie działać w sposób ściśle poufny dla uzyskania korzystnej dla nas decyzji rządu angielskiego.

22 novembre,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 67.

Nr 645

165 [w]

23 XI

M.S.Z. i Polmission Paris:

Stosownie instrukcji otrzymanej za pośrednictwem Paryża poruszałem szczegółowo sprawę plebiscytu Śląskiego wczoraj w F.O.

Rząd Angielski przyznając słuszość naszych argumentów o niesprawiedliwości dopuszczenia ogółu emigrantów, jednak zdecydowany stosować ściśle traktat. Motywuje decyzję obawą nie przyjęcia przez Niemcy rezultatu plebiscytu w razie najmniejszych zmian litery Traktatu. Obiecuje natomiast najściślejszą kontrolę, która ma być równoznaczna faktycznie z ograniczeniem liczby emigrantów. Zgadza się rozpatrzyć i przychylnie poprzeć projekt późniejszego terminu głosowania emigrantów. Rząd Angielski pragnie obecnie przyspieszenia plebiscytu. Prawdopodobny termin [w] pierwszych dniach lutego. Rząd Angielski obawia się rozruchów już obecnie. Krytykuje działalność Korfantego³⁴⁹, radzi by Rząd Polski jak najściślej przestrzegał umiarkowanie. Doradza całkowite zamknięcie granicy

³⁴⁸ W § 4 Aneksu do Działu VIII Polska traktatu wersalskiego postanowiono w tej materii:

„Prawo głosowania będzie przyznane każdej, bez różnicy płci, osobie, która czyni zadość warunkom następującym [...]

b) urodziła się na obszarze, podlegającym plebiscytowi, albo też ma swoje tu stałe miejsce zamieszkania (domicile) od daty, która zostanie oznaczona przez Komisję, jednak nie później, niż 1 stycznia 1919 r., albo też została wydalona przez władze niemieckie i nie zachowała tam swego stałego miejsca zamieszkania.”

DzURP, 1920, nr 35, poz. 200.

³⁴⁹ Wojciech Korfanty (1873–1939), polski działacz narodowy i polityk chadecki; od 1911: posłował ze Śląska do Reichstagu; 1919: poseł na Sejm Ustawodawczy i przewodniczący klubu ZLN; I 1920: polski komisarz plebiscytowy na Śląsku; faktyczny dyktator III powstania śląskiego.

przeciw przemycaaniu broni, wycofanie z rozgłosem kilku najbardziej głośnych agitatorów Polaków. Doradza jako wzmocnienie stanowiska Polskiego w opinji obcej ogłoszenie na Śląsku i w Polsce energicznych odezw do ludności o konieczności spokoju przed plebiscytem. Uważam postawę Rządu Angielskiego jako na ogół przychylną.

Ciechanowski, Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 68-69.

Nr 646

63 [p]

25 XI M.S.Z.

Biuro Propagandy zagranicznej dla swego delegata.

Prosimy umieścić w pismach mniej więcej następującą depeszę własną z Warszawy: „Wśród mieszkańców Górnego Śląska daje się obecnie zauważyć wielkie rozgoryczenie przeciw ewentualnemu dopuszczeniu do głosowania emigrantów, których nic nie łączy z krajem, prócz przypadku, że się kiedyś w nim, przed laty wielu urodzili, i że należy się bezwarunkowo liczyć z tem, że w razie ich przyjazdu rzuci się na nich ludność G[órnego] Śląska i wskutek tego dojdzie do strasznego rozlewu krwi. Na wypadek, gdyby zatem miano dopuścić emigrantów do głosowania musi [...] włoskie, angielskie i francuskie celem zapobieżeniu strasnej walce przysłać bezwarunkowo na G[órny] Śląsk bardzo znaczne siły wojskowe. Jest to jedyny sposób utrzymania spokoju i porządku, inaczej Górny Śląsk, kraj dla całej Europy niesłychanie ważny, popadnie w kompletną anarchję.” Noty takie o powyższej treści nie mogą być w różnych pismach jednobrzmiące.

B.e.p e z

Vingt quatre Novembre,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 69-70.

Nr 647

70 [p]

26 XI M.S.Z.

Metropolita Szeptycki wyjechał [do] Rzymu. Możliwe, że odwiedzi Paryż i Londyn. Upraszam zwrócić pilną uwagę na jego działalność.

25 novembre,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 71.

Nr 648

64 [p]

26 XI M.S.Z.

Proszę zwrócić uwagę na działalność pułk. Tallents'a w związku z uznaniem *de jure* krajów Bałtyckich.

25 novembre,

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 71.***Nr 649**

65 [p]

27 XI M.S.Z.

Loraine³⁵⁰ donosi, że Abernon przesłał Curzonowi kopię noty posła Szebeki³⁵¹ N° 4986, wskazującej na to, że ucisk Polaków na byłym terenie plebiscytowym i w Westfalji może spowodować środki odwetowe ze strony ludności polskiej wobec Niemców w Polsce. Proszę bez powołania na tę notę nieoficjalnie podkreślać, że Rząd nie dopuści żadną miarą do ekscesów antyniemieckich, pomimo stwierdzonych prowokacji niemieckich jako to współdziałanie z bolszewikami podczas inwazji, obecna akcja wspomaganie bronią i ochotnikami Taryby i świeżo wykryta akcja szpiegowska niemieckich organizacji w Bydgoszczy.

26 novembre,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 71-72.***Nr 650**[p]³⁵²

28 XI Rzym

Zwracam uwagę na wielką doniosłość dla sprawy Górnego Śląska paragrafu 50 traktatu St. Germain³⁵³. Zestawienie tego paragrafu późniejszej redakcji, dającego pełniejsze, pożądane dla nas określenie terminu „habitants”³⁵⁴ z paragrafem 88 traktatu wersalskiego³⁵⁵ może przechylić na naszą korzyść decyzję co do głosowania na Górnym Śląsku. Ten argument i precedens Klagenfurtu dotąd w dyskusji nie wyzyskany.

27 novembre,

Skirmunt

³⁵⁰ Sir Percy Lyham Loraine, 12. baronet cr. 1917 (1880–1961), dyplomata brytyjski; 1919–1920: członek delegacji brytyjskiej na Konferencję Pokojową w Paryżu; 1920: *chargé d'affaires* Wielkiej Brytanii w Warszawie.

³⁵¹ Ignacy Szebeko (1859–1937), prawnik, 1909–1917: członek rosyjskiej Rady Państwa; 1918: członek KNP w Paryżu; 8 III–1 X 1920: *chargé d'affaires* RP w Berlinie; 1922–1927: poseł na Sejm RP I kadencji z listy ZLN, (w:) PSB, t. XLVII z. (195) red. A. Romanowski, Warszawa–Kraków 2011,

³⁵² Numeru porządkowego brak.

³⁵³ Mowa o obszernym art. 50 traktatu pokoju z Austrią podpisanego 10 września 1919 r. w podparyskim St. Germain-en-Laye; określał on warunki przeprowadzenia plebiscytu w obwodzie Klagenfurt; TPMSSA, s. 25-26.

³⁵⁴ Stanowił on w tej materii:

„Prawo głosowania będzie miała każda bez różnicy płci osoba, która odpowiada następującym warunkom:

a) ma w dniu 1-go stycznia 1919 r. ukończonych 20 lat wieku;

b) ma w dniu 1-go stycznia 1919 r. miejsce zwykłego zamieszkania (*résidence*) w strefie podlegającej plebiscytowi;

c) urodziła się w pomienionej strefie, albo ma tam zwykle zamieszkanie (*résidence habituelle*), lub indigenat (*pertinenza*), od daty przed 1-go stycznia 1912 r.”

TPMSSA, s. 26.

³⁵⁵ W tej sprawie zob. poniżej przyp. 383.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 72.

Nr 651

67 [p]

28 XI, M.S.Z.

Ustalenie przynależności polskiej Kazimierza Markiewicza³⁵⁶ nastąpi za kilka dni. Ślub w Londynie.

27 novembre,

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 72.

Nr 652

166³⁵⁷ [w]

30 XI

M.S.Z. Paryż

Rządy Anglii, Francji, Włoch uzgodniły swe poglądy plebiscytowe śląskie na konferencji premierów. F.O. ma mi przesłać notę proponującą z inicjatywy Anglii dla uniknięcia rozruchów: *primo* – głosowanie emigrantów w Kolonji lub kilku miejscowościach okupowanych przez aliantów w Niemczech; *secundo* – głosowanie takie odbyło by się przy zachowaniu podziału na gminy pod nadzorem subkomisyi z ramienia komisji plebiscytowej; *tertio* – ustalenie szczegółów głosowania oraz decyzja czy głosowanie na Śląsku i poza Śląskiem ma się odbyć jednego dnia lub w różnych terminach zostanie zostawione komisji plebiscytowej. Propozycje te jednocześnie będą przesłane rządowi niemieckiemu. Rząd Angielski kładzie nacisk, by Rząd Polski szybko przyjął propozycję. Podobno w ostatniej chwili notę zdecydował Premier Angielski wysłać wprost do Warszawy.

Ciechanowski, Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 73-74.

Nr 653

68 [p]

1 XII M.S.Z.

Dla konsulatu. Wiz tranzytowych Ukraińcom i Rosjanom nie udzielać, poza tem stosować okólnik z 25/11 numer 388 i polecenie wysłane szyfrem 27 sierpnia b[ieżącego] r[oku].

Trente novembre, Poexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 74.

Nr 654

³⁵⁶ Kazimierz Dunin-Markiewicz (1874–1932), prawnik, malarz; po śmierci pierwszej żony, ożenił się z Constance Gore-Booth, wybitną działaczką irlandzkiego ruchu narodowego; po wojnie zdecydował się na powrót do Polski. [oprac. JŁ]

³⁵⁷ Pod numerem porządkowym uczyniono znak „X”.

167 [w]

1 XII

M.S.Z.

Refero notre 166, statim-statim

Otrzymałem wczoraj wieczorem notę podpisaną przez premiera, oznaczoną „bardzo pilne”. Treść następująca:

„Rządy angielski, francuski i włoski, pragnąc by plebiscyt Górnośląski odbył się w sposób zapewniający wszystkim uprawnionym do głosowania warunki bezstronności i spokoju, rozpatrzyły z wielką uwagą sprawę trudności wynikających z dosłownej interpretacji przedostatniego zdania części 4 aneksu³⁵⁸ do art[ykułu] 88 Traktatu³⁵⁹.

Chcąc uprzedzić wynikające stąd niebezpieczeństwa, mogące ujemnie wpłynąć na wolność głosowania jednej części prawnie głosujących, powyższe trzy rządy rozpatrzyły starannie sytuację tak ja była przedstawioną przez komisję plebiscytową oraz przez Rząd Polski i Niemiecki. Według ostatniego zdania części 4 aneksu do art[ykułu] 88 „rezultat głosowania będzie rozstrzygany gminami według większości głosów w każdej gminie”. Rządy są zdania, że jeżeli głosy emigrantów będą dla uzyskania ostatecznego rezultatu podzielone po gminach według miejsca ich urodzenia, dodane do ilości głosów stałych mieszkańców, to duchowi wyżej cytowanego paragrafu sprzeciwiać się nie będzie, jeśli faktyczne głosowanie odbędzie się w miejscowościach poza terenem plebiscytowym. Rządy zwracają uwagę, że jeśli Rządy polski i niemiecki przyjmą ten punkt widzenia, to będzie można zorganizować głosowanie emigrantów w warunkach pomyślnych, usuwających groźbę rozruchów na Śląsku. Warunki te przedstawiają się Rządom następująco:

Wszyscy emigranci mogliby być skoncentrowani w jednej miejscowości, na przykł[ad] w Kolonji lub w kilku miejscowościach znajdujących się w części Niemiec okupowanej przez wojska alianckie, dla głosowania pod nadzorem podkomisji przy komisji plebiscytowej Górnego Śląska, wyznaczonej w tym celu przez Rządy Alianckie.

Szczegóły administracyjne, w razie przyjęcia zasady projektu, byłyby następnie opracowane przez komisję plebiscytową według instrukcji Rady Ambasadorów. Na razie

³⁵⁸ Właśc. mowa o przedostatnim zdaniu §4 rzeczzonego aneksu, które brzmiało:

„Każdy będzie głosował w gminie, gdzie ma stałe zamieszkanie, albo jeżeli nie ma stałego miejsca zamieszkania na obszarze plebiscytowym, w gminie, w której się urodził.”

DzURP, 1920, nr 35, poz. 200.

³⁵⁹ Stanowił on:

„W części Śląska Górnego, położonego w granicach poniżej opisanych, mieszkańcy zostaną powołani do wypowiedzenia się przez głosowanie, czy życzą sobie przyłączenia do Niemiec, czy też do Polski: [...] tu następuje opis granic; DzURP, 1920, nr 35, poz. 200.

Rządy pragną tylko podkreślić, że powyższa propozycja daje pełną gwarancję, iż głosowanie emigrantów odbyłoby się swobodnie, bezstronnie i bez rozruchów.

Rządy proponują dla głosowania okupowaną część Niemiec nie tylko z powodu gwarancji jaką przedstawia dostateczna siła wojskowa aliancka, ale również dlatego że większość emigrantów mieszka w Niemczech. Pozatem dojazd do tego terytorjum byłby raczej wygodny dla tych, którzy mając prawo do głosu, pragnęliby przyjechać z za morza.

W razie przyjęcia propozycji komisja plebiscytowa, działając na mocy traktatu decydować będzie czy emigranci głosować mają w dniu lub okresie odbycia plebiscytu na G[órnym] Śląsku oraz czy przyznany im będzie jeden lub kilka dni na głosowanie.

Pozostawiając te sprawy komisji Rządy zaznaczają, że oczywiście rezultat plebiscytu nie może być wiadomy, a tem mniej publikowany dopóki głosy wszystkich emigrantów nie będą, gmina po gminie dodane do głosów mieszkańców stałych. Komisja plebiscytowa nie miałaby, według opinii Rządów, mocy ogłoszenia dwóch rezultatów głosowania w oddzielnych terminach.

W imieniu trzech Rządów mam zaszczyt wyrazić nadzieję, że aby nie zwlekać z ewentualnymi niezbędnymi zarządzeniami, Rząd Polski niezwłocznie rozpatrzy tę propozycję w sposób przychylny, i że nadeśle odpowiedź Radzie Ambasadorów w jak najszybszym czasie.

Podobna nota wysłana do Rządu Niemieckiego. Lloyd George.

Premier kładzie wielki nacisk na otrzymanie natychmiastowej odpowiedzi Rządu Polskiego. Oczekuję telegraficznie zawiadomienia o decyzji Rządu Polskiego. W porozumieniu z doktorem Rakowskim jestem zdania, że propozycję należałoby przyjąć stawiając jako warunek anulowanie dotychczas wydanych emigrantom legitymacji i wydawanie nowych bezpośrednio i pod kontrolą komisji. Przewiduję, że Rząd Niemiecki nie zechce przyjąć propozycji Ententy o głosowaniu emigrantów poza Śląskiem. Wobec tego tembardziej wskazana nasza przychylna odpowiedź.

Ciechanowski, Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 74-79.

Nr 655

076 [p]

2 XII Paryż

Ministerstwo Spraw Zagranicznych telegrafuje 29 b[ieżącego] m[iesiąca] 161, że (Rząd ?) i Korfanty stanowczo przeciw Kolonji. Benis³⁶⁰ przyjeżdża Paryż – piątek.

³⁶⁰ Artur Benis (1865–1932), II–VII 1919: zatrudniony w Biurze Prac Kongresowych, początkowo w Komisji dla spraw Galicji w Wydziale Politycznym Delegacji Polski na Konferencję Pokojową w Paryżu, a następnie w

1 décembre,

Zamoyski

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 79.***Nr 656**

077 [p]

2 XII Paryż

Z uwagi na decyzje londyńskie co do głosowania Górnoślązaków Foch doradza, by Rząd Polski wystąpił z wnioskiem dopuszczenia przez analogię do głosowania w centrach amerykańskich Polaków górnośląskich tam zamieszkałych. Wobec instrukcji, szyfr 161, odrzucającej głosowanie emigrantów w Kolonji inicjatywa ta wydaje mi się przynajmniej w tej formie nie być aktualną. Uwiadomiam Londyn i Genewę, proszę instrukcje.

1 décembre,

Zamoyski

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 80.***Nr 657**

70 [p]

3 XII M.S.Z.

Rokowania w Rydze postępują normalnie i wolno się spodziewać, że doprowadzą do korzystnego rezultatu. Proszę zatem zanie-(ch)-ać prób tworzenia *iunctim* pomiędzy pertraktacjami angielsko-bolszewickimi, a ryskimi i uzyskanie tą drogą poparcia, za które przysłoby może drogo zapłacić.

Premier décembre,

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 80-81.***Nr 658**

168 [w]

3 XII,

M.S.Z.

Przeździecki³⁶¹

Tilden Smith wyjechał przed kilku dniami do Kowna i Rygi z tamtąd pojedzie przez Gdańsk do Warszawy. Zebrawszy referencye o jego banku i finansach doradzam wielką ostrożność, zwłaszcza z uwagi na przykład wyzyskanego kontraktu z Łotwą. Jego ruchliwość i przyjaźń z premierem wskazują jednak na potrzebę dobrego przyjęcia, nie wykluczając, że uda

wewnętrznej Komisji Ekonomicznej tejże Delegacji; od 1 IV 1919: przedstawiciel MSZ w Polskiej Misji Zakupów; 1 XII 1920–III 1922: przebywał ponownie w Paryżu jako pełnomocnik rządu RP do spraw udziału kapitałów obcych w eksploatacji Górnego Śląska; szczegóły zob. A. Krzyżanowski, „Benis Artur” (w:) PSB, t. I, red. W. Konopczyński, z. 5, Kraków 1935, s. 432-433; Z. Szmidtke, „Skarboferm» 1922–1939. Związki polityki z gospodarką”, Opole 2005, s. 30-41, 44-46.

³⁶¹ Stefan Przeździecki (1879–1932), ziemianin, prawnik, dyplomata; X 1919–1 VII 1928: początkowo kierownik Wydziału Protokolarnego MSZ z tytułem dyrektora Protokołu (równocześnie od 29 IX 1920: dyrektor Gabinetu Ministra MSZ), a następnie (od 9 IV 1921) dyrektor Gabinetu Ministra i Protokołu Dyplomatycznego MSZ; A. Szklarska-Lohmannowa, „Przeździecki Stefan” (w:) PSB, t. XXIX, z. 1 (120), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1986, s. 66-67.

się z nim na lepszych niż Łotwa warunkach wejść w stosunki. Konferowałem z nim wskazując, by nie spodziewał się móc osiągnąć w Polsce wyzyskane warunki. Szczegóły kurjerem. Proszę o jego przyjeździe, jak ułożone, zawiadomić Wieniawskiego³⁶².

3 décembre,

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 81.

Nr 659

72 [p]

6 XII M.S.Z., statim

Proszę odpowiedzieć na notę Angielską, że Rząd Polski w żadnym razie nie może zgodzić się na głosowanie emigrantów poza terytorjum plebiscytowem n[a] p[rzykład] w Kolonji, gdyż uniemożliwiłoby to kontrolę legitymacji i przeciwdziałanie fałszerstwom przez czynniki z pomiędzy ludności zamieszkałej na Górnym Śląsku, które będą powołane przez Komisję Aljancką dla kontroli nad prawidłowością głosowania na terytorjum plebiscytowem. Władze okupacyjne aljanckie pomimo niewątpliwej najlepszej woli nie będą w stanie bez udziału ludności, znającej stosunki lokalne stworzyć tak ogromnego aparatu ścisłej kontroli, jaki byłby konieczny dla zapobieżenia nadużyciom przy głosowaniu 350 tysięcy ludzi na terytorjum, gdzie funkcjonuje administracja niemiecka, która jak tego jeszcze mamy dowody, używa wszelkich środków dla uniemożliwienia współdziałania w głosowaniu polsko usposobionym Górnoszlązakom zamieszkałym w Niemczech.

Plebiscyty w Prusach Wschodnich dowiodły zresztą, że możliwym był przyjazd z Niemiec tylko znikomej ilości emigrantów Polskich, że natomiast wśród niezwykle wysokiej ilości głosujących emigrantów Niemców byli nawet ludzie zaopatrzeni w legitymacje osób nieżyjących. Stojąc zasadniczo na stanowisku, że przyznanie prawa głosu emigrantom jest niezgodne z duchem Traktatu Wersalskiego Rząd Polski proponuje wobec odmiennego poglądu Rządów Państw Sprzymierzonych aby 1°) prawo głosu emigrantów było ograniczone do tych, którzy wyprowadzili się z Górnego Śląska po pewnym terminie prekluzyjnym, który będzie ustalony przez Komisję; 2°) aby głosowanie emigrantów odbyło się w terminie późniejszym niż głosowanie mieszkańców dla uniknięcia zaburzeń w czasie plebiscytu; 3°) aby odbyło się ono na terytorjum plebiscytowem w gminach urodzenia emigrantów, a to dla umożliwienia ścisłej kontroli.

Dimanche³⁶³ N°72,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 82-84.

³⁶² Brak danych.

³⁶³ Franc. 'niedziela'.

Nr 660

71 [p]

8 XII M.S.Z.

Receptus raport N° 62.

Oddziały Petlurowskie i Bałachowicza rozbrojone i internowane. Nie można było odmówić Rządowi Ukraińskiemu, urzędnikom, uchodźcom prawa azylu. Były Rząd przebywa w charakterze prywatnym. Dla Polski stanowi poważny ciężar zaaprowidowanie³⁶⁴ 50 000 Ukraińców i Rosjan, którzy cofnęli się przed bolszewikami. Nie mielibyśmy nic przeciwko przejściu ich przez (inne) państwa. Stosunki z Ukraińcami w stadjum ściśle likwidacyjnym.

6 décembre,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 84-85.

Nr 661

169 [w]

8 XII

M.S.Z.

Poufnie wiem z F.O., że nota Sowietów, otrzymana wczoraj w odpowiedzi na projekt Anglii nawiązania stosunków handlowych jest negatywna. Sowiety wskazują, że nowe propozycje angielskie odbiegają od lipcowych. Sowiety zaprzeczają Anglii prawa czynienia szczegółowych zastrzeżeń co do zaniechania przez bolszewików akcji w Azji i na Kaukazie oraz propagandy. Również kwestjonują uznanie długów państwowych Rosji choć raczej są gotowe uznać należności prywatnych osób. Rząd rozpatruje odpowiedź.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 85.

Nr 662

078 [p]

8 XII Paryż

Ze względu na przyjazd Benisa z pełnomocnictwami w sprawie pertraktacji Górno-Śląskich przybycie P[ana] Goldstanda konieczne.

7 décembre,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 85.

Nr 663

170 [w]

10 XII

M.S.Z.

pour P-ce Sapieha statim statim i Polmission Paris.

Refero votre 72.

³⁶⁴ Chodzi zapewne o aprowizację.

Dziś otrzymano następującą notę:

„Potwierdzam odbiór noty z 7-go, w której Pan podaje przyczyny odmownego stanowiska Rządu Polskiego na propozycję uczynioną przez rządy Angielski, Francuski i Włoski, aby głosowanie osób uprawnionych do głosu na G[órnym] Śląsku odbyło się na okupowanym terytorjum Niemiec. Propozycję tę uczyniono Rządowi Polskiemu w celu zapewnienia bezstronnego rozstrzygnięcia tak ważnej sprawy. Rząd Angielski więc żałuje, że Rząd Polski propozycję odrzucił. Na miejsce tej propozycji Rząd Polski uczynił trzy propozycje, które widocznie mają być uważane nie jako alternatywne lecz kumulatywne i ponieważ zawierają i są oparte na propozycji, by prawo głosu nie było dane wszystkim osobom urodzonym na G[órnym] Śląsku, są w sprzeczności z wyraźną treścią czwartej sekcji aneksu do artykułu 88 Traktatu Wersalskiego w opinii Rządu Angielskiego jest to tak przeciwne duchowi Traktatu, że nie mogą czynić nadziei, by Konferencja Ambasadorów, gdy propozycje te będzie rozważała, przychylnie ją przyjęła.”

Podpis Waterlow³⁶⁵ za Curzona

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 86-87.

Nr 664

090 [p]

12 XII Paryż

Minister Spraw Zagranicznych donosi:

„Ze strony Angielskiej dochodzą prywatne wiadomości o możliwości odłożenia plebiscytu Śląskiego do marca. Proszę energicznie przeciwdziałać i żądać stanowczo definitywnego ustalenia daty możliwie najwcześniejszej”.

11 décembre,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 87.

Nr 665

73 [p]

13 XII M.S.Z.

11-go grudnia wyjeżdża Alexander Hafska³⁶⁶ z ramienia Rządu Żeligowskiego³⁶⁷ w sprawach żydowskich. Należy poczynić mu w razie potrzeby możliwe ułatwienia.

12 décembre,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 87.

³⁶⁵ Sir Sydney Philip Perigal Waterloo (1878–1944), dyplomata brytyjski; 1919: pełniący obowiązki pierwszego sekretarza FO; 1919–1920: członek delegacji brytyjskiej na Paryską Konferencję Pokojową.

³⁶⁶ Brak danych.

³⁶⁷ To jest formalnie Komisji Rządzącej.

Nr 666

74 [p]

13 XII M.S.Z.

Dowiaduję się zupełnie poufnie, że Percy Loraine po raz trzeci zażądał usunięcia Korfantego ze Śląska. Lerond³⁶⁸ opiera się, ale sytuacja jego coraz trudniejsza. Inicjatywa wychodzi niewątpliwie od majora Ottley. Proszę energicznie przeciwdziałać i nie zdradzając źródła informacji wykazać, że wiemy, że ataki na Korfantego wychodzą ze strony Angielskiej i ponowienie ich uważać byśmy musieli jako zupełnie wyraźny dowód nieprzyjaźni.

12 décembre,

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 88.***Nr 667**

75 [p]

15 XII M.S.Z.

Markiewicz nie ustala okoliczności ślubu. Sam nie jest zdecydowanie obywatelem polskim. Interwencja Poselstwa niewskazana.

14 déc.,

M.S.Z.

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 88.***Nr 668**

171 [w]

15 XII

M.S.Z.

Rozmawiałem dłużej z generałem Burt³⁶⁹, który jedzie do Warszawy ośmnastego jako przedstawiciel Anglii do Komisji Ligi Narodów dla konsultacji Litewskiej. Dobrze usposobiony, rozumie sytuację wojskowo. Uważa ideę federacji jako cel ostateczny. Wyłomaczyłem mu sytuację politycznie. Rozumie niebezpieczeństwo niemieckie. Był dawniej w Rydze oraz świadkiem ataku Polskiego na Dźwińsk. Przyjaźni się z generałem Cartonem. Konieczne, by od razu mógł rozmawiać z Panem Ministrem.

14 décembre

Ciechanowski

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 88-89.***Nr 669**

172 [w]

16 XII,

M.S.Z.

pour P[rin]ce Sapieha

³⁶⁸ Właśc. gen. Le Rond.

³⁶⁹ Alfred Burt, brytyjski brigadier general (najniższy stopień generalski w armii brytyjskiej do 1926 r., usytuowany między pułkownikiem a generałem brygady); podczas I wojny światowej dowodził 7. Brygadą Kawalerii. [oprac. JŁ]

Refero votre 74.

Wczoraj w F.O. przyznano mi, że istotnie Rząd angielski stara się usunąć Korfantego. Zaprotestowałem przeciw tej akcji. Uczyniłem następującą deklarację ustną: Rząd Polski jest nieprzyjemnie zdziwiony tą akcją oraz będzie zmuszony uważać dalsze podobne starania jako akcję nieprzyjazną, przeciw której się energicznie zastrzega.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 89.

Nr 670

173 [w]

17 XII³⁷⁰

M.S.Z.

Zgodnie z zapowiedzią Rząd angielski wystosował bardzo silną notę do Litwy, żądając dotrzymania decyzji powierzenia Lidze rozstrzygnięcia konsultacją sprawy terytorjum spornego. W dniu wczorajszym Tyszkiewicz protestował w F.O., wskazywał stronność Anglii i Ligi Narodów dla Polski. Otrzymał kategoryczną odprawę.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 90.

Nr 671

76 [p]

17 XII M.S.Z. (okólnikowa)

Otrzymałem wiadomości, że Rząd Angielski jest przeciwny głosowaniu w dwóch strefach na G[órnym] Śląsku. Proszę energicznie działać dla przeprowadzenia głosowania strefami w dwóch terminach motywując to precedensem Szlezwigu, rozległością terytorjum, gęstością zaludnienia, trudnością utrzymania porządku i zapobieżenia rozruchom wobec szczupłej załogi okupacyjnej przy głosowaniu jednocześnie na całym terytorjum.

Mercredi, 15 décembre,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 90-91.

Nr 672

84 [p]

18 XII Paryż

Dla Goldstanda – Benis donosi –

Na zapytanie o Tylden Smitha nie otrzymałem z Warszawy dotąd odpowiedzi. Prośba – wiadomość czy Tilden Smith przyjechał i rozpocząć z nim rokowania w jak najliberalniejszym kierunku. We wtorek zamierzam wyjechać do Warszawy. Wracam koło 1-go stycznia. Potem gotów jestem przyjechać do Londynu dla rokowania ze Smithem, względnie

³⁷⁰ Pod datą widnieje znak: „X”.

z inną wskazaną przez Pana osobą. O ile by mój natychmiastowy przyjazd do Londynu lub dłuższy pobyt – Paryż był potrzebny proszę telegram, odłożyć na kilka dni mój wyjazd do Warszawy.

17 déc[embre]

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 91.

Nr 673

077 [p]

20 XII M.S.Z. (okólnikowy)

Na posiedzeniu Rady Ligi 12 grudnia Anglja sprzeciwiła się mandatowi Polski fortyfikowania Gdańska. Sprawę odłożono i przekazano komisarzowi Attolico³⁷¹ (sic) w Gdańsku dla zbadania. Proszę wyzyskać wszystkie rozporządzalne środki dla poparcia sprawy mandatu polskiego, przypominając że fortyfikacje w Gdańsku są kwestją naszej egzystencji, dla Gdańszczan są obojętne, a jedynie niewygodne dla przewrotowców niemieckich i bolszewickich. Proszę nie atakować wystąpień burmistrza Sahma, jednakowoż poufnie wskazać na poważne wpływy berlińskie i bolszewickie działające w Gdańsku.

Vendredi³⁷², 17 décembre,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 91-92.

Nr 674

79 [p]

20 XII M.S.Z.

Tajne. Proszę, nie żądając oficjalnie *agrément*, dyskretnie wy badać jak zostałyby przyjęta kandydatura Adama Tarnowskiego³⁷³ na posła.

19 décembre,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 92.

Nr 675

78 [p]

20 XII M.S.Z.

Refero notre 74.

W tekście zaszła pomyłka. Nie Percy Loraine żądał odwołania Korfantego, a pułkownik Percival³⁷⁴, angielski członek Komisji Opolskiej.

³⁷¹ Bernardo Attolico (1880–1942), dr prawa międzynarodowego, prof. ekonomii na Uniwersytecie w Fuggia; 1919: członek Najwyższej Rady Gospodarczej w Paryżu; 1920: dyrektor Sekcji Komunikacji i Transportu Sekretariatu LN; 16 XII 1920–20 I 1921: tymczasowy Wysoki Komisarz LN w Gdańsku; 1922–1927: zastępca sekretarza generalnego LN.

³⁷² Fran. 'piątek'.

³⁷³ Adam (Amor) hr. Tarnowski (1866–1946), dyplomata austro-węgierski; po zakończeniu I wojny światowej nie odgrywał w Polsce znaczniejszej roli politycznej.

³⁷⁴ Harold Franz Passawer Percival (1876–1944), płk; od 12 02 1920 do 4 VI 1921: członek Międzysojusznicy Komisji Rządzącej i Plebiscytowej na Górnym Śląsku; szczegóły: J. Przewłocki, „Międzysojusznicy Komisja Rządząca i Plebiscytowa na Górnym Śląsku w latach 1920-1922”, Wrocław [i in.] 1970. [oprac. JŁ]

18 décembre,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 92-93.***Nr 676**174³⁷⁵ [w]

21 XII

Statim – pour Prince Sapieha personnelle – Refero votre 79:

Na poufnie postawione zapytanie otrzymałem od Lorda Curzona odpowiedź następującą: Rząd Angielski w żadnym razie nie mógłby udzielić *agrément*. Jako poufne motywy: dawna bytność w Londynie w dyplomacji austriackiej oraz wybitnie wroga rola polityczna podczas wojny.

Zastrzegając się, że nie chce udzielać rad Minister Spraw Zagranicznych prosił bym poufnie zakomunikował od niego, że Rząd Angielski najchętniej by pragnął nominacji posła Sobańskiego. Szczegóły kurjerem.

Ciechanowski

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 93.***Nr 677**

80 [p]

22 XII M.S.Z.

Proszę nie wydawać Ukraińcom paszportów i wiz do Polski bez porozumienia się z centralą. Pozwolenia udzielone przez niektóre poselstwa osobom niepożądanym wprawiły Rząd Polski ze względu na rokowania pokojowe w kolizję.

21 décembre,

Piltz

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 94.***Nr 678**

bez n[ume]ru [p]

23 XII M.S.Z.

Dla Konsulatu. Wypłata gratyfikacji niedozwolona, pismo wysłane.

22 décembre,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 94.***Nr 679**175³⁷⁶ [w]

23 XII

M.S.Z.

Jurkowski komunikuje: prócz zwykłego kontraktu handlowego na 35,290 bel wełny już podpisanego, Rząd angielski w osobie Komitetu Kredytów Reliefowych pragnie abyśmy

³⁷⁵ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

³⁷⁶ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

podpisali dodatkową umowę, treść której na naszą prośbę przetelegrafowano Kimensowi³⁷⁷. Umowa dodatkowa ułożona w myśl decyzji Komitetu Ekonomicznego z 24 listopada i zasadniczej zgodzie Ministra Grabskiego na udział Kimensa w naradach. Wobec pewnych różnic redakcji wstrzymujemy decyzję do otrzymania zgody Rządu Polskiego. Uważam wskazane przyjęć proponowany tekst w całości, gdyż: *primo* – podziela to pobudzająco na Rząd Angielski ku utrwaleniu stosunków handlowych z Polską i toruje drogę do dalszych transakcji; *secundo* – analogiczny układ z Austrią ułatwił jej dostanie £30 000 000 kredytów. Proszę telegrafować odpowiedź mnie i Jurkowskiemu w Paryżu.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 94-95.

Nr 680

82 [p]

24 XII M.S.Z. okólnikowy

Dziś delegacja Litewska złożyła projekt bezpośredniego porozumienia [na] następujących podstawach. Uznanie Litwy *de jure*, granice – traktat 12 lipca³⁷⁸, Litwa zobowiązuje się do neutralności, gwarancja – swobodny tranzyt konstytucyjnie, gwarancja – równouprawnienie wszystkich narodowości, personalna autonomia Polaków, decentralizacja wewnętrznego ustroju, używanie języka większości w instytucjach państwowych na równi z państwowym litewskim. Litwa zgadza się udzielić amnestji Polakom, wojska polskie mają być wyprowadzone, sejm kowieński uzupełniony wyborami wileńszczyzny przy komisji kontrolującej³⁷⁹, Wilno – stolica połączonej Litwy.

Propozycja została przyjęta do wiadomości, odpowiedź będzie dana 23-go, treści następującej: Zobowiązania nasze wobec ludności uważamy za wiążące, musimy pozwolić jej wypowiedzieć swą wolę. Chętnie zawrzemy obecnie przymierze z Litwą Kowieńską, pozostawiając decyzje spornych terenów wypowiedzeniu się ludności.

23 décembre,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 95-96.

³⁷⁷ Richard Edward Kimens (1872–1950), urzędnik brytyjskiej służby konsularnej; 1 XII 1918: mianowany Pomocnikiem Komisarza (Assistant Commissioner) w Warszawie, przybył 12 I 1919; 31 III–5 V 1919: pełniący obowiązki brytyjskiego Komisarza w Warszawie; 1 IV–25 IX 1919: urzędujący konsul w Warszawie; 1920, 1921, 1923: ponownie kierownik konsulatu tamże; 15 II 1933: przejście na emeryturę.

³⁷⁸ Mowa o wspomnianym już wcześniej traktacie litewsko-sowieckim zawartym 12 lipca 1920 r.; w myśl zawartych w nim postanowień Litwa zyskiwała prawo nie tylko do Wileńszczyzny, ale nadto do rejonu Augustowa, Grodzieńszczyzny i Lidy wraz z okolicami; zob. DWP, t. III, dok. nr 12.

³⁷⁹ To jest Komisja Kontrolna LN; mowa o organie powołanym na posiedzeniu Rady LN w dniu 20 września 1920 r. zob. P. Łossowski, „Po tej...”, s. 146-147.

Nr 681

84 [p]

26 XII M.S.Z.

Ministerstwo Spraw Wojskowych prosi w porozumieniu z Kłoczowskim poczynić kroki celem pozostawienia nadal w Polsce angielskiej misji morskiej.

24 décembre,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 97.

Nr 682

83 [p]

27 XII M.S.Z.

Barnard³⁸⁰, reprezentujący Barkley's Bank³⁸¹, pertraktuje z a...^a o eksploatację terenów naftowych. Proszę telegrafować referencje finansowe, handlowe i wiadomość co Bank dotąd zdziałał w przemyśle naftowym.

24 décembre,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 97.

Nr 683176³⁸² [w]

29 XII

M.S.Z.

pour Ministre Piltz

Potwierdzając list N° 6159 z 6 grudnia do księcia Sapiehy wyrażam zgodę na przydzielenie Jechalskiego³⁸³ jako attaché honorowego. Proszę telegraficzną decyzję.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 97.

Nr 684

85 [p]

30 XII M.S.Z. (okólnik)

Na wczorajszym posiedzeniu delegacja Litewska wystąpiła z następującym projektem granic spornego terytorjum. Wilno i ziemie położone na północo-wschód od linii demarkacyjnej Orany–Tsastuny, ustanowionej w umowie Suwalskiej³⁸⁴ nie mogą podlec

³⁸⁰ Brak danych.

³⁸¹ Początki Barclays Bank sięgają XVIII w., kiedy to spółka zajmująca się od 1690 r. obsługą finansową złotników i handlarzy przekształciła się w bank, na początku XX w. przejęła trzy inne banki brytyjskie i stała się jednym z pięciu największych banków brytyjskich.

³⁸² Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

³⁸³ Brak danych.

³⁸⁴ Mowa o zawartej 7 października 1920 r. w Suwałkach „Umowie między Polską a Litwą w sprawie ustanowienia tymczasowego *modus vivendi* aż do ostatecznego uregulowania stosunków między obu państwami”; tekst polski zob. „Wybór źródeł do nauki prawa międzynarodowego” (dalej cyt. WŻNPM), oprac. B. Winiarski, Warszawa 1938, dok. nr 78, s. 248-250; przedruki: Prawo, dok. nr 35, s. 105-106; PRWD, dok. nr 302, s. 599-600; DDzPPZ, dok. nr 27, s. 118-119; H. Wisner, op. cit., s. 145.

konsultacji jako bezspornie Litewskie. Konsultacja winna się odbyć w Powiatach: Dzisneńskim, Wilejskim, Nowogrodzkim, Sokolskim, Próżańskim, części Białostockiego i Suwalskiego. Nasza delegacja w odpowiedzi na to wskazała niemożność porozumienia się i konstatując sprzeczność stanowiska delegacji Litewskiej ze zobowiązaniami przyjętymi przez Rząd Litewski wobec Ligi Narodów, oświadczyła, że Rząd Polski będzie czekał, sprawie granic terytorjum decyzji Ligi.

29 décembre,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 98.

Nr 685

177³⁸⁵ [w]

30 XII

M.S.Z.

Refero votre N° 88.

Zbieramy referencje o Barnardzie, powiadomimy. Barclay's Bank jako *joint stock* Bank nie ma prawa statutowo przyjmować udziału w formacji przedsiębiorstw handlowo-przemysłowych, wobec czego na razie wydaje się propozycja Barnarda niepoważną.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 99.

Nr 686

178³⁸⁶ [w]

30 XII

M.S.Z.

F.O. nieprzyjemnie zdziwione brakiem odpowiedzi na żądanie *agrément* dla posła Max Mullera³⁸⁷. Proszę telegraficzną odpowiedź.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 99.

Nr 687

179³⁸⁸ [w]

31 XII

M.S.Z.

Tilden Smith powróciwszy z Berlina, Kowna, Rygi, twierdzi że nie zdążył być [w] Warszawie oraz że nigdy wezwania ks. Sapielhy nie otrzymał. Oznajmił gotowość jechać do

³⁸⁵ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

³⁸⁶ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

³⁸⁷ Sir William Grenfell Max Mueller (Max Müller) (1867–1945), dyplomata brytyjski; 31 I 1920–XII 1927: poseł Wielkiej Brytanii w Warszawie.

³⁸⁸ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

Warszawy w pierwszych dniach stycznia, o ile książę go zawezwie. Proszę telegrafować za moim pośrednictwem.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 99.

1921

Nr 688

^a1921^a

86 [p]

2 I M.S.Z. (okólnik)

Wobec stanowiska delegacji Litewskiej, obstającej przy bezsporności Wilna i nie godzącej się na plebiscyt w niem, porozumienie w kwestji terytorjum konsultacji nie nastąpiło, wobec tego sprawa ta powraca przed Radę Ligi. Odpowiednie oświadczenia składają obie delegacje Chardigny. Na skutek propozycji Polskiej co do wszczęcia rokowań w sprawach wojskowych, narodowościowych i ekonomicznych, bez naruszenia kwestji terytorjalnych Litwini zwrócili się do swego Rządu po instrukcje.

31 décembre,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 100.

Nr 689

87 [p]

2 I M.S.Z. (okólnik)

Rząd francuski zaproponował Naczelnikowi Państwa przyjazd do Paryża¹ dając do zrozumienia, że sprawy natury politycznej i ekonomicznej przy tej sposobności możnaby omówić. Wiadomość ta została przyjęta przez opinię Polską jako zapowiedź sojuszu francusko-polskiego i nie wątpię, że jest ona pierwszym krokiem w tym kierunku. Wyjazd w którym towarzyszyć będą Naczelnikowi nastąpi 12-go stycznia. Sądzę, że porozumienie jakiego się spodziewam w połączeniu z zastosowującym się aljansem rumuńsko-polskim², wpłynie na podniesienie politycznego znaczenia Polski i ugruntowanie naszego bezpieczeństwa.

31 déc[embre],

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 100-101.

Nr 690

1 [p]

2 I M.S.Z.

Rząd Polski udziela *agrément* dla Max Mullera.

¹ Zaproszenie to przekazał 27 grudnia 1919 r. *chargé d'affaires* Francji w Warszawie Prospère Brugière de Barante; zob. J. Ciałowicz, „Polsko-francuski sojusz wojskowy 1921–1939”, Warszawa 1970, s. 37.

² Mowa o negocjowanym na przełomie lat 1920–1921 polsko-rumuńskim układzie sojuszniczym; szczegóły zob. H. Walczak, „Sojusz z Rumunią w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918–1931”, Szczecin 2008, s. 116–130.

1 janvier,

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 101.***Nr 691**1³ [w]

3 I,

M.S.Z.

Dla Ministra Skarbu

Wstrzymanie wyjazdu do Londynu eksperta i pełnomocnika drzewnego Mazarakiego⁴ robi złe wrażenie. Trzy wielkie konsorcja na niego tu czekają, nie rozumieją zwłoki.

Goldstand, Polmission

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 101.***Nr 692**2⁵ [w]

5 I

M.S.Z.

Dyrektor Barclay Bank Goodenough⁶ zawiadamia, że Barnard nieupoważniony ani do przedstawiania Banku ani do czynienia w jego imieniu jakichkolwiek propozycji.

Polmission

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 102.***Nr 693**

1 [p]

6 I

Waszyngton, Dla Jurkowskiego

Nowa Południowa Walja zgadza się sprzedać Rządowi Polskiemu sto tysięcy ton pszenicy na warunkach i cenach do omówienia na roczny kredyt, o ile Rząd angielski przyjmie polskie noty jako zapłatę długu od Australji. Delegaci australijscy tutaj będący telegrafowali do London County Westminster and ows⁷. Bank Finnsburg pavement London⁸ – jako swego

³ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

⁴ Aleksander Mazaraki (1887-1986), przedsiębiorca, ekonomista, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej; w okresie międzywojennym wybitny działacz społeczny i gospodarczy; ostatni prezes Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego. [oprac. JŁ]

⁵ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

⁶ Frederick Craufurd Goodenough (1866-1934), bankier; W 1896 r. został pierwszym sekretarzem spółki holdingowej Barclay and Company Limited i w błyskotliwej karierze stał się głównym zarządcą a następnie dyrektorem (1913), przyczyniając się do światowego sukcesu tego przedsięwzięcia pod nazwą Barclays Bank. [oprac. JŁ]

⁷ Powinno być: owners

⁸ Brytyjski bank detaliczny działający w Anglii i Walii od roku 1834; 1913: stworzył filię zagraniczną pod nazwą London County and Westminster Bank najpierw w Paryżu, następnie w kolejnych miastach francuskich, a potem rozszerzył swą działalność na inne miasta europejskie, w tym hiszpańskie, holenderskie i belgijskie; 1920: prowadzone tam operacje sprawiły, że przeobraził się on w – niezależny od macierzystego Westminster Banku –

reprezentanta o informacje. Proszę o poparcie i potwierdzenie, że jako przedstawiciel Rządu rzeczywiście chce kupić pszenicę. Sprawa bardzo ważna ponieważ kredyty tutaj się opóźniają. Odpis otrzymuje Jurkowski, Paryż – Arct⁹

5 janvier,

Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 102.

Nr 694

2 [p]

7 I M.S.Z.

Jenerał ~~King~~ Haking¹⁰ bawiący obecnie w Londynie ma zaopiniować Radzie Ligi Narodów czy należy Polsce powierzyć mandat obrony Gdańska. Może to uczynić jeszcze przed przybyciem do Gdańska. Należy starać się zatem, by Haking jak najprędzej do Gdańska przyjechał. Opinia Komisji Wojskowej Rady Ligi Narodów była dla nas przychylna. Ostateczne załatwienie zostało odroczone jedynie na skutek opozycji Balfoura.

5 janvier,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 103.

Nr 695

3 [p]

8 I M.S.Z.

Dowiaduję się poufnie, że przedstawiciel Anglii¹¹ w Komisji Ligi Narodów dla Litwy raportuje nieprzychylnie o postępowaniu Rządu Polskiego. Dano mi do zrozumienia, że należałoby starać się specjalnie o jego pozyskanie.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 103.

Nr 696

3 [p]

10 I M.S.Z.

Dla Rutkowskiego. Proszę poufną opinię o Tilden Smith.

9 janvier,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 104.

Nr 697

4 [p]

10 I M.S.Z.,

London County Westminster and Parr's Foreign Bank, który następnie w 1923 r. przyjął nazwę Westminster Foreign Bank. [oprac. JŁ]

⁹ Stanisław Arct, specjalny delegat polskiego ministra aprowizacji Stanisława Śliwińskiego.

¹⁰ Richard C. B. Haking (1862–1945), brytyjski gen-por.; XI 1918–VIII 1920: szef brytyjskiej sekcji Komisji Rozejmowej w Spa; VIII 1919–I 1920: szef Brytyjskiej Misji Wojskowej w Estonii, a następnie dowódca oddziałów wojsk sprzymierzonych na terenach plebiscytowych w Prusach Wschodnich; 24 I–XI 1920: dowódca wojsk alianckich w Gdańsku; 20 I 1921–I 1922: Wysoki Komisarz LN w Gdańsku.

¹¹ Brak danych.

Receptus 1.

Dla Goldstanda. Przyczyna zwłoki – reorganizacja władz eksportu drzewa.

9 janvier,

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 104.

Nr 698

4¹² [p]

11 I M.S.Z.

Refero votre 2.

Generał Haking jedzie jutro – Genewa. Pobyt w Anglii spędził na wsi.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 104.

Nr 699

7 [p]

12 I M.S.Z.

Czternastego stycznia w Police cord (sic) sprawa Ignacego Gąsiorowskiego¹³. Prosimy interwencję po zbadaniu sprawy w rozmiarach wskazanych. Gąsiorowski otrzymał Warszawa wizę angielską na podstawie listu Ministra Sapiiehy, że G[ąsiorowski] posiada sklep Londyn. Wyniki telegrafować.

11 janvier,

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 104.

Nr 700

5. [p]

12 I M.S.Z., okólnik

Kęszycki¹⁴ donosi, że do Rady Ambasadorów odeszły z Opolą opinie trzech komisarzy, dotyczące odwołania Korfantego, czego Komisarz angielski domaga się wbrew opinii Leronda¹⁵ i bez silnego poparcia Włochów. Proszę wszcząć energiczną ale dyskretną akcję, stwierdzając faktyczną niemożliwość wydalenia Korfantego bez wywołania wzburzenia ludności, grożącego wepchnięciem Górnego Śląska w anarchię, której skutki mogą być groźne dla spokoju całej Europy.

11 janvier,

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 104-105.

Nr 701

¹² Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

¹³ Brak danych.

¹⁴ Daniel Kęszycki (1884–1936), ziemianin, działacz narodowy; uczestnik powstania wielkopolskiego; 1 IV 1920–1 IV 1922: konsul RP w Opolu.

¹⁵ Właśc. wspomniany już parokrotnie wcześniej Le Rond.

6 [p]

13 I M.S.Z., okólnik

Wobec złego stanu zdrowia Naczelnika Państwa, wyjazd jego do Paryża ulegnie krótkiej zwłoce. Rząd Polski zwrócił się do Rządu Francuskiego z prośbą o porozumienie co do terminu jak najwcześniejszego. Prawdopodobny koniec stycznia zaraz po zebraniu Rady Najwyższej.

12 janvier,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 105.***Nr 702**5¹⁶ [w]

13 I

M.S.Z.

Refero votre 3.

Informacje szczegółowe o Tilden Smith były przesłane w odpisie mego listu z 29-tego listopada 1920 przy raporcie poselstwa N° 63. W razie potrzeby dalszych informacji proszę telegrafować. Rutkowski

Polmission

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 105-106.***Nr 703**6¹⁷ [w]

14 I,

M.S.Z. i Paryż

statim

Refero votre 5.

Sprawa wydalenia Korfantego będzie prawdopodobnie wszczęta przez Curzona w łonie Rady Najwyższej w przyszłym tygodniu w Paryżu. Stosownie [do] instrukcji starałem się wykazać F.O. ewentualne skutki prób wydalenia Korfantego. F.O. nadal powstaje przeciwko mowom Korfantego, rzekomo wzbudzającym nienawiść, lecz przyznaje zmiany na lepsze w jego działalności od miesiąca. Nastrój F.O. wskazuje na możliwość nie stawiania sprawy przez Curzona na ostrzu noża, o ile spotka się ze stanowczym oporem Rządu Francuskiego.

Polmission

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 106.***Nr 704**7¹⁸ [w]

14 I

¹⁶ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

¹⁷ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

¹⁸ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

M.S.Z.

Refero votre 7.

Sprawa odłożona na tydzień. Interwencja zrobiona.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 107.

Nr 705

8¹⁹ [w]

17 I

M.S.Z.

Na skutek utworzenia nowego gabinetu francuskiego²⁰ wyjazd Lloyd George'a i Curzona do Paryża odłożony, prawdopodobnie na tydzień.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 107.

Nr 706

9²¹ [w]

18 I

M.S.Z.

Major Haden-Cruet²², znany przywódca Labour, autor artykułów w „Times” przeciwko bolszewikom, jedzie do Warszawy za trzy dni celem napisania dzieła ekonomicznego o Polsce. Pożądane, by go Pan Minister Spraw Zagranicznych przyjął i by mu była dana stała pomoc.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 107.

Nr 707

10 [w]

19 I

M.S.Z. i Paryż

Refero votre 5, statim

Mam poważne ~~powody~~ dane sądzić, że sprawa pomyślnie załatwiona. Bardzo prawdopodobnie nie będzie poruszona o ile działalność interesowanego nie da ku temu powodów. Szczegóły kurjerem.

¹⁹ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

²⁰ Mowa o rządzie pod przewodnictwem Alexandra Milleranda, który funkcjonował w okresie od 19 stycznia do 23 września 1920 r.

²¹ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

²² Leslie Haden Guest, 1. baron Haden-Guest cr. 1950 (1877–1960), brytyjski pisarz, dziennikarz, lekarz i polityk Partii Pracy; 1919–1922: członek London County Council; 1923–1927: członek Izby Gmin.

Polmission Halpert

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 107-108.***Nr 708**

8 [p]

20 I M.S.Z., okólnik

Proszę kategorycznie dementować wiadomości niemieckie o koncentracji naszych wojsk na granicy zachodniej. Źródłem ich jest wycofywanie poszczególnych pułków z frontu wschodniego dla demobilizacji. Każdy pułk wraca do miejsca postoju zapasowego. Gra tu rolę i aprowizacja łatwiejsza w dzielnicach zachodnich. Powiększenie ilości wojska na skutek tych zarządzeń bez żadnego porównania mniejsze od cyfr przytaczanych przez Niemców. Alarmy niemieckie spowodowane chęcią wpłynięcia na opinię w przeddzień plebiscytu i odwrócenia uwagi od przygotowań niemieckich do zbrojnego zamachu na Górnym Śląsku.

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 108.***Nr 709**11²³ [w]

21 I

M.S.Z., statim

Rząd Angielski zamierza deportować do Wilna tam urodzonego Natana Millera²⁴, skazanego w kwietniu na 10 miesięcy więzienia. F.O. prosi o udzielenie wizy na podróż do Wilna. W razie odmowy Miller pozostanie w więzieniu do czasu rozstrzygnięcia przynależności Wilna. Podobną prośbę skierowało F.O. również do przedstawiciela Litwy. Proszę odpowiedź telegraficzną.

Polmission

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 108-109.***Nr 710**

9 [p]

22 I M.S.Z.

Proszę [o] rychłą odpowiedź czy należy się wkrótce spodziewać uznania *de jure* Państw Bałtyckich przez Anglię.

20 janvier,

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 109.***Nr 711**12²⁵ [w]

22 I

M.S.Z.

²³ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

²⁴ Brak danych.

²⁵ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

Refero votre 7.

Sprawa Gąsiorowskiego pomyślnie załatwiona.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 109.

Nr 712

11 [p]

24 I M.S.Z.

Dla Goldstanda. Standart Oil telegrafuje dziś o znacznym spadku cen nafty w New Jorku. Prosimy natychmiast telegrafować terminowo ostatnie notowania w Londynie i New Jorku. Widomski

22 janvier,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 109.

Nr 713

13²⁶ [w]

25 I

M.S.Z.

Refero votre 9.

Rząd Angielski raczej skłonny uznać *de jure* Łotwę i Estonję, jednak bez gwarantowania ~~granie~~ integralności granic. Sprawa będzie prawdopodobnie rozpatrzona na konferencji w Paryżu, gdzie ją zamierzają wszcząć reprezentanci Państw Bałtyckich. F.O. uważa, że uznanie Litwy wykluczone.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 110.

Nr 714

3 [w]

25 I

Paryż

(Powyższy telegram z zakończeniem jak następuje:) „Proszę ~~zawiadomić~~ informować M.S.Z., które zapytuje czy należy się spodziewać uznania”.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 110.

Nr 715

14²⁷ [w]

25 I

²⁶ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

²⁷ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

M.S.Z.

Ściśle tajne.

Dowiaduję się z zupełnie pewnego źródła, że Orłow (dawny kontr-szpieg Denikina) utrzymuje w Warszawie stosunki z Łapińskim²⁸, który informuje Sowiety o stosunkach wewnętrznych w Polsce bardzo szkodliwie dla nas.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 110.

Nr 716

3 [p]

26 I Helsingfors

Proszę dyskretne zasięgnięcie wiadomości, informować o powodach odwołania Kidstona²⁹ i wyborze następcy.

25 janvier,

Sokolnicki

IPMS, A. 12. 53/3, k. 111.

Nr 717

15³⁰ [w]

26 I.

M.S.Z.

Refero votre 11. Dla Widomskiego.

Cena ropy w New Yorku spadła o 35 centów. Odpowiedni spadek w Londynie. Chwilowo nie wpływa to na cenę produktów z ropy. Goldstand

Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 111.

Nr 718

5 [p]

27 I Paryż

Dla Pana Tupalskiego³¹.

Wykup bonów niestety czasowo niemożliwy. Proszę uzyskać prolongatę co najmniej trzymiesięczną na Ministerstwo Skarbu.

26 janvier,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 111.

Nr 719

²⁸ Brak danych.

²⁹ George Jardine Kidston (1873–1954), dyplomata brytyjski; 1920–1921: poseł Wielkiej Brytanii w Helsinkach.

³⁰ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

³¹ Brak danych.

12³² [p]

27 I M.S.Z.

Dla Mieczysława Rutkowskiego.

Upoważniam Pana współpracować z reprezentantem Puzapp³³ Jurkowskim wobec Komitetu międzynarodowego odbudowy w sprawie kupna stu tysięcy ton żyta od Rządu Australji.

Minister Skarbu Steczkowski³⁴

24 janvier,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 111.

Nr 720

13 [p]

27 I M.S.Z.

Attolico notyfikował Genewa, że porozumienie polsko-gdańskie, co do prezesa Komisji portowej nie doszło. Zostanie zastosowany artykuł 19 Konwencji³⁵. Anglja mieć będzie wpływ na nominację. Proszę działać na odpowiedni dla nas wybór.

24 janvier,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 112.

Nr 721

14 [p]

28 I M.S.Z.

³² Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

³³ PUZAPP - Państwowy Urząd Zakupu Artykułów Pierwszej Potrzeby, powołany do życia 18 XII 1918 r. jako komórka handlową Ministerstwa Apropowizacji; jego dyrektorem w 1921 r. był Stanisław Jurkowski. [oprac. JŁ]

³⁴ Jan Kanty Steczkowski (1862–1929), prawnik, finansista i polityk; członek Stronnictwa Prawicy Narodowej; 1920–IV 1924: dyrektor Krajowej Kasy Pożyczkowej; 26 XI 1920–13 IX 1921: minister skarbu w gabinecie W. Witosa; 1922–1924: prezes Polskiego Banku Krajowego; 22 V 1924–IV 1927: prezes Banku Gospodarstwa Krajowego; szczegóły zob. T. Latos, W. Suleja, „Steczowski Jan Kanty” (w:) PSB, t. XLIII, z. 1 (177), red. A. Romanowski, Warszawa–Kraków 2004–2005, s. 106-107.

³⁵ Mowa o art. 19 „Konwencji między Polską a Wolnym Miastem Gdańskiem”; stosowny jego fragment stanowił:

„Prezydent Rady będzie wybierany za wspólnym porozumieniem między Rządem polskim a Rządem Wolnego Miasta. W braku porozumienia w przeciągu miesiąca po wejściu w życie niniejszego Traktatu, Wysoki Komisarz Ligi Narodów w Gdańsku zwróci się do Rady Ligi Narodów z prośbą o zamianowanie Prezydenta narodowości szwajcarskiej. W razie zawakowania urzędu Prezydenta, należy zastosować taki sam sposób postępowania w ciągu miesiąca po zakończeniu urzędowania poprzedniego Prezydenta.

Prezydent będzie mianowany na trzy lata. Mandat ten będzie mógł być odnowiony.

Prezydent kierować będzie obradami, starając się doprowadzić do zgody pomiędzy stronami; weźmie on udział w głosowaniu dopiero po wyczerpaniu wszystkich środków dla osiągnięcia zgody; głos jego będzie rozstrzygał w razie równości głosów.

Koszty i wydatki Rady będą pokrywane z dochodów urzędów, zarządzanych przez Radę.”

DzURP 1922, nr 13, poz. 117, przedruki w: OPP, L. 234, s. 453; WZNPM, dok. nr 79, s. 253;

„Współczesna Europa polityczna. Zbiór umów międzynarodowych 1919–1939”, oprac. W. Kulski, M. Potulicki, Warszawa–Kraków 1939, s. 228-229; Prawo, dok. nr 37, s. 112; PRWD, dok. nr 306, s. 607; ŻHPOM, t. 1, dok. nr 43, s. 190-191; DDzPPZ, dok. nr 28, s. 123-124.

Dla Tupalskiego. – Odpowiadając na list 13 komunikujemy: depeszowaliśmy 17, że wykup bonów tymczasowo niemożliwy. Prosiłiśmy uzyskać prolongatę co najmniej 3 miesięczną. Czekamy wiadomości. Ministerstwo Skarbu.

26 janvier,

M.S.Z.

[IPMS, A. 12. 53/2, k. 112.](#)

Nr 722

1 [p]

29 I Helsingfors

Jako powód podano ustąpienie z życia publicznego. Następcą jeszcze nie upatrzony.

29 [?] janvier,

Polmission

[IPMS, A. 12. 53/3, k. 112.](#)

Nr 723

15 [p]

30 I M.S.Z.

Dnia 27 stycznia Rząd Polski uznał *de jure* Estonję i Łotwę. Akty uznania wręczyli odpowiedniemu Rządowi nasi posłowie w Rydze³⁶ i Rewlu³⁷.

29/I,

Sapieha

[IPMS, A. 12. 53/3, k. 112.](#)

Nr 724

30 16³⁸ [w]

30 I

M.S.Z.

Do Ministerstwa Skarbu i Ministerstwa Rolnictwa. Przywieziona przez Chrzanowskiego³⁹ warunkowa gwarancja skutkiem zastrzeżenia akceptacji przez Sejm tu bezwartościowa. Dostawcy przyzwyczajeni do notowania warunków na dokumencie gwarancyjnym i żądają identycznej formy bez zastrzeżeń. Warunki kredytowe na ogół bardzo są ciężkie teraz, zniewalając przedstawienia tym jaśniejszych rękojmi. Wobec spóźnionej pory proszę depeszować czy Sejm gwarancję zatwierdził.

Goldstand, Polmission

³⁶ Wspomniany już Witold Kamieniecki.

³⁷ Właśc. Tallinnie; Leon Wasilewski (1870–1936), działacz socjalistyczny; 17 XI 1918–16 I 1919: minister spraw zagranicznych w gabinecie J. Moraczewskiego; I 1919–II 1920: mąż zaufania i pełnomocnik Naczelnika Państwa J. Piłsudskiego dla spraw bałtyckich; 16 II 1920–2 XII 1921: poseł RP w Tallinie; zarazem członek delegacji pokojowej na rokowania z Rosją Sowiecką w Rydze, a następnie przewodniczący polsko-sowieckiej komisji granicznej.

³⁸ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

³⁹ Najprawdopodobniej Wiesław Chrzanowski (1880–1940), ziemianin, 1919: kierownik katedry turbin i maszyn parowych Politechniki Warszawskiej; 26 VI–26 XI 1920: minister przemysłu i handlu w gabinetach W. Grabskiego i W. Witosa.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 113.

Nr 725

16 [p]

2 II M.S.Z., okólnik

Rząd kowieński zaproponował nawiązanie przerwanych rokowań, wysuwając Londyn jako miejsce neutralne. W odpowiedzi proponujemy rokowania w Kownie. Rokowania nie będą^a...^a konsultacji z naszej strony wysuwamy projekt konwencji z pozostawieniem rozstrzygnięcia sporu terytorjalnego Lidze Narodów. Chardigny wraca za kilka dni do Warszawy. Projekt konsultacji będzie zakończony na początku lutego i przesłany do zatwierdzenia Lidze. Żądamy od Litwinów bezpośrednio i przez Chardigny jak najszybszego wzajemnego ustanowienia przedstawicielstwa w Warszawie i Kownie, rewizji procesu skazanych na Litwie Polaków i powstrzymania sekwestru majątków polskich. W razie odmowy chcemy prosić Anglię o objęcie opieki nad Polakami na Litwie. Wybory do Sejmu w Wilnie⁴⁰ odroczone na czas nieokreślony. Tarcia polityczne w łonie kierownictwa Litwy Środkowej zostały usunięte przez stworzenie Komisji Rządzącej czysto fachowej. Demobilizacja Żeligowskiego w toku⁴¹. Ogólny stan wyżywienia w połowie lutego dobiegnie dwudziestu 100.000 tysięcy. Rekwizycje w kraju zakazane przez Żeligowskiego.

31 janvier,

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 113-115.

Nr 726

17 [w]

2 II

M.S.Z.

„Dla Ministra Skarbu. Otrzymałem instrukcje o kupnie pszenicy. Rozpocznę pertraktacje wspólnie z Jurkowskim. Uważam [za] swój obowiązek donieść, że rzekome zaofiarowanie pszenicy przez Rząd Południowej Walji nieznanie Ministrowi finansów Angielskiemu ani agentowi Południowej Walji w Londynie. Ostatni prosił wstrzymać pertraktacje do czasu otrzymania odpowiedzi swego Rządu, wobec czego proponuję wstrzymanie pertraktacji w Washingtonie. Grupa ofiarująca Arztowi⁴² kupno wymaga wygórowanej nieuzasadnionej prowizji 2 i pół procent to jest 50 000 funtów szterlingów. Grupa jest niepotrzebnym pośrednikiem, ponieważ chodzi o porozumienie między Rządami, które możnaby bez pośrednictwa otrzymać. Rutkowski”

⁴⁰ Mowa o Sejmie Litwy Środkowej.

⁴¹ Mowa o demobilizacji dowodzonej przez. Gen. Żeligowskiego Dywizji Litewsko-Białoruskiej.

⁴² Brak danych.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 115-116.

Nr 727

17 [p]

3 II M.S.Z.

Zamoyski donosi, że pod wpływem ostatniej odezwy Korfantego Anglicy zrezygnowali z podnoszenia sprawy odwołania go ze Śląska.

2 II,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 116.

Nr 728

20 [p]

3 II M.S.Z.

Książę prosi Pana o przybycie do Paryża, gdzie pozostanie do 6-go lutego.

2/II,

Dąbrowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 116.

Nr 729

[p]⁴³

T/678

Z Wydziału

D. II⁴⁴.

Nr 323

Telegram Szyfrowy, odchodzący

P[an] Ciechanowski, Londyn, Nr 18.

Warszawa, dnia 31 I 1921

Proszę Ciechanowskiego przyjechać Paryż, [w] czwartek. Max Mueller oświadczył, że Curzon oczekuje mnie w Londynie. Jeśli prawda przyjechałbym po Paryżu.

Sapieha

Szyfr[owano] i eksp[ediowano] 31/1 1921. h: 16.

Za zgodność z oryginałem:⁴⁵

⁴³ Numeru porządkowego brak.

⁴⁴ Jednostka organizacyjna MSZ funkcjonująca w ramach Departamentu Polityczno-Dyplomatycznego; Wydział II zajmował się wówczas sprawami Anglii i jej kolonii, Holandii oraz Belgii; zob. W. Michowicz, „Organizacja polskiego aparatu dyplomatycznego w latach 1918–1939” (w:) HDP, t. IV, s. 15.

⁴⁵ Poniżej widnieje nieczytelna parafa.

JK⁴⁶.*IPMS, A. 12. 53/3, k. nie paginowana (maszynopis, oryginał).***Nr 730**18⁴⁷ [w]

3 II.

M.S.Z.

Ściśle tajne. Dla Ministra Piltza.

Otrzymaliśmy powtórne poważne ostrzeżenie przed Łapińskim, zamieszkałym w Warszawie, informującym Koppa w Berlinie o ruchach polskich na zasadzie dokumentów rzekomo otrzymywanych z archiwum M.S.Z. w Warszawie. Źródło zupełnie wiarogodne.

Ciechanowski

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 116.***Nr 731**19⁴⁸ [w]

3 II

M.S.Z.

Firma Aldridge i Davies oferuje stok⁴⁹ materiałów wojennych kupionych od Rządu Angielskiego. Stok leży [we] Francji. Zawiera podobno 1000 wagonów bagażowych, 100 lokomotyw, wielką instalację dla reparacji lokomotyw, tysiące telefonów, kilkaset kilometrów szyn. Firma twierdzi wartość 9 milionów funtów, oferuje za trzy, z czego pół miliona gotówką, reszta do umowy. Sprzedaż tylko *en bloc*. Proszę odpowiedź telegraficzną czy Rząd Polski zasadniczo reflektuje. Goldstand

~~Dla Ministerstwa~~

Ciechanowski

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 117.***Nr 732**

19 [p]

5 II M.S.Z.

Proszę zawiadomić Boatka⁵⁰ Wiceprezydenta Guarantee Trust przez ich filję londyńską, że 11-go ... lutego będą przedstawiciele Ministerstwa Skarbu w Paryżu.

⁴⁶ Skrót niejasny

⁴⁷ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

⁴⁸ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

⁴⁹ Ang. ‘skład’, ‘zapas’.

⁵⁰ Brak danych.

Rybarski⁵¹

3/II,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 117.

V;99

Nr 733

2 [p]

6 II Washington

Rząd nasz czyni tutaj starania o pozyskanie rządowego kredytu na zakupno lokomotyw, wagonów, nasion, maszyn rolniczych. Załatwienie zależne od stanowiska Rządu Angielskiego czyli odpowiedzi jaką tutejszy senator Currie⁵², prezydent „Canadian Carfoundry Company”⁵³ otrzyma w tej sprawie od Lorda Beaverbrook[a]⁵⁴, który onegdaj poufnie zapytywał o stanowisko Anglii do kredytów dla Środkowej Europy, w szczególności dla Polski. Proszę poczynić odpowiednie kroki i dać odpowiedź. Okołowicz – Montreal

5/II

Polmission

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 118.***Nr 734**

21 [p]

7 II M.S.Z.

Radca Goldstand. Gwarancja wniesiona do Sejmu. W tych dniach zostanie uchwaloną i przesłaną do Poselstwa. W pierwszym rządzie zakupów uwzględnić koniecznie należy owies siewny. Zawiadomić Chrzanowskiego i Janasza⁵⁵. Ministerstwo Rolnictwa i Dóbr Państwowych.

5/II,

M.S.Z.

⁵¹ Roman Franciszek Rybarski (1887–1942), ekonomista, historyk; 11 III 1913–III 1919: docent prywatny UJ, wykładowca ekonomii; 26 III 1919: urlop udzielony przez MWRiOP w związku z wyjazdem do Paryża w charakterze eksperta Delegacji Polski na Paryską Konferencję Pokojową; VII–X 1919: sekretarz Delegacji dla spraw ekonomii i finansów; 16 X 1919–II 1920: podsekretarz stanu w Ministerstwie byłej Dzielnicy Pruskiej; 20 II 1920–31 VIII 1921: podsekretarz stanu w Ministerstwie Skarbu; 14 XII 1922–31 III 1924: prof. ekonomii Politechniki Warszawskiej; 1 IV 1924–IX 1939: prof. ekonomii UW; szczegóły zob. U. Jakubowska, „Rybarski Roman Franciszek” (w:) PSB, t. XXXIII, z. 2 (137), red. H. Markiewicz, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991–1992, s. 290-291.

⁵² Właśc. Nathaniel Curry (1851–1931), kanadyjski przedsiębiorca budowlany, fabrykant i prominentny polityk z Nowej Szkocji; 1912–1931: senator.

⁵³ Właśc. założona w 1909 r. w Montrealu Canadian Car and Foundry (CC&F), znana także pod nazwą Canadian Car & Foundry, lub potocznie Can Car;

⁵⁴ Właśc. Max Aitken 1. baron Beaverbrook cr. 1917 (1879–1964), przedsiębiorca prasowy i polityk brytyjski; 10 II–29 X 1918: kanclerz księstwa Lancaster w rządzie D. Lloyd-George’a; w międzywojniu zajmował się głównie rozbudową swego imperium prasowego.

⁵⁵ Brak danych.

Dnia 9/II otrzymano telegram za tymże numerem z identycznym tekstem, podpisany – Ministerstwo Rolnictwa, Leśniewski⁵⁶

IPMS, A. 12. 53/3, k. 118.-

Nr 735

22 [p]

7 II M.S.Z.

Receptus szyfr 14. Obydwa nazwiska niewyraźne. Prosimy [o] ściśle informacje o Łapińskim.

5/II,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 119.

Nr 736

34 [p]

9 II M.S.Z. (okólnik)

Na wypadek poruszenia ^asprawy^a w prasie przesyłamy następujące informacje w sprawie procesu Wileńskiego. Bolszewicy w listopadzie po ratyfikowaniu preliminarjów wysłali organizacje dywersyjno-bojowe do Polski. Grupę działającą w Wilnie ujęto. Celem jej było wysadzenie mostów, składów amunicji, zamachy na życie osób urzędowych cywilnych i wojskowych. Posiedzenie sądu publiczne. Czterech skazanych na śmierć, wyrok wykonany, czterech ułaskawiono. Inni kara więzienia. Bolszewicy w Rydze interweniują.

8/II,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 119.

Nr 737

20⁵⁷ [w]

9 II.

M.S.Z.

Dla Ministerstw Finansów i Rolnictwa.

Firma Rusam i Co. w Kopenhadze rozesłała cyrkularze do wszystkich drzewnych firm londyńskich, że została naznaczona jedynym oficjalnym agentem Rządu Polskiego na sprzedaż drzewa. Stąd wielkie rozgoryczenie firm angielskich. Proszę odpowiedź telegraficzną czy mogę oficjalnie temu zaprzeczyć. Goldstand.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/2, k. 120.

⁵⁶ Wiktor Adam Leśniewski (1886–1963), prawnik; od 1 VII 1918: urzędnik w Ministerstwie Rolnictwa i Dóbr Koronnych (Dóbr Państwowych), zajmujący kolejno stanowiska: radcy ministerialnego (do 31 I 1919), naczelnika Wydziału Prezydialnego (1 II 1919–11 X 1925) wreszcie dyrektora Departamentu Ogólnego (17 X 1925–13 V 1928; 14 V 1928–30 IX 1932: podsekretarz stanu.

⁵⁷ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

Nr 738

26 [p]

10 II⁵⁸ M.S.Z.

Dla Goldstanda – Odpowiadamy telegram 30 stycznia – gwarancja kooperacji rolnej zatwierdzona ustawą sejmową 4 lutego⁵⁹. Ministerstwo Skarbu⁶⁰.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 120.

Nr 739

25 [p]

10 II M.S.Z.

Zarządziliśmy przesunięcia żandarmerji celem silniejszego obsadzenia Górnego Śląska. Niemcy niewątpliwie ponowią oszczerstwa o ofensywnych zamiarach Polski. Rozporządzenia te wydano na prośbę Komisji Aljanckiej w Opolu dla ukrócenia bandytyzmu i nadgranicznych nieporządków.

9/II,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 120.

Nr 740

27 [p]

11/II M.S.Z.

Proszę informacje czy udział Polski w konferencji z 2 lutego przewidziany i w jakiej formie. W razie potrzeby wydelegujemy eksperta obeznanego ze sprawami Bliskiego Wschodu.

10 février,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 121.

Nr 741

23 [p]

11/II M.S.Z.

Dla Goldstanda. Gwarancja dla związku syndykatów rolniczych przyjęta przez Sejm w całości, piśmienne dokumenty wysyłam niezwłocznie. Ministerstwo Rolnictwa

9 février,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 121.

Nr 742

30 [p]

11 II M.S.Z.

⁵⁸ Pod datą widnieje nieczytelny dopisek.

⁵⁹ „Ustawa z dnia 4 lutego 1921 r. o upoważnieniu dla Ministra Skarbu do udzielenia państwowej gwarancji finansowej do sumy 2. 000. 000 funtów szterlingów dla zobowiązań zaciągniętych przez Związek Syndykatów Rolniczych p[od] f[irmą] «Kooperacja Rolna»”; DzURP, 1921, nr 14, poz. 81.

⁶⁰ Na marginesie dopisek: „przesłano Goldstandowi 10 II”.

Ścisłe tajne. Dla księcia Sapiehy.

Generał Stanisław Haller złożył Naczelnikowi Państwa i Ministrowi Spraw Zagranicznych na moje ręce szczegółowy raport o pertraktacjach w Bukareszcie⁶¹. Raport podkreśla, iż po umyślnym dłużym przewlekaniu narad Averescu⁶² dopiero pod silną presją, odpowiedział na propozycje nasze kontrpropozycjami, które Haller, mimo ich tendencyjnego braku precyzji w określeniu wzajemnych zobowiązań, przyjął li tylko ze względów politycznych. Konwencja⁶³ w redakcji Averescu została na jego rozkaz, wbrew życzeniu Hallera, nie podpisana, tylko paraflowana. Wobec jej ogólnikowego sformułowania, twierdzi Haller, iż pozostałaby bez wartości wojskowej, o ile konwencja polityczna nie stwierdzi obowiązku wspólnego wypowiedzenia wojny, wspólnego zawarcia rozejmu i pokoju oraz nie tylko – mobilizacji i przewiezienia wojsk na granice celem ewentualnej ofensywy – ale również efektywnej walki i pomocy zbrojnej, co wszystko przez Averescu skreślone.

Wobec doświadczeń poczynionych radzi Haller, aby księżę przed jazdą do Bukaresztu zażądał zapewnienia, iż powyższe zobowiązania zostaną w umowie politycznej zamieszczone. Proszę instrukcyi jakich wskazówek udzielić Skrzyńskiemu, który ponownie nalega, by przyjazd księcia nastąpił już 18-go.

Piltz, 10/II.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 121-123.

Nr 743

28 [p]

13 II M.S.Z. (okólnikowy)

Proszę przesłanie Delegacji polskiej w Genewie danych i dokumentów w sprawie aktualnego prawodawstwa i praktyki administracyjnej co do wydalenia obcych poddanych. Potrzeba Askenazemu na posiedzenie Rady 21 lutego wobec postawienia na porządku dziennym sprawy ekspulsji Żydów Galicyjskich z Austrii.

11/II,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 123.

Nr 744

34 [p]

13 II M.S.Z.

⁶¹ W tej sprawie zob. przyp. nr 154 do dok. nr 818 na s. 288 w niniejszym tomie.

⁶² Alexandru Averescu (1859–1938), rumuński generał; od 1918: stał na czele Ligi Ludowej (od 1920: Partii Ludowej); 2 II–14 III 1918, 23 III 1920–XII 1921 oraz 30 III 1926–VI 1927: premier.

⁶³ Do paraflowania rzeczzonego dokumentu doszło w Bukareszcie 29 stycznia 1921 r.; ze strony polskiej uczynił to gen. Haller, a rumuńskiej gen. Dumitru Strătilescu; zob. H. Walczak, op. cit., s. 129.

Dla księcia Sapiehy. Skrzyński telegrafuje: Przyjazd księcia – Bukareszt nie może być odłożony poza 21 (dwudziestego pierwszego) b[ieżącego] m[iesiąca], wyjazd 24. Tego dnia wieczór rozpoczynają się już uroczystości ślubne. Z początkiem marca wyjazd do Aten. Przyjazd Ministra zapowiedziany i w szczegółach przygotowany musi teraz nastąpić. Mam nadzieję, że książę będzie tu wprost, zjedzie się z niezbędnym do podpisania konwencji militarnej Generałem Rozwadowskim, który przywiezie odpowiednie pełnomocnictwa.

12/II,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 124.

Nr 745

29 [p]

13 II M.S.Z.

Cyfra zapisanych emigrantów Górnośląskich nie dosięga 120 tysięcy. Niemcy stropieni niedopisaniem liczebnych emigrantów rozpoczęli gwałtowną kampanję, aby wbrew decyzji sprzymierzonych rządów z 27 grudnia głosowanie odbyło się w jednym dniu. Przyniosłoby to nam dużo szkody. Mam powody przypuszczać, że Niemcy pozyskali dla tego planu komisarzy angielskich i włoskich. Żadnych powodów nie ma do zmiany decyzji. Prasa niemiecka stwierdza spokój panujący na Śląsku. Komisarze sami podpisali regulamin przewidujący artykułem 35 głosowanie w myśl decyzji z 27 grudnia. Proszę działać energicznie i prędko, aczkolwiek bardzo dyskretnie.

12 II,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 124-125.

Nr 746

21 [p]

14 II M.S.Z., statim

Wobec telegramu Skrzyńskiego, że przyjazd mój do Bukaresztu może być odłożony do 28-go, będę w Bukareszcie 28-go. Proszę powiadomić księżną⁶⁴ i o ile ze mną pojedzie powiadomić Skrzyńskiego. Wyjadę z Paryża do Warszawy – sobota.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 125.

Nr 747

22⁶⁵ [p]⁶⁶

14 II

⁶⁴ Teresa Izabela z Lubomirskich Sapiehowa (1888–1964); prezes Grodzieńskiego Koła Ziemianek i Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi „Latarnia”; zob. J. Pajewski, op. cit., s. 601.

⁶⁵ Na drugiej cyfrze 2 napisano cyfrę 4.

⁶⁶ Numeru porządkowego brak.

Polmission Bucarest

Przyjadę 28-go.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 125.

Nr 748

22-23⁶⁷ [p]

14 II M.S.Z.

Dla Olszewicza⁶⁸, statim.

Wiadoma sprawa cystern duńskich zamknęła wszystkie kredyty reliefowe w Danji, skąd możnaby ewentualnie dostać siewne zboże. Należy natychmiast interwenjować w Ministerstwie Finansów.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 126.

Nr 749

23 (24)⁶⁹ [p]

14 II M.S.Z.

Refero votre 27.

Udział w konferencji delegata polskiego niepotrzebny i niemożliwy, kroki w tym kierunku byłyby ośmieszeniem i narażeniem się na upokarzającą odmowę.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 126.

Nr 750

31 [p]

15 II M.S.Z.

Receptus raport 71.

Proszę w dalszym ciągu jak najsilniej przeciwdziałać projektowi głosowania emigrantów na Górnym Śląsku przed mieszkańcami. Byłoby to niezmiernie szkodliwe ponieważ oznaczałoby odsunięcie terminu głosowania mieszkańców przynajmniej do końca marca.

14 II,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 126.

⁶⁷ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

⁶⁸ Waław Kazimierz Olszewicz (1888–1974), ekonomista, działacz gospodarczy, bibliotekarz, krajoznawca, działacz PTK; 1918–1924: wyższy urzędnik MSZ - kierownik Biura Ekonomicznego; szczegóły zob. „Olszewicz Waław” (w:) PSB, t. XXIV, z. 2 (101), red. S. Rostworowski, Wrocław–Kraków–Warszawa 1981, s. 7.

⁶⁹ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

Nr 751

32 [p]

15 II M.S.Z.

Dla Ministra Sapiehy.

11-go odbyło się w naszym Ministerstwie posiedzenie z udziałem Rozwadowskiego i Wróblewskiego⁷⁰ dla omówienia instrukcji dla Askenazego do Genewy. Postanowiono w sprawie litewskiej starać się, by Liga na posiedzeniu Genewskim powzięła ostateczne decyzje [w] sprawie terminu konsultacji i terminu przybycia wojsk oraz by zaakceptowała nasz projekt konsultacji złożony Komisji Ligi w Warszawie. Postanowiono kategorycznie sprzeciwić się rozważaniu sprawy Galicji z punktu widzenia prawno-politycznego i przedstawić memoriał obalający zarzuty czynione przez Petruszewicza naszej administracji, władzom wojskowym, wykazujący okrucieństwa Rusinów. Do Genewy jadą z Askenazym jako eksperci posłowie Skarbek⁷¹ i Buzek⁷². Askenazy będzie w Paryżu 16-go lutego.

13/II,

Piltz

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 127.***Nr 752**

35 [p]

15 II M.S.Z.

Proszę wiadomość czy i jak zlikwidowano Komitet Informacyjny.

14 II,

M.S.Z.

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 128.***Nr 753**

38 [p]

15 II M.S.Z.

Dla księcia Sapiehy. Receptus Paryż 112.

Skrzyński donosi: 28-go lutego ostateczny możliwy termin przyjęcia księcia w Bukareszcie. Ponieważ bardzo pożądanego by księżę przed jazdą do Bukareszt[u] zatrzymał się

⁷⁰ Władysław Wróblewski (1875–1951), prawnik; 1918–1919: podsekretarz stanu wpierw w Prezydium Rady Ministrów, a następnie w MSZ; 13–16 XII 1919: kierował MSZ; 1920: przewodniczący delegacji polskiej na rokowania w Mińsku z Rosją Sowiecką; 15 III 1921–9 XI 1922: poseł RP w Londynie; 1 XI 1922–13 X 1925: poseł RP w Waszyngtonie; „Rocznik służby zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej według stanu na 1 czerwca 1939” (dalej RSZRP), Warszawa 1939, s. 152.

⁷¹ Aleksander Skarbek (1874–1922), prawnik; 1908–1914: poseł na Sejm Krajowy; 1909–1918: poseł do Rady Państwa; 1919–1922: poseł na Sejm Ustawodawczy (z racji piastowania mandatu do Rady Państwa); członek Klubu ZLN, a poza Sejmem władz Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego.

⁷² Józef Buzek (1873–1936), prawnik; 1919–1922: poseł na Sejm Ustawodawczy z Małopolski Wschodniej powołany dekretem Naczelnika Państwa, pracował w Komisji Konstytucyjnej; XI 1922–XI 1927: senator I kadencji z listy państwowej PSL „Piaś”; 1918–1929: dyrektor GUS; szczegóły zob. S. Głębiński, „Buzek Józef” w: PSB, t. III, z. 2, red. W. Konopczyński, Kraków 1937, s. 155-156.

choć krótko w Warszawie, telegrafuję Skrzyńskiemu zgodę na 28-go zastrzegając, iż potwierdzenie oraz ostateczną decyzję otrzyma telegraficznie wprost od księcia z Londynu.

15 II,

Piltz

IPMS, A. 12. 53/3, k. 128.

Nr 754

42 [p]

16 II M.S.Z.

Dla ks. Sapiehy.

Skarbek, Buzek, Loewenherz⁷³ delegowani przez Komisję Sejmową Spraw Zagranicznych do Paryża w sprawach Galicji Wschodniej. Mają wątpliwość czy jechać. Proszę [o] wiadomość, jak stoi ta sprawa w Lidze Narodów i poza nią i jaka jest opinia Pana Ministra co do pożytku ich wyjazdu.

15 II,

Piltz

IPMS, A. 12. 53/3, k. 128-129.

Nr 755

39 [p]

16 II M.S.Z.

Dla Ministra Sapiehy.

Haking oświadczył Biesiadeckiemu wyraźnie, że przyznanie Polsce mandatu wojskowego w Gdańsku jest li tylko przedmiotem sporu pomiędzy Francją i Anglią i że będzie rozstrzygnięte zapewne według tego czy zwycięży w ogólności w polityce międzynarodowej stanowisko Francji czy też Anglii. Dalej oświadczył Haking, że działa wedle instrukcji otrzymanych przed wyjazdem w Genewie od angielskiego generała Kliwes[a]⁷⁴ i w tym sensie postępuje.

15 II,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 129.

Nr 756

25 [w]

16 II

M.S.Z.

⁷³ Henryk Loewenherz (1871–1936), prawnik i działacz polityczny; 1919: z ramienia MSZ i grupy posłów wschodniogalicyskich do Sejmu Ustawodawczego wyjechał do Paryża w sprawie wytyczenia granicy wschodniej RP; III 1928–III 1930: poseł na Sejm RP II kadencji z listy państwowej BBWR; XI 1930–1935: senator z listy państwowej, przewodniczył wówczas senackiej Komisji Spraw Zagranicznych; szczególności zob. C. Lechicki, „Loewenherz Henryk” (w:) PSB, t. XVII, z. 4 (75), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1972, s. 519-520.

⁷⁴ Sir George Sidney Clive 1874 - 1959); w latach 1920-1922 był przedstawicielem brytyjskich wojsk przy LN w Genewie. [oprac. JŁ]

Refero 42.

Liga odeśle sprawę bez załatwienia Radzie Ambasadorów, która obecnie sprawę odłoży. Wobec tego uważam przyjazd delegatów za niepotrzebny.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 129.

Nr 757

41 [p] 17 II M.S.Z.

Refero 28.

Materiały przesłać do Paryża.

16 II,

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 130.

Nr 758

36 [p] 17 II M.S.Z.

Refero 11.

Można zawizować certyfikat Natanowi Millerowi, o ile nie jest deportowany za agitację bolszewicką.

16 II,

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 130.

Nr 759

40 [p] 17 II M.S.Z.

Receptus 20.

Dla Goldstanda. Firma Rusan i Co. w Kopenhadze prowadziła pertraktacje z urzędem eksportowem Era i Ministerstwem Rolnictwa ofiarując swe usługi dla komisowej sprzedaży drzewa. Pertraktacje nie zostały zakończone, żadnych pełnomocnictw ani wyłączności komisum drzewnego firma nie otrzymała. Proszę oficjalnie zaprzeczyć cyrkularzom firmy.

Ministerstwo Skarbu. Dangel⁷⁵

16 II

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 130-131.

⁷⁵ Prawdopodobnie Stanisław Dangel (1891-1942) działacz społeczny, dyplomata; w 1918 r. kierował akcją wojskową na terenie Mińszczyzny; od V 1918 w, Departamencie Stanu dla Spraw Zagranicznych, a następnie w MSZ; w 1919 r. brał udział w pracach Międzynarodowej Komisji Alianckiej w Cieszynie; 1920–1928 redaktor naczelny „L'Est Polonais”. [oprac. JŁ]

Nr 760

33 [p] 17/II M.S.Z. (okólnikowy)

Na zjeździe Międzynarodowego Związku Zawodowego⁷⁶ w Amsterdamie uchwalono wysłać komisje ankietowe między innymi na Górny Śląsk. Jadą z Francji: L[éon] Jouhaux⁷⁷; z Anglii: J[ames] H[enry] Thomas⁷⁸; z Włoch: G. Baldesi⁷⁹ wraz z jednym sekretarzem międzynarodowego zjednoczenia związków zawodowych (Fimen⁸⁰ lub Oudegest⁸¹). Wyjeżdżają zapewne w tych dniach. Proszę starać się ich dobrze usposobić. Proszę porozumieć się z Sokalem⁸².

15 II,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 131.***Nr 761**

7 [p] 18 II, Helsingfors

Anglja czyni od dni kilku nacisk⁸³ tu i wszędzie na Bałtyku przeciw nam, za konferencjami bez nas, za izolowaniem Polski od Państw Bałtyckich.

17 II,

Sokolnicki

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 131.***Nr 762**

37 [p] 18 II M.S.Z.

Dla Ministra Sapielhy.

⁷⁶ Ang. International Federation of Trade Unions zwana także Międzynarodówką Amsterdamską; funkcjonująca w latach 1919–1945 międzynarodowa organizacja związków zawodowych; pozostawała w bliskich relacjach z Socjalistyczną Międzynarodówką Robotniczą.

⁷⁷ Léon Jouhaux (1879–1954), robotnik, syndykalista francuski o tendencjach liberalnych; 1909–1947: sekretarz generalny Powszechnej Konfederacji Pracy.

⁷⁸ James Henry („Jimmy”) Thomas (1874–1949), brytyjski działacz związkowy i polityk Partii Pracy (następnie National Labour); 1917–1931: sekretarz generalny Narodowego Związku Kolejowy.

⁷⁹ Gino Baldesi 1879–1934, polityk i syndykalista włoski, działacz Włoskiej Partii Socjalistycznej; podczas wojny redaktor naczelny periodyku „La Difesa”; od 1918 r. sekretarz Confederazione Generale del Lavoro (CGL) i uczestnik wielu międzynarodowych konferencji syndykalistów. [oprac. JŁ]

⁸⁰ Właśc. Eduard Carl Fimmen znany także jako Edo Fimmen (1881–1942), holenderski działacz związkowy; jeden z założycieli Generalnej Konfederacji Holenderskich Związków Zawodowych; 1905–1907: skarbnik, a następnie 1907–1916: sekretarz tejże organizacji.

⁸¹ Właśc. Jan Oudegeest (1870–1950), holenderski działacz związków zawodowych; 1919: jeden z założycieli Międzynarodowej Organizacji Pracy działającej pod auspicjami LN.

⁸² Franciszek Sokal (1881–1932), inż., działacz polityczny, dyplomata; 1920–1924: członek Delegacji Polski przy LN; 1920–31 III 1932: delegat Polski do Rady Administracyjnej Międzynarodowego Biura Pracy, będącego organem Międzynarodowej Organizacji Pracy; 17 XI 1924–14 XI 1925: minister pracy i opieki społecznej w gabinecie W. Grabskiego; 11 I 1926–1927: delegat rządu RP do LN (w randze posła nadzwyczajnego i ministra pełnomocnego); zob. H. Korczyk, „Sokal Franciszek” (w:) PSB, t. XL, z. 1 (164), red. H. Markiewicz, Warszawa–Kraków 2000, s. 15–18.

⁸³ Słowo dopisane.

Są obawy, że Gdańsk i nieprzychylnie nam czynniki interpretować będą artykuł 107⁸⁴ w sensie, że spadkobiercami mienia państwowego w Gdańsku być ma Polska, Gdańsk i Rada Portowa⁸⁵. Proszę żądać, by delegat angielski przy podziale trzymał się ściśle art[ykuł] 107 i art[ykuł] 25 Konwencji⁸⁶, że kontrahentami jest tylko Polska i Gdańsk. Prosiliśmy Muellera o wydelegowanie jako naszych doradców przy podziale - kolejarza pułk. Graham[a] i marynarza por. Buchanana⁸⁷. Proszę poprzeć tę prośbę, jako też prośbę wyrażoną w piśmie D. 3/881.

15 II,

Piltz

IPMS, A. 12. 53/3, k. 132.

Nr 763

43 [p]

18 II M.S.Z.

Prosimy o dokładne informacje w sprawie działalności British Baltic Association na terenie Państw Bałtyckich, w szczególności na terenie Memla⁸⁸, czy organizacja ta ujawniała swe zamiary co do Memelskiego portu.

17 II,

M.S.Z.

⁸⁴ Piltz ma na myśli art. 107, Traktatu wersalskiego: Stanowił on:

‘Wszelka własność, należąca do Rzeszy lub Państw niemieckich, a znajdująca się na terytorjum Wolnego Miasta Gdańska, zostanie przeniesiona na Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, które ją odstąpią Wolnemu Miastu lub Państwu polskiemu, stosownie do tego, co przez nie za słuszne uznane zostanie. DzURP 1920, nr 35, poz. 200. [oprac. JŁ]

⁸⁵ Skład tego gremium określał przywołany już w przyp. Nr 37 do dok. nr 720 na s 400 w niniejszym tomie art. 19 „Konwencji między Polska a Wolnym Miastem Gdańskim”

„Pod nazwą »Rady Portu i Dróg Wodnych Gdańska« zostanie ustanowiona Rada, złożona w równych częściach z polskich i gdańskich Komisarzy, których liczba z każdej strony nie będzie przekraczała pięciu, a którzy będą wybierani odpowiednio przez Rząd polski i przez Wolne Miasto spomiędzy przedstawicieli interesów gospodarczych obu krajów.”

DzURP 1922, nr 13, poz. 117; dalsze informacje bibliograficzne zob. wzmiankowany wyżej przypis.

⁸⁶ Stanowił on:

“Wolne Miasto Gdańsk i Rząd polski zobowiązują się przelać na Radę własność wszystkich majątków, które należąc do dawnego Cesarstwa Niemieckiego, lub jakiegokolwiek Państwa niemieckiego, zostały oznaczone przez Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, jako stanowiące część portu i związane z zarządem lub eksploatacją tegoż, jak i dróg wodnych i żelaznych, o których mowa w art. 20.

Własność wszystkich majątków, które należały do dawnego Cesarstwa Niemieckiego lub jakiegokolwiek Państwa niemieckiego i są związane z zarządem i eksploatacją dróg żelaznych, w których mowa w art. 21, będzie przelana na Polskę.

Rada będzie miała prawo wydierżawiać lub nabywać wszelkie inne majątki ruchome lub nieruchome, położone na terytorjum Wolnego Miasta, o ile Rada uzna je za potrzebne do kierownictwa administracji lub eksploatacji portu, dróg wodnych i dróg żelaznych, które ma sobie powierzone, lub do ich rozwinięcia lub ulepszenia. Wolne Miasto Gdańsk zobowiązują się podjąć wszelkie środki potrzebne do wykonania decyzji Rady, a zwłaszcza do przeprowadzenia wywłaszczeń potrzebnych do wymienionych celów.

Wolne Miasto Gdańsk zobowiązuje się nie odmawiać wywłaszczenia dla Polski na sprawiedliwych warunkach terenów i innych posiadłości, potrzebnych do eksploatacji urzędów, w których mowa w art. 21.

W razie gdyby niniejszy artykuł dał powód do jakiegokolwiek sporu między Rządem Wolnego Miasta a Rządem polskim, spór będzie poddany decyzji Wysokiego Komisarza na warunkach przewidzianych w art. 39.”

DzURP 1922, nr 13, poz. 117; dalsze informacje bibliograficzne zob. wzmiankowany wyżej przypis.

⁸⁷ Brak danych.

⁸⁸ Pol. Kłajpeda

IPMS, A. 12. 53/3, k. 132.

Nr 764

256⁸⁹ [w]

18 II

M.S.Z.

Istnieje podejrzenie, że zamieszkali [we] Lwowie Szulem Orwitz, właściciel kantoru bankowego oraz I. Festing (ul. Bema 12) przemycają za granicę marki w celu deprecjacji.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 133.

Nr 765

44. [p]

19 II M.S.Z.

Receptus 19.

Ministerstwo Kolei Żelaznych w zasadzie reflektuje [na] sto parowozów, tysiąc wagonów towarowych. Niezbędne dane o typie, stanie parowozów, sile nośnej, stanie, rodzaju wagonów, konstrukcji telefonów.

18 II,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 133.

Nr 766

27⁹⁰ [w]

19 II

M.S.Z.

Receptus 44.

Przedstawiciele Aldridge i Davies⁹¹ wyjechali do Warszawy.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 133.

Nr 767

26 [p]

22 II Paryż

W środę przyjeżdża Sobański i Inserman⁹² z instrukcją [mi] zetknięcia się ze Sforzą⁹³.

⁸⁹ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

⁹⁰ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

⁹¹ Brak danych.

⁹² Brak danych.

⁹³ Carlo hr. Sforza (1872–1952), włoski polityk i dyplomata; 1919–1920: sekretarz stanu MSZ; 16 VI 1920–27 VI 1921: minister spraw zagranicznych w gabinecie Giovanni Giolittiego; 12 listopada 1920: podpisał włosko-jugosłowiański traktat w Rapallo; II–31 X 1922: ambasador Włoch w Paryżu.

Insermanowi ułatwić zwiedzanie harbour boardu⁹⁴ Liverpool. Sobański przyjeżdża w roli specjalnie wydelegowanego na wypadek omawiania naszych spraw na Radzie Najwyższej o czym powiadomić F.O.

21 II,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 133-134.

Nr 768

8 45 [p]

22 II M.S.Z.

Refero 18.

Ponownie prosimy ściśle informacje o Łapińskim.

21 II,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 134.

Nr 769

28⁹⁵ [w]

22 II

Polmission Paryż dla Ks. Sapiehy i Poselstwa, i M.S.Z., statim
 Wczoraj niespodziewanie pomimo oświadczeń uczynionych ze strony Rządu
 Angielskiego Premier Angielski wymógł na Radzie zmianę decyzji plebiscytowej w ten
 sposób, że głosowanie emigrantów i ludności odbędzie się tego samego dnia, nie później jak
 20 marca. Anglja wysła zaraz 4 bataljony na Śląsk dla bezpieczeństwa. Delegacja francuska w
 dwugodzinnej dyskusji broniła uprzedniej decyzji, nie uzyskawszy poparcia Włoch, ustąpiła
 naporowi Anglji, obawiając się przez upór źle usposobić tutejszy Rząd do sprawy reparacji.
 Tu nie można uzyskać zmiany tej decyzji. O ile jest możność działania na zmianę, to jedynie
 przez wywołanie u Milleranda sprzeciwu. Cała sprawa była przeprowadzoną jako
 niespodzianka ze strony Anglji, nie dając możności uprzedniego przeciwdziałania z naszej
 strony, a co gorzej nie dając czasu delegacji francuskiej porozumienia z włoską dla
 uzgodnienia stanowiska ku wspólnemu przeciwdziałaniu Anglji. Dziś złożę protest ustny w
 F.O. Uważam potrzebne złożenie noty składającej odpowiedzialność za spokój na Śląsku na
 inicjatorów tej decyzji. Czekam instrukcji.

Dla ks. Sapiehy i Poselstwa.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 134-135.

⁹⁴ Ang. 'Rada Portu'.

⁹⁵ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

Nr 770

5 [w]

22 II

Paryż

Sprawa głosowania zonami nie zamknięta, jednak tu bez specjalnych wskazówek nie będzie podniesiona. Wasi radzą powściągliwość w poruszaniu sprawy. Szczegóły listem.

Ciechanowski

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 135.***Nr 771**

24 [p]

23 II Paryż

Minister Spraw Zagranicznych przed wyjazdem polecił by Poseł Sobański na zasadzie [specjal]nych pełnomocnictw wniósł do Rady Najwyższej notę, w której zaznaczyłby, że Rząd Polski zdejmuje z siebie odpowiedzialność za poważne konsekwencje mogące wyniknąć ze zmiany decyzji w sprawie emigracji śląskiej. Wskazane porozumienie [z] delegacją francuską i wysoce oględna redakcja.

22 II,

Zamoyski

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 136.***Nr 772**29⁹⁶ [w]

23 II.

M.S.Z.

Rząd Litewski zwrócił się notą do Rady Najwyższej o uznanie *de jure*. Rada odłożyła rozpatrzenie sprawy. Uznanie nieprawdopodobne lecz niewykluczone.

23 II,

Ciechanowski

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 136.***Nr 773**30⁹⁷ [w]

24 II.

M.S.Z.

Jest możliwość otrzymania przez British Trade Corporation⁹⁸ kredytu pół miliona funtów na zakup nawozów sztucznych i owsa przez syndykaty na podstawie wymiany cukru do lutego 1922. Żądają:

⁹⁶ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

⁹⁷ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

⁹⁸ Znaczącą rolę w powstaniu tej instytucji odegrała działająca w Gdańsku Misja Brytyjska; przybyły we wrześniu 1919 r. Donald William Alers Hankey zainicjował nabywanie niemieckich papierów wartościowych,

1° gwarancji Rządu Polskiego, zabezpieczenia takowej odpowiednim depozytem, depozytem obligacji „Ter Meulen”⁹⁹; 2° natychmiastowe wystąpienie Rządu o te obligacje; 3-
cio by obligacje „Ter Meulen” były ubezpieczone u Lloyd¹⁰⁰, jako dalsze zabezpieczenie, że
gwarancja Rządu Polskiego będzie honorowana. Pomimo, że nie ma po wyczerpaniu
wszelkich dróg możliwości otrzymania kredytu w inny sposób, uważam propozycję
nieodpowiednią, gdyż dyskredytuje znaczenie gwarancji Rządowej opierając takową na
teoretycznych obligacjach „Ter Meulen” i ubezpieczeniu Lloyd. Taka transakcja może
stanowić niebezpieczny precedens przy dalszych żądaniach kredytów, szczególnie wobec tak
małej sumy. Proszę natychmiastową odpowiedź telegraficzną.

Dla Ks. Sapiehy i Ministra Finansów¹⁰¹.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 137-138.

Nr 774

32 [p]

25 II Paryż

Konferencja Ambasadorów obradowała dziś nad sprawą włączenia Memla w obszar
cłowy Litwy Kowieńskiej. Decyzję odłożono do chwili, gdy zostanie powzięta przez
Konferencję obecną w Londynie decyzja odnośnie do uznania Litwy.

24 II,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 138.

Nr 775

31 [w]

25 II.

M.S.Z.

Dla Ks. Sapiehy. Stosownie instrukcji podałem po uprzednim porozumieniu z Francuzami
notę składającą odpowiedzialność za skutki plebiscytu równoczesnego¹⁰². Francuzi
zapewniają, że bronili stanowiska do ostatnich granic, ustępując jedynie przed możliwością
zerwania.

co w obliczu słabości waluty niemieckiej obiecywało w przyszłości znaczące zyski; w rezultacie jeszcze w tym
miesiącu doszło do założenia stowarzyszenia „British Trade Corporation”; było ono ekspozyturą rządu
brytyjskiego; w ten sposób brytyjskie firmy prywatne zdobywały wpływy; zob. S. Mikos, „Wolne Miasto
Gdańsk a Liga Narodów 1920–1939”, Gdańsk 1979, s. 37-38.

⁹⁹ Obligacje holenderskiej sieci domów towarowych.

¹⁰⁰ Lloyd's Register of Shipping (LR; pol. Rejestr Lloyd'a) – brytyjskie towarzystwo klasyfikacyjne z siedzibą
w Londynie; najstarsze i jedno z trzech największych w świecie; 1760: rozpoczęło działalność inspekcyjną;
wprowadziło znormalizowane pojęcie wolnej burty, a nadto wydało w 1885 r. – jako pierwsze w świecie –
księgę zawierającą rejestr wszystkich statków na świecie o pojemności powyżej 100 tony rejestrowej.

¹⁰¹ Właśc. skarbu.

¹⁰² Przetawiono szyk wyrazów na: „równoczesnego plebiscytu”.

Sobański

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 138.***Nr 776**

33 [p]

25 II Paryż

Markowski komunikuje, że ma poufną wiadomość od Govina¹⁰³, Sekretarza Komitetu Reliefowych Kredytów, że wobec zamierzonego wzmocnienia pomocy dla Austrii całe saldo kredytów ma zostać jej udzielone. Należy zastrzec przez wpływy Pana Waterlow¹⁰⁴ z F.O. i Mac Alpina¹⁰⁵ z Ministerstwa Skarbu udział w tym saldzie dla Polski.

26 II,

Zamoyski

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 138-139.***Nr 777**

32 [w]

25 II¹⁰⁶

M.S.Z. i Paryż N° 6

Hr. Sobański i ja rozmawialiśmy dziś w F.O. o Śląsku i uznaniu Litwy. Blizkie uznanie prawdopodobne. Podobno Komisja Wileńska Ligi (Bourgeois¹⁰⁷) listem do Rady Najwyższej wyraziła zgodę na uznanie. Wezwano Wiltona do Londynu.

Ciechanowski

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 139.***Nr 778**

7 [p]

25 II Paryż

Jestem zatrzymany do wtorku – Londyn.

Proszę od Płaszczewskiego¹⁰⁸ i Olszowskiego¹⁰⁹ odwrotnie przesłać memorjał o intrydze niemieckiej z cyframi, list od Komisji rep[aracyjnej], o sytuacji węglowej Niemiec,

¹⁰³ Najprawdopodobniej mowa o Gorvinie.

¹⁰⁴ Sir Sydney Philip Perigal Waterlow (1878–1944), dyplomata i wyższy urzędnik brytyjski, 1919: pierwszy sekretarz ministra i równocześnie członek delegacji brytyjskiej na Paryską Konferencję Pokojową, na której zajmował się między innymi kwestiami Górnego Śląska; 1922–1924: dyrektor Departamentu Zagranicznego Ministerstwa Handlu Zagranicznego.

¹⁰⁵ Sir Robert Mac Alpin (1847–1934), mjr; założyciel prywatnej firmy inżyniersko-budowlanej Sir Robert McAlpine; od I 1919: szef brytyjskiej Misji Handlowej reprezentującej Textile Machinery Association i Federation of British Industries i równocześnie przedstawiciel Międzynarodowej Komisji Zaopatrzenia; szczegóły zob. M. Nowak-Kiełbikowa, „Polska–Wielka Brytania w latach 1918–1923. Kształtowanie się stosunków politycznych”, Warszawa 1975, s. 75-76.

¹⁰⁶ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

¹⁰⁷ Był on podówczas przewodniczącym Rady LN.

¹⁰⁸ Brak danych.

¹⁰⁹ Kazimierz Olszowski (1865–1933), prawnik, dyplomata; 1919–1920: dyrektor Departamentu Odszkodowań w Ministerstwie Skarbu; VIII 1920–VI 1923: dyrektor Departamentu Prawno-Traktatowego MSZ; 22 IV 1921: mianowany przez J. Piłsudskiego pełnomocnikiem RP do rokowań z Niemcami w sprawie Konwencji

przynajmniej urywki pracy Olszewskiego o zdolności płatniczej i majątku G[ó]r[nego] Śląska oraz produkcji cementu. Proszę wiadomość kiedy do Londynu przyjeżdża d'Ameglio¹¹⁰ i Cheysson¹¹¹ eksperci, wiadomość od Logana¹¹² kiedy Komisja Rep[aracyjna] sprawę programu węglowego chce traktować. Będę – sobota – Liverpool.

Doerman

IPMS, A. 12. 53/3, k. 139-140.

Nr 779

33¹¹³ [w]

26 II.

M.S.Z.

Receptus 33.

Po zbadaniu okazuje się Thomas nie jedzie, możliwy wyjazd T. Shaw¹¹⁴. Dotychczas wyjazd Komisji ostatecznie nie zdecydowany. Sokal działa na miejscu i w Holandji.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 140.

Nr 780

47 [p]

1 III M.S.Z., okólnikowy

Miarodajne czynniki Górnośląskie podzielają opinię, że uchwała Rady Najwyższej o równoczesnym głosowaniu emigrantów i mieszkańców jest wywołana chęcią sabotowania plebiscytu przez wywołanie zaburzeń. Korfanty obawia się, że Niemcom uda się sprowokować rozruchy, trudne do opanowania pomimo wszelkich wysiłków do utrzymania spokoju, którym wyraz daje jego odezwa do ludności, przesłana *en clair*. Wystosował on list do Leronda¹¹⁵ podkreślający, że na Śląsku nie zaszły żadne wypadki usprawiedliwiające zmianę decyzji o oddzielnych terminach głosowania, że uchwała Rady Najwyższej podrywa zaufanie ludności Polskiej do Ententy i do przywódców, którzy wciąż na jej sprawiedliwość i bezstronność wskazywali i że wobec tego nie może on brać na siebie odpowiedzialności za wypadki jakie zająć mogą. Poleciałem Kęszyckiemu złożyć komisji notę w podobnym duchu,

Górnośląskiej; 25 X 1921: mianowany tajną uchwałą Rady Ministrów RP ministrem pełnomocnym do odbioru ziem Górnego Śląska; 7 IV 1923–1 VII 1928: poseł RP w Berlinie; VII 1928–12 V 1933: poseł (od 4 VII 1930: ambasador) RP w Ankarze; szczegóły zob. A. Piber, „Olszowski Zygmunt Kazimierz” (w:) PSB, t. XXIV, z. 1 (100), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1979, s. 49-50.

¹¹⁰ Giovanni Battista d'Ameglio (1854–1921), włoski generał; 23 II 1917: mianowany senatorem.

¹¹¹ Brak danych.

¹¹² Brak danych.

¹¹³ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

¹¹⁴ Thomas (Tom) Shaw (1872–1938), brytyjski działacz związkowy i polityk Partii Pracy; 1911–1929: sekretarz Międzynarodowej Federacji Robotników Przemysłu Tkackiego; 1918–1931: członek Izby Gmin.

¹¹⁵ Właśc. Le Ronda.

zdejmując z Rządu odpowiedzialność za bieg wypadków. W razie spokojnego przebiegu plebiscytu tracimy wskutek ostatniej decyzji Rady Najwyższej zaodrzańską część Śląska, powiat Opolski i Kluczborski, niesłuchanie ważny ze względu na kolej Poznań-Kraków. W dalszej akcji proszę zaznaczyć, że decyzja Londyńska mogła by jeszcze uleść zmianie, tak jak decyzja Paryska z 27 grudnia. Proszę telegrafować natychmiast, czy wręczył Pan notę protestującą i jakiej treści. Jeżeli nie, proszę zaraz złożyć notę w stanowczym tonie w duchu niniejszego szyfru.

28 II,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 140-142.

Nr 781

39 49 [p]

1 III M.S.Z., okólnikowy

Poniedziałek rano wybuchł strejk zapowiedziany przez związki zawodowe jako generalny, dla protestu przeciw militaryzacji kolei i poparcia żądania kolejarzy. Strejk udał się tylko częściowo, charakter jego zupełnie spokojny, tendencje strejkowe słabe. Ruch kolei zmilitaryzowany normalny. W Warszawie stanęły tylko tramwaje i gazownie. ~~ale~~ Nie ma żadnych zaburzeń. Łódź i Białystok natomiast pracuje. W Zagłębiu strejk częściowy, wielkie fabryki pracują.

28 II,

Piltz

IPMS, A. 12. 53/3, k. 142-143.

Nr 782

34¹¹⁶ [w]

1 III.

M.S.Z.

Receptus 47.

Nota podana 25-go. Kopja wysłana dziś kurjerem. Podpisał hr. Sobański

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 143.

Nr 783

35¹¹⁷ [w]

1 III

M.S.Z., Paryż (okólnik)

Pour Prince Sapieha Varsovie i Paryż

¹¹⁶ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

¹¹⁷ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

Z rozmów z Francuzami, Włochami, Anglikami wnoszę, że do dyskusji o Śląsku Niemców nie dopuszczą, tembardziej że wobec podania przez Niemców nie do przyjęcia warunków odszkodowaniowych front Aljancki skonsolidowany. Na wszelki wypadek mam zapewnienie, że będziemy wysłuchani w razie dyskusji o Śląsku. Włosi chętni do natychmiastowych układów w myśl projektu Doermana. Potrzebne pełnomocnictwa o podpisanie punktacji. Sobański

01035, Polmission, 1/III [19]21

IPMS, A. 12. 53/3, k. 143-144.

Nr 784

36¹¹⁸ [w]

2 III.

M.S.Z.

Dla ks. Sapiehy i Ministra Finansów.

Specjalny Komitet zorganizowany przez Rząd Australijski pod nazwiskiem „Australian-Wheat-Corporation” proponuje sprzedaż Rządowi Polskiemu 50 do 100 tysięcy lub więcej ton pszenicy po 4 funty szterlingi za „quark angielski” (480 funtów wagi). Warunek, by zapłata gotówką, za okazaniem konosamentów¹¹⁹. Pierwsze transporty mogą być w Gdańsku dwa miesiące po podpisie. Angielski Minister Finansów, którego prosiłem o kredyt dla umożliwienia transakcji, odpowiedział, że wobec obecnego stanu finansowego Anglii danie gwarancji przez Rząd Angielski uważa za niemożliwe. Taka gwarancja musi być zatwierdzona przez Parlament, który atakuje Rząd za wydatki i jest nieprzyjaźnie usposobiony do nowych wydatków. Angielski Minister Finansów¹²⁰, chcąc umożliwić zakupy w Anglii importerom polskim proponuje urządzenie kredytów handlowych za pośrednictwem komisji finansowej Ligi Narodów, gdzie sprawę poprze. Rozpatruję tę kombinację wspólnie z angielskim Ministrem Finansów i komisją finansową Ligi i mam nadzieję podać detale w końcu przyszłego tygodnia. Rutkowski

Ciechanowski, 2/ III.[19]21

IPMS, A. 12. 53/3, k. 144-145.

Nr 785

46 [p]

2 III M.S.Z. (okólnik)

¹¹⁸ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

¹¹⁹ Morski list przewozowy, dokument potwierdzający przyjęcie transportu.

¹²⁰ Wspomniany już wcześniej Sir Austin Chamberlain.

Ze względu na ważne interesy ekonomiczne Skarbu Polskiego należy sprawę sekwestrową barona Hansa Szymona Reizesa de Marienwers¹²¹, wyłącznego właściciela firmy „Bracia S.M. Reizes” jak najspieszniej traktować przez odpowiednią bardzo energiczną interwencję. Udzielić jego zastępcom prawnym wszelkiej pomocy oraz sprawozdania o obecnym stanie sprawy i sposobach usunięcia trudności przedłożyć.

1 III,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 146.

Nr 786

1 [p]

2 III Bruksela

Proszę uprzedzić Jadot¹²², że radzę by zaraz jechał do Warszawy, bo grupa Rotschilda stara się o koncesje kolejowe. Minister Przanowski¹²³ uprzedzony o interesie belgijskim.

Sobański

IPMS, A. 12. 53/3, k. 146.

Nr 787

48 [p]

2 III M.S.Z.

Receptus 30.

Minister Skarbu uważa podane warunki kredytowe [za] niemożliwe do przyjęcia. Dangel.

1 III,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 146.

Nr 788

28 [p]

2 III Paryż

Proszę nadesłać najspieszniej ewentualnie *awionem* tekst protestu złożonego 26 lutego Radzie Najwyższej w sprawie plebiscytu. Wedle opinii Leronda¹²⁴ w dzisiejszych warunkach ewentualność zaburzeń wywołanych przez Niemców na G[órnym] Śląsku prawie nie unikniona. Nie wierzę w możliwość rewizji decyzji Londyńskiej i podzielam pańskie zastrzeżenia co do wysuwania obecnie tej kwestji, sądzę jednak, że wzmocnienie naszej akcji protestowej stworzy nam na wszelki wypadek większe gwarancje prawne. Dlatego proponuję równocześnie Ministrowi Spraw Zagranicznych zarządzenie urzędowego notyfikowania po

¹²¹ Brak danych.

¹²² Brak danych.

¹²³ Stefan Przanowski (1874–1938), inż. mechanik; 26 XI 1920–13 IX 1921: minister przemysłu i handlu w gabinecie W. Witosa; 13–19 IX 1921: kierownik tegoż Ministerstwa; szczegóły zob. R. Swoch, „Przanowski Stefan” (w:) PSB, t. XXVIII, z. 4 (117), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1984–1985, s. 640-642.

¹²⁴ Właśc. Le Ronda.

ukończeniu sesji Londyńskiej naszego protestu z 25 lutego w Londynie wobec Anglii jak i w Rzymie i tutejsze opublikowanie.

2 III,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 147-148.

Nr 789

51 [p]

3 III M.S.Z., okólnik

Pan Wysocki¹²⁵ – Berlin – telegrafuje: Udział inteligencji upoważnionej do głosowania na Górnym Śląsku będzie bardzo słaby z obawy przed rozruchami. Holenderscy dziennikarze utrzymują, ze źródeł angielskich, że o ile nie będzie 60 procent głosowało za Polską, Anglja nie zgodzi się na oddanie nam Śląska. Proszę zbadać tę sprawę i szyfrować informacje.

2 marca,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 148.

Nr 790

50 [p]

3 III M.S.Z., okólnik

Przełamanie strajku nie nastąpiło, przesunie się prawdopodobnie o 48 godzin, mimo iż strajk na ogół osłabł. [W] Warszawie sytuacja niezmienną, uruchomiono niektóre linje tramwaju, [w] warsztatach kolejowych stwierdzono liczne zgłoszenia się do pracy. W masach robotniczych pewne rozgoryczenie w stosunku do dowódców, którzy chcąc ratować powodzenie strajku pragnęli by sprowokować władze wojskowe. Łódź i Białystok pracują. W Zagłębiu silna agitacja, sytuacja się pogorszyła, 45% kopalni stanęło. W Małopolsce strajk przełamany całkowicie.

2 III,

Piltz

IPMS, A. 12. 53/3, k. 148-149.

Nr 791

37¹²⁶ [w]

3 III

M.S.Z.

Dla ks. Sapiehy – Refero 35.

Proszę o niezwłoczne przesłanie pełnomocnictw do podpisania punktacji z Włochami, gdyż pertraktacje idą pomyślnie. Minister Przanowski projekt umowy aprobuje.

Sobański

¹²⁵ Alfred Wysocki (1873–1959), dyplomata polski; do 30 V 1919: radca (w randze *chargé d'affaires*) Poselstwa RP w Pradze; 1 X 1920–1 VIII 1921: *chargé d'affaires* RP w Berlinie; 1923: inspektor placówek konsularnych.

¹²⁶ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 149.

Nr 792

29 [p]

4 III Paryż

Poselstwo w Rzymie prosi telegrafować rezultat rokowań Doermana z Włochami.

3 III,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 149.

Nr 793

8 [p]

4 III Paryż

Receptus 29. Rokowania rozpoczęte, widoki pomyślne, szczegóły listem.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 149.

Nr 794

31 [p]

4 III Paryż

Jurkowski informuje Ministra Przanowskiego, że Rząd Angielski [nalega] stanowczo na wyłączne użycie miedzi do celów przemysłowych i wojennych. Czy Minister zezwala podpisać kontrakt pod tym warunkiem, czy też powtórnie odwołać się do Warszawy.

4 III,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 150.

Nr 795

52 [p]

4 III M.S.Z., okólnik

Strejk w stadjum likwidacji, robotnicy masowo powracają do pracy. Zupełny spokój. Związki zawodowe uzależniają oficjalne ogłoszenie zawieszenia strejku od zniesienia militaryzacji kolei, co niebawem nastąpi.

3 III,

Piltz

IPMS, A. 12. 53/3, k. 150.

Nr 796

53 [p]

5 III M.S.Z., okólnik

Od połowy lutego Reichswera koncentruje się nocami koło Arys¹²⁷ i Loetzen¹²⁸ w Prusach Wschodnich. W organizacjach samoobrony szczególnie w Orgesch¹²⁹ ruch ożywiony. Na innych odcinkach granicy polsko-niemieckiej podobne stosunki. Proszę zużytkować wiadomości propagandystycznie w celu zdyskredytowania akcji niemieckiej zarzucającej nam przygotowanie zamachu z powodu plebiscytu oraz przyspieszenie rozbrojenia Prus.

4 III,

M.S.Z.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 150-151.

Nr 797

54 [p]

6 III M.S.Z., tajne

Max Müller zakomunikował w rozmowie, że uznanie *de jure* Litwy przez Radę Najwyższą jest możliwe i radził żeby Rząd Polski uczynił to jak najprędzej. Prosimy ostrożnie przeciwdziałać takiej ewentualnej nie pożądanej uchwale. Proszę powiedzieć Briandowi¹³⁰ lub przez Zamoyskiego, że Rząd Polski zasadniczo ^auznaniu^a nie jest przeciwny uznaniu Litwy w granicach etnograficznych, ale obecnie trudno mu wobec wrogiego postępowania Rządu Kowieńskiego przepelnienia więzień kowieńskich Polakami i zawiłych nieuzasadnionych oburzających represji.

5 III,

Piltz

IPMS, A. 12. 53/3, k. 151-152.

Nr 798

38 [p]

7 III¹³¹ M.S.Z.

Rokowania z Niemcami zerwane. Sanckje Paryskie wchodzą w życie.
Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 152.

Nr 799

32 [p]

8 III Paryż

¹²⁷ Pol. Orzysz.

¹²⁸ Pol. Giżycko.

¹²⁹ Niem. 'Organisation Escherich'; funkcjonująca w latach 1919–1921 nacjonalistyczna, paramilitarna organizacja w Niemczech i Austrii; założona i komenderowana przez G. Eschericha w celu zwalczania ruchów rewolucyjnych; składała się z członków Freikorps oraz innych ugrupowań skrajnej prawicy; jej członkowie brali udział, między innymi, w walkach przeciwko III powstaniu śląskiemu; w 1921 r. liczyła ponad 1 mln.

¹³⁰ Aristide Brand (1862–1932), socjalistyczny polityk francuski; od 1892: członek SFIO; od 1905: niezależny socjalista, a następnie republikański socjalista; jeden z najbardziej wpływowych polityków III Republiki; siedemnastokrotny minister spraw zagranicznych, m.i. 16 I 1921–21 I 1922 oraz 17 IV 1925–12 I 1932, jedenastokrotny premier, m.i. 16 I 1921–12 I 1922, 28 XI 1925–17 VII 1926 oraz 29 VII–22 X 1929.

¹³¹ Pod numerem porządkowym uczyniono znak: „X”.

Kirchmay¹³² dla Jurkowskiego: za porozumieniem konferencji Ministra Przemysłu i Handlu¹³³ z Kimmensem warunek Rządu Angielskiego na kontrakt miedzi i antymonu zmieniony. 250 do 330 procent metali będzie mogło być użyte na potrzeby wojenne. Na tych warunkach Kontrakt podpisać.

7 III,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 152.

Nr 800

34 [p]

8 III Paryż

W myśl telegramu M.S.Z. jesteśmy upoważnieni do notyfikowania w Londynie, Rzymie i Paryżu noty Sobańskiego do Rady Najwyższej z 25 lutego. Uczyn[ilem] to na piśmie i proszę Pana o ten sam krok względem tamt[ejszego] ambasadora Japońskiego¹³⁴ oraz o podanie do prasy. Sądzę jednak, że należy odczekać ukończenia konferencji Londyńskiej dla uniknięcia wszelkiego możliwego zadrażnienia. Proszę telegrafować opinię Sobańskiego i Pańską, aby uzgodnić datę notyfikacji.

7 III,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 152-153.

Nr 801

39 [w]

8 III¹³⁵

M.S.Z., statim-statim

Delegacja niemiecka wyjeżdża dziś. Miasta przewidziane w sankcjach dziś będą zajęte. Odpowiadając Niemcom wczoraj Premier Angielski kontrował argumentom o G[órnym] Śląsku wykazując złą wiarę i fakt, że utrata G[órnego] Śląska nie obezwładnia Niemiec ekonomicznie. Rada Najwyższa zamierza przejść do dyskusji spraw bałkańskich. Przewidywane parodniowe posiedzenia. Według moich informacji Aljanci uważają możliwe ponowne zgłoszenie Niemców w ciągu kilku dni. Rząd francuski ma tendencje rozszerzenia sankcji wojskowych w razie potrzeby dalszego nacisku.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 153.

¹³² Brak danych.

¹³³ Auguste Paul Isaac (1849–1937), polityk francuski z Équipe du Renouveau démocratique; 19 I 1920–10 I 1921: minister handlu i przemysłu w gabinetach A. Milleranda i G. Leyguesa.

¹³⁴ Hayashi Gonsuke (1860–1939), dyplomata japoński; 1920–1925: ambasador Japonii w Londynie; 1921: przewodniczył delegacji Japonii na Zgromadzeniu LN; 1922: reprezentował Japonię na konferencji w Genui.

¹³⁵ Pod datą uczyniono znak: „X”.

Nr 802

40 [p]

8 III¹³⁶ M.S.Z.

Ściśle tajne dla księcia Sapiehy.

Na podstawie pisemnego projektu doszedłem z Włochami do ustnego porozumienia. Pisemnie ma być zawarte po plebiscycie. Tomasini¹³⁷ i Skirmunt uprzedzeni. Wracam końcem tygodnia – Bruksela. Sobański

8 III,

Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 154.

Nr 803

1 [p]

8 III Rzym, okólnikowy

Ściśle tajne.

Doszliśmy do ustnego porozumienia ze Sforzą na zasadzie pisemnego projektu umowy, która ma być pisemnie zawarta prawdopodobnie w Rzymie po plebiscycie. Szczegóły kurjerem. Sobański

8 III,

Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 154.

Nr 804

41 [w]

8 III¹³⁸

M.S.Z.

Refero N. 54.

Dziś w F.O. Naruszewicz¹³⁹ i Miłosz¹⁴⁰ utrzymywali, że mają poparcie francuskie dla uznania *de jure*. Jednak Berthelot¹⁴¹ zapewniał dziś posła Sobańskiego, że Curzon wobec przewidywanej konferencji Brukselskiej pomimo przeciwnej tendencji Lloyda George'a uważa wskazane wstrzymać uznanie. Zapewniał, że Francuzi teraz sprawy nie podniosą. Mam wrażenie, że Lloyd George wywrze nacisk ku uznaniu niezwłocznemu, które uważam za nie wykluczone. Usiłujemy przeciwdziałać.

Ciechanowski

¹³⁶ Pod datą uczyniono znak: „X”.

¹³⁷ Właśc. wspomniany już wcześniej Francesco Tommasini.

¹³⁸ Pod datą uczyniono znak: „X”.

¹³⁹ Brak danych.

¹⁴⁰ Oskar Władysław Miłosz (Milašius) (1877–1939), poeta i dyplomata litewski; od 1920: reprezentant Litwy przy LN.

¹⁴¹ Philippe Berthelot (1866–1934), dyplomata francuski; w służbie dyplomatycznej od 1889 r.; 1920–1932: sekretarz generalny (w randze ambasadora) MSZ; *de facto* pełnił obowiązki stałego wiceministra.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 154-155.

Nr 805

42 [w]

9 III¹⁴².

M.S.Z.

Dla Ministerstwa Handlu.

[W] sprawie metali nieporozumienie: Kimens nie ma prawa nic decydować, nieodwołalna ostateczna decyzja Rządu Angielskiego, użytek wyłącznie przemysłowy. Jeżeli ilość zbyt wielka gotowi zredukować. Rychła odpowiedź – Paryż, koszty składowego rosną. Jurkowski

9 III,

Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 155.

Nr 806

55 [p]

10 III M.S.Z.

Receptus 14 claris.

Zygmunt Boruczyński¹⁴³ repatrjowany. Belgann¹⁴⁴ stwierdza: Rząd Angielski repatryował z Indji na swój koszt wszystkich byłych obywateli Austrii i Niemiec. Generał Angielski Malleson Mened¹⁴⁵ jakoby proklamował repatryację na koszt Rządu Angielskiego. Polsce należą się setki milionów marek za repatryację obcych obywateli. Rząd Polski w razie ostatecznym zgodziłby się pokryć kosztą repatrjacji z Fudji w drodze rozrachunków międzynarodowych przy zachowaniu największej oszczędności.

9 III,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 156.

Nr 807

43 [w]

11 III¹⁴⁶,

M.S.Z.

Dla księcia Sapiehy.

¹⁴² Pod datą uczyniono znak: „X”.

¹⁴³ Brak danych.

¹⁴⁴ Brak danych.

¹⁴⁵ Sir Wilfrid Malleson Mened (1866–1946), brytyjski gen. bryg. (mjr-gen); VIII 1918: na czele Brytyjskiej Armii Indii, przeciwstawił się bolszewikom opodal Meru; zaangażowany był w rozwój sieci wywiadu brytyjskiego na pograniczu Indii, Afganistanu i Turcji.

¹⁴⁶ Pod datą uczyniono znak: „X”.

Proszę wiadomości o rezultacie podróży. [Z] powodu wyjazdu Halperta konieczna natychmiastowa nominacja sekretarza drugiej klasy Poklewskiego¹⁴⁷ na attaché.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 156.

Nr 808

57 [p]

11 III M.S.Z.

Przyjazd Horwina¹⁴⁸ i Mac Alpina pożądaný. Telegrafowano – Paryż.

10 III,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 157.

Nr 809

56 [p]

11 III M.S.Z.

←Wobec→ ciężkich warunków kredytu pół miliona funtów szterlingów przez British Trade Corporation w Gdańsku Ministerstwo Rolnictwa korzystać z niego nie może.

10 III,

Minister ? Rolnictwa ?¹⁴⁹

IPMS, A. 12. 53/3, k. 157.

Nr 810

58 [p]

12 III M.S.Z., okólnikowy

Wiarogodne informacje z różnych placówek potwierdzają przesunięcie wojsk niemieckich na granicę wschodnią w związku ze zbliżającą się datą plebiscytu.

Polexterne, 11/XII

IPMS, A. 12. 53/3, k. 157.

Nr 811

59 [p]

13 III M.S.Z., okólnikowy

Zewsząd nadchodzą wiadomości o przygotowaniach wojskowych Niemiec na granicy śląskiej, Poznańskiem, w Prusach Wschodnich. Informacje stwierdzają, że siły oddziałów regularnych na tej granicy przekraczają siłę liczebną wojska niemieckiego, zastrzeżoną przez

¹⁴⁷ Właśc. Alfons Aleksander Koziół-Poklewski (1891–1962), przemysłowiec i dyplomata; jesień 1918: wyjechał do Anglii; 1919–1920: członek polskiej delegacji ekonomicznej na Konferencję Pokojową w Paryżu; 1920–1931: radca handlowy przy Poselstwie RP w Londynie; szczegóły zob. J. Jaros, „Koziół-Poklewski Alfons Aleksander” (w:) PSB, t. XIV, z. 4 (63.), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968–1969, s. 621-622.

¹⁴⁸ Brak danych.

¹⁴⁹ Józef Raczyński (1874–1931), dr praw; 17 II–26 V 1923: minister lub kierownik ministerstwa rolnictwa i dóbr państwowych w gabinetach W. Witosa, A. Ponikowskiego, A. Śliwińskiego, J. Nowaka i W. Sikorskiego; szczegóły zob. A. Piber, „Raczyński Józef” (w:) PSB, t. XXIX, z. 4 (123), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1986, s. 642-643.

traktat wersalski. W ostatnich dniach przybyła dywizja Saska i bawarska. Wojska regularne poparte są przez tajne organizacje wojskowe, jak Orgesch. Konsul Generalny w Opolu złożył w tej sprawie notę Komisji Międzysojuszniczej, ostrzegającą przed możliwością poważnych komplikacji. W związku z tem telegrafowała sekcja francuska Komisji w Opolu do Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Paryżu, że posiada równobrzmiące dane o koncentracji wojsk niemieckich. Pozatem zwróciła uwagę na Quai d'Orsay, że dalsze odwlekanie lub nie przeprowadzenie plebiscytu może wywołać rewolucję na Śląsku. Poleciałem Konsulowi Generalnemu w Opolu złożyć jeszcze jedną notę^a...^a w komisji, żądającą bezwzględnego zamknięcia granicy niemieckiej i zastosowania wszelkich środków dla zabezpieczenia spokoju w czasie plebiscytu. Proszę poprzeć tę akcję u Rządów Sprzymierzonych.

12-go marca,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 157-159.

Nr 812

60 [p]

13 III M.S.Z.

Wczoraj przez posła angielskiego Müllera Minister Spraw Zagranicznych prosił *agrément* dla dr. Wróblewskiego Podsekretarza Stanu.

12 marca,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 159.

Nr 813

61 [p]

14 III M.S.Z., okólnikowy

Sobota 12 marca Komisja redakcyjna Konferencji pokojowej kończy prace. Podpisanie traktatu ustalone na 17 marca. Według informacji wiarogodnych Kronsztadt¹⁵⁰ walczy dalej i odpiera ataki. W Petersburgu¹⁵¹ strajk powszechny. Powstanie kronsztackie znalazło oddźwięk w rozmaitych częściach Rosji.

14 III,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 159-160.

Nr 814

62 [p]

14 III M.S.Z., statim:

¹⁵⁰ Mowa o antybolszewickim powstaniu części garnizonu twierdzy Kronsztadt oraz współdziałających z nim załóg jednostek Floty Bałtyckiej trwającym od 28 lutego do 18 marca 1921 r.; ruch ten zorganizował, a następnie nim kierował Komitet Rewolucyjny złożony z socjalistów-rewolucjonistów, anarchistów i mieńszewików; powstanie to zostało stłumione przez jednostki bolszewickie, którymi dowodził M. Tuchaczewski.

¹⁵¹ Właśc. podówczas Piotrogradzie.

Poselstwo [w] Konstantynopolu zawiadomiło, że na statku włoskim „Ancona“, przybyłym z Noworosyjska z towarami *via* Konstantynopol do Londynu znajduje się około 25 000 pudów tytoniu, zakupionego przez polskie towarzystwo udziałowe „Syrena” w Jekaterynodarze oraz cement noworosyjskiej fabryki, akcje której należały [do] Karola Jaroszyńskiego. Proszę bezzwłocznie interwenjować celem nałożenia aresztu i zabezpieczenia praw własności obywateli polskich. Dowody stwierdzające prawa „Syreny” złożone zostały admirałowi de Bon¹⁵² [w] Konstantynopolu. Zażądaliśmy przesłania ich Poselstwu [w] Londynie. Proszę porozumieć [się z] Jaroszyńskim, mieszkającym [w] Paryżu, hotel „Vendôme”.

14 III,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 160-161.

Nr 815

44 [w]

15 III.

M.S.Z.

Dla ks. Sapiehy, statim:

Komitet Informacyjny likwiduje się, potrzebuje 160 funtów na najpilniejsze rachunki. Uważam wykluczone narażać zasłużonego Majdewicza¹⁵³ na rozprawy sądowe. Wydał już na Komitet wszystko co posiadał. Proszę telegraficznie upoważnienie wydatkowania tej sumy.

15/III,

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 161.

Nr 816

38 [p]

16 III Paryż

Powołując się na bezpośredni telegram Ministerstwa Spraw Zagranicznych donoszę, że ^a...^a fabryki cementu w Noworosyjsku należą istotnie do Karola Jaroszyńskiego i jego grupy.

15 III,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 161.

Nr 817

45 [w]

16 III

Refero Notre 36.

Dla M.S.Z. i Ministerstwa Finansów.

¹⁵² Ferdinand Jean-Jacques de Bon, (1861–1923), admirał francuski; 10 III 1916 został mianowany szefem sztabu marynarki francuskiej, a w 1919 r. objął dowództwo francuskiej floty w Konstantynopolu. [oprac. JŁ]

¹⁵³ Brak danych.

Nasze pertraktacje z komisją finansową Ligi Narodów i Angielskim Ministerjum Finansów w sprawie kredytów handlowych jeszcze nie skończone, ponieważ Rząd Angielski jeszcze nie powziął decyzji czy i jaką gwarancję udzieli dla obligacji Ter Meulen w celu nadania im wartości obiegowej na rynku pieniężnym angielskim. Komisja Ligi przyrzekła oznajmić decyzję w przyszłym tygodniu. Będę mógł wówczas telegrafować detale propozycji. Rutkowski

16 III,

Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 162.

Nr 818

64 [p]

18 III M.S.Z., okólnikowy

Ściśle poufne. Wyłącznie dla wiadomości Pana komunikuję:

W Bukareszcie zawarto konwencję polityczną¹⁵⁴ i wojskową o charakterze defenzywnym¹⁵⁵. W razie ataku jednego z państw przez sąsiadów wschodnich drugie jest obowiązane do zbrojnej pomocy. Oba państwa zakomunikowały sobie nawzajem jakie mają zawarte układy i w przyszłości nie zawrą żadnego bez zawiadomienia drugiego państwa. Traktat podlega ratyfikacji. Układ ekonomiczny¹⁵⁶ przewiduje zawarcie traktatu handlowego, umowy tranzytowej, najwyższego uprzywilejowania gospodarczego obu państw, udzielenia tranzytu rzeczno-portowego w Braila, rozszerzenia drogi żelaznej Kołomyja – Czerniowce. Zamiany terytorjalne.

17 III,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 162-163.

Nr 819

63 [p]

19 III M.S.Z., okólnikowy

Kęszycki złożył 11 notę Komisji Opolskiej zwracającą uwagę na wzmożone przygotowania organizacji bojowych niemieckich na Gór[nym] Śląsku. ^bDo chwili

¹⁵⁴ Zawarta 3 marca 1921 r. „Konwencja o przymierzu odpornym między Rzeczpospolitą Polską a Królestwem Rumunii”; tekst zob. DzURP 1921, nr 81, poz. 557 (teksty w jęz. francuskim i polskim); przedruki tekstu polskiego w: Prawo, t. II, dok. nr 41, s. 125-126; DDzPPZ, dok. nr 32, s. 146-148; ŻHPOM, dok. nr 50, s. 209-210.

¹⁵⁵ Podpisana tegoż dnia „Tajna konwencja wojskowa – polsko-rumuńska”; tekst zob. H. Bułhak, „Materiały do dziejów sojuszu polsko-rumuńskiego w l. 1921–1931”, „Studia Historyczne”, R. 16, 1973, z. 3 (62), s. 421–422; przedruk w: DDzPPZ, dok. nr 33, s. 148-150; H. Walczak, op. cit., s. 135-137.

¹⁵⁶ Początkowo zakładano podjęcie rozmów w tej sprawie już w styczniu 1921 r. w Bukareszcie; strona polska nie traktowała ich wszakże priorytetowo, czego dobitnym dowodem było niewysłanie delegatów; Rumuni ze swej strony także nie kwapili się do rozmów; ostatecznie w protokole C, dołączonym do przymierza zawartego 3 marca 1921 r. układające się strony awizowały zawarcie traktatu handlowego; H. Walczak, op. cit., s. 134, 137.

zamknięcia granicy G[órnego] Śląska^{b157} w dniu 11-ym przybyła znaczna ilość bojowców niemieckich. Nowe transporty broni zostały wykryte. Świadczy to o zamiarach niemieckich wywołania zaburzeń przed plebiscytem. Kęszycki żąda, aby komisja wydalila osoby wchodzące w skład organizacji niemieckich i zastosowała więzienie prewencyjne do chwili plebiscytu względem osób podejrzanych o kierownictwo temi organizacjami. Proszę poprzeć akcję Kęszyckiego, nie dając jej na razie rozgłosu w prasie.

17 III,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 163-164.

Nr 820

66 [p]

19 III M.S.Z., okólnikowy

Pokój dzisiaj osiemnastego podpisany¹⁵⁸. Termin wymiany dokumentów ratyfikacyjnych 45 dni. Proszę notyfikować¹⁵⁹ Rządowi, przy którym Pan akredytowany.

18 III,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 164.

Nr 821

65 [p]

20 III M.S.Z.

Receptus 44.

Upoważniam wydatek 160 funtów na likwidację Komitetu Informacyjnego.

Sapieha, 19 III

IPMS, A. 12. 53/3, k. 165.

Nr 822

67 [p]

20 III M.S.Z.

Przybyła dyplomatyczna misja z Afganistanu w celu zawarcia stosunków z Polską. Udaje się do Londynu, Berlina i Paryża. Proszę niezwłocznie telegrafować, jakie są stosunki Afganistanu z Anglią.

19 III,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 165.

Nr 823

68 [p]

21 III M.S.Z.

¹⁵⁷ Ten fragment zdania dopisano innym charakterem pisma.

¹⁵⁸ Mowa o pokoju ryskim.

¹⁵⁹ Słowo dopisane.

Plebiscyt odbył się spokojnie, emigrantów przybyło 190 tysięcy, to jest cała ilość zapisana. Przygotowana akcja prowokacyjna niemiecka w porę sparaliżowana wykryciem planów organizacji Orgeschu.

Wynik dotychczas niewiadomy, szanse dobre. Niemcy przygotowują olbrzymią kampanję prasową, mającą dowieść polskiego terroru w okręgach, które obawiają się stracić. Komisja plebiscytowa stwierdziła urzędowo wobec rządów sprzymierzonych, że stan kraju normalny, nie inny niż w każdym kraju podczas wyborów.

20 III,

Polexterne

[IPMS, A. 12. 53/3, k. 165-166.](#)

Nr 824

46 [w]

21 III.

M.S.Z.

Refero Votre 67.

Stosunki anglo-afganistańskie naprężone. Obecny Emir¹⁶⁰ dąży [do] wyswobodzenia [s]pod wpływu Anglii. Poddaje się wpływom Sowietów, używających Afganistan jako centrum propagandy indyjskiej. Rząd Angielski wie o zawarciu układu sowiecko-afgańskiego¹⁶¹, nie zna jednak treści. Stara się wybadać i ustalić znów swe wpływy. Posiada tam agencję wywiadowczą. Pozornie niepodległy Afganistan uważała zawsze Anglia jako buforowe państwo w swej sferze wpływów między Indjami a Rosją.

Polmission

[IPMS, A. 12. 53/3, k. 166-167.](#)

Nr 825

47 [w]

23 III

M.S.Z.

Otrzymałem dziś odpowiedź Foreign Office, że pomimo usilnych naszych starań nie ma widoków na uzyskanie kredytów na zakup zboża australijskiego. Rząd Angielski odmawia gwarancji wobec czego Australia nie może udzielić kredytu. Proszę zakomunikowanie Ministrowi Przanowskiemu.

¹⁶⁰ Amanullah Chan, Amān Allāh Hān (1892–1960), 1919–1923: emir, 1923–1929: szach Afganistanu; 14 I 1929: abdykował, a następnie uszedł z kraju.

¹⁶¹ Mowa o układzie zawartym 28 lutego 1921 r. z FSRR, który po powstaniu ZSRR został przezeń niejako automatycznie aprobowany; nastąpiło wzajemne uznanie i nawiązanie pełnych stosunków dyplomatycznych, zapewnienie o poszanowaniu integralności terytorialnej; nadto Rosjanie zrzekli się wszelkich uprawnień gospodarczych posiadanych w Afganistanie przez Cesarstwo Rosyjskie.

Ciechanowski

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 167.***Nr 826**

69 [p]

24 III M.S.Z., okólnikowy

Posel Angielski notą z 16 b[ieżącego] m[iesiąca] zawiadamia, że Rząd Brytyjski zamierza wprowadzić taksę na towary pochodzenia niemieckiego, jako represja za nie przyjęcie uchwał konferencji paryskiej. Rząd Angielski wzywa Polskę do przyłączenia się do tego kroku. Proszę poufnie wybadać czy Rząd Angielski traktuje taksę wyłącznie jako środek presji czy też jest to maskowana ochrona produkcji angielskiej przed konkurencją niemiecką. Czy Rząd Angielski przywiązuje wielką wagę do przyjęcia przez Polskę tej formy represji czy nie akceptowałby represji dogodniejszych dla nas. Odpis noty kurjerem.

Polexterne, 23/III [19]21

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 167-168.***Nr 827**

71 [p]

25 III M.S.Z., okólnikowy

Telegrafować jak stoi sprawa zniesienia sekwestru majątku Reitres¹⁶². Ważne dla Ministra Skarbu Steczkowskiego.

24 III,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 168.***Nr 828**

70 [p]

26 III M.S.Z., okólnikowy

Otrzymuję wiadomości, że na Śląsku prowokatorzy niemieccy starają się wywołać wśród ludności polskiej wrzenie i rozruchy. Proszę zawiadomić o tem Rząd Angielski prosząc o wydanie polecenia Komisji Opolskiej, by z całą energią występowała przeciw instygatorom¹⁶³ rozruchów bez względu na to do jakiego obozu należą. Telegrafuję równocześnie Kęszyckiemu – Opole: Uważam utrzymanie bezwzględne go spokoju za konieczne. Proszę łącznie z Korfantym użyć całego swego wpływu w tym kierunku. Proszę Komisji Międzysojuszniczej wręczyć imieniem Rządu notę wskazującą na akcję prowokacyjną Niemców i domagającą się występowania z całą energią przeciw rozruchom przez kogokolwiek bądź byłyby wywołane. Notę należy natychmiast po wręczeniu podać do publicznej wiadomości.

¹⁶² Brak danych.

¹⁶³ Z franc. *instigateur* – podżegacz, inspirator.

23/III, [19]21

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 168-169.***Nr 829**

73 [p]

26 III M.S.Z.

Odpowiedź na raport numer 76.

Przyjazd Sorvina¹⁶⁴ i Mac Alpina bezwzględnie konieczny. Pożądane by przyjechali na koszt własny ja (?) proponowali Jurkowskiego. Władze ze swej strony poczynią jak najdalej idące ułatwienia. Szczegóły kurjerem.

25 III,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 169-170.***Nr 830**

72 [p]

26 III M.S.Z., okólnikowy

Przy omawianiu z miarodajnymi czynnikami naszej odpowiedzi na paryską uchwałę Rady Ligi [w] sprawie Litewskiej proszę wskazywać, że poniechanie przez Ligę zamiaru przeprowadzenia konsultacji wywołało silne rozgoryczenie opinii publicznej i poderwało znacznie zaufanie do Ligi. Propozycja zlikwidowania Żeligowskiego wywołuje silne protesty tak (?) kraju i w Wilnie. Ludność Wilna przysłała do Warszawy delegacje domagające się pozostawienia Żeligowskiego. Posłana przez nas odpowiedź zawiera maximum ustępstw, jakie Rząd mógł uzyskać od sejmu. Proszę doradzać Lidze przeprowadzenie rokowań Brukselskich bez żądania od nas wypełnienia warunków co do zlikwidowania Żeligowskiego, ograniczenia ilości wojska i aprowizowania Wilna przez Litwę Kowieńską. Jakielwiek ostre postawienie sprawy ze strony Ligi może udaremnić rokowania Brukselskie i spowodować zmiany w naszym Rządzie niepomysłne dla sprawy porozumienia z Litwą.

25/III, [19]21

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 170-171.***Nr 831**

48 [w]

29 III.

M.S.Z.

Receptus 62.

¹⁶⁴ Mowa o wspomnianym już wcześniej Gorvinie.

Dla dalszego prowadzenia sprawy konieczne natychmiastowe przesłanie dokumentów stwierdzających prawa „Syreny”, dane co do zewnętrznego opakowania towarów i znaków identyfikacyjnych towarów.

Ciechanowski, 28 III

IPMS, A. 12. 53/3, k. 171.

Nr 832

49 [w]

30 III

M.S.Z.

Receptus 71.

Sprawa Davona Reitres szczegółowo wyjaśniona [w] raporcie Rutkowskiego do Pana Ministra Spraw Zagranicznych z 5 marca numer 381. Od tego czasu nie ma zmiany. Wskazałem adwokatowi Reitzesa, że świadectwo przynależności powinni uzyskać wprost od Ministerjum Spraw Wewnętrznych w Warszawie. Dla względów taktycznych Poselstwo takiego zaświadczenia wydać nie może.

Polmission, 30/III [19]21

IPMS, A. 12. 53/3, k. 172.

Nr 833

74? [p]

30/III M.S.Z., okólnikowy

Posel Max Müller interwenjował w sprawie rzekomego terroru polskiego na Górnym Śląsku. Poleciałem wypadki dokładnie zbadać. Przypuszczać należy, że ostatnie zajścia są prowokacją niemiecką. Anglicy skwapliwie wyzyskują okazje do interwencji. Dowodem dążenia naszego do utrzymania spokoju jest zaprowadzenie stanu oblężenia w okręgu przemysłowym na wyraźne żądanie Kęszyckiego i Korfantego. Przed paru dniami interwenjował Max Müller [w] sprawie naruszenia granicy G[órnego] Śląska przez bandę żołnierzy polskich, co okazało się nieprawdziwym.

Polexterne, 29/III [19]21

IPMS, A. 12. 53/3, k. 172-173.

Nr 834

50 [w]

31 III.

M.S.Z.

Foreign Office zdania, że raport Komisji Plebiscytowej otrzyma Rada Najwyższa dopiero koło 20 kwietnia. Mam wrażenie, [że] Foreign Office uznaje konieczność podziału Śląska.

Anglja jednak będzie dążyć do przyznania Polsce możliwie małego udziału. Jestem w kontakcie stałym również z Francuzami. Wysyłam jutro ważny raport w tych sprawach via Paryż.

Ciechanowski, 31 III

IPMS, A. 12. 53/3, k. 173-174.

Nr 835

51 [w]

1 IV.

M.S.Z.

Receptus 69.

Rząd Angielski kategorycznie obstaje przy dosłownem zastosowaniu żądań wyrażonych notą Posła Angielskiego 16 marca. Szczegóły kurjerem.

Ciechanowski, 1 IV

IPMS, A. 12. 53/3, k. 174.

Nr 836

76 [p]

2 IV M.S.Z.

Odpowiedź na raport numer 77.

Pieniądze na wydanie angielskie broszury Olszewskiego przekazane Zamoyskiemu. Proszę bezpośrednio się z Paryżem porozumieć.

1 avril,

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 174.

Nr 837

75 [p]

2 IV M.S.Z.

Na skutek oburzenia kobiet wileńskich przeciwko pułk. Chardigny, który chciał usunąć kobiety od udziału w konsultacji ludowej, odbyła się wczoraj na dworcu w Wilnie manifestacja kobiet podczas której pułk. Chardigny został obrzucony jajami. Manifestacja była skierowana osobiście przeciw Chardigny, który przez swe nietaktowne postępowanie kompromituje autorytet Ligi, wywołując rozdrażnienie ludności. Najlepszym dowodem tego jest, że na tydzień przedtem po złożeniu przez pułk. Berger'a¹⁶⁵ protestu przeciw zachowaniu się Chardigny w Paryżu odbyła się wobec niego entuzjastyczna manifestacja tysięcy samych kobiet na rzecz Francji, Włoch i Belgji. Nasz delegat w Wilnie wyraził Chardigny ubolewanie z powodu przykrych zajęć, uczynili to również przedstawiciele miejscowego społeczeństwa,

¹⁶⁵ Brak danych.

winni wkroczenia są aresztowani, śledztwo w toku. Proszę (o) wszystkim powyższem poinformować Ministerstwo Spr[aw] Zagranicznych i zakomunikować, że wyrażając ubolewanie, nie możemy nie skonstatować, że wina leży całkowicie po stronie Chardigny, który od chwili swego przyjazdu zachowuje się bardzo nietaktownie.

31 mars,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 174-176.

Nr 838

77 [p]

2 IV M.S.Z.

7-ego wyjedzie do Londynu delegacja posłów i społeczeństwa polskiego dla uzyskania poparcia Parlamentu i sfer wpływowych na stanowisko rządu w sprawie Górnego Śląska. Przewodniczyć będzie delegacji poseł Brun¹⁶⁶ i Zygmunt Chrzanowski¹⁶⁷. Delegatów pojedzie trzech i ewentualnie dwóch górnośląskich. Proszę przygotować zetknięcie ich z Parlamentem i wybitny(mi) działaczami społecznymi.

1 avril,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/3, k. 176.

Nr 839

78 [p]

4 IV M.S.Z.

Dokumenty dotyczące tytoniu posiada Lipowski¹⁶⁸, agent „Syreny”, który jest w drodze [z] Konstantynopola do Warszawy. Otrzymane dokumenty wyślemy bezzwłocznie do Londynu, dokąd mógłby przyjechać Lipowski jako naoczny świadek.

2 avril,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 176.

Nr 840

79 [p]

4 IV M.S.Z.

Jak najrychlejszy przyjazd Hilton Jonng'a¹⁶⁹ pożądaný. Proszę [o] wiadomość.

2 avril,

Polexterne

¹⁶⁶ Stanisław Gustaw Brun (1854–1925), kupiec i przemysłowiec; 1919–1922: poseł na Sejm Ustawodawczy, zasiadał w klubie ZLN, XI 1922–7 VII 1925: senator Senatu RP I kadencji z woj. warszawskiego.

¹⁶⁷ Zygmunt Chrzanowski (1872–1936), polityk polski; 23 X–do 4 XI 1918: minister spraw wewnętrznych w gabinecie Józefa Śnieżyńskiego; 1919: członek polskiej Delegacji Ekonomicznej na Paryską Konferencję Pokojową; szczegóły zob. W. Jabłonowski „Chrzanowski Zygmunt” (w:) PSB, t. III, z. 4, red. W. Konopczyński Kraków 1937, s. 467-468.

¹⁶⁸ Brak danych.

¹⁶⁹ Właśc. Edward Hilton Young, 1. baron Kennet (1879–1960), brytyjski pisarz i polityk, najpierw członek Partii Liberalnej a następnie Konserwatywnej; od 1915: członek Izby Gmin; II 1919: parlamentarny, prywatny sekretarz ministra edukacji H.A.L. Fishera; od IV 1921: sekretarz finansowy Ministerstwa Skarbu.

IPMS, A. 12. 53/3, k. 177.

Nr 841

52 [w]

4 IV M.S.Z.

M.S.Z.

Refero votre N° 79.

Dziś Hilton Jonng piśmiennie mnie zawiadomił, że powodu nominacji na głównego sekretarza skarbu nie może jechać do Polski.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 177.

Nr 842

53 [w]

5 IV

M.S.Z.

Strajk górniczy połączony z sabotażem kopalń nabiera poważnych rozmiarów. Możliwy strajk generalny. Rząd uzyskał dekret nadający mu szerokie prawa wyjątkowe. Opinia i sfery Parlamentu całkowicie zajęte. W tych warunkach uzyskanie miejsca w prasie dla sprawy śląskiej oraz prowadzenie skutecznej akcji w sferach parlamentarnych wysoce utrudnione. Pomimo to działam w granicach możliwości. Taki stan rzeczy poniekąd pomyślnie dla nas odwraca uwagę tutejszą od spraw zagranicznych.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/3, k. 177-178.

Nr 843

54 [w]

5 IV

M.S.Z.

Refero votre 73.

W skutek ciężkiej choroby Mc Alpina podróż odłożona.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 178.

Nr 844

55 [w]

6 IV

M.S.Z.

Rząd angielski porozumiewa się z Hilton Jonngiem celem wyznaczenia innego delegata finansowego dla Polski.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/3, k. 178.

Nr 845

80 [p]

8 IV M.S.Z.

Receptus 54.

Proszę po wyzdrowieniu Mc Alpina depeszować termin przyjazdu. Kto z przedstawicieli City i Przemysłu będzie im towarzyszyć, jak długo zabawią, jak ułożona sprawa kosztów.

7 avril,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 178.

Nr 846

81 [p]

8 IV M.S.Z.

Doerman wyjechał wczoraj do Rzymu skąd przyjedzie wprost do Londynu w połowie kwietnia. Goldstanda proszę by zawiadomił Mining Journal, River syndicate, Dyestuffs of Blirkim [o] przyjeździe Doermana.

7 avril,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 178-179.

Nr 847

82 [p]

9 IV M.S.Z.

Receptus 52.

Proszę uzyskać przybyłych przyjazd ekspertów do spraw bankowych i emisyjnych, jak mowa w raporcie 76.

8 avril,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 179.

Nr 848

84 [p]

11 IV M.S.Z.

Zamoyski komunikuje: Quai d'Orsay jest zdania, że musimy dążyć do śpiesznego załatwienia sprawy Górnego Śląska, gdyż z dniem pierwszego maja może zachodzić niebezpieczeństwo *junctim* ze sprawą odszkodowań. Proszę działać w tym kierunku.

10 avril,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/3, k. 179.

Nr 849

85 [p]

11 IV M.[S.Z.]

Czesi prowadzą kampanję prasową przeciw korzystnemu dla Polski rozgraniczeniu G[órnego] Śląska. Proszę bronić się przeciw argumentom czeskim dowodzeniem, że właśnie pomyślne załatwienie sprawy G[órnego] Śląska łagodzi poniekąd ostrość nieporozumienia polsko-czeskiego.

10 avril,

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 179-180.***Nr 850**

83 [p]

11 IV M.S.Z.

Pomiędzy Chardigny a przedstawicielem Włoch Bergera wybuchł konflikt, który doprowadził do faktycznego rozbicia komisji. Prawdopodobnie potępiając stronnictwo stanowisko Chardigny, który po incydencie wileńskim przeniósł siedzibę Komisji do Kowna, Bergera manifestacyjnie pozostał w Wilnie. Chardigny groził władzom wileńskim, że pozostawi Wilno bezbronne wobec całej armii litewskiej.

9 avril,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/3, k. 180.***Nr 851**

86 [p]

12 IV M.S.Z.

Korfanty donosi, że wypadki w Anglii wpłynęły na Anglików w Opolu w kierunku zmiany ich stanowiska względem nas i zbliżenia do linii politycznej Francji. Wojsko angielskie opuszcza Górny Śląsk. Proszę inspirować w rozmowach i prasie, że ich wyjazd nie leży w interesie polskiej ludności Górnego Śląska, która przekonała się o ich bezstronności i z żalem ich żegna.

11 IV,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 1.***Nr 852**

87 [p]

13 IV M.S.Z., okólnik

Użyć wszelkich rozporządzalnych środków by sprawę Reizesa przeprowadzić. Wydano jemu zaświadczenie stwierdzające nabycie swojszczyzny dnia 16 sierpnia 1918 oraz zrzeczenie opcji. W razie potrzeby należy wydać jednobrzmiące zaświadczenie.

12 avril,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 1.

Nr 853

88 [p]

13 IV M.S.Z.

Proszę poufnie przedstawić ministerstwu spraw zagranicznych, że byłoby bardzo pożądanym odroczenie w jakiegokolwiek bądź formie konferencji brukselskiej¹⁷⁰. Rządowi polskiemu zależy bardzo na tem, aby konferencja brukselska odbyła się po wymianie dokumentów ratyfikacyjnych pokoju ryskiego, która nastąpi 2 maja. Dopiero wtedy nie będziemy narażeni na zasłanianie się ze strony Litwy ewentualnością ingerencji Sowieców do sporu polsko-litewskiego, co nie tylko utrudni sytuację delegacji polskiej, ale może narazić na kompromitację autorytet Ligi Narodów. Poza tem jeżeli konferencja odbędzie się 18 kwietnia nie będę mógł dać naszej delegacji pozytywnych instrukcji, które by umożliwiły pozytywny wynik rokowań. Pomimo negatywnego stanowiska sejmu, zainicjowałem w radzie ministrów dyskusję nad kompromisowym rozwiązaniem sporu w drodze federacji polsko-litewskiej. Po ostatecznym wyjaśnieniu stanowiska rządu, co nastąpi w tych dniach, mogę mieć jeszcze czas dla porozumienia się co do ostatecznego projektu¹⁷¹, zarówno z Hymansem¹⁷², jak Rządami francuskim i angielskim. Mam pewność, że jeżeli Hymans odroczy konferencję do pierwszych dni maja, delegacja polska przybędzie do Brukseli z instrukcjami, które pozwolą odegrać Lidze Narodów rolę szczęśliwego pośrednika w sporze polsko-litewskim. Proszę telegraficznie informować. Otrzymują: Paryż, Londyn, Bruksela, Rzym, Genewa.

12 avril,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/4, k. 2-3.

Nr 854

89 [p]

14 IV M.S.Z.

Proszę natychmiast o wiadomość o rezultacie starań o odroczenie rokowań w Brukseli.

13 avril,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/4, k. 4.

¹⁷⁰ Rozmowy polsko-litewskie prowadzono w Brukseli od 20 kwietnia 1921 r.; spotkaniu przewodniczył – z ramienia LN – Hymans; 3 czerwca t. r. prace tegoż gremium zostały zawieszono na okres około 3 tygodni do 26 czerwca; celem tego kroku było umożliwienie reprezentantom obu stron przeprowadzenie konsultacji z delegującym ich rządami.

¹⁷¹ 20 maja 1921 r. wysunął propozycję rozwiązania sporu; w myśl zawartych nim założeń Litwa ze stolicą w Wilnie, składałaby się z dwu kantonów: kowieńskiego (*de facto* litewskiego) i wileńskiego (czyli polskiego), a ich granicę stanowiłaby istniejąca linia neutralna; Polskę i Litwę łączyłyby dwie Rady: do Spraw Zagranicznych i Ekonomiczna oraz konwencja wojskowa (oznaczająca współpracę sztabów generalnych w dobie pokojowej, a wspólne dowództwo w razie wojny; nadto projekt gwarantował Polsce prawo tranzytu przez terytorium litewskie; zob. OPP, s. 560-562; A. Skrzypek, op. cit., s. 100-101; H. Wisner, op. cit., s. 151; P. Łossowski, op. cit. s. 192.

¹⁷² Paul Hymans (1865–1941), prawnik i polityk belgijski z Partii Liberalnej, 1896–1914: prof. Wolnego Uniwersytetu w Brukseli; od 1900: deputowany do Parlamentu; 3 VI 1918–3 XI 1920: minister spraw zagranicznych w gabinetach Ch. Broqueville'a i L. Delacroix; 1920: przewodniczący I Zgromadzenia LN.

Nr 855

90 [p]

14 IV M.S.Z.

Memorjał wręczony delegacjom przez Rakowskiego zawiera liczne nieścisłości bardzo dla nas niebezpieczne. Kurjerem przesłamy poprawioną część pierwszą, polityczną. Argumenty ekonomiczne proszę czerpać z dawnych materiałów.

13 avril,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 4.

Nr 856

56 [w]

14 IV

M.S.Z.

Refero votre 88 – statim

Poruszałem w dniu wczorajszym w F.O. odłożenie rokowań [w] Brukseli, dążąc by inicjatywa takiej propozycji wyszła ze strony angielskiej. Zgadzając się z poglądami moimi w tej sprawie, wyjaśniono, że w obecnej fazie rząd angielski nie może ingerować. Radzono by nadać obecnej konferencji charakter przedwstępnych rokowań dla wzajemnego zbadania podstaw porozumienia po czym by delegacje odwołały się do rządów i dopiero później mogła się odbyć ostateczna konferencja. Działalem bardzo oględnie by nie wykazać, że nam zbytnio zależy na zwłoce. Wilton pojechał – Bruksela. Szczegóły kurjerem.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 4-5.

Nr 857

41 [p]

16 IV Paryż

W ^a.....^a polecenie Rządu nie należy prowadzić akcji w celu obrony linii kolejowej Kluczborskiej. Instrukcje takie, o ile zostały dane placówkom zostają cofnięte.

Zamoyski, 15/IV [19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 5.

Nr 858

91 [p]

16 IV M.S.Z¹⁷³.

¹⁷³ Na lewym marginesie widnieje nieczytelny odręczny dopisek.

Dziś wyjeżdżają do Londynu przez Paryż Zygmunt Chrzanowski, Adamski¹⁷⁴, Rymer, poseł Djamand¹⁷⁵ dla wszczęcia akcji propagandystycznej w sprawie Śląska. Proszę ułatwić im pracę, umożliwić kontakt z czynnikami.

Polexterne, 14/IV [19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 5-6.

Nr 859

1 [p]

18 IV Bruksela

Wobec (przyjazdu) delegacji litewskiej z Kowna jutro Hymans uważa odłożenie konferencji niemożliwe. Jednak wobec naszych argumentów i nadziei, że delegacja polska w proponowanym przez nas terminie będzie posiadała pełnomocnictwa dające nadzieję pozytywnego rezultatu konferencji, Hymans zgadza się by 20-tego odbyło się tylko przedwstępne posiedzenie, na którym wyznaczy się jedynie początek istotnej konferencji na (6) maja. Jeżeli delegacja polska nie będzie mogła przyjechać na formalne posiedzenie 20, proszę upoważnienie reprezentowania rządu na tem posiedzeniu. Wyjeżdżam Luxemburg, gdzie 18-tego wręczam listy uwierzytelniające. (Prosiłem) Hymansa na wszelki wypadek odłożyć posiedzenie z 18-tego na 20. Hymans dla zrozumiałych powodów prosi nie komunikować prasie o odłożeniu konferencji przed 20-tym.

15 avril,

Sobański

IPMS, A. 12. 53/4, k. 6-7.

Nr 860

92 [p]

19 IV M.S.Z., okólnik

Po sumiennem zbadaniu wszystkich kompromisowych możliwości, dochodzę do przekonania, że najsilniejszą pozycję i najlepsze argumenty daje nam linja Korfantego¹⁷⁶ z

¹⁷⁴ Stanisław Adamski (1875–1967), działacz społeczny związany z chrześcijańską demokracją; 1896: otrzymał święcenia kapłańskie; 1919: komisarz Naczelnej Rady Ludowej; 1919: poseł na Sejm Ustawodawczy; 1922–1927: senator I kadencji; od 1930: biskup katowicki.

¹⁷⁵ Wspomniany już wcześniej Herman Diamand.

¹⁷⁶ Zaproponowane przez W. Korfantego rozgraniczenie rozdzielające sporną część Górnego Śląska na część niemiecką i polską; uwzględniało ono wyniki plebiscytu z 20 marca 1921 r. optując za zgodną z pierwotnie ustaloną zasadą liczenia głosów gminami; 22 marca t. r. Anglicy poufnie zawiadomili Korfantego, że oni i Włosi z Międzysojuszniczej Komisji Rządzącej i Plebiscytowej na Górnym Śląsku sugerować będą oficjalnie przyznanie Polsce jedynie powiatów: pszczyńskiego, rybnickiego i skrawka katowickiego; w rezultacie już nazajutrz Korfanty przedłożył własny projekt; jego zdaniem granica winna bieć: od Bogumina (czes. Bohumín, niem. Oderberg) – wzdłuż Odry – do Zimnic Wielkich (niem. Rosenberg) – skręcać na północny wschód wzdłuż ówczesnej zachodniej granicy powiatu strzeleckiego do Kolonowskiego (Colonnowska), stamtąd koło Chybia (czes. Chyby, niem. Chybi), przez Knieję (niem. Kneja), Zębowice (niem. Zembowitz), Wachowice (niem. Wachowitz), Gołęcin (niem. Wollentschin), następnie przez Kościeliska (niem. Kostellitiz) z Olesnem (niem. Rosenberg) po stronie polskiej aż do granicy Rzeczypospolitej Polskiej.

ewentualnymi poprawkami. Z chwilą zejścia z tego zasadniczego stanowiska i dopuszczenia możliwości klina niemieckiego obejmującego Gliwice. Obrona naszych interesów bardzo utrudniona gdyż żadna linja podziału okręgu przemysłowego nie wytrzymuje krytyki technicznej. W tym wypadku można obawiać się, że stracić moglibyśmy też Królewską Hutę, Bytom i południowo-zachodnią część powiatu Tarnogórskiego. Proszę mocno stać przy zasadzie niepodzielności okręgu przemysłowego.

18 avril,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/4, k. 7-8.

Nr 861

93 [p]

24 IV M.S.Z.

Korfanty donosi, że jako delegaci niemieccy w sprawie śląskiej wyjechali do Włoch: z centrum ks. Ułitzka, Ehrhardt¹⁷⁷ poseł, Stephan¹⁷⁸ burmistrz Bytomia, z partji niemieckiej narodowej dyrektor księcia pszczyńskiego¹⁷⁹ Pistorius¹⁸⁰ z Katowic z niemieckiej partji ludowej tajny radca Feuerseuger¹⁸¹ z Opola, z partji demokratycznej Hugo Grünfeld¹⁸² z Katowic i 2 socjalistów. Do Londynu wyjechali między innymi socjalista Hauke¹⁸³ z Katowic.

Polexterne, 23/IV [19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 8-9.

Nr 862

94 [p]

27 IV M.S.Z.

Proszę zbadać czy nastąpiło porozumienie między Rosją a Anglią pozostawiające Rosji wolną rękę w stosunku do państw bałtyckich. Donosi o tem attaché Ryga¹⁸⁴.

Polexterne, 26/IV

IPMS, A. 12. 53/4, k. 9.

¹⁷⁷ Franz Ehrhardt, sekretarz generalny gornośląskiego regionu niemieckiej Partii Centrum. [oprac. JŁ]

¹⁷⁸ Alfred Stephan (1884–1924), generalny dyrektor dóbr hr. Henckel von Donnersmarcka; 1919–1924: nadburmistrz Bytomia.

¹⁷⁹ Hans Heinrich XV. Graf von Hochberg ks. von Pless (1861–1938), arystokrata niemiecki; 1907–1938: książe na Pszczynie.

¹⁸⁰ Brak danych.

¹⁸¹ Brak danych.

¹⁸² Hugo Grünfeld (1865–1939) niemiecki architekt, zasłużony dla rozwoju Katowic członek miejskiej społeczności żydowskiej; 1909–1919: zasiadał w Radzie Miasta, wstąpił się wówczas w słownych potyczkach z polskim radnym Józefem Biniszkiwiczem; 1922: po plebiscycie i przyłączeniu Śląska do Polski pozostał w Katowicach, stając się liderem mniejszości niemieckiej i przewodniczącym Niemieckiej Partii Demokratycznej.

¹⁸³ Brak danych.

¹⁸⁴ Prawdopodobnie Aleksander Zygmunt Myszkowski (1892–1956) wojskowy; w czasie I wojny światowej walczył w Legionach Polskich. Po kryzysie przysięgowym wstąpił do Polskiej Siły Zbrojnej; 1920–1921: attaché wojskowy przy Poselstwie Polskim w Rydze, gdzie został odznaczony Orderem Pogromcy Niedźwiedzia III klasy. [oprac. JŁ]

Nr 863

95 [p]

27 IV M.S.Z.

Opole komunikuje: Prace Komisji nad raportem posuwają się powoli i nie będą gotowe przed 1 maja. Nie należy przewidywać zgodnego raportu. Włosi nam wyraźnie nieprzychylni prawdopodobnie związani interesami finansowymi z Niemcami. Anglicy dążyć będą również do podziału Zagłębia przemysłowego. Francuzi zdecydowani stać przy linii Korfantego. Proszę stanowczo we wszystkich deklaracjach bronić tej linii. Minister Sapieha przybędzie [w] czwartek do Paryża.

Piltz, 26/IV [19]21

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 9.***Nr 864**

222 [p]

27 IV Paryż

Tutejsze Ministerstwo Spraw Zagranicznych spodziewa się raportu Komisji Opolskiej na koniec (miesiąca). Równocześnie przyjechałby Korfanty. Nie wykluczonym byłoby w takim razie wniesienie sprawy na Radę Najwyższą zwołaną w Londynie 30-ego kwietnia, o ile, jak przypuszczają trwać będzie koło tygodnia. W Paryżu sytuacja pomyślna, zarysowuje się możliwość kompromisu na tle zagwarantowania czasowej kontroli ekonomicznej Aliantów przy obszerniejszem [?] uwzględnieniu naszych rewindykacji terytorjalnych. Minister Sapieha przybywa tu we czwartek 28 b[ieżącego] m[iesiąca].

26 avril,

Zamoyski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 10.***Nr 865**

2 [p]

28 IV Bruksela

Ambasador francuski¹⁸⁵ otrzymał instrukcję [żeby] wręczyć Hymansowi projekt federacyjny przyjęty w Warszawie przez trzech posłów¹⁸⁶. Instrukcja Brianda podkreśla półurzędowy charakter propozycji, która ma być traktowana jako materiał do dyskusji. ^a... ^a.

Sobański, 27/IV [19]21

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 10-11.***Nr 866**

¹⁸⁵ Pierre Jacquin de Margerie (1861–1942), dyplomata francuski; w latach I wojny światowej kierował Dyrekcją Spraw Politycznych i Handlowych; 6 I 1919–X 1922: poseł (od 28 VI 1919: ambasador) Francji w Brukseli; 11 X 1922–20 VIII 1931: ambasador Francji w Berlinie.

¹⁸⁶ Mowa o projekcie opracowanym przez akredytowanych w Warszawie posłów: Panafieu, Max-Mullera i Tommasiniego; wzorowany na systemie szwajcarskim zakładał wspólne władze obu państw, jednego naczelnika; znaczący udział w opracowaniu tej koncepcji miał Eustachy Sapieha; H. Wisner, op. cit., s. 152.

50 [p]

29 IV Paryż 12.18 w nocy

Proszę zawiadomić czy przyjazd mój obecnie do Londynu pożyteczny. Wobec kilkakrotnie doświadczonej przykrew sytuacji ministrów państw nie biorących udziału w konferencjach podczas ich trwania, przyjadę tylko w razie (zawezwania) lub o ile konferencja się przedłuży. Wbrew zapowiedziom nie sędzę, by sprawa Górnośląska mogła być omawiana wobec braku raportu z Opola.

28 avril,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/4, k. 11.

Nr 867

225 [p]

29 IV Paryż 9.6.45, wieczorem

Najściślej tajne.

Dowiaduję się w tutejszem Ministerjum Spraw Zagranicznych, że sprawa Górnego Śląska omawiana będzie zasadniczo w Londynie w poniedziałek 2-go maja po [połudn]iu. Na wniosek Le Ronda za zgodą Korfantego, celem sparaliżowania najważniejszych argumentów angielskich Briand telegrafował 26-tego b[ieżącego] m[iesiąca] do Opola instrukcję, by dążyć do jednomyślnego raportu, utrzymując nasze rewindykacje terytorjalne, wszakże przyjmując udział G[órnego] Śląska w odszkodowaniach niemieckich oraz czasową komisję kontroli aliancką nad życiem ekonomicznem przyznanego nam terytorjum. X. Sapieha przyjechał dziś – do Paryża.

28 avril,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 11-12.

Nr 868

9 [p]

29 IV¹⁸⁷ Paryż

Wobec tego, że sprawa Górnego Śląska będzie jeżeli nie rozstrzygnięta, to conajmniej szczegółowo rozważana na Radzie Najwyższej w Londynie, liczę na przyjazd księcia w najbliższych dniach. Uważam przyjazd za nadzwyczaj pożądanym, naprzód że książę będzie mógł ewentualnie w ostatniej chwili trafić z odpowiednimi informacjami do czynników ostatecznie decydujących wszystkich trzech mocarstw, a potem, że opinia publiczna w kraju nie rozumiałaby zaniechania przyjazdu z Paryża do Londynu, gdzie rzecz się rozstrzyga. Proszę telegrafować.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 12-13.

¹⁸⁷ Pod datą uczyniono znak „X”.

Nr 869

9 [p]

29 IV M.S.Z.

Minister Spraw Wewnętrznych Skulski podpisał wczoraj certyfikat stwierdzający obywatelstwo Reitzesa z samego prawa i zrzeczenie się opcji.

28 avril,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 13.

Nr 870

1 [p]

30 IV Rzym

Dla Rymera

Na wypadek [gdyby] alianci zamierzali rozdzielić obwód przemysłowy, tak by Niemcom przypadła część znacznie większa, a nam oprócz Rybnika i Pszczyny ochłap, wówczas zdaniem mojem należałoby dążyć wszystkimi siłami do rozwiązania w postaci *freistaat*¹⁸⁸. Proszę o waszą opinię w tym względzie, a w razie zgodności naszych poglądów o natychmiastowe porozumienie się z Sapiehą i z Korfantym. Kubina¹⁸⁹

29 avril,

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/4, k. 13-14.

Nr 871

2 [p]

30 IV M.S.Z. Rzym

Dla księdza Kubiny.

Zasadniczo odrzucam myśl *Freistaat*. Nadto nie podzielam obawy tak niepomysłnego rozstrzygnięcia, o jakim pisze ks. Kubina. Ujawnianie z naszej strony takich rozwiązań uważam za szkodliwe. Rymer

30 IV,

Polmission

IPMS, A. 12. 53/4, k. 14.

Nr 872

53 [p]

2 V Paryż

Specjalny kurjer Chmielewski¹⁹⁰ z ustnymi instrukcjami Prezydenta Ministrów dla Pana Ministra Spraw Zagranicznych przybędzie: Londyn, 2 maja, 7 wieczorem. Proszę spotkać na stacji i zapewnić natychmiastowe przyjęcie.

¹⁸⁸ Niem. 'wolne państwo'

¹⁸⁹ Teodor Kubina (1880–1951), śląski działacz patriotyczny i społeczny; 1906: przyjął święcenia kapłańskie; od 1912: proboszcz w Katowicach; pierwszy redaktor naczelny „Gościa Niedzielnego”.

¹⁹⁰ Prawdopodobnie Mieczysław Chmielewski (1898-1983), prawnik, uczestnik II i III Powstania Śląskiego; w tym ostatnim jako zastępca szefa sztabu wschodniej grupy. [oprac. JŁ]

1 maja,

Zamojski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 15.***Nr 873**

98 [p]

2 V M.S.Z.

Dla Księcia Sapiehy.

Kęszycki telegrafuje: Dowiedziałem się, że raport trzech komisarzy, wysłany piątek wieczór, będzie w poniedziałek wieczór w Londynie. Warunki nie do przyjęcia. Południowe powiaty i drobne rektyfikacje granic. Korfanty powiadomiony. Jenerał Le Rond jedzie do Paryża. Ostatnio Włosi przeciwko nam.

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 15.***Nr 874**

97 [p]

1 V M.S.Z.

Od dnia 30 kwietnia t[o] j[est] wymiany dokumentów ratyfikacyjnych traktatu ryskiego dokumety wystawiane przez wszelkie misje ukraińskie, rosyjskie antysowieckie wizowane być nie mogą. Inne dokumenty obywateli rosyjskich i ukraińskich, w tej liczbie sowieckie, wizowane być mogą jedynie po uprzednim zezwoleniu u M.S.Z. Misje rosyjskie i ukraińskie antysowieckie w Polsce przestają istnieć z dniem 30 kwietnia i tracą prawo przewożenia poczty kurjerskiej.

Polexterne, 30 avril

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 16.***Nr 875**

54 [p]

2 V Paryż

Najściślej tajne. Dla ks. Sapiehy.

Dowiaduję się poufnie. Ionescu¹⁹¹ nie uważa za możliwe porozumienie o franco¹⁹² i żąda przewidzenia w układzie, że w razie utracenia przez nas Galicji Wschodniej cały układ upada. Piltz

mai,

Zamojski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 16.

¹⁹¹ Take Ionescu (1858–1922), rumuński prawnik, dziennikarz, centrowy polityk i dyplomata; po podpisaniu traktatu bukareszteńskiego z Państwami Centralnymi opuścił Rumunię, udając się do Paryża i Londynu, by w okresie obrad Paryskiej Konferencji Pokojowej lobbować za »Wielką Rumunią«; 13 VI 1921 –16 XII: minister spraw zagranicznych; 17 XII 1921- 19 I 1922: premier.

¹⁹² Wł. 'franco' - opłacony (termin pocztowy).

Nr 876

57 [p]

2 V¹⁹³ M.S.Z.

Sprawa Śląska do tej pory nie była poruszana na Radzie Najwyższej i wobec opóźniania raportu z Opoła nie przyjdzie pod obrady obecnej Konferencji. Sapieha

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 17.***Nr 877**

3 [p]

3 V Bruksela

Widziałem Margerie i Hymansa. Ambasadorowie Angielski¹⁹⁴ i Włoski¹⁹⁵ tutaj nie otrzymali dotąd instrukcji i Hymans nie wystąpi z projektem posłów w Warszawie jeśli nie będzie on zakomunikowany tutaj jemu oficjalnie ze strony Anglii, Francji i Włoch. Margerie i Hymans uznają zupełnie spieszłą potrzebę tego. Proszę Pana Ministra wpływać w tym kierunku, zwłaszcza na Curzona.

Askenazy

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 17.***Nr 878**[p]¹⁹⁶

2 V M.S.Z.

Najściślej tajne. Dla Ministra Sapiehy.

Z Górnego Śląska nadchodzą wiadomości wielkiej wagi. Ogłoszony generalny strajk może pociągnąć za sobą ruch zbrojny, pomimo że akcja Korfantego wskazuje, że wierzy on stale w przychylność Aljantów i nawet liczy na ich ewentualne współdziałanie na miejscu i pomimo że Panafieu trzykrotnie zapewnił mnie, że raport Komisji sojuszniczej jest wspólny tylko w ogólnym exposé, a rozbieżny w rezolucjach i własnościach trzech państw, przyczem Le Rond wypowiada się za oddaniem Polsce całego obszaru przemysłowego, a Włosi i Anglicy tylko za oddaniem Pszczyńskiego i Rybnickiego z pewną dodatkową rektyfikacją granic, to jednak ludność miejscowa rozgoryczona do głębi targana wiadomościami o intrygach międzynarodowych i wierząc pierwszym wieściom idącym z Berlina, rozumiejąc decyzję komisji jako odejmującą nadzieję sprawiedliwego rozstrzygnięcia losów Śląska, zmanifestowała swoje oburzenie ogłoszeniem generalnego strajku. Nikt temu żywołowemu

¹⁹³ Po datą uczyniono znak „X”.

¹⁹⁴ Sir George Dixon Grahame (1873–1940), dyplomata brytyjski; 24 VII 1920–1928: ambasador brytyjski w Brukseli, równocześnie 10 IV 1922–1928: w Wielkim Księstwie Luksemburga.

¹⁹⁵ Mario dei Principi Ruspoli, 2. ks. Poggio Suasa (1867–1963), arystokrata, włoski, dyplomata; 1919–1924: ambasador w Brukseli. [oprac. JŁ]

¹⁹⁶ Numeru porządkowego brak.

ruchowi przeciwstawić się nie zdoła, zdaje sobie sprawę, że wobec [z]decydowanego nastroju ludności strajk generalny doprowadzić może do ruchu zbrojnego.

Prezydent oczekuje, że Pan Minister Spraw Zagranicznych przedstawi przedstawicielom ^{a... ..}^{a197} sprzymierzonych grozę położenia i nie obliczone następstwa do których ruch zbrojny doprowadzić może i wpłynie na możliwie szybszą i sprawiedliwą decyzję Aljantów. Co do stanowiska na Radzie Najwyższej w Londynie i ewentualnie na konferencji Ambasadorów w Paryżu Prezydent Witos prosi w imieniu Rządu Pana Ministra o obronę całości okręgu przemysłowego bez żadnych zastrzeżeń ^{a...^a} z możliwymi poprawkami na naszą korzyść planu popartego przez Brianda przyłączenia do Polski całego obszaru przemysłowego za cenę technicznej kontroli i ingerencji aljanckiej i zrzeczenia się na szereg lat dłuższy czy krótszy dochodów ze Śląska na rzecz Komisji Odszkodowań bez jakiegokolwiek obciążenia Państwa Polskiego i określonego udziału w odszkodowaniach niemieckich. Rozwiązanie takie zgodne jest zresztą zasadniczo z Konferencją, która się odbyła u Prezydenta z udziałem Pańskim oraz Ministrów Steczkowskiego i Sosnkowskiego¹⁹⁸. Prosimy o jak najczęstsze informowanie o biegu wypadków a przede wszystkim o treści raportu Komisji. Proszę również Pana Ministra o polecenie Poselstwu Londyńskiemu informowania Paryża o naszych telegramach.

2 V,

Piltz

IPMS, A. 12. 53/4, k. 17-22.

Nr 879

2 [p]

3 V Rzym

Kiedy przyjeżdża Minister Sapięha do Rzymu.

2 V,

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/4, k. 22.

Nr 880

58 [w]

3 V.

M.S.Z.

¹⁹⁷ Jedno lub dwa nieczytelne słowa.

¹⁹⁸ Kazimierz Sosnkowski (1885–1969), gen. dyw. z 1 VI 1919; 10 VIII 1920–26 V 1923 oraz 13 XII 1923–17 II 1924: minister spraw wojskowych w gabinetach: W. Witos, A. Ponikowskiego (dwukrotnie; 10 III–13 V 1922: jako kierownik MSWojsk.), A. Śliwińskiego, J. Nowaka, W. Sikorskiego i W. Grabskiego; T. Kryśka-Karski, S. Żurkowski, op. cit., s. 6-7, P. Stawecki, op. cit., s. 312-314; A. A. Zięba, „Sosnkowski Kazimierz” (w:) PSB, t. XL, z. 4 (167), red. H. Markiewicz, Warszawa–Kraków 2001, s. 526-529.

Sekretowane dla Ministra Piltza. Sprzeciwiam się kategorycznie objęciu przez Baranowskiego¹⁹⁹ posady radcy w Rzymie. Żądam zastosowania się do mego życzenia. Proszę niezwłoczne wiadomości. Za placówki wyłącznie ja odpowiadam.

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/4, k. 22.

Nr 881

101 [p]

4 V M.S.Z.

Dla Ministra Sapiehy.

Rada Ministrów zaleca dążyć do najprędszego rozstrzygnięcia sprawy Śląska przez Radę Najwyższą, aby osiągnąć najrychlej uspokojenie ludności, nie dopuścić do dalszego rozszerzania się ruchu zbrojnego.

4 V,

Dąbski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 22-23.

Nr 882

49 [p]

4 V Praga

Benes chce wykazać Entencie, że Czechy najwięcej ze wszystkich ryzykują i tracą na udziale w sankcjach, wobec czego będzie domagać się wielkiej nagrody. Mówił mi, że ma informacje, że Polska mogłaby za sankcje uzyskać dużo w sprawie G[órnego] Śląska i innych. Jest on przekonany, że zdecydowane jego i innych stanowisko zmusi Niemców do poddania się. Projekt sankcji opracowuje się tu na wzorze angielskim i belgijskim.

Malczewski²⁰⁰, 3 V

IPMS, A. 12. 53/4, k. 23-24.

Nr 883

¹⁹⁹ Władysław Baranowski (1885–1939), dziennikarz i dyplomata, wolnomularz; 1 XII 918: referent w Delegaturze Polskiej w Szwajcarii, następnie radca legacyjny w funkcjonującym od 16 II 1919 r. poselstwie RP w Bernie; w I 1919 Naczelnik Państwa J. Piłsudski desygnował go do KNP w Paryżu, który stanowił trzon delegacji polskiej na Paryską Konferencję Pokojową; przeciw jego osobie oponował Roman Dmowski; 30 V 1919: mianowany radcą legacyjnym w Poselstwie RP w Rzymie, był jednocześnie zaufanym Piłsudskiego przy pośle Konstantym Skirmuncie; w VIII 1920: powrócił do Warszawy, został mianowany szefem Biura Propagandy Zagranicznej przy Prezydium Rady Ministrów; na tym stanowisku organizował między innymi kampanię prasową we Francji, poprzedzającą zawarcie w II 1921 r. sojuszu polsko-francuskiego; 20 IV 1921–IV 1923: delegat RP przy Wysokiej Porcie w Konstantynopolu; 1 XII 1923: decyzją min. R. Dmowskiego zwolniony z MSZ; przywrócony do służby decyzją Trybunału Administracyjnego; 13 V 1925–27 VI 1930: poseł RP w Sofii; 1 VI 1931: przeniesiony w stan nieczynny, a 30 XI 1931 – w stan spoczynku.

²⁰⁰ Leszek Malczewski (ur. 1879), ziemianin, architekt, dyplomata; w latach »wielkiej wojny« członek Rady Nadzorczej Centralnej Agencji Polskiej w Lozannie; 30 V 1919: wstąpił do polskiej służby dyplomatycznej, mianowany sekretarzem legacyjnym Poselstwa Polskiego w Pradze; 27 VII 1921–1 II 1922: radca Poselstwa RP w Bernie; 1 II 1922–1 I 1923: ponownie w Pradze, gdzie wobec nieobecności posła Erazma Piltza i nieobjęcia placówki przez Zygmunta Lasockiego kierował poselstwem jako *chargé d'affaires ad interim*; 1 VIII 1923–1927: konsul generalny RP w Monachium.

59 [p]

4 V M.S.Z., statim

Powstanie na G[órnym] Śląsku²⁰¹ skompromitowało dobrze stojącą sprawę. Decyzja w sprawie Górnos Śląskiej miała być odesłana do rady ambasadorów z przychylnymi dla nas wskazówkami od Rady Najwyższej. Sforza stał na stanowisku Brianda, miał współdziałać [w] uzyskaniu zgody na projekt francuski przedstawiciela Anglii. Wiadomości o zabiciu i ranienu włoskich żołnierzy udaremniły te zabiegi. Rada Najwyższa oburzona, odmawia jakiegokolwiek decyzji lub odezwy w sprawie Górnos Śląskiej, póki rozruchy nie będą zażegnane. Briand twierdzi, że ma wiadomości o zaatakowaniu także wojsk francuskich i jest tem ogromnie wzburzony. Zarzuca Korfantemu uplanowany spisek. Rząd francuski polecił od siebie wydać odezwę do robotników, że decyzja nie zapadła i że tylko spokojem mogą wygrać sprawę. Zażegnanie rozruchów jest jedyną drogą wyjścia. Pod presją wypadków decyzja nie zapadnie, a o ile by zapadła, to zupełnie nieprzychylna. Opanowanie ruchu i przyjazd Korfanteo do Paryża dla wyjaśnienia konieczne. W razie rozszerzenia się ruchu sprawa zupełnie przegrana. Staram się działać uspokajająco i przedstawić wypadki jako skutek stronnicej polityki Anglii.

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 24-25.***Nr 884**

100 [p]

4 V M.S.Z.

Z polecenia Prezydenta Rady Ministrów komunikuję:

Z powodu rozpowszechnianych wiadomości o orzeczeniu Komisji Międzysojusznicej jakoby przyznającym Polsce tylko powiaty Rybnicki i Pszczyński, wybuchł drugiego na całym Górnym Śląsku strajk generalny. Strajkuje około 300 000 robotników ^{a...} ^a [dalej tekst wykropkowany], trzeciego [o] godzinie trzeciej wybuchło zbrojne powstanie miejscowej ludności przeciwko Niemcom. Wsie są w rękach Polaków, miasta po części zajęte przez Polskich powstańców, częściowo w rękach wojsk aljanckich. Wojska te wystąpiły gdzieniegdzie przeciwko polskim powstańcom i rozbroiły ich. Do walki z siłami koalicyjnemi nigdzie nie doszło, bo powstańcy za wszelką cenę unikają zbrojnego starcia z niemi. Prezydent Ministrów wydał drugiego rozkaz Korfantemu, aby do ruchu zbrojnego nie dopuścił. Korfanty odpowiedział, że ruch jest żywiołowy, wstrzymać go nie może i sam staje na czele powstania. Rada Ministrów na posiedzeniu 3-go, godz. 12 uchwaliła odwołać Korfanteo za przekroczenie swoich pełnomocnictw. Obecnie przebywa on na Śląsku. W południe 3-go nadeszła wiadomość, że ważniejsze centra Śląskie opanowane czasowo przez powstańców, jak Bytom,

²⁰¹ Mowa o trzecim Powstaniu Śląskim.

Katowice, Laurahütte²⁰² i Tarnowskie Góry zostały na rozkaz Francuzów przez powstańców opuszczone. Proszę przedstawić powstanie jako akt wzburzenia i rozpacz z powodu grożącego niebezpieczeństwa utraty Śląska. Odpowiada to rzeczywistości. Należy domagać się od Aljantów oświadczenia publicznego, że sprawa Górnego Śląska nie jest przesądzona, że Rada Najwyższa postanowiła w myśl Traktatu Wersalskiego i wyniku plebiscytu ^a...^a to jedynie może ludność polską uspokoić.

3 maj,

Piltz

IPMS, A. 12. 53/4, k. 26-28.

Nr 885

104 [p?]

5 V M.S.Z.

Dla ks. Sapięhy. Wręczyłem dziś notę poselstwom Francji, Anglii, Włoch. W nocie podane retrospektywnie przyczyny stopniowego wzrastającego rozgoryczenia ludności śląskiej: równoczesne głosowanie emigrantów, niemieckie transporty broni, działalność niemieckich bojówek, prowokatorskie zachowanie się niemieckich urzędników, wiadomości o wnioskach Komisji przyznających Polsce jedynie południowe powiaty, przepełniły miarę cierpliwości ludności. Powstanie wybuchło spontanicznie wbrew woli Rządu. Rząd czyni wszystko dla uspokojenia umysłów i zażegnania rozruchów. Jedynym środkiem do uzyskania tego jest jak najrychlejsze oświadczenie się Rady Najwyższej, że kwestja G[órnego] Śląska będzie rozstrzygnięta w myśl traktatu Wersalskiego i wyników plebiscytu.

Polexterne, 4 V

IPMS, A. 12. 53/4, k. 28-29.

Nr 886

60 [w]

5 V,

Bruksela

pour Askenazy

Przedstawiłem Balfourowi projekt trzech posłów. Balfour projekt silnie aprobował, wytykając tylko trudność użycia słowa federacji. Żądałem inspirowania Hymansa w kierunku zastosowania propozycji. Balfour odniósł się przychylnie, widać jednak, że nie chce się angażować przed zasięgnięciem opinii Rządu angielskiego. Będę się starał poparcie tegoż uzyskać.

Sapięha

IPMS, A. 12. 53/4, k. 29.

²⁰² Pol. Siemianowice Śląskie; niem. Siemianowitz, Laurahütte; 1923–1927: Huta Laura-Siemianowice.

Nr 887

61 [w]

5 V,

Paryż

Przyjadę sobota wieczór. Proszę uprzedzić Hotel Westminster, gdzie zamówiłem pokoje. Proszę zawiadomić Vignon²⁰³, że nie będę mógł korzystać z zaproszenia prezydenta²⁰⁴ do łoża na piątek. Zaproszenie prawdopodobnie posłane do Hotelu Westminster.

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 30.***Nr 888**

102 [p]

5 V M.S.Z.

Dla Ministra Ks. Sapiehy.

Zgodnie z rozkazem Pana Ministra odwołującym Rozwadowskiego z Hagi, w dniu 1 maja w porozumieniu z Ministrem Steczkowskim odmówiłem ponownie prośbę Rozwadowskiego na pobyt w Hadze i wyjazd służbowy, wzywając go do przyspieszenia oddania kierownictwa^a ...^a panu Papée²⁰⁵.

4 mai,

Piltz

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 30.***Nr 889**

60 [w]

5 V,

M.S.Z.

Refero Votre télégramme reçu deux mai via Paris²⁰⁶.

Wiadomość o żądaniu zmian w umowie z Rumunią wysoce nieprawdopodobna. Proszę unikać drażliwego sposobu wyrażania naszych ewentualnych przywilejów w porcie Braila jako port *franco*. Użycie tego wyrażenia przez jednego z członków delegacji u Florescu²⁰⁷ wywołało bardzo ujemne wrażenie w Rumunii.

Sapieha, 5/V [19]21

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 31.***Nr 890**

²⁰³ Alfred Vignon, szef gabinetu prezydenta Milleranda.

²⁰⁴ Mowa o Alexandre Millerandzie.

²⁰⁵ Kazimierz Papée (1889–1979), dyplomata polski; 1 IV 1920–IV 1922: sekretarz legacyjny I kl. w Poselstwie Polskim w Hadze; 8 IV 1922–30 VI 1923: sekretarz legacyjny I kl. w Poselstwie Polskim w Berlinie.

²⁰⁶ Franc./łac. ‘Odnosząc się do Pańskiego telegramu otrzymanego 2 maja poprzez Paryż’.

²⁰⁷ Być może mowa w tym kontekście o płk. Ioan B. Florescu, drugim zastępcy szefa rumuńskiego Sztabu Generalnego i zarazem szefem jego Oddziału Operacyjnego.

55 [p]

6 V Paryż

Dla Pana Ministra.

Z rozkazu Brianda Lerond wyjechał dziś przez Berlin, Poznań na Śląsk. Na odjeździe oświadczył Romerowi, że jakkolwiek nie zna bliżej warunków, w jakich miały miejsce rozruchy i nie chce wyrażać sądu o ich genezie, uważa że faktycznie mogą być w tej chwili przez nasze ^a... wie ^a wykorzystane, o ile ruch zdołamy opanować i wstrzymać. Odwołanie Korfantego przez Rząd poczytuje za słuszne formalnie, jest jednak zdania, że powinniśmy go jak najwięcej oszczędzać, w szczególności nie mianować zastępcy, gdyż jest to najsilniejszy człowiek wśród ludu śląskiego. Nie telegrafuję tej depechy dziś Ministerstwu Spr[aw] Zagranicznych.

6 mai,

Zamoyski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 31-32.***Nr 891**

107 [p]

6 V M.S.Z., okólnikowy

Dla Ks. Sapiehy.

Telegram niniejszy przesyłamy z upoważnienia Witosa. Korfanty gotów jest zaraz zlikwidować powstanie. Jednak trzeba zakończyć je honorowo, możliwie produktywnie. Najlepiej byłoby żeby cała Rada Najwyższa, jeżeli to niemożliwe przynajmniej Francja dała zapewnienie Rządowi Polskiemu, że sprawa śląska zostanie sprawiedliwie wedle traktatu i plebiscytu załatwiona. To uspokoi Śląsk i da Rządowi Polskiemu możliwość wystosowania zaraz apelu do Korfantego, aby ruch zlikwidował, co się niewątpliwie stanie. Proszę działać bardzo szybko bo misja wojskowa Ryga donosi, że Niemcy dwa roczniki 1892 i 1900 ^{a(?)}^a mobilizują. Zwrócić na to uwagę Francji.

5 mai,

Dąbski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 32-33.***Nr 892**

105 [p]

6 V M.S.Z.

Proszę informować, że ruch zbrojny sprowokowany przez biurokrację pruską i kapitalistów prowadzących nacjonalistyczną politykę na terenie przemysłowym wyłącznie przeciw nim skierowany. Konieczna propaganda powyższa w sferach robotniczych.

6 V,

Dąbski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 33.***Nr 893**

106 [p]

6 V M.S.Z.

Minister Piltz był dziś u posłów francuskiego i angielskiego [w] sprawie powstania Górnośląskiego z oświadczeniem podanem w szyfrze numer 104 w myśl uchwały Rady Ministrów. Obaj posłowie odnieśli się do powstania nieprzychylnie. Radzili aby Rząd Polski potępił ten ruch, przyczynił się do jego szybkiego zlikwidowania. Na dzisiejszej Radzie Ministrów postanowiono, aby nasi posłowie zagraniczni czynili zabiegi u odnośnych rządów w kierunku szybkiego wydania oświadczenia przez Radę Najwyższą iż sprawa górnośląska będzie sprawiedliwie rozstrzygnięta w myśl traktatu wersalskiego i wyniku plebiscytu. Wydanie takiego oświadczenia uspokoiłoby Śląsk i opinię publiczną, która domaga się pomocy dla Śląska. Proszę natychmiast wiadomości, jakie wrażenie zrobiło powstanie śląskie w Rządzie Angielskim i opinii publicznej.

Dabski, 5 V [19]21

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 43-35.***Nr 894**

3 [p]

6 V Washington

Ambasador Harvey²⁰⁸ wyjechał trzeciego, dobrze usposobiony i poinformowany.

Polmission, 5 V [19]21

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 35.***Nr 895**X²⁰⁹ [p]

6 V M.S.Z.

Przetelefonowana z Paryża, dla ks. Sapiehy 6-go rano.

Z polecenia Prezydenta dziś wręczyłem notę posłom mocarstw sprzymierzonych. Poseł francuski krytykuje notę, zarzucając jej, iż nie zawiera potępienia winnych powstania, i że nie oświadcza dosyć jasno, że Rząd Polski starać się będzie wszelkimi środkami ruch zażegnać. Panafieu obawia się złego wrażenia na sprzymierzonych, szczególnie na Premiera Angielskiego, obawia się również utrudnienia misji księcia. Odczytał depeszę Brianda, nakazującą zwrócić nam uwagę, że Rząd Francuski pozostanie wierny swym zobowiązaniom honorowym w stosunku do Aljantów i że francuskie wojska wypełnią swój obowiązek szerzenia porządku i spokoju bez względu na stronę, która by mu zagrażała. Kładzie przy tem nacisk na nie dopuszczenie do łączności wojsk polskich z powstańcami. Poseł Angielski dał

²⁰⁸ George Brinton McClellan Harley (1864–1928), amerykański dziennikarz, wydawca kilku magazynów, magnat kolejowy, związany z Partią Demokratyczną; 16 IV 1921–3 XI 1923: ambasador Stanów Zjednoczonych w Londynie.

²⁰⁹ Numeru porządkowego brak.

wyraz prawie identycznym objeckjom, podkreślając przede wszystkim aby najściślej granicy pilnowano. Zwrócił uwagę na fakt, że onegdaj sześć kamionów²¹⁰ broni i amunicji przeszło z Polski do Śląska. Twierdzi na mocy raportu Percivala, że w kilku miejscach powstańcy zaatakowali aljanckie wojska. Tłumaczyłem szczegółowo powody nastroju ludności śląskiej. Prosiłem obu posłów o wyjaśnienie w jak trudnem położeniu znalazł się Rząd Polski.

Piltz, 4-go maja 1921 r.

IPMS, A. 12. 53/4, k. 35-37.

Nr 896

109 [p]

6 V M.S.Z.

Brak wiadomości z placówek oddziałuje bardzo ujemnie na rozwój wypadków i akcji rządowej. Proszę codzienne informacje o oddźwięku wypadków górnośląskich i opinii publicznej w prasie i sferach oficjalnych.

Polexterne, 6 V [19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 37.

Nr 897

108 [p]

6 V M.S.Z.

Rada Ministrów powzięła na posiedzeniu 5-tego maja wieczorem następującą uchwałę: 1) powstrzymać się ponownie z notą do Rządów państw sprzymierzonych; 2) podjąć jeszcze raz kroki celem skłonienia przywódców polskiego ludu Górnego Śląska by dołożyli wszelkich starań w kierunku uspokojenia ludności i zaprzestania przez nią walki orężnej; 3) przestrzegać w dalszym ciągu ścisłego zamknięcia granicy polsko-górnośląskiej. Uchwałę tą należy rozumieć jako początek likwidacji ruchu górno-śląskiego, co do czego decyzja zasadnicza już zapadła. W tym duchu poinformować odnośne Rządy.

6 mai,

Dąbski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 37-38.

Nr 898

[p]²¹¹

7 V Washington

²¹⁰ Franc. 'camion', pol. ciężarówka.

²¹¹ Numeru porządkowego brak.

Poufna informacja. Ambasadorowie Londyn²¹² i Paryż²¹³ będą upoważnieni zasiadać [na] konferencjach nieurzędowo.

Lubomirski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 38.

Nr 899

61 [w]

7 V

M.S.Z.

Wiadomości o powstaniu wywołały jak najgorsze wrażenie, które starałem się osłabić. Obawiają się też by Niemcy nie motywowali odmowy rozbrojenia polskiem niebezpieczeństwem. Zrobiłem starania uzyskania żądanej odezwy Rady Ambasadorów. Działanie w Londynie bez widoków powodzenia. Wyjeżdżam – Paryż.

Sapieha, 7 V

IPMS, A. 12. 53/4, k. 38-39.

Nr 900

103 [p]

7 V M.S.Z.

Dla Goldstanda.

Upraszam o podanie czy cena siodła ostatniego typu kawalerji angielskiej, proponowanego przez firmę Goodman Overseas Trading Company 12 Lime street E.C.3. Według wzoru podanego przez Ministerstwo Spraw Wojskowych przedstawicielowi firmy jest ceną konkurencyjną, ewentualnie podanie lepszych ofert. Stwierdzić czy są także lub podobne w [de]mobilu, jaka cena, potrzeba 10 000. Oddział 4-ty sztabu.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 39.

Nr 901

111 [p]

7 V M.S.Z.

W myśl dzisiejszej uchwały Rady Ministrów proszę pana o wręczenie noty treści następującej:

Obecny ruch zbrojny na Górnym Śląsku jest żywiołowym aktem rozpaczliwej miejscowej ludności z powodu obawy, że wola jej wyrażona przez plebiscyt nie zostanie w ostatecznych decyzjach uwzględniona. Lud górnośląski walczy od chwili zakończenia wojny światowej o

²¹² John William Davis (1873 - 1955) – amerykański polityk, adwokat, kandydat na prezydenta w 1924 roku; doradca prezydenta W. Wilsona na Konferencji Pokojowej w Paryżu; w 1918 r. został mianowany ambasadorem USA w Wielkiej Brytanii i pełnił tę funkcję do roku 1921. [oprac. JŁ]

²¹³ Hugh Campbell Wallace (1864–1931), amerykański biznesmen, działacz polityczny związany z Partią Demokratyczną i dyplomata; 19 II 1919–5 II 1921: ambasador Stanów Zjednoczonych w Paryżu.

swoje wyzwolenie i o trwałe złączenie z Rzeczpospolitą Polską. Dobitym wyrazem tego było pierwsze zbrojne jego powstanie przeciw przemocy Niemiec ^bw lecie 1919^b. Zostało ono krwawo stłumione przez Hoerstiga^{a214} i pozostawiło w duszy ludu polskiego na G[órnym] Śląsku ogromne rozgoryczenie. Ludność Górnos Śląska poddała się decyzji mocarstw sprzymierzonych zawartej w traktacie wersalskim i zgodziła się dać wyraz swej niezłomnej woli na drodze plebiscytu ^{a...}^a mimo, że pozostała na terenie Górnego Śląska administracja niemiecka zachowywała się wobec niej w sposób prowokacyjny, mimo jawnego formowania niemieckich bojówek i ich zaczepnego zachowania się wobec Polaków, mimo przemykania broni z Niemiec, mimo nadużyć przy przygotowaniach plebiscytowych, mimo ^boczywiście^b krzywdzącego postanowienia, że niezwiązani niczem z Górnym Śląskiem emigranci mają głosować razem z miejscową ludnością, mimo fałszerstw i nadużyć [w] czasie samego głosowania lud Górnos Śląski zachował nadzwyczajną równowagę umysłu tak, że sam akt plebiscytu odbył się w zupełnym spokoju. Po przeprowadzonym plebiscycie ludność Górnego Śląska śledziła z zapartym oddechem przygotowania do ostatecznego aktu, który miał rozstrzygnąć o jego losie. Chcąc ująć istotę walki rozgrywającej się ^bobecnie^b na terenie G[órnego] Śląska nie można pominąć najważniejszego faktu, że już od lat dziesiątek lud Śląska robotniczy nie przestał walczyć o swoje prawa przeciwko zacieklej polityce ^bpruskiej^b wynarodowienia i wyzysku, prowadzonej przez kapitalistów niemieckich. (Dalszy ciąg w następnym telegramie numer III. Bis).

IPMS, A. 12. 53/4, k. 40-42.

Nr 902

III (bis) [p]

7 V M.S.Z.

Podniecone wyczekiwaniem umysły zostały zaskoczone i przerażone wiadomościami, które głosiły, że komisja plebiscytowa międzysojusznicza w Opolu przygotowała większością głosów rezolucję, iż Polsce ma przypaść tylko ^a (nieznaczną?) ^a ^bznikomą^b część Górnego Śląska, a reszta Niemcom. To dało hasło do żywiołowego i rozpaczliwego wybuchu zbrojnego, którego widowiskiem jest obecnie znaczna część Górnego Śląska. Rząd Polski uważa za swój obowiązek z całym naciskiem podkreślić, że ruch zbrojny na Górnym Śląsku wybuch[ł] zupełnie żywiołowo, niezależnie od woli i wbrew woli Rządu Polskiego, jakkolwiek Rząd Polski rozumie zupełnie rozpacz ludu G[órnego] Śląska ^bPolaków górnośląskich^b, dyktowaną obawą nieuwzględnienia jego woli. Stoi jednak na stanowisku, że ruch powstańczy na

²¹⁴ Właśc. Friedrich Otto Hörsing (1874–1937), niemiecki polityk socjaldemokratyczny; 1919: przewodniczący Rady Robotniczej i Żołnierskiej na Górnym Śląsku w Katowicach; 1919–1920: Komisarz Rzeszy dla Śląska i Poznania.

G[órnym] Śląsku jest niecelowy ^bnie może prowadzić do celu^b. Stojąc na tym zasadniczym stanowisku i chcąc zapobiedz możliwym komplikacyom, Rząd Polski z chwilą wybuchu powstania na G[órnym] Śląsku powziął postanowienie, które potem wszystkimi rozporządzalnymi środkami urzeczywistnić się starał, by wpłynąć na ludność G[órnego] Śląską ^bpowstańczą^b w kierunku zaprzestania walki orężnej. I tak Rząd Polski odwołał natychmiast swego komisarza plebiscytowego Korfantego, który przekroczył swoje [na marginesie liczne dopiski] pełnomocnictwa, potem stanął na czele ruchu powstańczego. Równocześnie Rząd Polski zamknął granicę polsko-śląską i zamknięcia tego ściśle przestrzegał. Rząd Polski dał zakaz werbunku na terytorjum Rzeczypospolitej i działa wciąż uspokajająco na umysły ludności G[órnego] Śląska i Polski, która to ludność na G[órnym] Śląsku w niesłychany sposób wstrząśnięta, ^a(uczuciom) ^a swoim daje wyraz na niezliczonych wiecach i zgromadzeniach. Rząd Polski robi ze swej strony wszystko, aby przywrócić na G[órnym] Śląsku równowagę, spokój ^a.... ^a Śląski porządek, tak aby losy G[órnego] Śląska mogły być rozstrzygnięte zgodnie z tak dobitnie wyrażoną wolą ludu Górno-Śląskiego [liczne poprawki w tekście], ubolewając głęboko nad ofiarami. Zarówno w szeregach tych, którzy spełniali ciężki swój obowiązek, jak i tych, którzy poszli za odruchem rozpacz, Rząd Polski zwraca się z gorącym apelem do Rządu Angielskiego, by zechciał przyczynić się całym swym autorytetem do tego, by w jak najkrótszym terminie powzięta została ostateczna decyzja o losach G[órnego] Śląska w duchu Traktatu Wersalskiego i zgodnie z istotnymi wynikami plebiscytu przeprowadzonego 20 marca 1921 r. Przedstawiając tę prośbę Rząd Polski przekonany jest głęboko, że działa w myśl ogólnoludzkiej sprawiedliwości, porządku i trwałego pokoju.

8 V [19]21,

Dąbski, N° 111

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 42-45.***Nr 903**

110 [p]

8 V M.S.Z.

Dla radcy Handlowego. Ministerstwo Przemysłu i Handlu poleca uzyskanie drogą oficjalną lub prywatną instrukcje obcych państw dla swoich konsulów oraz radców handlowych odnośnie opracowywania raportów gospodarczych i przesłanie takowych natychmiast do Ministerstwa Przemysłu i Handlu. Sprawa bardzo pilna.

Polexterne, 7 V [19]21

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 46.***Nr 904**

112 [p]

8 V M.S.Z.

Posel Angielski zakomunikował przedstawicielowi Ministerstwa Spraw Zagranicznych, że Naczelnik Państwa w rozmowie z nim miał się wyrazić, że straty włoskie na G[órnym] Śląsku są bez znaczenia w porównaniu ze stratami niedawnej wojny. Posel angielski komentuje to zdanie nieprzychylnie i szyfrował o nim do Londynu. Proszę w razie danym zaznaczyć, że zachodzi nieporozumienie. Naczelnik i Rząd Polski kilkakrotnie manifestowali swój żal z powodu strat Włochów.

Polexterne, 7 V

IPMS, A. 12. 53/4, k. 46-47.

Nr 905

113 [p]

8 V M.S.Z.

Refero 111.

Proszę w tekście noty zmienić słowa: „która to ludność na Górnym Śląsku o niesłychany sposób wstrząśnięta, uczuciom swoim daje wyraz”, na słowa: „która to ludność w Polsce w niesłychany sposób wstrząśnięta, uczuciom swoim.. itd.”

Polexterne, 7 V

IPMS, A. 12. 53/4, k. 47.

Nr 906

114 [p]

8 V M.S.Z.

Dziś był u mnie poseł angielski w sprawie górnośląskiej. Zapewniłem go, że Rząd działa uspokajająco dla zlikwidowania ruchu. Polska żąda decyzji w myśl plebiscytu. Odpowiedział, plebiscyt nie załatwił sprawy jasno i trzeba iść na handel. Wysuwał projekt przydzielenia zaraz Polsce i Niemcom bezspornych terenów, by pozostawić sporny teren na czas pewien pod rządami koalicji. Spodziewa się on, że sprawa górnośląska będzie w najbliższych dniach rozstrzygnięta przez Radę Ambasadorów w Paryżu, bo Anglja pragnie szybkiego załatwienia. Weźmie w niej udział Japończyk i może Amerykanin.

Dziś był u mnie Minister Japoński²¹⁵ i oświadczył, że Japonja poprze Polskę w sprawie Górnego Śląska. Ze względu [na] szybkość decyzji, konieczne wyteżenie wszystkich sił.

7 V,

Dąbski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 47-48.

Nr 907

57 [p]

9 V Paryż, telegram okólny:

²¹⁵ Kawakami Toshitsune (1861–1935), absolwent rusycystyki w Wyższej Szkole Języków Obcych w Tokio, dyplomata japoński; 18 V 1921–XI 1923: pierwszy poseł Japonii w Warszawie.

Rząd Polski zdezawuował powstanie śląskie i dąży do jak najspieszniejszej jego likwidacji przy pomocy czynników aljanckich oraz Korfantego co pozwoliłoby wywierać wpływ na naszą korzyść wypadki uwypuklając silną postawę ludności śląskiej i autorytet rządu wobec niej. Po uspokojeniu ruchu sprawa wejdzie pod obrady Rady Ambasadorów. Powyższe stanowisko Rządu Polskiego oraz wzrastające naprężenie stosunku Francji do Niemiec stwarzają dla nas tutaj korzystniejszy nastrój w sprawie śląskiej. Spodziewam się, że nasze umowy z Francją w najbliższych dniach wejdą w życie.

9 V,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/4, k. 49.

Nr 908

62 [w]

9 V

M.S.Z., Paryż, okólnikowo

Wręczyłem dziś osobiście Eyre Crowe²¹⁶ notę otrzymaną wczoraj telegraficznie. Z długiej rozmowy przekonałem się, że Rząd angielski nie wierzy w zupełną szczerłość rządu polskiego, przynajmniej o ile chodzi o przygotowanie powstania. W obecnym stanie rzeczy bez poprzedniego zlikwidowania ruchu albo przynajmniej przed zajęciem nowych faktów, któreby pozwalały napewno liczyć na szybką likwidację, powzięcie decyzji o przynależności Górnego Śląska z angielskiego punktu widzenia nieprawdopodobne. F.O. nalega na więcej niż dotąd stanowcze i skuteczne dowody, wywarcia przez rząd polski wpływu na wstrzymanie ruchu, podkreśla niemożliwą sytuację Komisji międzysojuszniczej. Lloyd George dziś żądał wniosków od F.O. Sądzę, że trzeba koniecznie zastosować jaskrawsze środki przeciwdziałania powstaniu, na przykład wysłanie kogoś wybitniejszego na Śląsk z mandatem uspokojenia, po porozumieniu z Komisją Opolską. Im więcej da się, ze strony Rządu polskiego wykazać pozytywnych rezultatów uspokajającej działalności poza dotychczasowymi zapewnieniami o potępieniu powstania, tem uzyskanie szybkiej decyzji prawdopodobniejsze i pewna zmiana stanowiska angielskiego na lepsze możliwsza.

Nota nasza zrobiła wrażenie zbyt umiarkowanej w stosunku do powstańców i zbyt akcentującej uczuciową z nimi solidarność.

Wróblewski, 9 V

IPMS, A. 12. 53/4, k. 50-51.

Nr 909

²¹⁶ Sir Eyre A. Crowe (1864–1925), dyplomata brytyjski; 27 XI 1920–28 (?) IV 1925: stały podsekretarz stanu w FO. Zob. Richard A. Cosgrove, The Career of Sir Eyre Crowe: A Reassessment, "Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies", t. 4, Nr. 4 1972 s. 193-205. [oprac. JŁ]

63²¹⁷ [w]

10 V

Paryż, Warszawa

Nawet życzliwy „Times” podkreśla w korespondencji z Bytomią zupełne otwarcie granicy, stwierdzając jako naoczny świadek, że granica jest tak otwarta jak most londyński. Wobec uroczystych zapewnień zamknięcia, na które tu kładą szczególny nacisk, konieczne bezzwłoczne faktyczne przeprowadzenie odnośnych zarządzeń.

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 52.***Nr 910**

115 [p]

10 V M.S.Z.

Prasa czeska atakuje nas z powodu powstania na Górnym Śląsku, dowodząc współwiny polskiej, znakomitej organizacji powstania, nie mogącego być uważanym za ruch samorzutny i twierdząc, że bałkanizujemy środkową Europę. Bronić się możemy argumentem, że organizacja powstańców jest oparta na wzorach czeskich i niemieckich. Broń również mają powstańcy od Niemców. Czesi napadem na Śląsku Cieszyńskim dali fatalny przykład, który mógł niewątpliwie wpływać na powstańców górnośląskich.

9 V,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 52-53.***Nr 911**

116 [p]

10 V M.S.Z.

Kęszycki donosi, że wypadki w Strzelcach, gdzie paru Włochów zginęło, były spowodowane stanowiskiem kontrolera angielskiego i włoskiego, p.p., których otaczają jako doradcy sami Hakatiści²¹⁸. Prawdziwości tego wniosku dowodzi fakt, że generał francuski²¹⁹ postanowił wycofać ze Strzelców artylerię francuską, nie chcąc jej pozostawiać pod wodzą niezręcznego Anglika²²⁰.

9 V,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 53.

²¹⁷ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

²¹⁸ Mowa o założonym 28 września 1894 r. w Poznaniu Niemieckim Związku Marchii Wschodniej (niem. Deutscher Ostmarkenverein); do 1899 r. działał on pod nazwą Towarzystwa do Popierania Niemczyzny w Marchii Wschodniej (niem. Verein zur Förderung des Deutschtums in der Ostmarken); nieformalną nazwę Hakata urobiono w Polsce od pierwszych liter nazwisk jego założycieli i przywódców: F. Hansenmann, H. Kennemann, H. Tiedemann; oficjalnie przyjęte w Polsce określenie dla Hakaty to Związek do Popierania Niemczyzny na Kresach Wschodnich lub Niemiecki Związek Kresów Wschodnich.

²¹⁹ Joseph hr. de Gratier, naczelny dowódca sił międzysojusznicych na Górnym Śląsku w dobie plebiscytu.

²²⁰ Brak danych.

Nr 912

117 [p]

10 V M.S.Z.

Dla Ciechanowskiego.

Powodu nieobecności Lumbiego²²¹ proszę możliwie całość mojego interview, przesłanego *in claris* umieścić w „Times” lub „Telegraph”. Całość ukaze się jutro w „Journal de Pologne”.

9 V,

Piltz

IPMS, A. 12. 53/4, k. 53-54.

Nr 913

118 [p]

11 V M.S.Z.

Brak wiadomości o nastroju w Anglii i stanowisku Rządu w sprawie górno-śląskiej. Proszę codzienne informacje.

9 V,

Dąbski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 54.

Nr 914

65 [w]

11 V.

M.S.Z.

Refero N° 103.

Do oddziału IV sztabu Min[isterstwa] Spr[aw] Wojskowych.

Radca handlowy prosi o przesłanie wyczerpujących danych oferty Goodman Overseas Trading Co. na 10 000 siodeł: cena, warunki płatności, termin dostawy.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/4, k. 54.

Nr 91564²²² [p]

11 V M.S.Z., Paryż,

okólnikowy

Refero nasz numer 63.

Sytuacja niezmienną. Konieczny krok przekonywujący o efektywnym zamknięciu granicy, który by mógł natychmiast być zakomunikowany Rządowi angielskiemu.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 55.

²²¹ Brak danych.

²²² Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

Nr 916

119 [p]

11 V M.S.Z.

Ścisłe tajne. Wczoraj doszedł Korfanty z przedstawicielem aljanckim komisji opolskiej do następującego porozumienia: Ustanawia się linię demarkacyjną polsko-niemiecką idącą od Bogumina, wzdłuż Odry, aż do punktu na zachód od Dzieżgowiec powiatu kozielskiego, dalej przez Ujazd, Wielkie Strzelce, Vossowska²²³, Gutentag²²⁴, Bocianowice, do granicy polskiej. Pozostają więc pod wpływem polskim powiaty: Pszczyński, Rybnicki, wschodnia część Raciborskiego, Katowicki, Zaborski, Bytomski, Tarnogórski, Gliwicko-Toszecki, wschodnia część Kozielskiego, połowa Strzeleckiego i prawie cały Lubliniecki. Na wschód tej linii otrzymują Polacy administrację polityczną, kolejową i gospodarczą oraz możliwość wydania szeregu zarządzeń ku przywróceniu normalnego życia. Czekamy potwierdzenia.

Polexterne, 11 V/[19]21

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 55-56.***Nr 917**

120 [p]

12 V M.S.Z., okólnikowy

Dziś rano przesłał poseł angielski notę, w której stwierdza, że ma ścisłe dowody porozumienia Rządu Polskiego z powstańcami. Mimo zamknięcia granicy przejeżdżają przez nią samochody i pociągi. Korfanty przechodzi w jedną i drugą stronę. Przepustki powstańców uznane przez władze polskie. Ranni leczeni są w szpitalach. Częstochowa, jeńcy internowani w Polsce. W drugiej części noty zwraca uwagę na wzrastający niepokój wśród Niemców na Śląsku i w Niemczech z powodu posunięcia się naprzód powstańców. ^a...^a Twierdzi, że rokowania z Korfantym nie mają powodzenia z powodu jego niemożliwych warunków. W nowych walkach biorą udział bandy niemieckie, ostrzega że cała ludność niemiecka utraciwszy zaufanie do komisji weźmie inicjatywę we własne ręce, oprze się siłą napadowi Polaków. Również z Berlina ma poseł Angielski niepokojące wiadomości o coraz większych trudnościach Rządu Niemieckiego w powstrzymaniu ruchu natychmiast, pragnącym bronić G[órnego] Śląska przed Korfantym i jego bandami. W końcu zwraca uwagę Rządu Polskiego na straszliwą groźbę takiego stanu rzeczy. Dziś o dziewiętnastej poseł francuski, chargé d'affaires włoski²²⁵ i sekretarz poselstwa angielskiego²²⁶ złożyli Dąbskiemu w Ministerstwie z polecenia swych rządów jednostronne noty będące odpowiedzią na naszą notę. Stwierdzając

²²³ Pol. 'Fosowskie'.

²²⁴ Pol. 'Dobrodzień'.

²²⁵ Brak danych.

²²⁶ Brak danych.

w nich, że jeśli Rząd Polski, jak twierdzi, nie miał czynnego udziału w powstaniu, to jednak nie uczynił co do niego należało, by nie dopuścić do takiego przedsięwzięcia. Powstańcy są zaopatrzeni w broń, nadeszłą z Polski, co dowodzi jeśli nie współnictwa, to zaniedbania władz, choć Konferencja Ambasadorów zwróciła na to uwagę 9 września rozpoczęcia. W szeregach powstańców są poddani polscy, także w mundurach. Postawa Korfanteo kilkakrotnie zmuszała ^{a (?)} rządy sprzymierzone do brania w rachubę celowości jego odwołania. Rząd Polski, który stale go zasłaniał ponosi odpowiedzialność, której nie może zmasać obecne jego ^{a (?)} zachowanie. Z tych względów Rządy sprzymierzone nie mogą zdjąć odpowiedzialności z Rządu polskiego w wywołaniu rozwoju powstania, żądają więc dezawuowania publicznego i kategorycznego podżegaczy jako też zarządzenia najostrożniejszych środków dla uniknięcia wszelkiego związku z agitatorami śląskimi. Sprzymierzeni zwracają uwagę rządu na odezwę Korfanteo, który wzywa Ślązaków do oporu siłą w razie nieprzychylniej decyzji mocarstw. Przypominając rządowi, że się traktatem zobowiązał uznać tą decyzję gdyby więc przy takiej ewentualności zorganizowane czynniki polskie zrzuciły szkodę majątkowi Śląska Rząd Polski musiałby być finansowo odpowiedzialny. Wbrew fałszywym informacjom sprzymierzeni nie powzięli żadnej decyzji i nie dadzą się zaskoczyć faktami dokonanyymi w zadaniu przekazanem Traktatem Wersalskim.

Polexterne, 10 V/[19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 56-60.

Nr 918

123 [p]

12 V M.S.Z., okólnikowy

Dla ks. Sapiiehy. Berlin donosi, że Nollet zaprzecza pogłoskom mobilizacji, lecz dziś dano nakaz pogotowia Reichswehr[ze] na wypadek gdyby Ententa zgodziła się na jej użycie.

Polexterne, 12 V/[19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 60.

Nr 919

121 [p]

12 V M.S.Z., okólnikowa

Posel angielski ponowił dziś u mnie w rozmowie projekt wydzielenia spornego terytorjum przemysłowego w osobną jednostkę ^{a... a} pod rządami Aljantów. Zająłem stanowisko bezwzględnie negatywne, wskazując że rozwiązanie to byłoby zarodkiem nowej przyszłej wojny.

Max Muller wątpi czy osiągnięta być może zgoda Komisji Opolskiej i wspólna propozycja.

Włoski *chargé d'affaires* żalił się, że Zamoyski ogłosił, że Francuzi strat nie ponieśli, zwalając tem samem odium na Włochów. Twierdzi on, że Włochy nie akceptują angielskiego planu wydzielenia spornego terytorjum. Szukają Włosi terytorjalnego kompromisu w drodze modyfikacji linii Korfantego i w każdym razie chcą najbardziej Polsce pójść na rękę. Czekam wiadomości codziennych.

Dąbski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 60-61.

Nr 920

66²²⁷ [w]

13 V

Paryż, M.S.Z., okólnikowa

Nastąpiło pewne uspokojenie wyrażające się także w tonie wczorajszej odpowiedzi Premiera na interpelację Górnośląską. Danych co do daty rozstrzygnięcia tu nie ma.

Depeszuje co dzień od poniedziałku o sytuacji.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 61-62.

Nr 921

63 [p]

13 V Paryż

Proszę wywołać interpelację w Parlamencie z zapytaniem czy Rząd Angielski zrobił jakie obietnice Rządowi Niemieckiemu w sprawie górnośląskiej dla skłonienia go do przyjęcia ultimatum Aljantów. Sapieha

13 V,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 62.

Nr 922

122 [p]

14 V M.S.Z., okólnikowy

W związku z przyjęciem ultimatum i rekonstrukcji gabinetu niemieckiego prasa donosi o rzekomym układzie Abernon – Lloyd – George, który daje poważne ustępstwa Niemcom w kwestji zagłębia górnośląskiego w zamian za przyjęcie ultimatum. Abernon konferował wczoraj gorączkowo z przywódcami partji niemieckich. Czekamy wyjaśnienia.

²²⁷ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

12 V,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 62-63.***Nr 923**

125 [p]

14 V M.S.Z., okólnikowy

„Times” pisze, że traktat wersalski znajdzie grób na Górnym Śląsku. Proszę zwalczać tę opinię dowodząc, że powstanie wybuchło właśnie z powodu obawy naruszenia traktatu Wersalskiego a Rada Ambasadorów zdecyduje o granicy wedle plebiscytu.

13 V,

Dąbski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 63.***Nr 924**68²²⁸ [w]

15 V

M.S.Z., Paryż; okólnikowy

Wczoraj po południu miałem dłuższą wizytę tutejszego Ambasadora francuskiego, który wyraził zdumienie z powodu mowy Lloyda George’a i oświadczył, że wywołała niesłychane poruszenie w Paryżu. Akcentował silnie zamiar Francji podtrzymywania nas w sprawie śląskiej w dalszym ciągu.

Francja przypuszcza prawdopodobieństwo porozumienia Anglii z Niemcami na tle zgody na ultimatum, ale nie ma żadnych danych jak daleko porozumienie sięga.

Skuteczne wpływianie na prasę w obecnym nastroju wykluczone.

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 63-64.***Nr 925**

4 [p]

14 V Bruksela

Odpowiedź na mowę wstrzymać do otrzymania ode mnie instrukcji.

15 V,

Sapieha

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 64.***Nr 926**

128 [p]

16 V M.S.Z., okólnikowy

²²⁸ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

Berlin komunikuje, że Ambasador angielski Abernon obiecał posłom Parlamentu Niemieckiego poparcie Anglii, Włoch i Japonji w sprawie górno-śląskiej w razie przyjęcia ultymatum. Proszę sprawdzić.

15 V,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 64.

Nr 927

129 [p]

16 V M.S.Z.

Prasa niemiecka rozgłasza istnienie ugody polsko-francuskiej, przyznającej Francji eksploatację węgla górno-śląskiego. Prosimy inspirować opinię, że polityka węglowa Polski mogłaby się dostosować w zupełności do angielskiej, eksportując głównie do Rosji środkowej i na Bałkany.

15 V,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 65.

Nr 928

126 [p]

16 V M.S.Z., okólnikowy

Paryż komunikuje, że Foch nie obawia się interwencji Niemców na G[órnym] Śląsku ze względu na grożącą im w takim razie represję na zachodzie. Należy jednak zwracać pilną uwagę na grożące niebezpieczeństwo i na intensywne choć nieoficjalne podsycanie przez Niemców ruchu na G[órnym] Śląsku, które się istotnie uspakaja.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 65.

Nr 929

127 [p]

17 V M.S.Z., okólnikowy

Chargé d'affaires włoski Moclica²²⁹ zakomunikował Wice-Ministrowi Piltzowi, że ^{a...^a} następny ^{a...^a} telegram ^{a...^a} Sforzy: „Polecam Panu wręczyć notę oświadczeniem Rządowi Polskiemu, że jeżeli ponowią się na Górnym Śląsku wypadki, skutkiem których poleje się krew włoska, Rząd Królewski może być zniewolony do odwołania wojska swojego z Górnego Śląska.

14 V,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 66.

Nr 930

²²⁹ Brak danych.

67²³⁰ [w]

14 V

1) M.S.Z.; 2) Paryż; 3) Bruksela dla ks. Sapiechy

Wobec mowy Lloyd George'a jednocześnie telegraficznie przesłanej, którą należy uważać za częściowe wypełnienie przypuszczalnych zobowiązań Anglii wobec Niemiec w związku z przyjęciem ultimatum, przygotowuję notę prostującą kategorycznie zawarte w mowie mylne twierdzenia o stanie rzeczy w wielu kierunkach. Nieotrzymanie w ciągu dwu dni przeciwnej instrukcji będę uważać za wyrażenie zgody na ten krok. Tekst noty, który zamierzam wręczyć w środę, wobec świątecznych ferji F.O. do wtorku, zakomunikuję zaraz po wręczeniu.

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 66-67.***Nr 931**

124 [p]

14 V M.S.Z., okólnikowy

Pewny informator przybyły wprost z G[órnego] Śląska referował dziś swoje wrażenia. Wyjaśnia się, że układ między Komisją a Korfantym jest niespisanem ustnem porozumieniem celem zaprzestania walki i przywrócenia normalnych warunków²³¹. Komisja obawia się starcia w miastach, szczególnie w [walkach] o Opole, którego powstańcy zobowiązali się nie atakować. Lerond²³², który opanował zupełnie Komisję, chce zaprzestania walki i przeprowadzenia decyzji w stanie, kiedy Polacy opanowali faktycznie terytorjum gdzie stanowią istotną większość. Le Rond kładzie nacisk na to by usilnie dementować przedstawianie akcji powstańczej jako agresywnej i zaborczej. Należy przedstawiać ją jako umiejscowioną manifestację ludności polskiej gdzie się ona czuje w większości i w swoim prawie. Komisja stawia powstańcom postulaty, których wykonanie leży w znacznej mierze w ich własnym interesie, jak uruchomienie kolei, powrót do pracy i inne. Pod tym względem punkt widzenia Komisji i powstańców niejednokrotnie najzupełniej jest zgodny. Anglicy przypuszczalnie nie zaproponują oddaniu powstańcom węzła kolejowego w Katowicach. Max Muller wyrzuca Rządowi w nocie, że toleruje przewóz na Górny Śląsk środków żywności. Zatrzymanie go spowodowałoby momentalnie głód. Informator obiecał spowodować u Le Ronda oficjalne zwrócenie się Komisji do Rządu o dostarczenie żywności, co uniemożliwi tego rodzaju zarzuty.

Dąbski

²³⁰ Pod numerem porządkowych uczyniono znak X.

²³¹ Najprawdopodobniej mowa w tym kontekście o porozumieniu z 9 maja 1921 r.

²³² Właśc. Le Rond.

IPMS, A. 12. 53/4, k. 67-69.

Nr 932

131 [p]

16 V M.S.Z., okólnikowy

Receptus 67

Z powodu mowy Ll[oyd] George'a złożyłem 14-tego maja u posła angielskiego notę proszącą o wyjaśnienie ustępu odnoszącego się do interwencji Niemców na Śląsku i zwracającą uwagę, że Śląsk nie można traktować jako prowincję niemiecką. Zwróciłem też uwagę na olbrzymie niebezpieczeństwo, jakie by wynikło z fałszywego interpretowania tego ustępu. Zastrzegłem się, że będę jeszcze interweniować w tej sprawie po otrzymaniu całej mowy. Proszę więc notę złożyć porozumiawszy się jednak poprzednio z Paryżem, który działa w porozumieniu z Quai d'Orsay.

Dąbski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 69.

Nr 933

130 [p]

17 V M.S.Z., okólnikowy

Układ rzekomo zawarty 9 maja między komisją Opolską a powstańcami nie był spisany ani obowiązujący żadnej strony. Nie mniej [starania] trwają i mają widoki powodzenia. Usiłowania obustronne znalezienia *modus vivendi* z powodu zrozumienia przez kierowników powstania sytuacji międzynarodowej i konieczności możliwie daleko idących ustępstw na rzecz komisji. Rząd Polski (?) używa całego swego wpływu dla osiągnięcia likwidacji i porządku o ile temu (?) nie przeszkodzi interwencja Niemców z zewnątrz. 75 % robotników powróciło do pracy.

15 mai,

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 70.

Nr 934

69²³³ [w]

17 V

M.S.Z., Paris, okólnikowy

Oczekując zapowiedzianej w telegramie księcia Sapiehy z Brukseli instrukcji, zaznaczam, że odkładanie prostującej noty poza czwartek pozbawiłoby ten krok bez wszelkiego efektu. Ambasador francuski uznaje wręczenie noty za celowe. Główne punkty sprostowania dotyczą:

²³³ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

- 1) nieudziału rządu polskiego w powstaniu,
- 2) obstawania przy traktacie,
- 3) nazwania Śląska prowincją niemiecką,
- 4) traktowania ludności robotniczej Śląska jako napływowej,
- 5) prowokującego ustępu o walczeniu w wielkiej wojnie Polaków przeciwko narodom Ententy.

Podaję szczegółowo powyższe punkta, aby na wypadek zabrania głosu w Sejmie przez Prezydenta Ministrów w tej sprawie, treść noty była naprzód wiadoma.

Uważałem za właściwe, aby Poselstwo trzymało się ściśle prostowania faktycznego co może tylko korzystnie odbijać wobec wybuchów temperamentu Lloyd Georgea.

W razie nieotrzymania instrukcji przeciwnej notę Poselstwa opublikuję w dniu jej wręczenia.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 70-71.

Nr 935

133 [p]

17 V M.S.Z.

Briand oświadczył Ministrowi Sapieszemu, że uprzedził Rząd Niemiecki, że Francja interwenjować będzie jeżeli Niemcy wkroczą na Górny Śląsk. Zawiadomił o tem Briand Anglię, złoży on w tej kwestji deklarację 19-tego w Parlamencie. Witos będzie mówił w Sejmie o mowie Lloyd George'a 18-tego.

17 mai,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 72.

Nr 936

70 [w]

17 V

M.S.Z., pour Ministre Piltz

Refero votre 117.

Otrzymałem *interview*. Forma pytań i odpowiedzi tu nie praktykowana. Wobec ostatnich wypadków rzecz straciła aktualność. Czy pomimo to przerobić i starać się ogłosić.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 72.

Nr 937

64 [p]

17 V Paryż

Proszę zarejestrować Poklewskiego jako zwykłego *attaché* poselstwa.

17 mai,

Sapieha

IPMS, A. 12. 53/4, k. 72.

Nr 938

132 [p]

18 V M.S.Z., okólnikowy

Tajne. Otrzymaliśmy poufnie tekst konwencji z dnia 23 kwietnia b[ieżącego] r[oku], podpisanej między Take-Ionesco a posłem czeskim Veverką²³⁴, a.....^a konwencji przymierza obronnego, wedle której obie strony obowiązują się w razie ataku nie spowodowanego ze strony Węgier do pomocy wzajemnej. Władze wojskowe mają sposób pomocy ustalić w konwencji wojskowej. Konwencja zawarta na dwa lata. Protokół „A” zawiera oświadczenie czeskie. Konwencja z nami jest Czechom znana. Protokół „B” zastrzega tajność konwencji wojskowej oraz zawiera zobowiązania Czecho-Słowacji w sprawie dostarczania oraz tranzytu materiału wojskowego.

17 V,

Piltz

IPMS, A. 12. 53/4, k. 73.

Nr 939

134 [p]

18 V M.S.Z.

Berlin komunikuje: D’Abernon, którego prosił nasz chargé d’affaires²³⁵ o wskazówki i radę w związku z mową Lloyda George’a odmówił i stwierdził, że położenie Polski jest krytyczne. Dementował pogłoski o układach z Niemcami.

17 V,

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 73-74.

Nr 940

71²³⁶ [p]

18 V M.S.Z., Paryż, okólnikowy

Dzisiejszą deklarację prasową Ll[oyd] George’a przesłaną osobno należy rozumieć jako odpowiedź prasie francuskiej na jej bardzo ostre potępienie mowy z 13-go a zarazem jako publiczne akcentowanie osamotnienia Francji wobec jednomyślnej jakoby opinii Anglii, Włoch i Ameryki i próbę nastraszenia w ten sposób rządu francuskiego. Są dane, że Ll[oyd]

²³⁴ Ferdinand Veverka (1887–1981), czeski, a następnie czechosłowacki dyplomata; na początku lat 20. poseł czechosłowacki w Bukareszcie.

²³⁵ Alfred Wysocki (1873–1959) prawnik, dyplomata polski; od 1900 w służbie dyplomatycznej Austro-Węgier; 1919–1920: radca poselstwa i *chargé d’affaires* w Pradze; 14 X 1920–1 VIII 1921: *chargé d’affaires* w Berlinie; 1922–1923: generalny inspektor urzędów konsularnych. [oprac. JŁ]

²³⁶ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

G[eorge] stara się obrobić nowego ambasadora Stanów Harveya. Staram się z tym ostatnim wejść w kontakt i o rezultacie doniosę.

18 V,

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 74.

Nr 941

72 [w]

19 V

M.S.Z., Paryż, okólnikowa

Notę prostującą twierdzenia mowy Lloyd George'a dziś przesłałem Foreign Office. Tekst przesyłam kurjerem. Tu jej nie ogłaszam ze względów taktycznych. Oddaję pod rozwagę ogłoszenie w Warszawie dla zaspokojenia częściowej opinii publicznej. Sprawa nabiera coraz więcej charakteru konfliktu anglo-francuskiego. Znamieniem chwili wyczekiwanie decyzji Rady Najwyższej, co do niezdecydowanego jeszcze zjazdu premierów .

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 75.

Nr 942

135 [p]

20 V M.S.Z., okólnikowy

Powstanie wchodzi w stadium likwidacji. Należy jednak inspirować opinie, że natychmiastowa likwidacja doprowadziłaby do anarchji i zniszczenia warsztatów. Wobec agresywnej postawy oddziałów niemieckich gromadzących się przed frontem powstańczym, pierwszym krokiem byłoby wprowadzenie oddziałów aljanckich między powstańców a Niemców, co zatrzymałoby kroki zaczepne i pozwoliło powstańcom cofnąć się na linię demarkacyjną.

Polexterne, 20 V/[19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 75-76.

Nr 943

136 [p]

21 V M.S.Z., okólnikowy

Poufne. Z powodu mego wywiadu z Journal de Pologne Rząd Włochi zażądał telegraficznie od naszego Rządu natychmiastowego odwołania mnie ze stanowiska wiceministra, motywując pragnieniem utrzymania dobrych stosunków między Włochami i Polską.

Nie chcąc, aby moja osoba mogła zaważyć na szali stosunku Włoch do sprawy górnośląskiej, złożyłem natychmiast podanie o dymisję.

21 V,

Piltz

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 76.***Nr 944**

137 [p]

22 V M.S.Z., okólnikowy

Opole donosi z wiarygodnego źródła, że rozstrzygnięcie sprawy górnośląskiej przez konferencję Ambasadorów nastąpi w ciągu 4 lub 5 dni.

Z powodu cofnięcia się powstańców i dążenia do likwidacji komisja dobrze usposobiona i nawet włoski i angielski komisarz przychylniejsi.

21 V,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 77.***Nr 945**

138 [p]

22 V M.S.Z., okólnikowy

Berlin komunikuje, że opinia niemiecka się uspokaja z powodu deklaracji Rządu Polskiego i likwidacji powstania. Organizacjom niemieckim zalecono unikania starć z powstańcami. Opole donosi, że nie należy przewidywać interwencji niemieckiej gdyż Niemcy obawiają się możliwości okupacji Ruhr. Obawy Niemców zamieszkałych na terenach okupowanych przez powstańców co do skutków targnięcia band niemieckich na to terytorjum mają być wyzyskane przez Korfantego dla akcji w Niemczech.

Polexterne, 21 V/[19]21

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 77-78.***Nr 946**73²³⁷ [w]

21 V

M.S.Z. i Paryż

Byłem wczoraj u Ambadora amerykańskiego Harvey'a, któremu obszernie przedstawiłem sprawę Górnośląską. Na prośbę o wyjaśnienie sprzeczności między odmową Hughes'a²³⁸ Lubomirskiemu a zapowiedzią Harvey'a daną na bankiecie czwartkowym jego udziału w Conseil Supreme przy decyzji śląskiej, odpowiedział, że samo oznaczenie granic nie obchodzi Stanów, ale gdyby na tym tle miało dojść do konfliktu grożącego pokojowi wtedy ekonomiczne niebezpieczeństwo, jakie wynikłoby z zachwiania pokoju w Europie dla Ameryki musiałyby interesować Stany Zjednoczone. Aby tego uniknąć Harvey zdecydowany

²³⁷ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

²³⁸ Charles Evans Hughes starszy (1862–1948), prawnik, amerykański polityk z Partii Republikańskiej; 5 III 1921–4 III 1925: sekretarz stanu USA.

jest w razie potrzeby użyć wszelkiej możliwej kooperacji dla osiągnięcia porozumienia w tej sprawie między sprzecznymi stanowiskami innych mocarstw. Harvey wyraził w końcu przekonanie, że rozwiązanie z natury rzeczy nie będzie mogło zadowolnić w pełni aspiracji ani Polski, ani Niemiec, lecz musi być szukane pośrodku. Ton rozmowy był przyjazny.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 78-79.

Nr 947

74 [w]

22 V

M.S.Z.

Czytając uważnie prasę polską zwłaszcza warszawską uważam, że słuszne oburzenie na politykę Rządu Angielskiego, przybiera często formy szkodliwe dla naszej przyszłej polityki, mianowicie prasa nie zawsze ogranicza się do krytyki obecnej polityki rządu angielskiego, która to krytyka może musi być ostra byleby nie wyradzała się w czysto osobiste inwektywy, natomiast nie tylko nie można atakować narodu angielskiego, lecz trzeba raczej akcentować jego zmysł sprawiedliwości, a także głębokie poczucie świadomości prawdziwych interesów Anglii. Na tych obu przesłankach należałoby wyrażać pewność, że skoro drażniący wpływ obecnej polityki premiera przestanie działać, stosunek Anglii do Polski bardzo szybko stanie się stosunkiem zaufania. Natomiast podkreślanie zawodu, odrazy do Anglii, potępienie równoczesne rządu i społeczeństwa rozrywa ostatnie nici życzliwości, do których przecie musimy próbować nawiązać nasz przyszły stosunek, i utrudnia także obecną pracę polityczną. Uważam pożądane zwrócenie się do prasy w tym kierunku.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 79-81.

Nr 948

139 [p]

23 V M.S.Z.

Proszę zwracać uwagę sfer kompetentnych na znaczne trudności i niebezpieczeństwo zbyt pośpiesznej demobilizacji powstańców Górnośląskich. Tylko przy planowej demobilizacji można przeprowadzić rozbrojenie konieczne, gdyż broń pozostawiona w ręku robotników może być użyta do przewrotów społecznych. Korfanty jest świadomy tych trudności i z całą energią dąży do przywrócenia stanu normalnego na G[órnym] Śląsku. Groźne wiadomości napływają z części niemieckiej Śląska, gdzie gromadzą się bojówki niemieckie i coraz śmielej występują wobec bezsilności komisji.

22 mai,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 81.

Nr 949

75²³⁹ [w]

23 V

M.S.Z. i Paryż, okólnikowy

Odwiedziłem dziś ambasadorów japońskiego i francuskiego. Hayashi, który weźmie udział w Radzie Najwyższej wstrzymał się, jak łatwo zrozumieć, z wypowiedzeniem zdania wobec mego przedstawienia sprawy śląskiej. Twierdził, że nie ma danych co do terminu rozstrzygnięcia. Ambasador francuski zakomunikował mi szczegółowo treść ostatniej wymiany not i rozmowy z Curzonem. Przedmiotem ich były według tego nie kwestja komu ma przypaść Śląsk lecz rekryminacje o rzekome współdziałanie Francuzów z powstaniem i świadomością o jego przygotowaniu. Prócz ostrego zaprzeczenia udziału Ambasador oświadczył Curzonowi, że powstańców nie można traktować jako nieprzyjaciół Ententy, że zadanie wojsk aljanckich musi być jedynie policyjne, że wreszcie nie istniała nie tylko materyalna, lecz i moralna możliwość, aby francuskie wojska walczyły z polskimi powstańcami jak z wrogiem. Cztery bataljony angielskie, razem dwa tysiące ludzi, mają iść na Śląsk. Jako pierwszy możliwy termin Rady Ambasador uważa koniec tygodnia.

Wróblewski, 23 V/[19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 82-83.

Nr 950

141 [p]

25 V M.S.Z., okólnikowy, statim

Wieści z G[órnego] Śląska alarmujące. Niemcy atakują powstańców na całej linii, używając pociągów pancernych, ciężkiej artylerji, kawalerji. W ten sposób lojalność Rządu Polskiego, który zamknął granicę i nie dopuszcza pomocy powstańcom wykorzystana została przez Niemców. Granica ze strony niemieckiej nie zamknięta, przybywają ochotnicy, broń, amunicja. Konieczne ostre wystąpienie aljantów, gdyż grozi katastrofa. Rząd Polski będzie mimo wzburzenia opinji publicznej przestrzegał neutralności, ale jego stanowisko bardzo utrudnione wobec nielojalności niemieckiej. Grozi ogólna konflagracja jeżeli postawa aljantów nie będzie zdecydowana. Chargé d'affaires włoski oznajmił mi, że ma telegram od Marinisa, donoszący, że wojska aljanckie zachowują neutralność. Ta neutralność przy otwartej granicy niemieckiej równa się poparciu Niemców. Poseł francuski sądzi, że wojska aljanckie przeciwstawią się bandom niemieckim o ile takowe będą atakowały. Widoczna

²³⁹ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

rozbieżność wśród aliantów. Proszę ustnie interpelować Rząd Angielski, żądać szybkiej akcji. W obecnych warunkach likwidowanie powstania staje się niemożliwym.

Sapieha, 23 V

IPMS, A. 12. 53/4, k. 83-85.

Nr 951

145 [p]

25 V M.S.Z., okólnikowy

Ministerstwo Spraw Zagranicznych przesyła do wiadomości tekst depeszy otrzymanej od Poselstwa Polskiego w (Berlinie (?)) z prośbą o ewentualne informacje w tej sprawie.

..... przychodzą tu alarmujące wieści ^a.....^a ponowne przygotowania reinstalacji (?)²⁴⁰

[Wysocki interwenjował u Rządu Niemieckiego w sprawie zbrojeń niemieckich i internowania Polaków z G[órnego] Śląska w Kottbus. A[uswärtiges] A[mt] oświadczyło, że w Kottbus trzymają tylko takich zakładników, których schwytano z bronią w ręku. Z Wrocławia donoszą, że 7-go maja przywieziono tam i internowano dwa transporty jeńców z G[órnego] Śląska. Jest to postępowanie sprzeczne z rzekomą neutralnością Niemiec. Wedle wiadomości Rządu nie ma na terytorjum polskiem żadnych internowanych z G[órnego] Śląska.

Sapieha, 24 V/[19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 85-86.

Nr 952

144 [p]

25 V M.S.Z., okólnikowy

Widoki (?) (wiadomości ?!) o (?) wysłaniu oddziałów angielskich na G[órny] Śląsk dają podstawę do obaw, że myśl umiędzynarodowienia G[órnego] Śląska lub jego części nie jest porzucona. W tym wypadku lub w razie przewlekania decyzji Rady Najwyższej chcę być przygotowany na ewentualny arbitraż Stanów. Proszę wysondować opinię Harvey'a w niczem nie angażując Rządu. Gibson w liście prywatnym zwrócił uwagę Harvey'a na ewentualny udział Ameryki w Radzie Najwyższej w roli decydującej pośrednika.

Sapieha, 24 V/[19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 86.

Nr 953

143 [p]

25 V M.S.Z., okólnikowy

²⁴⁰ Powyższy fragment depeszy został skreślony.

Komunistyczna Rote Fahne²⁴¹ w Berlinie z dn[ia] 15-go maja publikuje tajne okólniki Ministerstwa Wojny dowodzące wielkich przygotowań niemieckich do wojny z Polską, a 6-go maja donosi, że Landrat obwodu Krossen²⁴² w porozumieniu z prezydentem rządu i rządem wzywa do tworzenia organizacji ochotniczych. 19-go maja donosi, że policję z Berlina i Nadrenji wysłano na G[órny] Śląsk. Mimo dementi Ministerstwa, które donosi, że dokumenty sfałszowane, sprawa wydaje się kompromitować Rząd Niemiecki.

Polexterne, 25 V/[19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 87.

Nr 954

140 [p]

25 V M.S.Z., okólnikowy

Ministerjum Spraw Zagranicznych przesyła do wiadomości tekst depeszy otrzymanej od Poselstwa Polskiego w Bukareszcie z prośbą o ewentualne informacje w tej sprawie.

„Z Węgier przychodzą tu alarmujące wieści. Ponowne przygotowania reinstalacji Karola²⁴³ ~~Sara~~ (?) w toku²⁴⁴, silne zbrojenia, propaganda w armji, (?) specjalne biura przy Ministerjum Spraw Zagranicznych organizujące irydyntę w utraconych prowincjach. Ostatnia mowa Andrassyego²⁴⁵ nie daje się zakryć oficjalnymi zapewnieniami lojalności, które zdradzają rzeczywisty sens przez fakt iż generał Falkenheim w zeszłym miesiącu po raz drugi spędził tydzień u Hortyego²⁴⁶ z dwoma oficerami niemieckimi na wojskowych obradach i pracach.

24 V,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 87-88.

Nr 955

2 [w]

25 V

²⁴¹ Niemiecki dziennik komunistyczny założony 9 listopada 1918 r. w Berlinie przez Karola Liebknechta i Różę Luxemburg; początkowo był organem lewego skrzydła Związku Spartakusa, a następnie, od chwili powstania Komunistycznej Partii Niemiec (1 I 1919), stał się jej centralnym organem prasowym.

²⁴² Pol. 'Krosno'

²⁴³ Karol I z dyn. (habsbursko)-lotaryńsko-toskańskiej (1887–1922), 21 XI 1916–11 XI 1918: cesarz Austrii i król Węgier (jako Karol IV).

²⁴⁴ Karol dwukrotnie próbował w roku 1921 odzyskać władzę na Węgrzech; po raz pierwszy 26 marca dotarł do Budapesztu i usiłował rozmawiać z regentem Horthym, ale ten zajął negatywne stanowisko, a państwa sukcesyjne stanowczo protestowały; po raz drugi stanął na przedmieściach Budapesztu w październiku; Czechosłowacja i Królestwo SHS zarządziły częściową mobilizację; w tym stanie rzeczy Horthy użył wówczas siły i Karola osadzono w twierdzy Tihány; 5 listopada 1921 r. sejm węgierski ogłosił detronizację Habsburgów, co zamknęło kwestię ich powrotu do władzy nie tylko faktycznie, ale także formalnie.

²⁴⁵ Gyula Andrassy von Csik-Szent Király, młodszy (1860–1929), hrabia, polityk węgierski; 24 X–2 XI 1918: ostatni wspólny minister spraw zagranicznych Austro-Węgier.

²⁴⁶ Właśc. Miklós Horthy de Nagybánya (1868–1957), admirał austro-węgierski, polityk węgierski; 1919: zorganizował armię narodową do walki z węgierską Republiką Rad; 1920–1944: regent Królestwa Węgier.

Bruksela, okólnikowy

Pour Askenazy

Prosiłbym wysłać tu na 24 godzin Łukasiewicza²⁴⁷ dla poznania obecnego stadium sprawy co konieczne dla działania w Londynie. Proszę telegrafować dzień przyjazdu.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 88.

Nr 956

76²⁴⁸ [w]

25 V

M.S.Z., Paryż, okólnikowy

Dziś byłem u Curzona. W półgodzinnej rozmowie prócz dymisji Ministra Sapiehy, z powodu której wyrażał ubolewanie, poruszana była jedynie sprawa Śląska. Interesował się kwestją kto ma władzę na obszarze spornym, w szczególności czy Korfanty tę władzę reprezentuje. – Odpowiedziałem wymijająco. Radę Najwyższą przewiduje w przyszłym tygodniu, przyczem wyraził przekonanie, że trzeba najrychlej definitywnie rozstrzygnąć niebezpieczny ten dla Europy konflikt. Chwalił mowę Brianda. Pytał wreszcie czy mogę ręczyć za ścisłe zamknięcie granicy, co potwierdziłem, wskazując jako dowód, że z tego powodu górnicy śląscy cierpią głód.

W rozmowie dawałem argumenty dowodzące wymownie żywiołowego charakteru powstania ludności zmęczonej, skrzywdzonej dopuszczeniem emigrantów, trzymanej bez końca w zawieszeniu. Curzon wywodom tym nie oponował.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 89-90.

Nr 957

77²⁴⁹ [w]

26 V

M.S.Z., Paryż, okólnikowy

Wczoraj wieczór nadeszła tu wiadomość o przejściu półtora tysiąca ludzi z Polski na Śląsk. Wobec mych wczorajszych zapewnień Curzonowi o ścisłym zamknięciu granicy, fakt powyższy, jeżeli się sprawdzi będzie tu znów wyzyskany jako dowód naszej dwulicowości.

²⁴⁷ Juliusz Łukasiewicz (1892–1951), polityk i dyplomata; XI 1918–VIII 1921: kierownik Wydziału Wschodniego w Departamencie Polityczno-Ekonomicznym MSZ; 1 IX 1921–1 IX 1922: sekretarz Poselstwa RP w Paryżu; IX 1922–V 1924: ponownie kierownik Wydziału Wschodniego w Departamencie Polityczno-Ekonomicznym; szczegóły zob. H. Batowski, „Łukasiewicz Juliusz” (w:) PSB, t. XVIII, z. 4 (79), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1973, s. 527-529.

²⁴⁸ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

²⁴⁹ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

Proszę szczegółowe wyjaśnienie. Według dzisiejszego „Times” powstańcy demolują systematycznie Olesno. Należałoby dążyć za każdą cenę do powstrzymania powstańców od tych desperackich aktów. Jestem pewny, że groźba zniszczenia choćby całego basenu nie tylko nie pomoże ale sprowadzi najgubniejsze następstwa. Wojenne zniszczenie Francji, Belgii stępiło wrażliwość zupełnie, zwłaszcza że okazało możliwość odbudowy każdego zniszczenia. Psychologii rozpaczki Zachód nie rozumie a może to kosztować sympatje amerykańskie, pojednawczość włoską, osłabić argumenty Francji. Przez Anglię będzie to wyzyskane jako wzmocnienie zarzutu terroru i zarzutu absolutnego nie przygotowania Polaków do gospodarowania krajem, który sami dla osiągnięcia celu politycznego obracają w ruinę. Chęć takiej presji na decyzję aliantów, podkreślona już przez „Times”, uważałbym za politykę samobójczą, która może doprowadzić do przeforsowania w Radzie Najwyższej zdania, że poza Pszczyną i Rybnikiem, w interesie Europy będzie leżało przyznanie Śląska Niemcom i oddanie w ich ręce bezpieczeństwa bogatego warsztatu pracy.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 90-92.

Nr 958

142 [p]

26 V M.S.Z., okólnikowy

Silne ataki niemieckie na powstańców poparte artylerją i doskonałymi środkami technicznymi grożą pokojowi Europy i uniemożliwiają pacyfikację, która jedynie może zapewnić ekonomiczne życie Górnego Śląska. Proszę w tym duchu informować opinię i sfery rządowe (zarazem) Stanów. W Paryżu przypisują udziałowi Harvey'a w Radzie Najwyższej decydujące znaczenie, a w razie niemożliwości uzgodnienia opinii, nie wykluczają możliwości arbitrażu Stanów. Tutejsi Amerykanie sondują^a (organi) opinię, badając jak społeczeństwo zareagowałoby na ewentualną decyzję Stanów.

Polexterne, 25 V [19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 92-93.

Nr 959

146 [p]

27 V M.S.Z.

Rzym donosi, że Sforza projektuje program Polsce 40 procent ludności całego Górnego Śląska, co odpowiada procentowi głosów polskich.

Polexterne, 26 V

IPMS, A. 12. 53/4, k. 93.

Nr 960

147 [p]

27 V M.S.Z.

Ataki niemieckie na Górnym Śląsku przez Le Ronda chwilowo wstrzymane. Oddanie Annabergu²⁵⁰ tłumaczy się silnym przemęceniem i osłabieniem dyscypliny powstańców. Rozluźnienie organizacji władz powstańczych spowodowane dotychczasowymi atakami niemieckimi oraz okrucieństwami Niemców na terenie ewakuowanym, utrudnia niezmiernie akcję likwidacyjną, co do której Rząd Polski wywiera w dalszym ciągu silny nacisk. Stwierdzona obecność reichswehry i bawarów tak zwany selbstschutz²⁵¹ rekrutowany głównie z Niemców nie górno-ślązaków.

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 93-94.***Nr 961**

69 [p]

27 V Paryż

Telegrafuję równocześnie do M.S.Z., tajne:

Dowiaduję się z dobrego źródła, że ukrytym celem podróży Benesza do Londynu 28-ego maja jest poruszenie sprawy Galicji Wschodniej, korzystając z równoczesnych naszych trudności ze sprawą śląską. W powrotnej drodze ma podobno zamiar zainteresować Galicją Wschodnią swego wiadomego Panu Ministrowi wpływowego przyjaciela w tutejszem Ministerstwie Spraw Zagranicznych.

26 V,

Zamoyski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 94.***Nr 962**

150 [p]

28 V M.S.Z.

Le Rond zażądał 25 maja aby powstańcy zlikwidowali ruch i administrację oddali Komisji stop. Dnia 26 maja Niemcy zaproponowali rozejm. Rząd Polski polecił działać na powstańców wedle następującego programu: 1) propozycję rozejmu należy przyjąć. Pośredniczyć i gwarantować wykonanie ma komisja opolska; 2) po zgodzie na rozejm utworzona będzie strefa neutralna szerokości 15 kilometrów, którą zapełnią Aljanci nie puszczając Niemców ani Polaków; 3) po utworzeniu strefy neutralnej przeprowadzone będą

²⁵⁰ Niem. 'Góra św. Anny'.

²⁵¹ Niem. 'samoobrona'; nazwy używane przez niemieckie organizacje paramilitarne złożone z członków mniejszości niemieckiej; działały w czasie obu wojen światowych; 1921: organizacje te zwalczały III powstanie polskie na Śląsku.

postulaty Le Ronda. Dziś pertraktują z nim w tej sprawie Kęszycki i Żółtowski²⁵². O wyniku konferencji doniosę.

Polexterne, 27 mai 1921.

IPMS, A. 12. 53/4, k.95.

Nr 963

149 [p]

28 V M.S.Z.

Wiadomość o przejściu 1500 ludzi z Polski zupełnie fałszywa. Granica naprawdę ściśle zamknięta czego dowodem choćby ataki prasy polskiej na Rząd o przesadną surowość na granicy. Wiadomość o demolowaniu Olesna niedokładna. Powstańcy cofając się zburzyli dworzec, co może się tłumaczyć względami strategicznymi. O innych (wypadk)ach niszczenia dla celów politycznych przez powstańców nie wiem. Zburzenie natomiast przez cofających się Niemców wspaniałej cynkowni w Lipinach w pierwszych dniach powstania jest niczem nieuzasadnione i dowodem terrorystycznych metod.

27 mai,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 95-96.

Nr 964

266 [p]

28 V Paryż

Zastałem dziś w tutejszem Ministerstwie Spraw Zagranicznych duże uspokojenie pod wpływem pomyślnych wiadomości od Le Ronda i w związku z poufną deklaracją złożoną komisji przez Korfantego oraz dowodami lojalności Rządu Niemieckiego. Wiadomości otrzymane z Ameryki wskazują na przychylne jej dla nas stanowisko w sprawie śląskiej.

Nie otrzymano tu jeszcze zapowiedzianego kompromisowego projektu Sforzy. Przypuszczają jednak, że mało się będzie różnił od poprzedniego i nie będzie zadowalający. Ostatnia dyskusja parlamentarna zlikwidowała w znacznej mierze kryzys francusko-angielski, przypisują to tutaj oględnej formie deklaracji Brianda, dzięki której spodziewają się uniknąć większych koncesji rzeczowych. Briand odradza stanowczo złożenia Radzie ambasadorów noty projektowanej telegramem nr 313 M.S.Z. w sprawie odpowiedzialności Niemców w ostatnich wypadkach G[órn]ośląskich, wobec czego notę wstrzymuję motywując zmianą sytuacji i obawą niepożądanego wytworzenia nowych trudności. Wysyłam natomiast notę w sprawie wydania jeńców i okrucieństw niemieckich, wskazując na niebezpieczeństwo represji i wznowienia walk. Termin posiedzenia Rady Najwyższej jeszcze nieustalony. Tutaj istnieje

²⁵² Brak danych.

raczej tendencja do odwlekania celem zupełnego wyjaśnienia sytuacji i umożliwienia pracy projektowanej komisji ekspertów, która przed ..la projekt rozgraniczenia Śląska. Dyrektor polityczny tutejszego M.S.Z²⁵³. oświadczył mi, że jego zdaniem zależnie od uspokojenia na Śląsku i w związku z likwidacją kryzysu franko-angielskiego będą mogły być podpisane, nie czekając załatwienia ostatecznego sprawy Śląska, ustalone już umowy polsko-francuskie. Odpisy otrzymują Londyn, Rzym i Waszyngton.

27 mai,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 96-98.

Nr 965

267 [p]

28 V Paryż

Temps²⁵⁴ podaje ze źródeł angielskich rzekomy nowy projekt angielski polegający: 1) na bezzwłocznym przyznaniu Niemcom 10 powiatów Kluczbork, Olesno, Opole wieś i miasto, Lubliniec, Głogówek, Koźle, Głupczyce, ^{a... a}, Racibórz wieś i miasto; 2) Polsce Rybnik, Pszczynę ^{a... a} pozostałe 10 powiatów mieszanych pozostałoby pod okupacją aljancką celem szczegółowej ankiety ^{a... a} geograficznej i ekonomicznej ekspertów dla wniosków do Rady Najwyższej. Wniosek włoski zbliżał by się do powyższego wszakże wykreślając również projekt granicy przez Zagłębie. Sprawdziłem, że ani Rada Ambasadorów ani tutejsze Ministerjum Spraw Zagranicznych projektów tych nie znali, wszakże ze względu na pewne prawdopodobieństwo istnienia tego rodzaju projektów, bezwzględnie dla nas szkodliwych, prasa tutejsza pod wpływem Ministerjum Spraw Zagranicznych zaczęła je już kategorycznie zwalczać. Gdyby treść projektów okazała się istotnie zgodną z powyższą pogłoską wystąpiłbym urzędowo do Rady Ambasadorów zastrzegając się przeciw zamierzonemu naruszeniu traktatu wersalskiego, który 1) nie przewiduje podziału w dwóch terminach; 2) każe oceniać wyniki plebiscytu gminami, nie zaś powiatami. Odpis otrzymują Londyn, Rzym, Waszyngton.

Zamoyski, 27 V [19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 99-100.

Nr 966

78 [w]

28 V

M.S.Z. i Paryż, okólnikowy

²⁵³ Emmanuel Peretti de La Rocca (1870–1958), dyplomata francuski; 1920–24 X 1924: szef Dyrekcji Spraw Politycznych i Handlowych.

²⁵⁴ „Le Temps”, jeden z najbardziej opiniotwórczych dzienników paryskich; założony w roku 1861; skompromitowany współpracą z okupantem niemieckim został w grudniu 1944 r. zastąpiony przez „Le Monde”.

Dochodzę do przekonania, że myśl ewentualnego arbitrażu amerykańskiego nie da się w żadnym razie zrealizować z powodu zasadniczego stanowiska Waszyngtonu, który przyjmując rolę rozjemcy w najdrażliwszej obecnie sprawie europejskiej stanąłby w jaskrawej sprzeczności ze swoją linią polityczną. Można jedynie przypuszczać, że obserwacyjna rola przedstawiciela Stanów w Radzie nie będzie czysto bierną, lecz w pewnych warunkach przybierze formę pośrednictwa dla zapobieżenia ewentualnemu konfliktowi Anglii i Francji.

Wróblewski, 28 V [19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 100-101.

Nr 967

268 [p]

29 V Paryż

Wyjaśniłem, że pogłoska o projekcie angielskim, włoskim zreferowana moim telegramem 267 redukuje się w rzeczywistości do projektu z 25 maja tymczasowego powierzenia okupacji wojskowej Niemcom Kluczborka, Głogówka i Głupczyc, Polakom Pszczyny (?) i Rybnika bez przesądzenia kwestji granicy, celem skupienia wojsk koalicyjnych na reszcie terytorjum. Mimo to Rząd Francuski sprzeciwił się projektowi z obawy stworzenia precedensu. Rada Ambasadorów rozważyła dziś tę sprawę i wobec raportu Leronda²⁵⁵ o gotowości Korfantego do złożenia broni zażądała przed powzięciem decyzji raportu o nowej sytuacji na przyszłe posiedzenie w środę 1-go czerwca. Odpis otrzymują Londyn, Rzym, Waszyngton.

Zamoyski, 28 V [19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 101-102.

Nr 968

153 [p]

30 V M.S.Z.

Korfanty wydał odezwę stwierdzającą fakt zawieszenia broni wraz z Doliwą²⁵⁶ objechał front dla przypilnowania surowego przestrzegania zawieszenia broni. Wiadomość o spodziewanych znad Renu świeżych transportach niepopularnych wśród ludności wojsk angielskich jako też i wiadomości o włoskim projekcie podziału i umiędzynarodowienia okręgu przemysłowego wywołały wśród ludności gwałtowny niepokój.

Dąbski, 29 V [19]21

²⁵⁵ Właśc. Le Rond.

²⁵⁶ Maciej Ignacy Mielżyński ps. „Nowina-Doliwa” (1869–1944), polski działacz narodowy w Wielkopolsce i na Śląsku; 1920: wstąpił do Wojska Polskiego w stopniu mjra. I 1921: oddelegowany – jako ppłk. kaw. – na Górny Śląsk; początkowo zastępca dowódcy, a od IV 1921: organizator tajnej formacji wojskowej: Dowództwo Obrony Plebiscytu (DOP); wraz z wybuchem III powstania śląskiego stanął na czele DOP, przekształconego w Naczelną Komendę Wojsk Powstańczych; 31 V 1921: odwołany z zajmowanego stanowiska i pod koniec t. r. przeniesiony w stan spoczynku.

IPMS, A. 12. 53/4, k. 102-103.

Nr 969

154 [p]

30 V M.S.Z., statim

Kęszycki telegrafuje, że Le Rond zadaje pytanie czy Polska i Górny Śląsk zgodzili by się na propozycję natychmiastowego zajęcia Pszczyny i Rybnika przez wojsko polskie, podczas gdy Niemcy zajmą Kluczbork, Głupczyce i Głogówek. Proszę zbadać poufnie Ministerjum Spraw Zagranicznych, z jakiego polecenia i czyjej inicjatywy propozycja Le Ronda, jakie na nią zapatrywanie i czy ten pierwiastkowy przydział części terenu nie zmierza do internacjonalizacji okręgu przemysłowego. Proszę natychmiast odpowiedź. Otrzymuje Paryż, Rzym, Londyn.

Dąbski, 29 V [19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 103-104.

Nr 970

152 [p]

30 V M.S.Z.

Srokowski donosi, że na G[órnym] Śląsku istnieje zawieszenie broni de facto zapośredniczone przez komisję. Oblicza siły niemieckie na ogół 37 000 z pociągami pancernymi i działami 15 cm. Zawiadamia, że w Oleśnie powstańcy uszkodzili tylko stację i trzy mosty, natomiast Niemcy spalili nad Odrą cały szereg wsi, wymordowali wielu mieszkańców.

Dąbski, 29 V [19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 104.

Nr 971

148 [p]

30 V M.S.Z.

Benesz ma jechać do Londynu i Paryża. Prawdopodobne jego ^{a...} wrogie Polsce kroki w sprawie Górnego Śląska i szczególnie Galicji Wschodniej.

Polexterne, 28 V [19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 104.

Nr 972

156 [p]

31 V M.S.Z.

Dowiadujemy się z pewnego źródła: Percival odwołany. Zastąpi go Sir. Harold Stuart²⁵⁷ obecnie w Koblencji.

Proszę natychmiast szyfrować jak najdokładniejsze informacje o Stuarcie.

Polexterne, 31 V

IPMS, A. 12. 53/4, k. 105.

Nr 973

155 [p]

1 VI M.S.Z.

Rada Ministrów dziś projekt podziału tymczasowego Śląska na trzy strefy stanowczo odrzuciła jako sprzeczny z traktatem wersalskim, polecając natomiast kategorycznie dążyć do stworzenia pasa neutralnego między powstańcami a Niemcami, okupowanego przez wojska aljanckie. Poleciałem Kęszyckiemu w tym duchu informować Korfantego i przekonać go, że tylko zaprzestanie walki i stworzenie pasa neutralnego zbliży nas do rozwiązania.

Dąbski, 31 V [19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 105.

Nr 974

151 [p]

2 VI M.S.Z.

Zwracam uwagę na źródłową pracę²⁵⁸ Majora Firicha²⁵⁹ z przedmową Trąpczyńskiego²⁶⁰ o wynikach plebiscytu na G[órnym] Śląsku opartą na oficjalnych danych. Egzemplarze francuskie, angielskie prześlę najbliższym kurjerem. Proszę propagandę tej pracy.

Dąbrowski, 31 V

IPMS, A. 12. 53/4, k. 106.

Nr 975

79 [w]

2 VI M.S.Z.

²⁵⁷ Sir Harold Arthur Stuart (1860–1923), wyższy urzędnik Indyjskiej Służby Cywilnej; 1919: mianowany Wysokim Brytyjskim Komisarzem Międzysojuszniczej Wysokiej Komisji Nadrenii.

²⁵⁸ K. Firich, „Polskość Górnego Śląska według urzędowych źródeł pruskich a wynik plebiscytu”, Warszawa 1921.

²⁵⁹ Karol Tytus Jerzy Firich (1884–1936), brał udział w obronie Lwowa w randze kpt. WP, zweryfikowany jako kmr ppor. z 1 VI 1919; 1921: uczestnik III Powstania Śląskiego w Sztapie Armii Ochotniczej; szczegóły zob. J. M. Czerwiński, II. „Korpus morskich oficerów technicznych”, s. 487.

²⁶⁰ Wojciech Trąpczyński (1860–1953), prawnik; 1918: członek Naczelnej Rady Ludowej; 1919–1922: poseł na Sejm Ustawodawczy i od 14 II 1919: jego marszałek; 1922–1927: marszałek Senatu RP wybrany z listy Chrześcijańskiego Związku Jedności Narodowej; 1928–1935: poseł na Sejm RP: II i III kadencji z ramienia endecji; 1935: wycofał się z życia politycznego.

Proponuję upoważnić mnie do następującej odpowiedzi komitetowi Hands off Russia²⁶¹ na pytanie zawarte w raporcie N° 86.

Ze względów zasadniczych rząd polski nie może przyznawać delegacji Komitetu, jako politycznej organizacji zagranicznej, prawa badania na terytorjum polskiem słuszności lub niesłuszności akcji politycznej rządu polskiego, zwłaszcza w dziedzinie jego polityki zagranicznej, a tem mniej gwarantować tej delegacji swoim autorytetem możliwość nieograniczonego porozumienia się z przedstawicielami sowietów w jakimkolwiek charakterze w Polsce przebywającym.

Natomiast rząd polski oświadcza chętną gotowość umożliwienia reprezentantom każdego kierunku politycznego w Anglii, a zatem jak w tym wypadku przedstawicielom kierunku skrajnie lewicowego zapoznania się z politycznymi i społecznymi warunkami Polski na miejscu i wyrobienia sobie samodzielnego obiektywnego sądu w stosunkach wewnętrznych. W tym celu rząd Polski gotów jest załatwić podróż i pobyt takim reprezentantom na terenie Polski.

2 VI,

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 106-107.

Nr 976

80 [w]

2 VI

M.S.Z.

Refero Votre 156.

Sir Harold Stuart karyera opisana Who is who, rocznik 1920. Obecnie na czele aljanckiej komisji ekonomicznej Nadrenji. Opinie o nim rozbieżne. Źródła angielskie uważają go za taktownego energicznego urzędnika pedantycznie wykonywającego instrukcje, unikającego angażowania się politycznie. Źródła francuskie witają nominację przychylnie, uważając, że w czasie urzędowania w Koblencji popierał poglądy francuskie. Dalsze informacje zbieram.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/4, k. 108.

Nr 977

157 [p]

3 VI M.S.Z.

²⁶¹ Narodowy Komitet Ruch na rzecz »Hands of Russia« założony pod auspicjami socjalistów brytyjskich na konferencji w Londynie w styczniu 1919 r.; oponował przeciwko brytyjskiej interwencji w rosyjskiej wojnie domowej po stronie „białych Rosjan”.

Ze źródeł francuskich informują, że d'Abernon osobiście zaangażowany w interesach niemieckich na G[órnym] Śląsku.

Polexterne, 2 VI [19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 108.

Nr 978

159 [p]

3²⁶² VI M.S.Z., okólnik

W paru punktach zaczęły wojska aljanckie dzielić strony walczące i tworzyć zonę neutralną na Górnym Śląsku. Najszybsze i zupełnie ^{a...^a} stworzenie tej zony jest pierwszym kardynalnym postulatem pacyfikacji Górnego Śląska. Korfanty gwarantuje Komisji, że żaden obiekt nie zostanie zniszczony przez powstańców, o ile nie będą atakowani. Gdyby jednak przyszło zbyt daleko się cofać, nie mógłby Korfanty wziąć odpowiedzialności za akty rozpacz. Należy inspirować opinię, że Korfanty jest obecnie na G[órnym] Śląsku potężną gwarancją ładu i porządku, a nawet opiekunem ludności niemieckiej. Dlatego koalicja winna mu małymi ustępstwami pomagać i wzmacniać jego stanowisko w masach ludowych, co będzie jedyną gwarancją pacyfikacji. Przywódcy nie pragną stworzyć fait accompli²⁶³ o charakterze międzynarodowym, lecz wyłącznie utrwalić skutki przewrotu w zakresie wewnętrznej administracji, likwidując powstanie komisja powinna uznać tę rewolucyjną z woli ludu administrację z zastrzeżeniem zwierzchniej kontroli, tak jak poprzednio administrację niemiecką, gdyż nowe władze zyskują zaufanie i usunięcie ich może wtrącić kraj w anarchję i bolszewizm. Proszę w tym duchu informować opinię i prasę.

3 VI,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 109-110.

Nr 979

158 [p]

4 VI M.S.Z., okólnik

Powstańcy na rozkaz Korfantego zaprzestali atakować. Niemcy natomiast dalej atakują. Komisja międzysojusznicza żąda cofnięcia wojsk generała Hoefera²⁶⁴, który odmawia. Anglicy bez komisarza i dowódcy robią trudności w tworzeniu [„w tworzeniu” powtórzone] pasa neutralnego. Korfanty bardzo pragnie utworzenia pasa neutralnego, aby mógł rozpocząć demobilizację.

²⁶² Nadpisano 4.

²⁶³ Franc. 'fakt dokonany'.

²⁶⁴ Karl Hofer (1862–1939), niemiecki generał z 1918; podczas III powstania śląskiego objął komendę nad górnośląskim Selbstschutzem; dowodził niemieckimi kontrofensywami na Górę św. Anny i Kędzierzyn; po zakończeniu walk na Górnym Śląsku przeniesiony w stan spoczynku.

3 VI,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 110-111.***Nr 980**

81 [w]

4 VI

M.S.Z.

W czwartkowej rozmowie z podsekretarzem stanu Lindsay²⁶⁵ omówiłem stanowisko Polski wobec projektu Hymansa. Jak przewidywałem F.O. uważa warunek dopuszczenia delegacji wileńskiej za objaw chęci zerwania, co starałem się zbić. Szczegóły w raporcie.

4 VI,

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 111.***Nr 981**

160 [p]

6 VI M.S.Z., okólnikowy

Opole donosi, że dla uniknięcia wpływów miejscowych jest w naszym interesie by komisja rzeczoznawców obradowała poza granicami G[órnego] Śląska. Proszę pracować [w] tym kierunku.

Polexterne, 4 VI

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 111.***Nr 982**

161 [p]

7 VI M.S.Z.

Receptus numer 34 claris

Poinformować Jurkowskiego ad 1. Liczba emigrantów miljon. ~~Szczególny~~ Spodziewany napływ [do] końca b[ieżącego] r[oku] pół miliona. Ad 2. Warszawie 60 do stu tysięcy zbiegów, Rosjan i Żydów. Ad 3. poufne, pierwszego czerwca żołnierzy Petlury 14 954, Peremykina²⁶⁶ 5 472, Bałachowicza 5 715, innych Ukraińców 790, różnych 1 369. Ad 4. Liczba żywionych [przez] urząd emigracyjny 10 tysięcy, najbliższej przyszłości 60 tysięcy. Ad 5. kwietniu 80 tysięcy, spodziewany wzrost sto tysięcy.

6 VI

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 112.

²⁶⁵ Ronald Charles Lindsay (1877–1945), dyplomata brytyjski; 1 I 1921–I 1924: pomocnik podsekretarza stanu w FO.

²⁶⁶ Boris Siergiejewicz Piermikin (1890–1971), rosyjski generał-major z X 1919; XI 1919: kiedy wojska Białych prowadziły masowy odwrót, dowodził 5. Liwieńską Dywizją Piechoty; I 1920: z Estonii wyjechał do Polski; IX 1920: objął dowództwo nowo formowanej 3. Armii Rosyjskiej. Po nieudanej próbie przejścia na Krym została ona w listopadzie t. r. internowana w Polsce.

Nr 983

162 [p]

8 VI M.S.Z.

W zgodzie z Daszyńskim akceptuję propozycję Pana z zastrzeżeniem, że zachowany będzie ściśle prywatny charakter podróży. Pożądane, aby przyjazd nastąpił przed przybyciem Karachana²⁶⁷ do Warszawy. Proszę telegrafować listę osób i termin przyjazdu.

7 VI,

Dąbski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 112-113.***Nr 984**

163 [p]

8 VI M.S.Z.

Z okazji rozstrzelania porucznika Iwanickiego²⁶⁸ za sprzedaż dokumentów agentowi obcego państwa gazety popełniły niedyskrecję wskazując Anglję. Sprostowanie Ministerjum Spraw Zagranicznych wywołało brutalną wzmiankę w brukowej gazecie poniedziałkowej, wskazującą na angielskie biuro paszportowe, jako agenturę szpiegowską Lloyd George'a. Rząd czyni wszystko, aby sprawę załagodzić i dać satysfakcję. Proszę przedstawić sprawę jako wybryk brukowego pisma i w razie potrzeby wyrazić ubolewanie.

Polexterne, 7 VI

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 113.***Nr 985**

82 [w]

8 VI

M.S.Z., statim

Dla Ministra Skarbu.

Od paru dni kurs marki dziennie spada paręset do tysiąca punktów. Według opinii ekspertów londyńskich, z którymi rozmawiałem, powodem – spekulacja, zwłaszcza niemiecka. Podobno spekulanci sprzedali znaczne sumy bez pokrycia.

Zdaniem ekspertów szybka poprawa – podwyższenie kursu około 3 500, możliwe przez otwarcie kredytu do 50 000 funtów celem odpowiednich operacji zakupna marek na nasz rachunek za pośrednictwem przyjaznego banku. Należałoby zmusić spekulantów do pozbycia się kupując marki w powyższym banku.

Wobec nieobecności Rutkowskiego, powracającego za dwa dni, nie mogłem zaciągnąć jego opinii.

²⁶⁷ Lew Mikołajewicz Karachan, właśc. L. M. Karachanian (1889–1937), dyplomata sowiecki; 1918–1920: zastępca ludowego komisarza spraw zagranicznych; 1921–1923: przedstawiciel sowiecki w Warszawie.

²⁶⁸ Brak danych.

Wróblewski, 8 VI

IPMS, A. 12. 53/4, k. 114.

Nr 986

164 [p]

8 VI M.S.Z., okólnikowy

Rzym komunikuje, że Sforza spodziewa się rozstrzygnięcia sprawy G[órnego] Śląska w ciągu 3 tygodni. Uważa, że komisja rzeczoznawców jest pożyteczna, gdyż może uzgodnić opinię, co było w komisji opolskiej niemożliwe. Swoją akcją tłumaczy Sforza tem, że potrzeby ekonomiczne mogą być zaspokajane przez układ międzynarodowy, lecz nie wolą ludności. Francja zaś chce dać Polsce jak najwięcej, Anglja jak najmniej, kierując się względami polityczno-ekonomicznymi.

8 VI,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 115.

Nr 987

83 [w]

9 VI

M.S.Z.

Wyjechał do Warszawy urzędnik działu ekonomicznego do spraw polskich O'Malley²⁶⁹ w roli kurjera. Usposobiony raczej nieprzychylnie.

Wróblewski, 9 VI

IPMS, A. 12. 53/4, k. 115.

Nr 988

84 [w]

9 VI

M.S.Z. i Paryż

Widziałem wczoraj Benesza, który zapewnił, że głównym celem jego przyjazdu było najsilniejsze podtrzymanie wobec rządu angielskiego polskich praw do Śląska, że przedstawił to Curzonowi, Sir Eyre Crowe i sekretarzowi Premiera²⁷⁰, że spodziewa się dobrych rezultatów, że wreszcie uczynił to po poprzednim porozumieniu z Briandem. Sprawy Galicji Wschodniej nie poruszał trzymając [się] neutralności zgodnie z dawniejszą deklaracją. Skontrolowałem dziś u ambasadora francuskiego wiarygodność tych oświadczeń co do Śląska. Ambasador przypisuje znaczenie krokowi Benesza, jak w ogóle każdemu nie wprost

²⁶⁹ Być może to Sir Owen St Clair O'Malley (1887–1974), dyplomata brytyjski, w okresie II wojny św. Ambasador Wielkiej Brytanii przy polskim rządzie emigracyjnym.

²⁷⁰ Sir Maurice Hankey (1877–1963); w latach 1916–1938 stał na czele Sekretariatu Gabinetu; komórkę tę utworzył Lloyd George w 1916 r. [oprac. JŁ]

interesowanemu pośrednictwu. Natomiast uważa, że nowe próby bezpośredniego działania przez ewentualną delegację polską nie mogą posunąć sprawy. Chwalił dotychczasowe stanowisko nowego Komisarza angielskiego w Opolu²⁷¹. Podnosił ważność roli Ameryki wobec czego podejmuję nowe kroki u Harveya.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 116-117.

Nr 989

85 [w]

10 VI

M.S.Z.

Proszę zawiadomić polską Fabrykę Budowy Lokomotyw Sto-krzyska 26 w Warszawie oraz Teodrego Nosowicza²⁷², Aleje Ujazdowskie 27, że dziś w Export Credit Department zapadła decyzja odmowna. Motywują brakiem dostatecznej gwarancji, de facto poinformowano mnie, że powodem jest sytuacja polityczna wywołana wypadkami śląskimi.

Goldstand, Polmission

IPMS, A. 12. 53/4, k. 117.

Nr 990

165 [p]

11 VI M.S.Z.

Czy prawdziwe informacje, że Anglja zgodziła się na udział Belgji w Radzie Najwyższej, stawiając jej pewne warunki.

9 juin²⁷³,

Dąbski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 117.

Nr 991

168 [p]

12 VI M.S.Z.

Paryż komunikuje, że sprawą śląską w zastępstwie Japonji zajmuje się głównie Ambasador Hayashi. Proszę starać się wejść z nim w stały kontakt i informować go o sprawie G[órnego] Śląska.

11 juin,

Dąbski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 118.

Nr 992

²⁷¹ Brak danych.

²⁷² Teodor Teodozy Nosowicz (1882–1934), inżynier komunikacji, handlowiec, armator, 1920–1921, dyrektor Departamentu Morskiego Min. Przemysłu i Handlu. [oprac. JŁ]

²⁷³ Franc. czerwiec.

169 [p]

12 VI M.S.Z.

Dzienniki Ukraińskie przynoszą wiadomość, że Lloyd George konferował z Szeptyckim. Proszę [o] informacje czy można dementować. Audjencja miała miejsce 2-go marca lub maja.

11 juin,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 118.

Nr 993

171 [p]

13 VI M.S.Z.

W razie zgłoszenia się [do] poselstwa Krąkowskiego²⁷⁴ i sekretarza jego Trubczanowa, proszę udzielić przepustek na wyjazd do Polski.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 118.

Nr 994

167 [p]

13 VI M.S.Z., okólnikowa

Tworzenie zony neutralnej na G[órnym] Śląsku jest na ukończeniu. Odbyło się to przeważnie kosztem powstańców, którzy daleko cofnąć się musieli, szczególnie w rejonie Gliwic, unikając zatargu z wojskami sprzymierzonymi. Podobno generał Hennicker²⁷⁵ na obradach dowódców wojskowych nad linią neutralną zaproponował powierzenie pacyfikacji Śląska Hoferowi, czemu sprzeciwił się Francuz i ostatecznie zdecydowano przeprowadzenie tej linii – Francuzi, Opolscy ostrzegają przed groźną koncentracją sił niemieckich w okolicach Kędzierzyna. Odnosi się wrażenie, że komisja dąży do utworzenia zony neutralnej zbliżonej linii Sforzy.

12 juin,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 118-119.

Nr 995

166 [p]

12 VI M.S.Z., okólnikowa

Zwróciłem się dziś do posłów francuskiego, angielskiego, włoskiego, proponując aby wydelegowani wyżsi oficerowie francuski, angielski, włoski objechali granicę Górnego Śląska celem stwierdzenia jej zamknięcia od Polski.

Dąbski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 119-120.

²⁷⁴ Brak danych o tych osobach.

²⁷⁵ W tym kontekście prawdopodobnie chodzi o Charlesa Henry'ego Chanosy Hennikera, 6. barona Hennikera, (1872–1956).

Nr 996

170 [p]

12 VI M.S.Z., okólnikowa

Poufnie – do wiadomości – Waszyngton donosi, że nasze umowy handlowe z Francją i Anglią wywołały złe wrażenie i komentowane są jako pogwałcenie równych praw Ameryki. Lubomirski obawia się ujemnych skutków politycznych ze względu na zadrażnienie miłości własnej Ameryki. Dziś poseł angielski notą zapytuje czy Polska gotowa jest oddać Rządowe tereny naftowe wschodniej Galicji również angielskim grupom finansowym oraz w jakiej mierze umowy naftowe uwzględniają fakt, że suwerenność Galicji Wschodniej przysługuje sprzymierzonym mocarstwom²⁷⁶. Proszę wiadomość czy zwłoka podpisania z Francją umowy nie stoi w związku z angielskim punktem widzenia.

11 juin,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 120-121.***Nr 997**

172 [p]

12 VI M.S.Z., okólnikowa

Korfanty komunikuje, że dnia 10 czerwca podpisał z komisją w Opolu układ, w którym obowiązuje się zlikwidować powstanie i demobilizować wedle wskazówek komisji pod warunkiem, że równocześnie w tym samym zakresie uczynią to Niemcy. Wobec tego należy uważać, że po ostatecznym przeprowadzeniu linii neutralnej pacyfikacja G[órnego] Śląska będzie zupełna. Proszę do urzędowego potwierdzenia tej wiadomości traktować ją najściślej tajnie.

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 121.***Nr 998**

173 [p]

12 VI M.S.Z., okólnikowy

Potwierdzam mój wczorajszy telegram. Układ podpisany przez Korfantego wchodzi w życie 14 czerwca. Dnia tego powstańcy opuszczą Gliwice pod warunkiem, że Niemcy opuszczą 16 czerwca górę Św. Anny. Tego dnia ogłoszona będzie ogólna amnestja, do 22 czerwca nastąpi ostateczna likwidacja, po której na terytorjum pozostanie po stronie niemieckiej policja zielona, po polskiej milicja obywatelska.

Należy podkreślać dobrą wolę Korfantego, którą uznaje komisja, nawet nieprzychylni nam Anglicy.

²⁷⁶ Na mocy traktatu pokoju z Austrią podpisanego w St. Germain-en-Laye.

W razie niedotrzymania układu przez Niemców Korfanty zastrzega sobie swobodę działania. Proszę podkreślać dotychczasową udowodnioną lojalność organizacji powstańczych dotrzymywa zobowiązań, w przeciwieństwie do Niemców.

Polexterne, 12 VI

IPMS, A. 12. 53/4, k. 122-123.

Nr 999

86 [w]

14 VI

M.S.Z.

Dla Ministra Finansów.

Z polecenia posła zasięgnąłem dziś rady Rotszyldów i braci Baring²⁷⁷, refero depesza N° 82 z 8-ego czerwca. Firmy te upoważniają mnie zakomunikować, że uważają wszelką interwencję na rynkach pieniężnych za pomocą zakupów marek polskich za bezcelową gdyż rezultat byłby czystą stratą skarbu Polskiego tak długo jak będą wypuszczane nowe emisje marek. Podzielim to zdanie, odwołując się do treści mego listu z 26-tego marca i dodaję, że dla wstrzymania deprecjacji kursu niezbędne jest zupełne wstrzymanie dalszej emisji marek oraz wycofanie z obiegu marek pożyczkami wewnętrznymi wysoko oprocentowanymi. O ile skarb odczuwa brak gotówki należałoby emitować czasowo bony skarbowe, inaczej nie będzie granic deprecjacji naszego kursu. Sytuacja kursu rubla jest wystarczającym tego dowodem.

Rutkowski, Polmission

IPMS, A. 12. 53/4, k. 123-124.

Nr 1000

175 [p]

14 VI M.S.Z., okólnik

Wysyłam Paryż następujący szyfr^{a...a}

Proszę natychmiast wystosować do Rady Ambasadorów notę następującą:

Powstańcy pod presją Rządu Polskiego postanowili zlikwidować powstanie i podać się zupełnie komisji alianckiej. Zawarcie odnośnego układu nastąpiło pomiędzy Korfantym a komisją aliancką dnia 10 b[ieżącego] m[iesiąca] o godzinie 23 w nocy pod warunkiem, że również Niemcy się zdemobilizują. Pewnem już jest, że Niemcy układ ten obalają, zajmując w nocy z 11 na 12 opuszczone w myśl układu przez powstańców terytorja.

²⁷⁷ Barings Bank, założony w 1762 r. jeden bardziej znaczących angielskich banków handlowych z siedzibą w Londynie; pozostawał w posiadaniu rodziny Baring pochodzenia niemieckiego.

Proszę zwrócić w nocy uwagę na to, że powstańcy wykonują najlojalniej swoje zobowiązania, a Niemcy korzystając z tego posuwają się naprzód i atakują powstańców bez przeciwdziałania aljantów. Nierównomierne traktowanie powstańców i Niemców wywołuje wzburzenie wśród powstańców i opinii polskiej i muszą doprowadzić na Śląsku do odruchów rozpacz, za które rząd nie może brać odpowiedzialności. Domagać w nocy kategorycznie wykonania umowy, powstrzymania napaści, rozbrojenia Niemców, bo to jedynie zapewni pacyfikację Śląska.

Treść powyższą zużytkować w nocy uwzględniając fakty poprzednio podane w szyfrach i domagać się stanowczo równomiernego traktowania powstańców i Niemców, którzy rozmyślnie unicestwiają wszelkie układy zamierzające do pacyfikacji Śląska.

14 VI,

Dąbski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 124-126.

Nr 1001

174 [p]

14 VI M.S.Z., okóln[ikowa]

Niemcy usiłując uniemożliwić przeprowadzenie pacyfikacji, którą nadal według układu powstańcy realizują, atakowali w nocy z 11 na 12 powstańców ustępujących z Zębowa dla utworzenia pasa neutralnego. Mam wiadomości, że przygotowują się oni do ogólnego natarcia na Gliwice. Jest możliwe, że w tem natarciu nie będą im przeszkadzać Anglicy.

Hennikier miał oświadczyć, że wojska niemieckie potrafią przeprowadzić zajęcie całego Śląska i skończyć powstanie.

Proszę zaznaczyć, że pacyfikacja oparta na rozbrojeniu, na którą się zgodził Korfanty, jest sabotowana przez Niemców, którzy dążą do stworzenia *fait accompli*.

14 VI,

Dąbski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 126-127.

Nr 1002

87 [w]

15 VI

M.S.Z.

F.O. zarzuca fałsz informacji naszej o zniszczeniu cynkowni w Lipinach²⁷⁸ przez Niemców, podawanej nam kilkakrotnie z Warszawy. Proszę ściśle stwierdzić szczegóły faktu i przesłać mi wraz z podaniem wiarygodnych neutralnych świadków na przykład Francuzów lub Włochów, abym mógł natychmiast sprostować.

²⁷⁸ Już w 1853 r. Guido Georg Fridrich Erdmann Heinrich Adalbert Henckel von Donnersmarck (1830–1916) założył pierwszą na Śląsku spółkę akcyjną o nazwie: „Śląskie Kopalnie i Cynkownie”, z siedzibą w Lipinach.

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 127.***Nr 1003**

176 [p]

15 VI M.S.Z.

Proszę zrzec się kupna domu bez strat. Minister Skarbu odmawia kredytu. Telegrafować niezwłocznie rezultat starań.

14 juin,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 128.***Nr 1004**88²⁷⁹ [w]

16 VI

M.S.Z.

Refero N° 176.

Cofnięcie kupna domu bez straty zadatku wykluczone. Kupno nastąpiło na podstawie stanowczego polecenia Ministra Sapięhy. Prócz straty pieniężnej cofnięcie wywołałoby skandaliczne wrażenie. Obecny lokal musimy opuścić 1 listopada. Wynajęcie nowego odpowiedniego lokalu najmniej 3 000 funtów rocznie. Kupno istotnie wyjątkowo korzystne. Skoro Rzym, Berlin mają domy trudno pojąć odmowę Skarbu dla Londynu. Nie mógłbym wziąć na siebie odwołania transakcji, przygotowanej w roku zeszłym za zgodą Ministerstwa Skarbu, które wypłaciło już trzecią część zapotrzebowania Poselstwa a obecnie przeprowadzonej na wyraźne polecenie Ministra Spraw Zagranicznych, który znał wszystkie szczegóły interesu.

W skutek telegramu wyjednałem zwłokę ostatecznej zapłaty do 15 sierpnia.

16 VI,

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 128-129.***Nr 1005**[p]²⁸⁰

16 VI Paryż

Lojalność powstańców w przeciwstawieniu do kategorycznej odmowy Hoefera, o której doniósł telegraficznie Le Rond znacznie poprawiła naszą sytuację, Stuart oburzony zachowaniem się Niemców przechyla się na stronę francuską. Briand, u którego byłem z posłem Grabskim podkreślił ogromną wagę faktu, że dzisiaj Niemcy są w niekorzystnej

²⁷⁹ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

²⁸⁰ Numeru porządkowego brak.

pozycji oraz wyraził konieczność, by ludność Górnego Śląska nie dała się wytrącić z równowagi i z pełnym zaufaniem do aliantów wytrwała na drodze likwidacji powstania. Jedynie wtedy będzie Francja miała szanse przeprowadzić swój program oddania nam całego basenu przemysłowo-górniczego, którego niepodzielności będzie do ostateczności bronił. Na moje zapytanie co do udziału Belgii i Stanów w Radzie odpowiedział Briand, że postara się o udział pierwszej, o ile przekona się o jej przychylnym stanowisku, co do drugiej ma nadzieję, że czynną rolę odegra.

Otrzymują Warszawa-Londyn-Rzym.

15 juin,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 129-130.

Nr 1006

177 [p]

17 VI M.S.Z., okólnikowy

Proszę wszcząć energiczną propagandę prasową wykazującą lojalność powstańców polskich w przeciwieństwie do Niemców, zwracając uwagę, że jest to uwieńczeniem wysiłków Rządu Polskiego zmierzającego do pokojowego załatwienia wszelkich spraw spornych Europy. – Proszę zwrócić uwagę na cykl artykułów Reboula²⁸¹ w „Temps” o Śląsku, użyć obok nadsyłanych przez Ministerjum informacji jako materiał propagandy.

16 juin,

Dąbski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 131.

Nr 1007

178 [p]

19 VI M.S.Z.

Opole komunikuje, że powstańcy posłusznie komisji ewakuowali szereg miejscowości. Niemcy odrzucili wszystkie żądania komisji, która wyznaczyła na propozycję Stuarta trzech delegatów do dalszych pertraktacji z Hoferem.

Polexterne, 18 VI

IPMS, A. 12. 53/4, k. 131.

Nr 1008

179 [p]

20 VI M.S.Z., okólnikowa

Jaki cel podróży Curzona do Paryża? Czy jest związek ze sprawą śląską i jaki ostatnio stosunek do sprawy bliskiego wschodu. Czeskie pisma notują pogłoski z Londynu i Brukseli

²⁸¹ Prawdopodobnie chodzi o artykuły płka Constantina Reboula, w tym czasie szefa francuskiej misji wojskowej na Litwie. [oprac. JŁ]

jakoby za znaczne ustępstwa na Śląsku miały nam być przyznane kompensaty: Wilno lub Galicja Wschodnia. Proszę dokładnie informować.

18 VI,

Dąbski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 132.

Nr 1009

180 [p]

20 VI M.S.Z., okólnikowa

Rokowania między komisją, powstańcami, Niemcami trwają. Rezultatu ostatecznego dotąd nie ma, Niemcy jednak ustąpili wczoraj z Annaberg. Wsie opróżnione przez kombatantów obsadza policja niemiecka po stronie Hoeffera, a polska na terytorjum zajętem przez powstańców. Fakt akceptowania przez komisję tej nowej policji należy uważać za poważny sukces powstania. Jest nadzieja, że komisja uzna również inne władze administracyjne. Według niesprawdzonych pogłosek Niemcy starli się w paru miejscach z Anglikami i zabrali im parę samochodów.

18 VI,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 132-133.

Nr 1010

89²⁸² [w]

20 VI

M.S.Z.

Sprawa śląska poruszona była między Briandem a Curzonem w Paryżu. Wysłali wspólną instrukcję do Opola, by komisja postarała się najrychlej przedstawić jednomyślną propozycję granic. Jest to zmiana od poglądu Lloyda George'a jakoby wystarczała większość Komisji.

20 VI,

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 133.

Nr 1011

181 [p]

21 VI M.S.Z.

Skarb nie może obecnie w chwili katastrofalnego spadku marki wypłacić dwadzieścia tysięcy funtów. Jeżeli cofnięcie niemożliwe proszę skombinować wypłacenie tam zdeponowanych dziesięć tysięcy funtów oszczędności i funduszu dyspozycyjnego, ewentualnie hipoteki, przedłużeniem spłat do końca 1922 roku. Proszę telegraficzną odpowiedź.

20 juin,

Polexterne

²⁸² Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

IPMS, A. 12. 53/4, k. 133.

Nr 1012

183 [p]

22 VI M.S.Z., okólnikowy

Opole komunikuje: Korfanty prosi o rozpoczęcie zabiegów dla przyspieszenia decyzji Rady Najwyższej. Rządowi Francuskiemu należy zwrócić uwagę, że nawet po likwidacji powstania stan kraju będzie bardzo anormalny. Szczególnie gdyby Niemcy oporem swoim przedłużyli powstanie. Ludność polska dała dowody niezwykłej karności. Nie można przeciągać struny i doprowadzić do nowych powikłań, któreby miały charakter społeczny. Odpowiedzialni członkowie Komisji międzysojuszniczej sądzą, że Hoefffer zgodzi się wreszcie na ewakuację, szczególnie że zaczyna mu brakować pieniędzy. Dla okazania dobrej woli powstańcy odłączyli się od Niemców przez cofnięcie się 12 do 15 km szerokości. Niemcy napadają na to terytorjum rabując, prześladując ludność. Wiadomości gazet o zabójstwach. W skutek tego niebezpieczeństwo nowego powstania polskiego w strefie ewakuowanej. Francuzi zadowoleni ze Stuarta na miejscu Percivala.

Polexterne, 21 VI

IPMS, A. 12. 53/4, k. 134-135.

Nr 1013

182 [p]

20 VIM.S.Z., okólnikowy

Poseł Grabski donosi: Quasi d'Orsay uprzedza: Anglicy zamierzają wznowić sprawę Galicji Wschodniej.

Briand zapewnia [o] nieugiętości Francji obrony całości okręgu przemysłowego dla Polski podnosząc lojalność powstańców w porównaniu ze stanowiskiem Hoefffera.

Laroche²⁸³ zaleca Zamoyskiemu pewną reorganizację obecnego zarządu Wileńszczyzny, bezstronnych wyborów delegacji Wileńskiej, zyskania na czasie, radzi sprawę wileńską skierować na ankietę specjalnej Komisji. Litwini przeciwni w ogóle wypowiedaniu się Wilna. Francja nie uzna Litwy *de iure* ani rozstrzygnie Kłajpedy, póki nie załatwiony spór polsko-litewski.

Ewentualnego udziału Belgji w Radzie Najwyższej nie z inicjatywy Francji obawiającej się wpływów Anglii na Rząd Belgijski.

²⁸³ Jules Laroche (1872–1961), dyplomata francuski; 1918–1920: szef Poddyrekcji Europa w Dyrekcji Spraw Politycznych i Handlowych; 1920–1924: zastępca dyrektora Spraw Politycznych i Handlowych.

Briand oświadczył chęć podpisania wszystkich umów z Polską po zakończeniu sprawy śląskiej, w obawie zarzutu braku bezstronności, zwłoka bez znaczenia, stanowisko (?) Francji względem układu.

Zjazd bałtycki w Helsingforsie w końcu czerwca.

Niemcy w sprawie dzierżaw zaboru pruskiego złożyli memoriał Komisji Ambasadorów. Protesty Konsulów miejscowych, szeroka akcja rządu, uzależnienie rokowań od zawieszenia naszych zarządzeń. Niemcy za przewoźników tranzytowych od 1 lipca chcą wydać wszystkie parowozy w czerwcu.

Czerwony Krzyż działa w Opolu od trzech tygodni.

Dowódca komunistów czeskich Szmelach²⁸⁴ wyjechał do Rosji.

20 VI,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 135-137.

Nr 1014

184 [p]

23 VI M.S.Z., okólnikowy

Z Górnego Śląska donoszą, że Niemcy są skłonni poddać się Komisji ewakuować prawy brzeg Odry. Przy pertraktacjach spierają się głównie o kwestje terenu. Chcieliby mianowicie dostać Zabrze, które Francuzi silnie bronią. W części pozostawionej powstańcom pozostawi komisja prawdopodobnie administrację powstańczą. Proszę tej sprawy nie poruszać, gdyż półoficjalne nawet oświadczenie może jej zaszkodzić.

Polexterne, 22/VI [19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 137.

Nr 1015

185 [p]

23 VI M.S.Z.

Receptus 87.

Cynkownie w Lipinach nie zniszczone. Rzecz polegała na błędnej informacji skutkiem trudności komunikacji powodowanych zamknięciem granicy.

Polexterne, 22/VI [19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 137.

Nr 1016

²⁸⁴ Własc. Bohumir Šmeral (1880–1941), czeski polityk, publicysta, teoretyk socjalizmu; początkowo przywódca Czeskiej Partii Socjaldemokratycznej; wiosną 1920 przebywał w Rosji, gdzie dyskutował w Leninem kwestię kierunku rozwoju lewicy w Czechosłowacji; V 1921: współzałożyciel, wraz z Antoním Zápotockým Komunistycznej Partii Czechosłowacji i jej faktyczny przywódca; 1921–1924: członek komitetu wykonawczego KPCz.

90 [w]

23 VI

M.S.Z.

Receptus 181.

Proponuję wyjednać upoważnienie użycia sumy 7 472 na rachunku jeńców jako dalszego kredytu na kupno domu. Wtedy będzie łatwiej, resztę pokryć na razie hipoteką. Ponieważ wypłata byłym jeńcom nastąpi zapewne w markach, sądzę że takie załatwienie ze wszech miar jest do przyjęcia. Proszę odwrotną telegraficzną wiadomość czy taka zmiana instrukcji otrzymanej pismem N° K 2 B/45869/21 z 31 maja możliwa.

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 138.***Nr 1017**

187 [p]

23 VI M.S.Z., okólnikowy

Refero 185.

Proszę przedstawić Ministerjum Spraw Zagranicznych następujące oświadczenie. Rząd Polski nie zaniedbał żadnego środka celem skłonienia Polaków G[órno-]Śląskich do przyjęcia żądań komisji zmierzających do pacyfikacji kraju ^{a...} ^a stwierdza, że jego wysiłki nie pozostały bez skutku. Od szeregu tygodni powstańcy wykonują lojalnie życzenia komisji, a przywódcy G[órno-]Śląscy dali dowody wielkiego opanowania sytuacji i odwagi cywilnej skoro zdołali swym ziomkom narzucić poprawne zachowanie się. Rząd Polski stwierdza wobec tego, że jeżeli ^{a...} ^a normalne stosunki nie zostały jeszcze na G[órnym] Śląsku przywrócone, to winę ponoszą wyłącznie Niemcy. Dlatego Rząd Polski wyraża oczekiwanie, że Rządy Sprzymierzone wywrą w Berlinie nacisk potrzebny by zmusić Hoefera do nieodzownych ustępstw i przyczynią się w ten sposób do pomyślnego zakończenia groźnego przesilenia jakie G[órny] Śląsk przechodzi.

Skirmunt, 22/VI [19]21

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 138-140.***Nr 1018**

186 [p]

24 VI M.S.Z.

Wedle wiarygodnych relacji z Górnego Śląska Niemcy godzą się na system pacyfikacji zaadoptowany ostatecznie w Błotnicy 20-tego b[ieżącego] m[iesiąca]. Sfery francuskie komisji uważają tę zgodę za przesadzoną. Hoefer, nie chcąc podpisać rozkazu ewakuacji ma ustąpić. Powstańcy mają otrzymać oficjalnie wezwanie do ewakuacji prawdopodobnie dziś. Wykonanie ruchu 36 godzin później. Cała ewakuacja ma trwać 7 dni. Proszę przedstawić

lojalność i dobrą wolę Polaków śląskich wobec komisji Rządowi angielskiemu i starać się skłonić go by polecił swemu reprezentantowi w Opolu aby ten zgodnie z kolegami starał się stworzyć warunki dla pomyślnego zakończenia ruchu przez rychłe ogłoszenie zupełnej amnestji. Byłoby pożądane by Rządy sprzymierzone zaleciły komisji wielką oględność w traktowaniu sprawiedliwie ludzi przy likwidowaniu dwumiesięcznych rządów powstańczych. Proszę w tym kierunku działać, biorąc jednak pod uwagę polecenia zawarte w szyfrze numer 184.- Integralny powrót do stanu rzeczy przed powstaniem nie jest wykonalny.

22 juin,

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/4, k. 140-141.

Nr 1019

188 [p]

26 VI M.S.Z., okólnikowy

Opole donosi, że Komisja Międzysojusznicza zażądała od powstańców by ruch odwrotowy, który mają wykonać przed cofnięciem się Niemców obejmował też ewakuację Zabrze. To nowe wymaganie wysunięte 5 dni po ustaleniu planu odwrotu który powstańcy mieli prawo uważać za ostateczny, przedstawia duże trudności wojskowe i polityczne. Żądanie komisji ogromnie utrudnia pomyślne rozwiązanie sprawy oraz naraża powagę przywódców na coraz cięższe próby. Możliwym jest, że żądanie to stoi w związku z chęcią Rady Najwyższej przeprowadzenia planu Sforzy. Kęszycki donosi dalej jakoby z pewnego źródła, że komisja międzysojusznicza wymaganej od Niemców nowej propozycji rozgraniczenia G[órnego] Śląska się nie podejmie. Podobno decyzja ta została powzięta zgodnie przez trzech komisarzy.

25 juin,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 141-142.

Nr 1020

190 [p]

28 VI M.S.Z., okólnikowy

Kęszycki telegrafuje: Stanowcze odrzucenie przez rząd francuski propozycji Lorda Curzona usunięcia generała Le Ronda i naznaczenie nowego komisarza francuskiego umocniło tutaj stanowisko Francuzów.

Polexterne, 27 VI

IPMS, A. 12. 53/4, k. 143.

Nr 1021

189 [p]

28 VI M.S.Z., okólnikowy

Komisja aljancka przeciwna nowej komisji ekspertów nie widzi możliwości złożenia wspólnego raportu Radzie Najwyższej przed zupełną pacyfikacją i przywróceniem przez to pełnej swej władzy i *status quo ante* na Śląsku. ^aTomasini^a poufnie zawiadamia, że w tym duchu komisja wysłała do swych rządów raporty, w których zaznacza również niemożliwość porozumienia, a więc wspólnego raportu bez ogólnych chociażby wytycznych Rady Najwyższej. To ostatnie zdanie zdaje się być podtrzymywane przez Marinisa.

Polexterne, 27/VI [19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 143.

Nr 1022

91 [w]

29 VI.

M.S.Z.

Ograniczenia zawarte w okólniku N° 87, dotyczące Litwinów, wywołują wedle otrzymanych informacji skargi [za]interesowanych, które mogą się odbić ujemnie na stanowisku mocarstw przy dalszych rokowaniach w sprawie litewskiej.

Podaję pod rozwagę, czy nie byłoby pożądane zrównanie obywateli Litwy Kowieńskiej z poddanymi innych państw bałtyckich, mimo różnicy jaka istotnie zachodzi w formalnym stosunku prawnopaństwowym Polski do tych państw uznanych już *de jure*. Sądzę, że takie liberalne potraktowanie Litwinów nie zawiera niebezpieczeństwa politycznego ani wojskowego, a jestem pewny że wywołałoby najlepsze wrażenie w kołach Ligi i tutejszego F.O.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 144-145.

Nr 1023

191 [p]

29 VI M.S.Z.

Zwracamy uwagę na możliwy pobyt Metropolity Szeptyckiego w Londynie. Wedle wiadomości [uzyskan]ych ma się widzieć w sprawach Galicji Wschodniej z Lloyd Georgem.

28 juin,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 145.

Nr 1024

92 [w]

29 VI

M.S.Z.

Proszę odpowiedzieć telegraficznie czy można udzielić pozwolenia [na] przejazd przez korytarz do Gdańska Waldemarowi Bleck²⁸⁵, obywatelowi rosyjskiemu paszport konsulat rosyjskiego, Belgrad 1920. Ważna sprawa handlowa, poleca znana firma angielska. Konsulat Londyn.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/4, k. 145.

Nr 1025

93 [w]

30 VI

M.S.Z.

Proszę niezwłocznie przesłać *en clair* dla zużytkowania tekst oświadczenia Pana Ministra Spraw Zagranicznych prasie żydowskiej.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 145.

Nr 1026

192 [p]

3 VII M.S.Z., okólnikowy

Kęszycki donosi: okupacja przez wojska aljanckie terytorjum ewakuowanego przez powstańców skuteczni się prawdopodobnie strefami: Anglicy zajmą północną, Francuzi centrum, a Włosi południową. Krążą jednak uporczywie pogłoski, że Anglicy mają okupować Bytom i okolice. Wobec niepopularności Anglików w Karf i Miechowicach z powodu antypolskiej polityki pułkownika Cockerella²⁸⁶, byłego kontrolera bytomskiego mogło by to wywołać zatarg między ludnością a wojskami.

Polexterne, 2/VII [19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 146.

Nr 1027

193 [p]

5 VII M.S.Z.

Kęszycki donosi: Według rozmowy z Anglikami zdaje się, że propozycja angielska nowego ustalenia granic będzie linja na zachód od Dębowej Góry, Czyłynica, Kozłowa Góra, Szaremlej, Rossberg²⁸⁷, Maciejkowice, Chorzów, Ligota. Powiaty Rybnik, Pszczyna. Proszę informacje.

²⁸⁵ Brak danych.

²⁸⁶ Frederick William Pepys Cockerell płk (1876-1932): odznaczony Orderem Brytyjskiego Imperium za zasługi w czasie I wojny św.; członek Międzysojuszniczej Komisji Rządzącej i Plebiscytowej na Górnym Śląsku.

[oprac. JŁ]

²⁸⁷ Pol. Rozbark; od 1927: dzielnica Bytomia.

4. 6. [19]21

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 146.***Nr 1028**

194 [p]

6 VII M.S.Z.

Z terenu powstańczego dochodzą informacje, jakoby miało nastąpić porozumienie francusko-angielskie co do rozgraniczenia Śląska. Wedle tego rozgraniczenia Gliwice i Zabrze oddano by Niemcom jako enklawę otoczoną ze wszech stron terytorjum polskiem a połączoną z Niemcami dwoma zneutralizowanymi linjami kolejowymi.

5 juillet,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 147.***Nr 1029**

195 [p]

6 VII M.S.Z.

Komisja międzynarodowa związków zawodowych z Hagi po powrocie z Górnego Śląska wróciła przeświadczona o głębokim uświadomieniu narodowem i żywotnym pędzie do oderwania się od Niemiec robotników polskich na G[órnym] Śląsku. Dobre wrażenie zrobiła na nich różnica między patriotycznym i demokratycznym nastrojem mas powstańczych i reakcyjnością Selbstschutzu. Proszę w tym duchu poinformować prasę.

6 VII, [19]21

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 147.***Nr 1030**94²⁸⁸ [w]

8 VII

M.S.Z.

Wizowaliśmy paszport Brassina oraz sekretarza Skwetza wybierających się w najbliższych dniach do Rosji przez korytarz polski tam i z powrotem.

Polmission

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 148.***Nr 1031**

196 [p]

11 VII M.S.Z., okólnikowy

Kęszycki telegrafuje: Doradca polski z Rybnika komunikuje: wbrew układowi bandy Orgeschu posuwają się od Raciborza w głąb Rybnickiego, obsadzając jedną wieś po drugiej,

²⁸⁸ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

setki uchodźców polskich w Rybnickiem, ze strony komisji nie ma dotąd żadnego przeciwdziałania – sytuacja może wywołać groźne zaburzenia. Proszę interwencję.

9 juillet,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 148.

Nr 1032

197 [p]

12 VII M.S.Z.

Proszę podać szczegóły o konferencji żydowskiej w Londynie z 22 maja, mianowicie o mowach Rotszylda, Morris Meyera²⁸⁹ oraz o powziętych uchwałach.

11 juillet,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 148-149.

Nr 1033

198 [p]

12 VII M.S.Z., okólnikowy

Paryż donosi, że Briand oświadczył grupie parlamentarnej przyjaciół Polski, że oczekuje [w] tych dniach raportu komisji, nie traci nadziei, że raport będzie jednomyślny co pozwoli na spieszne i pomyślne załatwienie przez Radę Najwyższą. Deputowani zaznaczyli, że rozstrzygnięcie sprawy śląskiej poczytywane będzie przez opinię francuską za wykładnik międzynarodowego autorytetu Rządu francuskiego i jego stosunków do Niemiec.

11 juillet,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 149.

Nr 1034

95²⁹⁰ [w]

13 VII

M.S.Z.

„Kurjer Warszawski” z 8-ego przynosi wiadomość, że Wysocki z Berlina jechać ma jutro z urzędnikiem niemieckim do Prus Wschodnich badać położenie Polaków tamże. Jeżeli ta wiadomość prawdziwa, to boję się, że ewentualne wyniki tej podróży zostaną zużyte przez Niemcy, może i Anglję jako dowód że Polakom Górnśląskim w razie ich pozostania przy Niemcach nic nie grozi, że owszem położenie ich będzie korzystne. Gdyby Ministerstwo podzielało te obawy, sądzę że bez trudności dałoby się podróż Wysockiego odroczyć, a nawet przerwać, gdyby była już rozpoczęta, pod jakimkolwiek pozorem.

Wróblewski

²⁸⁹ Brak danych.

²⁹⁰ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

IPMS, A. 12. 53/4, k. 149-150.

Nr 1035

96²⁹¹ [w]

13 VII

M.S.Z.

Proszę szczegółowe informacje [o] ostatniej wymianie not z Moskwą, która budzi tutaj wielkie zainteresowanie.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 150.

Nr 1036

334 [p]

13 VII Paryż

Quai d'Orsay reçu Dimanche télégramme. Le Rond reconnaissant ^a(participation officielle) ^a impossibilité d'établir rapport unique [des] commissaires à Opole. Conversations se pour[suivent et] seront transportées [à] Paris (à nous) pour. fixer [la] procédure trouver (en bon état) la date (de la réunion du) Conseil Suprême que Quai d 'Orsay propose pour 25 juillet [à] Paris.

Kęszycki télégraphie (avec lui) 6 juillet que commissaires d'Opole reconnaissent danger immédiat [de la] revolte armée Allemands qui concentrent forces d'un instant à l'autre dans cercles ^a.....^a Opole. Feraï demain matin démarche énergique [au] Quai d'Orsay [afin de] réclamer intervenir [à] Berlin et souligner nécessité absolue [de] hâter [la] décision finale. Malgré hostilité persistante [de l'] Angleterre nous maintenons fermement.[la] revendication - totalité [du] bassin houiller d'accord avec gouvernement français soutenu .. par immense majorité [d']opinion.

Telegraphié: En premier lieu Varsovie, Londres, Rome, Etats-Unis.

12 juillet,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 151-152.

Nr 1037

1 [p]

14 VII Berlin

Dla Rakowskiego: Dyrektor English²⁹² powróciwszy z Ameryki donosi o propagandzie niemieckiej wykazującej niemożność racjonalnej eksploatacji Śląska z powodu zupełnego braku inżynierów Polaków. Proszę przeciwdziałać w prasie, że wszystkie kopalnie Rosji były

²⁹¹ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

²⁹² Brak danych.

prowadzone przez Polaków, że w Sosnowcu oczekiwanie [przez] szereg inżynierów polskich na przyznanie Śląska.

Wysocki, 13/VII [19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 152.

Nr 1038

199 [p]

14 VII M.S.Z., okólnikowy

Opole donosi, że Niemcy gotują się wyraźnie do nowych rozruchów na Górnym Śląsku. Komisja Opolska rozumie groźną sytuację ale bezsilna. Nawet Włosi przypuszczają, że Niemcy gromadzą Orgesz²⁹³ i Selbstschutz na granicy Śląska, także w powiatach Raciborskim, Kozielskim, Opolskim. Sytuację mogłoby uratować niezwłoczne zaprowadzenie stanu wojennego i bardzo energiczna interwencja Sprzymierzonych w Berlinie. Proszę interwenjować.

Polexterne, 13/VII [19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 153.

Nr 1039

200 [p]

15 VII M.S.Z., okólnikowy

Rząd sowiecki, po porozumieniu z Łotwą proponuje 30 lipca zjazd w Rydze w sprawie komunikacji pocztowo-telegraficznej z udziałem Niemiec, Danji, Estonji, Finlandji, Anglii, Łotwy, Litwy, Norwegji, Polski, Szwecji i Rosji. Proszę zbadać czy Rząd Angielski wyśle swego delegata i telegraficznie odpowiedzieć. Zjazd uważam za przedwczesny. Weźmiemy udział, o ile większość państw za nim się wypowie.

14 juillet,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 153-154.

Nr 1040

97²⁹⁴ [w]

15 VII

MSZ, okólnikowy

Curzon, u którego byłem wczoraj wieczorem, powiedział mi, że na prośbę gabinetu włoskiego, ze względu na zebranie Parlamentu i występ nowego rządu w Izbie odłożono znowu Radę Najwyższą.

²⁹³ Orgesch - Organisation Escherich, niem. nacjonalistyczna organizacja paramilitarna, działająca 1919–21 w Niemczech i Austrii; brała udział w tłumieniu działalności komunistycznej w Bawarii i w zwalczaniu III powstania śląskiego. [oprac. JŁ]

²⁹⁴ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

Zdaniem Curzona Rada zbiera się w pierwszym tygodniu sierpnia. Szczegóły raportem.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 154.

Nr 1041

201 [p]

15 VII M.S.Z., okólnikowy

Proszę bacznie śledzić informować stale [o] przebiegu przygotowań konferencji Pacyfiku i rozbrojenia Waszyngtonie²⁹⁵.

14 juillet,

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 154.

Nr 1042

203 [p]

16 VII M.S.Z., okólnikowy

Kęszycki ^adonosi^a telegrafuje: Sytuacja nie polepszyła się. Wczoraj wroga demonstracja przez trzy godziny przed konsulatem. Napady na Polaków i Francuzów trwają dalej. Dziś urzędnik konsulatu Poliwoda²⁹⁶ napadnięty i pobity. W ciągu 2 dni zgłoszono w konsulacie 8 wypadków terroru w samym mieście Opolu. Donoszą o prowokacjach niemieckich w pszczyńskim. Dowiaduję się poufnie, że generał Marinis sprzeciwiał się dotychczas wszelkim energicznym krokom oczyszczenia Opolu z Orgeschu. Większość członków Komisji nastrojona bardzo pesymistycznie i spodziewa się poważnych zająć. Podzielam ich zdanie. Niemcy gotują się, młodzież większych miast wyjeżdża do Wrocławia i Nissy²⁹⁷, gdzie zostają pomieszczeni w kadrach i ćwiczeni by sformować kontyngens dla G[órnego] Śląska.

Proszę alarmować czynniki kompetentne i przedstawić te zajścia, jako próby sprowokowania ludności polskiej.

14 VII,

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 154-155.

Nr 1043

204 [p]

17 VII M.S.Z.

²⁹⁵ Mowa o obradującej w Waszyngtonie od 12 listopada 1921 r. do 6 lutego 1922 r. konferencji poświęconej ograniczeniu zbrojeń morskich; zob. W. Rojek, „Spory o władanie morzem. Polityczno-dyplomatyczne aspekty zbrojeń morskich w okresie międzywojennym 1919–1939”, Kraków 1994, s. 55-90.

²⁹⁶ Wojciech Poliwoda (1902-1955), działacz społeczny i narodowy na Górnym Śląsku, 1923-1931: konsul RP w Bytomiu; zob. *Wspomnienia 1919-1939*, Wydawnictwo: Instytut Śląski w Opolu, Opole 1974. [oprac. JŁ]

²⁹⁷ Pol. ‘Nysa’.

Receptus 95.

Wysocki cofnięty.

16 VII,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 156.

Nr 1044

202 [p]

17 VII M.S.Z.

Dla konsulatu. Przyjazd (?) Blecka nie(po)żądany.

15 VII,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 156.

Nr 1045

205 [p]

18 VII M.S.Z., okólnikowy

Praga donosi: Benes komunikuje, że zasadnicza decyzja w sprawie Śląska zapadła. Rządy francuski, angielski zgodziły się na linię Sforzy z drobnymi modyfikacjami lokalnymi. Rząd niemiecki wie już o tem.

14 VII,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 156.

Nr 1046

206 [p]

18 VII M.S.Z., okólnikowy

Opole komunikuje: Sytuacja na Śląsku trochę się polepszyła, znaczna część Orgeschu i Selbstschutzu opuściła miasta G[órnego] Śląska koncentrując się w dalszym ciągu na Wrocławiu i Nissie. Należy to przypisać tajnym instrukcjom z Berlina, nie zarządzeniom Komisji.

17 juillet,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 156.

Nr 1047

98 [w]

19 VII

M.S.Z.

Sekretarz Żydowskiego Joint Foreign Committee Lucien Wolf²⁹⁸, wydelegowany przez emigracyjne stowarzyszenia żydowskie zachodniej Europy na zebranie komisji emigracyjnej

²⁹⁸ Lucien Wolf (1857–1930), dziennikarz: od 1917: sekretarz Żydowskiego Komitetu Zagranicznego; pomysłodawca, a następnie członek Komitetu Doradczego Wysokiego Komisarza do spraw Uchodźców LN.

przy Międzynarodowym Biurze Pracy 2-go sierpnia w Genewie, zwrócił się do poselstwa o umożliwienie mu kooperacji z delegacją polską tamże. Wolf zamierza: primo – żądać od komisji emigracyjnej obmyślenia środków zapobiegawczych wobec napływu uchodźców żydowskich z Rosji i Ukrainy na granice Polski i innych państw sąsiednich i wynalezienia dla nich dróg ujścia w zachodnich krajach zamorskich. Dalej chce Wolf poruszyć kwestję ograniczeń emigracji ze Wschodniej Europy i w tym względzie przedstawić propozycje co do unifikacji międzynarodowej procedury wiz paszportowych, wreszcie co do tranzytu kolejowego uchodźców do portów załadowania. Wolf prosi polecić przed 2-gim sierpnia delegacji polskiej w Genewie przedyskutować z nim jego propozycje, a jeżeli okaże się możliwe, poprzeć je w Genewie powagą Rządu Polskiego. Zdaniem Wolfa odda się przez to usługę nie tylko Żydom, ale i ekonomicznym interesom Polski, zwalniając ją od ciężaru uchodźców. Sprawa budzi duże zainteresowanie w sferach żydowskich z powodu wiadomości o pogromach w Rosji. Wolf utrzymuje stosunki [z] Paderewskim, Askenazym. Raport 94 zawiera niektóre szczegóły o jego poglądach. Wnoszę na przychylne traktowanie propozycji i oczekuję najrychlejszej decyzji.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 157-158.

Nr 1048

99 [w]

20 VII

M.S.Z., okólnikowy

Ambasador francuski²⁹⁹ nie wie o interwencji włoskiej w sprawie odroczenia Rady Najwyższej do początku sierpnia, o której donosiłem po rozmowie z Curzonem. Natomiast podtrzymywał dziś wobec mnie tezę znanej noty francuskiej o dalszem jeszcze odroczeniu Rady aż do zupełnego zabezpieczenia spokoju na Górnym Śląsku w czasie decyzji i po decyzji przez wzmocnienie wojsk alianckich. Jednak oświadczył, że nowa dywizja francuska pojedzie tam dopiero wtedy kiedy Anglja i Włochy albo jedno z nich, zgodzi się wzmocnić swoje wojska. Zwracałem uwagę ambasadora na możliwe złe następstwa przeciągania na daleką metę. Na to motywował stanowisko francuskie tem, że obecna silna różnica zdań między Anglją a Francją wpływa ujemnie na szanse korzystnej dla nas decyzji, a nawet nie wyklucza ewentualnego rozejścia się Rady Najwyższej bez decyzji, co zdaniem Rządu Francuskiego byłoby dla całej sprawy najgorszem.

²⁹⁹ Charles Beaupoil hr. de Saint Aulaire (1866–1954), dyplomata francuski; 9 II 1921–24 X 1924: ambasador Francji w Londynie.

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 159-160.***Nr 1049**

207 [p]

20 VII M.S.Z., okólnikowy

Poleciłem Zamoyskiemu wywrzeć energiczny nacisk na Brianda celem przyśpieszenia decyzji w sprawie G[órnego] Śląska. Dalsze przewleknięcie bardzo niebezpieczne ze względu na podniecenie umysłów na G[órnym] Śląsku i groźną postawę Niemców. Proszę w tym duchu interwenjować u Rządu Angielskiego.

19 juillet,

Skirmunt

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 160.***Nr 1050**100³⁰⁰ [w]

20 VII

M.S.Z.

Prasa warszawska donosi szczegóły podejmowania Wilden-Harta³⁰¹ przez Polskie Koła rządowe.

Zwracam uwagę, że Wilden-Hart nie ma tu powagi, od 1903: używany jest przez nas do mniej ważnych zadań, wobec czego jego podróż do Polski podjęta z własnej inicjatywy nie ma większego znaczenia.

Branie go zbyt serjo w Polsce mogłoby w danym razie być wyzyskane przez nieprzychylną prasę angielską w sposób dla nas ujemny.

21 VII,

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 160-161.***Nr 1051**

[p]

Paryż³⁰²

Według mej opinii powody naglenia decyzji przez Anglję polegają przede wszystkim na przekonaniu opartem jak się zdaje na raportach Stuarta, że Górny Śląsk znajduje się obecnie w okresie względnie uporządkowanych stosunków, że autorytet komisji został mniej więcej przywrócony, że dalsza zwłoka nie obiecuje polepszenia się sytuacji i że interes pokoju wymaga szybkiego rozstrzygnięcia.

³⁰⁰ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

³⁰¹ B.J. Wilden-Hart zob. przyp. 303 na s. 204, dok. nr 579.

³⁰² Numeru porządkowego, daty oraz podpisu brak.

Motywy ostatniej noty francuskiej napotkały na opór rządu i całej opinii publicznej tutaj, przede wszystkim z powodu żądania wysyłki nowych wojsk, za co rząd nie będzie chciał wziąć odpowiedzialności wobec Parlamentu, choćby ze względu na wydatki wobec gwałtownej kampanji oszczędnościowej.

Przypuszczam, że wzmocnienie kontyngentu angielskiego mogłoby nastąpić tylko w razie ustalenia bliskiego terminu decyzji, a to w uznaniu potrzeby dysponowania większymi siłami na miejscu w chwili decyzji i bezpośrednio po niej.

IPMS, A. 12. 53/4, k. 161-162.

Nr 1052

208 [p]

21 VII M.S.Z., okólnikowy

W Opolu tłumaczą tendencję odwlekania decyzji chęcią uzyskania poparcia Ameryki i przełamania oporu Anglii. – Stuart zażądał przysłania jednej brygady wojsk angielskich, któraby przybyła razem z dywizją francuską. Projekt wspólnego raportu został ostatecznie w Opolu porzucony.

19 juillet,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 162.

Nr 1053

210 [p]

22 VII M.S.Z.

Proszę bezzwłocznie poczynić starania uzyskania wjazdu do Anglii lekarza Maiera³⁰³, obywatela gdańskiego, zamieszkałego do wojny Londyn N. W 31 Shootup-Hill, Brandesburg. Pragnie zabrać stamtąd ruchomości.

21 VII,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 163.

Nr 1054

209 [p]

22 VII M.S.Z., okólnikowy

Wysyłam do Paryża szyfr: Zachodzą poważne niebezpieczeństwa, w razie odkładania decyzji śląskiej, nie tylko nieobliczalnych odruchów wobec prowokacyjnego wciąż zachowywania się Niemców, nie tylko rozwijania się komunizmu³⁰⁴, szczepionego celowo przez Niemców, ale także rozwijania się idei „Freistaatu” w [związku z] obecnym stanem [w] umysłach nawet polskich.

³⁰³ Brak danych.

³⁰⁴ Nieczytelny, skreślony wyraz lub część wyrazu.

Należy zbadać, czy korzyść przypuszczalna odkładania współmierna do grożącego niebezpieczeństwa. Przedstawić to Briandowi. Niezwłoczne wysłanie wojsk pomocniczych francuskich bardzo pożądane.

~~21 VII,~~

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/4, k. 163-164.

Nr 1055

101³⁰⁵ [w]

25 VII.

M.S.Z.

Refero votre numéro 200.

Według oświadczenia F.O. Dyrekcja Generalna Poczty zamierza zapytać władze pocztowe w Rosji sowieckiej czy program konferencji w Rydze zawiera jakąkolwiek sprawę mogącą dotyczyć układu handlowego z Krassinem. W razie twierdzącym Dyrekcja pocztowa zamierza wysłać delegata technicznego do Rygi.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 164.

Nr 1056

102³⁰⁶ [w]

26 VII

M.S.Z., okólnikowy

Lloyd George ogłasza dzisiaj, że wiadomość o jego prywatnych porozumieniach ze Stresemannem³⁰⁷ lub jakimkolwiek innym politykiem niemieckim o Górnym Śląsku jest bezpodstawna.

26 VII,

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 165.

Nr 1057

213 [p]

26 VII M.S.Z., okólnikowy

Wiadomość prasową o projekcie włosko-angielskim odwołania decyzji w zagłębiu przemysłowym G[órnego] Śląska a załatwienia tylko w reszcie terytorjum proszę wyświecić.

³⁰⁵ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

³⁰⁶ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

³⁰⁷ Gustav Stresemann (1878–1929), dr; polityk niemiecki, od 1903: w partii Narodowo-Liberalnej; 1918: założyciel i przewodniczący Niemieckiej Partii Ludowej; 13 VIII–23 XI 1923: kanclerz Niemiec; 13 VIII 1923–3 X 1929: minister spraw zagranicznych w gabinetach: własnym, W. Marxa, H. Luthera, ponownie W. Marxa oraz H. Müllera.

Jeżeli projekt taki istnieje proszę zwalczać energicznie; tylko szybka i ostateczna decyzja poparta ostateczną siłą zbrojną dla jej wykonania może uspokoić G[órny] Śląsk.

Wszystkie inne załatwienia niezgodne z traktatem i źródłem dalszych zaburzeń.

~~27 VII, [19]21~~

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 165.

Nr 1058

211 [p]

28 VII M.S.Z.

Szeptycki organizuje [w] Kanadzie reemigrację Rusinów, pozorując wobec Ententy rzekomą przymusową polską kolonizację Galicji. Proszę bliższe informacje.

27 juillet,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 166.

Nr 1059

103³⁰⁸ [p]

28 VII M.S.Z., okólnikowy

Według dzisiejszej informacji Ambasady francuskiej Paryż postawił wczoraj żądanie wspólnej bezzwłocznej *démarche* w Berlinie o przepuszczenie dywizji francuskiej jako warunek zgody na Radę czwartego sierpnia. Curzon odroczył odpowiedź do uchwały gabinetu dziś lub jutro. W tej ostatniej fazie Francja motywuje swe żądanie nie tylko powodami miejscowymi na Śląsku, ale przede wszystkim koniecznością odparcia prowokacji niemieckiej, zawartej w ironicznej formie odmowy transportu wojsk francuskich. Mam wrażenie, że Londyn zgodzi się ostatecznie zażądać wspólnie transportu, w interesie utrzymania Ententy, z tą myślą że efektywny transport nastąpiłby po zebraniu się Rady.

Propozycja oddania niespornych części i skoncentrowania wojsk aljanckich na reszcie Górnego Śląska, uczyniona wczoraj w środę przez angielskiego chargé d'affaires w Paryżu³⁰⁹, spotkała się z odmową Brianda z powodów wojskowych i politycznych, jednak ma się ta kwestja zajmować jeszcze Rada Ambasadorów. Curzon w rozmowie wczorajszej z St. Aulaire'em³¹⁰ nie poruszał wcale tej propozycji.

Dziś lub jutro przedstawię refero telegram N° 213 nasz punkt widzenia w tej sprawie w F.O.

³⁰⁸ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

³⁰⁹ Brak danych.

³¹⁰ Mowa o wspomnianym już wcześniej ambasadorze Francji w Londynie Charlesie Beaupoil de Saint Aulaire.

Wiadomość prasy jakoby Ambasadorowie Ameryki w Entencie³¹¹ zażądali z Waszyngtonu nadania Harveyowi charakteru pełnego delegata na Radzie nieprawdziwa, natomiast Harvey prosił Prezydenta Hardinga³¹² o ścisłe instrukcje co do zakresu swej roli w sprawie Górnośląskiej.

28 VII, [19]21

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k.166-168.

Nr 1060

1 [p]

28 VII Montreal

Otrzymujemy wiadomość, że Metropolita Szeptycki przebywa w Kanadzie i prowadzi akcję polityczną wśród Rusinów. Proszę sprawdzić i telegrafować, również donieść czy powraca przez Anglię.

28 VII, [19]21

~~Wróble~~ Polmission

IPMS, A. 12. 53/4, k. 168.

Nr 1061

104³¹³ [w]

28 VII

M.S.Z.

Refero votre 162.

W związku z Komitetem „Hands off Russia” wyjeżdżają do Polski H.E. Mills³¹⁴ i doktor Ludwik Segal³¹⁵. O dniu wyjazdu powiadomię.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 168.

Nr 1062

212 [p]

29 VII M.S.Z.

Receptus 98.

Polecono Sokalowi, Perłowskiemu³¹⁶ porozumieć się z Wolfem w duchu jego propozycji.

³¹¹ Prócz wspomnianych wcześniej ambasadorów Stanów Zjednoczonych w Londynie, i Paryżu w tym gronie znalazł się także Richard Washburn Child (1881–1935), amerykański pisarz i dyplomata związany z Partią Republikańską; 28 VII 1921–20 I 1924: ambasador USA w Rzymie (przy Kwirynale).

³¹² Warren Gamaliel Harding (1865–1923), polityk amerykański z Partii Republikańskiej; 4 III 1921–2 VII 1923: prezydent Stanów Zjednoczonych; izolacjonista, oponował przeciw przystąpieniu USA do LN.

³¹³ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

³¹⁴ Prawdopodobnie chodzi o Johna Edmunda Millsa (1882–1951), jednego z inicjatorów akcji „Hands off Russia”, labourzystę i trzykrotnego przedstawiciela Dartford w Izbie Gmin w latach dwudziestych. [oprac. JŁ]

³¹⁵ Brak danych.

³¹⁶ Jan Perłowski (1872–1942), ziemianin, dyplomata polski; 1919: wstąpił do MSZ; 6 VI 1919–VI 1922: radca Poselstwa RP w Bernie, następnie przydzielony do Delegacji Polskiej przy LN jako radca legacyjny; 1 VII 1922 – radca Poselstwa RP (od XI 1924: Ambasady) w Watykanie; szczegóły zob. A. Szklarska-Lohmannowa,

27 VII,

Poexterne

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 168.***Nr 1063**

214 [p]

28 VII M.S.Z.

Proszę zaprosić 14 dziennikarzy.

27 VII,

Poexterne

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 168.***Nr 1064**

215 [p]

30 VII M.S.Z.

Proszę porozumieć się z Zamoyskim co do ewentualnego wysłania jednego z członków poselstwa na miejsce obrad Rady Najwyższej.

28 VII,

Skirmunt

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 169.***Nr 1065**105³¹⁷ [w]

30 VII

M.S.Z., okólnikowy

Dziś przedstawiłem F.O. stanowisko Rządu w sprawie natychmiastowego oddania Polsce i Niemcom niespornych terytorjów G[órnego] Śląska w formie kategorycznego sprzeciwu wobec tej propozycji, poczem zawiadomiłem o tem ambasadora francuskiego. Ten ostatni mówił mi, że dzisiejsza jego rozmowa z Curzonem sprawy zebrania Rady nie posunęła. Anglja dalej wzbrania się wystąpić solidarnie w Berlinie o bezzwłoczny transport dywizji francuskiej. Mimo to mam wrażenie, że można spodziewać się złagodzenia konfliktu, jakkolwiek terminu Rady 4-go sierpnia nie można uważać bynajmniej za pewny.

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 169.***Nr 1066**[w]³¹⁸ 30 VII,

Paryż

„Perłowski Jan” (w:) PSB, t. XXV, red. E. Rostworowski, z. 4 (107), Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980, s. 631-632.

³¹⁷ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

³¹⁸ Numeru porządkowego brak.

Zgodnie [z] poleceniem Ministra Spraw Zagranicznych gotów jestem wydelegować Ciechanowskiego na czas Rady, jeżeli Pan Poseł uważa to za pożyteczne. Proszę telegrafować.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 170.

Nr 1067

361 [p]

30 VII, Paryż

Briand przed wyjazdem na wieś zawezwał mnie dziś, by oświadczyć co następuje: Prace komisji ekspertów orjentują się w kierunku kwestji składu delegatów angielskich. Charakterystycznym jest szczególnie udział w delegacji Tuftona³¹⁹, który w czasie rokowań pokojowych^{a.....a} za oddaniem Polsce G[órnego] Śląska.

Briand^{a.....a} ma wrażenie, że wnioski komisji ekspertów byłyby już na tyle zadawalniające, że byłyby nawet możliwe do przyjęcia oraz prosił mnie najusilniej, by obligować Rząd Polski do użycia wszystkich wpływów by ludność polska G[órnego] Śląska zachowała bezwzględny spokój, gdyż wszelkie zakłócenie porządku popsuje sprawę dobrze się zapowiadającą.

31 VII,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 170-171.

Nr 1068

362 [p]

31 VII, Paryż, okólnikowy

Dalszy ciąg tel[enramu] N° 361.

Zebranie Rady Najwyższej nastąpi prawdopodobnie 8 sierpnia w Boulogne.

Konflikt francusko-angielski na tle wysyłki dywizji francuskiej na G[órnym] Śląsk uważa Briand za zażegnany zgodnie z propozycją francuską, której treść tel[egramie] szyfr[owym] 360.

Było to jego zdaniem^{a.....a} Francji dla uzyskania jednolitości frontu.

31 VII,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 171.

Nr 1069

217 [p]

30 VII M.S.Z.

³¹⁹ Charles H. Tufton, dyplomata brytyjski; naczelnik Wydziału Niemieckiego FO.

Poselstwo Haga telegrafuje: Dowiaduję się drogą pośrednią, że Poselstwo angielskie w Berlinie³²⁰ przeszłego tygodnia wysłało do Londynu poufny raport stojący na stanowisku, że zagłębienie węglowe G[órnego] Śląska nie jest niezbędne dla odbudowy i równowagi gospodarczej Niemiec.

Proszę starać się sprawdzić.

31 VII,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 172.

Nr 1070

216. [p]

29 VII M.S.Z.

Proszę informacje dokładne [o] Miss Jean Findley³²¹, Aviec For Scottish Savnigs, Edinburgh 113 George Street, towarzyszy Sarolei.

30 VII,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 172.

Nr 1071

83. [p]

2 VIII Paryż

Ze względu na pobyt rzeczoznawców angielskich w Paryżu uważałbym przyjazd Ciechanowskiego tutaj pożądanym natychmiast a niezbędny nie później [niż] 5-go sierpnia. Korfanty jedzie – Londyn – na parę dni przypuszczalnie jutro. Doradzają tutaj tę podróż do^a.....^a faktycznych.

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 172-173.

Nr 1072

106³²² [p]

1 VIII M.S.Z.

Receptus 40 et 41.

(P[an] Max³²³ szyfrował do P[ana] Czamańskiego³²⁴)

IPMS, A. 12. 53/4, k. 173.

Nr 1073

³²⁰ Błąd; formalnie mowa o Ambasadzie Wielkiej Brytanii w Berlinie.

³²¹ Brak danych.

³²² Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

³²³ Brak danych.

³²⁴ Brak danych.

107³²⁵ [w]

2 VIII

M.S.Z.

Gdyby Rząd uznał za właściwe wobec oświadczenia Brianda, zawartego w telegr[amie] z Paryża, N° 361 i ogłoszonego apelu Rządów niemieckiego i pruskiego, wezwać polską ludność Śląska do zachowania spokoju w chwili przygotowującego się rozstrzygnięcia i okazania ufności w bezstronność i sprawiedliwość Rady Najwyższej, prosiłbym natychmiastową informację o takim ewentualnym kroku by ją mógł użytkować przed wyjazdem angielskich delegatów.

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 173.***Nr 1074**

108. [w]

2 VIII

M.S.Z.

Refero votre 216.

Miss Findley jest znaną obywatelką Edynburga. Cieszy się ogólnym uznaniem, za działalność społeczną podczas wojny odznaczona orderem British Empire. Nastrojona antybolszewicko.

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 173-174.***Nr 1075**

84. [p]

3 VIII Paryż

Ze względu na zwiększone niebezpieczeństwo częściowego prowizorium solucji sprawy śląskiej na Radzie Najwyższej, proponowałbym by Pan poseł starał się wpłynąć na Harveya, wykazując, że niezabezpieczony pokój jest sprzeczny z interesem Ameryki.

2 août³²⁶,

Zamoyski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 174.***Nr 1076**

85. [p]

3 VIII Paryż

Korfanty nie przyjedzie z powodu odmówienia wizy angielskiej.

3 août,

Zamoyski

³²⁵ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

³²⁶ Franc. 'sierpień'

IPMS, A. 12. 53/4, k. 174.

Nr 1077

109. [w]

4VIII, Paryż M.S.Z., okólnikowy

Byłem dziś u ambasadora japońskiego³²⁷, który jest członkiem Rady Najwyższej, aby mu bezpośrednio przed wyjazdem do Paryża uprzytomnić główne nasze argumenty w sprawie Górnośląskiej. Nadto położyłem nacisk na niedopuszczalność prowizorium Stuart - Visconti³²⁸.

W tej ostatniej sprawie skomunikowałem się także z ambasadorem amerykańskim.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 175.

Nr 1078

218. [p]

6 VIII M.S.Z., okólnikowy

Litwini nie przyjęli rezolucji Ligi Narodów. Żądają wykonania przez nas układu suwalskiego. Protestują przeciwko zasadzie ratyfikacji ostatecznej układu z Polską przez sejm wileński, którego przyszlą egzystencję kwestionują. Projekt Hymansa był przez nich przyjęty tylko jako podstawa do dyskusji. Wynika, że Litwini chcą powrócić do status z października i przekreślić wszystkie wysiłki Ligi Narodów i Polski. W celu porozumienia się Hymans zakomunikował, że odpowiedź litewską uniemożliwia wszczęcie teraz rokowań, jednakowoż chcąc wypełnić swój obowiązek do końca, proponuje obu Rządom wysłać delegacje do Genewy na 25 sierpnia w celu próby porozumienia oraz dopomożenia mu w redakcji jego raportu dla Ligi Narodów.

5 août,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 175-176.

Nr 1079

1. [p]

8 VIII Montreal

Rząd Petruszewicza rozpoczął publiczną propagandę za rozpisaniem wyłącznie na Kanadę 8% 10-letniej pożyczki dolarowej [nadpisane jednoliterowe poprawki], przez którą spodziewa

³²⁷ Ambasador Hayashi.

³²⁸ „Stuart –Visconti-Prasca Plan” - propozycja angielsko-włoska dotycząca zmniejszenia strefy okupowanej przez wojska alianckie na Górnym Śląsku; zaprezentowana po raz pierwszy 7 maja 1921 r. została następnie, pod wpływem protestów ze strony francuskiej zmodyfikowana 25 maja; zmierzała do przyznania Niemcom części terytorium na lewym brzegu Odry, ale w drugiej wersji rezygnowała z przekazania im Opoła. Sebastiano Visconti-Prasca (1883-1961), włoski generał; brał udział w wojnie włosko-tureckiej i w I wojnie światowej, w styczniu 1920 r. w stopniu płka znalazł się w Międzysojuszniczej Komisji Rządzącej i Plebiscytowej na Górnym Śląsku. [oprac. JŁ]

się zebrać tutaj milion dolarów z przeznaczeniem wyraźnie na cele utrzymania resztek^b armii ukraińskiej w Czechach i na zabiegi dyplomatyczne u Ententy. Główne biuro pożyczki w Montrealu prowadzi handlowy agent bolszewicki, Kanadyjczyk Boyer. Akcją kieruje Cegielski³²⁹ z Waszyngtonu, prawdopodobnie Szeptycki, na razie przebywający jeszcze w Quebec^a. . . .^a będzie w tym kierunku działał. Sprawą tą proponuję zainteresować Rumunię, bowiem odezwy Petruszewicza apelują do mieszkańców Bukowiny, zapowiadając przyłączenie jej północnej części do Republiki Ukraińskiej.

6 août,

Polconsul³³⁰

IPMS, A. 12. 53/4, k. 176-177.

Nr 1080

219. [p]

8 VIII M.S.Z., okólnikowy

Opole donosi, że zabójca³³¹ Montallegre³³² zeznał, że popełnił zabójstwo celem otrzymania wynagrodzenia wyznaczonego przez Orgesz³³³ za zabójstwo każdego Francuza. Komisja Opolska ukrywa tę wiadomość.

7 août,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 177.

Nr 1081

110³³⁴ [w]

9 VIII

M.S.Z.

Refero notre 104.

Delegaci Hands off Russia Committes Ludwik Segal i Jack Mills wyjeżdżają środa – Warszawa, wprost via Belgia, Niemcy. Segal – naturalizowany Anglik 1906, pochodzenia rosyjskiego, poprzednio poddany turecki. Mills – członek parlamentu, posiadał [na] początku wojny pewne tendencje bolszewickie, które obecnie porzucił.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 178.

Nr 1082

³²⁹ Brak danych.

³³⁰ Wspomniany wcześniej Jan Józef Okołowicz.

³³¹ Dokonał tego niemiecki bojówkarz Leo Joschke.

³³² Major armii francuskiej Bernard Montalègre (1873–1921), zamordowany 4 lipca 1921 r. przez wspomnianego wyżej niemieckiego bojówkarza w jednym z bytomskich hoteli podczas wymiany załóg sojusznicznych; zob. J. Przewłocki, „Międzysojusznicza...”, op. cit., s. 140.

³³³ Właśc. wspomniane już wcześniej ‘Orgesch’.

³³⁴ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

111³³⁵ [w]

9 VIII

M.S.Z.

Według nadchodzących tutaj wiadomości angielskich zasada niepodzielności okręgu przemysłowego miała zostać w Paryżu na poufnych prywatnych konferencjach porzuconą, a podział uznany za konieczny. Jeżeli to się sprawdzi nastąpią dłuższe narady dla ustalenia zasad podziału. Byłoby pożądanem wpłynąć na prasę stołeczną, by zachowała wobec Rady i jej członków rezerwę i wstrzymała się od agresywnego tonu.

Wróblewski, 9/VIII [19]21

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 178-179.***Nr 1083**

220. [p]

10 VIII M.S.Z., okólnikowa

Z Górnego Śląska donoszą, że pod wpływem dyrektyw z Berlina, Niemcy Górnośląscy sabotują transporty węgla do Polski. Dyrekcja katowicka³³⁶ nie puszcza wagonów, a poszczególne koncerny odmawiają zawierania umów z polskimi dostawcami. Proszę zakomunikować to sferom rządowym, jako dowód niemożebności (zależności) Polski od węgla niemieckiego nawet pod kontrolą międzysojuszniczą.

9 août,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 179.***Nr 1084**112³³⁷ [w]

10 VIII

M.S.Z.

Refero votre 211.

Według informacji Montrealu Szeptycki przebywa na razie w Quebec. Szczegóły następnym raportem.

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 179.***Nr 1085**113³³⁸ [w]

10 VIII

M.S.Z.

³³⁵ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

³³⁶ Mowa o okręgowym zarządzie kolei.

³³⁷ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

³³⁸ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

Receptus numéro 210.

Na skutek interwencji poselstwa konsul angielski [w] Gdańsku³³⁹ otrzymał instrukcję udzielić wizy Majerowi do Anglii na pobyt jednomiesięczny.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 180.

Nr 1086

221. [p]

11 VIII M.S.Z.

Opole donosi: Naczelna Rada Ludowa czyni wszystko celem utrzymania ^{a.....} spokoju w czasie obrad Rady Najwyższej. Chwilowo panuje zupełny spokój. Niemcy przybrały stanowisko wyczekujące, nie przestając jednak mobilizować swych sił i prowokować ludności polskiej.

Polexterne, 11 VIII [19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 180.

Nr 1087

222. [p]

15 VIII M.S.Z., okólnikowy

Na mocy uchwały Rady Ministrów wręczyłem dziś ~~Rzędem~~ posłowi francuskiemu, angielskiemu, włoskiemu, japońskiemu notę, w której przedstawiam, że opierając się na Traktacie, ludność polska i górnośląska oczekuje od Rady Najwyższej ostatecznej decyzji³⁴⁰. Przekazanie spraw Lidze Narodów odwleka rozstrzygnięcie konieczne potrzebne dla Polski i G[órnego] Śląska. To odwleczenie spowodzi fatalne szkody polityczne i ekonomiczne, gdyż życie obu krajów nie może się rozwijać z powodu takiego prowizorjum. Nota wykazuje na razie tylko szkodliwość decyzji, a nie przesądza w niczem dalszej akcji z naszej strony.

14 août,

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/4, k. 180-181.

Nr 1088

223. [p]

19 VIII M.S.Z.

³³⁹ Brak danych.

³⁴⁰ Fragment art. 87 traktatu wersalskiego stanowił w tej materii:

„Komisja złożona z 7 członków, z których 5 zamianują Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone, jednego Niemcy, jednego Polska, zostanie utworzona w 15 dni po uprawomocnieniu się niniejszego Traktatu w celu oznaczenia na miejscu linii granicznej między Polską a Niemcami.

Uchwały tej Komisji będą zapadały większością głosów i będą dla stron interesowanych obowiązujące”.

DzURP, 1920, nr 35, poz. 200.

Prosimy przesłać niezwłocznie tekst odpowiedzi królewskiej na list króla greckiego³⁴¹ z zawiadomieniem o ślubie księcia Jerzego³⁴² z księżniczką rumuńską³⁴³.

18 août,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 181.

Nr 1089

114³⁴⁴ [w]

19 VIII

M.S.Z. okólnikowy

Dziś składałam F.O. notę w sprawie zwrotów w mowie premiera z 16 b[iejącego] m[iesiąca] w Parlamencie, zarzucających Polsce chęć uprzedzenia decyzji mocarstw przez powstanie i przyznających Niemcom prawo niezgodzenia się na ustępstwa angielsko-włoskie w Paryżu. Tekst kurjerem.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 181-182.

Nr 1090

224. [p]

22 VIII M.S.Z., okólnikowy

Ze względu na wyczerpanie nakładu broszur³⁴⁵ odnoszących się do sprawy Górnego Śląska, przede wszystkim Wierzbickiego³⁴⁶, Kramsztyka³⁴⁷ i Olszewskiego, proszę skierowanie posiadanych przez poselstwo zapasów do Genewy lub do Paryża dla Genewy.

21 VIII,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 182.

Nr 1091

225. [p]

23 VIII M.S.Z.

³⁴¹ Konstantyn I z Glücksburgów (1868–1923), 5 III 1913–30 V 1917 oraz 6 XII 1920–14 IX 1922: król Greków.

³⁴² Jerzy II z Glücksburgów (1890–1947), 28 IX 1922–25 III 1924 oraz 25 XI 1935–31 XII 1944, 28 IX 1946–1 IV 1947: król Greków jako Jerzy II.

³⁴³ Elżbieta Rumuńska Hohenzollern-Sigmaringen (1894–1956), 27 II 1921: poślubiła w Bukareszcie księcia Jerzego; 1922–1924: królowa Greków.

³⁴⁴ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

³⁴⁵ Mowa o dwu pozycjach: A. Wierzbicki, „Le problème de la Haute-Silésie tel qu’il se pose en réalité et les erreurs de Keynes”, Varsovie 1921 oraz J. Kramsztyk, „Związek gospodarczy Górnego Śląska z Polską i Niemcami”, Warszawa 1921, nadbitka z „Przeglądu Gospodarczego”.

³⁴⁶ Andrzej Wierzbicki (1877–1961), inż. działacz gospodarczy i polityczny, wybitny przedstawiciel kół wielkokapitalistycznych; początkowo ideowo związany z endecją; 1919: członek KNP, kierował pracami delegacji ekonomicznej na Paryską Konferencję Pokojową, równocześnie współtwórca Centralnego Związku Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów („Lewiatan”); 1919–1928: poseł na Sejm Ustawodawczy oraz Sejm I.

³⁴⁷ Jerzy Kramsztyk, komplementariusz spółki komandytowej Związek Kopalń Górnośląskich Robur.

Opole donosi: Zbadawszy sytuację w powiatach Pszczyńskim, Rybnickim i przemysłowym okręgu, uważam że nie ma obawy zaburzeń. Wszyscy przywódcy polscy są przekonani o konieczności zachowania spokoju. Stronnictwa polskie wydały odezwę wzywającą do spokoju.

22 VIII,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 182.

Nr 1092

115³⁴⁸ [w]

24 VIII

M.S.Z.

Wobec rozszerzanych w prasie angielskiej wiadomości o niepokojącym stanie politycznym w Polsce, grożącym jakoby zaburzeniami zwłaszcza ze względu na opozycję poznańskiego przeciw unifikacji, co odbiło się nawet w Warszawskiej korespondencji „Times” z 24 sierpnia, proszę [o] telegraficzną informację o położeniu z uwzględnieniem sytuacji w Poznańskim politycznej i strajkowej. Informacje te umieszczę w tutejszej prasie. Pozostawienie takich alarmujących pogłosek bez sprostowania może się odbić ujemnie na nastroju wydziału Ligi, o co niewątpliwie chodzi żywiołom lansującym alarmy w celu przeciwstawienia rzekomo chaotycznej Polski uporządkowanym Niemcom.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 183.

Nr 1093

116. [w]

25 VIII

M.S.Z.

„Daily Telegraph”³⁴⁹ dzisiaj donosi, że Szwajcaria uznała Litwę de jure.
Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 183-184.

Nr 1094

228. [p]

26 VIII M.S.Z., okólnikowy

³⁴⁸ Pod numerem uczyniono znak X.

³⁴⁹ „The Daily Telegraph”, poranny dziennik brytyjski o konserwatywno-liberalnym profilu, założony w 1855 r. w Londynie przez płk. Arthura B. Sleigha.

Władze niemieckie wydalily z Olsztyna redaktora Gazety Olsztyńskiej³⁵⁰ Ludwika Łydko³⁵¹. Jest to już trzeci wypadek wydalenia z granic Niemiec redaktora polskiego. Pierwszy: Gorzycki³⁵² – Berlin, drugi: Dykier³⁵³ – Kwidzyń. Interwencja nie pomogła. Wydalenia Polaków ze służby rządowej trwają ciągle. Nadać temu rozgłos prasowy.

25 août,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 184.

Nr 1095

227. [p]

27 VIII M.S.Z.

Opole donosi: W celu zaradzenia kryzysowi przemysłowemu departament przemysłowy komisji skłonny do dyskusowania znów sprawy importu i eksportu między Polską a G[órnym] Śląskiem. Członek angielskiej delegacji ekonomicznej³⁵⁴ sprzeciwia się, twierdząc że otrzymał od Rządu angielskiego rozkaz nie zgadzania się na akcję, która mogłaby być nieprzyjemną dla Niemiec. Ze względu na fakt zupełnego zastoju w przemyśle G[órnego] Śląska, bardzo groźnego dla tego przemysłu, akcja stanowisko Rządu niemieckiego, jak również delegata angielskiego uzasadnione jedynie względami politycznymi.

25 août,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 184-185.

Nr 1096

117³⁵⁵ [w]

30 VIII

M.S.Z.

Refero list 20 lipca Nr K II b 45318/21.

Rząd angielski nie chce uznać dla celów zwolnienia majątku certyfikatów opartych na artykułach Traktatu o mniejszościach narodowych. Wstrzymał na razie zwalnianie sekwestrów. Proszę odpowiedź telegraficzną czy nadal wydawać dawne formularze, w przeciwnym razie nie ma możliwości zwalniania sekwestrów.

Wróblewski

³⁵⁰ „Gazeta Olsztyńska” powstała w 1886 r. pierwszym jej wydawcą był Jan Liszewski, a po nim Seweryn Pieniężny; od 1 stycznia 1921 r. wychodziła sześć razy w tygodniu wraz z dodatkami: „Gość Niedzielny”, „Gospodarz”, „Życie Młodzieży”, „Głos Pogranicza”.

³⁵¹ Ludwik Łydko (1885–1940), dziennikarz i działacz plebiscytowy; urodzony w Krakowie; 1920: zamieszkał w Olsztynie, gdzie został kierownikiem Wydziału Prasowego Mazurskiego Komitetu Plebiscytowego; VI–XII 1920: redaktor naczelny „Gazety Olsztyńskiej”.

³⁵² Brak danych.

³⁵³ Brak danych.

³⁵⁴ Brak danych.

³⁵⁵ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

IPMS, A. 12. 53/4, k. 185.

Nr 1097

118³⁵⁶ [w]

31 VIII

M.S.Z.

Refero notre 110.

Według kursujących tu wiadomości delegacji „Hands off Russia” mieli już wyruszyć z Warszawy do Baranowicz i jakoby dostać się do Moskwy, skąd zamierzają podobno udać się do Rumunji. Prosiłbym Informacje co do przebiegu pobytu ich w Polsce ze względu na potrzebę kontrolowania ich ewentualnych sprawozdań w prasie w Polsce.

Wróblewski

Odpowiedź nadeszła dn[ia] 27 X [19]21, N° Dz.P.1797

IPMS, A. 12. 53/4, k. 186.

Nr 1098

226. [p]

1 IX M.S.Z.

Otrzymana jedynie w odpisie kurjerem dn[ia] 1 IX.

Jak się przedstawia organizacja pomocy Rządowej ofiarom głodu w Rosji.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 186.

Nr 1099

229. [p]

2 IX M.S.Z.

Dla Konsula³⁵⁷. Telegrafować wysokość opłaty za wizy w walucie angielskiej
Polexterne, 1 IX

IPMS, A. 12. 53/4, k. 186.

Nr 1100

119³⁵⁸ [w]

3 IX

M.S.Z.

Refero Votre 223.

Tekstu wydobyć nie można. Poseł grecki³⁵⁹ nic o tem nie wie.

³⁵⁶ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

³⁵⁷ Kazimierz Komierowski (1880 - ?), 11 V 1920–1 XI 1932: konsul generalny RP w Londynie.

³⁵⁸ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

³⁵⁹ Najprawdopodobniej mowa o Tricoupi.

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 187.***Nr 1101**120³⁶⁰ [w]

3 IX

M.S.Z.

Refero Votre 226.

Rząd jako taki akcji pomocy nie prowadzi. Akcja Europy skoncentrowana w Międzynarodowej Komisji dla pomocy Rosji, ustanowionej przez Radę Najwyższą. Z ramienia komisji ma wyjechać pięciu ekspertów reprezentujących Anglię, Francję, Włochy, Japonię i Belgię. W razie potrzeby komisja zwrócić się ma do rządów o fundusze. Pozatem w Anglii zbiera się składki z poparciem osobistym członków rządu.

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 187.***Nr 1102**121³⁶¹ [w]

6 IX

M.S.Z.

Dzisiejszy „Daily Herald” podaje wiadomość o grożącym zerwaniem stosunków dyplomatycznych Polsko-Sowieckich. Dodaje korespondencję z Moskwy tendencyjnie wykazującą finansowe popieranie przez Polskę akcji Petlury, Sawnikowa³⁶², przeszkadzającą zbieraniu w Rosji podatku żywnościowego. Zarzuca Polsce maskowaną akcję wojenną, twierdzi że Sowiety nie mogą jednostronnie wykonywać traktatu ryskiego, gdy go Polska gwałci. Proszę dane rzeczowe dla sprostowania.

Polmission

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 187-188.***Nr 1103**

122. [p]

7 IX M.S.Z.

Dotąd brak odpowiedzi czy ~~ryskiej~~ wycieczka dziennikarzy, proponowana na 29 jest zorganizowana. Proszę natychmiast telegrafować.

Dąbski

³⁶⁰ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

³⁶¹ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

³⁶² Właśc. Boris Wiktorowicz Sawinkow (1879–1925), rosyjski literat i polityk; od 1918: reprezentant A. Kołczaka w Paryżu; 1920: przewodniczący Rosyjskiego Komitetu Politycznego w Warszawie, współorganizator oddziałów antysowieckich.

IPMS, A. 12. 53/4, k. 188.

Nr 1104

122³⁶³ [w]

9 IX

M.S.Z.

Refero votre 122.

Dotąd zapewnionych dziesięciu dziennikarzy. Żądane szczegóły osobiste raportem. Ze względu na psychologię angielską odradzam najusilniej łączenie angielskiej wycieczki z jakąkolwiek inną, co od razu zraziłoby Anglików. Ze względów politycznych i utylitarnych byłoby wskazaniem nie rozpoczynać wycieczki od Gdańska, ale raczej od Poznania lub Warszawy. Proszę depeszę czy zgoda na przybycie do Poznania lub Warszawy 29-ego września.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 188-189.

Nr 1105

123³⁶⁴ [w]

10 IX

M.S.Z.

Według pewnych informacji Rząd Angielski na żądanie Balfoura ma polecić swym posłom popierać w Warszawie i Kownie nową propozycję Hymansa³⁶⁵, której treści mi z Genewy dotąd nie zakomunikowano. Szczegóły raportem.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 189.

Nr 1106

230 [p]

17 IX M.S.Z.

Minister Skarbu³⁶⁶ zezwala uzupełnić wysłane dawniej dziesięć tysięcy funtów kwotami: sześcioma tysiącami funtów oszczędności placówki oraz sumą jeńców siedem tysięcy 472 funty. Trzy tysiące pięćset dwadzieścia ośm wysyłamy czekiem. Całkowitą należność w ten

³⁶³ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

³⁶⁴ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

³⁶⁵ 3 września 1921 r. Hymans zaprezentował drugą wersję swego projektu, zbliżoną do wspomnianej wyżej koncepcji E. Sapięhy; Wilno pozostawało stolicą, ale kanton polski przeobrazić miano w wileński okręg autonomiczny; utrzymywano zasadę współpracy Polski i Litwy w sprawach polityki zagranicznej, gospodarki i obrony; nadto przyznawał on Litwie suwerenne prawa do Kłajpedy, a Polsce prawo użytkowania portu i Niemna do wszelkiego rodzaju transportu; proponowane w projekcie rozwiązania były więc zdecydowanie korzystniejsze dla Litwy niż w pierwszej wersji; H. Wisner, op. cit., s. 153-154; S. Mikulicz, „Kłajpeda w polityce europejskiej 1918–1939”, Warszawa 1976, s. 58.

³⁶⁶ Wspomniany już wcześniej Władysław Grabski.

sposób z największymi trudnościami osiągnięto. Minister Skarbu zwrócił tutejszemu urzędowi emigracyjnemu siedm tysięcy 472 funty (na) wypłatę jeńców.

Bertoni³⁶⁷, Polmission

IPMS, A. 12. 53/4, k. 189-190.

Nr 1107

124³⁶⁸ [w]

20 IX

M.S.Z.,

pour v[ice]. ministre [des] finances Weinfeld³⁶⁹

Ustawa 8 lipca³⁷⁰ ograniczała ogólną emisję

banknotów do 150 miliardów. Bilans krajowy

Kasy Pożyczkowej³⁷¹ 31 sierpnia wykazuje

ogólną emisję 158 miliardów. Proszę

telegrafować na zasadzie jakiego rozporządzenia

dozwolono wbrew ustawie tę emisję. Dla

utrzymania kredytu polskiego za granicą

wyjaśnienie niezbędne.

Rutkowski, Polmission

³⁶⁷ Karol Bertoni (1876–1967), dyplomata austro-węgierski i polski; do 1918: pracownik dyplomacji Austro-Węgier; od I 1919: w polskim MSZ; 1919–1923: szef Departamentu Administracyjnego MSZ.

³⁶⁸ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

³⁶⁹ Ignacy Weinfeld (1877–1939), prawnik; 1920–1922: podsekretarz w Ministerstwie Skarbu; 25–26 XI 1920; kierownik Ministerstwa Skarbu.

³⁷⁰ Art. 1 rzeczony ustawy stanowił:

„Upoważnia się Krajową Kasę Pożyczkową do doprowadzenia stanu emisji jej biletów, prócz biletów, emitowanych na zasadzie art. 2 ustawy z dnia 26 marca 1920 r. (Dz. Ust. Rz. P. N° 31, poz. 179) do kwoty 118.000.000.000 mk, łącznie z kwotą 55.000.000.000 mk; ustaloną w art. 1 ustawy z dn. 26 listopada 1920 r. (Dz. Ust. Rz. P. N° 112, poz. 739).”

„Ustawa z dnia 8 lipca 1921 r. o dalszej emisji biletów Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej”, DzURP, 1921, nr 64, poz. 401,

natomiast art. 1 kolejnego aktu prawnego głosił;

„Upoważnia się Ministra Skarbu do zaciągnięcia na pokrycie niedoboru budżetowego dalszej pożyczki w Polskiej Krajowej Kasie Pożyczkowej do nieprzekraczalnej wysokości 150.000.000.000 mk., łącznie z pożyczkami wyszczególnionymi w art. 1 i 2 ustawy z dnia 26 listopada 1920 r. (Dz. Ust. Rz. P. N° 112, poz. 738), w kwocie ogólnej 64. 625.000.000 mk.”

„Ustawa z dnia 8 lipca 1921 r. o kredycie Skarbu Państwa w Polskiej Krajowej Kasie Pożyczkowej”, DzURP, 1921, nr 64, poz. 402.

³⁷¹ Właśc. Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa; niemieckie władze okupacyjne Generalnego Gubernatorstwa Warszawskiego powołały tę instytucję do życia 9 grudnia 1916 r. jako bank emisyjny; działalność, to jest emisję marek polskich, rozpoczęła 26 kwietnia 1917 r.; 11 listopada 1918 r. przejęły ją władze polskie, zachowując jej charakter banku emisyjnego; zakończyła swą działalność w kwietniu 1924 r. podczas przeprowadzonej wówczas reformy walutowej; jej funkcje przejął Bank Polski; zob. Z. Karpiński, „Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa” (w: „Encyklopedia historii gospodarczej Polski do roku 1945”, red. A. Mączak, t. II, Warszawa 1981, s. 106-107.

IPMS, A. 12. 53/4, k. 190.

Nr 1108

125³⁷² [w]

21 IX

M.S.Z.

22 września wyjeżdża do Warszawy obywatel angielski Jochelman³⁷³, imieniem komitetu pomocy uchodźcom żydowskim z Rosji i Ukrainy pod przewodnictwem Rotszylda³⁷⁴, celem zbadania stosunków i przygotowania rozdziału sum reliefowych. Zasięgnąłem informacji u Stuarta Samuela, który oświadczył, że Jochelman *persona grata* Sowietów, osobiście uczciwy. Uważam za pożądane z jednej strony ułatwić J[ochelmanowi] akcję pomocy uchodźcom, z drugiej nadzorować jego styczność z Moskwą i jej reprezentacją w Polsce.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 190-191.

Nr 1109

231. [p]

23 IX M.S.Z.,

zakomunik[ować] konsulatowi

Ministerstwo Skarbu zgodziło się obniżyć opłaty za wizy w Anglii do wysokości 1 funta szterlinga 16 szylingów. Powyższą zmianę zaprowadzić natychmiast.

22 septémbre,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 191.

Nr 1110

232. [p]

24 IX M.S.Z.

Dla Rutkowskiego. Rachunki czynne władz państwowych w kasie pożyczkowej wyrównują przekroczenia długu Skarbu państwa w tejże kasie. Ustawa o dalszem zadłużeniu wniesiona. Weinfeld,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 191-192.

Nr 1111

³⁷² Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

³⁷³ David Jochelman (1868–1941) dr; wybitny przywódca żydowskiej wspólnoty w Wielkiej Brytanii; w 1919 r., zorganizował ogromną manifestację w Londynie w proteście przeciw pogromom Żydów na Ukrainie dokonywanym przez wojska Petlury i Denikina. [oprac. JŁ]

³⁷⁴ Najprawdopodobniej mowa w tym kontekście o jednym z dwu braci: pierwszy to Lionel Nathan de Rothschild (1882–1942), brytyjski bankier i polityk związany z Partią Konserwatywną; od 1910: członek Izby Gmin, drugi - Anthony Gustav de Rothschild (1887–1961), brytyjski bankier.

233. [p]

28 IX M.S.Z., okólnikowy

W związku z zamachem Fedaka³⁷⁵ należy podkreślać, iż Rząd Polski pracuje nad ustawowym rozwinięciem praw Ukraińców, zagwarantowanych Konstytucją. Droga ku temu prowadzi przez porozumienie, nie przez terror. Podnieść, że potępia się analogiczne czyny terrorystów irlandzkich.

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 192.***Nr 1112**126³⁷⁶ [w]

29 IX

M.S.Z.

Mój informator [z] City, mający stosunki [w] Foreign Office radzi w najbliższych dniach wystąpić ponownie o delegowanie doradcy finansowego, twierdząc że obecna atmosfera temu bardzo sprzyja. Proszę odwrotnie instrukcje teleg[r]iczne czy mam teraz przedstawić ten postulat imieniem naszego Rządu.

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 192-193.***Nr 1113**

234. [p]

3 X M.S.Z.

Dla Goldstanda. Opcja Białowieży dla firmy Caldero udzielona Grodzieckiemu³⁷⁷ była prolongowaną do 20 września (obecnie) wyznacza się prekluzyjny termin przystąpienia do umowy 10 października. Pan Vagliano³⁷⁸ w porozumieniu z firmą Calders może korzystać z przedłużenia terminu o czym powiadomiono Grodzieckiego.

Minister Skarbu w zast[ępstwie] Markowski

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 193.

³⁷⁵ Stepan Fedak młodszy (1901–1945), działacz ukraiński; absolwent austriackiej Akademii Wojskowej w Wiener-Neustadt; żołnierz Legionu Ukraińskich Strzelców Siczowych, następnie Ukraińskiej Armii Halickiej i Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej; 1920: członek Ukraińskiej Organizacji Wojskowej podziemnej siły zbrojnej ZURL. 25 września 1921 r. Piłsudski przybył do Lwowa na otwarcie Targów Wschodnich; przed ratuszem Fedak oddał trzy strzały w stronę wychodzącego Marszałka, które lekko zraniły jedynie wojewodę Kazimierza Grabowskiego; zob. W. Jędrzejewicz, J. Cisek, op. cit., s. 261.

³⁷⁶ Pod numerem uczyniono znak X.

³⁷⁷ Brak danych.

³⁷⁸ Prawdopodobnie mowa o spadkobiercach znanego greckiego finansisty i armatora Panayis Athanase Vagliano (1814–1902), który od 1858 r. prowadził interesy w Londynie; spadkobiercy działali pod nazwą Vagliano Brothers.

Nr 1114

235. [p]

5 X M.S.Z., okólnikowa

W sprawie wileńskiej kierować się następującymi dyrektywami: Sejm stwierdził jednomyślnie 30 września, że decyzja przynależności Wileńszczyzny musi się opierać na woli ludności i że Polska nie przyjmie żadnego układu dysponującego Wileńszczyzną bez uprzedniej zgody ludności. Minister³⁷⁹ oświadczył w Sejmie: Wilno mogłoby być stolicą Państwa Litewskiego tylko najściślej związanego z Polską. Należy obecnie nie poruszając z naszej strony sprawy wileńskiej i zasadniczo unikając jej rozważania zajmować stanowisko defensywne wykazując dlaczego drugi projekt Hymansa odrzucamy, dlaczego włączenie doń korytarza bezprawne, że poprzednia zgoda na dyskutowanie pierwszego projektu Hymansa wobec odmowy Litwinów wygasła, że próby porozumiewania się z Litwinami niemożliwe dopóki nie zaprzestaną gwałtów nad ludnością ~~Polsk~~ polską.

6 X [19]21,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 193-194.***Nr 1115**127³⁸⁰ [w]

6 X

M.S.Z.

Środa wieczór widziałem Take Jonesca bezpośrednio po jego rozmowie z Lloyd Georgem. Jonescu miał przy tej sposobności z największą energią bronić interesów Polski. Lloyd George miał silnie krytykować naszą politykę litewską, jednak ogólnie biorąc zdaniem Jonescu stanowisko Lloyd Georgea wobec Polski w porównaniu z ubiegłym rokiem, kiedy Jonescu miał ostatni raz sposobność o tem mówić tutaj, zmieniło się na korzyść.

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 194-195.***Nr 1116**128³⁸¹ [w]

6 X

M.S.Z., kopia dla Paryża

Refero votre 235.

³⁷⁹ Najprawdopodobniej mowa w tym kontekście o ówczesnym ministrze spraw zagranicznych Konstantym Skirmuncie.

³⁸⁰ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

³⁸¹ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

Zastosuję się do wskazówek, uważam jednak za wskazane unikać argumentu, że zgoda na pierwszy projekt Hymansa wygasła wobec odmowy Litwinów, gdyż argument ten tutaj wywołałby z pewnością zarzut naszej złej wiary w epoce Konferencji Brukselskiej i rezolucji Ligi z 28 czerwca³⁸², która przewidywała potrzebę uchwały Sejmu w Wilnie. Zresztą uchwała Sejmu 30 września stwarza i tak nową sytuację kulminującą w tem, że przynależność Wileńszczyzny musi być rozstrzygnięta wolą ludności. W razie dyskusji tutaj położę cały nacisk na tę zasadę.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 195-196.

Nr 1117

129³⁸³ [w]

9 X

M.S.Z.,

dla Ministra Finansów Michalskiego³⁸⁴.

Białowieży nie można zakończyć do 10-tego października, gdyż tutejsza grupa zdecydowana przystąpić oczekuje wskazówek swojego Rządu. Po porozumieniu z poselstwem proszę przedłużyć opcję na dwa tygodnie, ponieważ są dane, że Białowieża będzie teraz pomyślnie załatwiona. Goldstand przyjedzie – wtorek i niezwłocznie przedstawi Panu Ministrowi wszystkie szczegóły. Proszę telegrafować decyzję poselstwu.

Grodziecki, Polmission

IPMS, A. 12. 53/4, k. 196.

Nr 1118

130³⁸⁵ [w]

9 X

M.S.Z.

Refero votre 234.

³⁸² Mowa o rezolucji Rady LN z 28 czerwca 1921 r. potwierdzającej pierwszy projekt Hymansa.

³⁸³ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

³⁸⁴ Jerzy Michalski (1870–1956), prawnik; 26 IX 1921–6 VI 1922: minister skarbu w gabinecie A. Ponikowskiego.

³⁸⁵ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

Uważam dalsze przedłużenie opcji Grodzieckiego konieczne. Goldstand przyjedzie – wtorek, szczegóły wytłumaczy.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/4, k. 196.

Nr 1119

236. [p]

10 X M.S.Z., okólnikowa

Nie jest wykluczonem, że ogłoszenie decyzji referentów w sprawie Górnośląskiej wywoła rozruchy ze strony Niemców. Proszę podkreślać, że będą miały charakter demonstracyjny bez głębszych motywów narodowych lub ekonomicznych. Przywódcy polscy starają się wszelkimi siłami o zachowanie spokoju.

10 X,

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 197.

Nr 1120

237 [p]

11 X, M.S.Z.

Paryż komunikuje, że konferencja Ambasadorów obradowała nad sposobem szybszego ogłoszenia decyzji ^a(dla)^a zapewnienia spokoju na G[órnym] Śląsku. Prawdopodobnie wzburzenie upoważni do ogłoszenia decyzji bez Rady Najwyższej. W pracach jej znać pośpiech i oczekiwanie bliskiej rekomendacji Rady Ligi. Proszę jeszcze zwrócić uwagę kół kompetentnych na konieczność zachowania spokoju.

10. 10.

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 197.

Nr 1121

131³⁸⁶ [w]

12 X

M.S.Z., kopia do Paryża.

Byłem dziś u Curzona, który zaręczył mi najbardziej stanowczo, że Rząd angielski nie tylko nie wywierał żadnej presji w Genewie, ale nawet Balfourowi nie dawał żadnych instrukcji. Anglja zastosuje się bez zastrzeżeń do opinii Rady Ligi. Twierdzi, że treści decyzji dotąd nie zna i wczoraj o nią zapytywał Balfoura. Prosił by Rząd Polski uczynił wszystko dla zachowania spokoju, gdyż opór przeciw wykonaniu decyzji zdyskredytowałby Polskę.

Podaną przez prasę linję podziału uważa za wielkie rozczarowanie dla Niemców i obawia się

³⁸⁶ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

niepokojów w Niemczech. Komisja Opolska ma ścisłe instrukcje utrzymania porządku za wszelką cenę.

^a6^a

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 198.

Nr 1122

132³⁸⁷ [w]

13 X

M.S.Z.,

pour Ministre Finances

Był dziś u mnie Vagliano, zakomunikował, że zawiadomił Sir James Dunn³⁸⁸, iż Rząd Polski przedłużył opcję Białowieży do 20-tego października. Dunn prosi mnie przez Vagliano oświadczyć telegraficznie, że zanim by mógł uzyskać definitywne poparcie Rządu Angielskiego i pojechać osobiście lub wysłać swego przedstawiciela do Warszawy, pragnie mieć zgodę Rządu Polskiego na następujące dwa punkty:

primo: że część sumy, która to część będzie ustalona przy ostatecznych pertraktacjach zostanie obrócona na zakup towarów w Anglii;
secundo: reszta oprócz sumy potrzebnej na eksploatację będzie użyta dla stabilizacji kursu waluty i w tym celu będzie deponowaną długoterminowo w Anglii.

Mają odbyć posiedzenie – poniedziałek, wobec czego Vagliano prosi niezwłoczną odpowiedź.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/4, k. 198-199.

³⁸⁷ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

³⁸⁸ Sir James Hamet Dunn, (1874–1956), kanadyjski finansista i przemysłowiec, odgrywający ogromną rolę w brytyjskich kręgach finansowych.

Nr 1123

238. [p]

14 X M.S.Z.

Refero 129.

Opcja 10-tego wygasła, jednak Rząd nie udzielił opcji innej grupie do 25-tego skłonny jest do dalszego traktowania z grupą Colders. (Michalski)

13.10,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 200.***Nr 1124**

239 [p]

14 X M.S.Z.

Proszę we wszystkich wystąpieniach, powstrzymując się od krytyki decyzji Genewskiej w sprawie Górnego Śląska, stwierdzać iż stanowi ona znaczne ustępstwo od usprawiedliwionych polskich pierwotnych (żądań).

13.10,

Skirmunt

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 200.***Nr 1125**

105. [p]

15 X, Bruksela

Pour Janasz:

Min[ister] Przemysłu i Handlu³⁸⁹ telegrafuje: Chrzanowski: Ofiarujemy dla Szwajcarskiego Czerwonego Krzyża kolejną 1 000 ton żyta i 200 tys. ton owsa i jęczmienia, i fasoli, natychmiast po cenie 210 funtów szwajcarskich tona loco [Cinous-chel] -Brail oraz 5 tys. ton różnego zboża loco Śniatyn³⁹⁰ po tejże cenie. Przy zanieczyszczeniu ponad 5 % zniżka cen. Wagony bez gwarancji w przeciągu 4 miesięcy do dyspozycji na stacji Sarny: 32 parowozy i 800 wag[onów] towarowych szerokotorowych, jeżeli uzyska się wydanie niemieckich platform potrzebnych do przewozu. Pierwszeństwo parowozów do dyspozycji po 2 miesiącach. Opłata 1 rub[el] 20 kop[iejek] w złocie za wagon towarowy i ^a...^a rubel za osiowy parowóz dziennie. Ustępstwa możliwe. Proszę terminowe przyjęcie oferty.

15.10,

Sobański

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 200-201.***Nr 1126**

³⁸⁹ Henryk Leon Strasburger (1887–1951), prawnik; 19 IX 1921–5 III 1922: kierownik Ministerstwa Przemysłu i Handlu w gabinecie A. Ponikowskiego.

³⁹⁰ Śniatyn, miasto powiatowe we wschodniej Galicji, nad Prutem; obecnie na Ukrainie w obwodzie iwanofrankiwskim. [oprac. JŁ]

241. [p] 17 X M.S.Z., okólnikowa
 Genewa komunikuje, że tylko część uchwały o granicach Górnego Śląska obowiązywać będzie Polskę i Niemcy. Przepisy gospodarcze mają formę rekomendacji, protesty Rządu niemieckiego nie mogą wpłynąć na prawomocność uchwały.

17.10.

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 201.***Nr 1127**

132. [p] 18 X, Bruksela
 Refero Votre 105.
 Proszę powtórzyć ustęp od „opłata” do „ustępstwa”.

Polmission

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 202.***Nr 1128**

242. [p] 19 X M.S.Z.
 Najchętniej witałbym kapitał angielski w ^btej^b sprawie ^a...^{a391} jako zadatek przyszłych ścisłych stosunków. Waluta uzyskana miała być użyta na stabilizację marki polskiej, ale warunki podane ^a...^a godzą w ^a...^{a392} Polski. Na żadną kontrolę bym związany^b i wiązanie^b kwot uzyskanych nie mogę się zgodzić. Minister Skarbu Michalski.

20 X [19]21,

Polexterne³⁹³*IPMS, A. 12. 53/4, k. 202.***Nr 1129**

24. [p] 22 X M.S.Z.
 Telegram N° 240 odszyfrować szyfrantem.
 Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 202.***Nr 1130**

240. [p] 20 X M.S.Z.

³⁹¹ Przekreślono.

³⁹² Nadpisano: „prestige”.

³⁹³ Na lewym marginesie dopisano: „... nieczytelne... p. Rydlowi 20 X [19]21”.

Madeyski³⁹⁴ komunikuje: Mimo braku informacji z Genewy uważa Wirth³⁹⁵ sytuację za bardzo poważną. Mówił o przepaści, którą stwarza decyzja genewska między Polską a Niemcami. Wyraził się że oba^b żał, iż oba^b narody nie porozumiają^a b porozumiały^b się zawczasu.

24 X [19]21,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 202-203.

Nr 1131

244. 3 XI M.S.Z., okólnikowy

Na Ukrainie Sowieckiej antybolszewickie rozruchy. Wobec bliskości terenu walk Rząd Polski zarządził natychmiastowe zamknięcie granicy, oczyszczenie pasa granicznego. Moskwa oskarża bez podstaw nasze władze [o] przepuszczanie pomocy. Nie wykluczona prowokacja bolszewicka i związek [z] wykrytym świeżo [przez] Ministerjum [i] zlikwidowanym spiskiem ukraińskim [we] Lwowie. Proszę komentować [w] tym duchu, nie przeceniając znaczenia sprawy i nie dopuszczając [do] zaniepokojenia opinii.

Skirmunt, 2 XI [19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 203.

Nr 1132

133³⁹⁶ [w]

4 XI

M.S.Z.

Ambasador Francuski ma niesprawdzoną informację, jakoby Niemcy starały się o niedopuszczenie delegata Ligi Narodów, jako przewodniczącego Komisji Górnośląskiej z powodu, że upatrzony ma być Ador³⁹⁷, którego Niemcy posądzają o stronnictwo dla Polski.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 204.

Nr 1133

245. [p]

6 XI M.S.Z., okólnikowy

³⁹⁴ Jerzy Wiktor Madeyski (1872–1939), austriacki minister wyznań i oświaty, dyplomata polski; 3 IX 1921–IV 1923: pierwszy poseł RP w Berlinie; zob. C. Lechicki, „Madeyski Jerzy Wiktor” (w:) PSB, t. XIX, z. 1 (80), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974, s. 121-122.

³⁹⁵ Josef (Karl) Wirth (1879–1956), polityk niemiecki z Partii Centrum; 27 III–8 VI 1920 oraz 25 VI 1920–4 V 1921: minister finansów w gabinetach H. Müllera i K. Fehrenbacha.

³⁹⁶ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

³⁹⁷ To prawdopodobnie Gustave Ador (1845–1928), polityk szwajcarski z partii liberalnej; w tym okresie pełnił funkcje przewodniczącego Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża; w latach 1920–24 reprezentował Szwajcarię w Lidze Narodów. [oprac. JŁ]

Nasz Przedstawiciel w Moskwie³⁹⁸ został zapytany przez przedstawiciela Najwyższej Rady Gospodarczej Sowieckiej, czy jest mu wiadomem, co sądzą Państwa zainteresowane w sprawie uznania długów przez Sowiety. Odpowiedział, że ogromny wpływ na stanowisko państw zainteresowanych może mieć lojalne wykonanie zobowiązań Sowietów dotyczących Polski. Przedstawiciel Sowietów podzielił to zdanie. Proszę forsować ten pogląd, jeżeli możliwe proszę, aby w odpowiedzi państw zainteresowanych wyrażony był pogląd, że one muszą odzyskać zaufanie do Rosji.

Polexterne, 5 XI [19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 204-205.

Nr 1134

246. [p]

6 XI M.S.Z., okólnikowy

Ogłoszony w prasie warszawskiej projekt ordynacji wyborczej objął terytorjum sporne Wileńszczyzny³⁹⁹. W razie zapytania lub zaniepokojenia opinii proszę wyjaśnić, że włączenie Wileńszczyzny do projektu obejmującego całe Państwo jest jedynie teoretycznie ustalonym wyrazem uprawnionych rewindykacji naszych a nie próbą przesądzenia sporu. Przypomnieć, że i Kowieńska (?) ordynacja wyborcza obejmuje również sporne z Polską tereny.

Polexterne, 5 XI [19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 205.

Nr 1135

247. [p]

9 XI M.S.Z., okólnikowy

Prosimy zwrócić uwagę tamtejszego Rządu na naszą ostatnią notę do Rządu Sowietów, opublikowane w prasie 6-go listopada w związku z propozycją Sowietów uznania długów przedwojennych.

Proszę zbadać jakie jest stanowisko tamtejszego Rządu w sprawie propozycji Sowietów.

Polexterne, 8/XI

IPMS, A. 12. 53/4, k. 206.

Nr 1136

248. [p]

9 XI M.S.Z., okólnikowy

Receptus 133.

³⁹⁸ Tytus Filipowicz (1873–1953), dyplomata polski; 4 VII – 11 XII 1921: *chargé d'affaires* RP w Moskwie; RSZRP, s. 167.

³⁹⁹ Sejm RP uchwalił nową ordynację wyborczą 28 lipca 1922 r. obejmowała ona także Wileńszczyznę; szczegóły zob. DzURP nr 66, poz. 591.

Wiadomość o Adorze zupełnie ścisła. Niemcy proponowali nam wspólną *démarche* u Konferencji Ambasadorów celem wyboru przewodniczącego przez zainteresowane strony. Propozycję niemiecką odrzuciliśmy jako sprzeczną z decyzją i dowodzącą braku zaufania do Ententy. Okazało się, że Niemcy pracowali również w tym kierunku u Konferencji Ambasadorów w czym byli popierani przez Anglię.

Polexterne, 8/XI [19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 206.

Nr 1137

Bez numeru [p]

10 XI, Montreal

Czy, względnie kiedy Anglja uznała pokój Ryski.
Polconsul, 8 XI, Montreal

IPMS, A. 12. 53/4, k. 207.

Nr 1138

2. [w] 10 XI,

Montreal

Uznania nie było, ani formalnego żądania z naszej strony.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/4, k. 207.

Nr 1139

134⁴⁰⁰ [w]

10 XI

M.S.Z.

Rząd angielski ponownie urguje notą repatryjającą uchodźców polskich z Egiptu, wyrażając zdziwienie, że Rząd Polski, który chyba jest w stanie zająć się swymi obywatelami zrzuca to na barki Rządu angielskiego. Wobec takiego postawienia kwestji natychmiastowa zgoda na pokrycie kosztów repatryjacji uchodźców, których obywatelstwo stwierdzone jest wprost konieczne. Proszę usilnie odwrotne [o] upoważnienie [do] oświadczenia, że prosimy repatryjację i wydatki niezwłocznie zwrócimy.

Polmission, 10/XI

IPMS, A. 12. 53/4, k. 207-208.

⁴⁰⁰ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

Nr 1140

5. [p] 15 XI Poselstwo Washington
Dla Posła. Proszę listownie nadesłać charakterystykę i bliższe informacje delegatów, doradców i korespondentów tamtejszych tutaj obecnych i telegrafować kto z nich dobrze dla spraw polskich usposobiony.

Lubomirski, 14 XI

IPMS, A. 12. 53/4, k. 208.

Nr 1141

250. [p] 15 XI M.S.Z., okólnikowy
Ador odmówił ostatecznie przyjęcia stanowiska przewodniczącego rokowań Górnośląskich. Prawdopodobna nominacja ^aCalandera^{a401}.

Polexterne, 14 XI

IPMS, A. 12. 53/4, k. 208.

Nr 1142

1. [w] 15 XI
Waszyngton, okólnikowy
Receptus numéro 5.

Można liczyć na sympatje korespondenta „Timesa” Steed’a, „Morning Post”⁴⁰² Low’a⁴⁰³, „Daily News”⁴⁰⁴, Wilson Harris⁴⁰⁵. Sądzę, że pułkownik Repington⁴⁰⁶ z „Daily Telegraph” może być łatwo pozyskany. Wreszcie można zawsze liczyć na Spendera⁴⁰⁷ z „Westminster Gazette”⁴⁰⁸, mimo na ogół niezyczliwego stanowiska pisma.

Polmission, 15 XI [19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 208-209.

Nr 1143

⁴⁰¹ Właśc. Felix Louis Calonder (1863–1952), polityk szwajcarski związany z Partią Demokratyczną; 1913–1920: członek Szwajcarskiej Rady Federalnej; 1913–1917: dyrektor Departamentu Spraw Wewnętrznych; 1918: prezydent Konfederacji Helweckiej; 1918–1919: dyrektor Departamentu Politycznego.

⁴⁰² Konserwatywna gazeta codzienna publikowana w Londynie w latach 1772–1937 po czym została połączona z „The Daily Telegraph”.

⁴⁰³ Brak danych.

⁴⁰⁴ Brytyjska krajowa gazeta codzienna założona w Londynie w roku 1846 przez Charlesa Dickensa; 1912: połączyła się z „Morning Leader” i odtąd nosiła tytuł „Daily News and Leader”.

⁴⁰⁵ Brak danych.

⁴⁰⁶ Charles A’Court Repington (1858–1925), angielski ppłk.

⁴⁰⁷ John Alfred Spender (1862–1942), brytyjski dziennikarz i pisarz; 1896–1922: wydawca „Westminster Gazette”.

⁴⁰⁸ Ukazujący się w Londynie od roku 1893 wpływowy dziennik liberalny.

249. [p]

15 XI M.S.Z., okólnikowy

W związku z wyborami w Wileńszczyźnie⁴⁰⁹ wynikł spór czy wybory zarządzić tylko na Litwie Środkowej⁴¹⁰ czy także w Brasławskim, Lidzkim, Wołożyńskim, części Grodzieńskiego. Naczelnik Państwa oświadczył, że ustąpi w razie decydowania za małym obszarem. Rząd powziął uchwałę [aby] eliminować osobę Naczelnika z dyskusji, przyjmując merytorycznie jego stanowisko.

Kompromis możliwy. Decyzja piętnastego.

Polexterne, 13 XI [19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 209.

Nr 1144

252 [p]

16 XI M.S.Z., okólnikowy

Moskwa donosi: Mamy dość pewne wiadomości, że Rząd Sowiecki zdecydowany jest uznać dług wojenny i wyczekać kiedy odpowiedni moment, aby to zadeklarować. Ewentualne pokrycie części tych długów Rząd Sowiecki widzi w oddaniu w długoterminową dzierżawę terenów na południowym wschodzie Rosji, należących do wygasłych podczas wojny i rewolucji rodzin wielkich posiadaczy.

Polexterne, 16 XI [19]21

IPMS, A. 12. 53/4, k. 209-210.

Nr 1145

251. [p]

17 XI M.S.Z., okólnikowy

Refero 248.

⁴⁰⁹ Mowa o wyborach do Sejmu Orzekającego; 28 listopada 1921 r. gen. L. Żeligowski ustalił ich termin na 8 stycznia 1922 r., a opracowanie ordynacji zlecił przewodniczącemu Tymczasowej Komisji Rządzącej Aleksandrowi Meysztowiczowi; ogłoszono ją już 1 grudnia 1921 r.; gwarantowała ona pięcioprzymiotnikowe prawo wyborcze; terytorium objęte wyborami podzielono na 12 okręgów wyborczych, z których dwa: I: Szyrwinty i X: Wysoki Dwór leżały na terytorium Litwy, a trzy: IX: Lida, XI: Wasyliszki i XII: Braclaw polskiego; pozostałe to: II: Święciany, III: Komaje, IV: Oszmiana, V: Troki, VII: Wilno Północ, VIII: Wilno Południe IX: Wilno Miasto; frekwencja wyniosła 64,35%; a wśród poszczególnych narodowości kształtowała się następująco: Polacy – 80,8% uprawnionych, Litwini – 8,2%, Żydzi – 15,3%, a Białorusini – 41%; zob. H. Wisner, op. cit., s. 154, 157.

⁴¹⁰ Pojęcie to wyszło spod pióra płk. Leona Bobickiego. Pisze on w tej materii: „Określenie wojsk Litwy Środkowej użyłem po raz pierwszy w dniu 8 X 1920 r. w Woronowie w rozkazie nr 1, który był odezwą do wojska i ludności w związku z akcją zbrojną na Wilno. Wychodziłem z tego założenia, że należy skończyć z pojęciem Litwy etnograficznej, stosując do obszarów dawnej Wielkiej Litwy określenie geograficzne, a więc północ z Kownem należało nazywać Litwą Północną, Wilno z obszarem ziem do niego przylegających – Litwą Środkową, a Mińsk i cały rejon dookoła – Litwą Południową.” S. Żukowski, „Historia i organizacja Wileńskiej Brygady Jazdy w końcu 1920 r. [1938 r.], k. 16-16a, rkp. w posiadaniu dr A. Srebrakowskiego z Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego, cyt. za K. Grygajtis, „Wyprawa na Wilno gen. Lucjana Żeligowskiego”, „Mars. Problematyka i Historia Wojskowości. Studia i Materiały”, t. 17, Warszawa–Londyn 2004, s. 41.

Berlin komunikuje że Rząd Niemiecki czynił nowe propozycje, proponując między innymi Papieża⁴¹¹ na arbitra. Madeyski odmówił wszelkich pertraktacji.

16 XI,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 210.

Nr 1146

253. [p]

19 XI M.S.Z., okólnikowy

Telegrafuję Poselstwu [w] Waszyngtonie: Telegramy (pras)owe donoszą, że delegacja włoska w Waszyngtonie w porozumieniu z angielską zamierza proponować redukcję wojsk i ograniczenie zbrojeń polskich. Proszę wiadomość, jeżeli prawdziwa, zakomunikować Briandowi – że Rząd Polski ufa, że Francja należycie wyświetli na konferencji⁴¹² specjalną rolę Polski otoczonej przez Niemcy i Rosję. Proszę dodać, że Pan upoważniony oświadczyć publicznie w razie potrzeby, że Polska nie mogłaby przyjąć decyzji powziętej bez jej udziału.

17 XI,

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/4, k. 210-211.

Nr 1147

135⁴¹³ [w]

22 XI

M.S.Z.

Posel Kenworthy wyjeżdża dziś do Berlina, Śląska, Warszawy w sprawach finansowych poruszonych raportem N° 111. W Warszawie stanie z końcem miesiąca.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 211.

Nr 1148

136⁴¹⁴ [w]

22 XI

M.S.Z.

Naczelnik Wydziału Północy Foreign Office⁴¹⁵, proszony przez nas o informacje z powodu przybycia [do] Londyn[u] Witwickiego⁴¹⁶, Kost Lewickiego⁴¹⁷, oświadczył:

⁴¹¹ Benedykt XV (Giacomo della Chiesa) (1854–1922), 3 IX 1914–22 I 1922: papież.

⁴¹² Mowa o wspomnianej wcześniej Konferencji Waszyngtońskiej.

⁴¹³ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

⁴¹⁴ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

⁴¹⁵ Wspomniany wcześniej Charles H. Tufer.

⁴¹⁶ Stepan Wytwycki (1884–1965), dr praw, ukraiński polityk, dziennikarz; I połowa 1919: sekretarz spraw zagranicznych ZURL; 1935–1939: poseł na Sejmy RP: IV i V kadencji; członek Towarzystwa Naukowego im. T. Szewczenki.

⁴¹⁷ Kost Łewycki (1859–1941), ukraiński prawnik, publicysta, działacz społeczny i polityk; 1907–1918: poseł do austriackiej Rady Państwa; 1908–1914: poseł na galicyjski Sejm Krajowy; przewodniczący Naczelnej Rady

„Delegaci ci zażądali widzenia się ze mną, czego listem skierowanym do pośrednika występującego w ich imieniu odmówiłem, domagając się równocześnie ich wyjazdu, który ma nastąpić – czwartek”. Fakt wyjazdu skontrolujemy.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 211-212.

Nr 1149

254. 23 XI M.S.Z.

Proszę zwrócić uwagę na mowę Rathenau⁴¹⁸ wygłoszoną na zjeździe partii demokratycznej⁴¹⁹ w Bremen dnia 12 b[ieżącego] m[iesiąca]. Proszę zapytać nieoficjalnie, czy i jak zamierza Rząd Angielski reagować.

22 XI,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 212.

Nr 1150

255. [p]

23 XI M.S.Z.

Proszę zapytać ustnie Foreign Office, nie nawiązując do prowadzonych obecnie końcowych rokowań polsko-francuskich⁴²⁰, jak rząd angielski zapatrywałby się na rozpoczęcie rokowań o układ handlowy polsko-angielski.

22 XI,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 212-213.

Nr 1151

256. [p]

24 XI M.S.Z.

Opole donosi: Stuart wyjechał do Paryża i Londynu.

23 novembre,

Polexterne

Ukraińskiej we Lwowie i Ogólnej Rady Ukraińskiej w Wiedniu; 1918–1919: premier rządu Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej; 1919–1924: na emigracji, gdzie kierował resortami: prasy i propagandy, a następnie spraw zagranicznych; 1924: wraca do Polski i zostaje prezesem Związku Adwokatów Ukraińskich.

⁴¹⁸ Walther Rathenau (1867–1922), niemiecki przemysłowiec i polityk, członek Niemieckiej Partii Demokratycznej; 10 V–22 X 1921: minister odbudowy w gabinecie J. Wirtha; 31 I–24 VI 1922: minister spraw zagranicznych w drugim gabinecie J. Wirtha; 16 IV 1922: podpisał niemiecko-sowiecki układ w Rapallo; 24 VI 1922: padł ofiarą zamachu dokonanego przez nacjonalistów niemieckich.

⁴¹⁹ Niemiecka Partia Demokratyczna (Deutsche Demokratische Partei), stronnictwo o obliczu lewicowo-liberalnym założone w 1918 r. przez przywódców dawnej Postępowej Partii Ludowej oraz lewego skrzydła Partii Narodowo-Liberalnej.

⁴²⁰ Decyzja w tej sprawie zapadła podczas wizyty marsz. Piłsudskiego w Paryżu, do której doszło w dniach od 3 do 6 lutego 1921 r.; definitywne porozumienie osiągnięto 5 lutego podczas rozmowy Piłsudski–Millerand; zob. P. Wandycz, „France and her Eastern Allies 1919–1925. French-Czechoslovak-Polish Relations from the Paris Peace Conference to Locarno”, Minnesota 1962, s. 215-217; J. Ciałowicz, op. cit., s. 43-46; J. Kukułka, op. cit., s. 352-369.

IPMS, A. 12. 53/4, k. 213.

Nr 1152

137⁴²¹ [w]

24 XI

M.S.Z.

Refero votre 254.

Ogłoszony tu tekst mowy Rathenaua nie daje żadnej podstawy do choćby najbardziej nieoficjalnej *démarche*. Mowa nie zajmuje się wcale Polską, wspomina Śląsk tylko ubocznie, a zmiany pod wpływem Anglii przewiduje nie w decyzji genewskiej lecz w układzie wiesbadeńskim⁴²².

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 213.

Nr 1153

257. [p]

26 XI M.S.Z.

Prasa angielska gdańska donosi, że w Londynie odbyła się narada francusko-angielskich fabrykantów ^bbroni^b, w niepożądanym celem założenia arsenału dla Małej Ententy na Górnym Śląsku. Proszę [o] informacje.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 213.

Nr 1154

138⁴²³ [w]

28 XI

M.S.Z.

Możliwy wyjazd Lloyd Georgea do Waszyngtonu między 3 a 10-tym grudnia. Rzecz ma się zdecydować koło czwartku.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 214.

Nr 1155

⁴²¹ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

⁴²² Mowa o zawartym 6 października 1921 r. – w wyniku negocjacji Rathenau–Loucher – porozumieniu w sprawie niemieckich reparacji dla Francji; zwalniało ono Niemcy ze znaczącej części ich zobowiązań reparacyjnych wobec Francji, zarazem jednak Berlin zobowiązał się do dostaw węgla oraz niektórych gotowych produktów przemysłowych nieodzownych do odbudowy zdewastowanych w wyniku wojny departamentów francuskich; J. Bariéty, „French Foreign and Defence Policy 1918–1940”. *Decline and Fall of a Great Power* Routledge London 1998, s. 38.

⁴²³ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

139⁴²⁴ [w]

28 XI M.S.Z.

Posel czeski⁴²⁵ komunikuje, że Benesz odrzucił żądanie partycypacji [w] kosztach utrzymania Karola⁴²⁶ i zamierza twardo tego bronić.

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 214.***Nr 1156**

258. [p]

2 XII M.S.Z., okólnikowy

Od pierwszego grudnia depesze informacyjne (będą) się składać z dwóch części: oficjalna podpis pat, nieoficjalna podpis wag. Tę drugą należy lansować prywatnie.

1 décembre,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/4, k.214.***Nr 1157**140⁴²⁷ [w]

3 XII

M.S.Z.

Czy mogę zaprzeczyć wiadomości „Timesa”, jakoby były Minister Czeski Rasin⁴²⁸ został zaproszony do organizowania skarbowości polskiej. Zaprzeczenie takie pożądane wobec tego, że w myśl pisma 7 950 dałem do zrozumienia, że wysłanie doradcy angielskiego niepotrzebne.

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 214-215.***Nr 1158**

259. [p]

5 XII M.S.Z.

Proszę natychmiast telegrafować czy Kenworthy rzeczywiście przedstawia Amalgamated Industrials⁴²⁹ (Slater⁴³⁰) oraz informacje co do powagi firmy.

⁴²⁴ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

⁴²⁵ Prokop Maxa (1883-1961), historyk, polityk, dyplomata czechosłowacki; 1920-1921: poseł w Holandii; 14 V 1921 - 9 IX 1924: poseł CSR w Polsce a następnie, w latach 1931-1939, w Bułgarii; szczegóły: J. Dejmek, *Diplomacie Československa*, t. II: *Biografický slovník československých diplomatů* (1918-1992), Praha 2013, s. 160. [oprac. JŁ]

⁴²⁶ Mowa o Karolu Habsburgu.

⁴²⁷ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

⁴²⁸ Alois Rašin (1867–1923), czeski polityk i działacz gospodarczy; 14 XI 1918–10 VII 1919 oraz 7 IX 1922–18 I 1923: minister finansów w gabinetach K. Kramáří i A. Švehli.

⁴²⁹ Firma Ferguson Marine Engineering Ltd to stocznia w Glasgow budująca statki handlowe; 1918: została nabyta przez J. Slatera z Ltd. Amalgamated Industries; w późnych latach 20. XX w. bracia Fergusonowie ponownie przejęli nad nią kontrolę.

⁴³⁰ John Slater.

5 XII,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 215.***Nr 1159**141⁴³¹ [w]

6 XII

M.S.Z.

Refero 259.

Ścisły związek między Kenworthy a Slater – prezesem zarządu. Amalgamated Industries stwierdzony. Niezręcznie byłoby badać tutaj, jak daleko sięga formalne pełnomocnictwo Kenworthy'ego działania imieniem Towarzystwa. Przy traktowaniu interesów Kenworthy na żądanie niezawodnie da potrzebne wyjaśnienia.

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 215.***Nr 1160**142⁴³² [w]

7 XII

M.S.Z.

Premier angielski do Waszyngtonu nie pojedzie.

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 215.***Nr 1161**143⁴³³ [w]

7 XII

M.S.Z.

Pour ministre Skirmunt.

Proszę [o] wskazówki w jaki sposób złożyć powinszowania rządowi angielskiemu z powodu ugody z Irlandją⁴³⁴. Czy złoży je Pan Minister posłowi angielskiemu, czy też mam imieniem rządu uczynić to tutaj. Może najwygodniejszą formą byłyby telegraficzne gratulacje Pana Ministra na ręce Lorda Curzona.

Wróblewski

⁴³¹ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

⁴³² Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

⁴³³ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

⁴³⁴ Mowa o zawartym 6 grudnia 1921 r. w Londynie brytyjsko-irlandzkim porozumieniu pokojowym; stronami były rząd brytyjski i delegacja irlandzkiego republikańskiego parlamentu (Dáil Éireann) oraz rządu irlandzkiego; na mocy tego dokumentu powstało Wolne Państwo Irlandzkie (WPI) mające status dominium brytyjskiego, obejmujące większość obszaru wyspy bez Irlandii Północnej, na terytorium WPI wojska brytyjskie stacjonowały w 5 bazach morskich.

IPMS, A. 12. 53/4, k. 216.

Nr 1162

260. [p]

8 XII M.S.Z.

Receptus 140.

Proszę zaprzeczyć, przyjedzie z własnej inicjatywy złożyć wizytę Michalskiemu.
Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 216.

Nr 1163

261. [p]

9 XII M.S.Z.

Proszę zawiadomić co uzyskał Stinnes⁴³⁵ w sprawach rosyjskich.

9 XII,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 216.

Nr 1164

144⁴³⁶ [w]

10 XII

M.S.Z.

Receptus 261.

Sprawę referował Radca Handlowy⁴³⁷ w raporcie 4707, przedłożonym M.S.Z. za N° P
2008 z 28 listopada.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 216.

Nr 1165

95. [p]

9 XII M.S.Z.

Proszę szczegółowy raport o pobycie Stinnes'a [u] Rathenau'a.
Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 217.

Nr 1166

145⁴³⁸ [w]

15 XII

⁴³⁵ Najprawdopodobniej to Hugo Dieter Stinnes (1870–1924), niemiecki przemysłowiec i finansista; być może chodziło o spór, jaki toczył Stinnes na początku lat 20. XX w z Mayerem Wildermanem w sprawie tytułów własności niektórych fabryk w Besarabii.

⁴³⁶ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

⁴³⁷ Brak danych.

⁴³⁸ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

M.S.Z.

Wczoraj był u mnie poseł grecki, który na telegraficzne polecenie swego rządu prosił usilnie o przedstawienie Panu Ministrowi gorącego pragnienia Grecji utrzymania polskiego poselstwa w Atenach. Rząd grecki właśnie w najbliższych dniach wysłał swego ministra do Warszawy⁴³⁹ i odwołanie obecnie naszego posła⁴⁴⁰ byłoby mu niezmiernie przykre, zwłaszcza w obecnej chwili, kiedy położenie międzynarodowe Grecji jest wyjątkowo trudne⁴⁴¹. Ze stanowiska placówki w Londynie muszę ten postulat najgoręcej poprzeć. Bliższe umotywowanie kurjerem.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 217.

Nr 1167

263. [p]

16 XII M.S.Z.

Posel angielski donosi prywatnie:

[O] Otrzymaniu polecenia zwrócić przez wojskowych angielskich dekoracji wojskowych polskich otrzymanych za zeszłą kampanję.

F.O. twierdzi, iż zabroniono wojskowym przyjmować obce dekoracje, o czym Carton⁴⁴² nie wiedział.

Proszę wytłumaczyć Curzonowi, ten krok zrobiłby bardzo przykre wrażenie^{a...^a} by wyjednał pozwolenie noszenia^{a..^a} przynajmniej w Polsce.

14 XII,

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/4, k. 218.

Nr 1168

146⁴⁴³ [w]

15 XII

M.S.Z.

Nieprzysłanie dotąd budżetu na grudzień wytwarza niemożliwe położenie. Proszę odwrotnie przekazać ratę na grudzień, styczeń, a jeżeli wysokość nieustalona, zaliczkę cztery tysiące funtów.

⁴³⁹ Constantin Vatikiotty, dyplomata grecki; 3 X 1922–23 XI 1925: *chargé d'affaires* Grecji w Warszawie.

⁴⁴⁰ Wspomniany już wcześniej Mikołaj Jurystowski.

⁴⁴¹ Grecy rozpoczęli w Anatolii działania ofensywne w marcu 1921 r. i w ich rezultacie – w lipcu t. r. – znaleźli się 50 km od Ankar; decydujące walki rozegrały się na przełomie sierpnia i września nad rzeką Sakaryą; przełom nastąpił pomiędzy 8 a 13 września, kiedy to Turcy przełamali pozycje greckie; Grekom nie powiodły się podejmowane następnie próby przejęcia inicjatywy strategicznej; zob. T. Wituch, „Tureckie przemiany. Dzieje Turcji 1878–1923”, Warszawa 1980, s. 265.

⁴⁴² Zob. przyp. 194, s. 150, dok. nr 431.

⁴⁴³ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 218.***Nr 1169**147⁴⁴⁴ [w]

15 XII

M.S.Z.

Otrzymałem poufne informacje [z] F.O. o kategorycznej odmowie powołania doradcy finansowego, zakomunikowanej posłowi angielskiemu przez Pana Ministra. Odmową tą jest Rząd tutejszy bardzo przykro dotknięty, mimo że starałem się poprzednio oswoić go z tą ewentualnością. Proszę najusilniej w porozumieniu z Ministrem Skarbu o danie do zrozumienia bodaj w najbardziej ogólnikowej formie, że rzecz nie jest ostatecznie negatywnie przesądzona i że w swoim czasie może być znowu aktualna. Szczegóły i motywy kurjerem.

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 218-219.***Nr 1170**

264. [p]

18 XII M.S.Z.

Proszę [o] odpowiedź [na] pismo D III 9735 wraz z opinią Foreign Office⁴⁴⁵ i wnioskiem co do sposobu postępowania.

17 XII,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 219.***Nr 1171**

3. [p]

17 XII Rzym

Wobec stanowczego zakazu repatriowania uchodźców bez sprawdzania ich obywatelstwa i każdorazowego uznawania wydatków, Poselstwo prosi nadesłać szczegółowe dane i uzyskać kredyt z Warszawy.

Loret⁴⁴⁶*IPMS, A. 12. 53/4, k. 219.***Nr 1172**

265. [p]

19 XII M.S.Z., okólnikowy

⁴⁴⁴ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

⁴⁴⁵ Wyrazy „Foreign Office” napisano na dwu skreślonych, nieczytelnych słowach.

⁴⁴⁶ Maciej Loret (1880–1969), dyplomata; 1919–1926: radca Poselstwa Polskiego przy Stolicy Apostolskiej i Królestwie Włoch; szczegóły zob. R. Stobiecki; „Loret, Maciej” (w:) „Słownik historyków polskich”, red. M. Prosińska-Jacki, Warszawa 1994, s. 306-307; M. Filipowicz, „Loret Maciej Sydon” (w:) „Leksykon kultury polskiej poza krajem od roku 1939”, t. 1, red. K. Dybczak i Z. Kudelski, Lublin 2000, s. 224-226.

Perłowski donosi: Mantou⁴⁴⁷ wyjeżdża do Brukseli, aby ostatecznie omówić z Hymanssem projekt uchwały Rady styczniowej. Liga Narodów ma kłaść szczególny nacisk na otrzymanie od mocarstw mandatu dla rozwiązania całej sprawy *inclusive* wytknięcia granic polsko-litewskich Rada Ministrów i spodziewa się, że mocarstwa zgodzą się, chcąc uniknąć na przyszłość Radzie Najwyższej zatargu między Francją a Anglią. Sądząc z rozmowy z Panafieu powyższa informacja nie oparta [na] rzeczywistości lub przedstawia niepoważne knowania nieodpowiednich czynników. Wszelako, gdyby podobne projekta były poruszane, należy energicznie podkreślić niebezpieczeństwo powikłań, gdyż stoimy bezwzględnie na stanowisku, że tylko rozstrzygnięcie oparte [na] ujawnionej przez Sejm Wileński i woli ludności może zawierać bądź uregulować kwestję.

17 décembre,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k.220-221.

Nr 1173

148⁴⁴⁸ [w]

20 XII

M.S.Z.

Refero votre 264.

Szczegółowa odpowiedź listem z dziesiątego grudnia 2080 i poprzednim raportem N° 113. Forsowanie Attolico mojem zdaniem możliwe tylko, gdyby F.O. nie nalegało na wybór Anglika. Oczekuję wskazówek.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 221.

Nr 1174

266. [p]

20 XII M.S.Z.

Receptus 147.

Refero – Instrukcja B.E. 7950.

Widocznie jest nieporozumienie. Skarb ze względu oszczędności nie może na koszt Polski ekspertów przyjąć. Chętnie przyjmie delegatów wysłanych dla zbadania sytuacji finansowej w Polsce.

Proszę w tym duchu wyjaśnić F.O.

Polexterne

⁴⁴⁷ Właśc. Paul Mantoux (1877–1956), historyk, tłumacz oficjalny Geoergesa Clemenceau na Konferencji Pokojowej w Paryżu, a następnie 1919-1926 w podobnej roli w Lidze Narodów; współzałożyciel Instytutu Studiów Międzynarodowych w Genewie. [oprac. JŁ]

⁴⁴⁸ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

IPMS, A. 12. 53/4, k. 221.

Nr 1175

149⁴⁴⁹ [w]

20 XII

M.S.Z.

Refero 263.

Według informacji F.O. wyjednanie zezwolenia przyjęcia orderów niemożliwe.

Obowiązujące w tym względzie ogólne zasady nie pozwalają na czynienie wyjątków. Dla F.O. to stanowisko odnośnych władz tutejszych jest także nie na rękę. Ale twierdzą tam, że dla Polski, jak i innych krajów, w których analogiczne wypadki zachodzą nie zdołają przeprowadzić wyłomu od zasady odnoszącej się do wszystkich zagranicznych dekoracji dla wojskowych.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 222.

Nr 1176

107. [p]

22 XII Paryż, okólnikowy

Na czas trwania konferencji proszę komunikować telegraficznie odnośne depesze wysyłane do Warszawy.

21 XII,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 222.

Nr 1177

150⁴⁵⁰ [w]

22 XII

M.S.Z.

Dziś otrzymałem *agrément* [dla] Majora Bardzińskiego⁴⁵¹.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 222.

Nr 1178

151⁴⁵² [w]

22 XII

M.S.Z., kopja do Paryża.

⁴⁴⁹ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

⁴⁵⁰ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

⁴⁵¹ Jerzy Bardziński (1893-1933), ziemianin, mjr kawalerii Wojska Polskiego, olimpijczyk; 1921-1923: attaché wojskowy przy Poselstwie RP w Londynie; 1 XII 1924 mianowany podpułkownikiem. [oprac. JŁ]

⁴⁵² Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

Konferencja premierów nie doszła w żadnej sprawie do ostatecznej decyzji. Postanowiono odbyć Radę Najwyższą w Cannes w pierwszej dekadzie stycznia. Co do reparacji, które traktowano ze strony angielskiej łącznie z gwarancjami dla Francji i rozbrojeniem Francji w zamian za pewne przywileje francuskie, Briand odłożył odpowiedź do zbadania możliwych efektów takiego programu w Paryżu.

Co do Rosji, plan Lloyda George'a, aby dla zniweczenia możliwego monopolu Niemiec połączyć Aljantów z wciągnięciem Niemiec i równocześnie uznaniem *de jure* Sowietów spotkał się zrazu z protestem Brianda, zwłaszcza przeciw uznaniu Sowietów jako strony nie budzącej zaufania przy rokowaniach. Później jednak Briand, uznając że dalsze utrzymanie postawy wyczekującej nie obiecuje korzyści, zgodził się na rozważenie kwestji rosyjskiej z dalszą dyskusją w Cannes. Na Radzie Najwyższej możliwa obecność amerykańskiego obserwatora, zwłaszcza że dla Ameryki zdecydowanie się na udział w sanacji ekonomicznej Europy stanie się możliwe dopiero po uregulowaniu kwestji reparacji.

Sprawa grecko-turecka traktowana ma być oddzielnie po Radzie Najwyższej w Paryżu.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 222-224.

Nr 1179

267. [p]

23 XII M.S.Z.

Proszę informacje o pobycie Brianda, specjalnie o rezultatach dotyczących sprawy rosyjskiej.

24 XII,

Polexterne Receptus 22.

IPMS, A. 12. 53/4, k. 224.

Nr 1180

268. [p]

24 XII M.S.Z.

Minister Pracy⁴⁵³ dziękując przyjmuje koszta transportów przeznaczonych [dla] całej ludności. Warunek: określenie ilości, jakości, ewidencja działalności, pożądana zmiana bezplanowej kierowniczk.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 224.

Nr 1181

269. [p]

30 XII M.S.Z., okólnikowy

⁴⁵³ Ludwik Darowski (1881–1948), bankowiec; od 1900: członek PPS; 1 VI (11 V) 1921–1 IX 1923 i 19 XII 1923–19 I 1924 oraz 17 VI–18 XI 1924: minister pracy i opieki społecznej w dziewięciu gabinetach.

Na cyrkularną notę Finlandji w sprawie konfliktu z Rosją odnośnie Karelji odpowiedzieliśmy:

Potwierdzając odbiór noty Finlandji Rząd Polski, dążąc stale wszystkimi siłami do utrzymania pokoju na wschodzie Europy, gotów jest uczynić wszystko, co leży w jego mocy, aby konflikt Finlandji z Rosją⁴⁵⁴ został pokojowo załatwiony.

Równocześnie poleciliśmy wysondować nieoficjalnie w Helsingforsie i Moskwie, jak przyjęłoby pokojowe *bons offices* w sprawie tej.

Proszę telegrafować jakie stanowisko Anglii wobec konfliktu.

29 XII,

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 225.

Nr 1182

152⁴⁵⁵ [w]

30 XII

M.S.Z.

Refero votre 269.

F.O. wpływa energicznie na Rząd Finlandzki tu i w Helsingforsie w duchu pokojowym wskazując przy tem na trudności ewentualnej interwencji angielskiej u Sowietów, zwłaszcza wobec faktu istnienia białych organizacji rosyjskich w Finlandji. Spodziewają się tu pokojowego obrotu sprawy. F.O. jest zdania, że Polska jest w korzystnym położeniu, by mógł wpływać pokojowo na obie strony. Odniosłem pozytywne wrażenie, że pośrednictwo polskie o ile by było skuteczne byłoby tu dobrze widziane.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 225-226.

Nr 1183

⁴⁵⁴ Karelowie, którzy zamieszkiwali Karelię Wschodnią, (*nota bene* prowincja ta nigdy nie wchodziła w skład Wielkiego Księstwa Finlandii), u progu lat 20. XX w. deklarowali zamiar przyłączenia się do niedawno powstałej Finlandii; pod koniec lutego 1920 r. wybuchło antysowieckie powstanie ludności Karelii Wschodniej; a na przełomie marca i kwietnia t. r. Karelowie wybrali w Huta 117 przedstawicieli Tymczasowej Komisji, która rychło przeobraziła się w Rząd Tymczasowy Karelii; podczas negocjacji z Sowietami w Tartu strona fińska odstąpiła od żądania przyłączenia okręgów Relpol i Prazarki w zamian za Petsamo; ostatecznie starcia fińsko-sowieckie zakończyły się traktatem pokojowym, zawartym 14 października 1920 r. w Tartu, pozostawiającym Karelię Wschodnią i region półwyspu Kola w granicach RFSSR; w tym stanie rzeczy Karelowie zaczęli formować oddziały partyzanckie, które tworzyły Karelską Armię Wyzwoleńczą; ostatecznie 6 listopada 1921 r. wojska fińskie zasilone oddziałami karelskimi wkroczyły do Karelii Wschodniej; w pierwszej połowie stycznia 1922 r. przeważające siły sowieckie pokonały w rejonie Petrozawodzka zgrupowanie fińsko-karelskie, odzyskując Prazarki, Rzępolę i Kamasuter, a w drugiej połowie tegoż miesiąca zdobyły także Kiestinki i Kokosami; ostatecznie 1 czerwca 1922 r. podpisano w Moskwie układ pokojowy pomiędzy Finlandią i RFSSR, który wytyczał granicę istniejącą do 12 marca 1940 r.

⁴⁵⁵ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

153⁴⁵⁶ [w]

30 XII

M.S.Z., kopia do Paryża

Anglję reprezentować będzie na Lidze Narodów podsekretarz stanu Harmsworth⁴⁵⁷. Jak dotąd nie zapowiada się inicjatywa angielska w sprawie litewskiej, co jednak może jeszcze uleść zmianie. Natomiast Anglicy poruszą sprawę nawigacji Wisły, w sprawie *port d'attache* nie chcą się zbytnio angażować, wreszcie wysuną ponownie kandydaturę Hakinga.

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 226.***Nr 1184**

110. [p]

31 XII Paryż

Receptus raport N° D III 10468/21.

Według zebranych informacji delegacja francuska przy Lidze Narodów nie będzie mogła podjąć inicjatywy w sprawie Attolico, ponieważ jednocześnie ze zmianą komisarza gdańskiego wypada nominacja na nowy okres prezesa Komisji Sarre⁴⁵⁸.

Delegacja francuska uważa, że kandydaturę Attolico mogłaby postawić Anglja lub Włochy po uprzednim porozumieniu z Anglikami, co uważa za nieprawdopodobne.

Delegacja francuska z własnej inicjatywy porozumie się nieoficjalnie z Ambasadorem francuskim w Londynie i F.O. co do zastąpienia Hackniga⁴⁵⁹ Anglikiem. Delegacja francuska doradza podjąć starania bezpośrednio w Londynie. Kopja dla Londynu.

31 XII,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 227.

⁴⁵⁶ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

⁴⁵⁷ Cecil Bisshopp Harmsworth, 1. baron Harmsworth cr. 1939 (1869–1948), wyższy urzędnik służby cywilnej; 10 I 1919–19 X 1922: podsekretarz stanu FO.

⁴⁵⁸ Mowa o Terytorium Saary obszarze funkcjonującym w latach 1920–1935 pod kontrolą LN; obejmowało ono część dawnej pruskiej Nadrenii oraz zachodnią część dawnego bawarskiego Palatynatu; traktat wersalski wyłączył je spod jurysdykcji Rzeszy jednocześnie tworząc „Rząd Terytorium Zagłębia Saary”, podległy specjalnej 5-osobowej Komisji LN, na czele której stał komisarz; 26 II 1920–18 III 1926 funkcję tę sprawował Francuz Victor Rault.

⁴⁵⁹ Właśc. Hakinga.

1922

Nr 1185

1922

1¹ [w]

4/I

M.S.Z. Refero Raport P. 2197.

Część bawiącej tu handlowej delegacji japońskiej uda się do Polski w liczbie sześciu do dziesięciu.

Termin będzie zdecydowany między 19 a 24-ym, kiedy delegacja z prowincji wróci do Londynu.

Szczegóły, czas, liczbę uczestników poda minister japoński w Warszawie, któremu ambasador² stąd już telegrafował zapowiedź przyjazdu delegacji.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 228.

Nr 1186

269. (bis) [p]

28/12

przepisane z kopji nadesłanej kurjerem 5/ I/ [19]22

Z Moskwy otrzymujemy wiadomość o propozycji angielskiej uznania *de jure* Rządu sowieckiego. Prosimy natychmiast [o] informacje.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 228.

Nr 1187

1. [p]

5/ I M.S.Z.

Na konferencję żydowską w sprawie uchodźców z Ukrainy 9 b[ieżącego] m[iesiąca] Cannon Street Hotel jadą z Warszawy Szereszewski³ i Skórecki⁴. Proszę obserwować i w razie potrzeby okazać poufną pomoc.

5 I,

Polexterne

¹ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

² Hayashi Gonsuke (1861–1939) baron, dyplomata japoński; 13 X 1920–1925: ambasador Japonii w Londynie.

³ Rafał Szereszowski (1869-1948), senator w Senacie I kadencji (1922-1927), bankier, przemysłowiec, prowadził również działalność dobroczynną; od 1916 r. przez 6 kadencji był radnym m. Warszawy. [oprac. JŁ]

⁴ Brak danych.

IPMS, A. 12. 53/4, k. 228.

Nr 1188

2⁵ [w]

9/ I

M.S.Z., kopie do Paryża i Rzymu

Pismem 9 grudnia polecono sondować możliwość przyjęcia zasad autonomji wschodniej Małopolski, wspólnych wszystkim projektom. Przedtem jednak konieczne rozstrzygnięcie czy przystępując do badania opinji mocarstw należy z naszej strony wysuwać inicjatywę autonomji w formie traktatu z mocarstwami. Uważałbym proponowanie przez nas formy traktatu i przyjęcie jej wskutek tego przez mocarstwa za niebezpieczne dla przyszłej naszej polityki zewnętrznej i wewnętrznej. Proszę zatem decyzję czy nie ograniczyć się do ewentualnego powiadomienia o zasadach autonomji bez poruszania już teraz kwestji formy w ten jednak sposób, aby w danym razie rozumiano że zamierzamy autonomję nadać w zakresie własnej kompetencji państwowej. Szczegóły listownie.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 229.

Nr 1189

3⁶ [w]

11 I

M.S.Z.

Refero 268 z 24 grudnia

Lord Weardale⁷ dziękuje, zawiadomi uprzednio Poselstwo o wszystkich wysyłkach do Polski.

Z końcem lutego wyśle żywność etc. wartości 5 000 funtów.

Zgadza się na współpracę delegata rządu w rozdziale.

Niemożliwe zażądać odwołania kierowniczkki Miss Neliamy, popieranej przez najwyższe sfery tutejsze.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 230.

Nr 1190

1. [w]

12/I

⁵ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

⁶ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

⁷ Filip James Stanhope 1. baron Weardale cr. 1905 (1847–1923), filantrop brytyjski; 1912–1922: przewodził grupie brytyjskiej oraz przewodniczył Unii Międzyparlamentarnej; był także prezesem Save the Children Fund.

Kopenhaga

Czy poselstwo otrzymało kasetę ze srebrem stołowem od Sokolnickiego z Helsingforsu, należąca do Panny Piętałak.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 230.

Nr 1191

2. [p]

13 I M.S.Z.

Receptus 2.

Formy traktatu nie zamierzamy proponować, jakkolwiek uważamy ją za ewentualne ostateczne ustępstwo.

Prosimy szczegółów naszego projektu nie omawiać, ograniczając się do podkreślania zasady autonomji i bardzo ostrożnego sondowania sfer urzędowych angielskich. Szczegóły kurjerem.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 230-231.

Nr 1192

3. [p]

17 I M.S.Z.

Pisma Berlińskie rzekomo z[a] Daily Chronicle⁸ podają, że Lloyd George grozić miał wobec p[ana] Posła represjami w razie sprzeciwienia woli sprzymierzonych co do Galicji Wschodniej.

Proszę o informacyjny materiał do *dementi*.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 231.

Nr 1193

4⁹ [w]

18 I

M.S.Z.

Receptus 3.

Wiadomość oczywiście wyssana z palca. Raporty z ostatnich tygodni przedstawiają stan sprawy.

⁸ Dziennik brytyjski; ukazywał się drukiem od 1872 r. do 1930 r., kiedy to doszło do jego połączenia z "Daily News" i powstania "News Chronicle"; pismo było sponsorowane przez lewe skrzydło Partii Liberalnej; od 1918 r. jego redaktorem naczelnym był Ernest Perris.

⁹ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 231.

Nr 1194

3. [p]

20 I Kopenhaga

Poselstwo srebra nie otrzymało.

Polmission, 18 I

IPMS, A. 12. 53/4, k. 231.

Nr 1195

5¹⁰ [w]

21 I

M.S.Z.,

Ministre Skirmunt

Curzon wczoraj znowu podkreślił mi fatalny efekt inkorporacji, która zabiłaby zupełnie odżywiający sympatje Anglii.

Tylko polityka umożliwiająca w przyszłości federację z Kownem *via* Wilno znajduje tu zrozumienie. Powoływał się na solidarność poglądów Francji.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 231-232.

Nr 1196

6¹¹ [w]

3 II

M.S.Z., kopia do Paryża

Benes spodziewany – Londyn koło 14 lutego. Wystąpi tu z inicjatywą uzgodnienia pomiędzy Anglią, Francją, Włochami a małą Ententą i Polską programów działania na konferencji [w] Genui.

Komisja ekspertów rządowych opracowuje program angielski na konferencję Genui pod bezpośrednim kierunkiem Premiera, ministra Skarbu¹². Podstawy programu dotąd nieustalone. Kampania przedwyborcza, trudności porozumienia francusko-angielskiego, abstynencja Ameryki stwarzają prawdopodobieństwo odłożenia terminu konferencji [w] Genui.

Ciechanowski

¹⁰ Pod numerem uczyniono znak X.

¹¹ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

¹² Sir Austin Chamberlain (1863–1937), polityk brytyjski z Partii Konserwatywnej; 10 I 1919–19 X 1922: minister skarbu w gabinecie D. Lloyd George'a.

IPMS, A. 12. 53/4, k. 232-233.

Nr 1197

4. [p] 3 II M.S.Z., okólnikowy
 Odbywa się sobór prawosławny w Warszawie¹³ dla uregulowania stosunku podsekretarza stanu prawosławnego w Polsce do Rządu Polskiego. Obrady w toku, sprawa autokefalji cerkwi nie jest na porządku dziennym.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 233.

Nr 1198

1. [p] 4 II Paryż
 Działając w porozumieniu z poselstwami bałtyckimi będę dążyć do uzyskania na Quai d'Orsay rozciągnięcia punktu szóstego uchwały [z] ^a(Cannes ?)^a i trzeciego porządku dziennego Genui¹⁴ na traktaty zawarte z Sowiecami.

Tutejsze czynniki rządowe nie są zasadniczo tej myśli przeciwnie, zwracają jednak tylko uwagę, że w razie takiego postawienia sprawy Anglja może wystąpić w Genui z zastrzeżeniami w sprawie Galicji.

Proszę instrukcje telegraficzne dla mnie ^a...^a Londyn ^a....^a Komunikuje powyższe Londyn].

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 233.

Nr 1199

5. [p] 8 II M.S.Z.
 Poselstwo w Paryżu telegrafuje, że w razie żądania w Genui uznania traktatu Ryskiego Anglja może wystąpić z zastrzeżeniami w kwestji Galicji Wschodniej. Proszę zbadać wiarygodność informacji, ewentualnie przeciwdziałać. Poleciliśmy – Paryż – dążyć do uznania Traktatu Ryskiego, starać się [o] stanowcze zapewnienie pomocy dyplomatycznej Francji w sprawie Galicji.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 234.

Nr 1200

¹³ Obrady tego gremium rozpoczęły się 24 stycznia 1922 r.

¹⁴ 6 stycznia 1922 r. doszło w Cannes do spotkania szefów rządów mocarstw; ogłoszono zapowiedź zwołania wielkiej międzynarodowej konferencji w Genui w kwietniu t. r.; głównym przedmiotem obrad miało być wszechstronne rozpatrzenie stosunków z Rosją Sowiecką; zob. A. Skrzypek, op. cit., s. 143.

7¹⁵ [w]

8 II

M.S.Z.

Skarb Angielski żąda definitywnie odpowiedzi Rządu Polskiego [w] sprawie pożyczki kolejowej, raport Rutkowskiego do Ministra finansów 29 listopada. Rutkowski telegrafował do Ministra Skarbu 3, 6 i 30 stycznia prosząc [o] decyzję. Dotychczas bez odpowiedzi. Odpowiedź niezwłoczna konieczna, gdyż Rząd Angielski zarzucony podaniami innych państw o kredyty, co spowoduje wkrótce wyczerpanie kredytów uchwalonych [na] podobne cele przez Parlament. Brak wszelkiej odpowiedzi i zwłoka przeszło dwumiesięczna od chwili zawiadomienia Rządu Polskiego wytwarza przykrą sytuację, źle usposabia do przyszłych interesów. Rutkowski prosi możliwie telegraficzną odpowiedź.

Polmission

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 234-235.***Nr 1201**8¹⁶ [p]

9 II M.S.Z.

Krasin otrzymał naszą wizę na przejazd do Moskwy *via* Tczew Chojnice.

Polmission

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 235.***Nr 1202**9¹⁷ [w]

10 II

M.S.Z.,

Ministre Skirmunt Kopia do Paryża

Refero votre 5. Najściślej tajne.

Wczoraj badałem sprawę w F.O. Dotychczas sprawa Galicji Wschodniej na komisji oprac[ow]ującej program Genui nie poruszana. F.O. jest zdania, że nie zostanie podniesiona. Komisja dyskutowała natomiast uznanie traktatu ryskiego. Delegaci skarbu w Komisji podnosili w związku z tem sprawę udziału Polski w długach Rosyi. Zapewniono mnie, że F.O. zamknęło tę sprawę, wskazując że w interesie utrzymania pokoju uznanie traktatu ryskiego, o ile nastąpi, musi objąć całość bez prób wprowadzenia zmian. F.O. dąży, by sprawa Galicji nie była oddzielnie podniesioną. W danym razie zamierza, jak powyżej,

¹⁵ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

¹⁶ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

¹⁷ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

stosować do tej sprawy zasadę utrzymania traktatu w całości. Doradzano, by z naszej strony nie podnosić sprawy Galicji przed konferencją. Szczegóły kurjerem.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 235-236.

Nr 1203

10¹⁸ [w]

7 II

M.S.Z.

Prawdopodobna konferencja ekspertów w Londynie koniec lutego celem omówienia ekonomicznych podstaw konferencji [w] Genui. Wobec tego proszę [o] nadesłanie ścisłych danych o stanie wykonania traktatu ryskiego i zobowiązań przez Rosję, o obecnych stosunkach ekonomicznych i handlowych, rządowych i prywatnych z Rosją, zaznaczając główne braki i potrzeby w tym względzie oraz określenie zasad naszej polityki ekonomicznej względem Rosji. Utrzymuję stały kontakt z komisją ekonomiczną angielską przez Poklewskiego, któremu powyższe dane niezbędne.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 236-237.

Nr 1204

6. [p]

16/2 M.S.Z.

Proszę wstrzymać wypłatę należności za torpedowca¹⁹ do otrzymania piśmiennych instrukcji od Min[istra Spr[aw] Wojsk[owych]²⁰.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 237.

Nr 1205

11²¹ [w]

20/2

M.S.Z.

Według zapewnień Benesa, który odwiedził mnie dzisiaj, i innych informacji Anglja półoficjalnie zaprosi Polskę i Małą Ententę na narady przed Genuą.

Czechy zastąpione będą przez Posła i specjalnego eksperta spraw rosyjskich.

¹⁸ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

¹⁹ Trudno ustalić nazwę tej jednostki, bowiem decyzją Konferencji Ambasadorów Polska otrzymała sześć jednostek o wyporności jednostkowej 360 t; zob. C. Ciesielski, W. Pater, J. Przybylski, „Polska Marynarka Wojenna 1918–1980. Zarys dziejów”, Warszawa 1992, s. 28-29.

²⁰ Wspomniany już wcześniej gen. Kazimierz Sosnkowski.

²¹ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

Proszę usilnie wybrać w porozumieniu z Ministrem Strassburgerem osobę znakomicie znającą Rosję i obecne stosunki gospodarcze polsko-rosyjskie, jak się rozwinęły i mają rozwinąć na podstawie Traktatu Ryskiego i rozpoczętych rokowań o układ handlowy. Musi to być osobistość pierwszorzędna.

Kładę nacisk na znajomość rzeczy i osobisty autorytet. Znajomość języka niekonieczna.

Termin wyjazdu eksperta podam osobno.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 237-238.

Nr 1206

12²² [w]

22/2 M.S.Z.

Według ostatnich informacji prawdopodobne bliskie spotkanie Lloyd Georgea z Poincarem²³ w Paryżu w sprawie Genui. Lloyd George pragnie ustalić termin Genui koniec marca, obliczając trwanie konferencji dwa tygodnie.

Mojem zdaniem nadawałby się szczególnie na eksperta – refero telegr[am] szyfrowy N° 11 – bawiący tu obecnie Kazimierz Adamski²⁴.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 238.

Nr 1207

7. [p]

23/2 M.S.Z.

Z bardzo pewnego źródła dowiaduję się: Anglicy wykupują intensywnie papiery akcje przedsiębiorstw hutniczych na Górnym Śląsku, których też kurs ostatnio bardzo podniesiony. Proszę [o] informacje.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 239.

Nr 1208

6. [p]

24/2 Kopenhaga

Receptus 1

²² Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

²³ Raymond Poincaré (1860–1934), adwokat, polityk francuski; 1887–1903: deputowany; 1903–1913: senator z ramienia prawicowych republikanów; 14 I 1912–18 I 1913 oraz 15 I 1922–26 III 1924: premier i minister spraw zagranicznych (w drugim wypadku z nadania prawicowego Bloku Narodowego); 18 II 1913–II 1920: prezydent Francji; od 1920: ponownie senator.

²⁴ Brak danych.

Paczka opieczetowana z Helsingforsu *via* Stockolm otrzymana. Proszę [o] wiadomość jak z nią postąpić.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/4, k. 239.

Nr 1209

9. [p] 25/2 M.S.Z., okólnikowy
Wedle naszych informacji misja angielska w Moskwie żadnych rokowań o uznanie przez Sowjety warunków z Cannes nie prowadzi.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 239.

Nr 1210

8. [p] 25/2 M.S.Z., okólnikowy
Otrzymałem zawiadomienie Poselstwa Włoskiego o odroczeniu Konferencji Genueńskiej. Poleciałem Poselstwom Polskim w Paryżu, Rzymie, wyrazić rządowi życzenie Polski zwołania Konferencji ^bminimum^b na tydzień po Wielkiej Nocy.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 239.

Nr 1211

13²⁵ [w] 27 II
M.S.Z.

Czy i jaka *démarche* posłów Anglii i Francji nastąpiła w sprawie Wilna w ostatnich dniach. Wiadomość niezbędna mi dla odpowiedniej taktyki tutaj.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 240.

Nr 1212

14²⁶ [w] 27/2
M.S.Z.

Dzisiejszy „Daily Telegraph” zawiera niewątpliwie inspirowaną przez sfery rządowe następującą notatkę: „Stanowisko sejmu wileńskiego, który nagle uchwalił inkorporację tej prowincji do Polski, przy sześciu tylko wypadkach wstrzymania się od głosowania i przy

²⁵ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

²⁶ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

zupełnym braku głosów przeciwnych²⁷, budzi w dyplomatycznych kołach zdziwienie i obawy. Wyraża się tu silnie nadzieję, która znajdzie może echo za pośrednictwem dróg oficjalnych w Warszawie, że Rząd Polski winien by powstrzymać się od wszelkiej pospiesznej akcji opartej na uchwale wileńskiej” .

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 240.

Nr 1213

10. [p]

1/3 M.S.Z.

Proszę informacje decyzji Boulogne [o] stosunku Angli, Francji [1 słowo nieczytelne] do Sowjetów.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/4, k. 241.

Nr 1214

12. [p]

2 III M.S.Z.

Receptus 13.

Skoordynowanych *démarche[s]* nie było. Były rozmowy posła francuskiego i angielskiego, nie wykraczające poza ramę dotychczasowego stanowiska.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 241.

Nr 1215

15²⁸ [w]

4 III

M.S.Z.

Pour Ministre Skirmunt.

Przyjazd Pana Ministra staje się aktualny. Prócz omawianych już powodów przemawia za tem potrzeba zaznaczenia samodzielności naszej polityki zagranicznej w stosunku do Czech, gdyż pobyt Benesza wytwarza tu skłonność upatrywania w nim rzecznika całej Europy środkowej łącznie z Polską. Według zasięgniętych informacji byłby na rękę termin przyjazdu między 15 a 28 marca. Proszę [o] telegraficzną wskazówkę, by móc tutaj ułożyć plan pobytu.

Wróblewski

²⁷ Głosowanie w tej sprawie odbyło się 20 lutego 1922 r.; za zjednoczeniem z Polską opowiedziało się 96 posłów, 6 wstrzymało się od głosu, a 10 było nieobecnych; za zjednoczeniem optowali nadto – mimo braku formalnych uprawnień poselskich – reprezentanci ludności pasa neutralnego; zob. H. Wisner, op. cit., s. 157.

²⁸ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

IPMS, A. 12. 53/4, k.241.

Nr 1216

11. [p]

3 III M.S.Z.

Do poufnej orientacji:

Doprowadzam pomyślnie do końca uzgodnienie taktyki programu przed Genuą z Małą Ententą z inicjatywy polsko-rumuńskiej.

Zaprojektowane w Bukareszcie 22 lutego porozumienie stwierdza nienaruszalność traktatów, tezę równowartości głosów uczestników w Genui, przewiduje konferencję ekspertów w Belgradzie 5 marca i przeciwstawienie się metodzie decydowania spraw ogólnych przez same wielkie mocarstwa. Poufnie zastrzeżliśmy pewną odrębność charakteru i roli Polski w tem porozumieniu z tytułu traktatu ryskiego, sojuszu z Turcją i przypadającego nam zadania przyciągnięcia państw bałtyckich.

Pewne punkty naszego programu uzgodniłem z Sowjetami w przyjaznej rozmowie z Rakowskim²⁹.

Przewiduję zjazd – Warszawa 11 marca – Ministrów Spraw Zagranicznych Bałtyckich i zatem 15 marca poleciłem sondować projekt zjazdu – Warszawa – premierów Małej Ententy³⁰, poczem zamierzam udać się osobiście Paryż i Londyn, do Rzymu dojadę z Genui.

Proszę wyzyskiwać w prasie czynną rolę Polski w przygotowaniach do Genui w Europie środkowej i wschodniej zachowując ostrożność co do szczegółów.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/4, k.. 242-243.

Nr 1217

16³¹ [w]

7 III

M.S.Z.

Kenworthy wyjeżdża – piątek – Berlin, stamtąd końcem przyszłego tygodnia na Śląsk, Zagłębie Dąbrowskie i do Warszawy.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 243.

²⁹ Christian Rakowski (1873–1941), Bułgar, sowiecki działacz komunistyczny; 25 I 1919–1923: przewodniczącym Rady Komisarzy Ludowych i zarazem minister spraw zagranicznych USRR; 1922: reprezentował RFSRR na konferencji w Genui; 1923–1925: sowiecki przedstawiciel dyplomatyczny w Londynie (listy uwierzytelniające złożył formalnie dopiero 1 II 1924).

³⁰ To jest Czechosłowacji – E. Beneša, Rumunii – Ion Brătianu i Królestwa SHS – N. Pašicia.

³¹ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

Nr 1218

14. [p]

7 III M.S.Z.

Proszę telegrafować termin konferencji ekspertów Genueńskich w Londynie, program i decyzję charakteru udziału Małej Ententy [i] Polski.

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 243.***Nr 1219**17³² [w]

9 III

M.S.Z., kopia do Paryża

Refero 14.

Termin konferencji ekspertów nieustalony, wobec możliwego spóźnienia delegatów włoskich. Prawdopodobnie koło 16 21-szego. Według zebranych informacji program zasadniczo trzyma się punktów ułożonych [w] Cannes. Anglicy nie wypracowali dotąd szczegółowej agendy. Należy przypuszczać, że inicjatywa tejże przejdzie w ręce ekspertów francuskich. Dotąd żadnej wiadomości o udziale naszym i Małej Ententy. Udział oficjalny mało prawdopodobny. Proszę wskazówki czy przyjąć ewentualne zaproszenie [do] udziału z głosem niestanowczym. Osobiście uważam to za niepożądane.

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 244.***Nr 1220**

15. [p]

9 III M.S.Z.

Dla Goldstanda. Republika Dalekiego Wschodu³³ powierzyła Moskwie reprezentowanie jej w Genui. Zwracam uwagę na stanowisko Japonji.

9 III,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 244-245.***Nr 1221**

13. [p]

9 III M.S.Z.

4 marca nastąpił układ między Ministerstwem Skarbu a przedstawicielem firmy Cox & Cic, dotyczący zapłaty za zobowiązania zaciągnięte przez kooperatywy rolne. Firma Cox

³² Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

³³ Państwo istniejące od 6 kwietnia 1920 r. do 15 listopada 1922 r.; funkcjonowało na terenach odebranych przez bolszewików Białym Rosjanom, a następnie także Japończykom; formalnie twór ów był niezależny od RFSRR; faktycznie ściśle podporządkowany Moskwie; zob. H. Batowski, „Między...”, s. 78-79.

zgodziła się na prolongatę 25% należności do dn[ia] 15 czerwca b[ieżącego] r[oku] z tem, że 75% uregulowane 15 marca b[ieżącego] r[oku]. Należność firmy Cox wynosi 275 894 funtów szterlingów, które jak rozumiem mieszczą się w ogólnej sumie zobowiązań kooperatywy rolnej wynoszącej 627 tysięcy co poselstwo w porozumieniu z Chrzanowskim zechce potwierdzić Ministerstwu Skarbu.

Jeżeliby kooperatywa rolna nie zapłaciła nic, bądź też zapłaciła tylko część owych 75% należności Rząd Polski zobowiązał się zapłacić w dzień 15 marca albo całe 75% lub też sumę, która łącznie z kwotą (zapłaconą) przez kooperatywę rolną wyniesie 75% całej należności. Od pozostałych 25% płatnych 15 czerwca b[ieżącego] r[oku] zapłacone będą odsetki z dołu w wysokości o jeden procent wyżej ponad stopę procentową banku angielskiego obowiązującą w dzień 15 czerwca b[ieżącego] r[oku] Chrzanowski [i] Jentys³⁴ wyjeżdżając do Londynu otrzymali czeki na ogólną sumę 250 tysięcy funtów szterlingów. O ile czekami tymi nie pokryją przypadającej części należności firmie Cox, należy zażądać by odpowiednią sumę brakującą do umówionej wysokości 75% deponowali w poselstwie tak, aby poselstwo polskie imieniem Rządu Polskiego w dzień 15 marca mogło wypełnić zobowiązanie Ministerstwa Skarbu. Ministerstwo Skarbu oczekuje telegraficznego sprawozdania.

8/3

Michalski, Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 245-246.

Nr 1222

18³⁵ [w]

11 III

M.S.Z.,

pour Ministre [des]Finances Michalski

Refero votre 13.

Po porozumieniu [z] Chrzanowskim Janaszem³⁶ donoszę: Kooperacja musi szanując umowy traktować wszystkich wierzycieli jednakowo, aby uniknąć zerwania układów wskutek faworyzowania Coxa. Na podstawie układów już rozdzielono posiadane fundusze 60% 590 000, reszta 15-tego czerwca. Nieoczekiwany układ Ministerstwa z Coxem zmusza zaspokoić pozostałych jednakowo. Na pokrycie 75% Coxa brakuje 42 000 funtów, pozostałych wierzycieli 46 000, oczekuję. Najdalej 14 marca telegraficznego przekazu 88 000 funtów, [w] przeciwnym razie kooperacja zmuszona będzie płacić innych w całości dla Coxa zostanie tylko 45 000 funtów.

³⁴ Stanisław Jentys (1890-1931).

³⁵ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

³⁶ Brak danych.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 247.

Nr 1223

19³⁷ [w]

11 III

M.S.Z.,

dla Ministra Rolnictwa

Chrzanowski komunikuje: Holandia występuje [o] 37 000 funtów za owies dostarczony Ministerstwu Rolnictwa.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 247.

Nr 1224

16. [p]

12 III M.S.Z., otrzymują Londyn, Paryż.

Chciałbym przyjechać – Paryż, czwartek 23, skąd po trzech, czterech dniach udałbym się na parę dni – Londyn. Proszę wyjaśnić dogodność terminu, ułożyć w bezpośrednim porozumieniu między obu poselstwami szczegółowy program podróży i konferencji i telegrafować najwcześniej.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/4, k. 248.

Nr 1225

17. [p]

14 III M.S.Z.

Receptus 17.

Proszę [o] utrzymywanie z konferencją ekspertów ścisłego kontaktu. Nasz udział półoficjalny zgodnie ze stanowiskiem zajętem przez rząd serbski, czeski i rumuński niepożądany. Konieczne: kontakt z reprezentantami tych 3 rządów, zupełna jednolitość w postępowaniu.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/4, k. 248.

Nr 1226

20³⁸ [w]

15 III

M.S.Z. i Paryż

³⁷ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

³⁸ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

Telegrafowałem dziś do Paryża (powyższe tylko do M.S.Z.)

Według dotychczasowych dyspozycji po porozumieniu z Foreign Office biorąc pod uwagę czas powrotu Curzona z Paryża koło 28 marca i prawdopodobnie późniejszy powrót premiera z Walji do Londynu odpowiedni byłby przyjazd Ministra Spraw Zagranicznych – Londyn, niedziela drugiego kwietnia i pobyt – poniedziałek, wtorek. Ewentualne zmiany zatelegrafuję. Proszę odpowiedź czy terminy dadzą się pogodzić z programem paryskim, poczem zakomunikuję ostateczne ustalenie daty programu.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 248-249.

Nr 1227

N° 21 [w]

16 III

M.S.Z.,

pour Ministre [des] Finances Michalski

Refero votre N° 13.

Kooperacja rolna wypłaciła firmie Cox 60% należnej 15 marca sumy czyli £ 170 000. Tak samo 60% dostali inni wierzyciele. Zgodnie z układem Coxa Ministrem Skarbu 4 marca Cox ma otrzymać jeszcze 15% czyli £ 37 000. Cox zgodził się powstrzymać protestowanie weksli, ale zażądał od poselstwa natychmiastowej wypłaty 15%. Oczekuję przekazu.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 249-250.

Nr 1228

9. [p]

16 III Paryż

Receptus 20.

Przed udzieleniem odpowiedzi oczekuję telegraficznej wiadomości z Warszawy czy Minister Spraw Zagr[anicznych] zamierza jechać do Genui i jeżeli tak, czy wprost z Londynu czy też powróci poprzednio do Warszawy.

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 250.

Nr 1229

18. [p] 18 III M.S.Z., okólnikowy
Konferencja Bałtycka w Warszawie³⁹ zakończona 17. Przebieg pomyślny. Podpisano układ polityczny o charakterze wybitnie pokojowym pomiędzy Polską, Estonią, Finlandją i Łotwą⁴⁰, podlegający ratyfikacji protokół końcowy, w którym uzgodnione są sprawy ekonomiczne wspólne oraz stanowiące przewidywany przebieg obrad w Genui⁴¹.

18/3,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 250.

Nr 1230

22⁴² [w]

20 III

M.S.Z.,

pour Ministre Skirmunt, kopia – Paryż

Curzon definitywnie prosi [o] przyjazd Pana Ministra – Londyn pierwsze dni kwietnia. Powrót premjera do Londynu oczekiwany za 10 dni. Zatem dopiero wtedy będzie możliwe ułożyć wizytę u niego. Nieobecność premjera, sytuacja kryzysowa, powodują niepewność położenia rządu i cała opinia publiczna liczy się [z] ewentualnością bliskiej zmiany. Mimo tego sędzę, że rozwiązanie kryzysu nie nastąpi przed paru tygodniami, mianowicie przed ostatecznym rozstrzygnięciem losu Genui, z czym się bezpośrednio łączy ewentualność wyborów do parlamentu. Wobec tego nie uważam za potrzebne doradzać zmiany programu podróży, proponując ponownie 3, 4 kwietnia na Londyn. W razie nagłych wypadków tutaj,

³⁹ Mowa o spotkaniu ministrów spraw zagranicznych czterech państw bałtyckich: Estonii - Hansa A. Piipa, Finlandii - Rudolfa Holsti'ego, Łotwy - Zygryda Meierivics'iusa i Polski - Konstantego Skirmunta; obradowali oni od 13 do 17 marca 1922 r.; zob. A. Skrzypek, op. cit., s. 153.

⁴⁰ Spotkanie zakończyło się podpisaniem czwórstronnego układu; jego strony uznały w nim wzajemnie, między innymi, układy pokojowe zawarte z RFSSR; zobowiązały się do: niezawierania układów wymierzonych przeciwko jednemu z sygnatariuszy, pokojowego załatwiania wszelkich wzajemnych sporów i zatargów, zachowania życzliwej postawy w przypadku gdyby jedna ze stron została napadnięta bez dania racji; należy dodać, iż rzeczony układ nie został – pod wpływem nacisków niemieckich – ratyfikowany przez parlament fiński i w rezultacie nie wszedł w życie; dodatkową słabością tych zabiegów była odmowa udziału ze strony Litwy; ogłoszony drukiem w: A. Skrzypek, op. cit., zał. nr 1, s. 283-284, komentarz s. 153-155; J. Lubelski, „Związek Bałtycki i Trzecia Europa. Koncepcje reorganizacji Europy Środkowej w polityce zagranicznej II Rzeczypospolitej”, http://www.natolin.edu.pl/pdf/nowa_europa/NE9_Lubelski.pdf (dostęp: 4 I 2015); s. 193-194.

⁴¹ Andrzej Skrzypek pisze w tej materii dość enigmatyczne, że w wyniku czterodniowych narad powzięto szereg uchwał, nie podając czy przybrały one formę jednego protokołu; postanowiono utrzymać wspólną linię polityczną na nadchodzącej konferencji w Genui, przy czym Polska zastrzegła, że będzie koordynowała swe posunięcia z Małą Ententą; Warszawa zobowiązała się nadto do dostarczania krajom bałtyckim szeregu towarów, w tym węgla kamiennego; A. Skrzypek, s. 153.

⁴² Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

których powtarzam, nie przypuszczam, przesłałbym konieczne w takim razie propozycje zmiany dyspozycji Panu Ministrowi do Paryża.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 250-251.

Nr 1231

23⁴³ [w]

20 III

M.S.Z.

Według poufnych informacji misja rolnicza czesko-słowacka ma udać się wkrótce na terytorjum Donu i Kubania.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 252.

Nr 1232

20. [p]

20 III M.S.Z., okólnikowy

W myśl porozumienia z Małą Ententą proszę ograniczyć udział nasz do wewnętrznego kontaktu z konferencją ekspertów, nie stawiając się specjalnie do jej dyspozycji, lecz służąc wyjaśnieniami w razie żądania. Poza tem utrzymujemy w mocy instrukcję poprzednią.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 252.

Nr 1233

21 [p]

20 III M.S.Z.

Ponieważ kooperacja rolna nie zapłaciła 15 marca firmie Cox sumy wystarczającej Minister Skarbu przekazuje telegraficznie Poselstwu 37 000 funtów szterlingów z prośbą o bezzwłoczne zapłacenie tejże sumy firmie Cox. Ustęp telegramu N° 19 dotyczący przekazania kooperacji rolnej sumy 20 379 funtów szterlingów uważać należy za anulowany.

Michalski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 252.

Nr 1234

22. [p]

20 III M.S.Z., statim

Receptus 20.

Mam zamiar przyjechać – Londyn 2 kwietnia, stamtąd mam udać się – Bruksela, poczem na 8 – Genua, na przedwstępny zjazd z Małą Ententą.

⁴³ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

Proszę znieść się z Brukselą o możliwej dacie mego tam przyjazdu.

PełSkirmunt

IPMS, A. 12. 53/4, k. 253.

Nr 1235

19. [p]

20 III M.S.Z.

Układ z Coxem indywidualny, wywołany zwróceniem się jego przedstawiciela (do) Ministerstwa Skarbu wobec niemożności dojścia [do] porozumienia z kooperacją. Ministerstwo Skarbu żałuje, że ani kooperacja ani poselstwo nie zawiadomiły, że zawieranie układu z Coxem jest niepożądane ze względu na zawarte układy z wierzycielami. Również Ministerstwo Skarbu nie miało żadnych wiadomości o zawartych układach. Żądana gotówka przekazaną nie będzie ponieważ wysokość kwoty nie jest niczem usprawiedliwiona. Jedyne jako dalszy awans na poczet należności za zboże poznańskie Ministerstwo Skarbu równocześnie zarządza przekazanie £ 20 379 do rozrachunku. Ponadto Min[isterstwo] Skarbu otrzymało wiadomość, że Warszawska Centralna Kooperacja przekaże w najbliższych dniach do Londynu około £ 30 000. Pozatem jest rzeczą kooperacji załatwić tak, by Min[isterstwo] Skarbu nie było narażone [na] przykre niespodzianki.

Min[ister] Skarbu Michalski, 20 III, Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 253-254.

Nr 1236

1. [w]

22 III

Bruksela

Z polecenia Ministra Spraw Zagranicznych, który wracając z Londynu 5 lub 6-tego kwietnia pragnie być [w] Brukseli, proszę zbadać czy dni 6-tego, 7-ego, [będą] odpowiednie dla tej wizyty i przesłać program najlepiej do Paryża w czasie jego tam pobytu.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 254.

Nr 1237

24. [?] [p]

23 III Bruksela

Refero votre N° 1.

Przyjazd Ministra Spr[aw] Zagranicznych tutaj najpóźniej piątego kwietnia.

23 III,

Sobański

IPMS, A. 12. 53/4, k. 255.

Nr 1238

24. [p] 23 III M.S.Z., okólnikowy
 W Warszawie dokonano aresztowań wśród obozu monarchicznych Rosyan^a, ze względu na ich podejrzaną knowania z Niemcami, mające charakter przygotowań do akcji zbrojnej. Herszelman⁴⁴, Generał Machrow⁴⁵, Lubimow⁴⁶, mają opuścić Polskę. W tutejszym cielem dyplomatycznym aresztowania komentują dodatnio, jako dowód siły i pokojowości rządu polskiego.

24 III,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 255.

Nr 1239

23. [p] 23 III M.S.Z.
 Proszę natychmiast telegrafować uchwały obrad ekspertów w sprawie długów rosyjskich i ich repartycji⁴⁷.

24/3 –

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 255.

Nr 1240

24⁴⁸ [w] 25 III
 M.S.Z., kopia do Paryża

Refero votre 23.

Dyskusja nad długami, rozpoczęta przed trzema dniami, nieskończona. Dotychczas eksperci uchwalili zgodnie zasadę odpowiedzialności za długi publiczne i komunalne wraz z zaległymi ratami i odsetkami. Liczą się z moratorium pięcioletniem. Wedle informacji angielskich Francuzi obstawali silnie przy bezzwłocznym ustaleniu repartycji obciążającej także Polskę. Wskutek sprzeciwu angielskiego sprawę wyeliminowano z dyskusji jako

⁴⁴ K. Ł. Herszelman, członek założonego pod koniec czerwca 1920 r. Rosyjskiego Komitetu Ewakuacyjnego, będącego rosyjskim organem politycznym w Polsce.

⁴⁵ Piotr Siemionowicz Machrow (1876–1964), rosyjski generał-lejtnant z VI 1920; poł. VI 1920–XII 1924: przedstawiciel wojskowy w Polsce gen. Piotra N. Wrangla; otrzymał rozkaz sformowania 3. Armii Rosyjskiej; zadanie to zdezaktualizowało się po zawarciu przez Polskę zawieszenia broni.

⁴⁶ Dmitrij Nikołajewicz Lubimow, (1863 - 1942), urzędnik państwowy carskiej Rosji, emigracyjny działacz polityczny, monarchista; w latach 1900-1917 pełnił szereg ważnych funkcji w tym gubernatora Wilna; aresztowany przez CzeKa w 1918 r. i zwolniony rok później wyjechał z Rosji do Polski, gdzie stanął na czele Komitetu Rosyjskiego; następnie przeniósł się do Berlina, a potem do Paryża. [oprac. JŁ]

⁴⁷ Z franc. *repartition* – rozłożenie, dystrybucja.

⁴⁸ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

polityczną, zastrzeżoną [do] decyzji rządów. Wynikałoby z tego, że Francuzi trzymają się niekorzystnego dla nas projektu Alphanda⁴⁹ przesłanego nam pismem Paryża 4 marca.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 255-256.

Nr 1241

24⁵⁰ [w]

28 III

M.S.Z., Ministre Michalski

Refero 21.

Awizowany dwudziestego marca przekaz trzydzieści siedem tysięcy funtów dla firmy Cox do dziś nie nadszedł. Cox przekonany, że Skarb nie chce dotrzymać układu, na co nie mam argumentów wobec niewytłumaczonej zwłoki przekazu. Refero N° 19. Poselstwo ani kooperacja nie mogły ostrzec przed zawieraniem oddzielnego układu z Coxem, gdyż nie miały znikąd wiadomości o jego bezpośrednich krokach w Warszawie.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 256-257.

Nr 1242

25. [p]

29 III M.S.Z., okólnikowy

Dla wiadomości posła.

Sejm Ustawodawczy polski przyjął na posiedzeniu 24 b[ieżącego] m[iesiąca] w swój skład 20 delegatów Sejmu Wileńskiego.

W razie zapytania proszę wskazywać, że Sejm Polski ma charakter Konstytuanty oraz że udział w nim posłów wileńskich konieczny dla współpracowania przewidzianego w akcie złączenia statutów.

30 III,

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 257.

Nr 1243

26. [p]

29 III M.S.Z.

⁴⁹ Charles Henri Alphan (1897–1942), dyplomata francuski; 1914–1917: dyrektor Biura Dóbr i Interesów Prywatnych w Krajach Nieprzyjacielskich i Okupowanych, następnie szef jednego z departamentów na Quai d'Orsay.

⁵⁰ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

O ile Poselstwo uzna za konieczne przeprowadzić interwencję w sprawie Brücka⁵¹ w Rzymie prosimy skierować tam dla współdziałania pułkownika Prochaskę⁵². O stanie sprawy telegrafować.

30 III,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 257-258.

Nr 1244

19. [p]

31 III Paryż

Minister Spraw Zagranicznych zamieszka – Poselstwo. Wysyłam komunikat prasie – [w] sobotę – awionem. Minister Spraw Zagranicznych zgadza się przyjąć kolację zarówno [w] Poselstwie. Nie ma nic przeciwko śniadaniu ministrów Małej Ententy [w] poniedziałek. Potocki⁵³

31 III,

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 258.

Nr 1245

26. [w]

31 III

Paryż, pour Ministre Skirmunt
Audjencja Windsor – poniedziałek, zajmie czas od półdwunastej do półpiątej mniej więcej. Śniadanie u króla⁵⁴.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 258.

Nr 1246

27. [p]

31 III M.S.Z., okólnikowy

Proszę nadesłać telegraficznie wiadomości o konferencji ekspertów – Londyn.
Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 258.

Nr 1247

⁵¹ Brak danych.

⁵² Emil Prochaska (187-1925), płk a następnie gen. bryg.; 1920: dca 13 pułku piechoty; 1 II 1921-12 X 1922 attaché wojskowy w Wiedniu; 1923-1925 - d-ca Dywizji Piechoty. [oprac. JŁ]

⁵³ Józef Alfred Potocki (1895–1968), dyplomata; 1919–1922: sekretarz Poselstwa RP w Londynie; zob. A. Szklarska-Lohmanowa, „Potocki Józef Alfred”, (w:) PSB, t. XXVIII, z 1 (114), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa Kraków 1984, s. 81-82.

⁵⁴ Jerzy V z dyn. Sachsen-Coburg-Gotha (od 1917 Windsor) (1865–1936); 6 V 1910–20 I 1936: król Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii oraz dominiów, cesarz Indii.

[p]⁵⁵

Ściśle tajne. Minister Skirmunt.

- I. Ehrstro⁵⁶ prosił z polecenia Holstiego o oświadczenie piśmienne rządu polskiego, że artykuł 7 odnosi się tylko do ataku ze strony Rosji. Odmówiliśmy wskazując, że artykuł ten nie mówi o pomocy, lecz tylko o życzliwej postawie, i że nie wymienianie Rosji było celowe ^{a...a} dla uniknięcia agresywności ^{a...a} liśmy natomiast, by Holsti sam w sposób nie wiążący nas zakomunikował poufnie leaderom Finlandji, że wstawienie artykułu 7 do układu spowodowane było względami . na Rosję.
- II. Tommasini interwenjował ^{a...a} projekt rządowy przejęcia władzy na Wileńszczyźnie, ~~zniesie~~ ^{a...a} rozciągnąć polską ustawę tymczasową o władzach administracyjnych. Zdaniem Tommasiniego istnieje możliwość protestu ze strony rządu angielskiego na zasadzie ^{a...a} wystawionej przez Max Mullera. Odpowiedziałem, że rozciągnięcie Konstytucji, ustawy polskiej jest zakończeniem stanu *exiler* na Wileńszczyźnie i stwarza ramy prawne konieczne nawet dla prowizorycznej organizacji administracji. Specjalnie uprawnienia samorządowe będą ^{a...a} owane statutem, który wejdzie pod obrady Sejmu. Równocześnie zaakceptował Prezydent zmianę projektu rządowego w tym sensie, że ustawę o władzach administracyjnych wprowadzi się „na czas do uchwalenia statutu”.

9 III [19]22,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 259-260.

Nr 1248

201. [p]

2 IV M.S.Z.

Statissime Skirmunt

Protokół Ryski sprawił konsternację (ogólną), tembardziej że Jodka⁵⁷ przekroczył instrukcje. Sądzę – wstrzymać wyjazd Jodki do Genuy (co) ułatwi Panu sytuację. W razie potrzeby na wezwanie mógłby pojechać później. Czekam niecierpliwie wiadomości, jakie wrażenie zrobił protokół ryski w Paryżu, Londynie. (Te) wypadki przekonywują o

⁵⁵ Numeru porządkowego brak.

⁵⁶ Właśc. Erik Gustaf Ehrström (1869–1947), fiński prawnik i dyplomata; po odzyskaniu przez Finlandię niepodległości reprezentował swój kraj we Francji i w Holandii, 1922-1926: przedstawiciel Finlandii w Warszawie [oprac. JŁ]

⁵⁷ Witold Tomasz Jodko-Narkiewicz (1864–1924), prawnik, dr filozofii; 1920–V 1921: delegat RP przy Wielkiej Porcie Otomańskiej w Konstantynopolu; 1 XI 1921–1 X 1923: poseł nadzwyczajny i minister pełnomocny RP w Rydze; szczegóły zob. A. Jarosz, Jodko-Narkiewicz Witold (w:) PSB, t. XI, red. E. Rostworowski, z. 2 (49), Wrocław–Warszawa–Kraków 1964–1965, s. 253-257.

konieczności stałego kierownictwa M.S.Z., jest to tembardziej konieczne wobec (mojego) niezbędnego wyjazdu do Wilna i Poznania. Zapytuję czy nie ma Pan nic przeciw powołaniu do Warszawy na czas nieobecności Pana Ministra jednego z naszych posłów. Proponuję Skrzyńskiego z Bukaresztu, między innymi dla uspokojenia opinii rumuńskiej po Rydze.

Ponikowski⁵⁸

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 261.

Nr 1249

29. [p]

2 III M.S.Z.

Wyjechali do Londynu przemysłowcy łowiccy, łódzcy w sprawie regulowania przedwojennych długów. Proszę im oświadczyć, że indywidualna akcja niepożądana i dla nich szkodliwa. Proszę spowodować porozumienie się ich natychmiast z Doermanem, który pod tym względem prowadzi akcję w Wiesbaden. Podobno miałby Doerman przyjechać na spotkanie do Brukseli a nawet do Londynu.

3 III,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 262.

Nr 1250

28. [p]

M.S.Z., statim, 3 IV

szyfrem specjalnym Ministra Spr[aw] Zagr[anicznych]

Receptus 201. Dla Prezydenta.

Protokołu ryskiego dotąd nie znam w autentycznym brzmieniu, podpisanie go niewątpliwie godne pożałowania. Jednak ani w Paryżu, ani w Londynie większego wrażenia nie zrobił, komentarzy dotychczas nie było. Sam poruszyłem tę sprawę w rozmowie z Poincaré, przedstawiając ją jako niespodziewaną i dla mnie niejasną. Podzielam myśl – wstrzymać wyjazd Jodki, proszę szczegółowe sprawozdanie do Genui. Na wypadek wyjazdu Pana Prezydenta sędzę, że na zewnątrz zechce przyjąć zastępstwo Minister Stesłowicz⁵⁹. Wewnętrzne kierownictwo chciałbym pozostawić w rękach Przeździeckiego, Morawskiego⁶⁰,

⁵⁸ Antoni Ponikowski (1878–1949), geodeta, polityk, członek Rady Naczelnej Stronnictwa Chrześcijańskiej Demokracji; 1921–1922 oraz 1923–1924: rektor Politechniki Warszawskiej; 19 IX 1921–6 VI 1922: premier dwu gabinetów.

⁵⁹ Władysław Stesłowicz (1867–1940), prawnik; 1919–1922: poseł na Sejm Ustawodawczy (jako były poseł do austriackiej Rady Państwa); 24 VII 1920–6 VI 1922: minister poczt i telegrafów w gabinetach: W. Witosy i dwu A. Ponikowskiego; K. Stepan, „Stesłowicz Władysław” (w:) PSB, t. XLIII, z. 4 (179), red. A. Romanowski, Warszawa–Kraków 2005, s. 488-491.

⁶⁰ Kajetan Morawski Dzierżykraj-Morawski (1892–1973), ziemianin, dyplomata, działacz organizacji rolniczych; 30 IX 1920: otrzymał awans na naczelnika Wydziału Północnego MSZ, a następnie (9 II 1921) powierzono mu obowiązki wicedyrektora Departamentu Politycznego tegoż ministerstwa; 15 IV 1923–30 IV

obawiając się czasowego powołania posłów niedostatecznie obznajomionych z całokształtem polityki.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/4, k. 262-263.

Nr 1251

4. [p]

Genewa, 3 IV

Dla Ministra Skirmunta.

Narada wczorajsza wykazała konieczność zakończenia sprawy likwidacji w drodze polubownej. Stwierdziliśmy, że ewentualne stanowisko konferencji Ambasadorów nie tylko że jest niepewne, lecz raczej zupełnie wątpliwe. Ambasadorowie wysłali Calondrowi⁶¹ przed 10 dniami odezwę zalecając największy pośpiech, obronę (?), co uprawni go do szerokiego traktowania swych kompetencji. Proszę udzielenie mi *carte blanche* co do ustępstw, jakie zrobić mogę. Wykorzystam ją z największą oględnością.

Olszowski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 263-264.

Nr 1252

30. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 3 IV

Posel Jodko przybył – Warszawa, zdał sprawę z zebrania w Rydze, na którym bez charakteru konferencji przedstawiciele Estonji, Łotwy i Polski wymienili w sposób nie obowiązujący zdania co do wzajemnych stosunków i spisali uzgodnione punkty pod formą protokołu⁶².

Punkt pierwszy zaleca uznanie Rosji *de jure* zależnie od ścisłego wypełniania zobowiązań i integralnego wykonania traktatu.

Drugi porusza formę zbliżenia gospodarczego.

1924: zastępował niedomagającego komisarza generalnego RP w WMG L. Plucińskiego; z chwilą przybycia do WMG mianowano go radcą legacyjnym 1 kl.; A. Szklarska-Lohmannowa, „Morawski (Dzierżykraj-Morawski) Kajetan” (w:) PSB, t. XXI, z. 4 (91), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976, s.

⁶¹ Właśc. Calonder

⁶² Mowa o końcowym efekcie narad reprezentantów Polski (Jodko-Narkiewiczza), Estonii (Piip), Łotwy (Meierovics) oraz Rosji (Cziczerin), do których doszło w Rydze w dniach 29 i 30 marca 1922 r. Uczestnicy spotkania zobowiązali się do prawnego uznania rządu sowieckiego; zaś Rosjanie raz jeszcze potwierdzili układy pokojowe zawarte z pozostałym uczestnikami obrad; przedstawiciele tych krajów gwarantowali nadto utrzymywanie poprawnych stosunków sąsiedzkich, w tym handlowych i rozstrzyganie sporów drogą pokojową; zob. A. Skrzypek, op. cit., s. 161.

Trzeci – utrwalenie pokoju w strefie granicznej w drodze zarządzeń militarnych, które wymagają oczywiście omówienia pewnych modyfikacji przez kompetentne czynniki wojskowe.

Wstęp wyraża życzenie możliwej koordynacji akcji delegatów na konferencji Genueńskiej w dziedzinie odbudowy stosunków handlowych i utrwalenia pokoju.

Uważając protokół ryski za materiał do porozumienia, które ma dopiero nastąpić^b znosi się^b Rząd Polski obecnie w myśl uchwał^b warszawskich^b a...^a z Finlandją, której delegaci ze względu na odpowiedzialność w konferencji nie uczestniczyli, poczem dopiero przekaże go przedstawicielom swym w Genui.

Proszę podkreślić charakter wybitnie pokojowy protokołu i jego zasadniczą zgodność z uchwałami w Cannes oraz zaznaczyć, iż ukształtowanie się stosunków naszych i państw bałtyckich do Sowieców w Genui w niczem naruszać nie może zobowiązań Polski, Francji i Małej Ententy.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 264-266.

Nr 1253

29⁶³ [p]

4 IV

M.S.Z., Paris, Genève, statim

W odpowiedzi na telegram Olszowskiego udzieliłem mu następującej instrukcji: Receptus 4.

Upoważniam Pana do zakończenia polubownego sprawy likwidacji, rozumiejąc że w wyniku swych rozmów paryskich Pan będzie działał zgodnie z naszymi zobowiązaniami względem Francji i że takie rozwiązanie nie będzie mogło być wyzyskane jako precedens dla analogicznych spraw w byłej dzielnicy pruskiej.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/4, k. 266.

Nr 1254

27⁶⁴ [w]

3 IV

M.S.Z.

Refero votre 27.

⁶³ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

⁶⁴ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

Wyjaśnienia raportami poselstwa i Rady handlowego 27 marca. Sprawie rosyjskiej uzgodniono zasadę uznania długów, procentów oraz moratorium, wydanie przez Rosję nowych zobowiązań na zaległe raty, procenty.

Rozbieżność francuzów, anglików w sprawie zasad rozpoczęcia stosunków ekonomicznych z Rosją. Francja dąży [do] uzyskania efektywnego wpływu na administrację kolei, ceł. Anglja chce ogólnych gwarancji, pozostawiając pole inicjatywie prywatnej. Poza Rosją przyjęto ogólnikowe rezolucje dotyczące: regulacji transportu międzynarodowego, bilansowania budżetów, wstrzymania inflacji, stabilizacji walut przy zniesieniu ograniczeń ruchu dewiz, ułatwienia wwozu, wywozu i tranzytu.

Powyższe zasady zaprotokołowane jedynie jako podstawa dla Genui. Według ostatnich informacji Rządu francuski, angielski zastrzegły zupełną swobodę ruchów wobec postanowień konferencji ekspertów.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 266-267.

Nr 1255

31. [p] M.S.Z., 7 III

W razie zwrócenia się posła rumuńskiego⁶⁵ z propozycją wspólnych kroków w sprawie utworzenia w Konstantynopolu *commissions judiciaires mixtes* proszę oświadczyć, że będą możliwe po otrzymaniu oficjalnego o nich zawiadomienia, którego dotąd nie otrzymaliśmy i powinny dotyczyć żądania dopuszczenia nas i Małej Ententy do Komisji nie nosząc charakteru protestu ani przeciw Turcji ani przeciwko Wielkim Mocarstwom.

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 268.

Nr 1256

32. [p] M.S.Z., okólnikowy, 10^a

Ze względu na usilne nalegania Ministerstwa Sprawiedliwości proszę najbliższym kurjerem [o] odpowiedź na kwestjonariusz przesłany ad 1022/II. Sprawa bardzo pilna.

9 IV

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 268.

Nr 1257

30⁶⁶ [w]

10 IV

⁶⁵ Brak danych.

⁶⁶ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

M.S.Z. Refere^bceptus^b 32.

Oдносна nota do F.O. wysłana 7 b[iejącego] m[iesiąca]. ~~po otrzymaniu~~ Odpowiedź niezwłoczna zakomunikuje niezwłocznie po otrzymaniu.

10 IV,

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 268.

Nr 1258

31⁶⁷ [w]

11 IV

1) Minister Skirmut, Genua; 2) Polexterne, Varsovie; 3) Polmission, Paris

Ambasador włoski⁶⁸ prosił [o] informacje czy Pan Minister postawił w Paryżu i w Londynie, albo tylko w Paryżu żądanie uznania traktatu ryskiego i tem samem naszych granic wschodnich, dalej jak się odniósł premier angielski do tej kwestji w rozmowie z P[anem] Ministrem.

Odpowiedziałem, że rozmowa dotyczyła przede wszystkim ogólnie Genui i Rosji, i że premier po wyjaśnieniach P[ana] Ministra dał do zrozumienia, iż fakt pokoju ustalającego granice między dwoma państwami, jak to stało się w Rydze uważa za naturalne załatwienie kwestji granic. Kładąc nacisk na to, że sprawa od chwili podpisania traktatu ryskiego dla nas samych ostatecznie załatwiona, zazaczyłem że Polska trzymając się i w tem Traktatu Wersalskiego uważa formalną sankcję Mocarstw za pożądaną i potrzebną przede wszystkim w interesie uporządkowania stosunków międzynarodowych Europy.

Prawdopodobnie Ambasador miał wiadomość o naszych krokach w Paryżu, zwłaszcza że korespondent „Gazety Warszawskiej”⁶⁹ telegrafował o wręczeniu noty Zamoyskiego co do granic wschodnich. Powód zapytania włoskiego tłumaczę częściowo obawą popadnięcia w sprzeczność ze stanowiskiem Premiera angielskiego w naszej sprawie, częściowo chęcią zorientowania się czy jest szansa dla Włoch korzystnego targu z Rosją albo Czechami czyli Małą Ententą w zamian za ewentualną gotowość Włoch kwestjonowania Traktatu Ryskiego, częściowo wreszcie drażliwością przy^bczy Polska nie zamierza zlekceważyć mocarstwowej pozycji Włoch^b, przy żądaniu aprobaty sankcji art. 87⁷⁰. Ambasador miał natychmiast depešzować wynik rozmowy do Rzymu.

⁶⁷ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

⁶⁸ Giacomo de Martino (1868–1957), dyplomata włoski; 8 II 1921– 1922: ambasador Włoch w Londynie.

⁶⁹ W II Rzeczypospolitej wydawana od 16 XI 1918 do 1935 r. jako organ Narodowej Demokracji; pierwszym jej redaktorem naczelnym był Mieczysław Niklewicz; zob. A. Paczkowski, op. cit., s. 34.

⁷⁰ Stosowny fragment art. 87 traktatu wersalskiego stanowił w tej materii:

„[...] Granice Polski, nie określone w niniejszym Traktacie, będą oznaczone później przez Główne Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone [...]”. DzURP, 1920, nr 35, poz. 200.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 269-270.

Nr 1259

32. [w]

12 IV

Min[ister] Skirmunt

Refero notre lettre P. 461

Według dziś otrzymanych raportów konsula – Montreal – interpelacja delegatów Kanady o Galicji Wschodniej nieprawdopodobna.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 271.

Nr 1260

33⁷¹ [w]

14 IV

M.S.Z., Genua, Paryż

Telegram Pana Ministra Spraw Zagr[anicznych] N° 29 z Londynu, upoważniający Olszowskiego do polubownego zakończenia likwidacji⁷², zastrzegał aby rozwiązanie nie było precedensem dla b[ylej] dzielnicy pruskiej.

Tymczasem Polska a Zagranica⁷³ N° XIV z 7 kwietnia, str. 261 informuje przeciwnie o wskazówkach dla Olszowskiego, podkreślając że w negocjacjach może okazać się dodatniem zaznaczenie, że ewentualne polubowne rozwiązanie górnośląskie mogłoby stanowić powyższy precedens.

Zwracam uwagę na możliwe niebezpieczeństwo takiej omyłki.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 271.

Nr 1261

33. [p]

M.S.Z., 14 IV

Wasz 815.

⁷¹ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

⁷² Mowa o likwidacji własności obywateli niemieckich w Polsce; skargę w tej sprawie Deutschlandbund wystosował 12 listopada 1921 r. dotyczyła ona zarówno kolonistów, jak i dzierżawców domen państwowych oraz stosowania przez polskie władze państwowe ustawy o reformie rolnej z 15 lipca 1920 r.; 14 stycznia 1922 r. badanie tej kwestii rozpoczął tzw. „Komitet Trzech”, natomiast na forum Rady LN trafiła ona 28 marca 1922 r.; Rada przyjęła wówczas raport wzywający rząd RP do wstrzymania likwidacji majątku kolonistów od 1 października 1922 r. zob. J. Krasuski, „Stosunki polsko-niemieckie 1919–1932”, Poznań 1975, s. 137.

⁷³ Właśc. „Przegląd Informacyjny Polska a Zagranica”.

Ministerstwo Skarbu po porozumieniu z Ministerstwem Rolnictwa i Dóbr Państwowych i Kooperacją Rolną uważa za zbędne przeniesienie reszty zobowiązań objętych gwarancją roku 1921 na gwarancję roku 1922, albowiem pierwsza gwarancja nie została zwrócona, a więc jest obowiązującą dla rządu a ponadto otworzyłaby niepożądany precedens wobec firmy, z którą osiągnięto porozumienie.

Minister Skarbu Michalski

15 IV,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 272.

Nr 1262

34⁷⁴ [w]

18 IV

M.S.Z., Paryż, Genua

Dziś wręczyłem Foreign Office notę [o] uznaniu granic wschodnich.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/4, k. 272.

Nr 1263

10. [p]

Genua, okólnikowy, 20 IV

Zatarg z powodu traktatu niemiecko-rosyjskiego będzie zapewne jutro wyjaśniony.

Dzisiaj na śniadaniu u Lloyd George'a zdecydowaliśmy rozważyć jutro rano oczekiwaną dziś odpowiedź rosyjską o składzie podkomisji politycznej bez Rosjan i Niemców, poczem po południu odpowiedź ta będzie rozpatrywana w tym samym składzie w obecności Rosji.

Omawiając sytuację z Barthou⁷⁵ i Barrère'em⁷⁶ podniosłem aktualność sfinalizowania projektowanego paktu gwarancyjnego angielsko-francuskiego z uwzględnieniem możliwej napaści na Polskę. Nastawałem także na przyspieszenie otwarcia kredytów wojskowych przez Francję.

Podzielając moje zdanie obiecali telegrafować do Paryża w obu sprawach.

Otrzymują: M.S.Z., Paryż, Londyn

21 IV,

Poldelegation

IPMS, A. 12. 53/4, k. 272-273.

Nr 1264

⁷⁴ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

⁷⁵ Jean-Louis Barthou (1862–1934), konserwatywny polityk francuski, publicysta i historyk; 15 I–16 X 1922: minister sprawiedliwości, a następnie 7 X 1922–26 III 1924: minister do spraw Alzacji i Lotaryngii w gabinecie R. Poincaré.

⁷⁶ Camille Barrère (1851–1940), dyplomata francuski; 1897–1924: ambasador Francji przy Kwirynale.

35⁷⁷ [w]

26 IV

M.S.Z., Genua, Paryż

Foreign Office po poprzednim formalnym potwierdzeniu odbioru noty przysłało dziś drugą notę, która brzmi: przyjmuje się do wiadomości prośbę Rządu Polskiego, aby granice Polski jeszcze nie ustalone zostały określone przez główne mocarstwa sprzymierzone.

Wobec powyższego celowego tekstu dążącego do przesunięcia punktu ciężkości ustalenia granic z traktatu ryskiego na sankcję mocarstw, odpowiedziałem zaraz dziś notą, która zgodnie z oświadczeniem Pana Ministra do L[loyd] G[eorgea], na które się oczywiście nie powołałem, stwierdzam że granice już uregulowane między Polską a Rosją, sprawa przeto nie może być przez nas traktowana jako otwarta, chodzi jedynie o sankcjonowanie rzeczy zrobionej.

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 273-274.***Nr 1265**36⁷⁸ [w]

26 IV

M.S.Z.

Foreign Office prosi [o] argumenty zwalczania zarzutów Kowna, jakobyśmy zgwałcili układ w Suwałkach⁷⁹. Proszę jak najrychlej odnośne materiały, odpisy not.

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/4, k. 274.***Nr 1266**

2. [p]

Genua, okólnikowy, 27 IV

Receptus 35.

Wymiana noty nie zmienia postaci rzeczy, gdyż sprawę traktuję tutaj przy pomyślnych widokach. Mam stały kontakt z Anglikami i mam konferować z Ll[oyd] George'em. Zalecam najściślej poufność i wstrzymanie się na razie od wszelkich kroków. Równocześnie informuję M.S.Z.

Skirmunt

27 IV [19]22,

Poldélégation

⁷⁷ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

⁷⁸ Pod numerem porządkowym uczyniono znak X.

⁷⁹ Mowa o umowie zawartej pomiędzy Polską a Litwą w sprawie ustanowienia *modus vivendi* do momentu ostatecznego uregulowania stosunków między oboma państwami; tekst polski zob. WŻNPM, dok. nr 78, s. 248-250; przedruki: Prawo, t. II, dok. nr 35, s. 105-107; PRWD, dok. nr 302, s. 599-600.

IPMS, A. 12. 53/4, k. 275.

Nr 1267

34. [p]

M.S.Z., 30⁸⁰ IV

Receptus 86.

Umowa Suwalska nie ratyfikowana ustanowiła tymczasową linię demarkacyjną pomiędzy wojskami polskimi a litewskimi⁸¹. Linja ta nie była w rzeczywistości nigdy wytkniętą. Później zaś umowa kowieńska z 29 listopada 1920⁸² ustaliła z udziałem Komisji^{a...}^bLigi Narodów^b pomiędzy temi wojskami nową linię demarkacyjną istniejącą dotychczas. Rząd Polski uważa więc umowę Suwalską za unieważnioną i nie obowiązującą, i zastąpioną umową Kowieńską. Umowa Kowieńska zarejestrowana w Lidze Narodów. Szczegóły kurjerem.

28/4

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/4, k. 275-276.

Nr 1268

22. [p]

Genua, okólnikowy, 30 IV

Wczoraj w podkomisji politycznej bez Niemców, Rosjan przy ustalaniu t[ak] zw[anego] Ultimatum dla Sowieców, Bratianu⁸³ wnosił poprawkę o poszanowaniu przez Sowiety *status quo* terytorjalnego. Lloyd George wskazał w związku z tem trudność z racji nieustalonych granic cytując Polskę, także Galicję Wschodnią. Dodał, że rozumie doniosłość konieczności ustalenia granic szczególnie wobec projektowanego paktu *non-agression*. Neutralni zgłosili zastrzeżenie nie odpowiadając za dzieło traktatów bez nich zawartych. W dwukrotnym przemówieniu skontatowałem, że rząd polski z własnej inicjatywy podniósł wobec sprzymierzonych sprawę zatwierdzenia granic polskich. Jest ona na porządku dziennym między temi państwami a Polską. Dodałem, że wchodzę tutaj w omawianie tych spraw, postępek których będę miał sposobność traktować bezpośrednio z Lloyd George'em. Poprawkę Bratianu podtrzymałem, widząc w niej konieczny czynnik uszanowania stanu obecnego. Podkreśliłem, że nie myślę przy tej okazji przemycać sprawę uznania naszych granic. Poprawkę przyjęto.

⁸⁰ Na liczbie „30” napisano liczbę „28”.

⁸¹ Linja ta na Suwalszczyźnie biegła zgodnie z linią marsz. Focha, a na Wileńszczyźnie od Oran do Bastun; szczegóły zob. WŻNPM, dok. nr 78, s. 248; P. Łossowski, op. cit., s. 158.

⁸² Był to protokół o zwieszeniu broni; jego punkt 3. mówił o tym, że Komisja Kontrolna LN wytyczy pas neutralny między obiema armiami; zob. P. Łossowski, op. cit., s. 190.

⁸³ Ion (Ionel) Brătianu (1864–1927), polityk rumuński; członek, a następnie przywódca Partii Narodowo-Liberalnej; 17 I 1922–III 1926: premier Rumunii.

Po posiedzeniu Ll[oyd] George powiedział mi, że uznaje moje stanowisko. Umówiliśmy się z nim na rozmowę po ukończeniu warunków dla Sowietów, co nastąpi przypuszczalnie 2 maja.

Otrzymał M.S.Z., Paryż, Londyn.

Poldelegation

IPMS, A. 12. 53/4, k. 276-277.

Nr 1269

35. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 4 V

Na posiedzeniu Rady Ligi Narodów 11 będzie poruszoną sprawą pasa neutralnego⁸⁴, którego likwidacja wobec ^{a.....} stanowiska Litwy do wszelkich propozycji z Polski może być przeprowadzoną tylko przez Ligę Narodów.

Proszę natychmiast oświadczyć Rządowi Angielskiemu, że zastąpienie pasa neutralnego co najmniej przez linię demarkacyjną jest koniecznym, zarówno w interesie zamieszkującej tam wielotysięcznej ludności znajdującej się w tem położeniu prawnym, jak i dla utrzymania pokoju i pomyślnego rozwoju stosunków polsko-litewskich.

Polska popiera wszelką akcję Ligi Narodów w tym kierunku. Należy prosić o poparcie rządu angielskiego w tej sprawie na posiedzeniu Rady.

4 V,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 1.

Nr 1270

4. [p]

Genua, okólnikowy, 12 V

Odpowiedź rosyjska uważana ogólnie za niezadawalnią[ca]. Prawdopodobny bliski koniec konferencji z zaniechaniem poruszania sprawy Litwy, Galicji Wschodniej.

W sprawie tej miałem już przyobiecane poparcie Francji, Belgji, Małej Ententy w sensie nie dopuszczania do dyskusji merytorycznej.

Z Małą Ententą przewidzieliśmy nawet ewentualność opuszczenia zupełnie konferencji.

11 V,

Skirmunt

IPMS. A. 12/53/5, k. 2.

Nr 1271

36. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 23 V

⁸⁴ Wytyczonego w oparciu o umowę suwalską z 7 października 1920 r.

Kowalski⁸⁵ donosi: rząd niemiecki robi możliwe starania u rządu holenderskiego, by ten ostatni zażądał udziału technicznych ekspertów niemieckich na konferencji w Hadze.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 2.

Nr 1272

37. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 3 VI

Sytuacja na Górnym Śląsku jest nadzwyczaj groźna. Niemcy pragną za wszelką cenę sprowokować ludność polską w chwili przejścia naszej władzy co powinno nastąpić 10 czerwca. Władzom polskim udaje się tylko z największą trudnością opanować sytuację, gdyż gwałtowne rugowanie robotników polskich z kolei, fabryk, kopalń poza przyszłą linię graniczną wywołuje najwyższe oburzenie i odwet.

Proszę Pana Posła, aby przedstawił tamtejszemu Rządowi, że koniecznym jest wydanie delegatom w Opolu ^a[dokładn]ych^a instrukcji, aby przez ostatnie dni swojego tam pobytu nie dopuścili do wybuchu niepokoi, mogących mieć groźne następstwa dla Środkowej Europy. Otrzymują Paryż, Londyn i Rzym.

4 VI,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 3.

Nr 1273

38. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 3 VI

Groźba kryzysu gabinetowego, sygnalizowana być może przez prasę, polegała na chwilowej rozbieżności zdań między Naczelnikiem Państwa a Radą Ministrów w pewnych zagadnieniach polityki wewnętrznej.

Gabinet oddał wczoraj swe teki do dyspozycji N[naczelnika] P[państwa]. Dymisji nie przyjęto. Zmiany nie przewidywane.

5 VI,

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 4.

Nr 1274

36. [p]

Paryż, okólnikowy, 7 VI

⁸⁵ Józef Kowalski-Wierusz (1866–1927), fizyk, dyplomata; 1 VII 1919–30 VII 1921: pierwszy poseł RP przy Watykanie; 19 X 1921–11 XII 1924: poseł nadzwyczajny i minister pełnomocny RP w Hadze; zob. B. Średniawa, S. Zabiełło „Kowalski Józef Wierusz” (w:) PSB, t. XIV, z. 4 (63), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1969, s. 558-560; SBPSZ, t. I, s. 127-128.

Konferencja Ambasadorów [wezwa]ła^a dziś Komisję Opole, by notyfikowała nie czekając ratyfikacji deklaracji dodatkowej. Przypuszczają tutaj, że notyfikacja nastąpić winna 9, najdalej 10 czerwca.

8 VI,

Zamojski

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 4.***Nr 1275**

38. [w]

10 VI

M.S.Z. Refero votre 37.

Nie mogąc doczekać powrotu Balfoura złożyłem [w] środę notę w sprawie Górno-Śląskiej. Odpis kurjerem.

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 5.***Nr 1276**37⁸⁶. [w]

10 VI

M.S.Z., Dla Ministra Skarbu

Cox przypomniał dziś Poselstwu termin 15 czerwca płatności £ 34 000 należnych od kooperacji rolnej, gwarantowanych przez rząd.

Proszę [o] telegraficzne przekazanie £ 34 000, by nie narazić rządu polskiego na zarzut bankructwa, gdyż kooperacja według oświadczenia tutejszego przedstawiciela nie może zapłacić.

Wróblewski

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 5.***Nr 1277**

39. [p]

M.S.Z., 11 VI

Dla Ciechanowskiego

Proszę Pana specjalnie czuwać w Hadze nad kontaktem z Anglikami i Francuzami. W myśl projektu Kamebeka⁸⁷ poleciłem Kowalskiemu starać się zapewnić Panu miejsce w ogólnym Sekretarjacie Konferencji. Zapowiedziałem przyjazd Pański, Haga na 14.

12 VI,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 5-6.

⁸⁶ Na cyfrze „7” nadpisano cyfrę „8”.

⁸⁷ Herman Adriaan van Karnebeek (1874-1942), holenderski polityk i dyplomata; 1911-1918: burmistrz Hagi; 1918–1927: minister spraw zagranicznych, członek wielu delegacji na konferencje międzynarodowe; szczegóły - A. Vandenbosch, „Dutch Foreign Policy Since 1815: A Study in Small Power Politics”, Martinus Nijhoff Haga 1959, s. 36 i n. [oprac. JŁ]

Nr 1278

2. [p]

Haga, 13 VI

Wybór Ciechanowskiego na jednego z sekretarzy Konferencji prawie zapewniony. W obecności tego przyjazd na otwarcie Konferencji, t[o] j[est] 15 wskazany.

13/VI,

Kowalski

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 6.***Nr 1279**

40. [p]

M.S.Z., 14 VI

Przekazujemy równocześnie Poselstwu £ 62 452 do dyspozycji Janasza, przedstawiciela kooperatywy rolnej, w celu całkowitego umorzenia zobowiązań płatnych 15.

Przekaz następuje definitywnie dzisiaj, ewentualną zwłokę w otrzymaniu należności należy tłumaczyć trudnościami technicznymi.

Michalski, Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 6.***Nr 1280**

41. [p]

M.S.Z., 17 VI

Dziś wyjeżdża do Paryża Wieniawski w imieniu banków polskich, celem sfinalizowania polsko-gdańsko-francuskiego-angielskiego konsorcjum dla eksploatacji stoczni warsztatów kolejowych w Gdańsku. Pożądaniem wpłynięcie ewentualnie przez Balfour'a i Edgar Carre⁸⁸ na firmę Cravens⁸⁹, by obstawała przy definitywnem zakończeniu sprawy. Dla lepszej informacji Pana dodaję, że istnieje obawa dalszego przewlekania przez Gdańszczan celem udaremnienia anglo-francuskiej kombinacji na korzyść kapitału niemieckiego.

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 7.***Nr 1281**

42. [p]

M.S.Z., 19 VI

Proszę poczynić kroki i starać się zapewnić Polsce udział w ewentualnej konferencji banków emisyjnych.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 7.

⁸⁸ Edward Hallett „Ted” Carr (1892–1982), brytyjski dyplomata i badacz stosunków międzynarodowych; 1919: członek delegacji brytyjskiej na Paryską Konferencję Pokojową.

⁸⁹ Craven Brothers, następnie Cravens Limited, przedsiębiorstwo rodzinne założone w 1866 r. specjalizujące się w produkcji taboru i sprzętu kolejowego. [oprac. JŁ]

Nr 1282

43. [p]

M.S.Z., 30 VI

Refero list Wieniawskiego z Paryża. W sprawie stoczni odbędzie się 4 lipca w Londynie decydująca konferencja grup [za]interesowanych. Z naszej strony jedzie Wieniawski i Merdinger⁹⁰.

Proszę wpłynąć przez rząd na Carr'a i grupę angielską w myśl instrukcji telegraficznych N° 41 z 17 czerwca.

1 VI,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 8.***Nr 1283**

44. [p]

M.S.Z., 3 VI

Interwenjowaliśmy ponownie w Sekretariacie w celu przyspieszenia Komisji dla zony neutralnej polsko-litewskiej. Proszę zwrócić się do Balfoura, powołując się na ^{a...} uchwałę Rady zapadłą z jego udziałem i ^{a.....} stan *ex-lex* ciążyący coraz bardziej na ludności pasa neutralnego, jak również na napady band litewskich tzw. „Szaulisów”⁹¹, celem uzyskania jego zgody i, o ile możliwe, jego inicjatywy wobec Sekretarjatu.

4 VI,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 8.***Nr 1284**

45. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 6 VI

30 czerwca na Konferencję Ambasadorów rządu francuski, włoski, angielski i japoński postanowiły uznać Litwę *de jure*, pod warunkiem, że Litwa zgłosi akces do artykułu 331⁹² i następnych Traktatu Wersalskiego, odnoszących się do Niemna⁹³. Przedstawiciel Ameryki⁹⁴ oświadczył półoficjalnie, że Stany Zjednoczone nie uznają Litwy. Postanowiono również utworzyć Komisję studiów dla przygotowania rozwiązania sprawy Kłajpedy. Członków Komisji nie wyznaczono.

6 VI,

Polexterne

⁹⁰ Zygmunt Merdinger (1890–1959), pracownik służby konsularnej i dyplomata; 9 XI 1922–28 II 1927: konsul generalny RP w Królewcu; RSZRP, s. 109.

⁹¹ Lit. Lietuvos Šaulių Sąjunga (pol. Związek Strzelców Litewskich), powstała w 1919 r. paramilitarna organizacja litewska; w międzywojniu liczyła około 61 tys. członków.

⁹² W artykule tym Niemen, na odcinku od Grodna, uznany został za rzekę międzynarodową; szczegóły zob. DzURP 1920, nr 35, poz. 200.

⁹³ Kwestie odnoszące się do umiędzynarodowionych rzek uregulowane zostały w Rozdziale III: „Przepisy dotyczące się Elby, Odry, Niemna (Russstrom-Memel-Niemen) i Dunaju” Działu II: „Żegluga”, Części XII: „Porty, drogi wodne i drogi żelazne”; szczegóły zob. DzURP 1920, nr 35, poz. 200.

⁹⁴ Miron Timothy Herrick (1854–1929), polityk z Partii Republikańskiej; 29 IV 1912–28 XI 1914 oraz 15 VII 1921–31 III 1929: ambasador Stanów Zjednoczonych w Paryżu.

IPMS, A. 12. 53/5, k. 9.

Nr 1285

39. [w]

11 VII

M.S.Z.,

Ministre Narutowicz⁹⁵

Wobec dwukrotnych interpelacji w Izbie Gmin o Galicję Wschodnią poruszam szczegółowo sprawę kurjerem. Chargé d'affaires angielski ma prosić [o] wyjaśnienia w kwestjach poruszonych w interpelacji. Może byłoby pożądanem udzielenie mu odpowiedzi dopiero po nadejściu mego raportu.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 9-10.

Nr 1286

3. [p]

Haga, 15 VII

Mamy wrażenie, że zerwanie Konferencji nastąpi na skutek zbliżenia poglądów angielskich do francuskich i belgijskich. W kołach konferencji rozeszły się pogłoski, że delegacja angielska otrzymała nowe specjalne instrukcje [by] zmienić poprzednie stanowisko. Proszę zbadać ścisłość powyższych informacji oraz przyczyny zmiany poglądów angielskich.

Proszę [o] telegraficzną odpowiedź z uwzględnieniem dalszych zamiarów. Strassburger.

16. 7

Polmission

IPMS, A. 12. 53/5, k. 10.

Nr 1287

46. [p]

M.S.Z., 16 VII

Proszę przypilnować aby sprawa Komisji arbitrażowej podziału sum ubezpieczeń społecznych nie spadła z porządku dziennego sesji Ligi. Jest do przewidzenia akcja przeciwna niemiecka.

17/6⁹⁶,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 10-11.

Nr 1288

40. [w]

18 VII

⁹⁵ Gabriel Narutowicz (1865–1922), inżynier, hydrotechnik, profesor Politechniki w Zurychu; 28 VI–8 XII 1922: minister spraw zagranicznych w gabinecie A. Śliwińskiego; 9 XII 1922: obrany prezydentem RP; 16 XII 1922: zamordowany; szczegóły zob. J. Lubiowski, Z. Landau, „Narutowicz Gabriel” (w:) PSB, t. XXII, z. 3 (94), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977, s. 575-578.

⁹⁶ Na cyfrze 6 nadpisano cyfrę „7”.

Haga

Refero votre 3.

Delegacja angielska otrzymała w sobotę instrukcję zajęcia na razie solidarnego stanowiska z francuską, belgijską i włoską wobec Sowjetów. Polecono jej jednocześnie nakłaniać delegację sowiecką do kompromisu dla uniknięcia zerwania. Szczegóły listem.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/5, k. 11.

Nr 1289

41. [w]

21 VII

M.S.Z., Genewa

Sprawa mniejszości niemieckich w Polsce traktowana była [na] wczorajszym posiedzeniu. Rada poleciła Sekretarjatowi zbadać dostarczone przez rząd polski materiały i postawić rzecz na porządek dzienny Rady we wrześniu.

21 VII,

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 11.

Nr 1290

47. [p]

M.S.Z., 22 VII

Refero Raport 27/22 z 8 b[iejącego] m[iesiąca].

Sprawa Galicji Wschodniej została poruszoną przez Hoare'a⁹⁷ w M.S.Z. w zeszłym tygodniu.

Hoare otrzymał odpowiedź, że definitywny program działania może być zatwierdzonym dopiero po nastąpieniu nowego rządu.

Na razie zakomunikowano mu prywatnie, że rząd polski pracuje w kierunku porozumienia z Ukraińcami, że jednak próby te są utrudniane lub uniemożliwiane przez stosunek mocarstw zachodnich, dających Ukraińcom pośrednio lub bezpośrednio zachętę do oporu, że przeto nieporuszanie kwestji galicyjskiej aż do zatwierdzenia programu akcji przez przyszły rząd polski byłoby najbardziej dla sprawy korzystnym.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 12.

Nr 1291

48. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 23 VII

⁹⁷ R.H. Hoare; główny reprezentant dyplomatyczny Wielkiej Brytanii w północnej Rosji.

Zważywszy na specjalne znaczenie ^a.....^a [jakie] dla Polski posiadać [może] Memel jako port Niemna, którego dorzecze obejmują całe Kresy wschodnie Polski i na konieczność zabezpieczenia tam naszych interesów ~~stoję~~^bstoimy^b na stanowisku, że przedstawiciel Polski musi wziąć udział w pracach nad rozstrzygnięciem losu Memla. Poleciliśmy przeto Poselstwu w Paryżu przedsięwziąć odpowiednie kroki w celu, aby przedstawiciel Polski brał udział z ^a.....^a ^bgłosem^b, chociażby doradczym w Komisji powołanej przez Konferencję Ambasadorów do rozstrzygnięcia sprawy Memla.

Prosimy rozpoczęcie analogicznej akcji w Londynie, podkreślając że specjalne znaczenie Memla dla Polski wysuwane jest nawet przez Radę Ambasadorów.

23 VII,

Narutowicz

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 13.***Nr 1292**

49. [p]

M.S.Z., 25 VII

25 ~~września~~^blipca^b rozpoczyna się w Londynie międzynarodowy Kongres stowarzyszeń pokojowych. Organizacje polskie przedstawi Dr Polak. W Kongresie bierze udział Pani [...] Rusiecka⁹⁸ ze Szwajcarii, na którą można liczyć. Wobec możliwego poruszania spraw dotyczących Polski proszę śledzić, informować.

26 VII,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 14.***Nr 1293**

50. [p]

M.S.Z., 26 VII

M.S.Z. zwróciło się do Min[isterstwa] Sprawiedliwości i Min[inisterstwa] Spraw Wewnętrznych z propozycją zwolnienia z prewencyjnego więzienia redaktorów⁹⁹ gazet litewskich w Wilnie, oskarżonych o antypaństwową agitację.

26 VII,

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 14.***Nr 1294**

51. [p]

M.S.Z., 29 VII

Nieczytelny

Narutowicz

IPMS, A. 12. 53/5, k. 14.

⁹⁸ Imię nieczytelne.

⁹⁹ Brak danych.

Nr 1295

42. [w]

30 VII

M.S.Z. Polexterne
 Varsovie
 29051 nil

Polmission

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 15.***Nr 1296**

43. [w]

3 VIII

M.S.Z. Polexterne Varsovie
 Refero 30042 stop 29051 nil

Polmission

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 15.***Nr 1297**

51. [p]

M.S.Z. 3 VIII

Polmission Varsovie

Mówiłem 26 lipca z Oboleńskim¹⁰⁰ o zrobionej w Hadze przez Litwinowa propozycji przyjazdu do Warszawy. Wyraziłem zgodę na przyjazd, który pragnę wykorzystać dla złagodzenia tarć i usunięcia trudności istniejących między Polską a Rosją. Chargé d'affaires angielski w ogólnych zarysach jest powiadomiony o fakcie przyjazdu.

3 VIII,

Narutowicz bis

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 15.***Nr 1298**

52. [p]

10 VIII

M.S.Z., Kopja wysłana równocześnie telegraficznie Paryżowi!

Polexterne – Varsovie.

Jeudi¹⁰¹. Konferencja londyńska stanęła na martwym punkcie. Anglia uznając potrzebę stosowania środków gwarancyjnych, jako warunek udzielenia Niemcom moratorium uważa proponowane przez Francję środki jako nieskuteczne, dezorganizacyjne dla Niemiec. Głównie

¹⁰⁰ Leonid Oboleński (1887–1951), dyplomata sowiecki; 4 I 1923–1924: poseł ZSRR w Warszawie.

¹⁰¹ Fr. 'czwartek'.

oponuje przeciwko wznowieniu unji celnej nad Renem, udziałowi Aljantów w przemyśle niemieckim, podatkowi produkcyjnemu. Włochy, Belgja, Japonja popierają Anglję w poszczególnych punktach, żądając jednak gwarancji. Angljia chciałaby odesłać całą sprawę do decyzji komisji odszkodowań. Dziś [1 wyraz ?] Rada Ministrów. Atmosfera naprężona. Tutejsze sfery rządowe obawiają się oddzielnej akcji francuskiej w Niemczech w razie niezgody. Prawdopodobny kompromis, mocą którego część projektów Poincarégo zostanie przyjęta, reszta odesłana do rozpatrzenia komisji odszkodowań.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 16-17.

Nr 1299

53. [p]

14 VIII

M.S.Z.

Ministre Narutowicz – Polexterne – Varsovie

Statim – lundi¹⁰² – Dziś rano byłem wezwany do Poincaré, który wyraziwszy uczucia serdecznej przyjaźni francusko-polskiej [oraz] ;?? żał, że Polska nie bierze udziału w konferencji, oświadczył, że nie mógł Londynu opuścić w tej krytycznej chwili nie zobaczywszy się z przedstawicielem Polski i bez powiadomienia nas o kryzysie konferencji. Oświadczył, że ostatnio Rząd Angielski zajął stanowisko bezwzględnej opozycji przeciw wymaganiu jakichkolwiek gwarancji od Niemiec w związku z moratorjum – Japonia, a głównie Włochy [w] ostatniej chwili stanęły po stronie Anglii. Dojście do porozumienia uważa [za] wykluczone. Wyrażał Anglii gotowość poważnych ustępstw, jednak spotkał opór przeciwko całemu swemu programowi. Wobec tego twierdzi, że dziś konferencja skończy się przy nastroju naprężonym. Francja odzyska swobodę akcji i zastosuje niezwłocznie sankcje oddzielnie. Dodał, że Francja nie pozwoli na moratorjum bez gwarancji przy trudnem położeniu finansów [i] konieczności płacenia długów Anglii. Podobne rozmowy odbył poszczególnie z przedstawicielami Małej Ententy.

(wysł[ano] 14 VIII)

Ciechanowski

E[dward] R[aczyński]¹⁰³

¹⁰² Fr. poniedziałek.

¹⁰³ Edward Bernard Raczyński (1891–1993), dr praw, dyplomata; 24 V 1919–1 V 1922: sekretarz I kl. Poselstwa RP w Kopenhadze; 1 V 1922–24 VII 1926: sekretarz I kl. Poselstwa RP w Londynie; od 24 VII 1926: w centrali; 1 I 1928–30 IV 1931: zastępca naczelnika Wydziału P III; 1 V 1931–7 XI 1932: naczelnik Wydziału P I; 8 XI 1932–31 X 1934: poseł nadzwyczajny i minister pełnomocny Delegacji RP przy LN, 1 XI 1934–5 VII 1945: ambasador RP w Londynie.

IPMS, A. 12. 53/5, k. 17-18.

Nr 1300

54. [w]

14 VIII

M.S.Z. Ministre Narutowicz – Polexterne – Varsovie

Jestem gotów przyjąć łaskawą propozycję na Waszyngton z zastrzeżeniem wyjazdu nie wcześniej [niż] 15 do 20 października i poprzedniego szczegółowego omówienia w Warszawie najważniejszych spraw Poselstwa. List kurjerem.

(wysł[ano] 14 VIII)

Wróblewski

E[dward] R[aczyński]

IPMS, A. 12. 53/5, k. 18.

Nr 1301

52. [p]

M.S.Z., 16 VIII

Polmission Londres, mercredi¹⁰⁴.

Rozpoczynamy akcję dążenia do definitywnego uznania przez Mocarstwa suwerenności Polskiej na Wschodnią Galicją w związku z projektowanym wprowadzeniem samorządu wojewódzkiego. Minister konferował już z Posłami: francuskim, angielskim i włoskim. Panafieu wyjechał w sprawie tej do Paryża. W najbliższych dniach otrzyma Pan Poseł szczegółową instrukcję dla działania.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 19.

Nr 1302

53. [p]

M.S.Z., 19 VIII

Polmission Londres, samedi¹⁰⁵.

Dekret Nacz[elnika] P[aństwa] назначающий termin wyborów – sejm – 5 listop[ada], senat – 12 listop[ada] pojawił się wczoraj¹⁰⁶, zachowując zasadniczą rezerwę nad zapytaniem o wyborze we Wschodn[iej] Galicji. Należy odpowiadać, że wybory obejmują całe terytorjum polskie. Zaznaczam, że wobec artyk[ulu] 87 Traktatu wersalskiego uznano definitywne granice Polski tylko byłego zaboru pruskiego i Śląska. Nie można z tego powodu dedukować jednak, by wybory nie mogły się odbyć w Warszawie lub Krakowie. Argumentów dostarczą

¹⁰⁴ Fr. 'środa'.

¹⁰⁵ Fr. 'sobota'.

¹⁰⁶ DzURP 1922, nr 55, poz. 500.

posiadane przez Placówki materiały: 1) Stan sprawy Galicji Wschodniej, 2) Aide mémoire w sprawie Galicji Wschodniej, 3) Co zrobił Rząd Polski dla Gal[icji] Wschodniej, 4) Memorjał zbiorowy oznaczony wspólną liczbą 1013 G[alicja] W[schodnia]. Aprobowany przez stronnictwa projekt statutu samorządowego dla województw Gal[icji] Wsch[odniej] będzie przedłożony Sejmowi na najbliższej sesji. Stanowi podstawę rokowań z Rządami. –

Narutowicz

IPMS, A. 12. 53/5, k. 19-20.

Nr 1303

54. [p]

M.S.Z., 21 VIII

Polmission – London

Rząd litewski wniesie na porządek dzienny Assemblée¹⁰⁷ protest przeciw „Samowolnym aktom polskim na Wileńszczyźnie”. Jest to dowód, że Litwa dąży do wznowienia sprawy wileńskiej przed Ligą Narodów. Delegat polski otrzymał polecenie dążenia do zdjęcia z obrad protestu litewskiego. Prosimy przedsięwziąć odpowiednie kroki przed Rządem angielskim w duchu dla nas przychylnym. Poselstwa w Paryżu i Bukareszcie otrzymały analogiczne instrukcje.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 20-21.

Nr 1304

57. [p]

M.S.Z., 24 [VIII]

Polmission London – jeudi.

Petruszewycz złożył w Lidze Narodów protest przeciwko wyborom w Galicji Wschodniej¹⁰⁸. Kontrargumenta wysłane w instrukcji informacyjnej.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 21.

Nr 1305

[p]

bez N^o i daty M.S.Z.

Polmission – London – jeudi.

Informacje Naszego kurjera o rzekomej *démarche* Posła angielskiego w sprawie odłożenia wyborów w Galicji Wschodniej urzędowo przez M.S.Z. dementowane jako zupełnie fałszywe. Informujemy tylko dla wiadomości Poselstwa zważywszy, że paru obcych

¹⁰⁷ Fr. ‘Zgromadzenia’ [Ligi Narodów].

¹⁰⁸ Mowa o wyborach przeprowadzonych 5 listopada 1922 r. (do Sejmu) i 12 listopada t. r. (do Senatu).

korespondentów podało ją skwapliwie proszę o powtórzenie telegramu N^o [do 1szego odcinka w.]^b (za granicę) – popraw. na podst[awie] Kopji z M.S.Z. W[acław] M[ilewski]^b

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 21.

Nr 1306

58. [p]

M.S.Z., 24 VIII

otrzymane 25/VIII/[19]22

Polmission – Londres.

Zgłosił się Stefan Ropp¹⁰⁹, bratanek metropolity¹¹⁰, ofiarowując informacje o 1900 (?) angielskich (?). Proszę informować (?)

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 22

Nr 1307

55. [p]

25 VIII M.S.Z.

Polexterne – Varsovie – 24 058 Nil.

Polmission 25 055.

wysł[ano] 25 VIII [19]22

Edward] R[aczyński]

IPMS, A. 12. 53/5, k. 22.

Nr 1308

56. [w]

25 VIII

M.S.Z.

¹⁰⁹ Stefan Gotfryd Józef Ropp (1892–1993), inż. metalurgii i górnictwa, ekonomista; studiował w Birmingham i Lozannie i Johannesburgu; odbywał praktyki w fabrykach kilku krajów europejskich, a także w Unii Południowoafrykańskiej, Mozambiku i Tanganice; następnie był zastępcą profesora uniwersytetu w Johannesburgu, prezesem koncernu Armstrong Concrete Blocks Ltd, a potem pracował w bankach amerykańskich; szczegóły zob. Z. Kaczmarek, „Ropp Stefan Gotfryd Józef” (w:) PSB, t. XXXII, red. E. Rostworowski, z. 1 (132), Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1989, s. 33-35.

¹¹⁰ Edward Ropp (1851–1939), prawnik; 9 VI 1902: powołany przez papieża Leona XIII na biskupa tyraspolskiego (chersonskiego) z siedzibą w Saratowie; 9 XI 1903: papież Pius X mianował go biskupem wileńskim; 5 X 1907: usunięty z Wilna przez władze rosyjskie; 25 VII 1917: mianowany przez papieża Benedykta XV arcybiskupem, metropolitą mohylewskim z siedzibą w Piotrogradzie; 29 IV 1919: aresztowany przez władze sowieckie i osadzony w Moskwie w areszcie domowym; 21 XI 1919: na skutek interwencji czynników polskich przybył do Mikaszewicz, a następnie osiadł w Warszawie, organizując tam sekretariat metropolity i Sądy Duchowne; 1921: gdy Rosję nawiedziła klęska głodu stanął na czele utworzonego przez siebie Komitetu Pomocy Ofiarom Głodu w Rosji; 1922: powołał Towarzystwo Misyjne; szczegóły zob. Z. Ponarski, „Ropp Edward” (w:) PSB, t. XXXII, red. E. Rostworowski, z. 1 (132), Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1989, s. 31-33.

Polexterne – Varsovie –

Vendredi Referent F.O. opracowujący opinię o projekcie autonomji wojewódzkiej powiedział mi, że Rząd angielski nie będzie mógł aprobować projektu nie nadającego autonomji terytorjalnej. Projekt z tą opinią przesłano nieobecnemu Curzonowi. Niemożność aprobaty tłumaczy F.O. zbyt dużym zobowiązaniem (się) Rządu wobec Parlamentu i opinji. F.O. rozumie jednak potrzebę unikania ostrej krytyki projektu, mogącej nam utrudnić sytuację w Galicji Wschodniej. Prawdopodobna odpowiedź wymijająca oraz krytyka formalna nie¹¹¹ umożliwiającą nam wprowadzenia autonomji.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 22-23.

Nr 1309

44. [p]

Pos[elstwo] w Paryżu, 26 VIII

Polmission – London

Otrzymałem b[a]r[dzo] pilne dla Londynu, proszę natychmiast przysłać kurjera.

Przygodny kurjer do Warszawy w poniedziałek.

– Wielowieyski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 23.

Nr 1310

[w]¹¹²

Polmission – Paris

Nie mamy kogo posłać. Proszę przysłać kurjera z Paryża.

Ciechanowski

wysł[ano] 27 VIII 1922¹¹³

E[dward] R[aczyński]

IPMS, A. 12. 53/5, k. 23.

Nr 1311

59. [p]

M.S.Z., 26 VIII

Polmission – London

Receptus 56. Proszę powtórzyć ostatnie zdanie.

¹¹¹ Zob. dok. 1303.

¹¹² Numeru porządkowego brak.

¹¹³ Na prawym marginesie widnieje dopisek: „In claris”.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 24.

Nr 1312

57. [w]

28 VIII

M.S.Z.

Polexterne – Varsovie

Receptus 26 059 statim.

Prawdopodobna odpowiedź wymijająca oraz krytyka formalna nie uniemożliwiająca nam [w]prowadzenie w życie autonomji.

Ciechanowski

wysł[ano] 28 VIII

IPMS, A. 12. 53/5, k. 24.

Nr 1313

60. [p]

M.S.Z., 28 VIII

Polmission – London

Receptus 55 stop. Zgłosił się Stefan, bratanek Metropolity, ofiarowując informacje o stosunkach angielskich. Prosimy informować.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 24.

Nr 1314

61. [p]

M.S.Z., 29 VIII

Polmission – London

Receptus 56.

Ostatnie zdanie nie zrozumiałe. Motyw przeciwko autonomji terytorjalnej przez Koźmińskiego¹¹⁴ w instrukcjach zasadniczych. Proszę spowodować zastrzeżenie Posła rumuńskiego przeciw tworzeniu autonomicznej ruskiej prowincji, która byłaby wiecznym ogniskiem agitacji antirumuńskiej.

Polexterne

¹¹⁴ Stanisław Koźmiński (1877-1938), prawnik i dyplomata polski; 1919-1923: kierownik referatu rumuńsko-węgierskiego w MSZ; I 1923-I 1925: dyrektor Departamentu Politycznego; 3 II 1925-25 V 1927 poseł RP w Holandii i reprezentant Polski w sprawach rozpatrywanych przez Stały Trybunał Sprawiedliwości Międzynarodowej w Hadze. [oprac. JŁ]

IPMS, A. 12. 53/5, k. 25.

Nr 1315

58. [w]

30 VIII

M.S.Z.

Polexterne – Varsovie

Wczorajsza moja rozmowa z Podsekretarzem¹¹⁵ potwierdza przekonanie, że ze strony Foreign Office nie ma powodów oczekiwać ostrego protestu, któryby uniemożliwił uchwalenie projektowanej autonomji lub przeprowadzenie wyborów.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 25.

Nr 1316

45. [p]

Pos[elstwo] w Paryżu, 29 VIII

Polmission – Londyn – mardi¹¹⁶

Miałem półtora godzinną dyskusję z Perettim i Mannevillem. Zreferowałem całą sytuację stosownie do instrukcji. Rozbiłem dyskusję na dwie części: sprawa suwerenności, sprawa statutu. Sprawę suwerenności Peretti całkowicie uznaje i podziela argumentację wyrażoną w moim liście prywatnym do niego N° 1167 z dn[ia] 28 b[ieżącego] m[iesiąca]. Pytał czy użyliśmy tej samej argumentacji wobec Anglii i Włoch, gdyż chodzi o to, by i one stanęły na tym samym gruncie. Co do drugiej części to Manneville wysunął dwie wątpliwości: brak terytorjalnego sejmku i brak prawa utworzenia przez samorząd uniwersytetu. Pierwszy zarzut zbiłem wskazaną mi w instrukcji argumentacją, rozszerzając ją i wykazując, że terytorjalny sejm miałby zawsze tendencję do reprezentowania całokształtu idei politycznej rusińskiej. Byłby ośrodkiem promieniującym nie tylko poza granice tych trzech województw na elementy rusińskie nie tylko w Polsce, okręgi rusińskie w Rumunji i Czechosłowacji, co by było wiecznym źródłem niepokoju w Centralnej Europie. Co do uniwersytetu powiedziałem, że przekazanie samorządowi spraw uniwersyteckich i szkół wyższych zrodziłoby niebezpieczeństwo przeciążenia budżetów (szkolnych) lokalnych, gdyż uniwersytet jest rzeczą bardzo kosztowną; że tem samym obniżyłoby znacznie poziom naukowy uniwersytetu, co by było szkodliwym nawet z punktu widzenia Rusinów. Na zapytanie Manneville czy sejm uchwali uniwersytet ruski odpowiedziałem, że o ile mi wiadomo Rząd będzie wniosek uniwersytetu popierał, tylko dla dobra samych studentów, odsunięcia ich od walk

¹¹⁵ Wspominanym wcześniej R.C. Lindsayem. [oprac. JŁ]

¹¹⁶ Fr. 'wtorek'.

politycznych. Siedziba uniwersytetu nie będzie we Lwowie. Peretti i Manneville uznali słusność mej argumentacji. Przeszliśmy następnie do omówienia taktyk. Prosiłem by powiedział [...] możliwie jak prędko [...] półoficjalnie odpowiedź, w której by uznał słusność naszego stanowiska, tem samem stwierdził naszą suwerenność i aprobował statut. Gdyby Londyn i Rzym poszedł po tej samej linii i ich przychylne stanowisko było zapewnione, to już po 19 września, jeszcze przed wyborami sprawa (będzie) mogłaby być wniesioną pono[wnie na] konferencję ambasadorów i ostatecznie załatwioną. Podkreślałem konieczność jak najszybszej odpowiedzi, by stworzyć korzystny precedens dla naszej akcji w Londynie i Rzymie. Peretti obiecał w tym duchu zreferować sprawę Poincarému, zdecydował wniosek mój poprzeć, wyraził jednak wątpliwość co do stanowiska Londynu i Rzymu. Na moją prośbę obiecał, że zatelegrafuje do ambasadora w Londynie¹¹⁷ i Rzymie¹¹⁸ aby zakulisową naszą akcją poparli. Jutro będę w dalszym ciągu sprawę z Perettim omawiał i otrzymam już opinię Poincarégo. Proszę o instrukcje, czy w razie zajęcia przez Londyn i Rzym więcej negatywnego stanowiska mam dążyć do otrzymania od Francji, choćby to miało wywołać ze stron Anglii i Włoch tem silniejszą reakcję, odpowiedzi. Ze względów podanych w redakcji bezbarwnej, ale w każdym razie dla nas pozytywnej ^a—^a czy też tylko starać się nie dopuścić do jakiegokolwiek kolektywnego a dla nas (przeгляд?) pozytywnego wystąpienia Aliantów i pozostawić tem samem Rządowi Polskiemu zupełną swobodę działania?

Wielowieyski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 26-29.

Nr 1317

59. [w]

1 IX

M.S.Z.

Polexterne – Varsovie

Curzon zaaprobował wnioski Foreign Office ograniczenia się do ogólnikowej krytyki projektu neutrudniania nam wprowadzenia naszego statutu. Poleciał Ambasadam Paryż – Rzym wybadanie opinii Aljantów, porozumienie nad odpowiedzią ewentualnie kolektywną Polsce.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 29.

¹¹⁷ Wspomniany już wcześniej hr. de Saint-Aulaire.

¹¹⁸ Wspomniany wcześniej C. Barrère. [oprac. JŁ]

Nr 1318

46. [p]

Pos[eslstwo] w Paryżu, 30 VIII

Polmission – Londus – mercredi

Poincaré po zreferowaniu mu sprawy oświadczył, że jest gotów zrobić wszystko czego sobie życzy Rząd Polski, ale zwraca uwagę, że ze względu na bardzo napięte w tej chwili stosunki z Anglią, jego zdaniem nie tylko [jeden wyraz skreślony] nieoficjalne poparcie, ale nawet chęć wywarcia ubocznej presji stworzeniem precedensu przez przychylną dla nas odpowiedź Francji, może wywołać wręcz przeciwny rezultat, rozognienie sprawy, a nawet daleko idący protest. Prosił abym natychmiast obawy jego zreferował Rządowi. Ustaliliśmy z Perettim, że do czasu otrzymania przeze mnie instrukcji Pana Ministra – nie podejmiemy wobec Anglii i Włoch żadnej (akcji) w tym względzie. W razie zwrócenia się do Rządu Francuskiego, czy to Anglii, czy Włoch, Rząd Francuski odpowie, że w zupełności podziela zdanie Rządu Polskiego, i że jest zdania, iż należy tę sprawę skończyć jak najprędzej. Prócz tego ambasadorowie francuscy w Londynie i Rzymie otrzymają polecenie baczego śledzenia przebiegu tej sprawy u Rządów, przy których są akredytowani. Jak mam rozumieć Receptus 225? – czy Anglia uznaje naszą suwerenność, a tylko kwestionuje statut, czy też zajęła całkiem negatywne stanowisko co do całokształtu naszej tezy? Jakie są informacje z Rzymu?

Wielowieyski

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 30-31.***Nr 1319**

62. [p]

M.S.Z., 30 VIII

Polmission – Londus – mercredi

Piltz donosi o rozmowach w Pradze w sprawie Galicji Wschodniej. Duca¹¹⁹ kategorycznie podziela nasze stanowisko, Nincicz¹²⁰ zaśłania się Pasiczem¹²¹, który jest przeciwny utrzymaniu Galicji Wschodniej przy Polsce. Benesz podnosi niechętną opinię czeską, której przyrzeka przeciwdziałać. Wobec negatywnego stanowiska Jugosławii i niezadawalniającej formuły Benesza, Duca przyrzekł podjąć się akcji pośredniczącej. Szanse zmiany poglądu Jugosławii minimalne, co uniemożliwia popieranie kandydatury Jugosławii do Rady Ligi

¹¹⁹ Ion Gheorghe Duca (1879–1933), polityk rumuński związany z Narodową Partią Liberalną; 19 I 1922–29 III 1926: minister spraw zagranicznych w gabinetach: A. Avărescu, T. Ionescu, J. Brătianu.

¹²⁰ Właśc. Momčilo Ninčić (1876–1949), jugosłowiański ekonomista i polityk z Radykalnej Partii Chłopskiej; 5 I 1922–27 VII 1924: minister spraw zagranicznych w gabinetach N. Pašića.

¹²¹ Nikola Pašić (1845–1926), polityk serbski, 1918: współtwórca Królestwa SHS; 1 I 1921–VII 1924 oraz 6 XI 1924–5 IV 1926: premier Królestwa SHS.

przez nas. Do Genewy jadą: za Jugosławię Nincicz, za Rumunię Ditesco¹²². Udzieliliśmy Piltzowi następującej instrukcji telegraficzn[ej]: Proszę zakomunikować – Polska traktuje sprawę Gal[icji] Wsch[odniej] jako sprawę wewnętrzną i oczekuje od państw Małej Ententy poparcia na zasadzie wzajemnego poparcia dla ich spraw – bez omawiania meritum sprawy. Polska nie rozumie negatywnego stanowiska Jugosławii i nie widzi, aby sprawa przedstawiała dla Jugosławii przedmiot zainteresowania, [a] tem mniej zajęcia pozycji sprzecznej z przyjaznym stanowiskiem, które utrzymywać byśmy pragnęli. Proszę dalszej rozmowy w sprawie Gal[icji] Wschodniej zaniechać i [po] zakończeniu konferencji wracać.

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 31-33.

Nr 1320

63. [p]

M.S.Z., 31 VIII

Polmission – Londres – jeudi

Wobec tego, że na konferencji w Pradze skonstatowaliśmy: 1) Dwuznaczność stanowiska Benesza, popierającego nierealną kandydaturę Jugosławii; 2) Wrogie stanowisko Jugosławii w sprawie Gal[icji] Wschodniej; 3) Niezdecydowaną pozycję Rumunii, która uzależnia wysunięcie swej kandydatury od rezygnacji Jugosławii i zgody Czech – co wydaje się być niemożliwością; 4) Że wreszcie ustalono powziąć ostateczną decyzję o wyborze dopiero w Genewie – uważamy, że Polska po zamknięciu konferencji w Pradze zachowuje wolną rękę. Ostateczne ustalenie kandydatur nastąpi po uprzednim skomunikowaniu się z Genewą.

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 33.

Nr 1321

64. [p]

M.S.Z., 1 IX

Polmission – Londres – vendredi

Wielowieyski telegrafuje, że Peretti uznaje naszą argumentację w sprawie suwerenności nad Galicją Wschodnią oraz niebezpieczeństwa wynikające z utworzenia autonomicznej ruskiej prowincji. Sprawy uniwersytetu i wyższego szkolnictwa nie mogą być przekazane samorządowi wojewódzkiemu, gdyż obciążyło by to zbyt budżety lokalne i obniżyło poziom oświaty. Sejm i Rząd Polski utworzą po uznaniu suwerenności – ruski uniwersytet dla zadokumentowania dobrej woli wobec Rusinów. Wpływ Rusinów na administrację wyższego

¹²² Brak danych.

szkolnictwa gwarantuje podział Ministerstwa Wyznań Relig[innych] i Oświaty Publ[icznej] na departamenty dla spraw ruskich. Ambasadorowie francuscy w Rzymie i Londynie otrzymali polecenie zakulisowo nas popierać. Poseł rumuński w Rzymie¹²³ otrzymał instrukcje popierania nas.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 34-35.

Nr 1322

65. [p]

M.S.Z., 2 IX

Polmission – Londres

Generalny Komisarz Ligi Narodów Haking wydał w sprawie prerogatyw Gen[eralnego] Kom[isarza] Polskiego w Gdańsku¹²⁴ decyzję odmawiającą mu prawa witania flot obcych na wodach gdańskich. Przeciw tej decyzji wnosimy rekurs do Ligi Narodów. Tutejsi posłowie francuski i angielski pro(szeni) (?) o interwencję ich Rządów na naszą korzyść w Lidze Narodów. Proszę delikatnie poinformować się, czy wizyta floty angielskiej w Gdańsku 7 września przeznaczona dla Polski, czy dla Gdańska. Jeżeli dla Polski to decyzja Hak[inga] tem niezrozumialsza i uniemożliwia nam spełnienie obowiązków międzynarod[owej] kurtuazji. Jeżeli zaś dla Gdańska, to fakt ten dotknąć musi Polskę, tem b[a]r[dziej], że ta sama flota odwiedza zaprzyjaźnione państwo bałtyckie. – Proszę odpowiedź.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 35.

Nr 1323

66. [p]

M.S.Z., 4 IX

Polmission – London

Rząd amerykański udzielił *agrément* dla Pana na Posła w Waszyngtonie. Proszę oficjalnie prosić o *agrément* dla Skirmunta.

Narutowicz

IPMS, A. 12. 53/5, k. 36.

Nr 1324

67. [p]

M.S.Z., 5 IX

Polmission – London, statim.

¹²³ Brak danych.

¹²⁴ Leon Bolesław Pluciński (1875–1935), ziemianin, polityk endecki 1922–1930: poseł na Sejmy RP: I i II kadencji; 5 VII 1921–1 X 1923: komisarz generalny RP w WMG.

Otrzymaliśmy od Aszkenazego wiadomość, że Cecil¹²⁵ oświadczył [1 wyraz nieczytelny] iż sprawa Galicji Wschodniej będzie wytoczona na Zgromadzeniu Ligi i że będzie dążył do uchwały w tej sprawie, mającej charakter dyrektywy dla Rady Najwyższej. Proszę natychmiast zapytać się w F.O. czy Cecil działa za wiedzą Rządu Angielskiego. Proszę oświadczyć, że gdyby tak było musiałoby to wywołać niepożądaną ostrą reakcję opinii polskiej, która ma prawo oczekiwać, że lojalne postępowanie Rządu polskiego w sprawie zamierzonego statutu zobowiązuje do analogiczn[ego] zachowania się Rząd Ang[ielskiego]. Proszę zatelegrafować bezzwłocznie rezultat, również do Genewy dla Aszkenazego.

Narutowicz

IPMS, A. 12. 53/5, k. 36.

Nr 1325

48. [p] Pos[elstwo] Pol[skie] w Paryżu, 5 IX

Polmission – Londres

Rząd angielski zapytał się dziś w formie *Note Verbale*, jaka opinia Rządu francuskiego co do zakomunikowanego przez Rząd polski statutu autonomicznego. Rząd francuski odpowiedział, że zbadał go dokładnie i doszedł do przekonania (ukra – czesko- słowack.])? [opuszczenie w tekście] niemal żadnych zastrzeżeń. Dla stworzenia faktu dokonanego tak z zapytania angielskiego, jak [z] odpowiedzi francuskiej Barante¹²⁶ zakomunikuje oficjalnie wymianę not Rządowi Polskiemu.

Wielowieyski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 37.

Nr 1326

68. [p] M.S.Z., okólnikowy, 7 IX

Rząd Angielski zapytał 5 b[ieżącego] m[iesiąca] w Paryżu [o] opinię Francji w sprawie Galicji Wschodniej. Rząd Francuski odpowiedział, że po dokładnym zbadaniu nie ma żadnych zastrzeżeń. Dla stworzenia faktu dokonanego rząd francuski dał instrukcję

¹²⁵ Edgar Algernon Robert Gascoyne-Cecil, 1. wicehrabia Cecil of Chelwood cr. 1923 (1864–1958), brytyjski polityk z Partii Konserwatywnej i dyplomata; 1906–1910 oraz 1911–1923: członek Izby Gmin; od 1923: zasiadał w Izbie Lordów; 1919: członek delegacji brytyjskiej na Paryską Konferencję Pokojową; 1920–1922: reprezentował dominium Unii Południowej Afryki w LN; 27 V 1923–22 I 1924: lord tajnej pieczęci w pierwszym gabinecie S. Baldwina; 10 XI 1924–29 VIII 1929: kanclerz Księstwa Lancaster w drugim gabinecie S. Baldwina, na tym stanowisku odpowiadał za sprawy związane z LN.

¹²⁶ Prospère baron Brugière de Barante (1878–1939), dyplomata francuski; 1 IX 1919–VII 1921: I sekretarz Poselstwa Francji w Warszawie; 28 VII 1921–XII 1923: radca ambasady w tejże placówce.

Barante'owi zakomunikować Rządowi Polskiemu wymianę not. Barante uskutecznił to dziś ustnie oficjalnie.

Narutowicz

IPMS, A. 12. 53/5, k. 37-38.

Nr 1327

69. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 7 IX

Jak donoszą władze galicyjskie Petruszewiczowcy czynią rozpaczliwe wysiłki dla przeprowadzenia bojkotu wyborów i wywołania rozruchów w kraju, celem zwrócenia w ostatniej chwili uwagi mocarstw i Ligi Narodów przez masowe protesty i szereg zamachów na urzędników państwowych i jednostki łamiące bojkot. Poważne rozruchy wykluczone, natomiast możliwość i prawdopodobieństwo aktów indywidualnego terroru i sabotażu. Odpowiednie zarządzenia przeciwdziałające wydane. Pogłoski o niepokojach będą przez Rusinów tendencyjnie wyolbrzymiane. Proszę komunikować je jako ostatni atut garstki zrozpaczonych fanatyków, którzy przegrawszy definitywnie sprawę pragną zbrodniami zwrócić uwagę Europy.

Narutowicz

IPMS, A. 12. 53/5, k. 38-39.

Nr 1328

60. [w]

8 IX

Ministre Narutowicz i kopja Poldelegation – Genewa, dla Aszkenazego

Polexterne – Varsovie

Receptus 67. Sprawdziłem w Foreign Office, że nie tylko mowy nie ma o jakiejś instrukcji Rządu angielskiego dla Cecila [celem] poruszenia sprawy Galicji W[schodniej] w Lidze Narodów, ale F.O. w ogóle nic o tem nie wie. Rząd angielski nie może, ani nie chce odpowiadać za Cecila, który reprezentuje Południową Afrykę.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 39.

Nr 1329

61. [w]

8 IX

M.S.Z. Ministre Narutowicz

Polexterne – Varsovie

Receptus 66.

Dziś wniosłem o *agrément* [dla] Skirmunta. Odpowiedź stanowczą co do Waszyngtonu będę mógł dać dopiero w Warszawie zgodnie z depeszą N° 54 i listem.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 40.

Nr 1330

62. [w] 8 IX

M.S.Z.; kopje wysł[ac] Pos[eslstwu] w Paryżu, Pos[eslstwu] w Rzymie – Kwirynał
Ministre Narutowicz

Polexterne – Varsovie, vendredi

Z wczorajszej rozmowy z podsekretarzem Stanu Lindsay nabrałem przekonania, że sama przynależność Galicji Wschodniej do Polski nie napotyka tu dotąd na żadne zastrzeżenia czego objawem niekwestionowanie naszego uprawnienia do wydania statutu. Przedmiotem kontrowersji może być treść statutu. Lindsay podniósł, że Curzon dotąd nie zajął stanowiska, ograniczając się do zapytania Paryża i Rzymu o opinię. Faktyczne i milczące niekwestionowanie jednak suwerenności mogłoby moim zdaniem ze strony angielskiej zamienić się w pozytywną deklarację tylko wtedy, gdyby zgoda Francji i Włoch na równobrzmiącą deklarację była pewna, choć i w tym wypadku jest to jak dotąd tylko jedna z możliwości, a nie pewność.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 40-41.

Nr 1331

63. [w] 8 IX

Polexterne – Varsovie

Receptus 65.

Wizyta floty angielskiej w Gdańsku zdaniem F.O. pozbawiona celów politycznych. Jest to coroczny objazd portów bałtyckich. Rząd ang[ielski] nie ma nic wspólnego z decyzją Hakinga, podległego Lidze¹²⁷. Komendant floty otrzymał polecenie złożenia wizyt: Hakingowi, prezydentowi Senatu i polskiemu komisarzowi. F.O. omija w wyjaśnieniach kwestję dla kogo wizyta floty przeznaczona, kładąc nacisk na rzeczowy charakter odwiedzin portu jako takiego.

¹²⁷ Gen. Haking w swej decyzji z 23 sierpnia 1922 r. zakwestionował prawo witania przez Komisarza Generalnego RP przedstawicieli obcej floty wojennej na wodach i terytorium WMG; decyzja ta została wszakże zmieniona mocą podpisanej 30 stycznia 1923 r. umowy polsko-gdańskiej, zawartej przy współdziałaniu Rady LN; przyznawała ona Polsce satysfakcjonujące uprawnienia w tej sferze; zob. S. Mikos, op. cit., s. 131.

Polmission

IPMS, A. 12. 53/5, k. 41-42.

Nr 1332

70. [p]

M.S.Z., 11 IX

Receptus list oraz 54 i 61.

Zgadzam się na propozycję Pana Posła.

Narutowicz

IPMS, A. 12. 53/5, k. 42.

Nr 1333

71. [p]

M.S.Z., 13 IX

Receptus 60.

Genewa zawiadamia:

Jeżeliby Cecil pomimo wszystko sprawę Galicji Wschodniej poruszył, proszę *via* F.O. zażądać wyjaśnienia od rządu Afryki Południowej, czy Cecil działa z jego polecenia.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 42.

Nr 1334

72. [p]

M.S.Z., 15 IX

Rada Ministrów uchwaliła 12 b[ieżącego] m[iesiąca,] że Minister Spraw Wewnętrznych¹²⁸ przedłoży na sesji pierwszej Sejmowi statut Galicji Wsch[odniej]. Projekt wywołał wczoraj w Galicji jednomyślny protest nacjonalistów tak polskich jak ruskich. Protestują: Rozwój, przyszłość Lwowa [że powinna] być związana z Polakami ze wschodniej Małopolski, Ukraińska Narodna Rada oraz Petruszewycz. Dowód, że statut jest obiektywny i bezstronny.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 42-43.

Nr 1335

73. [p]

Pos[elstwo] Polsk[ie] w Rzymie, 16 IX

¹²⁸ Antoni Kamiński (1878–1924), 10 III–14 XII 1922: minister spraw wewnętrznych w gabinetach A. Ponikowskiego, A. Śliwińskiego i J. Nowaka; zob. J. Samujłło, „Kamiński Antoni” (w:) PSB, t. XI, red. E. Rostworowski, z. 4 (51), Wrocław–Warszawa–Kraków 1964–1965, s. 527.

Polmission – London

Wczoraj otrzymałem zapewnienie, że Rząd nie będzie robił zasadniczych trudności co do suwerenności naszej nad Galicją Wschodnią.

Loret

IPMS, A. 12. 53/5, k. 43.

Nr 1336

74. [p]

M.S.Z., statim, 19 IX

Delegat Kanady w Lidze Narodów¹²⁹ postawił wniosek domagający się wezwania Konferencji Ambasadorów do ustalenia ustroju Galicji Wschodniej. Wniosek przekazano Komisji 5, złożonej z delegatów: Urugwaju, Belgji, Anglii, Rumunji, Finlandji. Polska żąda uchylecia wszelkiej dyskusji, co najwyżej dosłownego powtórzenia uchwały zeszłorocznej¹³⁰. Proszę zaznaczyć, że wszelka inna uchwała będzie przez Polskę uważana za akt mało przyjazny ze strony Ligi. Proszę zaznaczyć przykre zdziwienie, że sprawę poruszył delegat jednego z dominjów. Polska ma nadzieję, że Anglia zgodnie z poczynionymi obietnicami nie zechce przysporzyć Polsce trudności i poleci delegatowi Imperjum akceptować żądanie Aszkenazego i porozumieć się z posłem rumuńskim.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 43-44.

Nr 1337

73. [p]

M.S.Z., 20 IX

Ze względu na konsekwencje, jakie może pociągnąć rozwój konfliktu turecko-greckiego, w sprawie bałkańskiej i rosyjskiej proszę o baczne śledzenie wypadków i ustosunkowania się do nich Rządu angielskiego i poufne oraz spieszne informowanie Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

- Narutowicz

IPMS, A. 12. 53/5, k. 44.

Nr 1338

64. [w]

21 IX

M.S.Z., odpis: Genewa Receptus 74, jeudi

¹²⁹ Charles J. Doherty (1855–1931), kanadyjski polityk i prawnik, 1920-1922: stały delegat Kanady przy LN w Genewie. [oprac. JŁ]

¹³⁰ Chodziło o uchwałę Rady Ligi Narodów z 23 lutego 1921, zob. Z. Zaks, op. cit., s. 146, 150. [oprac. JŁ]

Primo:

Wskutek mojej interwencji *Chargé d’Affaires* rumuński¹³¹ przedstawił telegraficznie sprawę swemu rządowi prosząc [o] upoważnienie [dla] poparcia naszego stanowiska u rządu angielskiego, zgodnie z otrzymaną już ogólną instrukcją działania ręka w rękę z nami co do Galicji Wschodniej.

Secundo:

Konferowałem z Szefem Wydziału Północnego F.O., któremu przedstawiłem nasz punkt widzenia w myśl instrukcji. Zwróciłem uwagę na niepożądane skutki ponownego wszczęcia dyskusji nad ustrojem Gal[icji] Wsch[odniej], specjalnie wobec dzisiejszej ogólnej sytuacji na Wschodzie.

Gregory oświadczył, że F.O. nie znając dotychczas sprawy bezzwłocznie zatelegrafuje do Balfoura o wyjaśnienie, poczem powiadomi mnie o wyniku i ewentualnie porozumie się ze mną co do dalszych kroków.

21 IX,

Adamkiewicz¹³²

IPMS, A. 12. 53/5, k. 45-46.

Nr 1339

65. [w]

23 IX

M.S.Z., Genewa

Refero N° 64.

Chargé d’Affaires rumuński otrzymał z Bukaresztu telegraficzną instrukcję usilnego popierania naszej *démarche* y. Uczyni to dzisiaj w F.O., traktując sprawę z punktu widzenia interesów rumuńskich.

23 IX,

Adamkiewicz

IPMS, A. 12. 53/5, k. 46.

Nr 1340

66. [w]

23 IX

M.S.Z., Paryż;

Refero Votre 73.

¹³¹ Michel B. Boeresco, wieloletni przedstawiciel Rumunii w Bernie. [oprac. JŁ]

¹³² Jerzy Albert Adamkiewicz (1881–1948), pracownik służby konsularnej, dyplomata; 19 XI 1920–1 I 1923: urzędnik – jako konsul *ad personam* – Departamentu Dyplomatyczno-Politycznego; 2 IV 1921–1 I 1923: II sekretarz Poselstwa RP w Londynie; 21 IX–6 X 1922: *chargé d’affaires* Poselstwa RP w Londynie; 1 I 1923: mianowany tytularnym radcą legacyjnym; 1 I 1923–20 XI 1924: kierownik Konsulatu Generalnego RP w Jerozolimie; zob. SBPSZ, t. III, s. 15-16.

Dowiaduję się ze strony tureckiej, że Kemal¹³³ zamierza unikać konfliktu z Anglikami wojskiem angielskim^b. Anglja dąży do jak najszybszego zwołania Konferencji przedwstępnej z Kemalem^b nie czyniąc trudności co do miejsca. Nie wiadomo tutaj jeszcze czy państwa bałkańskie, względnie Rosja wezmą udział w głównej Konferencji pokojowej. Rząd angielski na razie nie wycofa swych wojsk z strefy neutralnej. Lloyd George zdaje się w osobistej rozmowie przekonał przywódców Labour o słuszności Labour. Wskutek osobistej rozmowy przywódców Labour z Premierem zaniechano dotychczas protestu przeciwko polityce rządowej.

Dla omówienia stanowiska Rumunji wobec sytuacji na Wschodzie przybywa do Londynu poseł Diamandy¹³⁴.

Adamkiewicz

IPMS, A. 12. 53/5, k. 46-47.

Nr 1341

75. [p]

M.S.Z., 25 IX

Lundi. Poseł angielski zapytywał mnie o stanowisko nasze wobec konfliktu grecko-tureckiego, interesując się szczególnie zamiarami naszymi na wypadek policyjnej akcji Sowietów przeciw Rumunji. Odpowiedziałem, że postępowanie nasze w tej ewentualności określone jest z góry stosunkiem sojuszniczym polsko-rumuńskim¹³⁵, że jednak za najgłówniejsze zadanie wszystkich Rządów uważam użycie wszelkich środków dla niedopuszczenia do dalszego konfliktu, a zwłaszcza do ściślejszego uwydatnienia nienaturalnego sojuszu turecko-rosyjskiego¹³⁶ i co za tem idzie do ewentualnej interwencji sowieckiej.

Otrzymują: Paryż, Bukareszt.

Narutowicz

IPMS, A. 12. 53/5, k. 47-48.

Nr 1342

67. [w]

26 IX

M.S.Z.

¹³³ Mustafa Kemal Atatürk (1881–1938), turecki wojskowy i polityk, współtwórca Republiki Tureckiej; członek Republikańskiej Partii Ludowej; 3 V 1920–29 X 1923: premier Republiki Tureckiej; 29 X 1923–10 XI 1938: prezydent Republiki Tureckiej.

¹³⁴ Najprawdopodobniej mowa o wspomnianym już wcześniej pośle Hermanie Diamandzie.

¹³⁵ Mowa o układzie podpisanym w Bukareszcie w marcu 1921 r.

¹³⁶ Mowa *de facto* o traktacie regulującym kwestie graniczne między oboma krajami, podpisanym w Moskwie 16 marca 1921 r.

Ministre Narutowicz.

Poexterne – Varsovie

Refero N° 65. *Chargé d’Affaires* rumuński zaprotestował w stanowczej formie w F.O. przeciwko wnioskowi delegata Kanady, podkreślając interes Rumunii oraz Aliantów w utrzymaniu wspólnej granicy polsko-rumuńskiej. Podsekretarz stanu Lindsay oświadczył, że oczekiwał solidarnego z Polską wystąpienia Rumunii w tej sprawie i że rozumie i uznaje jej punkt widzenia. L[indsay] zażądał już wskutek interwencji Pos[elstwa] Polskiego szczegółowego raportu z Genewy o którego treści uwiadomi także *chargé d’affaires* rumuńskiego. – (Dotąd kopja dla Genewy) –

Zaniepokojenie budzi tutaj niebezpieczeństwo ewent[ualnego,] czynnego wmięszania się Rosji do konfliktu na Bliskim Wschodzie. F.O. zdaje się być w wątpliwości co do planów bolszewickich i sędzę, że chętnie przyjęłoby informacje w tym względzie z naszej strony.

Adamkiewicz

IPMS, A. 12. 53/5, k. 48-49.

Nr 1343

68. [w]

28 IX

M.S.Z.

Generał Sikorski¹³⁷ tutaj przyjęty z szczególnymi honorami. Odniósł wrażenie, że sfery wojskowe liczą się poważnie z możliwością starcia z Turkami. Starają się wybadać stanowisko, jakie zajęłaby Polska w razie konfliktu rumuńsko-bolszewickiego. Dały ^bprzytem^b do zrozumienia, że Anglja pragnie skłonić Rumunię do czynnego udziału w obronie Cieśnin.

W porozumieniu z Poselstwem Jenerał oświecił nasze stanowisko w myśl odpowiedzi p. M.S.Z. danej posłowi angielskiemu w Warszawie. Zwracał ^bprzytem^b uwagę, że Polska oczekuje ze strony Anglji lojalnego i przyjaznego stanowiska w sprawie Galicji Wschodniej i innych. Spotkał się w tym względzie ze zrozumieniem sfer wojskowych.

Adamkiewicz

IPMS, A. 12. 53/5, k. 49-50.

Nr 1344

76. [p]

M.S.Z., 28 IX

¹³⁷ Władysław Eugeniusz Sikorski (1881–1943), 28 II 1921: awansowany na gen. por. (gen. dyw.) ze starszeństwem z I VI 1919, polityk i mąż stanu; 16 XII 1922–22 V 1923: premier; 18 II 1924–14 XI 1925: minister spraw wojskowych w gabinecie W. Grabskiego; zob. R. Wapiński, „Sikorski Władysław” (w:) PSB, t. XXXVII, z. 3 (154), red. H. Markiewicz, Warszawa–Kraków 1996–1997, s. 468-478.

Komisja delimitacyjna 25 września w Cieszynie rozpatrywała sprawę Jaworzyny¹³⁸ i w tajnym głosowaniu wszystkimi głosami przeciw czeskim, uchwaliła przedłożyć Konferencji Ambasadorów wniosek o podział Jaworzyny według linii¹³⁹ zbliżonej do Goetla¹⁴⁰. Polecam równocześnie Posłowi w Paryżu wszcząć bezzwłocznie akcję, by Konfer[encja] Ambasadorów, sprawę na najbliższym posiedzeniu w myśl wniosku komisji delimitacyjnej zadecydowała. Proszę działać w tym duchu także w Londynie.

Narutowicz

IPMS, A. 12. 53/5, k. 50-51.

Nr 1345

69. [w]

30 IX

M.S.Z. Refero 68.

Zdaniem F.O. nadzieja uniknięcia zbrojnego konfliktu z Turkami maleje. ^bOgłoszona w prasie^b decyzja Gabinetu niedopuszczenia [do] osobistego porozumienia Haringtona¹⁴¹ z Kemalem oznacza zaostrzenie stanowiska rządu.

Z konwersacji z F.O. i Poselstwem rumuńskim odnoszę wrażenie, że Rumunja nie dała się skłonić na razie do współdziałania z Anglią przy obronie Cieśnin.

Adamkiewicz

IPMS, A. 12. 53/5, k. 51.

Nr 1346

70. [w]

4 X

M.S.Z., Paryż

Refero 69.

¹³⁸ Jaworzyna Spiska, wioska po południowej stronie Tatr Wysokich u zachodniego krańca Tatr Bielskich; do 1918: leżała w granicach Węgier; po zakończeniu „wielkiej wojny” doszło do polsko-czechosłowackiego sporu terytorialnego o jej przynależność państwową; 28 VII 1920: Konferencja Ambasadorów przyznała ten rejon Czechosłowacji; następnie aż do roku 1924 toczyły się między Warszawą i Pragą negocjacje o wymianę tej wsi wraz z Tatrami Jaworzyńskimi za dwie wsie: Kacwin i Niedzicę, ale ostatecznie do wymiany nie doszło.

¹³⁹ Zob. Z. Wójcik, Polsko-czechosłowackie powiązania w działalności Walerego Goetla, „Historia Slavorum Occidentis”- t. I (VIII), 2015, s.181-183. [oprac. JŁ]

¹⁴⁰ Walery Goetel (1889–1972), geolog, ekolog i paleontolog; 1919: członek i zarazem sekretarz Komitetu Obrony Spisza, Orawy, Czadeckiego i Podhala; 1919–1920: kierował Komitetem plebiscytowym spisko-orawskim; 1921–1924: jeden z komisarzy rządu polskiego do delimitacji granicy polsko-czechosłowackiej na obszarze Tatr, Orawy i Spisza.

¹⁴¹ Sir Charles Harington (1872–1940), brytyjski generał; 1918–1920: zastępca szefa Imperialnego Sztabu Generalnego; 1920–1923: dowódca armii Morza Czarnego; organizował strefę neutralną między Grekami i Turkami przewidzianą w traktacie pokoju z Turcją w Sèvres; następnie naczelny dowódca sił okupacyjnych w Turcji.

Z Ambasady francuskiej i Poselstwa greckiego dowiaduję się, że Curzon miał dać Wenizelosowi¹⁴² do zrozumienia, iż Grecja nie może liczyć na poparcie Anglii celem zachowania Tracji. Grecy wnioskuje, że Anglja pragnie poświęcić interesy greckie, nalegając tem usilniej na uwzględnienie postulatów angielskich w sprawie Cieśnin.

W angielskich sferach rządowych ujawniła się tendencja oddzielnego traktowania konfliktu grecko-tureckiego, a ogólnego problemu pokoju Aljantów z Turcją, a zwłaszcza sprawy Cieśnin, co do której Anglja w przeciwieństwie do Francji nie zdaje się mieć zasadniczych zastrzeżeń przeciwko partycypacji Rosji.

Adamkiewicz

IPMS, A. 12. 53/5, k. 52.

Nr 1347

77. [p] M.S.Z., okólnikowy, 6 X
4 b[ieżącego] m[iesiąca] Poseł angielski złożył Ministrowi Spraw Zagranicznych z polecenia Curzona następujące oświadczenie:

- 1) Rząd angielski nie jest w możności (do chwili przeprowadzenia wyborów) zdecydować czy projektowany statut Galicji Wschodniej nadaje autonomję [w] rzeczywistym stopniu;
- 2) W tym czasie byłoby również niemożliwem omówienie z Aljantami odpowiednio poprawek bądź co do zasad, bądź co do szczegółów;
- 3) Rząd angielski zastrzega się, że nie wyrażenie przezeń opinji o statucie przed wyborami nie winno być uważane jako wyrażenie zgody; przeciwnie ostateczne wykonanie uznanego prawa wielkich mocarstw do zadecydowania o przyszłości G[alicji] W[schodniej] będzie zależało od charakteru odnośnie ... jak i praktycznego zastosowania autonomji, którą Rząd Polski może nadać G[alicji] W[schodniej] na mocy swego stanowiska *de facto* w tym kraju.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 53-54.

Nr 1348

71. [w] 10 X
M.S.Z.

¹⁴² Elefterios Wenizelos (1864–1936), wybitny polityk grecki; ośmiokrotny premier Grecji, między innymi 14 VI 1917–4 XI 1920 oraz 4 I–6 II 1924.

Refero 77.

Zakomunikowane oświadczenie posła angielskiego rozumiem jako zajęcie stanowiska biernej tolerancji wobec naszej obecnej polityki co do Galicji Wschodniej, zdefiniowanej najściślej w ostatnim zdaniu deklaracji.

Natomiast sformułowanie całości uważam za chęć pozostawienia sobie przez Anglię niedopuszczalnej kontroli na przyszłość nad naszymi rządami w Galicji Wschodniej i nad zrealizowaniem statutu.

O ile więc p[an] Minister, oceniając całokształt sytuacji uznałby to za możliwe, uważałbym za potrzebną odpowiedź, w której:

- 1) przyjmujemy do wiadomości zapatrywanie rządu angielskiego, że byliśmy w swoim prawie wydając statut, że jednak prawa tego nie dedukujemy z naszego stanowiska *de facto*, ale z samej racji bytu niezawisłej Polski i niewątpliwych jej praw do całego zaboru austriackiego;
- 2) wskazujemy, że nadając z własnego popędu i nie ulegając żadnemu naciskowi z wewnątrz i z zewnątrz rozległą autonomię dowiedliśmy zrozumienie potrzeb terytorjum zamieszkałego przez Polaków i Rusinów i niezłomnego zamiaru zapewnienia tej ludności wszechstronnego rozwoju;
- 3) żałujemy, że Anglja nie uważała obecnej chwili za odpowiednią do zlikwidowania art. 91 Traktatu St. Germain¹⁴³, którego istnienie nie przeszkodziło wprowadzić Polsce zaprowadzić, dzięki wyteżonym staraniom ładu, bezpieczeństwa i uporządkowaną administrację i odbudować z olbrzymim nakładem zruinowanych wojną gospodarstw w tej części państwa polskiego, ale którego ostateczne zlikwidowanie musi tylko korzystnie odbić się na stosunkach międzynarodowych.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 54-56.

Nr 1349

78. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 12 X

¹⁴³ Stanowił on:

“Austria – o ile to jej dotyczy – zrzeka się na rzecz głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych wszystkich praw oraz tytułów do terytorjów, które poprzednio należały do dawnej monarchii austro-węgierskiej, a które znajdują się poza nową granicą Austrii, opisaną w artykule 27 Część II (granice Austrii), i które nie otrzymały obecnie żadnego innego przeznaczenia.

Austria zobowiązuje się uznawać postanowienia głównych Mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych względem tych terytorjów, a mianowicie o ile dotyczą one obywatelstwa mieszkańców.”
TPMSSA, s. 34-35.

Memorandum przesłane pismem D IX 6466 nie komunikować. Kurjerem nadejdzie dalsza instrukcja.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 56.

Nr 1350

72. [w]

19 X

M.S.Z.

Zebanie Unjonistów¹⁴⁴ zwołane dziś przez Chamberlaina dla podtrzymania Koalicji i Premjera skończyło się klęską 186 głosów przeciwko 87. Obecnie 2 możliwości: albo od razu ustąpienie całego Gabinetu i utworzenie rządu konserwatywnego, który przeprowadzi wybory albo rozwiązanie parlamentu jeszcze przez Lloyd George'a. Pierwsza pewniejsza.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 57.

Nr 1351

80. [p]

M.S.Z., 19 X

Receptus 32 Claris.

Zameldowałem. Prosimy zdać poselstwo przed wyjazdem do Warszawy. Konferencje z Naczelnikiem Państwa, Ministrem i Departamentami mogą się przedłużyć o kilka dni. Pobory londyńskie przekazane do 10 listopada. Skirmunt zamieszka od 1 do 8 listopada w hotelu Bertoni.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 57.

Nr 1352

79. [p]

M.S.Z., 19 X

Receptus 5871. Gwarancja udzielona w roku 1919 za Związek Stowarzyszeń [1 wyraz nieodczytany] – Warszawa – Union des Sociétés Coopératives de Consommation opiewała na 500 000 funtów sterlingów; odpis tej gwarancji przesyła się osobno. Zachodzi obawa, aby związek w Manchesterze nie usiłował zwrócić innego listu gwarancyjnego danego również w r[oku] 1919 za Zrzeszenie Kooperatyw Warszawskich, gdyż ta gwarancja jest nieważną.

Należy żądać zwrotu listu gwarancyjnego na 500 000 f[untów] st[erlingów].

¹⁴⁴ Mowa o powstałej w 1832 r. Partii Konserwatywno-Unionistycznej.

Minister Skarbu¹⁴⁵ 3342 D/7

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 58.

Nr 1353

73. [w]

20 X

M.S.Z.¹⁴⁶, Min[ister] Narutowicz

Receptus 80.

Termin zdania Poselstwa zależy od pożegnalnej wizyty w F.O., którą wobec kryzysu będę musiał odłożyć do pierwszych dni listopada.

Pobyt – Warszawa – obliczam najwyżej 4 dni. 2-go listopada muszę być tu z powrotem.

Nie mogąc oczywiście w najmniejszej mierze wywierać wpływu na termin przyjazdu Skirmunta jestem zdania, że równoczesny pobyt dwóch posłów wywoła raczej niepożądane komentarze na zewnątrz Poselstwa, choćby z powodu braku precedensów czego chciałem uniknąć, jakkolwiek osobiście wcześniejsze zdanie byłoby mi tylko na rękę.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 58-59.

Nr 1354

81. [p]

M.S.Z., 20 X

Dnia 16 terroryści Ukraińscy postrzelili śmiertelnie Sydora Twerdochliba¹⁴⁷, ukraińskiego posła i dziennikarza. T[werdochlib] zmarł przedwczoraj. Był jednym z przywódców Ukraińskiej radykalnej partji chłopskiej¹⁴⁸ dążącej do współpracy z Polską i kandydował do Sejmu z okręgu N° 55. Organ jego „Chłopska Prawda” rozchodził się obecnie w 30 000 egzemplarzy. Osierocił żonę i czworo drobnych dzieci w największym niedostatku. Proszę odpowiednio wyzyskać.

Polexterne

¹⁴⁵ Zygmunt Jastrzębski (1875–1925), prawnik, bankowiec; 1904–1917: na kierowniczych stanowiskach w Banku Rosyjsko-Chińskim w Chinach; 3 VII 1922–2 I 1923: minister skarbu w gabinetach J. Nowaka i W. Sikorskiego; zob. Z. Landau, „Jastrzębski Zygmunt” (w:) PSB, t. XI, z. 1 (48), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1964-1965, s. 85.

¹⁴⁶ Powyżej dopisano datę: „27/VIII”, a dalej widnieją nieczytelne inicjały.

¹⁴⁷ Sydir Twerdochlib (1886–1922), ukraiński poeta, tłumacz i polityk; od 1920: przywódca Ukraińskiej Partii Włościańskiej; zdecydował się kandydować w rozpisanych na listopad 1922 r. wyborach do Sejmu RP; złamanie bojkotu ogłoszonego przez wszystkie pozostałe liczące się ugrupowania ukraińskie doprowadziło do wydania nań przez Ukraińską Organizację Wojskową wyroku śmierci; 15 X 1922: został zastrzelony na stacji kolejowej Sapieżanka opodal Kamionki Strumiłowej podczas prowadzenia kampanii wyborczej.

¹⁴⁸ Ukraińska Partia Włościańska (chliboroby), partia polityczna, powstała w 1922 r. w Galicji; działała głównie na Pokuciu; prowadziła działania zmierzające do porozumienia się z władzami polskimi, uznając przynależność do Polski byłej Galicji Wschodniej; w wyborach parlamentarnych w 1922 r. zdobyła 5 mandatów; następnie jednak jej działalność stopniowo zamierała.

IPMS, A. 12. 53/5, k. 59-60.

Nr 1355

74. [w] 21 X

M.S.Z. Polexterne – Varsovie

Bonar Law tworzy gabinet¹⁴⁹, którego ogłoszenie nastąpi zapewne we wtorek.

Najprawdopodobniej Curzon zostaje. Rozwiązanie Parlamentu oczekiwane w ciągu tygodnia.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 60.

Nr 1356

75. [w] 21 X

M.S.Z.

Polexterne, pour Skirmunt, Varsovie

Proszę zdecydowanie termin przyjazdu wstrzymać do otrzymania moich listownych informacji kurjerem.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 60.

Nr 1357

82. [p] M.S.Z., 24 X

Meldowałem.

Contre-ordre ^bnie^b dajemy ale zwracamy uwagę, że Naczelnik Państwa od 27 października do 2 listopada nieobecny. Audjencja konieczna, wobec tego pożądanym przyjazd do Warszawy przed piątkiem lub [z] początkiem listopada bez odkładania odjazdu do Waszyngtonu.

Bertoni.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 61.

Nr 1358

83. [p] M.S.Z., okólnikowy, 25 X

Ściśle tajne.

¹⁴⁹ Mowa o gabinecie, który funkcjonował od 24 października 1922 do 22 stycznia 1924 r.; ministrem spraw zagranicznych był w nim nadal Curzon.

Sprawa Jaworzyny weszła w stadjum decydujące. Konieczna interwencja poufna u rządu, aby przedstawiciel w Konferencji Ambasadorów otrzymał wskazówki głosowania za natychmiastowym rozstrzygnięciem w myśl decyzji Komisji Delimitacyjnej.

Jako argument proszę przytoczyć sytuację wewnętrzną w Polsce oraz konieczność ukończenia delimitacji, która wobec *junctim* naszych ustępstw w Cieszynie i na Orawie ze sprawą Jaworzyny musiałaby się zacząć na nowo.

26 X,

Narutowicz

IPMS, A. 12. 53/5, k. 61-62.

Nr 1359

84. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 26 X

30 października definitywna konferencja w Londynie w sprawie stoczni gdańskiej.

Prosimy zbadać ostrożnie nastrój miarodajnych czynników.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 62.

Nr 1360

76. [w]

27 VII [!]

M.S.Z. Polexterne – Varsovie, kopja wysłana Paryżowi

E[dward] Raczyński]

Receptus 83, vendredi. Interweniowałem w sprawie Jaworzyny. Ile mogłem wymiarkować Hardinge dotychczas nie otrzymał stąd instrukcji. Obiecano mi zwrócić uwagę na sprawę. Nastrój tu przychylny, ale nie mam pewności czy Hardinge otrzyma stanowczą instrukcję po naszej myśli.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 62.

Nr 1361

85. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 28 X

W Galicji Wschodniej rozpoczęła się rozprawa Fedaka, której nie było można odłożyć ze względów prawnych. Oskarżony o zdradę stanu, której kwalifikację według kodeksu austriackiego stanowi zamach na życie głowy państwa. Proszę w razie potrzeby

przypominać zamordowanie Wilsona¹⁵⁰, Collinsa¹⁵¹, Rathenau'a. Zaznaczyć, że współnicy namawiali Fedaka do zamachu mówiąc: „Polacy nic ci nie zrobią, posiedzisz trochę w więzieniu, potem przyjdzie amnestja, wtenczas dostaniesz parafję za granicą jak Siczyński¹⁵².

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 63.

Nr 1362

86. [p] M.S.Z., okólnikowy, 31 X
 Wobec zaproszenia Rosji Sowieckiej na konferencję w sprawie Cieśnin¹⁵³, uważam za wskazane wznowienie kroków o udział nasz w tej konferencji¹⁵⁴. Proszę przeto wy badać poufnie czy wobec zmienionej sytuacji moglibyśmy liczyć na życzliwe stanowisko rządu, przy którym jest Pan akredytowanym, i czy mielibyśmy szansę uzyskać zaproszenie na drugą część konferencji Lausanne'skiej dotyczącej Cieśnin.

Oczekuję rychłej odpowiedzi, od której uzależniam dalsze kroki.

Jako motyw należy podnieść nasze interesy czarnomorskie (*via* Rumunja) oraz ogólną sytuację w Europie Wschodniej wobec stosunków naszych z Rumunją z jednej, a Sowietami z drugiej strony.

Narutowicz

IPMS, A. 12. 53/5, k.63-64.

Nr 1363

87. [p] M.S.Z., okólnikowy, 1 XI

¹⁵⁰ Henry Hughes Wilson Sir (1864–1922), marszałek polny, polityk brytyjski, w czasie I wojny św. odegrał znaczącą rolę w organizowaniu współpracy brytyjsko-francuskiej. 1917: wojskowy doradca Lloyd George'a; zdecydowany przeciwnik niepodległej Irlandii, został zamordowany przez zamachowców z IRA 22 VI 1922 r. [oprac. JŁ]

¹⁵¹ Najprawdopodobniej to Michael Collins (1890–1922), polityk, irlandzki bojownik o niepodległość; 1921: członek delegacji irlandzkiej na negocjacje z rządem brytyjskim; opowiadał się wówczas za przyjęciem warunków Londynu i podpisał brytyjsko-irlandzki traktat, uznając że jest on krokiem w kierunku pełnej niepodległości Irlandii; 22 VIII 1922: zabity w zasadzce przez tzw. nieregularnych IRA.

¹⁵² To zapewne: Myrosław Siczyński, właśc. Jan Andrzej Mirosław Siczyński, (1887-1979), ukraiński student Uniwersytetu Lwowskiego, członek Ukraińskiej Partii Socjal-Demokratycznej, zamachowiec; 12 kwietnia 1908 we Lwowie, podczas audiencji w pałacu namiestnikowskim, zastrzelił z pistoletu namiestnika Galicji Andrzeja Potockiego, za co został skazany na karę śmierci. Wyrok został złagodzony przez cesarza do 20 lat więzienia. 9 listopada 1911 Siczyński zbiegł z więzienia w Stanisławowie i udał się do Szwecji, a następnie w 1914 do USA. [oprac. JŁ]

¹⁵³ Mowa o konferencji, która obradowała w tej sprawie w Lozannie od 21 listopada 1922 r. do 24 lipca 1923 r.; zob. H. Batowski, „Cieśniny tureckie 1911–1936” (w:) idem, „Z polityki międzynarodowej XX wieku. Wybór studiów z lat 1930–1975”, Kraków 1979, s. 128.

¹⁵⁴ Zabiegi w tej sprawie Polska próbowała podjąć także w Bukareszcie; zob. H. Walczak, s. 194-196.

Haking, który początkowo miał ustąpić, obecnie czyni starania [by] pozostać. Proszę poufnie zbadać jakie [ma] szanse, zmiana niewątpliwie pożądana. Odpowiedź pilna celem zajęcia określonego stanowiska z powodu przyjazdu Hakinga do Warszawy 6 listopada.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 64-65.

Nr 1364

77. [w]

2 XI

M.S.Z.

Receptus Votre 86.

Interwencja o udział Polski nie ma tu obecnie widoków. Tłomaczą dążeniem utrzymania konferencji [w] możliwie wąskich ramach, wykluczając nawet Belgię. Nie wykluczone, by późniejsza interwencja podczas wstępnej konferencji i zależnie od jej rozwoju odniosła skutek.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 65.

Nr 1365

78. [w]

2 XI

M.S.Z.

Receptus Votre 87.

Pozostanie Hakinga nieprawdopodobne. F.O. stanowczo przeciwnie, dąży do obsadzenia stanowiska przez dyplomatę.

Ciechanowski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 65.

Nr 1366

88. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 3 XI

Wskutek zarządzeń władz akcja sabotażowa i terrorystyczna w Galicji Wschodniej, zapoczątkowana w sierpniu, ustała.

Natomiast przedostały się z terytorjum Ukrainy Sowieckiej bandy zbrojne w sile około 8-50 ludzi każda, które dopuszczają się^{a...}^a rabunków. Band takich skonstatowano dotąd 7. Są przeważnie złożone z bolszewików, w kilku jednak wypadkach przyłączyły się do nich jednostki miejscowe. Akcja band częściowa. Mają one tendencję do rozpraszania się i

powrotu za granicę. M.S.Z. wystosowało do rządu Ukrainy Sowieckiej notę, protestując z powodu przechodzenia band do Polski.

Ludność ruska zachowała się obojętnie. Władze wykryły organizację młodzieży ruskiej w liczbie 33 dla udaremnienia wyborów. Aresztowani spiskowcy tłumaczą się, że zdawali sobie sprawę iż nie mają żadnych widoków powodzenia, że jednak reprezentanci Petruszewicza w Londynie i Rzymie doradzali, by przez wywołanie rozruchów zwrócili uwagę Europy na Galicję Wschodnią.

4 XI,

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 66-67.

Nr 1367

55. [p]

Paryż, okólnikowy, 5 XI

W sprawie Jaworzyny istnieje tendencja do odłożenia i przekazania sprawy ponownemu porozumieniu polsko-czeskiemu. W myśl instrukcji rządu poczyniłem odpowiednie bardzo energiczne oświadczenia tutaj przeciwko odłożeniu i przeciw jakimkolwiek ponownym rokowaniom z Czechami. Wobec tego, że 14-miesięczne rokowania w tej sprawie nie dały najmniejszego rezultatu z powodu braku dobrej woli Pragi. Wywieram nacisk na powzięcie bezzwłocznej decyzji w myśl jednomyślnej opinii Komisji alianckiej w sprawie podziału Jaworzyny. Proszę współdziałać.

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 67-68.

Nr 1368

89. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 6 XI

Ściśle tajne.

Z rządem Sowieckim wyniknął incydent na tle dalszego ciągu ультимatywnego żądania Sowietów przyjęcia w terminie 3-dniowym Oboleńskiego, jako reprezentanta dyplomatycznego przez Naczelnika Państwa i równocześnie stawiania przez nich *junctim* przyjęcia Knolla¹⁵⁵ jako *Chargé d'Affaires* przez Cziczierina. Wina spada na rząd Sowiecki gdyż przez nas była przychylnie traktowana sprawa przyjęcia Oboleńskiego po pewnym terminie przez Naczelnika Państwa. Incydent uważam za ściśle personalny i formalny przy

¹⁵⁵ Roman Knoll (1888–1946), prawnik, dyplomata polski; 23 X 1922–31 XII 1923: *chargé d'affaires* RP w Moskwie; zob. [red.] „Knoll Roman” (w:) PSB, t. XIII, red. E. Rostworowski, z. 1 (56), Wrocław–Warszawa–Kraków 1967–1968, s. 130-131.

zachowaniu nadal stosunków dyplomatycznych. Knoll wezwany do Warszawy, Oboleński [do] Moskwy. Pojawi się komentarz, proszę wpływać uspakajająco.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 68-69.

Nr 1369

57. [p]

Paryż, 6 XI

Sprawę Jaworzyny wyjaśniam wobec manewr[ów] czeskich, że przeciwko uchwale Komisji delimitacyjnej podziału zaprotestował tylko komisarz czeski, nasz głosował za podziałem.

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 69.

Nr 1370

91. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 9 XI

Wobec bojkotu udziału Rosji w konferencji Lozanne'skiej i to w charakterze równorzędnego uczestnika, uważam za konieczne podjęcie oficjalnych kroków o dopuszczenie Polski do tej konferencji. Proszę przeto o złożenie rządowi noty domagającej się dopuszczenia nas do konferencji, przy czym proszę Pana Posła życzenie to motywować następująco:

- 1) Związkiem Polski z Czarnym Morzem przez porty rumuńskie, z których korzystamy na podstawie traktatu handlowego¹⁵⁶. Następnie brakiem dostatecznego dostępu do morza, wobec którego porty Morza Czarnego stały się faktycznymi drogami handlowymi dla Polski, co zresztą odpowiada historycznej tradycji polskiego handlu czarnomorskiego. Proszę zaznaczyć, że przed wojną cały eksport z Polski kierował się *via* Odessa przez Cieśninę do Bałkanu, Azji, Dalekiego Wschodu.
- 2) Ogólny rozwój stosunków w Europie Wschodniej wiąże Polskę z zagadnieniami Bliskiego Wschodu. Wypadki rozgrywające się na Bliskim Wschodzie dotyczą państw, z którymi Polska związana jest bezpośrednio. Jest więc Polska bezpośrednio zainteresowaną w rozwoju tych stosunków.

¹⁵⁶ Traktat handlowy z Rumunią został podpisany w Bukareszcie 1 lipca 1921 r.; rząd Rumunii złożył stronie polskiej zapewnienie – potwierdzone formalnie w nocy z 14 lipca t. r. – o możliwości wykorzystywania przez nią portów Braila (rum. Brăila) lub Gałac (rum. Galați); zob. H. Walczak, op. cit., s. 142-145.

- 3) Ze względu na znaczną ilość obywateli Polskich przebywających w Turcji i zainteresowanych handlowo lub przemysłowo w tym kraju, jest rzeczą konieczną, aby Polska wzięła udział w uregulowaniu stosunków prawnych obcych obywateli w Turcji wobec prawdopodobieństwa zniesienia kapitulacji¹⁵⁷.

Poza notą proszę ustnie argumentować, że przez udzielenie nam prawa podpisania traktatu w Sèvres¹⁵⁸ dano nam wyraźnie formalne upoważnienie do zabierania głosu w sprawie jego zmiany. Proszę zaznaczyć, że jest rzeczą dla nas niemożliwą uznać czy podpisać akt, przy którego układaniu nie bralibyśmy udziału.

Narutowicz

IPMS, A. 12. 53/5, k.69-71.

Nr 1371

99. [p]

M.S.Z., 10 XI

Refero claris 35, vendredi:

Proszę rozwinąć jak najszerszą akcję prasową.
Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 72.

Nr 1372

104. [p]

Pos[elstwo] Polskie w Rzymie (Kwirynał), 10 XI

Statim, vendredi:

O ile Francja i Anglia zgodzą się na zaproszenie Polski na konferencję w sprawie cieśnin, Włochy przyrzekły nie stawiać przeszkód.

Otrzymują Warszawa, Londyn, Paryż.

Zaleski¹⁵⁹

IPMS, A. 12. 53/5, k. 72.

¹⁵⁷ Najwcześniej uczyniły to Niemcy, które zrzekły się kapitulacji w umowie podpisanej 15 stycznia 1917 r., następnie Monarchia Austro-Węgierska 12 marca 1918 r. oraz RFSSR 16 marca 1921 r.; tymczasem – po przystąpieniu Stambułu do państw centralnych – zniósł on kapitulację jednostronną decyzją już 9 września 1914 r.; decyzję tę zalegalizowano w art. 28 traktatu podpisanego w Lozannie 24 lipca 1923 r.; w zamian za ich zniesienie Turcja podpisała tegoż dnia z państwami sprzymierzonymi konwencje: osiedleńczą, o kompensacji sądowej oraz deklarację o wymiarze sprawiedliwości, zob. J. Makowski, „Kapitulacje jurysdykcyjne”, (w:) „Encyklopedia podręczna prawa publicznego (konstytucyjnego, administracyjnego i międzynarodowego)” (dalej cyt. EPPP), red. Z. Cybichowski, t. I, Warszawa [b. r. w], s. 225.

¹⁵⁸ Mowa o traktacie pokoju z Turcją podpisanym przez mocarstwa z rządem sułtańskim w podparyskim Sèvres 10 sierpnia 1920 r.

¹⁵⁹ August Zaleski (1883–1972), polski polityk i dyplomata; 24 V 1919: delegat rządu RP w Atenach, następnie 15 VII–31 XII 1920: poseł nadzwyczajny i minister pełnomocny RP tamże; 1 I 1921–IV 1922: wyższy urzędnik Departamentu Politycznego MSZ; 5 IV 1922–3 II 1926: poseł nadzwyczajny i minister pełnomocny RP w Rzymie (przy Kwirynale).

Nr 1373

93. [p] M.S.Z., okólnikowy, 11 XI
Według wiadomości prasy istnieje zamiar wciągnięcia Rumunji do akcji w Konstantynopolu.

Jeżeli wiadomości te mają podstawę proszę przestrzec rząd tamtejszy, że to niebezpieczeństwo rozszerza, przy czym stanowisko nasze obraca się w ramach zakreślonych wywiadem moim w Temps, po pobycie Cziczierina w Warszawie.

Narutowicz

IPMS, A. 12. 53/5, k. 72.

Nr 1374

92. [p] M.S.Z., 11 XI
Skutkiem ciężkiego położenia Gdańska i Polski zamierzamy żądać ^a(znaczej)^a redukcji poborów Wysokiego Komisarza. Proponowalibyśmy oznaczenie poborów według lokalnych warunków, n[a] p[rzykład] około dwukrotnej pensji Prezydenta Senatu, t[o] j[est] razem około 10 milionów marek niem[ieckich] rocznie. Haking w memorjale 1 listopada wskazuje również potrzebę redukcji komisarza. Zgodnie z poglądem Foreign Office rząd Polski również pragnie widzieć Komisarza cywilnego. O ile byłby to urzędnik angielskiego Min[isterstwa] Skarbu, Min[isterstwa] Przemysłu i Handlu, Marynarki lub. F.O., ten ostatni z przygotowaniem ekonomicznym, to wobec zmiany poborów życzylibyśmy, aby nie był zbyt wysokiej rangi. Co do kandydatury może jest wskazane zasięgnąć zdania m[iędzy] i[nnymi] Gardenera¹⁶⁰, Kazmińskiego¹⁶¹ i Hilton Joun¹⁶²'a.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 73-74.

Nr 1375

79. [w] 12 XI
M.S.Z. Ministre Narutowicz
Receptus N° 91 refero N° 77

¹⁶⁰ Brak danych.

¹⁶¹ Chodzi prawdopodobnie o Stanisława Koźmińskiego, ówczesnego radcę prawnego w MSZ, zob. przyp. 114, s. 463, nr dok. 1314. [oprac. JŁ]

¹⁶² Hilton Young, właśc. Edward Hilton Young, 1. baron Kennet (1879–1960), brytyjski polityk i pisarz, członek Partii Liberalnej, a następnie Partii Konserwatywnej; w 1921 r. został sekretarzem skarbu oraz głównym organizatorem kampanii wyborczej liberalów; w 1922 r. został członkiem Tajnej Rady. [oprac. JŁ]

Nie mogę złożyć noty przed oficjalnym zetknięciem z Curzonem. Od rozmowy z nim zależeć będzie czy złożę notę czy promemoria.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 74.

Nr 1376

94. [p]

M.S.Z., 12 XI

Polmission – dimanche

Według wiadomości z Paryża wobec możliwości wciągnięcia Rumunii do akcji na Bałkanach szanse nasze na dopuszczenie do konferencji w Losannie wielokrotnie wzrosły. Proszę o energiczną akcję w tym kierunku, do której niebezpieczeństwo udziału Rumunii może być nowym argumentem. Proszę ponownie o ostrzeżenie Rządu, że ewentualność udziału Rumunii grozi rozszerzeniem konfliktu, niebezpieczeństwem zawikłania z Sowietami.

Narutowicz

IPMS, A. 12. 53/5, k. 74-75.

Nr 1377

80. [w]

13 XI

M.S.Z.

Brak oficjalnych wiadomości o rezultatach wyborów przynosi szkodę, uniemożliwia prostowanie tendencyjnych artykułów.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 75.

Nr 1378

81. [w]

15 XI

M.S.Z., pour Ministre Strassburger

Refero votre lettre 5797_22_16.

Uważam bardziej wskazane omówienie sprawy w Warszawie. Obawiam się opozycji motywowanej deklaracyjnym charakterem klauzuli nie mającej widoków faktycznego stosowania.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 75.

Nr 1379

82. [w]

16 XI

M.S.Z.

Rozmowa z Curzonem utwierdziła mnie [w] przekonaniu, że uzyskanie zaproszenia Polski na konferencję nie ma obecnie widoków.

Przedstawiłem nasze argumenty:

- 1) Podpisanie traktatu Sevres.
- 2) Zawarte z Rumunją przymierze.
- 3) Ekonomiczne interesy polskie.

Curzon konstatując zainteresowanie Polski twierdził, że nasze interesy pokrywają się z interesami, które bez względu na nasz udział będą bronione na konferencji przez Aljantów. Rozszerzenie konferencji uważa za niemożliwe, tem bardziej, że odmówiono udziału kilku państwom. Belgja została w ostatnich dniach zaproszona w roli ściśle ograniczonej.

Wobec wyjazdu Curzona będę prowadził dalszą akcję przez Podsekretarza, któremu wręcę *promemoria*.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 75-76.

Nr 1380

[p]¹⁶³

POSELSTWO POLSKIE

WE FRANCJI¹⁶⁴

Odpis depeszy z dnia 19 listopada 1922 r.

Wątpliwości, na które napotykali się aljanci w sprawie Bliskiego Wschodu zostały uzgodnione na wczorajszej konferencji Poincaré, Curzon, Avezzana¹⁶⁵. Z dyskusji Poincaré wyeliminował sprawę ewentualnych represalji zbrojnych względem Turcji, ponieważ nie przewiduje potrzeby podobnej akcji, a w razie konieczności sprawę będzie można omówić w Lozannie. Poincaré oświadczył na posiedzeniu, wobec stanowiska Anglii stanowczo negatywnego względem rozszerzenia pierwszej części konferencji poza państwa, które były efektywnie z Turcją w stanie wojny, a w drugiej części poza państwa leżące nad Morzem Czarnem ze względu na specjalne położenie geograficzne Polski i na jej związek z Rumunją, [że] uważa za konieczne jej informowanie o przebiegu konferencji i że wyda w tym

¹⁶³ Numeru porządkowego brak.

¹⁶⁴ Poniższy tekst został napisany na dwu luźnych kartach włożonych do księgi depesz pomiędzy paginowane uprzednio karty 74-75.

¹⁶⁵ Camillo Romano Avezzana (1867–1949), włoski dyplomata i polityk; sekretarz generalny konferencji w Genui (IV-V 1922). [oprac. JŁ]

względnie odpowiednie rozporządzenia Delegacji francuskiej. Ustalono, że państwa neutralne które miały traktaty z Turcją mogą być w sprawie kapitulacji wysłuchane na żądanie.

Wobec tego Quai d'Orsay prosi Rząd Polski, aby dał zlecenie swemu Posłowi w Bernie¹⁶⁶ albo komu uzna za stosowne, aby nawiązał stały kontakt z Delegacją Francuską. Dalej Peretti radzi aby, o ile Polska chce być wysłuchaną, wystąpiła bezzwłocznie u rządów aljanckich z notą, oświadczającą, że nie należąc do żadnej z powyższych kategorii państw, a będąc zainteresowaną nie tylko z tytułu interesów swoich w Turcji, ale także w rozwiązaniu sprawy Cieśnin domaga się wysłuchania. Zostałem również poinformowany, że Czesi, którzy są w tej samej co Polska sytuacji, dotychczas nie powzięli żadnej inicjatywy. Oczekuję instrukcji.

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/5, (maszynopis, oryginał), k. 76a-[76b].

Nr 1381

84. [p] M.S.Z., okólnikowy, 22 XI

Przypominamy rozwinięcie akcji prasowej w sprawie wyborów do Sejmu na Litwie. Szczególnie Polska a Zagranica N° 43. Proszę podkreślić zatarg między rządem a mniejszościami, który trwa. Nie zaprzeczoną słuszność praw polskich do autonomji na równi z Żydami. Proszę nadesłać sprawozdanie z wyników akcji prasowej.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 77.

Nr 1382

2. [p] M.S.Z., 22 XI

Proszę [o] telegraficzną odpowiedź czy udział Polski w Konferencji Brukselskiej zapewniony, jak informować tutejsze Ministerstwo Spraw Zagranicznych.

Sobański

IPMS, A. 12. 53/5, k. 77.

Nr 1383

95. [p] M.S.Z., 22 XI

¹⁶⁶ Jan Modzelewski (1875–1947), fizyk, przemysłowiec, dyplomata; 15 II–IV 1919: radca Misji Polskiej w Bernie; 28 IV–VIII 1919: *chargé d'affaires* tamże; 14 VIII 1919–31 X 1938: minister pełnomocny i poseł nadzwyczajny III kl. (od 10 VIII 1923: II kl.) w Bernie; równocześnie 22 VIII 1921: mianowany trzecim delegatem pełnomocnym Rządu RP na II Zgromadzenie LN; od tego czasu parokrotnie wchodził w skład delegacji RP na poszczególne sesje Zgromadzenia LN oraz na zwoływane *ad hoc* konferencje; szczegóły zob. A. Piber, „Modzelewski Jan” (w:) PSB, t. XXI, red. E. Rostworowski, z. 3 (90), Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976, s. 549-550.

Komisja Konferencji dla Kłajpedy zakończyła prace. Dotychczasowy nastrój dla naszego projektu pomyślny. Poselstwo – Paryż przysłał memorjał złożony przez liczne delegacje. Proszę zgodnie z instrukcją D V 8118 wpływać na rząd tamtejszy w kierunku utworzenia z Kłajpedy wolnego miasta bez żadnej, ani politycznej, ani celnej łączności z Litwą. Proszę wyzyskać wiadomości „Polska a Zagranica” o wyborach na Litwie.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 77-78.

Nr 1384

97. [p]

M.S.Z., 24 XI

Proszę traktować sprawę następcy Hackniga pilnie. Istnieje obawa, że w razie nie znalezienia odpowiedniego kandydata przed sesją Ligi Narodów styczniową, Liga przedłuży [mandat] Hacknig[owi].

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 78.

Nr 1385

98. [p]

M.S.Z., 24 XI

Baranowski telegrafuje jakoby Anglja miała w tych dniach zaprosić Polskę na konferencję Lozańską, aby uczestniczyła w ewentualnej akcji przeciwko Turcji. Rzekomo Anglja dąży do zneutralizowania rosyjsk Rosji, projektuje autonomję Tracji, internacjonalizację Konstantynopola Skutari¹⁶⁷, ewentualnie wojnę.

Narutowicz

IPMS, A. 12. 53/5, k. 78-79.

Nr 1386

83. [w]

25 XI

M.S.Z. Receptus 97.

Według tutejszych informacji zmiana komisarza nastąpi. Szczegóły kurjerem.
Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 79.

Nr 1387

84. [w]

25 XI

¹⁶⁷ Skutari - dzielnica Konstantynopola, w przeszłości odrębne miasto położone w Bitynii nad cieśniną Bosfor dokładnie naprzeciw Byzantionu (późniejszego Konstantynopola). [oprac. JŁ]

M.S.Z.

Receptus 98.

Wiadomości Baranowskiego w niczem nie zgadzają się z ostatnimi tutejszemi informacjami.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 79.

Nr 1388

99. [p] M.S.Z., okólnikowy, 25 XI
 Filipowiczowi¹⁶⁸ zakomunikował Venola¹⁶⁹ informację, że w razie zerwania Lozanny Rosja zaatakuje natychmiast Besarabię i że należy oczekiwać wystąpienia Węgiei po stronie Turcji i Rosji dodając przy tem, że nie wierzy w tę prognozę. Jednocześnie Venola zaznaczył, że polskie zobowiązania względem Rumunji co do Besarabji będą dzielić Finlandję od naszego stanowiska na konferencji w Moskwie.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 79-80.

Nr 1389

1. [p] Pos[elstwo] Polskie w Bernie, 27 XI
 Konferencja rozpoczęła się porozumieniem zapraszających przypuszczalnie także co do 1° kompensaty Francji w reparacjach za wolną rękę Anglii; 2° nie poruszania granic wschodnich Turcji na konferencji. Informacje te wymagają jeszcze sprawdzenia. Sprawa granic zachodnich dała asumpt do jednolitego frontu europejskiego, co mogłoby spowodować ściślejsze związanie Turcji z Rosją. Blok bałkański według słów Dūca¹⁷⁰ nie istnieje. Niepewność ^a(-----)^a i różnica stosunków w Bułgarji utrudnia możliwość utworzenia takiego bloku. Benesza przyjazd wiązą głównie tu z ewentualnością przyjęcia Grecji do Małej Ententy. Dalszy ciąg ^a[..... 5 linii nieczytelnych]^a

¹⁶⁸ Tytus Filipowicz (1883–1953), po odzyskaniu niepodległości współtworzył polską służbę zagraniczną; 18 X 1919: mianowany szefem Polskiej Misji Dyplomatycznej na południowym Kaukazie (w Gruzji); po zwycięstwie bolszewików wzięty do niewoli i więziony w Baku, a następnie w Moskwie; zwolniony po podpisaniu preliminarjów pokojowych z Rosją Sowiecką; 1 I–20 IV 1921: minister pełnomocny w MSZ; 20 IV–1 VII 1921: radca legacyjny i minister pełnomocny w Poselstwie RP w Paryżu; 1 VII 1921–9 (lub 11) XII 1921: *chargé d'affaires*, a następnie poseł RP w Moskwie; 9 (lub 11) XII 1921–27 X 1922: minister pełnomocny w MSZ; 27 X 1922–6 IX 1927: poseł RP w Helsingforsie (Helsinki); zob. SBPSZ, t. II, s. 32-34.

¹⁶⁹ Juho Vennola (1872–1938), fiński ekonomista i polityk; 1918–1930: członek Parlamentu z ramienia Partii Postępowej; 15 VIII 1919–III 1920 oraz 9 IV 1921–V 1922: premier Finlandii.

¹⁷⁰ Właśc. wspomniany już wcześniej polityk rumuński Ion G. Duca.

Stanowisko Ameryki utrudnia prowadzenie konferencji w myśl porozumienia w Territet¹⁷¹.

Wywiad Worowskiego¹⁷² podkreślający podobne zainteresowanie Rosji może wywołać dalsze komplikacje. Wyjaśnienie niewątpliwie ^a(przyniesie ?)^a przyjazd w środę Czyczerina. Proszę o sprawdzenie ^a(stanowiska ?)^a. Wysłałam Warszawa – Londyn – Rzym – Paryż.

Modzelewski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 80-81.

Nr 1390

100. [p]

M.S.Z., 27 XI

Poselstwo Polskie w Brukseli zawiadamia, że rząd tamtejszy traktuje przychylnie zaproszenie Polski na konferencję finansową w Brukseli, uzależnia ^awymiarować^a jednak swą ostateczną decyzję od opinii rządu angielskiego oczekiwanej lada dzień. Proszę poprzeć w Foreign Office nasze stanowisko.

Narutowicz

IPMS, A. 12. 53/5, k. 81-82.

Nr 1391

101. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 29 XI

Wobec powrotu tu Szeptyckiego z Ameryki proszę [by] wizy do Polski bez specjalnego pozwolenia rządu nie wydać.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 82.

Nr 1392

85. [w]

30 XI

M.S.Z. Receptus 100.

Stwierdziłem poufnie [w] Foreign Office przychylnie usposobione dla udziału Polski [w] konferencji – Bruksella.

¹⁷¹ Miejscowość będąca częścią gminy Montreux w kantonie Vaud.

¹⁷² Wacław Worowski (1871–1923), rosyjski rewolucjonista, krytyk literacki i dyplomata; z racji swych polskich korzeni był łącznikiem między SDPRR(b) a SDKPiL; 1922: wziął udział w konferencji w Genewie jako przedstawiciel RFSRR, a rok później w konferencji w Lozannie. 10 maja 1923 roku został zastrzelony w restauracji tamtejszego hotelu "Cecille" przez Maurice'a Conradiego, który uważał Worowskiego za współwinnego terroru bolszewickiego w latach 1917-21. [oprac. JŁ]

Decyzja o udziale państw ma zapaść ostatecznie podczas wstępnej konferencji Premierów w Londynie. Pożądane zawczasu skoordynowanie starania o poparcie Paryż – Rzym – Bruksella.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 82.

Nr 1393

102. [p]

M.S.Z., 4 XII

Adamkiewicz desygnowany od stycznia na kierownika konsulatu w Jerozolimie.
Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 83.

Nr 1394

103. [p]

M.S.Z., 5 XII

Polmission – Londres
Receptus Raport 52. Ponieważ Haking usiłuje pozostać, proszę traktować przedstawienie kandydata przez F.O. jako sprawę pilną. Zmiana Hakinga konieczna.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 83.

Nr 1395

104. [p]

M.S.Z., 7 XII

Polexterne – Londres

Receptus 85.

Mrozowski¹⁷³ z instrukcjami Głównego Urzędu Likwidacyjnego wyjedzie – Londyn – dla współpracy i pomocy Poselstwu w okresie narad premierów w Londynie.

Oczekuję wiadomości o przebiegu [i] wyniku narad.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 83.

Nr 1396

105. [p]

M.S.Z., 7 XII

¹⁷³ Jan Władysław Mrozowski (1864–1937), prawnik; 1918: nominowany sędzią Sądu Najwyższego; 1919: komisarz administracji polskiej w Białymstoku; 1919: urzędnik Głównego Urzędu Likwidacyjnego; z tego tytułu przebywał stale w Paryżu, początkowo jako członek Stałej Rady przy Delegacji Polskiej na Paryską Konferencję Pokojową, a następnie jako prezes delegacji polskiej do Komisji Odszkodowań tamże; szczegóły zob. Z. Landau, „Mrozowski Jan Władysław” (w:) PSB, t. XXII, red. E. Rostworowski, z. 2 (93), Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977, s. 215.

Polmission – Londres

Zamoyski telegrafuje o rzekomej tendencji Rządu Angielskiego tworzenia *junctim* pomiędzy Kłajpedą, a Wilnem. M.S.Z. uważa powyższą kombinację w jakiegokolwiek formie za niedopuszczalną. Minister S.Z. poruszył sprawę z Max Müllerem, który obiecał telegrafować do Londynu. Proszę po sprawdzeniu stanu sprawy działać w tym samym duchu na F.O.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 84.

Nr 1397

63. [p]

Pos[elstwo] w Paryżu, 7 XII

Polmission – jeudi – Londres

Do mojej dzisiejszej rozmowy z Perettim, o której zawiadomiłem Romera¹⁷⁴, dodaję że Peretti zareferował ją Poincaré'mu, który polecił mi prosić mnie bym zakomunikował memu Rządowi, że jest on zdania, że dla wzmocnienia jego akcji byłoby wskazane byśmy natychmiast zażądali w Londynie, by sprawy odszkodowań i długów nie były dyskutowane inaczej, jak przy współdziałaniu wszystkich Aliantów Europy Centralnej ^{a(str?)^a}

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 84-85.

Nr 1398

86. [w]

8 XII

M.S.Z.

Polexterne – ~~Refero~~ Receptus 103.

We wczorajszej rozmowie z Lindsay jasno sformułowałem negatywne stanowisko Rządu Polskiego wobec możliwej ponownej kandydatury gen. Hakinga. Obiecując liczyć się z naszym punktem widzenia zwrócił uwagę na potrzebę naszej wyraźnej akcji w Genewie, ponieważ sprawa oficjalnie zależy od Ligi.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 85.

¹⁷⁴ Tadeusz Ludwik Wiktor Romer (1894–1978), ziemianin, dyplomata polski; VII 1919: przyjęty do MSZ; 22 VII 1919–15 IX 1921: sekretarz legacyjny I kl. W Poselstwie RP w Paryżu; IX 1921–XII 1927: w Centrali jako radca legacyjny II kl.; od 1 VIII 1923: zastępca szefa Gabinetu Ministra; od 1 VIII 1924: zastępca, a następnie (od 17 XII 1925) kierownik, potem (od 24 VI 1926) naczelnik Wydziału Zachodniego Departamentu Polityczno-Ekonomicznego; szczegóły zob. M. Paszkiewicz, „Romer Tadeusz Ludwik Wiktor” (w:) PSB, t. XXXI, red. E. Rostworowski, z. 4 (131), Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1988, s. 656–658.

Nr 1399

87. [w]

8 XII

M.S.Z., kopje: Paryż, Bruksela, Kwirynał

Przewidywane trudności porozumienia 4 mocarstw w sprawie odszkodowań odsuwają na razie na drugi plan konferencję brukselską, którą Belgia uzależnia od uprzedniego dojścia do porozumienia premierów w Londynie.

Przedstawiłem argumenty za naszym udziałem w Brukseli w rozmowach z ambasadorami Francji, Włoch, Lindsajem¹⁷⁵, a ostatnio dziś w dłuższej rozmowie z Theunis¹⁷⁶ i Jasparr. Nie przewiduję zasadniczej opozycji przeciw udziałowi Polski i Małej Ententy, wyczuwam jednak, głównie ze strony Anglii i Belgii obawę, by przez zbytne rozszerzenie ram konferencji nie utrudnić osiągnięcia rezultatu.

Zdecydowane stanowisko Francji może rozstrzygnąć tę sprawę, zwłaszcza jeżeli ogólna linja włoska okaże się bliższa francuskiej niż to bywało dawniej.

Skirmunt

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 85-86.***Nr 1400**

88. [w]

9 XII

M.S.Z., kopja – Polm. Paryż

– samedi –

Pierwsze zetknięcie Poincaré – Bonar Law ujawniło zupełną rozbieżność programów odnośnie sankcji. Z obu stron wyraźna chęć znalezienia drogi wyjścia, co jest znacznie utrudnione wobec presji opinji w obu państwach.

Skirmunt

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 86-87.***Nr 1401**

106. [p]

M.S.Z., 9 XII

Proszę spiesznie urzędowo zwrócić się do rządu z żądaniem uznania naszych praw do wzięcia udziału w konferencji brukselskiej dla zaznaczenia naszego interesu i praw w sprawie reparacji i długów międzysojuszniczych. Dla wiadomości osobistej p[ana] Posła donoszę, że

^a --^a krok ten robimy za wiadomością i prośbą Francji.

¹⁷⁵ Najprawdopodobniej mowa o wspomnianym już wcześniej Lindsayu.

¹⁷⁶ Georges Emile Léonard Theunis (1873–1966), polityk belgijski z Partii Katolickiej; XII 1921–27 II 1924 oraz 11 III 1924–5 IV 1925: premier Belgii.

Narutowicz¹⁷⁷*IPMS, A. 12. 53/5, k. 87.***Nr 1402**

89. [w]

11 XII

M.S.Z., kopje: Paryż, Bruksela, Rzym

Dziś konferowałem z Poincaré. Wczorajsza nota niemiecka zrobiła najgorsze wrażenie. Włochy i Belgia podtrzymują Francję. Gabinet angielski dziś obradował, Bonar Law chce bezwarunkowo utrzymać porozumienie z Francją ale musi się liczyć z opinią angielską, zawsze przeciwną sankcjom.

Prawdopodobnie dziś zostanie zdecydowane odłożenie zjazdu premierów do 4-go stycznia. Wtedy się zdecyduje sprawa konferencji brukselskiej, na którą możemy liczyć, że będziemy wezwani. Notę według instrukcji telegraficznej doręczyłem dzisiaj.

Skirmunt

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 88.***Nr 1403**

90. [w]

12 XII

M.S.Z., kopje: Paryż, Bruksela, Paryż

Konferowałem z Peretti po zakończeniu konferencji. Zamiast projektowanej konferencji brukselskiej odbędzie się prawdopodobnie zaraz po zjeździe Premierów 2 stycznia w Paryżu, tamże narada Sprzymierzonych, na którą mamy być zaproszeni.

Choć zakończona konferencja Premierów nie dała konkretnych rezultatów, uczestnicy rozjeżdżają się z poczuciem wzmocnionej solidarności.

Skirmunt

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 88-89.***Nr 1404**

107. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 14 XII

Jeudi

Spodziewana akcja Sowieców propagandystyczna, zmierzająca do zrzucenia odpowiedzialności na ^a(Polskę?)^a za zerwanie konferencji. Proszę reagować i śledzić tę akcję.

¹⁷⁷ Depesza tę „ujęto” w ramkę, a na marginesie dopisano: „otrzymany”, bowiem w oryginale została zapisana atramentem granatowym, stosowanym w telegramach wychodzących z Poselstwa.

Materiał informacyjny przygotowuje się do niezwłocznego wysłania Placówkom. Stałe sprawozdania wysyłane zostają PATem

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 89.

Nr 1405

108. [p] M.S.Z., okólnikowy, 14 XII
Konferencja – Moskwa – zerwana przez bolszewików, którzy nieoczekiwanie oświadczyli, że sami ustalą normę wysokości ^a(wojsk?)^a swoich sąsiadów, żądając redukcji o jedną czwartą stanu z roku 1922¹⁷⁸. Litwinow odrzucił propozycję paktu gwarancyjnego wzajemnego nie atakowania się. Dokumenty opublikujemy. Informować tamt[ejszy] Rząd i lansować w prasie.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 89.

Nr 1406

1. [p] Pos[elstwo] w Waszyngtonie, 16 XII
Polmission – London
Czy pogłoska o zamachu na Prezydenta Rzeczypospolitej prawdziwa?
Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 90.

Nr 1407

110. [p] M.S.Z., okólnikowy, 16 XII
Polmission – London
Zamordowanie Prezydenta Rzeczypospolitej czynem fanatyka¹⁷⁹, nie pozbawionym cech aktu zemsty osobistej. Proszę w tym sensie oddziaływać na prasę, uspakajając opinię co do wewnętrznej sytuacji. Zawiadomić podległe konsulaty.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 90.

Nr 1408

¹⁷⁸ Konferencja w Moskwie szczegóły zob. J. Kumaniecki, „Moskiewska konferencja rozbrojeniowa 1922 r.”, „Kwartalnik Historyczny” (dalej cyt. KH), R. 77, 1970, nr 2;

¹⁷⁹ Eligiusz Józef Niewiadomski (1869–1923), malarz, historyk i krytyk sztuki; 16 XII 1922: dokonał w Zachęcie zamachu na prezydenta RP Gabriela Narutowicza; szczegóły zob. A. Piber, „Niewiadomski Eligiusz Józef” (w:) PSB, t. XXIII, red. E. Rostworowski, z 1 (96), Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978, s. 72-75.

112. [p] M.S.Z., 16 XII
 Polmission – London
 Podkładu osobistego nie było.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 90.

Nr 1409

109. [p] M.S.Z., 15 XII
 Polmission – London
 Przebieg poboru wojskowego w Małopolsce zupełnie spokojny i pomyślny. Proszę dementować ewent. tendencyjne wiadomości na tym tle.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 90.

Nr 1410

113. [p] M.S.Z., 17 XII
 Polm[ission] – London
 Proszę wiadomość telegraficzną wrażeń i usposobień obecnych po zamachu.
 Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 91.

Nr 1411

114. [p] M.S.Z., 17 XII
 Polm[ission] – London
 Zbrodnia polityczna, której wytłómaczenia ^a?^a szukać należy w atmosferze walk partyjnych, niezwykle zacieklej, nielojalnych, nie da się w swych konsekwencjach politycznych dziś ani zmierzyć, ani obliczyć. Sytuacja poważna nie może być jednak uważana za groźną. Rząd obecny jest pełen optymizmu i wiemy, że poważna część społeczeństwa uprzytomniła i uświadomiła sobie obowiązki wobec Państwa i będzie dostępna dla przykazań rozsądku ^a(spełnień?)^a [z] rozważą. W każdym razie, gdyby tego zaszła potrzeba, Rząd ze stanowczością i bezwzględnością stłumi każdym razem ruch, któryby w dalszym ciągu zagrażał majestatowi i powadze Państwa i Konstytucji. Z tego smutnego okresu władza wyjdzie i wyjść musi z powiększeniem swego autorytetu. Powyższe dla pańskiego objaśnienia, informowania Rządu i opinii.

Skrzyński

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 90-91.***Nr 1412**

91. [w]

18 XII

M.S.Z. Polexterne – Varsovie

Receptus 113. Opinia angielska przyjęła wiadomość spokojnie, z wielu stron przychodzą dowody współczucia. Na ogół odczuwam dążenie do zrozumienia i życzliwej nam oceny wypadków. Oczywiście w organach dotąd stale nieprzyjaznych znać chęć zachwiania zaufania do Polski. Organizujemy oficjalne nabożeństwo we środę.

Skirmunt

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 92.***Nr 1413**

111. [p]

M.S.Z., 17 XII

Polmission – London

Aszkenazy telegrafuje : Ustąpienie Hakinga prawdopodobne. Colban¹⁸⁰ obiecał zakomunikować Drummondowi nasze życzenie by komisarzem był ekonomista, prawnik. Colban ma osobiście jechać – Londyn. Proszę śledzić i wpływać energicznie, by Rząd angielski odpowiedniego kandydata wystawił.

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 92.***Nr 1414**

92. [w]

19 XII

M.S.Z. Polexterne – Varsovie

Receptus 103.

Podsekretarz Lindsay zakomunikował mi wczoraj, że Haking bezwzględnie ustępuje. Kandydatura następcy jeszcze nie ustalona. Zwracałem uwagę na konieczność prędkiego wysunięcia odpowiedniego kandydata.

Skirmunt

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 93.***Nr 1415**

¹⁸⁰ Eric Colban (1876–1956), prawnik, dyplomata norweski; od 1919: wysoki urzędnik Sekretariatu LN; 1919–1927: dyrektor Komisji Administracyjnych: Saary i Gdańska oraz Sekcji Mniejszości Narodowych.

93. [w]

19 XII

M.S.Z. Receptus 108.

Konstatuję pełne zrozumienie ze strony F.O. stanowiska delegacji polskiej w fazie zerwania konferencji rozbrojeniowej.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 93.

Nr 1416

115. [p]

M.S.Z., 20 XII

Z Genewy donoszą: Istnieje zamiar zwołania w nadzwyczajnej sesji zgromadzenia celem przyjęcia do Ligi Turcji¹⁸¹. Zarazem jest mowa o równoczesnym przyjęciu Niemiec i Irlandji. Proszę wyjaśnić o ile sprawa jest aktualną i jakie jest ewentualne stanowisko rządu tamtejszego.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 93.

Nr 1417

116. [p]

M.S.Z., 21 XII

Proszę bardzo ostrożnie, najściślej poufnie i nie angażując się wybadać, czy projektowany układ z Turcją mający zastąpić kapitulację i w jakiej mierze rozciągać się będzie na państwa nie biorące udziału w Konferencji Lozańskiej i nie mające kapitulacji.

Jeżeli nie, proszę zupełnie nieoficjalnie i poufnie wybadać zapatrywania na nasze ewentualne bezpośrednie rokowania z Turcją celem zabezpieczenia naszych interesów ekonomicznych i handlowych w formie opartej na zasadach klauzuli największego uprzywilejowania dla obu stron.

Rokowania takie musiałyby być rozpoczęte przed podpisaniem w Lozannie.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 94.

Nr 1418

94. [w]

23 XII

M.S.Z.

Receptus 115.

¹⁸¹ Turcja została członkiem LN dopiero 18 lipca 1932 r.

F.O. wczoraj otrzymało zawiadomienie Genewy o zebraniu Rady Ligi 25 stycznia. F.O. znajduje, że termin wobec nie zakończenia konferencji Lozańskiej zbyt wczesny. O zwołaniu Zgromadzenia nie słyhać.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 95.

Nr 1419

95. [w]

23 XII

M.S.Z. Receptus 116.

Choć wobec rozjazdu świętecznego pełne informacje zebrane być nie mogą, narazie twierdzą w F.O., że rokowania kapitulacyjne mają obejmować wszystkie państwa nie muzułmańskie. Pełniejsze informacje po świętach.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 95.

Nr 1420

96. [w]

23 XII

M.S.Z.

Decyzja uznania Litwy *de jure* jest według F.O. zakończeniem długich pertraktacji z Litwą co do postawionych jej warunków, które według Rady Ambasadorów mają nadal Litwę obowiązywać.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 95.

Nr 1421

2. [p]

23 XII Waszyngton

Boyer znany w Kanadzie, gdzie lansował pożyczkę propagowaną przez Cegielskiego dla rządu Petruszewicza.

Stosunek Colbiego narazie nie wyjaśniony.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 96.

Nr 1422

97. [w]

27 XII

M.S.Z., odpis – Paryż

Z ostatnich rozmów Ambasady francuskiej z rządem angielskim wynika, że Francja gotowa obecnie nie forsować zajęcia Ruhry, ograniczając się do wprowadzenia gwarancji pod postacią kontroli produkcji i podziału węgla oraz obłożenia cłem wywozowem fabrykatów Ruhry. Opinia angielska obawia się, by te środki nie sparaliżowały przemysłu niemieckiego. Rząd angielski przedstawia Francji przede wszystkim potrzebę podniesienia kredytu Niemiec przez redukcję sum odszkodowaniowych i moratorium. O gwarancjach gotów jednak traktować z zamiarem stosowania ich dopiero w razie uchylania się Niemiec od zobowiązań.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 96-97.

Nr 1423

117. [p]

M.S.Z., 28 XII

Proszę podziękować za udzielenie posłowi pełnomocnictwa reprezentowania na pogrzebie Prezydenta Rzeczypospolitej osoby króla.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 97.

Nr 1424

119. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 29 XII

Modzelewski donosi, że ~~Sera~~ Serruys¹⁸² w rozmowie z nim przewiduje 3 układy z Turcją w sprawach kapitulacji i handlowych:

- I. Aljantów w ogólnym układzie,
- II. Państw kapitulacyjnych neutralnych¹⁸³,
- III. Państw mających z Turcją klauzulę największego uprzywilejowania [Stany Zjednoczone].

Udział Polski w I. i III. zupełnie wykluczony.

Natomiast sądzi, że moglibyśmy przystąpić do układu neutralnych, co do czego chce porozumieć się z Anglią i Włochami.

¹⁸² Daniel Serruys (1875–1950), wysoki urzędnik francuski, ekonomista; 1919: sekretarz komisji ekonomicznej Paryskiej Konferencji Pokojowej, 1920-1928: dyrektor wydziału umów międzynarodowych w Ministerstwie Handlu. [oprac. JŁ]

¹⁸³ To jest tych, które swego czasu podpisały z Turcją układy kapitulacyjne, ale w dobie „wielkiej wojny” pozostały neutralne.

W razie przychylnego stanowiska Anglii, S[erruysa] chce uzyskać zgodę Turcji.

Złe strony propozycji Seruysa:

1° punkt II będzie zawierać najmniej przywilejów, zwłaszcza handlowych [sceptycyzm neutralnych],

2° zaliczając nas do grupy neutralnych poruszają tylko drażliwą sprawę kapitulacji, co jest niepożądanem ze względu na przyszły stosunek z Turcją,

3° zwrócenie się do Turków uniemożliwiłoby nam projektowane rokowania bezpośrednie.

Rząd czesko-słowacki zwrócił się do Paryża, Londynu i Rzymu, żądając zabezpieczenia swych praw w przyszłym traktacie z Aljantami, motywując, że traktat ten zastąpi Sèvres.

W razie odmowy rząd czeski będzie prawdopodobnie uważać, że ma wolną rękę w stosunku do Turcji.

Proszę o telegraficzną odpowiedź jak najszybszą.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 97-99.

Nr 1425

118. [p]

M.S.Z., 29 XII

Proszę o nadesłanie odpowiedzi, jakie kroki zostały przedsięwzięte przez Pana Posła w związku z instrukcją M.S.Z. N° D II 4022 z 7 grudnia w sprawie Galicji Wschodniej.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 99.

Nr 1426

9899. [w]

30 XII

Polexterne

M.S.Z. Receptus.

Polecenie wykonałem ustnie.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 100.

Nr 1427

100. [w]

30 XII

M.S.Z. Polexterne. Receptus 119 Varsovie

Przypomniałem dzisiaj F.O. starania nasze o udział w konferencji Lozańskiej i udzieloną mi wówczas odpowiedź, że interesa o które nam chodzi będą bronione przez Mocarstwa zapraszające. W wyniku tego musimy otrzymać możliwość korzystania w naszych sprawach z punktów przyszłego traktatu dotyczących praw cudzoziemców (kapitulacje), a także klauzul handlowych i ekonomicznych. Gdyby tak nie miało być musielibyśmy rozpocząć bezpośrednie rokowania z Turcją. Argumenta te znalazły zrozumienie. Prosiłem o prędką odpowiedź, którą otrzymam po skomunikowaniu się F.O. z Lozanną.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 100.

Nr 1428

98. [w]

30 XII

M.S.Z.

Komunikowano mi poufnie w F.O., że kandydatem na miejsce Hakinga jest pułkownik Mc Donnel¹⁸⁴, od szeregu lat i dotąd na służbie cywilnej w Egipcie, mający według F.O. duże doświadczenie administracyjne, finansowe i dyplomatyczne.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 101.

Nr 1429

120. [p]

M.S.Z., 30 XII

Instrukcję zachowania się w czasie przedwstępnej konferencji w Paryżu udzieliłem Zamoyskiemu, który w razie potrzeby złoży notę rządowi Francuskiemu, przetelegrafując ją Panu Posłowi dla równoczesnego złożenia tamtejszemu rządowi.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 101.

Nr 1430

3. [p]

MSZ Bruksela, 30 XII

¹⁸⁴ Mervyn Sorley MacDonnell (1880–1949), dyplomata brytyjski; 22 II 1923–21 II 1926: Wysoki Komisarz LN w WMG.

Podpisałem dzisiaj traktat¹⁸⁵ i konwencję bilateralną¹⁸⁶, za które otrzymałem pisemne zobowiązanie rządu belgijskiego popierania naszego stanowiska w sprawie odszkodowań. Paryż, Londyn.

Sobański

IPMS, A. 12. 53/5, k. 101-102.

¹⁸⁵ Mowa o traktacie handlowym podpisanym w Brukseli 30 grudnia 1922 r., pomiędzy Polską a Belgią i Wielkim Księstwem Luksemburskim; zob. DzURP, 1923, nr 106, poz. 836.

¹⁸⁶ Mowa o polsko-belgijskiej Konwencji dotyczącej pewnych kwestii, odnoszących się do majątków, praw i udziałów, podpisanej w Brukseli dnia 20 września 1923 r.; zob. DzURP, 1923, nr 106, poz. 835.

1923

Nr 1431

^a1923^a

1. [p] M.S.Z., okólnikowy, 3 I

Proszę zakomunikować jak zapatrują się miarodajne czynniki na sprawę ewentualnego zniesienia Patriarchatu w Konstantynopolu.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 102.

Nr 1432

1. [w] 4 I

M.S.Z. Refero N° 100.

F.O. nie może dać żądanych wyjaśnień, sugeruje dla otrzymania potrzebnych informacji rozmowę między Modzelewskim a delegacją angielską w Lozannie.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 102.

Nr 1433

2. [w] 4 I

M.S.Z. Refero N° 98.

Bardzo pochlebną opinię wydaje o Mac Donnellu były Generał-Gubernator Sudanu i Wysoki Komisarz Egiptu Generał Wyngate¹, charakteryzując go jako gentlemana zdolnego, taktownego. Był zawsze na służbie cywilnej w Egipcie i Sudanie

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 102-103.

Nr 1434

3. [w] 4 I

M.S.Z.

¹ Sir Francis Reginald Wingate, 1. baronet Wingate of Dunbar, cr. 1920 (1861–1953), angielski generał 1914; XII 1899–1916: generalny gubernator Sudanu i zarazem sirdar armii egipskiej; 1917–1919: wysoki komisarz Egiptu; 1916–1919: także dowódca operacji wojskowych w Królestwie Hedżazu.

Refero 1.

Identyczną sugestję otrzymał poseł czesko-słowacki².

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 103.

Nr 1435

4. [w]

9 I

M.S.Z. i Pos[elstwo] w Paryżu, (okólnikowy)

Mardi – wzburzona na razie zerwaniem konferencji paryskiej opinja, znacznie się uspokoiła. Trzeba stwierdzić istotną serdeczność stosunku angielsko-francuskiego i dążenie do możliwego zwężenia pola tarcia.

Rząd i opinja ^a(publiczna)^a ze spokojem oczekują akcji francusk[iej] w Ruhr, od przebiegu której będzie zależało dalsze zachowanie się rządu angielskiego.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 103.

Nr 1436

5. [w]

9 I

M.S.Z. Tajne (Al.?)

Foreign Office otrzymało informacje z Kowna, jakoby Rząd litewski projektował zamach w Memlu³. Zapytywano mnie czy wiem coś o tem.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 103.

Nr 1437

2. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 10 I

W związku z sankcjami informującym się o stanowisku Rządu Polskiego proszę kategorycznie oświadczać, że on z żadną akcją wojskową nie występuje. Sprzeczne z tem pogłoski proszę odpierać jako tendencyjne kłamstwa.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 104.

² Vojtěch Mastný (1874–1954), czeskosłowacki dyplomata i prawnik; w służbie dyplomatycznej Czechosłowacji od chwili jej utworzenia; 1920-1925 poseł Republiki Czechosłowackiej w Londynie; 1925-1932 w Rzymie i 1932-1939 w Berlinie; pozostawił wspomnienia: *Vzpomínky diplomata*, Karolinum, Praha 1997.

[oprac. JŁ]

³ Niem. 'Kłajpedzie'.

Nr 1438

6. [w]

12 I

M.S.Z.

W sprawie Memla Kłajpedy rząd angielski ma energicznie działać wspólnie z Francją. Krążownik angielski stanie tam środa⁴. Wrażenie imprezy litewskiej bardzo dla Kowna niekorzystne. Wyczuwam w kołach rządowych niepokój, aby sprawa Memla nie spowodowała akcji polskiej przeciw Litwie

Skirmunt

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 104.***Nr 1439**

3. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 11 I

Wojska litewskie wkroczyły na terytorjum Memla. ^aPos[elstwo] nasze^a w Paryżu złożyło kategoryczny protest wobec konfer[encji] ^aAmbasadorów^a przeciw pogwałceniu Traktatu Wersalskiego, w którym podkreślono specjalnie zainteresowanie Polski w sprawie Memla i uznane przez konferencję Ambasadorów. Zaznaczył, iż licząc na skuteczne zarządzenia Konfer[encji] Ambas[adorów] wstrzymujemy się narazie od przewidywania konsekwencji, które ^amożę^a może pociągnąć (za sobą) wystąpienie litewskie. Protest ten zakomunikujemy oficjalnie Anglii, Włochom i Japonji. Dalsze informacje przesłamy telegraficznie.

Skrzyński

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 104 – 105.***Nr 1440**4⁵. [p]

M.S.Z., 12 I

11 stycznia poleciłem Posłowi w Paryżu złożyć protest(ujące) przeciw najazdowi terytorjum Memla przez Litwinów, dodając następujące informacje odnośnie do stanowiska Rządu Polskiego: „Dla pańskiej osobistej informacji podaję, iż nasza polityka przestrzegać będzie bezwzględnie spokoju i umiarkowania, oczekując od skompromitowania się Litwinów a od naszego bezwzględnie legalnego stanowiska, pomyślnego i rychłego załatwienia sprawy. Gdyby jednakowo Rząd francuski, jako posiadający mandat Rady Ambasador[ów] uważał za potrzebne uzyskanie naszej pomocy efektywnej dla przeprowadzenia środków

⁴ Mowa *de facto* o trzech jednostkach, które przybyły do Kłajpedy 17–18 stycznia 1923 r.: brytyjskim krążownikiem HMS Caledon oraz dwóch francuskich kutrach torpedowych: Algérien i Senégalais; nadto w drodze był francuski pancernik Voltaire.

⁵ Lub cyfra 6.

koercytywnych⁶ w Memlu, to oczywiście stanęlibyśmy gotowi do pomocy – co nie znaczy iżbym tę pomoc proponował, nawet sugerował.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 105-106.

Nr 1441

5. [p] M.S.Z., 12 I

Przyjąłem dziś o 12-stej zbiorowo posłów: francuskiego, angielskiego, włoskiego i japońskiego. Złożyłem im kategoryczne oświadczenie w sprawie Kłajpedy, wskazując, że liczymy na energiczne działanie Konfer[encji] Ambas[adorów] i nie przypuszczamy iżbyśmy mogli być postawieni w sytuacji z punktu widzenia prawnego niemożliwej, czyli nie do przyjęcia. Następnie osobno rozmówiłem się z Panafieu, zwracając specjalnie jego uwagę na powagę sytuacji.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 106.

Nr 1442

[]⁷ [p] Pos[elstwo] Paryż, 12 I

Konfer[encja] Ambas[adorów] zdecydowała reagować przeciwko *coup de force* w Kłajpedzie. Co do sposobów wykonania, zdecydowano czekać na przybycie do Kłajpedy statków wojennych. Użycie polskich wojsk uznano ze względu na mogące wyniknąć komplikacje polityczne za nie wskazane. Odpowiedź Rządu kowieńskiego⁸ uznano za niewystarczającą i zdecydowano interweniować dyplomatycznie w Kownie. Proszę o telegraficzne dostarczenie wszelkich informacji stwierdzających pozytywnie udział regularnych wojsk i formacji litewskich w zamachu.

– Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 107.

Nr 1443

6 4. [p]

M.S.Z., okólnik, 14 I

⁶ Z franc. *coercitive* - przymusowy.

⁷ Numeru porządkowego brak.

⁸ Wkroczenie do Kłajpedy sił litewskich sprawiło, że komisarz Konferencji Ambasadorów Petisné wydał odezwę protestującą przeciwko poczynaniom strony litewskiej; w tym stanie rzeczy reprezentant Francji w Kownie protestował w rozmowie z premierem Galvanauskasem, który wszakże oświadczył, że Kłajpeda jest terenem obcym i wobec tego jest poza jego kompetencją; S. Mikulicz, op. cit., s. 70-71.

Proszę zakomunikować Rządowi tamtejszemu tekst noty do Rady Ambasadorów w spr[awie] Memla, który przesłał Poseł nasz w Paryżu.

– Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 107.

Nr 1444

10. [p]

M.S.Z., 14 I

Minister Skrzyński wyjechał do Wilna na bankiet, który odbędzie się tam jutro. Wygłosi przemówienie w którym poruszy sprawy mające być rozpatrywane na najbliższej sesji Rady Ligi Narodów. Kwestię Kłajpedy Minister poruszy tylko bardzo ogólnikowo, unikając wszystkiego co by mogło zaniepokoić opinię. Minister wraca do Warszawy we wtorek. Towarzyszą mu: Romer, Szumlakowski⁹, Arciszewski¹⁰.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 108.

Nr 1445

9. [p]

M.S.Z., 14 I

Na skutek piśmiennej prośby Posła francuskiego Rząd Polski zgodził się na przewiezienie na swoim torpedowcu z Gdańska do Kłajpedy pułkownika francuskiego Trousson¹¹, mianowan[ego] przez Konf[erencję] Amb[asadorów] dowódcą wojsk alianckich w Kłajpedzie. T[rousson] wyjeżdża dziś wieczór z Warszawy do Gdańska, jutro rano torpedowcem do Kłajpedy, gdzie stanie wieczór. Nasz torpedowiec wyjedzie z Kłajpedy z powrotem do Gdańska po 10 godzinach.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 108-109.

Nr 1446

4. [p]

14 I Pos[elstwo] Paryż

⁹ Marian Szumlakowski (1893–1961), dyplomata polski; 8 X 1918–9 VI 1933: wyższy urzędnik MSZ zatrudniony w centrali, początkowo w Wydziale Politycznym Departamentu Politycznego, a następnie Polityczno-Ekonomicznego; 5 IX 1927–IX 1928: kierownik Sekretariatu Ministra; 15 IX 1928–1 XI 1932: dyrektor Gabinetu Ministra.

¹⁰ Mirosław Arciszewski (1892–1963), prawnik; od 20 XI 1918: w MSZ; 1918–1921: urzędnik centrali; 1 I 1922–1 I 1925: członek Delegacji RP przy LN z tytułem sekretarza poselstwa; 1 I 1925–19 III 1929: sekretarz, a następnie radca Ambasady RP w Paryżu; 19 III 1929–14 XII 1932: poseł nadzwyczajny i minister pełnomocny Poselstwa RP w Rydze; 15 XII 1932–IV 1938: poseł nadzwyczajny i minister pełnomocny Poselstwa RP w Bukareszcie; od 30 IV 1930: ponownie w centrali MSZ; zob. SBPSZ, t. I, s. 34-35.

¹¹ Eugène Trousson (1872-1938), do momentu skierowania go do Kłajpedy członek Francuskiej Misji Wojskowej w Polsce.

Text francuski telegramu szyfr. N° 2 deszyfrować code francuskim 41. [jeden wyraz nieczytelny] międzyplacówkowy.

– Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 109.

Nr 1447

2. [p] Pos[elstwo] Paryż, 14 I

Nota wręczona sobota: D'ordre de mon G[ouvernement] j'ai l'honneur de porter à la connaissance de la Conférence des Ambassadeurs la communication suivante. Le territoire de Memmel, placé par le Traité de Versailles sous l'autorité des principales Puissances a été envahi par des bandes armées venant de Lithuanie. Ce fait ne constitue pas seulement une violation des Traités en vigueur, mais encore un outrage au prestige et à l'autorité des Puissances Alliées.

Il compromet en même temps les intérêts vitaux de la Pologne, intérêts que la Conf.[érence] des Amb.[assadeurs] a reconnu explicitement. Pour ce motif G[ouvernement] de Pologne considère être de son devoir de déposer contre les faits ci-dessus une protestation énergique et formelle.

D'autre part il ne doute pas que la ferme attitude des G[ouvernements] Alliés et les mesures appropriées qu'ils ne manqueront pas de prendre, auront pour effet d'assurer promptement le respect de leur volonté et des Traités ~~seules~~, seule base de la légalité et de la paix.

Dans cette conviction le G[ouvernement] de Pologne croit devoir se borner à déposer la présente protestation devant la Conf.[érence] des Amb.[assadeurs] ne voulant envisager pour le moment les conséquences d'un fait qu'il ne saurait admettre.

– Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 109-110.

Nr 1448

8. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 14 I

Jodko telegrafuje:

Sztab litewski wysłała 3000 wojsk na granicę Kłajpedy w celu wzmocnienia oddziałów w okolicach Szyrwint. Automobile pancerne wysłano w okolice Laurów. W Kowieńskim afiszują pomoc dla powstańców, rząd litewski wyasygnował na nich 15 milionów marek

niemieckich. Poseł włoski Ryga¹² otrzymał od swego rządu informacje o postanowieniu mocarstw: Petisné¹³ ma bronić się, przedstawiciele w kowieńskim interwenjują, uznają Litwę odpowiedzialną, będą zastosować sankcje w stosunku do ^aDyrektoriatu^a Litwy, przyznanie Wilna Polsce, ewentualnie dopuszczenie represalji polskich.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 111.

Nr 1449

7. [p] M.S.Z., okólnik, 14 I

Wczoraj poseł niemiecki¹⁴ złożył M.S.Z. notę z protestem przeciwko sankcjom naruszającym rzekomo traktat wersalski.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 112.

Nr 1450

11. [p] M.S.Z., okólnik, 15 I

Dziś godzina 16 Litwini wkroczyli do Kłajpedy. Poczta i telegraf dotąd nie były przez nich zajęte. Petisné prawdopodobnie w oczekiwaniu przyjazdu pułkownika Troussona rozpoczął z wojskami litewskimi pertraktacje. Prasa kowieńska rozpusza tendencyjne wiadomości o ruchach wojsk sowieckich na naszych granicach i rzekomej bliskiej ich interwencji. Wiadomości te są absolutnie bezpodstawne. Proszę kategorycznie je dementować; ^bna naszych^{b15} wschodnich granicach ~~powszechny~~ ^bzupełny^b spokój. Proszę przedstawić Rządowi tamtejszemu niebezpieczeństwo przewleknięcia niewyjaśnionej sytuacji, nalegać na dalsze, energiczne działanie.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 112.

Nr 1451

7. [w] M.S.Z. Receptus 6. 16 I

M.S.Z. Receptus 6.

Nota wręczona.

¹² Brak danych.

¹³ Jean Gabriel Petisné (1881–1931); urzędnik francuski; 1922: gen. Odry, opuszczając Kłajpedę mianował Petisné nadkomisarzem, a wakujące stanowisko komisarza cywilnego pozostało nie obsadzone; zob. S. Mikulicz, op. cit., s. 39.

¹⁴ Ulrich Karl Paul Rauscher (1884–1930), dyplomata niemiecki; 31 V 1922–18 XII 1930 (do śmierci): poseł Niemiec w Warszawie.

¹⁵ Jeden wyraz skreślony, nieczytelny.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 113.

Nr 1452

8. [w]

16 I

M.S.Z., Rosja, Paryż, okólnik

Receptus 11.

Solidarna akcja wojskowa angielsko-francuska zapewniona.

F.O. przypuszcza, że w sprawie Memla istnieje porozumienie Litwy z Rosją. W[ar] Office ma jakoby informacje, że w razie naszej czynnej interwencji nastąpiłoby wmięszanie się Rosji.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 113.

Nr 1453

12. [p]

M.S.Z., okólnik, 17 I

Opóźnienie¹⁶ przybycia statków alianckich wywołuje w opinii Sejmu duże zaniepokojenie, podejrzliwość co do szczerości działalności Konfer[encji] Ambasadorów. Wczoraj Sejm przyjął jednogłośnie ostrą interpelację w sprawie Kłajpedy. Odłożyłem odpowiedź w oczekiwaniu, że najbliższe godziny przyniosą pomyślne wiadomości o stanowczości Aliantów i zapoczątkowaniu wyrzucenia Litwinów z Kłajpedy. Oporna postawa Rządu Kowieńskiego potwierdza moje obawy, iż zamach litewski jest kierowany z Berlina i Moskwy. Tembardziej konieczne jest szybsze i stanowcze zlikwidowanie go przez wyrzucenie Litwinów i niedopuszczenie do rozszerzenia się konfliktu. ^a(Wobec ?)^a dzisiejszej sytuacji powodzenie zamachu na Kłajpedę, byłoby nie tylko złamaniem Traktatu wersalskiego, ale poważnym krokiem naprzód w okrążeniu nas przez Rosję i Niemcy. Mocarstwa powinny to zrozumieć i zdawać sobie sprawę, że Polska do tego dopuścić nie może. W myśl powyższego proszę działać obronnie wobec Rządu i Konfer[encji] Ambasadorów, komunikować telegraficznie bieg sprawy. Ostatnie wiadomości: dziś przybył do ^a...^a Kłajpedy statek ^a...^a rano ^a...^a angielski. Zawieszenie broni trwa. Anglicy pod komendą francuską nie mają prawa w razie „desantu” akcji bez pozwolenia Londynu.

Skrzyński

¹⁶ Przed tym wyrazem jeden wyraz skreślony, nieczytelny.

IPMS, A. 12. 53/5, k. 113-117.

Nr 1454

°LÉGATION DE POLOGNE
EN FRANCE^c

Telegram Poselstwa w Paryżu

do Ministerjum Spraw Zagranicznych z dn[ia] 17 I [19]23.

Dzisiejsza decyzja Konferencji Ambasadorów - telegram claris 5. Motywy decyzji – niechęć bezwzględna, tak Anglii jak Francji do wysłania wojsk. Cel komisji – znalezienie sposobu wyjścia salwującego choćby częściowo *prestige* aliantów. Niechęć wysłania wojsk motywują obawą przed komplikacjami ewentualnymi na wschodzie.

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 115-116*¹⁷

Nr 1455

9. [w]

18 I

M.S.Z., kopja Paryż

Receptus 13.

Krażownik angielski przybył Kłajpeda bez opóźnienia we środę tak jak zapowiedziałem telegramem N° 6. Decyzje Konf[erencji] Amb[asadorów] przywrócić autorytet Aliantów i zlikwidować okupację powstańczą będą wykonane. Rząd angielski na razie zarezerwował sobie decyzję co do zaangażowania swoich sił w Memlu w akcję zbrojną.

Opinia była poruszona złośliwymi informacjami o naszej mobilizacji, wysłaniu statku wojennego do Memla i zgłoszonym wskutek tego proteście litewskim ^aTakową wobec^a do Rządu angielskiego. Takowy wobec zapowiedzi ostrej odprawy ze strony Rządu, został przez Naruszewicza cofnięty. Prosiłem F.O., który uznaje w pełni poprawność naszego stanowiska, o danie prasie prostujących wyjaśnień i uspokajających wskazówek. Ze swej strony podobne wyjaśnienie prasie zakomunikowałem.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 117-118.

Nr 1456

10. [w]

19 I

M.S.Z.

¹⁷ Luźna paginowana karta włożona pomiędzy karty: 114 i 117.

Komisja Memelska ma się składać z Clinchanta¹⁸ i konsulów angielskiego i włoskiego¹⁹ w Gdańsku.

Dwóch dowódców powstania służyło jakoby w czerwonej armii.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 118.

Nr 1457

13. [p]

M.S.Z., 19 I

Wobec lutowej sesji „Międzynarodowej Komisji Odry”²⁰ w[e] Wrocławiu, proszę niezwłocznie jeszcze raz interweniować, by Delegat Rządu tamtejszego poparł stanowisko polskie, niewzruszenie oparte na artykule 331²¹, nie dającym żadnych^a(wątpliwości?)^a, że umiędzynarodowieniu może podlegać tylko Odra i ta część dopływów, które płyną w Niemczech, gdyż polskie części dopływów dają dostęp do morza tylko jednemu Państwu. Precedensy: Łaby i Dunaju niczego nie dowodzą, gdyż statuty rzek muszą być indywidualnie dostosowane do warunków. Konwencja Barcelońska²² nie ma związku z tą sprawą^a __ __^a, a dokumentów ratyfikacyjnych jeszcze Polska Lidze nie złożyła i wstrzymała się aż do uregulowania sprawy Odry. ^a[Traktat Wersalski jest administracja uwaga że] //Sęń

¹⁸ Louis Georges Raoul Clinchant (1873–1950), dyplomata francuski; 1920: zastępca delegata francuskiego w LN; następnie jeden z wicedyrektorów Quai d’Orsay.

¹⁹ Byli to: M. Fry i Paul Bertanzi.

²⁰ Ciało to ustanawiał Traktat Wersalski, którego art. 341 głosił:

„Odra będzie oddana pod zarząd międzynarodowej Komisji, do której wejdą: 1 przedstawiciel Polski; 1 przedstawiciel Prus; 1 przedstawiciel Państwa czesko-słowackiego; 1 przedstawiciel Wielkiej Brytanii; 1 przedstawiciel Francji; 1 przedstawiciel Danii; 1 przedstawiciel Szwecji.

Uchwały Komisji będą ważne, choćby nawet niektórzy z tych przedstawicieli nie mogli być wyznaczeni w chwili uprawomocnienia się niniejszego Traktatu.”

DzURP 1920, nr 25, poz. 200.

²¹ Art. ten głosił:

„Zostaną uznane za międzynarodowe:
Elba (Labe) począwszy od ujścia Wełtawy (Mildau) i Wełtawa (Moldau) do Pragi;
Odra (Oder) od ujścia Opawy;
Niemen (Rusststrom-Memem-Niemen) od Grodna;
Dunaj od Ulmu.

I każda spławna część tych sieci rzecznych, która daje więcej niż jednemu państwu naturalny dostęp do morza z przeładowaniem lub bez przeładowania ze statku na statek, a także kanały boczne i łącznikowe, które będą przeprowadzone bądź w celu zdwojenia lub ulepszenia z natury spławnych części powyższych sieci rzecznych, bądź w celu połączenia dwóch z natury spławnych części tej samej rzeki.

To samo stosować się będzie do drogi wodnej Ren-Dunaj w razie, jeżeli ta droga będzie zbudowana w warunkach przewidzianych w art. 353.”

DzURP 1920, nr 35, poz. 200.

²² Mowa o przyjętej w Barcelonie 20 kwietnia 1921 r. Konwencji i Statucie w sprawie urządzenia dróg Żeglownych o znaczeniu międzynarodowym”; tekst polski WŻNPM, dok. nr 84, s. 292-302; przedruk: Prawo, dok. nr 46, s. 161-172; komentarz Z. Cybichowski. EPPP, t. II, Warszawa, b. r. w., s. 868-869.

prawdopodobny//^a: Artykuł 344 punkt C*²³ Traktatu Wersalskiego²⁴ daje w negocjacjach ostateczności możliwość komisji przychylenia się do wniosku polskiego, nawet zachowując swoją dotychczasową interpretację 331 artykułu. Proszę wreszcie dać do zrozumienia, że żaden Sejm Polski nie mógłby nigdy ratyfikować statutu oddającego odcinki polskie dopływów Odry pod kontrolę międzynarodowych traktatów.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 118-119.

Nr 1458

15. [p]

M.S.Z., okólnik, 19 I

Najściślej tajne, tylko dla Ministra:

Sytuacja wytworzona ostatnimi wypadkami w Kłajpedzie stawia nas w konieczności zwrócenia uwagi Wielkich Mocarstw na konieczność rychłego (załatwienia) wszystkich spraw wiszących odnośnie ^a.....^a całości granic Traktatu Ryskiego, dla uniknięcia ^a(wiecznych)^a wiecznie grożących nowych komplikacji (i) niepożądanych niespodzianek. W szczególności niezbędne jest, by wszystkie problemy odnośnie do Litwy równocześnie, definitywnie zakończono natychmiast po przywróceniu przez Francję i Anglię w Kłajpedzie, zbrojnie, jeśli tego zajdzie potrzeba, *status quo ante* – zamachu. Koniecznym jest wpłynąć, by Wielkie Mocarstwa i Liga Narodów, zrozumiały *junctim* między Kłajpedą, a załatwieniem zony neutralnej²⁵, uznaniem przez ^a(Rząd)^a kowieński, Wilna ^a(wczoraj)^a Polsce, ustaleniem między nami a Kowieńszczyzną granicy, któraby zabezpieczyła linię kolejową Grodno – Wilno i samo Wilno, wreszcie między uznaniem Kowieńszczyzny odnośnie Niemna, – jest postulatem *sine qua non* pokoju w tej części świata. Wspólne omawianie i zadecydowanie tych spraw napotka na trudności istnienia dwóch autorytetów decydujących w tych materjach. Koniecznym jest ich zupełne zgranie, inspirowanie się wspólnymi zasadami ^a...^a wyżej wymienionymi czyli koniecznością zorganizowania współpracy najściślejszej i najbardziej

²³ Na prawym marginesie uczyniono znak i dopisano: „Traktat Wersalski jest zwrócony przeciwko Niemcom i nie może być interpretowany na szkodę Polski, państwa sprzymierzonego”.

²⁴ Stanowił on:

„c) wykreślić odcinki rzeki lub jej dopływów, do których mają się stosować przepisy o umiędzynarodowieniu.”

DzURP 1920, nr 35, poz. 200.

²⁵ Mowa pasie zdemilitaryzowanym pomiędzy ówczesną Litwą Środkową a Litwą utworzonym 17 grudnia 1920 r.; jego średnia szerokość wynosiła 6 km; biegł od Podbrodzia do Olkienik; rozciągał się, pasem średniej szerokości 6 km od Podbrodzia do Olkienik; jego granice ustalił Wojskowy Komitet Kontroli LN, rozdzielając w ten sposób wojska polskie i litewskie po zajęciu 8 października 1920 r. Wilna przez gen. Żeligowskiego; 3 lutego 1923 r. – z inicjatywy Paryża – Rada LN nakazała obu stronom wprowadzić od 15 lutego t. r. własną administrację sięgającą linii demarkacyjnej (granicy); ostatecznie uległ likwidacji 22 maja 1923 r.; zob. H. Wisner, op. cit., s. 164-165.

sprężystej, co w razie przesiedlenia się Rady Ligi Narodów do Paryża ułatwione, w każdym razie jest niezbędne. Proszę pod tym kątem widzenia przygotowywać teren, wywierać wpływ, informować.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 120-121.

Nr 1459

14. [p]

M.S.Z., 20 I

Czy Poselstwo reagowało na artykuł „Daily Herald” z 13 stycznia identyfikujący Kłajpedę z Wilnem?

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 122.

Nr 1460

16. [p]

M.S.Z., okólnik, 20 I

sprawdzono z tekstem przesł[anym] z MSZ 2 II 1923

E[dward] R[aczyński]

Na najbliższej sesji Rady Ligi Narodów delegat nasz zażąda kategorycznie: *primo*: zniesienia strefy demilitaryzacji pomiędzy Polską a Litwą na przestrzeni granica pruska – Orawy; *secundo*: przyznania nam polskich gmin Wisztyniec, Lubowo, Kopciowo, w zamian za gminę litewską Puńsk, należąca obecnie do nas; *tertio*: zniesienia pasa neutralnego na całej przestrzeni Orany – granica łotewska; *quarto*: odległość granicy od kolei Grodno, Wilno, Dyneburg co najmniej 4 kilometry; *quinto*: oddanie nam gmin o wyłącznie polskiej ludności, jakie są Szyrwinty i Giedrojcie.

Proszę uzyskać poparcie w tej sprawie Rządu tamtejszego, przez jego przedstawiciela w Lidze Narodów. W dalszym ciągu uważamy za bardzo pożądane zajęcie się przez Radę Ligi Narodów sprawą mniejszości narodowych na Litwie.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 122-123.

Nr 1461

17. [p]

M.S.Z., okólnik, 21

I

Szarota²⁶ telegrafuje: Przyjazd komisji do Kłajpedy²⁷ i odezwa Rady Ambasadorów podziałały deprymująco na ludność Kłajpedy. „Prestige” francuski szczególnie upadł. Uważa, że kompletna kapitulacja, jaką oznacza wysłanie komisji będzie miała fatalne skutki dla powagi mocarstw. Prosi by działać uświadamiająco tak na Rządy, jak na członków komisji co do istoty problemu Kłajpedy i naszych specjalnych interesów.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 123.

Nr 1462

19. [p] M.S.Z., 20 I

sprawdzone 2 II 1923

E[dward] R[aczyński]

Receptus 48.

Wmieszanie się Rosji zarówno ze względów technicznych, jak jej stanu wewnętrznego, uważamy za zupełnie wyłączone. Uległość Ententy wobec band litewskich musi dać niebezpieczne obniżenie jej autorytetu nad całym Bałtykiem, specjalnie w Estonji i Łotwie.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 124.

Nr 1463

20. [p] M.S.Z., 20 I

Proszę powtórzenie telegramu 10 od „włosk” do „powstanie”.

Polexterne (zrobione 22 I E[dward] R[aczyński])

IPMS, A. 12. 53/5, k. 124.

Nr 1464

20. [p] M.S.Z., 23 I

Wiadomości rozpущane w prasie zagranicznej o rzekomej mobilizacji Sowieców na granicy Polskiej pozbawione wszelkich podstaw, co autorytatywnie sprawdzono. Proszę dementować.

Polexterne.

IPMS, A. 12. 53/5, k. 124.

²⁶ Marcei Szarota (1876–1951), polski dziennikarz i dyplomata; 1921–1923: delegat RP przy Komisji Międzysojuszniczej w Kłajpedzie.

²⁷ Komisja Nadzwyczajna przybyła do Kłajpedy 26 stycznia 1923 r.; zmianie uległ jej pierwotny skład personalny; strona włoska, zamiast desygnowanego pierwotnie konsula Bertanziego, wysłała ostatecznie byłego posła w Kopenhadze Pompeo Aloisiego; zob. A. Skrzypek, op. cit., s. 201; S. Mikulicz, op. cit., s. 75.

Nr 1465[p]²⁸^bOtrzymane Paryż z Paryża przez Ciechanowskiego dn[ia] 23 I 1923.Telegram ten otrzymało Poselstwo szyfrem dn. 20 I. Okazał się jednak nieczytelny.^bTELEGRAM SZYFROWY DO M.S.Z. ^bN^o 7, okólnik^b

z dn[ia] 20/I- [19]23

^bz 20 I^b

Otrzymuję wiadomość ściśle poufną, że w telegramie do Konferencji Ambasadorów Simonajtis²⁹ zażądał we formie ultimatum wycofania z Kłajpedy wojsk Aljanckich. Jutro wyjeżdża do Kłajpedy przez Gdańsk przewodniczący Komisji Clinchant, skąd jedzie do Kłajpedy, z konsulami angielskim i włoskim na Alouette, gdzie staną w środę. Wyjaśniono Clinchant w prywatnej poufnej rozmowie nasze stanowisko, konieczność przywrócenia prestigu Aljantów, porządku i poszanowania Traktatu Wersalskiego. Clinchant odpowiedział, że w tym duchu otrzymał instrukcje i że chwilowo misja jego ogranicza się do zbadania położenia i złożenia raportu. Pełnomocnictwa jego są ograniczone, a co do wykonania jest zmuszony referować do Paryża. Merytoryczne decyzje tam tylko mogą zapaść dopiero po otrzymaniu raportu. Sądzę, że w obecnej chwili nie mogę wysuwać innych momentów jak kwestje prestigu Aljantów i bezpośrednie interesy Polski w Kłajpedzie.

Wstrzymuję poruszenie całokształtu granic wschodnich stosownie do końcowego ustępu instrukcji (receptus 30).

^bZamoyski^{b30}*IPMS, A. 12. 53/5, (maszynopis), k. 125.***Nr 1466**

Przywiezione z Paryża przez P[ana] Ciechanowskiego dn[ia] 23 I 1923

TELEGRAM SZYFROWY Z M.S.Z.

z dn[ia] 19 I [19]23.

Wobec przyjęcia przez Askenazego kandydatury Macdonnella wszelka akcja z naszej strony jest niemożliwa. Wobec tego Szyfry 19 i 27 należy uważać jako informacyjne.

Drumont^{a31} obiecał poprzeć żądanie Askenazego, aby nowego Komisarza zamianowano na

²⁸ Numeru porządkowego brak.

²⁹ Erdman Simonajtis (Simonaitis), na początku lat 20. jeden z przywódców społeczności litewskiej w Kłajpedzie; I 1923: obrany „prezydentem okręgu kłajpedzkiego”; 15 lutego t. r. – pod presją międzyalianckiej Komisji nadzwyczajnej – ustąpił na rzecz Viktorasa Galiusa – Litwina, kłajpedczyka, do niedawna *chargé d'affaires* Litwy w Tallinie; zob. A. Skrzypek, op. cit., s. 201; S. Mikulicz, op. cit., s. 77; P. Łossowski, „Kłajpeda kontra Memel. Problem Kłajpedy w latach 1918–1939–1945”, Warszawa 2007, s. 54.

³⁰ Powyższa depeza została napisana na doklejonej karcie (maszynopis, oryginał).

³¹ Mowa o wspomnianym już wcześniej Sir Ericu Drummond.

jeden rok z prawem corocznej prolongaty. Proszę uzyskać wysłanie popierające powyższe instrukcje dla Bourgeois.

IPMS, A. 12. 53/5, (maszynopis), k. 126.

Nr 1467

21. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 24 I

Proszę dążyć stanowczo do tego, aby merytoryczne dyskusje w sprawie przyszłego statutu Kłajpedy były rozpoczęte po przywróceniu na miejscu *status quo ante*.

Do otrzymania dalszych instrukcji proszę utrzymać w pełni nasze, zwłaszcza ^bekonomiczne^b żądania przedstawione Konf[erencji] Ambasadorów w memorjale złożonym 5 listopada.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 127.

Nr 1468

11. [w]

25 I

M.S.Z.

Wczoraj w dłuższej rozmowie przedstawiłem Balfourowi nasze sprawy wobec sesji Rady Ligi, szczególnie stosunki polsko-litewskie.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 127.

Nr 1469

23. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 26 I

Clinchant oświadczył w rozmowie prywatnej jednemu naszemu urzędnikowi w Gdańsku, że uważa absolutnie konieczne przywrócenie *status quo ante*. W stosunku do decyzji, która następnie zapadnie, nie uwzględnia w pełni programu polskiego, widoki oddania suwerenności Litwie, to będzie tem pożyteczniejsze, że popsuje jej stosunki z Niemcami.

W sprawie Kłajpedy proszę mocno wskazywać ^a(na)^a konieczność rozbrojenia Litwy. Sprawę tę szeroko podnieść w prasie.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 127-128.

Nr 1470

22. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 26 I

Knoll komunikuje:

Kilka dni temu odbyło się zebranie Kolegium Narkomindjeła³² z dowódcami armji, na którym, na wniosek Łozowskiego³³, postanowiono, że spodziewana rewolucja w Niemczech będzie hasłem do powszechnej mobilizacji w Rosji.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 128.

Nr 1471

25. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 27 I

Do wiadomości poufnej Posła.

Dziś poseł angielski złożył mi w imieniu swego rządu podziękowania za umiarkowane i taktowne stanowisko rządu polskiego w sprawie Kłajpedy.

Zapewnił mnie, że rząd angielski uznaje w zupełności słuszność ewentualnych naszych zleceń co do gwarancji ekonomicznych w Kłajpedzie, przeniesienia do Konferencji Ambasadorów i ostatecznego załatwienia sprawy granicy polsko-litewskiej oraz uznania przez Litwę przynależności Wilna do Polski.

Przyjmując oświadczenie to do wiadomości odpowiedziałem, iż konieczną jest redukcja zbrojeń Litwy do przyjętych przez sąsiednie państwa norm.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 129.

Nr 1472

12. [w]

29 I

M.S.Z.

Wobec wprowadzenia kilku zmian jakoby drugorzędnych w umowach Gdańskich, nie uznałem za możliwe podpisać.

Za ogólną zgodą przedstawiciel Francuzów Patart³⁴ będzie w Warszawie 6 lutego, przywiezie wszystkie dokumenta dla podpisania przez Wieniawskiego. Inne podpisy mają być położone przedtem.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 130.

Nr 1473

³² Ros. 'Narodnyj komisariat innostrannyh dieł' (Ludowy Komisariat Spraw Zagranicznych).

³³ Salomon Abramowicz Łozowski właśc. Dridzo (1878–1952), wybitny działacz bolszewicki, dyplomata sowiecki; 1921–1937: sekretarz generalny Czerwonej Międzynarodówki Związków Zawodowych (Profinternu).

³⁴ Brak danych.

26. [p]

M.S.Z., 29 I

Knoll podaje ze źródeł czechosłowackich zarządzenie spisu 8 roczników na Białorusi.
Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 130.

Nr 1474

27. [p]

M.S.Z., 29 I

sprawdzone 16 II 1923

E[dward] R[aczyński]

Aszkenazy zaakceptował w imieniu rządu Polskiego kandydaturę Mac Donnella.

Powyższe dla wiadomości F.O.

Paryż, Rzym zawiadomione.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 130.

Nr 1475

28. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 29 I

Baron Maltzan³⁵ oświadczył Posłowi Madeyskiemu³⁶, że Brockdorff-Rantzau³⁷, który wraca w tych dniach do Moskwy, będzie tam uspakajająco działał.

Maltzan zwracał uwagę, [że] jakakolwiek konflagracja³⁸ polsko-niemiecka spowodowałaby niechybnie atak Rosji na Polskę.

Podkreślał, że nie jest to *bluff* z jego strony.

Proszę w miarę okoliczności zakomunikować tę wiadomość rządowi, podkreślając, że jest to dowód dążenia Niemiec do wywołania zawikłań ogólnych i wciągnięcia świata w wojnę.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 130-131.

Nr 1476

28. [p]

M.S.Z., okólnik, 30 I

³⁵ Adolf Georg Otto „Ago“ von Maltzan, Freiherr zu Wartenberg und Penzlin (1877–1927), dyplomata niemiecki; 1921–1922: dyrektor Departamentu Europy Wschodniej MSZ; od 1922: sekretarz stanu w tymże ministerstwie.

³⁶ Jerzy Wiktor Madeyski (1872–1939), prawnik; 1 IX 1921–1 V 1923: *chargé d'affaires* RP w Berlinie; następnie jako poseł nadzwyczajny i minister pełnomocny, RSZRP, s. 105; por. HDP, s. 637.

³⁷ Ulrich graf von Brockdorff-Rantzau (1869–1928), dyplomata niemiecki; XII 1918–VI 1919: minister spraw zagranicznych Republiki Weimarskiej; 1922–1928: ambasador Rzeszy w Moskwie.

³⁸ Z franc. *conflagration* – pożar, stan zapalny.

Wiadomości z Rosji: Nagonka na Polskę, pogłoski w prasie o wojennych zamiarach Polski i bliskim wkroczeniu Petlury.

W Moskwie konferencja wojskowa w związku z sytuacją. Od 13 do 21 ku granicy rumuńskiej przywieziono 22 eszelony, ku polskiej granicy ^{a...}^a W okolicach przypuszczalnie ^bPłoskirowa^{b39} stanąć ma uzupełniony pierwszy korpus czerwonych kozaków z 63 kulomiotami. Zainteresowanie duże Sowieców sytuacją Ruhry. Pogłoski o wystąpieniu Sowieców w razie zamieszek ekonomicznych w Niemczech. Dla informacji Pośla i ewentualnego ostrożnego zużytkowania.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k.131-132.

Nr 1477

29. [p]

M.S.Z., okólnik, 30 I
sprawdzone 16 II 1923
E[dward] R[aczyński]

Na przedstawione zgodnie ze znanymi instrukcjami stanowisko nasze w spr[awie] Kłajpedy i w sprawach litewskich Zaleski otrzymał urzędowe zapewnienie Rządu włoskiego, pełnego poparcia.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 132.

Nr 1478

30. [p]

M.S.Z., 31 I

sprawdzone 16 II 1923

E[dward] R[aczyński]

Szarota komunikuje:

Komisja uważając dalsze układy za bezcelowe, jednogłośnie zażądała w niedzielę przysłania 2000 ludzi, 3 baterji, 2 tanków, 2 pancernych samochodów.

Anglicy bardzo energicznie poparli to żądanie.

Wobec podniecenia w ^aKowienszczyźnie^a ^bKownie^b Komisja zaniechała wyjazdu tam.

Clinchant sugeruje w Paryżu myśl interwencji Polski, której Litwini mocno się obawiają.

Polexterne

³⁹ Płoskirow – od 1954 r. Chmielnicki. [oprac. JŁ]

IPMS, A. 12. 53/5, k. 132-133.

Nr 1479

13. [w]

1 II

M.S.Z., okólnik, kopje–Paryż

Receptus 28.

Zakomunikowałem F.O., które miało podobne wiadomości nie bezpośrednio, lecz ze źródeł czeskich i rumuńskich. Pomimo energii ujawnionej przez Konferencję Ambasadorów i jednomyślnych życzeń komisji alianckiej, mam wątpliwości, czy sprawa wysłania kontyngensów do Kłajpedy, będzie pomyślnie rozstrzygniętą wobec konstатовanej tu i we Francji niechęci dopuszczenia do nowych konfliktów. ^a(Al.)^a

Zarówno powyższe sprawy, jak Ruhra i Lozanna wytwarzają sytuację ogólną, która we F.O. jest oceniana z wyraźnym pesymizmem. Istnienie w Europie tylu punktów zapalnych wymaga według F.O. zewsząd zdwojonej rozwagi i zimnej krwi.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 133-134.

Nr 1480

31. [p]

1 II M.S.Z., okólnikowy

Oddziały wojsk litewskich na granicy pasa neutralnego zostały w ostatnich dniach zwiększone potrójnie.

Źródła angielskie dostarczają wiadomość, że Kowno szykuje się do zamachu na Wilno.

W Kłajpedzie pogłoski niesprawdzone, że zamach ten jest przygotowywany na 10 lutego.

Proszę o powyższem poinformować rząd tamtejszy i wskazać, że zamach litewski na Wilno byłby logicznem rozwinięciem i następstwem zamachu na Kłajpedę, jako konieczny krok na drodze do stworzenia korytarza między Prusami a Rosją.

Wobec możliwości zamachu na Wilno nie załatwienie natychmiastowe przez Radę Ambasadorów ostatecznego podziału pasa neutralnego byłoby zwycięstwem dotychczasowego stanowiska Litwinów, równoznacznem z niedopuszczalnem ośmieleniem ich do nowych zamachów, które byłyby ^azagrożeniem^a dla pokoju Europy katastrofalne.

Powołując się na konsekwencje nieuwzględnienia naszych ostrzeżeń w sprawie Kłajpedy, proszę wskazać poważne niebezpieczeństwo, któreby wypłynęło z dalszych zaniedbań.

Proszę zatelegrafować natychmiast o wykonaniu instrukcji telegramu szyfrowego 16. i o stanowisku rządu tamtejszego w sprawie pasa neutralnego.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 134-135.

Nr 1481

14. [w]

2 II

M.S.Z., okólnikowy

Receptus 31.

Rząd angielski traktuje życzliwie nasze żądanie załatwienia sprawy pasa neutralnego równocześnie z Memlem.

Otrzymałem w tym sensie zapewnienia ogólne, bez szczegółowego zobowiązania co do punktów podanych w telegramie N° 16.

Udzielone mi przez Pana Ministra informacje o przygotowaniach zarówno Moskwy, jak i Kowna, dostarczam stale F.O. we wskazanem oświetleniu.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k.135-136.

Nr 1482

33. [p]

M.S.Z., 3 II

sprawdzone 16 II 1923

E[dward] R[aczyński].

Do ściśle tajnej wiadomości:

Według informacji z wiarygodnego źródła Galvanauskas⁴⁰ oświadczył w Litewskiej Radzie Ministrów przed rozpoczęciem zamachu Kłajpedzkiego, że Anglja obiecała swoją cichą aprobatę zamachu.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 136.

Nr 1483

34. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 3 II

sprawdzony E[dward] R[aczyński]

16 II 1923

⁴⁰ Ernestas Galvanauskas (1882–1967), litewski polityk związany z Partią Chłopską, wielokrotny minister; 7 X 1919–19 VI 1920 oraz 2 II 1922 - 18 VI 1924: premier Litwy, w pierwszym z tych gabinetów pełnił także funkcję ministra finansów, handlu i przemysłu; równocześnie delegat Litwy przy LN.

Tommasini zakomunikował mi instrukcje Mussolini'ego dla Ambasadorów Włoskich, polecającą im jak najenergiczniej poprzeć sprawę szybkiego załatwienia kwestji polsko–litewskich i uznającą przy tem, że byłoby także wskazane uznać nasze granice wschodnie⁴¹.

Komunikując powyższe polecam Panu Posłowi przystąpić do wykonania instrukcji D V 40 59 i telegramu szyfrowego 34.

Proszę kategorycznie podnieść konieczność załatwienia tych spraw wyłącznie w związku z ogólną, groźną dla pokoju europejskiego, sytuacją.

Konsekwentne i stanowcze działanie Francji w Ruhrze⁴², przy jednoczesnej bierności Aljantów w Kłajpedzie, stwarzają sytuację, w której Polska, otoczona Niemcami, Litwą i Rosją, dążącymi do katastrofalnych zmian, stała się decydującą ostoją pokoju w Centralnej i Wschodniej Europie.

Bierność Aljantów w Kłajpedzie znacznie pogorszyła i pogarsza naszą sytuację, prawdopodobieństwo zamachu na Wilno szybko rośnie, zwłaszcza wobec rozruchów w Prusach Wschodnich.

Proszę oświadczyć rządowi tamtejszemu, że rząd ostrzega Aljantów przed konsekwencjami, które grożą każde nowe zaniedbania i wahania oraz wskazuje, że kardynalnym warunkiem uniknięcia katastrofy jest – obok zmiany taktyki w Kłajpedzie – natychmiastowe załatwienie spraw, które dzięki dotychczasowej dylatoryjnej taktyce Aljantów są źródłem ciągłych niepokojów, a w dzisiejszej sytuacji ułatwiają jedynie wszelką akcję przeciw pokojowi i traktatom.

Jeżeli sprawa podziału pasa neutralnego nie będzie rozstrzygnięta definitywnie przez Radę Ligi Narodów i kwestja granic polsko–litewskich przejdzie do Konferencji Ambasadorów, proszę żądać natychmiastowego rozważenia jej i zdecydowania. Otrzymują; Paryż, Londyn, Rzym.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 136-138.

Nr 1484

15. [w]

5 II

M.S.Z., kopje Paryż Receptus ³² 34.

⁴¹ W tej sprawie zob. J. Kumaniecki, „Uznanie wschodniej granicy Polski przez Radę Ambasadorów”, KH, 1969, R 76, z. 1, s. 73 - 92; L. Mroccka, „Spór o Galicję Wschodnią 1914–1923”, Kraków 1998, s. 208.

⁴² Mowa o francusko-belgijskiej okupacji Zagłębia Ruhry.

Podałem obszerną notę oświetlającą całe położenie zgodnie z instrukcjami i żądającą natychmiastowego łącznego zdecydowania wszystkich spraw polsko–litewskich przez Konferencję Ambasadorów.

Do noty dołączone nasze punkty co do likwidacji zony neutralnej i co do żądanych gwarancji w Memlu.

Podsekretarz Stanu Lindsay po przeczytaniu powiedział jesteśmy zgodni

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 139.

Nr 1485

16. [w]

5 II

M.S.Z.

Odmowę podpisania traktatu⁴³ Turcy umotywowali niemożnością przyjęcia punktu o kapitulacjach. Była to niespodzianka i nie umięją jej tutaj wyjaśnić. Nikt nie przypuszcza, by z tego miała wyniknąć wojna. Prawdopodobne dalsze ciche rokowania.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 139.

Nr 1486

32. [p]

M.S.Z., 5 II

sprawdzone 16 II 1923

E[dward] R[aczyński]

Wobec wstrzymania pociągów Paryż–Warszawa–Ryga, uruchomiono jeden wagon sypialny via Wiedeń–Buchs. Niemcy tłómaczą się strajkiem i brakiem węgla. Argumentację zbijamy możliwością skierowania na drogę okólną i zatrzymania części pociągów krajowych dla podtrzymania ruchu międzynarodowego. Pogwałcenia ^a(artykułów)^a 321⁴⁴ i 367⁴⁵ Traktatu Wersalskiego. Powyższe na razie dla informacji. Jakiegokolwiek represje w tranzycie do Prus Wschodnich nie planowane, jako nie oparte na konwencji. Przeciwnie przypuszczenia ^a(dementować)^a.

Polexterne

⁴³ Ostatecznie jednak traktat pokoju w Lozannie został podpisany 24 lipca 1923 r., zastępując wspomniany wyżej traktat pokoju z Sèvres.

⁴⁴ Mowa w nim o swobodzie tranzytu przez terytorium Niemiec i warunkach, na jakich ma się on odbywać; tekst zob. DzURP, 1920, nr 35, poz. 200.

⁴⁵ Zawarto w nim zobowiązanie Niemiec do współdziałania w utrzymywaniu na ich terenie komunikacji kolejowej; tekst zob. DzURP, 1920, nr 35, poz. 200.

IPMS, A. 12. 53/5, k. 140.

Nr 1487

35. [p]

M.S.Z., 8 II

sprawdzone 16 II 1923

E[dward] R[aczyński]

Modzelewski zaproponował z polecenia Rządu polskiego İsmetowi⁴⁶ rozpoczęcie rokowań z Turkami dla zawarcia traktatu handlowego na zasadach największego uprzywilejowania. İsmet zwrócił się do Angory.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 140.

Nr 1488

38. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 9 II

sprawdzone 16 II 1923

E[dward] R[aczyński]

Tommasini przyszedł dziś do mnie by potwierdzić, że rząd włoski gotowy jest załatwić natychmiast w Konferencji Ambasadorów sprawę naszych granic z Litwą i granic wschodnich.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 141.

Nr 1489

37. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 9 II

sprawdzone 22 II 1923

E[dward] R[aczyński]

Wszystkie oszczędności i dochody konsularne po pierwszym stycznia proszę natychmiast przekazać P.K.K.P., zawiadamiając telegraficznie M.S.Z.

Wydać odpowiednie zarządzenia podległym konsułatom. Termin pierwszy marzec.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 141.

Nr 1490

⁴⁶ Mustafa İsmet İnönü (1884–1973), turecki generał, jeden z najbliższych współpracowników Kemala Paszy; 1922–1924: minister spraw zagranicznych Turcji; 31 X 1923–5 III 1924: premier.

36. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 9 II
 sprawdzone 22 II 1923
 E[dward] R[aczyński]

Metropolita Jerzy⁴⁷ został zamordowany czwartek wieczorem przez byłego rektora prawosławnego seminarjum duchownego w Chełmie, archimandrytę Smaragda⁴⁸. Czyn swój tłumaczy zbytnią uległością Jerzego względem Rządu Polskiego.

Smaragd znany współpracownik i pomocnik Eulogjusza⁴⁹. Stosunki jego z organizacjami monarchystycznymi niewątpliwe.

Jest to dla osobistej informacji komunikat urzędowy, głosi o motywach osobistych destytucji Smaragda przez Jerzego.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 141-142.

Nr 1491

39. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 10 II
 sprawdzone 22 II 1923
 E[dward] R[aczyński]

Ze sztabu donoszą o organizowaniu w pasie neutralnym ze strony Litwinów opartego częściowo na organizacjach ochotniczych, częściowo na regularnych. W okręgu kolei Olkieniki, który mamy zająć, odbywają się ćwiczenia partyzantów pod komenda oficera

⁴⁷ Jerzy imię świeckie Jerzy Jaroszewski (1872–1923), duchowny prawosławny, 12 IV 1918: podniesiony do godności arcybiskupa; VIII 1920: przybył do Warszawy na zaproszenie władz RP; został egzarchą Kościoła prawosławnego w Polsce, podjął stania o autokefalię dla wyznawców prawosławia w Polsce; VI 1922: formalnie zrzekł się obywatelstwa rosyjskiego przyjmując polskie; 8 II 1923: zastrzelony w swej rezydencji w Warszawie przez archimandrytę Smaragda.

⁴⁸ Smaragd, imię świeckie: Paweł Antonowicz Łatyszenko (Łatyszenkow), rosyjski duchowny prawosławny; 1909: złożył śluby zakonne zostając inspektorem, a następnierektorem chełmskiego seminarium duchownego, otrzymał wówczas godność archimandryty; 8 II 1923 zastrzelili metropolitę Jerzego; za ten czyn został usunięty ze stanu duchownego i skazany na 12 lat pozbawienia wolności; całą karę odbył w więzieniu mokotowskim; po odzyskaniu wolności wyemigrował do Czechosłowacji.

⁴⁹ Eulogiusz, imię świeckie: Wasilij Siemionowicz Gieorgijewski (1868–1946), rosyjski biskup prawosławny; od 1922: egzarcha zachodnioeuropejski; od 1905 – po terytorialnej reorganizacji eparchii – biskup ordynariusz chełmski i lubelski; 1907: wybrany posłem do II Dumy, jako reprezentant guberni lubelskiej i siedleckiej; zasiadał również w III Dumie; należał do deputowanych konserwatywno-nacjonalistycznych; aktywnie działał na rzecz oderwania Chełmszczyzny od Królestwa Polskiego i przyłączenia jej do Cesarstwa Rosyjskiego; angażował się energicznie w przymusowe nawracanie unitów na prawosławie; 20 V 1912: podniesiony do godności arcybiskupiej; 14 V 1914: mianowany biskupem wołyńskim i żytomierskim; 1917: mianowany *locum tenens* eparchii chełmskiej; 19 I 1921: mianowany głową Zachodnioeuropejskiego Egzarchatu Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego i zarazem tytularnym wikariuszem eparchii petersburskiej; do 1926: uczestniczył w jego pracach jako członek Synodu Biskupów; 1922: był jego wiceprzewodniczącym.

~~niemieckich~~^a Niemca. Stwierdzono posuwanie się konnych oddziałów partyzanckich w Sumiliszkach i nowych oddziałów strzeleckich w Panaszyszkach i Olicie. Nadto zwiększają stany pułków, tworząc trzy bataljonowe pułki, co stwierdzono dokumentarnie w trzecim pułku piechoty z roczników 1888 i 1889.

Zauważono napływ oficerów niemieckich, których przydzielono do organizacji strzeleckich.

Litwini rozgłaszają, że Liga Narodów przyznała im Wilno, które będą musieli siłą Polsce odbierać.

Proszę wiadomość tę zakomunikować zainteresowanym, podkreślając, że ta działalność Litwy dąży wyraźnie do wywołania starć przy zajmowaniu pasa neutralnego, za które Rząd Polski nie bierze odpowiedzialności.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 142-143.

Nr 1492

40. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 11 II

Statisime

Stanowisko rządu w sprawie Kłajpedy w fazie obecnej jest:

Wielcy sprzymierzeńcy pertraktując z Kownem na zasadzie jej odpowiedzi na ultimatum i oddając mu suwerenność Kłajpedy, stwarzają sytuację nad Bałtykiem, która przedstawia dla Polski poważne źródło obaw i uprawnia rząd Polski do zapatrywania się z uzasadnioną troską na przyszłość w tej części Europy i stałość pokoju. Pomijając moralne wrażenie stworzenia precedensu dla skuteczności zamachów, które uzyskują siłę prawną, nie możemy nie zwrócić uwagi na fakt, że podwojenie długich wspólnych granic litewsko–niemieckich byłoby znacznym zasileniem Kowna narodowością niemiecką i danie mu portu czyni z Kowna jedno z najsilniejszych państw Bałtyckich.

Ruchliwość polityki litewskiej i bezradność Mocarstw czyni, że sukces Kowna jest niejako etapem realizacji traktatu w Rapallo⁵⁰. Te konsideracje⁵¹ czynią, iż załatwienie sprawy Kłajpedy po myśli Kowna nie może być skompensowane należycie w sposób, któryby wyrównał dla Polski korzyści polityczne z tego faktu płynące.

⁵⁰ Mowa o traktacie niemiecko-sowieckim zawartym w Rapallo 16 kwietnia 1922 r., zakładającym współpracę niemiecko-sowiecką; tekst polski zob. ZD, 1933, t. I, s. 55-58; WEP, s. 479-481; Prawo, t. II, dok. nr 51, s. 193-194; ŻHPOM, t. I, dok. nr 61, s. 252-253.

⁵¹ Z franc. *considérations* – rozważania.

Niemniej rząd Polski, przejęty troską o utrzymanie pokoju ogólnego i pragnieniem nie stwarzania Wielkim Mocarstwom trudności w czasie tak przełomowym dla Europy, zastanawia się nad tem jedynie, jak pogodzić ewentualne kompromisowe rozwiązanie sprawy Kłajpedy z niezbędnymi postulatami pokoju i stwierdza, że w imię tych naczelnych konieczności nieodzownym jest równoczesne uwzględnienie wszystkich instrukcji D V 59 i 685, załatwienie wszystkich spraw wiszących, bez czego pokój ogólny będzie igraszką w rękach naszych wrogów i zdany na łaskę przypadku.

W relacji do spraw Kłajpedy nie zgłaszaliśmy nigdy *désintéressement* i dzisiaj go nie zgłaszamy, pozostawiając Wielkim Mocarstwom osądzenie i uwzględnienie powyższych argumentów, musimy uświadomić sobie konieczność wyciągnięcia konsekwencji w sprawach nas obchodzących. Jeśli równocześnie Litwa Kowieńska nie będzie przez Wielkie Mocarstwa zmuszona do uznania wszystkich punktów spornych między Polską a Litwą Kowieńską, w tych sprawach będziemy musieli sami zabrać głos i to w sposób stanowczy. Obawiając się, że wówczas przy znanej agresywności Kowna pokój może być zagrożony, zwracam uwagę na konieczność uprzedniego usunięcia wszelkich płaszczyzn tarcia. Takie postawienie sprawy nie ma nic wspólnego z żądaniem kompensat.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 144-147.

Nr 1493

17. [w]

12 II

M.S.Z. Receptus N° 40.

Podsekretarz Stanu Lindsay potwierdził mi dzisiaj przyjęcie przez Rząd angielski naszego planu równoczesnego załatwienia spraw polsko–litewskich ze sprawą Kłajpedy. Utworzenie prowizorycznego zarządu złożonego z mieszkańców terytorjum Kłajpedy i milicji pod dowództwem oficerów aljanckich jest akcją likwidującą powstanie.

Odczytał mi telegram agenta angielskiego z Kowna stwierdzający wrogi dla Polski nastrój Kowna i możliwość awantury.

Zakomunikowałem informacje sztabowe o przygotowaniach litewskich koło pasa neutralnego, mogących przeszkodzić zajęciu przyznanej nam *zony*.

Omawiałem sprawę uznania granic wschodnich. Trudność przedstawia odcinek galicyjski, ponieważ wydaje mi się na razie wykluczonym żeby Anglja zdecydowała się na uznanie Galicji jako prowincji Polskiej przed wprowadzeniem w życie uchwalonej przez Sejm autonomji.

Skirmunt

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 147-148.***Nr 1494**

41. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 12 II
sprawdzone 22 II 1923
E[dward] R[aczyński]

Poleciłem telegraficznie posłowi w Paryżu złożyć Konferencji Ambasadorów notę z żądaniem uznania granic wschodnich, ustalonych Traktatem Ryskim.

Sprawa granic litewskich w nocy tej nie będzie poruszona.

Skrzyński

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 148-149.***Nr 1495**

44.[p]

M.S.Z., okólnikowy – statim – 13 II

sprawdzone 22 II 1923

E[dward] R[aczyński]

Oświadczyłem wczoraj Max Müllerowi, iż w najbliższych dniach wnosimy na Radę Ambasadorów notę, którą prosimy o uznanie za wyczerpany alinea 3-cie § 87-dmego Traktatu Wersalskiego⁵², a przez to uznanie granic pomiędzy Polską a Rosją za definitywne. Między tem żądaniem a sprawą litewską nie ma rzeczowego *iunctim*. Czasowy związek przyczynowy leży w konieczności, w której się dziś znajdujemy bronienia ze zdwojoną czujnością pokoju, czyli interesu ogólnego, a w związku z tem usuwania wszystkiego, co temu pokojowi zagraża czyli nie załatwionych spraw (moje *exposé* w Sejmie, jednomyślne poparcie tej polityki przez wszystkie stronnictwa w Sejmie 12 b[ieżącego] m[iesiąca]). Odmówienie nam definitywnego uznania naszych granic było odczute tutaj bardzo żywo jako niesprawiedliwość i niechęć dla naszej konsolidacji. Sprawy Galicji Wschodniej przeciwstawiać naszemu żądaniu nie można albowiem ta sprawa, o której traktują Traktaty w St. Germain i Sèvres⁵³, nie może być poruszoną, chyba że świadomą wolą odmówienia nam międzynarodowego uznania naszych granic w chwili, kiedy mówimy o § 87-dmym Traktatu Wersalskiego.

⁵² Stanowił on:

„Granice Polski nie określone w niniejszym Traktacie, będą oznaczone później przez Mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone”, DzURP, 1920, nr 35, poz. 200.

⁵³ Mowa w tym kontekście o podpisanym w Sèvres 10 sierpnia 1920 r. Traktacie o pewnych granicach (Traité relatif à certaines frontières).

Dla Rządu angielskiego powinno być decydującym stanowisko zajęte w roku 1920, kiedy Sowiety odmówiły wziąć udział w konferencji londyńskiej dla ustalenia tam granic wschodnich. Wówczas Rząd angielski zgodził się pisemnie na to, by granice polsko – rosyjskie zostały ustalone w pertraktacjach bezpośrednich stron zainteresowanych. To swoje stanowisko stwierdził Rząd angielski ponownie pochwalając dzieło traktatu ryskiego i gratulując Rządowi Polskiemu oficjalnie. Proszę Pana Posła zwrócić uwagę Rządu i opinji na konieczność uwzględnienia naszego żądania pod kątem widzenia ogólnego pokoju, na którego straży my konsekwentnie stoimy i prosimy o tegoż stanowiska ułatwienie.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 149-151.

Nr 1496

43. [p]

M.S.Z., 14 II

sprawdzone 22 II 1923

E[dward] R[aczyński]

Poufne

Posel holenderski⁵⁴ powiedział Kętrzyńskiemu⁵⁵, że ma wiadomość z Poselstwa niemieckiego:

Kłajpeda wolnem miastem pod suwerennością litewską, z Komisarzem Anglikiem, Radą Portu [z] Litwinem, Kłajpedczykiem, Niemcem.

Proszę sprawdzić tę nieprawdopodobnie brzmiącą wiadomość, która w tej formie pomija wszelkie nasze interesa.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 151.

Nr 1497

42. [p]

M.S.Z., okólnikowy, 14 II

sprawdzone 3 III 1923

E[dward] R[aczyński]

⁵⁴ Frederik Mari baron van Asbeck (1889 –1968), dyplomata holenderski; 10 XII 1920–II 1927: poseł Holandii w Warszawie.

⁵⁵ Stanisław Kazimierz Kętrzyński de Winkler (1876–1950), 28 X 1922–1923: dyrektor Departamentu Dyplomatycznego (Politycznego) MSZ; od 1 III 1923: dyrektor Departamentu Politycznego; 1924: urlop bezpłatny; 1 I 1925–10 XII 1926: poseł RP w Moskwie; 25 V 1927–7 V 1931: poseł RP w Hadze; 1932: zwolniony ze służby dyplomatycznej; zob. A. Gieysztor, „Kętrzyński Stanisław” (w:) PSB, t. XII, z. 3 (54), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966, s. 374-376; SBPSZ, t. III, s. 62-64.

Poufne

Minister Spraw Zagranicznych ^bpowiedział^b Jurystowskiemu, że ^adość ma utart^a Angora zwróciła się do Sowietów, by dały odpowiedź do piątku czy mogą dać pomoc pieniężną i 200 tysięcy ludzi.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 151-152.

Nr 1498

45. [p]

14 II M.S.Z., 14 II

sprawdzone 22 II 1923

E[dward] R[aczyński]

Proszę Pana Posła z całą energią i stanowczością i z użyciem całego daru przekonywania, który mu jest właściwy [aby] przedstawiać ustawicznie i w różnym oświetleniu Rządowi i prasie jak zgubne by było dla równowagi i pokoju w tej części świata odmowne stanowisko Anglii w sprawie uregulowania naszych wschodnich granic w dobie obecnej. Odsuwanie tej ^a (~~sprawy~~)^a kwestyi jest nadal niemożliwe. Anglia, nie targując się dziś z nami utrwaliłaby w całej Polsce przekonanie i wiarę, iż jest tą mocą przyjazną, na którą Polska może liczyć, a której zdanie i rady musi właśnie w uwzględnieniu tego faktu brać zawsze pod b[a]r[dzo] poważną i życzliwą konsyderację (w przeciwieństwie do wrażeń, które niestety w ostatnich latach Polskę od Anglii oddalały, stwarzając nieporozumienia. W razie odmowy granic wschodnich – stanowisko to nie mogłoby być tutaj inaczej odczytane jak krok, któremu by trudno było nadać taką formę, by mógł utracić swój charakter wrogi. Konsyderacja ta uzyska jeszcze swoje zasilenie w rozważeniu, iż Anglia nie odmówiła Rumunji podpisu na akcie [dotyczącym] Besarabii⁵⁶, który był o wiele dalej idący od tego o który prosimy – chociaż nasze tytuły prawne i faktyczne są o wiele silniejsze od rumuńskich. Poruszanie w tym związku i przeciwko nam sprawy Galicji Wschodniej uważam za stwarzanie sztucznej kwadratury koła, albowiem twierdzimy, [że] w interesie pełnego przeprowadzenia naszego statutu autonomicznego w województwach wschodnich trzeba uznania granic czyli zrezygnowania z § 87. Odmowne stanowisko praktycznie paraliżuje nasze koncesje autonomiczne w przedwstępnej fazie w województwach wschodnich. Nie możemy nie zwrócić poważnie uwagi Rządu angielskiego na fakt, iż równoczesna ustępliwość wobec

⁵⁶ 28 października 1920 r. Francja, Wielka Brytania i Włochy podpisały układ akceptujący bez zastrzeżeń posiadanie Besarabii przez Rumunię; jednakże Rosja Sowiecka zadeklarowała, że nie uznaje postanowień tego aktu; zob. W. Balcerak, „Powstanie państw narodowych w Europie Środkowo-Wschodniej”, Warszawa 1974, s. 351.

Kowna w sprawie Kłajpedy, a bezwzględność wobec Polski domagającej się tego, co jest minimum egzystencji każdego państwa, t[ost] j[est] granic^a (wywołałoby wrażenie w tej części świata)^a, że odpowiedniejsze są metody gwałtowne, nie liczące się z niczem i nikim.

Widziałbym w tej rozterce pojęć podkopywanie podwalin prawnych Europy. Niebawem dalsze kroki wojownicze Kowna uzasadniłyby słuszność tych obaw zagrażających pokojowi świata. Musielibyśmy wówczas odrzucić wszelką odpowiedzialność za to co nastąpi.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 152-154.

Nr 1499

18. [w]

15 II

M.S.Z. i Paryż

Dzisiaj Podsekretarz Stanu Lindsay oświadczył mi, że Rząd angielski nie jest przeciwny uznaniu naszych granic wschodnich rozumiejąc, że to przesądza sprawę Galicji Wschodniej, ale pragnąłby, żeby to uznanie przyszło dopiero po załatwieniu Memla i Wilna. Obaj skonstatowaliśmy w tem krok naprzód w stosunkach angielsko-polskich.

Wobec nowego oporu w likwidacji akcji powstańczej w Kłajpedzie zagrożono Litwie odwołaniem przedstawicieli dyplomatycznych, jeśli do 17-tego lutego likwidacja nie nastąpi.

Nastrój kowieński Pod[s]ekretarz] Stanu charakteryzował jako *affolé*⁵⁷. Tembardziej prosił o zachowanie zimnej krwi przy zajmowaniu zony neutralnej. Uznając w pełni prawa nasze powtórzył prośbę zakomunikowaną przez Posła angielskiego w Warszawie byśmy się wstrzymali z ewentualnem użyciem siły w Oranach.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 154-155.

Nr 1500

46. [p]

M.S.Z., okólnik, 15 II

sprawdzone 3 III 1923

E[dward] R[aczyński]

Zwracamy uwagę, że japoński Minister Spraw Zagr[anicznych], hrabia Uchida⁵⁸, w rozmowie z posłem Patkiem dnia 21 czerwca wyraził w spr[awie] granic, że gdy sprawa ta

⁵⁷ Franc. 'przestraszony, przerażony'.

⁵⁸ Hr. Uchida Kōsai (1865–1936), polityk i dyplomata japoński; 1918–1923: minister spraw zagranicznych Japonii w gabinetach: Hara Takashi, Takahashi Korekiyo i Katō Kanji.

znajdzie się na porządku dziennym, Japonia rada będzie okazać Polsce swą życzliwość i pomoc. Proszę wyzyskać wobec udziału Japonji w Konferencji Ambasadorów.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 155.

Nr 1501

27. [p] Pos[elstwo] Rzym, kopje teleg[amu] do M.S.Z., 15 II

Receptus 45.

Zakomunikowałem punkt widzenia p[ana] Ministra. Tutejsze M.S.Z. podziela go w zasadzie.

Podsekretarz Stanu oświadczył jednak, że trudności stawia Anglia, która przewiduje, że decyzje Mocarstw nie będą zaakceptowane przez Litwę, co może pociągnąć ^a(za sobą) ^a jej opór zbrojny, do czego Anglia za nic nie chce dopuścić i nawet woli ustąpić Litwie. Staralem się przekonać Rząd tutejszy o konieczności mocnego poparcia naszego punktu widzenia, co mi obiecał.

Otrzymują: Warszawa, Londyn.

Zaleski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 156.

Nr 1502

11. [p] Pos[elstwo] Paryż, 16 II

Receptus 18.

Proszę o powtórzenie telegramu od słowa „uznając”.
Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 156.

Nr 1503

18. [w] 17 II

Pos[elstwo] Paryż

(Powtórzenie telegramu) –

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 156.

Nr 1504

47. [p] M.S.Z., okólnik, 18 II

sprawdzone 3 III 1923

E[dward] R[aczyński]

Statissime – Dimanche

Dzisiaj wręczyli mi reprezentanci Wielkich Mocarstw tekst decyzji Konferencji Ambasadorów w sprawie Kłajpedy⁵⁹. Na moją uwagę, iż powolność Wielkich Mocarstw zachęca, jakeśmy to przewidywali Kowno, do kroków coraz bardziej wojowniczych, odpowiedział Panafieu, a posłowie angielski i włoski nie zaprzeczali, że Rada Ambas[adorów] „w najbliższych dniach” zamierza się zająć definitywnym ustaleniem granic polsko–litewskich, co niewątpliwie wpłynie na otrzeźwienie Kowna.

Proszę z całą stanowczością wpływać w kierunku wypełnienia tej obietnicy, w której w sposób stanowczy przynależność Wileńszczyzny do Polski będzie definitywnie uznana. Proszę jednakowoż przy tem starać się o to, by mała rektyfikacja odnośnie linii prowizorycznej delimitacyjnej dała nam Gedroycie i Szyrwinty, motywując żądanie ^a(~~ministrów~~)^a jak w 2 memorjałach złożonych przez naszego delegata przy Lidze, tudzież samem oświadczeniem Saury⁶⁰, który uznał, że etnograficznie środkowa część zony nam się w całości należy (miejsce urodzenia Prezydentowej⁶¹ Rz[eczy]p[ospo]litej Polskiej), ale nam tych miejscowości nie przyznają z powodu „obecności band litewskich” sic!

Przydzielam chwilowo p[ana] Arciszewskiego do Delegacji w Paryżu dla tych prac.

Rada Ambasadorów decydując definitywnie o granicach polsko–litewskich dała by jedyną odpowiedź słuszną Kownu, którego Rząd pragnie podciągnąć autorytet Ligi Narodów pod orzeczenie Trybunału w Hadze, żądanie niedopuszczalne, podkopujące całą powagę Ligi Narodów, a z punktu widzenia Kowna bezczelnie prowokacyjne.

W sprawie naszego stanowiska wobec Kowna potwierdziłem raz jeszcze dziś wobec reprezentantów Wielkich Mocarstw nasze zamiary pokojowe czego dowodem używanie milicji przy zajmowaniu przez nas przyznanej zony w przeciwieństwie (do) Kowna., które nas ostrzeliwuje artylerją i ściąga regularne wojska. ~~oświadczam (może oświadczyłem)~~ Oświadczyłem jednak, iż jeśliby Kowno nie zaprzestało kroków bezpieczeństwu naszych granic zagrażających, cierpliwość nasza nie dałaby się zbyt już długo pogodzić z naszą

⁵⁹ Mowa o decyzji powziętej w Paryżu 16 lutego 1923 r. przez Konferencję Ambasadorów; tekst polski zob. „Przegląd Polityczny”, t. I, 1 IX 1924, zał. do z. 8–9–10; przedruk: S. Mikulicz, op. cit., zał. 1, s. 289–291.

⁶⁰ Pedro Saura, konsul hiszpański w Brukseli, przewodniczący specjalnej komisji powołanej przez Radę Ambasadorów 17 V 1922 r., której zadaniem było przeprowadzenie rozpoznania na terenie pasa neutralnego na granicy Polski z Litwą i zaproponowanie jego podziału. [oprac. JŁ]

⁶¹ Maria Wojciechowska z domu Kiersznowska (1869–1959), córka Antoniego Kiersznowskiego h. Pobóg, właściciela Łabiejek i Kupryszek koło Giedrojc w woj. wileńskim oraz Marii Iszory.

godnością państwową i będziemy się widzieli zmuszeni w formie ultimatum zażądać od Kowna zaprzestania dalszych kroków, które byśmy musieli uważać za wojenne i z tego stwierdzenia wyciągnąć konsekwencje stanowcze.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 157-159.

Nr 1505

48. [p]

M.S.Z., 20 II.

sprawdzone 3 III 1923

E[dward] R[aczyński]

Podobno w Berlinie Cziczeryn i Maltzan parafowali umowę wojskową. Zwracamy uwagę prosząc o dyskretne sprawdzenie.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 159.

Nr 1506

49. [p]

M.S.Z., 20 II

sprawdzone 12 III 1923

E[dward] R[aczyński]

17 b[ieżącego] m[iesiąca] złożył Poseł sowiecki notę Cziczeryna, którą on zwraca uwagę, iż mocą artykułu 3 Traktatu Ryskiego⁶², granice między Polską a Litwą powinny być rozstrzygnięte wyłącznie między Polską a Litwą. Nie przyznaje „tak zwanej Lidze Narodów, związkowi nie uznanemu przez Republikę Sowieców”, prawa mieszania się do tych granic. Stanowisko powyższe jest sprzeczne z duchem Traktatu Ryskiego, który zamierza odebrać Rosji prawo ^aupominać (się w ciągu miesiąca)^a głosu w sprawie naszych granic z Litwą, a nie zapewnić Sowiecom rodzaju protektoratu nad naszymi stosunkami z Kownem.

To ^a(wystąpienie) do ^a wmieszanie się Sowieców czyni jeszcze konieczniejszym niż poprzednio wyznaczenie naszych granic z Litwą przez Konf[erencję] Ambas[adorów].

⁶² Stanowił on:

„Rosja i Ukraina zrzekają się wszelkich praw i pretensji do ziem, położonych na zachód od granicy, oznaczonej w artykule II Traktatu niniejszego. Ze swej strony Polska zrzeka się na rzecz Ukrainy i Białorusi wszelkich praw i pretensji do ziem, położonych na wschód od tej granicy.

Obie układające się strony zgadzają się, że o ile w skład ziem, położonych na zachód od oznaczonej w artykule II Traktatu niniejszego granicy, wchodzi terytoria sporne między Polską a Litwą – sprawa przynależności tych terytoriów do jednego z tych dwóch państw należy wyłącznie do Polski i Litwy.”

DzURP, 1921, nr 49, poz. 300.

Mój telegram N° 11 – Pospiech leży w interesie pokoju. Jeśli Rząd Polski będzie się w swojej granicy opierał na decyzji Konf[erencji] Ambas[adorów], będzie w możności odpowiedzieć Sowiecom pozamerytorycznym sprostowaniem ich fałszywego stanowiska, co następuje: Granicę ustaloną przez Radę Ambas[adorów] musimy uważać za taką, na którą się zgadza i Litwa kowieńska. Tak długo, póki Rząd kowieński nie oświadczy wyraźnie, że nie uznaje Konfer[encji] Ambas[adorów] i Traktatu Wersalskiego, którego Konfer[encja] Ambas[adorów] jest jedynym autorytatywnym egzekutorem. Takie zaś oświadczenie ^azapewne likwidowałoby utratę ^aimplikowałoby utratę Kłajpedy.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 159-161.

Nr 1507

1. [p] Pos[elstwo] w Waszyngtonie, 20 II
Równocześnie proszę M.S.Z. upoważnić Pana Posła [do] przesyłania mi kopji wszelkich raportów politycznych, niezbędnych dla mej informacji.

Wróblewski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 161.

Nr 1508

12. [p] Pos[elstwo] Paryż, 21 II
Na skutek mego wczorajszego wystąpienia, przy którym między inn[y]mi wskazałem, że Litwini w swej nocie z dn[ia] 18 listopada, sami zażądali zastosowania § 87 do granic polsko–litewskich Rząd Francuski wniósł na dzisiejszem posiedzeniu Konf[erencji] Ambas[adorów] sprawę granic polsko–litewskich i wschodnich. Na wniosek Ambasadora angielskiego, który powołał się na naszą notę z 15 b[ieżącego] m[iesiąca], Konf[erencja] Ambas[adorów] zdecydowała zażądać terminowo od rządów formaln[ego] upoważnienia do załatwienia tych spraw. Przewidują możliwość nadejścia tego upoważnienia przed końcem tygodnia. Wydaje się konieczna nasza interwencja u Rządu angielskiego.

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 161-162.

Nr 1509

19. [w] 23 II
M.S.Z., kopja Paryż
Wczoraj po otrzymaniu telegramu Zamoyskiego o wniesieniu sprawy granic na Konferencję Ambasadorów, omówiłem te sprawy w dłuższej rozmowie z Curzonem. Obiecał

zaraz upoważnić przedstawiciela Anglii na Konferencji Ambasadorów⁶³ do zajęcia się sprawą granic polsko–litewskich i wschodnich w związku z § 87. Curzon zapewnił mnie, że będzie traktować je najżyczliwiej. Tęsamem instrukcja telegraficzna 50 dziś otrzymana już wykonana.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 162.

Nr 1510

50. [p]

M.S.Z., 22 II

sprawdzone 12 III 1923

E[dward] R[aczyński]

Wobec wniesienia przez Rząd francuski spraw granic polsko–litewskich i wschodnich na Konf[erencję] Ambasadorów i zażądanie na wniosek Ambasadora ang[ielskiego] formalnych upoważnień odnośnych Rządów dla załatwienia tych spraw, proszę wywrzeć ponowny, energiczny nacisk na Rząd, by takowe były bezzwłocznie udzielone. Stanie się to tylko po myśli oświadczenia Podsekretarza St[anu] Lindsay’a (Pański Raport z 19 lutego), tembardziej, iż nawet warunki jego są wypełnione: Wysoki Komisarz⁶⁴ i Komisja opuściły Kłajpedę oddając przez to formalnie to terytorjum Litwie i upoważniając ją do wyproszenia naszego reprezentanta z Kłajpedy⁶⁵, a Wilno będzie załatwione równocześnie. Wszystko co się dotąd dzieje zachęca Kowno ^a(i zamachy)^a, osłabia legalizm i prawo. Kompromituje ciągle i ustawicznie szanse pokoju. Ostrzegamy raz jeszcze, iż to o co prosimy stoi w ścisłym i logicznym związku z możliwością utrzymania pokoju.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 162-163.

Nr 1511

20. [w]

23 II

M.S.Z. Receptus 48

Według tutejszych informacji konwencja choć dawno przygotowana nie jest jeszcze podpisana wskutek ociągania się Niemiec.

Skirmunt

⁶³ Wspomnianego wcześniej E. Phippsa. [oprac. JŁ]

⁶⁴ Wysokim komisarzem *ad interim* został dotychczasowy radca finansowy Pierre Malin.

⁶⁵ Szarota chciał pozostać w Kłajpedzie do momentu definitywnego ustalenia jej statusu, ale – pod naciskiem strony litewskiej – został wydalony już 20 lutego 1923 r., kiedy to otrzymał polecenie natychmiastowego opuszczenia Kłajpedy; zob. S. Mikulicz, op. cit., s. 79; P. Łossowski, „Kłajpeda...”, op. cit., s. 54-55.

IPMS, A. 12. 53/5, k. 163.

Nr 1512

51. [p]

M.S.Z., 22 II

Ściśle tajne: Prezes Rady Ministrów⁶⁶ prosi Pana Posła, aby zechciał Pan osobiście lub za pośrednictwem Attaché Wojskowego Poselstwa⁶⁷ odwiedzić Szefa Sztabu Generalnego Lorda Cavana⁶⁸ w związku z mającą się rozstrzygnąć w Radzie Ambasadorów sprawą granic wschodnich Polski. Generał Sikorski prosi Lorda Cavana, żeby zechciał użyć swych stosunków^a(wpływów?)^a z całym naciskiem i pośpiechem u Rządu, aby w myśl zasad, omówionych z nim bezpośrednio w Londynie, jak również z jego delegatem w Warszawie⁶⁹, zechciał jak najsilniej poprzeć stanowisko Polski w imieniu Sztabu Gen[eralnego] Angielskiego.

Podkreślić należy ten ważny moment, że Polska, pozbywszy się obecnej fikcji nieustalenia swych granic, odegra rolę pierwszorzędny czynnika pokoju na wschodzie.

Skrzyński 22051

IPMS, A. 12. 53/5, k. 164.

Nr 1513

30. [p]

Pos[elstwo] w Rzymie, 23 II

Rząd zapewnił poparcie w sprawie Wilna. Zawiadomił mnie jednak ściśle tajnie, prosząc o nie powoływanie się na źródło, iż po przyjęciu przez Konferencję Ambas[adorów] wniosku o zwrócenie się do Rządów z prośbą o upoważnienie załatwienia sprawy polsko–litewskiej, powstała między Rządami dyskusja, w której postawiony został (nie chcą mi powiedzieć przez kogo), wniosek o odesłanie sprawy Wilna łącznie ze sprawą Jaworzyny do Ligi Narodów. Wobec niemożności dojścia do porozumienia między mocarstwami (w) tej sprawie, Rząd będzie prawdopodobnie zmuszony zgodzić się na tę propozycję. Poza tem dowiedziałem się również ściśle tajnie, iż z tego samego źródła postawiono wniosek traktowania oddzielnie sprawy miasta Wilna, którego polskość nie ulega wątpliwości i okolic, których ludność jest mieszana. Wysunąłem natychmiast wszelkie możliwe argumenta przeciw temu. Proszę (konszachty) – informowanie ściśle tajnie.

⁶⁶ Antoni Ponikowski (1878–1949), inż. budownictwa, działacz polityczny i społeczny; 19 IX 1921–5 III 1922 oraz 10 III–6 VI 1922: premier; zob. S. Konarski, „Ponikowski Antoni” (w:) PSB, t. XXVII, z. 3 (114), red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1983, s. 498-501.

⁶⁷ Chodzi o mjra Jerzego Bardzińskiego; zob. przyp. 451, s. 414, nr dok. 1177. [oprac. JŁ]

⁶⁸ Frederick Rudolph Lambart, 10. hr. Cavan (1865–1946), brytyjski marsz. polny; 19 II 1922–19 II 1926: szef Imperialnego Sztabu Generalnego.

⁶⁹ Prawdopodobnie chodzi o ppłka Emiliusa Claytona (1884-197), brytyjskiego attaché wojskowego w Polsce w latach 1920-1927. [oprac. JŁ]

Otrzymują: Warszawa, Paryż, Londyn.

Zaleski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 165.

Nr 1514

52. [p]

M.S.Z., 24 II

Samedi. Otrzymałem z Rzymu telegram Poselstwa z zakomunikowaniem w sprawie wniosku dyskutowanego między rządami Mocarstw o odesłaniu sprawy Wilna etc. W razie gdyby ta wiadomość, jak tego nie przypuszczam, wbrew wszystkim oświadczeniom rządów, miała się okazać choć w części uzasadnioną, proszę z całą energią wyjaśnić rządowi, iż takie ^aw anie (?)^a sprawy w dzisiejszych warunkach równa się z uniemożliwieniem utrzymania pokoju. Tak stawić sprawę to chcieć wojny.

Skrzyński 24052

IPMS, A. 12. 53/5, k. 166.

Nr 1515

21. [w]

25 II

Pos[elstwo] Rzym Receptus 30.

Najściślej tajne. Projekt wychodzi od Rządu Włoskiego. Jeszcze nie ujawniony. Musimy bardzo ostrożnie czynić wszelkie wysiłki, by został cofnięty. Warszawa uświadomiona.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 166.

Nr 1516

22. [w]

25 II

M.S.Z., kopja Paryż Receptus 52.

Najściślej tajne. Tylko dla Pana Ministra Spraw Z[agranicznych]. W związku z telegramem Zaleskiego N° 30. W najpoufniejszej rozmowie z ambasadorem włoskim⁷⁰ stwierdziłem, że projekt wyszedł od Rządu włoskiego, jako instrukcja dla ambasadora w Paryżu. Przedstawiłem wyczerpująco sprawę Wilna i stosunku do Litwy i całą sytuację, uniemożliwiającą jakiegokolwiek traktowanie na tej podstawie. Ambasador obiecał zakomunikować moje argumenta Rządowi. Ponieważ projekt włoski jeszcze nie ujawniony, sądzę, że ostrożna nasza akcja mogłaby spowodować jego cofnięcie. Zaleski uświadomiony.

⁷⁰ Pietro Paolo Tomasi, markiz Della Torretta (1873–1962, włoski polityk i dyplomata; członek delegacji na Paryską Konferencję Pokojową, 1921-1922 minister spraw zagranicznych; (10 XI 1922-IV 1927): ambasador Królestwa Włoskiego w Wielkiej Brytanii. [oprac. JŁ]

Skirmunt

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 167.***Nr 1517**

53 (?) [p]

MSZ bez N^o bez daty z 26 II
sprawdzone 12 III 1923
E[dward] R[aczyński]

Otrzymujemy z Genewy wiadomość o możliwym mianowaniu Lorda Cecila następcą Balfoura w Radzie Ligi Narodów. Prosimy sprawdzić.

Polexterne

*IPMS, A. 12. 53/5, k. 167.***Nr 1518**

31. [p]

Pos[elstwo] Rzym, 26 II

Omówiłem sprawę projektu odesłania kwestji Wilna do Ligi Narodów. Podsekretarz Stanu Vassallo⁷¹ zapewnił mnie, że zasadniczo Włochy są (przychylne) ^ao ~~o~~ ^a przyznać nam Wilno i ^acałych^a całe granice wschodnie. Początkowo postawiły one w Konferencji Ambas[adorów] wniosek przyznania równocześnie Wilna – Polsce, Kłajpedy – Litwie. Ponieważ wniosek ten upadł i sprawę Kłajpedy załatwiono osobno, Włochy mają powód przypuszczać, iż teraz Litwa decyzji w sprawie Wilna nie przyjmie, powołując się na Traktat Ryski. To może pociągnąć za sobą konflikt zbrojny. Wobec tego Włochy, w interesie pokoju ^apostaw[iły]^a projekt odesłania sprawy do Ligi Narodów dla zyskania na czasie i bardziej autorytatywnego załatwienia sprawy. W odpowiedzi wykazałem, że Litwa dotąd nie przyjęła żadnych projektów Ligi Narodów w sprawie Wilna.

Podsekretarz Stanu V[assallo] odparł, iż należy przypuszczać, że w chwili decyzji Ligi Narodów sytuacja Ruhry się wyjaśni, co da mocarstwom wolną rękę wobec Litwy i prosił o zatelegrafowanie Rządowi Polskiemu argumentów Rządu tutejszego za odesłaniem do Ligi Narodów. Zgodziłem się, zastrzegając, że w każdym razie obstaję przy cofnięciu wniosku włoskiego. Rząd tutejszy zastanowi się nad tem dzisiaj i jutro da mi odpowiedź.

Otrzymują: Paryż, Warszawa, Londyn.

Zaleski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 168-169.

⁷¹ Ernesto Vassallo (1875–1940), dziennikarz, polityk włoski, 31 X 1922–27 IV 1923 podsekretarz stanu w MSZ. [oprac. JŁ]

Nr 1519

23. [w]

27 II

M.S.Z., kopje – Rzym, Paryż
 Zakomunikowano mi w F.O., że wczoraj została posłana instrukcja ambasadorowi w Paryżu⁷² z upoważnieniem załatwić sprawy granic polsko–litewskich i wschodnich w myśl naszych żądań.

Otrzymują: Warszawa, Paryż, Rzym.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k.169.

Nr 1520

24. [w]

27 II

M.S.Z. Receptus 53.
 Ustąpienie Balfoura prawie pewne, nominacja Cecila, której dotychczas zaprzeczano, możliwa.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 169.

Nr 1521

55. [p]

M.S.Z., 26 II

sprawdzone 12 III 1923

E[dward] R[aczyński]

Dla Rady Handlowego: Ministerstwo Spraw Wojskowych zaproponowało włączenie do projektu umowy handlowej z Anglią w warunkach dotyczących tranzytu, klauzuli odpowiadającej punktowi 4 artykułu 22 Traktatu Ryskiego⁷³ o transportach wojskowych.

⁷² Robert Offley Ashburton Crewe-Milnes, 1. markiz Crewe cr. 1911 (1858–1945), brytyjski polityk i dyplomata; 31 XII 1922–29 VII 1928: ambasador Wielkiej Brytanii w Paryżu; J. Davis, „Crewe-Milnes Robert Offley”, (w:) ODNB, <http://www.oxforddnb.com/view/article/32628>, [4 II 2018].

⁷³ W artykule tym mowa o tymczasowych warunkach normujących tranzyt towarów; punkt 4. rzeczono artykułu stanowił w tej materii:

„Zakazane są do tranzytu przedmioty uzbrojenia, ekwipunku wojskowego i artykuły wojskowe.

Ograniczenia te nie rozciągają się na przedmioty, aczkolwiek będące artykułami wojskowymi, lecz nie przeznaczone dla celów wojskowych. Dla przewozu takich przedmiotów wymagane jest oświadczenie odnośnego rządu, że nie będą one użyte jako materiał wojskowy.

Wyłączenia są dopuszczalne również w stosunku do towarów, co do których, dla względów ochrony zdrowia publicznego, walki z epizootią i zarazą roślin, mogą być stosowane wyjątkowe środki prohibicyjne.”
 DzURP, 1921, nr 49, poz. 300.

Kimmins⁷⁴ poinformowany posłał przychylny raport w tej sprawie do Londynu. Szczegóły kurjerem.

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 170.

Nr 1522

32. [p] Pos[elstwo] Rzym, 27 II
 Refero telegram szyfr[owy] 31. Podsekretarz Stanu oświadczył: „Rząd włoski podtrzymuje słuszność swego twierdzenia, iż przyznanie Polsce Wilna może pociągnąć za sobą atak ze strony Litwy oraz ogólną wojnę na wschodzie. Wobec jednak żądania Rządu polskiego, Rząd włoski nie będzie nadal nalegał na swój projekt, który nie był formalnie postawionym wnioskiem, lecz luźną, przychylną Polsce propozycją w toku dyskusji ^a([t]ajn. cyrkularz) ^a w ^a(liczba mnoga lub której)^a Rząd zaznacza, że Polska nalegając [na] przyznanie jej Wilna będzie musiała wziąć na siebie odpowiedzialność za możliwy wybuch wojny z tego powodu” .

Otrzymują: Warszawa, Paryż, Londyn.

Zaleski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 170-171.

Nr 1523

54. [p] M.S.Z., 26 II
 sprawdzone 12 III 1923

E[dward] R[aczyński]

Tylko dla P[ana] Ministra

Niemcy podobno posyłają Rosji masę materiału wojennego, jak oficerów, planując za 3 lub 4 miesiące napad przeciw Polsce w kierunku Wilna, Litwy, Gdańska. Na granicy rumuńskiej został korpus obserwacyjny, gdyż Rumunię trzymają w szachu Węgry i Bułgaria. Zwracając uwagę na to M.S.Z. prosi informować go w zakresie powyższego.

Poexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 171.

Nr 1524

16. [p] Pos[elstwo] Paryż, 28 II

⁷⁴ Richard Edward Kimens (1872–1950), przedsiębiorca, dyplomata brytyjski; 1922–1927 sekretarz handlowy poselstwa angielskiego; 1927–1930, radca handlowy ambasady Wielkiej Brytanii. [oprac. JŁ]

Według posiadanych przez Poselstwo danych potwierdzonych we wczorajszej rozmowie Łukasiewicza z Larochem, obecny przebieg spraw naszych (granic) jest następujący:

Pełnomocnictwa dla Konf[erencji] Ambasadorów z Londynu jeszcze nie nadeszło. Oczekują ich z dnia na dzień. W międzyczasie opracowywane są formuły prawne dla przyszłej decyzji. Francja chce załatwienia sprawy naszych granic natychmiast, na podstawie Artykułu 87, nie czekając ostatecznego załatwienia spr[awy] Kłajpedy. Laroche ma nadzieję całkowitego zakończenia sprawy granic w konferencji na 10 marca. Z rozmów z Sargentem⁷⁵ zarysowała się (chęć) Anglików załatwienia sprawy granic z Litwą dopiero po załatwieniu sprawy Kłajpedy jak również równoczesnego załatwienia spr[awy] granic wschodnich ze sprawą Gal[icji] Wschodniej. Minister Skirmunt uwiadomiony.

W zw[iązku] z depeszą Skirmunta z 23 b[ieżącego] m[iesiąca] można przewidywać zmianę instrukcji z Londynu. W każdym razie b[ardzo] pożądana energiczna akcja, tak wobec Max Müllera, jak i wobec Curzona, by tendencje o których mówił Sargent zwalczyć.

Idee włoskie, o których wspomina w depeszach swych Zaleski i Skirmunt, na tut[ejszym] gruncie jeszcze nie dają się wyczuć. Należałoby je z całą energią (zwalczać) u Tommasiniego i w Rzymie w zarodku zwalczać. Kowno propozycje Ambasadorów w spr[awie] Kłajpedy przyjęło do wiadomości i postanowiło w zasadzie wysłać delegatów do Paryża. Termin jeszcze nie ustalony.

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 172-173.

Nr 1525

25. [w]

28 II

M.S.Z., kopja Paryż

Poufnie dowiedziałem się, że Ambasador ang[ielski] w Paryżu otrzymał instrukcje przeprowadzenia na Konfer[encji] Ambas[adorów] zatwierdzenia granic polsko–litewskich i wschodnich włącznie z Gal[icją] Wsch[odnią]. Należy przewidywać wypowiedzenie: 1) Rekomendacji Polsce, o potrzebie wprowadzenia w Galicji Wschodn[iej] statutu autonomicznego, pozostawiając Polsce wykonanie i odpowiedzialność, 2) opinii, że zatwierdzenie granicy wschodniej nie jest równoznaczne z jej zagwarantowaniem.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 173.

⁷⁵ M. Sargent, dyplomata brytyjski; sekretarz Ambasady Wielkiej Brytanii w Paryżu.

Nr 1526

33. [p] Pos[elstwo] Rzym, 28 II
 Zakomunikowano mi w tutejszem M.S.Z., że dzisiaj posłana instrukcja dla ambasadora w Paryżu z upoważnieniem załatwienia sprawy Wilna w myśl naszych żądań.

Otrzymują: Paryż, Londyn, Warszawa.

Zaleski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 174.

Nr 1527

56. [p] 1 III M.S.Z.
 sprawdzone 12 III

E[dward] R[aczyński]

^aProszę^a Prosimy zareagować, „Petroleum Times”⁷⁶ z 3 lutego, na artykuł Fullera⁷⁷ o Gal[icji] Wschodniej. Odpowiednie materiały i naftowe porozumienie polsko-włoskie 31 stycznia mowa sejmowa Strońskiego⁷⁸, „Rzeczpospolita”⁷⁹ 44 artykuł „Galicie Orientale et Pologne” w „Courrier des Pétroles” z 3 lutego, wydawanym w Paryżu.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 174.

Nr 1528

18. [p] Paryż, 2 III

Ścisłe tajne, tylko dla p[ana] Ministra.

Pełnomocnictwa Ambasadora angielskiego, zakomunikowane oficjalnie na wczorajszym posiedzeniu Konfer[encji] Ambasadorów w sprawie naszych granic wschodnich brzmią następująco: „Rząd angielski gotów jest uznać granice ryskie, które inkorporują do Polski całość Galicji Wschodniej, jednak należałoby z uwagi na artykuł 91 Traktatu w St. Germain zaznaczyć wyraźnie, że uznanie granic ryskich musi podlegać pewnym zastrzeżeniom co do Galicji Wschodniej. Rząd Polski wielokrotnie obiecywał Rządowi Aliantów, że jeżeli otrzyma

⁷⁶ Periodyk brytyjski, ukazujący się od roku 1899; ceniony w środowisku, ceniony w kręgach zajmujących się wydobywaniem ropy naftowej.

⁷⁷ Brak danych.

⁷⁸ Stanisław Stroński (1882–1955), romanista, prof. UJ i KUL, publicysta, polityk; W. Rojek, „Stroński Stanisław” (w:) PSB, t. XLVI, z. 3 (182), Warszawa–Kraków 2006–2007, s. 384–385.

⁷⁹ Ukazująca się w Warszawie gazeta codzienna, założona w czerwcu 1920 r.; z założenia miała być ogólnopolskim organem prawicy; 60% akcji należało do I. Paderewskiego, pozostałe do E. Dubanowicza i skupionego wokół niego grona działaczy; ten ostatni przewodził Stronnictwu Chrześcijańsko-Narodowemu, będącemu secesją z ZLN; pierwszym redaktorem naczelnym – w latach 1920–1924 – był S. Stroński; w 1924 r. udziały Paderewskiego kupił W. Korfanty; szczegóły zob. A. Paczkowski, op. cit., s. 41–42.

suwerenność na[d] Gal[icją] Wschodnią, to Galicja otrzyma specjalną autonomję. Wobec tego byłoby, zdaniem Rządu angielskiego wskazaniem, zaznaczyć, że Rząd polski będzie musiał dać zadawalniające dowody wykonania tego zapewnienia.” Wobec takiego stanowiska Anglii, jednoczesne omawianie sprawy Gal[icji] Wschodn[iej] ze sprawami naszych granic wschodnich, nie do uniknięcia. Ponieważ redakcja instrukcji angielskiej robi raczej wrażenie chęci zadośćuczynienia pozorom, a nie opozycji zasadniczej, a stanowisko Francji, zgodnie z zajętem już przez nią stanowiskiem (Pismo Quai d’Orsay z dn[ia] 7 września z[eszłego] r[oku]) jest stanowczo rezerwom przeciwne i rozwiązanie Włoch zdaje się ze stanowiskiem Francji być zgodne. Mamy wypracować przeprowadzenie w Komisji formuły, któraby, przekazując nam suwerenność nad Galicją Wsch[odnią] i stwierdzając jej autonomję, w niczem nie krępowała Rządu Polskiego na przyszłość i nie dawała żadnego tytułu do czyjejkolwiek ingerencji w nasze wewnętrzne sprawy, poza traktatem o mniejszościach. Pełnomocnictwa angielskie zawierają wyraźne zalecenie uznania jako granicy z Litwą linii demarkacyjnej, wyznaczonej przez Radę Ligi Narodów. Dążenie w tej chwili do świeżych jakichkolwiek poprawek linii demarkacyjnej, musiałoby spowodować niepożądaną merytoryczną dyskusję i mogłoby znacznie opóźnić ostateczną decyzję. Wobec tego będziemy tylko starać się o jej możliwą późniejszą rektyfikację. Komisja rozpoczęła swe prace od wczoraj.

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 174-177.

Nr 1529

26. [w]

6 III

M.S.Z., kopia Paryż

F.O. przyznając istnienie przejściowego nieporozumienia co do interpretacji instrukcji przez ambasadora w Paryżu, dało mi zapewnienie, że wczoraj telegraficznie wyjaśniło kwestję w sensie dla nas pożądanym: Nie mają zamiaru bądź odkładania, lub uzależnienia Wilna od załatwienia sprawy Memla, bądź ujmowania sprawy Galicji Wsch[odniej] w ramy konwencji. Uznając potrzebę pośpiechu dali wskazówki co do szybkiego zakończenia sprawy, które przewidują za 10 do 15 dni.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 177.

Nr 1530

20. [p]

Pos[elstwo] Paryż, 6 III

Ambasador angielski zwrócił się do Londynu o dokładne instrukcje w sprawie Galicji Wschodniej. Wobec nie nadejścia dotychczas tych instrukcji, jutrzejsze posiedzenie Konferencji Ambasadorów odłożone na parę dni. Spodziewam się decyzji przed 10 b[iejącego] m[iesiąca].

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 178.

Nr 1531

27. [w]

7 III

M.S.Z., kopja Paryż

Wczoraj wieczór uzyskałem dodatkowe zapewnienie, że w związku z moją ranną rozmową raz jeszcze polecono ambasadorowi w Paryżu pośpiech w załatwienie naszych spraw oraz unikanie komplikowania tychże.

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 178.

Nr 1532

57. [p]

M.S.Z., 7 III

sprawdzone 16 III 1923

E[dward] R[aczyński]

Mac Donnel politycznie zbliżony do Windham Club skąd możnaby zasięgnąć bliższych informacji o jego stosunkach w Niemczech gdzie był przed wojną.

OPolexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 178.

Nr 1533

21. [p]

Pos[elstwo] Paryż, 7 III

Stosownie do wniosku angielskiego, Konferencja Amb[asadorów] zwróciła się do Kowna z ultimatywnym żądaniem, by do 11 b[iejącego] m[iesiąca] Kowno wyraziło zgodę na decyzję Konfer[encji] Ambasadorów w sprawie Kłajpedy i przysłało delegację do Paryża. W razie przeciwnym grozi zastosowaniem § 16 Paktu Ligi⁸⁰. Wobec choroby Ambasadora

⁸⁰ Mowa o art. 16 Paktu LN; stanowił on:

Jeżeli jeden z Członków Związku ucieka się do wojny wbrew zobowiązaniom przyjętym w art. 12, 13 lub 15 uważany będzie *ipso facto* za dopuszczającego się aktu wojennego przeciw wszystkim Członkom Związku. Ci zobowiązują się zerwać z nim natychmiast wszystkie stosunki handlowe i finansowe, zakazać wszelkich stosunków między swymi obywatelami a obywatelami Państwa, które złamało Umowę, wreszcie przerwać wszelkie porozumienie w sprawach finansowych, handlowych czy osobistych między obywatelami tego Państwa a obywatelami innych Państw należących do Związku lub do nich nie należących.

angielskiego, poleciłem Wielowieyskiemu wręczenie jego zastępcy - radcy Ambasady ^aPhips'owi^{a81} odpisu memorandum złożonego Poincaré'emu z żądaniem przyspieszenia decyzji. Przy rozmowie z Phips'em był obecny Sargent. Wielowieyski szczegółowo motywował całe nasze stanowisko w myśl instrukcji N° 121. Z dyskusji Wielowieyski wyniósł wrażenie, iż Anglicy, nie tworząc zasadniczo *iunctim* Wilna z Kłajpedą do decydowania granic polsko-litewskich dopiero po otrzymaniu odpowiedzi Kowna t[o] j[est] po zasadniczym wyjaśnieniu stanowiska Litwinów w sprawie Memla. Z powyższych prawdopodobnie względów Anglicy przewlekają sprawy pod różnymi pozorami. Phips i Sargent, wbrew depeszom Skirmunta z dn[ia] 6 marca twierdzili, że do tej pory nie mają instrukcji z Londynu i że decyzji ze względów technicznych nie można oczekiwać wcześniej jak za 10 do 15 dni.

Wobec nacisku Wielowieyskiego, że takie odwlekanie decyzji jest połączone z niebezpieczeństwem naruszenia pokoju, Phips uchylając się od odpowiedzi wprost, oświadczył, że Rząd Angielski wywrze presję na Kowno, by zabezpieczyć nas od napadu Litwinów. W sprawie Galicji Wsch[odniej] czekają również ^a(instrukcji ?) ^a. Londyn jednak daje się odczuwać w tej dziedzinie większe zrozumienie naszego stanowiska. Jeżeli stanowisko delegacji ang[ielskiej] nie ulegnie zmianie, trzeba przewidywać odpowiednie opóźnienie decyzji.

Zamoyski

IPMS, A. 12. 53/5, k. 179-180.

Nr 1534

58. [p]

M.Z.S., okólnik, 7 III

sprawdzone 24 III

E[dward] R[aczyński]

W podobnym wypadku obowiązkiem Rady będzie wskazać poszczególnym Rządom, jakim kontyngentem sił wojskowych, morskich i lotniczych każdy z Członków Związku ma współdziałać w siłach zbrojnych, przeznaczonych do tego, by wymusić poszanowanie zobowiązań Związku.
[...]"

DzURP 1920, nr 35, poz. 200; przedruki w: WŻNPM, dok. nr 70, s. 158; WEP, s. 11-13; Prawo, t. II, dok. nr 15, s. 36; DDzPPZ, t. I, dok. nr 10, s. 47; ŻHPOM, t. I, dok. nr 28, s. 103.

⁸¹ Właśc. Eric Clark Edmund Phipps (1875–1945), dyplomata brytyjski; 1918–1919: członek Delegacji brytyjskiej na Paryską Konferencję Pokojową; 15 IX 1919–X 1920: urzędnik FO w centrali; 1 XI 1920–1922: w Ambasadzie Wielkiej Brytanii w Brukseli, gdzie 1921 oraz 1922 pełnił funkcję *chargé d'affaires*; 1 XI 1922–V 1928: w Ambasadzie Wielkiej Brytanii w Paryżu, gdzie rok w rok także pełnił funkcję *chargé d'affaires*.

Moskwa informuje: Arcybiskup Cieplak⁸² wraz z 31 księżmi i ojcem Fedorowem⁸³ przybył dziś do Moskwy. Z badania 3 księży i Fedorowa można wnioskować, że na razie jest prowadzone dodatkowe śledztwo, które ma być zakończone około 10 marca, poczem dopiero ewentualnie ma się odbyć w Moskwie sprawa sądowa. Przybyli księża mają jakoby wydać zobowiązanie nie wyjeżdżania z Moskwy do zakończenia sprawy. Proszę inspirować prasę dla wszczęcia poważnej kampanji celem wywarcia presji na Rząd Sowiecki.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 181.

Nr 1535

28. [w]

8 III

M.S.Z., kopja Paryż

Refero 27. Tajne, tylko dla P[ana] Ministra.

W związku z telegramem Zamoyskiego 21. – Wspomniane polecenie wyszło 7-go o 3-ciej po południu w formie instrukcji telegraficznej następującej ambasadorowi do Paryża: „Widoczne nieporozumienie między nami w sprawie interpretacji przez was naszych instrukcji. Załatwienie granic polsko–litewskich i wschodnich ma być załatwione niezależnie od sprawy Kłajpedy.

Zajęte przez nas stanowisko jest jasne i dziś już tak szeroko znane, że wszelka zwłoka lub komplikowanie instrukcji byłoby szkodliwe.”

Skirmunt

IPMS, A. 12. 53/5, k. 181-182.

Nr 1536

59. [p]

M.S.Z., 10 III

sprawdzona 24 II

E[dward] R[aczyński]

⁸² Jan Cieplak (1857–1926), 1908: mianowany sufraganiem mohylowskim, gdzie jako wikariusz generalny prowadził działalność patriotyczną; w wielki czwartek 1920: aresztowany po raz pierwszy przez bolszewików; VI 1922; aresztowany ponownie; 4 III 1923: aresztowany po raz trzeci, a następnie skazany przez władze sowieckie na karę śmierci w trakcie procesu trwającego od 21 do 25 III t. r.; 1924: pod naciskiem międzynarodowej opinii publicznej zwolniony i wydany z ZSRR, zob. C. Falkowski, „Cieplak Jan” (w:) PSB, t. IV, Kraków 1938, s. 55-57.

⁸³ Właśc. Leonid Fiodorow (1879–1935), 31 III 1902: dokonał w Rzymie konwersji na katolicyzm; pod wpływem Andrzeja Szeptyckiego oraz własnych przymysłów Fiodorow zdecydował się na prowadzenie przyszłej pracy duszpasterskiej w Rosji w oparciu o obrządek bizantyjski; 1911: przyjął święcenia kapłańskie; 29–31 V 1917: brał udział w I Synodzie Rosyjskiego Kościoła Katolickiego, który obrał go egzarchą; 3 III 1923: rozpoczął się jego krótki proces, w którym skazany został na 10 lat pozbawienia wolności; 1926: zwolniony, ale po kilku miesiącach ponownie aresztowany i umieszczony na Wyspach Sołowieckich; 1929: ponownie zwolniony i ostatecznie zesłany do Wiatki (od 1934: Kirowa), gdzie zmarł.

Wyjeżdżam – niedziela 11, Paryż, w przyszłą niedzielę jadę – Londyn. Proszę zawiadomić mnie w Paryżu czy Lord Curzon, który już oświadczył, że mnie oczekuje przed świętami, będzie w Londynie w poniedziałek i proszę ustalić godzinę mojego z nim widzenia się.

Skrzyński

IPMS, A. 12. 53/5, k. 182.

Nr 1537

60. [p]

M.S.Z., 13 III

sprawdzona 24 III 1923

E[dward] R[aczyński]

Dnia 10 wieczorem arcybiskup Cieplak wraz z innymi księżmi został aresztowany w Moskwie. Wszyscy oskarżeni są z artykułu 63 i 119 Kodeksu karnego. Artykuł 63 przewiduje karę śmierci, konfiskatę mienia, artykuł 119 więzienie izolacyjne nie mniej niż przez 3 lata. Proszę organizować kampanję prasową i kół katolickich protestującą przeciwko nieludzkiemu traktowaniu księży katolickich. Korzystne by było podkreślenie w prasie niemożności stosunków handlowych i innych z państwem nie dającym gwarancji bezpieczeństwa osobistego.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 182-183.

Nr 1538

61. [p]

M.S.Z., 14 III

sprawdzona 24 III

E[dward] R[aczyński]

M.S.Z. zwraca uwagę na notę Czyczerina, komunikowaną 13 marca radiotelegramem ^anaumyślnie^a Rządowi Alianckim w sprawie Kłajpedy i Gal[icji] Wschodniej. W razie dyskusji na ten temat Prezes Ministrów⁸⁴ prosi zastrzec się kategorycznie przeciw drugiej części noty. Będziemy protestować w Moskwie.

Polexterne

IPMS, A. 12. 53/5, k. 183.

⁸⁴ Władysław Sikorski.

INDEKS OSÓB

Abramowicz Witold
Acton Richard Maximilian Lyon-Dalberg-Acton
Adamkiewicz Jerzy Albert
Adamowicz Wiaczesław
Adamski Stanisław
Addison Paul
Ador Gustave
Albert z dyn. Sachsen-Coburg
Alfons XIII z dyn. Burbonów
Aloisi Pompeo
Annunzio Gabriele D'
Arct Stanisław
Asbeck Frederik Mari baron van
Aszkenazy Szymon
Avezana Camillo Romana

Bagiński Henryk
Balfour Arthur James
Baldesi Gino
Bałachowicz Stanisław zob. Bułak-Bałachowicz Stanisław
Barber Albin B.
Bardziński Jerzy
Bariéty Jacques
Barthou Louis
Bartoszewski Apoloniusz
Battin
Beupoil de Saint Aulaire Charles
Beneš Edvard
Bergera (Włoch)
Bermond-awałow Paweł
Bertanzi Paul
Bertram Adolf
Bierzanek Remigiusz
Biliński Leon
Biliński W.

Blouet Brian W.
Bobicki Leon
Boeresco Michel B.
Bon Ferdinand Jean-Jacques de
Bond Brian
Borowski Michał Aleksander
Boruczyński Zygmunt
Bourgeois Leon
Briand Aristide
Brockdorff-Rantzaau
Bronstein Lew D. zob. Trocki Lew D.
Brugière baron de Barante Prospère
Bruski Jan Jacek
Brzozowski Stanisław Marian
Budionny Siemion
Bułak-Bałachowicz Stanisław
Buszczyński Konstanty Wiktor

Cambon Pierre Paul
Carton de Wiart Adrian
Cecil Gascoyne-Cecil, wicehrabia Cecil of Chelwood Edgar Algernon Robert
Cheysson
Chienow Iwan A.
Chrzanowski Zygmunt
Churchill Winston Leonard Spencer
Ciałowicz Jan
Ciechanowski Jan Maria Włodzimierz
Clark George Russell Sir
Clayton Emilius
Clémenceau Georges
Cockerell Frederick William Pepys
Colban Eric
Collins Michael
Crookshank Henry Frederick Comfort
Crozier Frank Percy
Curzon George Nathaniel
Czerniewski
Czerwińska Małgorzata
Czerwiński Julian

D'Ameglio Giovanni Battista
Dangel Stanisław
Darowski Ludwik
Daszyński Ignacy
Davis John
Davis John William
Dąbrowski Stefan
Dąbski Jan
Delacroix Léon
Denikin Anton
De Bon Ferdinand Jean-Jacques
Dębski
Diamand Herman
Diamandy zob. Diamand Hermann
Ditesco
Doerman Antoni
Dohorty Charles J.
Dolbeare Frederick R.
Dridzo zob. Łozowski Abramowicz Salamon
Drummond (James) Eric
Duca Ion Gheorghe
Dunin-Markiewicz Kazimierz
Dupont Charles
Dybciak Krzysztof
Dyskant Józef Wiesław
Dzieduszycki Aleksander
Dzierżykraj-Morawski Kajetan zob. Morawski Kajetan

Ebehardt Julian Piotr
Ebert Fiedrich
Ehrström Erik Gustaf
Ehrhardt Franz
Erhardt Hermann

Falkowski Czesław
Faskally
Fedak Stepan młodszy
Fedorow zob. Fiodorow Leonid
Filipek Michał Jan
Filipowicz Mirosław

Filipowicz Tytus

Fimmen Eduard Carl

Fiodorow Leonid

Fisher Herbert Albert Laurens

Fleuriau Aimé-Joseph de

Foch Ferdinand

Foster

France Peter

Fromageot Henri

Fry M.

Fuller

Gaiffier d' Hestroy Edmond de

Galvanauskas Ernestas

Gardener

Garszyński Tadeusz

Gaskile (vel Gaskill)

Gasztowt Aleksander

Gąsiorowska-Grabowska Natalia

Gelberg Ludwik

Gilmour David

Głębiński Stanisław

Goetel Walery

Goldstand Leon Feliks

Frederick Craufurd Goodenough

Gough Herbert

Gough de la Poer Hubert Sir

Górski Karol

Grahame George Dixon Sir

Gregory John Duncan

Gruchała Janusz

Grygajtis Krzysztof

Haking Richard Cyril Byrne Sir

Haller Józef

Hamilton-Edwards G.K.S.

Hankey Donald William Alers

Hankey Maurice Pascal Alers

Hansemann Ferdinand

Hardinge Hardinge, Hardinge of Penshurst

Harington Charles Sir
Harris Wilson
Harvey E. Murray
Hauke, socjalista z Katowic
Havas Charles-Louis
Hayashi Gonsuke
Hayking zob. Richard Cyril Byrne Haking
Henrys Paul Prosper
Herstlet Godfrey E.P.
Hilton Young
Hoare R.A.
Hochberg Hans Heinrich XV. graf von ks. von Pless
Holsti Eino Rudolf Woldemar
Hoover Herbert
Horodyski Jan
Horthy de Nagybánya Miklós
Horwin
Hymans Paul
Huysmans Jean Joseph Camille

Isaac Auguste Paul
Iwanicki, porucznik

Jabłonowski Władysław
Jakubowska Urszula
Jałowiecki Mieczysław
Janiszewski
Jarosz Adam
Jaroszyński Karol Lucjan Jan
Jaspar Henri
Jochelman David
Joffe Adolf
Jones Ada Elizabeth zob. Chesterton Ada Elizabeth
Jonng Hilton
Jordan-Rozwadowski Tadeusz zob. Rozwadowski Tadeusz
Judenicz Nikołaj N.
Jurkowski
Jurystowski Mikołaj

Kaczmarek Zygmunt
Kamieniecki Witold
Kamieniew Lew B.
Kapp Wolfgang
Karachan Lew Mikołajewicz
Karachanian L.M. zob. Karachan Lew Mikołajewicz
Karnebeek Herman Adriaan van
Karpiński Zygmunt
Kastory Andrzej
Karłowski Stanisław
Kazmiński
Kemal Mustafa Atatürk
Kennemann Hermann
Keninš Attis
Kenworthy Joseph Montague
Kętrzyński de Winkler Stanisław Kazimierz
Kiereński Aleksandr Fiedorowicz
Kimmens Richard Edward
Kirchmay
Kłoczkowski Wacław
Knight Mark
Konarski Stanisław
Kopp Wiktor Leontjewicz
Kotonen Anton
Konopczyński Władysław
Korczyk Henryk
Korfanty Wojciech
Korniłow Ławr
Korzeniowski Józef Stanisław
Koźmiński
Krasin
Krasuski Jerzy
Kraszewski Piotr
Krechowiecki Jan
Kronenberg Leopold Jan
Krzyżanowski Adam
Kudelski Zdzisław
Kukułka Józef
Kumaniecki Jerzy
Kumaniecki Kazimierz Władysław

Kunert Andrzej Krzysztof
Kursiewicz

Lachowska Irena
Landau Zbigniew
Largo Aleksander
Latinik Franciszek Ksawery
Latos Tomasz
Lechicki Czesław
Lenin Włodzimierz Iljicz
Leśniewski Józef Krzysztof
Lewandowski Józef
Liazonow Stiepan G.
Lieven Anatoly Pavlovich
Liebknecht Alfred
Lindsay Ronald Charles
Lipski Józef
Litwinow Maksym Maksymowicz
Lloyd Lorna
Lloyd George David
Loewenstein Stanisław
Loret Maciej Sydon
Lubelski Jakub
Lubimow Dimitry Nikołajewicz
Lubomirski Kazimierz
Luksemburg Róża

Łatyszonek Oleg
Łossowski Piotr
Łozowski Abramowicz Salomon właśc. Dridzo
Łukasiewicz Juliusz

MacDonnell Mervyn Sorley
Mackay Rudolf
Madejski
Maier, lekarz
Majdewicz
Makowski Julian
Malin Pierre
Maltzan Adolf Georg Otto

Manneville Gustave hr. de
Margerie Pierre Jacquin
Margolin Arnold D.
Marinis Stendardo di Ricigliano Alberto de
Markiewicz Constance Georgine
Markiewicz Kazimierz
Markiewicz Henryk
Markowski Bolesław
Masaryk Tomáš Garrigue
Mastný Vojtěch
Matthew H.C.G.
Maxa Prokop
Mazaraki Aleksander
Mączak Antoni
Mened Wilfrid Malleson Sir
Mantoux Paul
Merdinger Zygmunt
Michalik Barbara
Michalski Stanisław
Mikulicz Sergiusz
Mikos Stanisław
Millerand Alexandre
Mills John Edmund
Miszczenko Andriej
Mocket mjr
Modzelewski Jan
Moncheur Ludovic de
Montalègre Bernard
Monnet Jean Omer Marie Gabriel
Morawski (Dzierżykraj-Morawski) Kajetan
Morel Edmund Dene
Moreman T.R.
Morgan Kenneth O.
Morris A.J.A.
Myszkowski Zygmunt

Naruszewicz
Nansen Fridtjof
Niezabitowski Karol Stanisław (Niezabytowski)
Nitti Francesco Saviero

Ninčič Momčilo
Nineicz zob. Momčilo Ninčič
Novikow (Novikoff) Olga Aleksiejewna
Nowak Andrzej
Nowak Magdalena
Nowak-Kiełbikowa Maria

Oberndorff Alfred M. hr. von
Oboleński Leonid
Ochrymowicz Włodimir
Olchowicz Konrad
Olszewicz Władysław
Olszowski Kazimierz
O'Malley Owen St Clair sir
Ordyński
Orłow
Orłowski Marek
Orman Elżbieta
Ostroróg Leon Walerian
Ottley Lionel Edward

Paderewski Ignacy Jan
Pajewski Janusz
Pašić Nikola
Patart
Patek Stanisław Jan
Parafianowicz Halina
Percival Harold Franz Passawer
Peretti de la Roca Emmanuel
Pertek Jerzy
Petisné Jean Gabriel
Petlura Symon
Petruszewycz (Petruszewicz) Jewhen
Phips zob. Phipps Eric Clark Edmund
Phipps Eric Clark Edmund
Piber Andrzej
Piłsudski Józef Klemens
Pimlot Baker Anne
Piotrowski
Piwarski Kazimierz

Pluciński Leon

Poincaré Raymond

Polec Patryk

Poliwoda Wojciech

Pomiankowski Józef

Ponarski Zenowiusz

Ponikowski Antoni

Pralon Eugène

Prochaska Emil

Prosińska-Jackl Maria

Przerembel Zygmunt

Przewłocki Jan

Przeździecki Stefan

Pyłypczuk Pyłyp

Raczyński Edward Bernard

Radimský Vladimír

Radziwiłł Stanisław

Rathenau Walther

Rault Victor

Rauscher Ulrich Karl Paul

Renner Karl

Repington Charles A'Court

Reyman Edmund Jan

Reynolds Richard S.

Rojek Wojciech

Romer Eugeniusz

Romer Jan

Romin Seweryn

Ropp Edward

Ropp Stefan Gotfryd Józef

Rosenfeld Lew B. zob. Kamieniew Lew B.

Rostworowski Emanuel

Roszko Bogdanowicz

Roszkowski Wojciech

Rozwadowski Eugeniusz

Rozwadowski Jan Emanuel

Rozwadowski Tadeusz

Rutkowski Mieczysław

Rybarski Roman Franciszek

Safianowska Maria
Salzman Salomon
Samujłło Julian
Sapieha Eustachy Kajetan
Saura Pedro
Sawinkow Borys
Sazonow Sergiej D.
Segal Ludwik
Serruys Daniel
Shaw Thomas (Tom)
Siczynski Myrosław, właśc. Siczynski Jan Andrzej Mirosław
Sikorski Władysław Eugeniusz
Simonajtis (Simonaitis) Erdman
Skarbek Aleksander
Skorupski
Skóra Wojciech
Skrzyński Władysław Bolesław Ignacy
Skrzypek Andrzej
Skulski Leopold
Smith Tilden
Smółka Leonard
Snowden Ethel
Sobański Władysław
Sokolnicki Michał
Sosiński Wojciech
Srebrakowski Aleksander
Srokowski Stanisław
Stählberg Karlo Juho
Stalinger Eugeniusz
Stambolijskij Aleksandyr
Stawecki Piotr
Steczkowski Jan Kanty
Steed Wickham Henry Wickham Sir
Stepan Kami
Stuart Montagu Samuel Sir
Stobiecki Rafał
Strătilescu Dumitru
Stroński Stanisław
Suleja Włodzimierz
Swoch Ryszard

Szarota Marcei
Szebeko Ignacy
Szeptycki Roman Aleksander Andriej
Szeptycki Stanisław Maria
Szereszowski Rafał
Szkłarska-Lohmannowa Alina
Szlapanikow Aleksandr Gawriłowicz
Szmidtke Zenon

Śliwiński Stanisław
Średniawa Bronisław

Tallents Stephen
Targowski Józef
Theunis Georges
Tiedemann Henryk de
Tirpitz Alfred von
Tomasi Pietro Paolo markiz della Torretta
Tommasini Francesco
Tower Reginald Sir
Townshend Charles
Trocki Lew Dawidowicz
Trousseau Eugène
Twadjung
Twerdochlib Sydor
Tykociner
Tyszkiewicz Alfred (Litwin)
Tufer Charles H.

Uchida Kōsai hr.
Ulitzka Carl
Uljanow Włodzimierz Iljicz zob. Lenin Włodzimierz I.

Vandervelde Emile
Vassallo Ernesto
Venizelos Eleutherios patrz Wenizelos Eleutherios
Vennola Juho
Viard

Walczak Henryk
Wałach Maks zob. Litwinow Maksym Maksymowicz
Wańkiewicz Witold
Wapiński Roman
Ward Richard Barrington
Washburn Child Richard
Wasilczykow, książę właściciel Jurborga
Wasilewski Leon
Weir Andrew
Wenizelos Eleutherios
Weygand Maxime
Wharton Eric
White Gibson
Widomski Stanisław
Wielogłowski Felix
Wielowieyski Józef
Wieniawski
Wilden-Hart Bernard John
Williamson Samuel
Wilson Henry Hughes
Wilson Thomas Woodrow
Wirth Josef (Karl)
Wituch Tomasz
Wojciechowski
Wojdat
Wojenkunas (Woitienkunas) Klemensas
Wolf Licien
Woroniecki-Korybut Jan
Worowski Waclaw
Woszczyński Bolesław
Wójcik Zbigniew J.
Wrangel Piotr N.
Wróblewski Władysław
Wingate Francis Reginald Wingate Sir
Wysocki Alfred
Wywerka Prekurat Tadeusz

Zabięło Stanisław
Zaks Zofia
Zalewski Stanisław

Zamoyski Maurycy

Zdrada Jerzy

Zięba Andrzej A.

Zimmerle Ludwig

Żaba Roman

Żeligowski Lucjan

Żukowski Stanisław

Żukowski Sylwester